

د ابن هشام مختصر

نبوي سيرت

ليکوال:

عبد السلام هارون

ژباړن

لقمان حکيم حکمت

www.larkhud.com

یادونه

د كتاب په اړه د درون او علمي شخصيت استاذ مجيب الرحمن حفظه الله تقريظ

الله تعالى فرمايي[لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا] (سورت احزاب: ۲۱)
ترجمه: خامخا يقينا ستاسې لپاره شته د الله په رسول کی ښايسته نمونه، د هغه چا لپاره چې د الله د ملاقات او وروستنی ورځې اميد(پخه عقيده) لري او الله ډير يادوي .
د رسول اللهﷺ سپيڅلی سيرت او د هغه د ژوند کړه وړه په حقيقت کې د اسلامي شريعت د عملي تطبيق يوه نمونه ده، د هغه پاک سيرت زمونږ لپاره د ژوند په ټولو ډګرونو کې: په عباداتو، معاملاتو، اخلاقو او سياستونو کې د اقتدا ښايسته مصدر دی، افسوس! چې نن سبا ځيني مسلمانان د رسول اللهﷺ تعظيم، احترام او درناوی يوازې په تقليدي توګه ترسره کوي، او د هغه مبارک سيرت يې يوازې په يوڅو کيسو او شعرونو او په يو څو قصيدو کې خلاصه کړی دی چې يوازې د ميلاد په شپو او ورځو کې يې بيانوي .
د رسول اللهﷺ سره محبت په دې نه پوره کيږي چې يوازې په خوله د هغه صفتونه وکړو او بس... بلکې پکار ده چې د ژوند ټول کړه وړه د هغه سپيڅلي سيرت موافق برابر کړو، خپل عبادات، معاملات، اخلاق، او سياستونه... د رسول اللهﷺ دسنتو او د هغه د تګلارې موافق ترسره کړو، له دې امله په هرمسلمان د نبوي سيرت زده کړه لازمه ده، ترڅو خپله زندګي د هغه موافق تېره کړي .
د نبوي سيرت په برخه کې ډير کتابونه ليکل شوي دي خو تر ټولو يې د (ابن هشام مختصر سيرت) چې په عربی ژبه ليکل شوی دی او زمونږ ورور او نزدې ملګری **استاد/ لقمان حکيم (حکمت)** پښتو ژبې ته ژباړلی خورا مشهور او د اعتماد وړ دی، زمونږ پښتانه ورونه دېته اړ وو چې د سيرت يو داسې مستند کتاب پښتو ژبې ته وژباړل

شي ترڅو د خپل ژوند د چارو په سمون ترې ګټه پورته کړي
زمونږ ورور، نږدې ملګري، ژمن ليکوال او ژباړن **استاد/ لقمان حکيم (حکمت)** د پښتو ادب او اسلامي کلتور دعلمی بشپړتابه کاروان سرخيل دی چې پښتون ولس يې د يوه لوی اثر (د ابن هشام مختصر سيرت) په ژباړه وياړ.
زه د دې کتاب پښتو ژباړه خپل ځوريدلي ولس اوټولو پښتنو ورونو لپاره ډير ستر خدمت بولم، او د دې کتاب په بريالی ژباړه درانه استاد/ لقمان حکيم (حکمت) ته دزړه له کومې مبارکي وړاندې کوم، او پوره نيکبخته او د شاباش وړ يې ګڼم، چې په سلګونو مخونو مشتمل د اسلام د ستر پيغمبر دسپيڅلي سيرت ژباړه يې خپلو پښتنو ورونو ته وړاندې کړه .
په پای کې د الله تعالی نه ورته د اسلامي دعوت په ډګر کې د لا زياتو خدمتونو او برياليتوبونو غوښتونکی يم .

مجيب الرحمن (عمر)
پيښور کې د امام بخاري جامعې استاد
۱۲/۵/۲۰۱٦- م ۵/۸/۱٤۳۷-هـ

د کتاب اړوند لوستوالو ته د مولوي صيب قمرالدين (قمر) حفظه الله سپارښتنه

هغه ذات لره ټولې ستاينې او ښکلي صفتونه دي چې د مالي، قولي او بدني عبادتونو مستحق دی، هغه ذات چې محمد بن عبدالله بن عبد ا لمطلبﷺ يې دې دنيا ته د خپل استازي او سفير په صفت راستولی دی او پر مخلوق يې ورته غوره والی ورکړی دی د معراج په سفر کې يې د ټولو لېږدول شو استازو لپاره مقتدا او امام گرځولی دی، پر دغه بابرکته انسان دې هزار ځله درود او سلام وي چې خپله له گردو کرغېړنو خويونو او عادتونو څخه پاک او د نورو لپاره پاکونکی و، د هغه پر شخصيت دې بې شمېره درود او سلام وي چې الله پاک دې دنيا ته د څراغ په حيث الله رالیږلی دی او د ټولو ناخوالو په وړاندې يې مبارزه کړې ده او په هر حکم او پېغام کې يې له انصاف څخه کار اخستی دی .

گرانو! که ز مونږ غونډې خلک هرڅومره د محمدﷺ د نېکو صفاتو بياندويه شي د هغه د نېکې رويې حق به اداء نه کړی شي که له بعثت څخه وړاندې د جاهليت دور خلکو چال چلند په نظر کې ونيسو او له هغه بدلون او انقلاب سره يې موازنه کړو چې محمد مصطفیﷺ د پيغمبرۍ په وجه دنيا کې راغی او په ذاتي او فردي شکل سره يې انسانيت ته کومه ښکلا ورکړېده داسی ښايسته انسان چې تر نن تاريخ پورې د ده په شان انسان نه مور زږولی او نه سترگو ليدلی او نه به يې وزږوي او نه به يې سترگې وگوري، نو راته به جوته شي چې هغه مبارک په سوچه توگه د انسانيت غښتلتيا او دسپيڅلي مقام د برحال ساتو په خاطر راستول شوی دی، د هغه مبارک پر سيرت، احوالو او کړو وړو باندې ديني علماوو ډېر په زړه پورې کتابونه ليکلي دي چې سړی يې نه په لوستلو ستومانه کيږي او نه يې په اورېدو ښپېمانه کيږي د دغو کتابونو له جملې څخه يو کتاب

(سيره ابن هشام) دی که څه هم محمد بن اسحاق رحمه الله ډېر په زړه پورې انداز ليکلی دی او ټول هغه څه چې په دې کې نقل کړي دي ثابت او مستند دي خو دا چې لوستلو يې د وخت لويه برخه نېولی شوه نو غښتلي اديب او عربي ليکوال عبدالسلام هارون يې تهذيب او تلخيص وکړ خو دا چې له تهذيب سيرة ابن هشام څخه ګټه اخستل پښتنو وررونو لپاره لويه تشه وه، دا چې د کتاب خير لا پسې وغځېږي او هر څوک ورته لاس رسی ولري نو د ځوان فکر خاوند استاد لقمان حکيم صاحب د محمد رسول الله سره د محبت په جذبه دغه کتاب پښتو ژبې ته وژباړه.

الله دې وکړي چې زمونږ ټول پښتانه لوستوال خلک نر او ښځه او په ځانګړې توګه ځوان نسل خپل قميتي وخت د بې هوده او بې مفهومه کېسو او رسالو په کتلو خراب نه کړي چې اخلاقي او ديني دواړه اړخونه يې ګواښي، بايد بدل کې يې دې کتاب ته لاس رسی ولري او د خپل نبي محمد صلی الله عليه وسلم د حالاتو نه ځان په سمه توګه اګاه کړي او نورو ته هم توصيه وکړي .الله دې د کتاب مولف او ژباړونکي او هغه څوک چې د کتاب د چاپ زيار او مصارف پر غاړه اخلي په خپلو عملونو کې ماجور وګرځوي . وصلی الله تعالی علی خيرخلقه محمدﷺ

قمرالدين (قمر)

د امام بخاري د پوهنتون د اداري چارو مسؤل .

د ژباړن پېلیزه

زه به څه ووایم، د سیرت اړوند خبرې، د تاریخ پس منظر او نور هغه اړخونه چې یاد ترې اړین بریښي لیکوال یې خپله په سریزه کې په زړه پورې شننه کړې ده .
یواځې دومره به ووایم چې که هر څوک د دنیا په هر ګوډ کې د اسلامي دعوت مینوال وي او دوسته ګڼي چې دین ته په دعوت کې ونډه ولري، په عامه توګه د داعیانو له تاریخ څخه په استنباط باید لومړی په سیرت پیل وکړي، د سیرت په بیان چې داعي د خپل دعوت دروازه څومره خلاصه او څومره خلک پرې اسلام ته دعوت کولای شي، فکر نه کوم که د دعوت نور اسالیب په لومړي ځل دومره وده ولري .
د ژباړې په جریان کې هغه ایتونه چې عبدالسلام هارون نیمګړي ذکر کړي دي، زیار مې ویستی چې د ترجمې سره یې په پوره توګه ذکر کړم او ترجمه مې ورله په حاشه کې په دې خاطر ذکر کړېده تر څو ترجمه شوي متن کې واقعیت وړاندې لا ړ شي .
الله دې د ژباړې دا زیار زما او د ټولو لوستوالو او په چاپ کې د مالي زیار ویستونکو لپاره صدقه جاریه وګرځوي، دا ترجمه دې الله پاک خالص د هغه د رضا په خاطر وګرځوي، الله دعا اوریدونکی او قبلونکی دی، هغه د هېڅ چا زیار نه ضایع کوي، په بندګانو نهایت رحیم او بې تحاشا مهربانه دی .
که د لوستوال تر نظر لاندې هر ډول علمي، املائي او مطبعي خطا راشي د احسان له مخې مو په لاندې عنوان وخبروئ ترڅو یې اصلاح کړو، ځکه له خطا څخه هېڅ څوک هم معصوم نه دي.

لقمان حکیم حکمت
Hekmat۰۳٤٤@gmail.com

د ليكوال پېلېزه

هغه وړانګينه ځلا چې د ورېځو د زوال په څېر يې د بدپرستۍ او ناپوهۍ ګردې تروږمې په زوال کړې، ګرد انسانيت ته د الله پاک له لورې هغه راستولې شوې هدايت چې انسان يې د تمامو بدمرغيو او هلاک څخه وژغوره، انسانيت يې له سترو مهلکو بې نورۍ او بې لارۍ څخه د سعادت په لور رهي کړ، دنبي کريمﷺ جهادي ژوند د انسانيت د بقاء او بچاو لپاره تر ټولو روښانه صفحه ده، د هغه ژوند ژواک د رحم او مهربانۍ او د ښې رويې ژوندۍ بېلګه ده، د هغه ژوند ژواک د خالق او مخلوق سره د مناسبې رويې لوړ او ستر منار دی، د نبي کريمﷺ ژوند او سيرت د الله پاک په سپيڅلي کتاب کې په زرينو ځلا ځليږي، الله پاک يې اړوند فرمايي: (وَاِنَّکَ لَعَلی خُلُقٍ عَظِيْمٍ) [سورت ن: ۴]

ژباړه: ته پيغمبرﷺ په لوړ او لويو اخلاقو سمبال يې .

ژوند يې له پخوا راهيسې د پياوړو تاريخ پوهانو په ارزښتناکو ليکنو کې وړانګينې پلوشې لري، د دغې مبارک ژوند پکې خورا خواږه حيرت انګيز لحظات لري .

صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ وَ أَنْعَمَ

تاريخ او سيرت ته لنډه کتنه

د جاهلیت په دور کې د پلار نیکه څخه راپاتې روایتونو پرته تاریخي ودې شتون نه درلود، تاریخ هم هغه مهال د عربي ژوند ژواک اړوند حرکت درلود، د پلار نیکه ویاړونه، د اتلولو او بې چورته مالي لګښت، په ژمنې وفا کول، د حسب او نسب او نور قومونه د ځان ملاتړي جوړولو څخه به د تاریخ میچن چورلښت درلود، که څه هم په دغې تاریخي پس منظر کې د بیت الله او د هغې د سبمالښت، د زمزم د اوبو د راپورته کېدو، د جرهم اود قریشو د سردارانو، د مآرب بند ماتېدل او د خلکو تس نس کېدل، د کاهنانو او دهغوی د سجعو اړوند وړیکې مات ګوډ معلومات وو چې د جاهلیت د دور ټولنیز او سیاسي او دیني اړخونه پکې په تفصیلي توګه نږدې ښه څېړل شویدي .

که څه هم د جاهلیت د ټاټوبي د کهانینو او قیصو غونډې ګرمې وې، او په روایتي بنسټ به له لویانو څخه کوچنیانو ته معلومات پاتې وو، هغه و چې د اسلامي دین د ظهور وړاندې د نبوت ځینې نښې نښانې راولاړې او څرګندې شوې، د نبي کریمﷺ کوچنیتوب مبارک او عامه طرز زندګي، د پېغمبرانو حال احوال او د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ د ژوند نوی پړاو، د نبيﷺ د راز راز اغیارو او دښمنانو د اغتیال هلې ځلې، د مشرکانو او یهودانو او نصرانیانو ترمنځ د نبيﷺ د ژوند بېلګې قیصې او اخبار رڼه چینه وه، هغوی هم دغه اخبار د راویانو له مخې مشرانو نه کشرانو ته پاتې اثرات وښودل، د ژوند د دغې نوي پړاو لپاره د قرانکریم ایاتونه او نبوي حدیثونه او د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ رښتیني ویناوې ژوندې بېلګه ده .

که څه هم قرانکریم په لیکلي بڼه شتون درلود خو ولې تر ډېره مهاله نبوي حدیثونه د لیک او قلمبندې څخه په کناره کې و، خو حدیثونه به د موثقو (باوري) جهاتو له لارې

خلکو روايت کول، دنبي کريمﷺ څخه د ابوسعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روايت کړي حديث په بنسټ چې (لاَ تَكْتُبُوْا عَنِّيْ شَيْئاً سِوَى الْقُرْآنِ فَمَنْ كَتَبَ عَنِّيْ شِيْئاً سِوَى الْقُرْآنِ فَلْيَمْحُهُ)

له قرانکريم پرته نور له ما څخه هېڅ شی مه ليکئ،که چا د قرانکريم پرته نور څه ليکلي وي نو ليرې (مټاو، وران) دي کړي .

په عامه توګه هېڅ چا هم د حديثونو د ليکلو او نويشته کولو جرأت او زړه ورتوب نه شو کولای .

د حديثونو د نه ليکلو لامل ډاګيزه و چې تر څو نبوي حديثونه د قراني اياتونو سره ګډوډ نه شي، د دغې نېکې موخې د لاس ته راوړو په خاطر د نه ليکلو خبره په وقتي توګه وه.

د عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ د واک په دور کې (۹۹ – ۱۰۱ هـ) پورې خبره د تېر په څېر وه، داسې ويل کيږي چې د حديثونو په ليکلي بڼه راټولولو باندې عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ څلوېښت ورځې استخاره وکړه، الله پاک ورته د خير لاره خلاصه کړه او ابوبکر محمد بن عمرو بن حزم ته يې اجازه وکړه، هغه په خپل ذهني محيط کې ضبط کړي ټول حديثونه نويشته کړل، او نويشته شوي معلومات (حديثونه) يې د قلمرو بېلابېلو برخو ته واستول .

ابوبکر بن حزم رَحِمَهُ اللهُ دا مهال په مدينه باندې ګورنر و، او په (۱۲۰هـ) کې وفات دی .

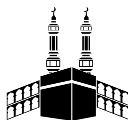
د تېر په څېر عمر بن عبدالعزيز د امام مالک استاذ محمد بن مسلم بن شهاب زهري رَحِمَهُ اللهُ ته امر وکړ چې د نبي کريمﷺ ثابت حديثونه راغونډ کړي، د امر سره سم هغه په کتابي بڼې ځينې حديثونه راغونډ کړل .

له دې پړاو وروسته په حديثونو کې رنګارنګ ليکنې مسلمانانو پيل کړې چې د ځانګړې ترتيب او تنسيق سره يې هېڅ اړيکي نه درلودې، بلکې ځېنو لا د تشريع د ځانګړو بابونو اړوند د حديثونو راغونډونې وکړې، خبره تر دې حده ورسېده چې د نبي کريمﷺ د حديثونو د راټولولو لپاره داسې ډول ليکنو شتون پيدا کړ چې د هغې د

روزمره زندګی او د عامې زندګی لکه د هغه زیږدنه او رضاعت ان تر بعثت پورې یې ژوند په بابونو او مستقلو فصلونو وویشل شو .

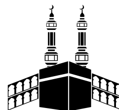
له دې وروسته قریش د الله پاک دین ته رابلل او په مکه کې د قریشو په ځورونو او ربړولو تحمل او زغم ویستل او د غزاګانو او جنګي پلاوې لیږدونې او د جهاد نور اړوند ګرد متعلقات یې پکې په تفصیلي انداز څیړلي دي .

تاریخ پوهانو پکې د تاریخ د لیکنې نورې لارې هم غوره کړې دي، ځینو یې لیکنه د نبي کریمﷺ د ژوند مبارک اړوند ځانګړې کړه تر څو خپل دین ته مایله تږده وخړوبوي، ځکه چې دغه تنده ماتیدنه د نبيﷺ د مسلمانانو لپاره د نیکې نمونې او مهتدینو لپاره د لارې مشال و .

د سيرت خورا مشهور پیاوړي لیکوالان

د سيرت لومړی ليکوال عروة بن الزبير بن العوام (۹۲ هـ) و، بيا ابان بن عثمان (۱۰۵ هـ) بيا وهب بن منبه (۱۱۰ هـ) وروسته شرحبيل بن سعد (۱۲۳ هـ) او بيا ابن شهاب الزهري (۱۲۴ هـ) او بيا عبدالله بن أبي بكر بن حزم (۱۳۵ هـ) وو .
هېره دې نه وي چې د دې ليکوالانو دغه لاس ليکنې له منځه تللي دي، که څه هم مات گوډ ځېنې برخې يې د تاريخ په ځېنو کتابونو کې خوندي هم پاتې دي لکه تاريخ طبري، او يا لکه د جرمني په ښار هيډلبرگ کې چې د وهب بن منبه د ليکنې ځېنې برخه نمونه پرته ده .
له دې څخه وروسته بيا د مؤلفينو لړۍ پيل شوه چې خورا شهرت يافته يې موسى بن عقبة ((۱۴۱ هـ)، معمر بن راشد (۱۵۰ هـ)، او محمد بن اسحاق (۱۵۰ هـ) وو .
بيا دريمه طبقه راڅرگنده شوه چې له جملې څخه يې يو هم زياد البكائي (۱۸۳ هـ) واقدي (۲۰۷ هـ) چې د مشهور کتاب (المغازي) ليکوال هم دی، ابن هشام (۲۱۸ هـ)، او محمد بن سعد (۲۳۰ هـ) چې د (الطبقات) په نوم ارزښتناکه ليکنه لري .

د ابن اسحاق سيرت

د ليکوالانو په دغې ليکنو کې ارزښتناکه علمي او باوثوقه باور وړ ليکنه د محمد بن اسحاق رَحِمَهُ اللهُ سيرت دی[۱] چې د عباسيانو د واک د دور په لومړيو مرحلو کې يې نويشته کړې دی .

داسې ويل کيږي چې د محمد بن اسحاق په بغداد کې د ابو جعفر المنصور سره ليدنه کتنه وشوه، د ابوجعفر سره چې خپل ځوي (مهدي) هم ناست و، منصور له ابن اسحاق څخه وپوښتل دا پيژني؟ هغه ورته وويل: هو دا د اميرالمؤمنين ځوی دی، منصور ورته وويل: د دې لپاره د آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ د پيدائښت له پيل څخه تر نن ورځ پورې ګرد معلومات راټول کړه، ابن اسحاق پيل وکړ او لوی کتاب يې وليکه، هغه ورته وويل: ابن اسحاقه ! دا خو دې لوی کتاب ليکلی دی، کله لږ دې نچوړ کړ ډير به ښه وي .

هيره دې نه وي چې دغه لوی کتاب د اميرالمؤمنين په مکتبه کې خوندي پاتې شو .

---

(۱) اسم کنية يې ابو عبدالله ، نوم يې محمد او د پلار نوم يې اسحاق او د يسار بن خيار لمسی و ، پلرني ټاټوبې يې د کوفې لويديځه برخه کې د [عين تمر] نوم کلی و ، د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د واک په دور (۱۲ هـ) کې مسلمانانو فتحه کړ او د دې نيکه (يسار) پکې د قيس بن مخرمة بن المطلب بن عبدمناف غلام راوستل شو ، هغه و چې په (۸۰ هـ) کال کې يې لمسی (محمد) په مدينه کې وزيږيد ، محمد رَحِمَهُ اللهُ که څه هم خپله ځواني په مدينه کې تيره کړه ، خو ولې د ځينو مصرينو په ملتيا مصر ته ولاړ ، بيا له هغه ځايه کوفې ته ، جزيرة العرب ، ري ، بصره او بيا بغداد ته ولاړ ، هلته يې د اجل داعي ته لبيک ووايه او په (۱۵۲ هـ) کې وفات شو .

د دې اړوند ابن عدي وايي : [محمد بن اسحاق چې د وخت واکداران يې له هر څه نه د نبي کريمﷺ په غزواتو بوخت وساتل ، که له دې پرته هيڅ بل فضيلت اوغوره والی ونه لري دا يې بسنه کوي .

د ابن هشام سيرت

د ابن اسحاق نه وروسته ابن هشام[1] راغی او نزدې یوه نیمه پیړۍ وروسته یې د زیاد البکائي[2] د یو راوي په توسط د ابن اسحاق سیرت خلاصه روایت کړ .

د ابن هشام په روایت د ابن اسحاق د سیرت کتاب چې نن ځمونږ مخې ته پروت دی په دې اندازه نه دی، بلکې ابن هشام د ابن اسحاق د سیرت ځینې اړخونه د زیادت او اضافه کارۍ سره، او ځینې برخه یې په نچوړ او خلاصه کولو او څه یې هو بهو د هغه روایتونه ذکر کړیدي، کله ناکله پرې نیوکې هم کوي او یا یې هم د نورو علماوو د روایتونو سره پرتله کوي، هغه د کتاب په لیکلو کې خپله د لیکنې تګلاره د کتاب په لومړۍ برخه کې څرګنده کړیده .

(۱) اسم کنیة یې ابو محمد ، نوم یې عبدالملک د هشام ځوی دی ، په قام قبیل حمیري و ، زوکړه یې په بصره کې شویده او مصر ته ولاړ ، هلته یې د امام شافعي سره لیدل کتل وشول ، دواړو سره خپل منځ کې د عربانو د شعرونو زیاته برخه یو بل ته زمزمه کړل .

ابن هشام دابن اسحاق د سیرت د تهذیبولو پرته نورې لیکنې هم لري ، یوه لیکنه یې د حمیر په نسبونو او واکدارانو طبقه خلکو لیکلي ده ، او بل اثر یې د عربانو د شعرونو په غریبو الفاظو شرحه لیکلي ده ، په فسطاط کې په (۲۱۸ هـ) کې وفات شوی دی .

(۲) اسم کنیه یې ابو محمد نوم یې زیاد د پلار نوم یې عبدالملک او د نیکه نوم یې طفیل و ، د کوفې میشتوال او په قام قبیله عامري و ، په بنو عامر کې د بکاء له کورنۍ څخه و نو ځکه ورته بکائي ویل کیږي ، بغداد کې یې خلکو ته مغازي د محمد بن اسحاق په روایت او فرائض د محمد بن سالم په روایت ښودل ، له بغداد څخه بېرته کوفې ته ستون شو .

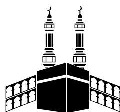
ابن هشام به یې ډېر زیات قدر او احترام کو ، هغه د کتاب پېل کې وایي : [**د ځینو داسې خبرو له لیکلو څخه مې ډډه وکړه چې بد بریښي او نور ځینې داسې و چې په خلکو ښه نه لرېدل ، او ځینې نور معلومات داسې وو چې د بکائي روایت درست نه بلل**] .

د نیوکو او لنډيز باوجود بيا هم ابن هشام د ابن اسحاق د سيرت په کتاب کې د روايت او امانتدارۍ ځانګړى خيال ساتلى دى .

هېڅ يوه کلمه يې ورله رد و بدل کړې نه ده، د نورو روايتونو سره د تعارض په مهال او يا هم د تېروتنې د اصلاح کولو، او يا د لفظ د تشريح کولو څخه وړاندې خامخا وايي [ابن هشام وايي] .

که څه هم لنډيز د ابن هشام بنسټيز لامل دى، له همدې کبله يې د اسمعيل بن ابراهيم عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ څخه وړاندې د پيدائښت پېل، داسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ بچيان، زياتره شعرونه او نور هغه حالات چې ابن هشام يې زيادت بولي او له سيرت څخه يې نه شميري ټو ل حذف کړيدي .

او نه هغه حوادث قابل ذکر بولي چې د راويانو ثقتوب يې مشکوک وي، خو که د ابن هشام د روايت کړي سيرت د اصل غوڅه پلټنه وکړى شي جوته به شي چې په روايت کې يې د امانت ډېر زيات خيال ساتلى دى، او دا خبره له شک نه وتلي ده چې مخکني اسلامي علماوو کې دې خوي په لويه کچه شتون درلود .

د ابن هشام د سیرت علمي ارزښت

د محمد بن اسحاق د سیرت لیکلی کتاب د سیرت د ګردو لوستوالو لپاره له پخوا راهیسې تر نن ورځ پورې عمده او اصیله سرچینه ده، هېڅ څوک به داسې نه وي چې د رسولﷺ د سیرت اړوند شننه کوي مګر دا چې د ابن اسحاق کتاب یې مخې ته پروت وي .

لږ څه وړاندې تاسو وپېژندل چې د ډېرې زمانې څخه راپدېخوا علماوو د ابن اسحاق نوشته کړی سیرت د ابن هشام د سیرت په نوم ځکه پېژنده چې ابن هشام یې راوي او همدې یې لنډېز کړی و .

ابن خلکان وایي: (**ابن هشام هغه هستۍ ده چې د ابن اسحاق له لیکنې څخه یې د نبي کریمﷺ سیرت او غزاګانو غورچاڼ کړی دی، هغه دا سیرت پاک صفا او بیا یې لنډېز کړ، د ابن اسحاق لیکلی سیرت د خلکو په منځ کې د ابن هشام د سیرت په نوم شهرت لري**).

په رښتیا چې د ابن هشام سیرت د شارحینو او لوستوالو په نیز ژوندی احترام لري، همدا سیرت ابو القاسم عبدالرحمن السهیلي[1] د [**الروض الأنف**] په نوم شرح کړی دی .

(۱) اسم کنیه یې ابو القاسم ،نوم یې عبدالرحمن ، د پلار نوم یې احمد او د نیکه نوم یې اصبغ و و په اندلس کې د سهیل د درې هستوګن و ، اندلس کې په (۵۰۸ هـ) کې زېږېدلی دی ، او د ژوند زیاتره برخه یې هم دلته تېره ده ، په مراکش کې درې کاله پاتې شو او هلته یې په (۵۸۱ هـ) کې وفات شوی دی .

له دې څخه وروسته ابو ذر الخشني[1] راولاړ شو او د سيرت کتاب ته په ځانګړې توګه داسې څېړ شو چې ګران فهمه کلمات يې ورله شرح کړل او د اړتيا وړ يې په ځېنو ځايونو نېوکې هم وکړې، او خپل دغه زيار ته يې د [**شرح السيرة النبوية**] نوم ورکړ، هېره دې نه وې چې د دې کتاب د خپرونې زيار ډاکټر برونله ويستلی دی .

دتېر په څېر پرې بدرالدين محمد بن احمد العيني د [**كشف اللثام فى شرح سيرة ابن هشام**] په نوم هم شرح وليکله چې په (۸۰۵ هـ) کې ترې وزګار شو .

له بلې خوا ځېنې نورو علماوو د سيرت د ليکنې په لنډيز ځانګړې پاملرنې پېل کړې، چې يو يې هم له جملې څخه برهان الدين ابراهيم بن محمد چې په ابن مرحل شافعي يې شهرت درلود و، هغه سيرت نزدې په اتلسو مجلسونو (درسونو) کې راخلاصه کړ چې تر څنګ يې په ناقصو ځايونو زياتونې هم وکړې، او خپلې دغې ټولګې ته يې د [**الذخيرة في مختصر السيرة**] نوم ورکړ، او په (٦١١ هـ) کال يې د ليکلو له زيار څخه وزګار شو .

له بلې خوا د ابن هشام سيرت ابو العباس احمد بن ابراهيم بن عبدالرحمن الواسطي هم د [**مختصر سيرة ابن هشام**] په نوم خلاصه کړ او په (۷۱۱ هـ) کې يې له زيار څخه وزګار شو .

او ځېنې نور هغه علماء چې سيرت يې د نظم او شعر په بڼه ترتيب کړ يو هم ورېکې ابو محمد عبدالعزيز بن محمد بن سعد الدميري الديريني دی چې په (٦٦٣ هـ) کال کې وفات دی .

سيرت په شعري بڼه ابوبکر محمد بن ابراهيم چې په ابن شهيد شهرت لري هم ترتيب کړ او خپل دغې ترتيب شوې ليکنې ته يې د [**الفتح القريب في سيرة الحبيب**] نوم ورکړ، نزدې څه د پاسه لس زره بېتونه لري .

---

(۱) اسم کنيه يې ابو ذر نوم يې مصعب د محمد ځوی او د مسعود لمسی و ، په اندلس کې د خشين نوم کلي اوسېدونکی و ، په (۵۳۲ هـ) کې پيدا او په (٦۰۴ هـ) کې وفات دی .

تهذيب سيرة ابن هشام

د خپلې ځوانۍ په لومړيو کې ما څو څو وار د دې کلک هوډ وکړ چې د سيرت دغه عملي او ارزښتناکه ليکنه له پيل څخه تر پای ولولم، خو ولې د تېروپاتو او د خبرو ترمنځ يو تر بله د نه سمون له کبله چې ذهن نا ارامه کوي، نفس ته له ستوماني پرته نور څه نه ورکوي، ما ترې هم لکه په لويه شلېدلي بيابان کې د گل او گلاب په څېر ځينې ځينې برخې ولوستې، د نبکې پای او گلابترينو خوږو خوږو اسلوبونو يې د لوستلو سره ځان ته جذب کړم .

په رښتيا چې ما د نبي کريمﷺ د سيرت په لوستلو کې د قرانکريم د اياتونو د تلاوت او يا هم د نبيﷺ د حديثونو او مبارکو خبرو په څېر رښتنې او ځان نه ښوولو عبادت او خاکسارۍ او عاجزانه انداز مونده کړ .

زما پلار چې په [**تلخيص الدروس الأولية فى السيرة المحمدية**] په نوم کتاب قلمبند کړ، ديرش فصلونه يې درلودل، د ديني معاهدو پرته نور په هېڅ کومې تعليمي اداره کې نه لوستل کېده، ځکه چې نورو ادارو سره د [**دروس السيرة**] په نوم ځانگړې او مستقلې مادې شتون درلود، شايد د سيرت بيا لوستلو زه همدې ته اړ کړم چې د ابن هشام ليکلی سيرت را لنډ کړم .

چونکه مخکې مې د دې يادونه وکړه چې د کتاب خپل اسلوب ډېرې ستړياوې لرلې، خو د لوستلو لپاره مې ټول کتاب بيا له توانه ووت .

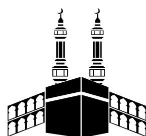
د بدر د بنديوانانو د نومونو په مهال د سيرت په کتاب کې لوستوال ته نور گڼ شمېر فصلونه مخې ته ورځي، دا چې په بدر کې د مسلمانانو د اسونو نومونه څه و ؟ هغه خلک چې د انصارو يا مهاجرينو له جملې څخه يې د بدر په غزا کې گډون کړی وو، د هغوی نومونه، کوم مسلمانان په بدر کې شهيدان شوي وو ؟ يا د بدر په معرکه کې چې کوم اشعار او ترانې ويل شوې وې، د اوږد ترينو نسبونو په ذکرکولو او لوی لوی قافيه

لرونكي اشعار او دېته ورته سردي نورې اړوند پېښې چې د كتاب خوند يې ورک كړی و، لكه سرسخته الفاظ، يا د قرانكريم ځېنې هغه اياتونه چې د سيرت د دغې ذكر كړي ځای سره هېڅ سمونه نه خوري، ولو كه اندكه اشاره يې ورته كړي وي، وروكې ايت ذكر شوی دی، ټول هغه څه وو چې زه يې هک پک او حيران دريان كړی وم .
بايد هغه سند ته پكې هم اشاره شوی وای چې د سيرت زياتې فقرې وربانديې روايت شوي دي، د نيوكه كونكي علماوو پرته نور هېڅ چا ته دا ارزښت نه لري .
ما دا زيار وويست چې دا (لنډيز) لوستوالو او مينوالو ته په داسې پوښاک كې وړاندې كړم چې د هغوی سترګې وربانديې يخې شي، او له بل پلوه يې ورته په لوستلو كې هم هېڅ ستونزې نه راولاړيږي، د دې برسېره مې د اصلي كتاب په نص ځانګړی خيال ساتلی دی، لوستوال كولای شي نص يا د استشهاد لپاره د نظم په ژبه شعرونه لومړني كتاب (اصل) ته منسوب كړي، دا ځكه چې ما د كتاب هېڅ نص هم رد او بدل كړی نه دی، د علمي امانت خاص خيال مې كړی دی چې چرته هم د ابن هشام نصوص دي، زياتره مې هغه ته د كتاب په متن كې او يا هم په لاندېنې حاشيه كې منسوب كړي دي .
كوم چې عام طوره نصوص دي نو هغه د ابن هشام په روايت د ابن اسحاق نصوص دي، له اړتيا پرته مې هغه ته نص منسوب كړی دی، او نور مې د ليكنې په مقتضا عام تام پرېښي دي چې يا دا ابن هشام او يا هم ابن اسحاق روايت كړيوي .
د ټولو نصوصو د ضبط انتهايي ډېر خاص خيال مې ساتلی دی، كوم ځای چې مې د شرحې ځېنې ځايونو كې اړتيا ليدلې ده د هغې شرحه مې هم د سيرت د شارحينو، او يا هم د اثارو له ليكنو او د لغت د معتمدو كتابونو څخه مې پكې استفاده كړېده .
چونكه مختصر سيرت د هغه چا لپاره د لوستلو زرينه موقعه ده چې دكتاب اصل ته لاس رسی نه شي لرلی، او له بل پلوه د ننې او وسنې ځوانانو د تېرو قابل شرف سپېڅلی تراث سره د تړون ډېر ښه پړاو هم دی .
ستا لپاره همدومره بسنه كوي چې د زيات خبر او علمي تراث د لاس ته راوړلو لپاره دا

کتاب لړ شمېر ورځو کې ولولې، خو که د کتاب د اصل لوستل دې پېل کړل سره له دې چې له توانه به دې هم بهر وي خو نزدې لوستل به يې درځه گڼ شمېر مياشتې هم ونيسي .

د الله پاک څخه ارزو لرم چې دا کتاب چې زما په اند ډېر لږ زيار مې پکې ايستلی دی، د خېر نه ډک وگرځوي، په دې مې يواځې د الله پاک او د هغه د رسولﷺ خوشحالول موخه ده، نور هېڅ نه دي .

مصر [ربيع الثاني / ١٣٩٦ هـ اپريل ١٩٧٦ مـ]

تر ادم عَلَيْهِ السّلَامُ پورې د محمدﷺ مبارک نسب:

ابو محمد عبدالملک بن هشام وايي:

دا د نبي کريمﷺ دسيرت اړوند ټولگه ده .

محمد د عبدلله ځوی د عبدالمطلب (شيبه) ځوی د هاشم (عمرو) ځوی د عبدمناف (مغيرة) ځوی د قصي (زيد) ځوی د کلاب ځوی، د مرة ځوی د د کعب ځوي د لؤي ځوی د غالب ځوی د فهر ځوی د مالک ځوی د نضر ځوی د کنانة ځوی د خزيمة ځوی، د مدرکة (عامر) ځوی د الياس ځوی دمضر ځوی د نزار ځوی د معد ځوی د عدنان ځوی د أدد ځوی د مقوم ځوی د ناحور ځوی د تيرح ځوی د يعرب ځوی د يشجب ځوی د نابت ځوی د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی د ابراهيم خليل الرحمن عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی د تارح (ازر) ځوی د ناحور ځوی د ساروغ ځوی د راعو ځوی د فالخ ځوی د عيبر ځوی د شالخ ځوی د ارفخشذ ځوی د سام ځوی د نوح عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی د لمک ځوی د متوشلخ ځوی د اخنوخ (د گمان له مخې دا د ادريس عَلَيْهِ السَّلاَمُ نوم و) د يرد ځوی د مهليل ځوی د قينن ځوی د يانش ځوی د شيث ځوی د ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ ځوی .

ابن هشام وايي: زه ددې کتاب د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر نبي کريمﷺ او د ټولو هغو چا چې ددې دواړو ترمنځ وي، په پرله پسې توگه چې په نسبي سلسله کې شمول لري پيل کوم، داسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ نه تر نبي کريمﷺ پورې چې د دوی ترمنځه تېر شوي وي او څه ورته مخې ته راغلي وي، او د مزيد اختصار له کبله د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ دنورو بچيانو د ژوند کهانۍ نه صرف نظر کېږو، او وړاندې مو وويل چې د اختصار له کبله به د ابن اسحاق هغه معلومات هم نه ذکر کوو چې د نبي کريمﷺ اړوندنه وي، او نه يې په هکله قراني اياتونه نازل شوي وي، نه دکتاب ستونزې اواروي، او نه يې

سرسخته الفاظ تشريحوي، او نه د شواهدو په حيث تاييدي كلمات وي .
هغه داسې شعرونه ذكر كړيدي چې علماء يې د شعرونو په نوم نه پېژني، او ځينې نور يې داسې شيان ذكر كړيدي چې ياد يې ښه نه بريښي او ځينې نور يې داسې معلومات ذكر كړيدي چې خلك يې پركنډ او نيمګړتياوې بولي، او نور ځينې داسې معلومات دي چې په دروستوالي يې مونږ ته بكائي[1] رَحِمَهُ اللهُ پخپلو روايتونو كې هېڅ ذكر نه دى كړى، له دغې پرته به دنورو متعلقاتو لړې دروايتونو او د علم په اندازه جاري ساتو – ان شاء الله – .

د اسمعيل عَلَيْهِ السّلَامُ څخه راپېدېخوا نسبي سلسله

اسمعيلعَلَيْهِ السّلَامُ دولس نارينه زامن زږولي وو: نابت، قيذر، اذبل، ميشا، مسمعا، ماشي، دما، آذر، طيما، يطور، نبش، قيذم، نابت .
نابت نه يشجب پيدا شو اود يشجب نه يعرب او د يعرب تيرح او دتيرح نه ناحور، د ناحور نه مقوّم، د مقوّم نه أدد، د أدد نه عدنان پيدا دى .
بيا د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په اولاد كې د عدنان نه قبائل خواره واره شول .
عدنان د وه نارينه زامن لرل: معد بن عدنان، او عک بن عدنان، عک يمن ته ولاړ او هتله شته شو، هغه داسې چې عک په اشعريانو كې رشته وكړه او د رښتې كولو سره هلته پاتې شو، ان چې كور او ژبه سره يوه شول، او اشعريان د اشعر بن نبت بن أدد بن هميسع بن عمرو بن عريب بن يشجب بن زيد بن كلها نب يشجب، بن يعرب بن قحطان اولاده ده .
د معد بن عدنان نه څلور نارينه بچي پيدا شول: نزار، قضاعة، قنص، او اياد .
قضاعة ترې حمير بن سبأ ته ولاړ، او د معد د نسبيانو په وينا دقنص بن معد پاتې اولاده

---

(۱) بكائي رَحِمَهُ اللهُ د ابن هشام استاذ او د ابن اسحاق شاګرد دى ، خپل نوم يې زيادبن عبدالله بن طفيل بكائي دى، په (۱۸۳ هـ) كې وفات دى، او بكاء د بنو عامر بن صعصعة دقبيلو په خېلونو كې يو خېل دى .

نيست نابود او هلاک شول چې د جملې څخه يې يو دحيري باچا نعمان بن منذر هم و .

د ربيعة بن نصر خوب ليدنه

ربيعة بن نصر ديمن له واکدارانو څخه هغ ټولواک دی چې له هول او هيبت څخه يې ډک ډارونکی خوب وليد، هيڅ يو ساحر، کاهن او پالګر يې پرې نښود مګر دخپل خوب د تعبير کشۍ غوښتنه يې ترې وکړه، تر دې چې د خپل قلمرو په داخل کې يې ټول نجوميان هم پرې نه ښودل، ټول يې راپنډ کړل او ورته يې وويل: ما ډېر زيات ډارجن خوب ليدلی دی، او زه يې نهايت زيات ګبراو کړی يم، په جدي توګه يې راته تعبير ووایاست، ټولو ورته وويل: مونږ ته دې ليدلی خوب واوروه تر څو يې درته تعبير درکړو .
هغه وويل: که زه درته خپل ليدلی خوب هم واوروم ګومان مې نه شي که ډاډمن تعبير راکړې او حوصله مې جوړه کړئ، زما د ليدلي خوب تعبير هغه څوک کولای شي چې د خوب اورېدو وړاندې تعبير کشي وکړي .
يو تعبير کش وويل: که رښتيا هم باچا سلامت دخوب تعبير د خوب ويلو وړاندې غواړي نو هرومرو دې سطيح او شق راوغواړي، په تعبير کشۍ کې له هغو دواړو څخه څوک ډېر نه پوهيږي، که باچا سلامت له هغوي څخه وپوښتي شايد دروست معلومات ورکړي .
هغه و چې دواړه يې راوغوښتل خو دا چې سطيح له شق څخه مخکې دربار ته حاضرې ورکړه،باچا ورته وويل: داسې خوب مې ليدلی دی چې زه يې په ډار او ترس کې اچولی يم، او ورڅخه ډېر زيات ګبراو يم، ما ته يې تعبير واوروه، که په خوب پوهه يې شايد تعبير به يې هم دروست ووايې .
سطيح وويل: هو ولې نه، تعبير يې درکولی شم، تا د اور توکړه (بڅرکې) وليد چې د تورتم نه راووت، او په تيټه نسکوره ځمکې پرېوت، او هلته يې هر يو د سر ښبتن

وخوري .

باچا وويل: سطيحه ! روغه خبره دې وکړه خو وايه چې د خوب تعبير څه دی ؟

سطيح: د تورو غونډو ترمنځ په ميشتو انسانانو مې دې سوګند وي چې ستاسو قلمرو ته به حبشيان راځي او د (ابين) نه تر (جرش) پورې به ستاسو د ځمکې واک او اختيار د هغوی په لاس کې ولېږي .

باچا: سطيحه ! دا خو ډېر زيات دردونکی او غمجن تعبير دی !! خو دغه حالات به کله وي ؟ زما د واک په دور کې او که له دې جريان نه به وروسته وي ؟

سطيح:نا ستا په دوران کې نه بلکې شپېته يا اويا کلونه وروسته به وي .

باچا: د حبشيانو دغه زور ځواک به دوامدار وي او که به زوال خورې ؟

سطيح: ناڅه د پاسه او يا کاله وروسته به د وراوښتې مرګ ژوبلې له کبله زوال سره مخ شي او په تيښته به ولاړ شي .

باچا: د حبشيان د مرګ ژوبلې او د ويستلو دواک واګې به چا سره وي ؟

سطيح: د دغې لړې سرمشري به دارم بن ذي يزن سره وي، هغه به عدن څه پېأ واخلي او په يمن کې به د حبشيانو نه هيڅ څوک پرې نه ږدي .

باچا: ايا د ارم دغه رژيم به دوام وخوري او که نه له منځ به ولاړ شي ؟

سطيح: دغه رژيم به له منځه ولاړ شي .

باچا: څوک به يې له منځه يوسي ؟

سطيح: پاک دامن پيغمبر چې د الله پاک له پلوه به ورته وحي کېدای شي .

باچا: دغه پيغمبر به د کومې کورنۍ غړی وي ؟

سطيح: دغه پيغمبر به د غالب بن فهر بن مالک بن النضر له زاوزاد څخه وي، او دد دغې پيغمبر زور ځواک به د زمانې تر پايه وي .

باچا: ايا زمانه هم زوال او نهايت لري ؟

سطيح: هو پای به يې هغه ورځ وي چې ټول لومړني او وروستني يکې راغونډ کړی شي، ديندراه او نيکه طبقه خلکو ته به پکې د نيکمرغې ژوند ورکړل شي، او بدبخته

به ورپکې د خپل د بد برخليک په منګولو کې حصار شي .

باچا: ايا ته سمې دمې خبرې کوې ؟

سطيح: هو زما دې د ورځې په اخرنې رڼا او د شپې په سرخې قسم وي، زما دې په هغه سهار قسم وي چې د شپې تورتمونه ختموي چې زما خبرې رښتيا او حقيقت دي ؟

وخت لا تېر نه و څه ګوري چې (شق) هم راغی، شق ته يې ټول هغه څه وويل چې سطيح ته يې ويلي و، خو له شق څخه يې د سطيح ټول تعبير په بشپړ توګه پټ کړ تر څو ويوهيږي چې ايا شق او سطيح سره په تعبير کې يو څېر دي او که بېلابېل تعبيرونه لري؟

شق ورته وويل: ستا د ليدلي خوب اورولو وړاندې درته تعبير درکولی شم .

تا اور وليد چې له تيارو څخه رابهر شو، د شنې سرسبزې ځمکې او د کجورو د ونو ترمنځه ولوېد او هر انسان يې وخوړ .

د تعبير اورېدو سره باچا پوهه شو چې دواړو تعبيرکش سره يو څېر او دواړو رښتيا وويل:

باچا: تېر نه وتې، رښتيا دې وويل خو د دغې خوب تعبير څه دی ؟

شق: د تورو ګټکو د خاورې په انسان مې دې قسم وي چې ستاسو قلمرو ته به توريان هرومرو راشي، په هر چا به برلاسي شي د (ابين) نه تر (نجران) پورې به يې واک او اختيار وي .

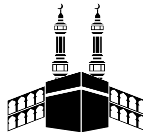
باچا: دا خو ډېر زيات دردونکی او غمجن تعبير دی !! خو دغه حالات به کله وي ؟ زما د واک په دور کې او که له دې جريان نه به وروسته وي ؟

شق: نا ستا د واک او اختيار نه به ډېر وروسته وي، بيا به عظيم الشان انسان تاسو د مصيبت د دغه لړې نه خلاص او ورته به امان ورکړي، او توريان به د ډېرې سپکاوې سره مخ کړي .

باچا: دغه عظيم الشان انسان څوک دی ؟

شق: دغه عظيم الشان اناسن به ذويزن له کورنۍ څخه وي، د ډېر کمال له کبله به پليت او وليدلي کارونه نه کوي، او د يمن نه به ټول توريان وباسي .

باچا: ايا د دغه عظيم الشان د واک ګدۍ به دوامداره وي او که د زوال سره به مخ شي؟
شق: نا د واک ګدۍ به يې د عادل او حق رښتونی پيغمبر په راتګ نسکوره شي، او د دغه پېغمبر واک او زور ځواک به تر د فيصلو د ورځې پورې وي .
باچا: د فيصلو ورځ لا څه شی ده ؟
شق: هغه ورځ ده چې خلکو ته به پکې بدلې ورکول کېږي، په دغه ورځ کې به له بره څخه خلک راوبلل شي، د بلنې دغه اواز به هر ژوندی او مړی واوري، د معلوم وخت لپاره به پکې خلک راغونډ کړی شي او ټول نېکه طبقه خلک به په برياليتوب او نېکو بدلو ونازول شي .
باچا: ايا ستا خبرې رښتيا دي ؟
شق: هو ! زما دې د اسمانونو او ځمکو او د اسمانونو او ځمکو ترمنځ د لوړو ژورو او ټيټو نسکورو په رب قسم وي چې زما تعبير کشي او ټولې خبرې رښتيا دي، هيڅ شک پکې نشته .
دشق او سطيح په تعبير کشی د ربيعة زړه ناقراره شو، خپله او خپله ټوله کورنۍ يې د عراق په لور وټپول، اوبه عراق کې يې فارسي باچا سابور بن حرذاذ ته ددې د کورنۍ هلته د ميشت کېدو اړوند غوښته وليکله، هغه و چې فارسي باچا ورته په (حيره) کې ځای ورکړ او هلته ځای پرځای شول .

د یمن واک پر ګدۍ د ابو کرب تبان اسعد ناسته او د یثرب غزا

چې کله هم ربیعة بن نصر ومړ، د یمن د ټول واک او اختیار واګې حسّان بن تبان اسعد په لاس کې ونیولې، د حسان د رژیم نه وړاندې د دې پلار تبان اسعد د مدینې په لار کې له ختیځ څخه راروان و چې هلته په مدینه یې خپل ځوی د مدینې د چارو په سمبالولو وګمارو، هغه و چې ځوی یې د یوې حملې په ترځ کې سر وخوړ، تبان اسعد د خپل ځوی د غچ اخستنې په فکر د غټ لښکر په شمول د مدینې د ویجاړولو او د هستوګنوالو د بېخ کنې او نیست نابودولو لپاره راوټپید، د مدینې خلکو د خبر د اورېدو سره سم د عمرو بن طلة په مشرۍ د جنګ لپاره راغونډ شول، د تبان اسعد او د عمرو بن طُلّة د لښکرو ترمنځ خونړیزې معرکې پیل واخیست، د مدینې د انصارو د روایت له مخې چې دوی به ورسره د ورځې په خونړیزۍ بوخت او د شپې له مخې به یې ببرته په میلمستیا بوخت وو، تبان اسعد دغې جریان هک پک او حیران کړی و چې دا خو ډېر عزتمند خلک دي !!

د جنګ میدان لا همغسې تود و چې تبان اسعد ته د یهودانو دوه پیاوړي او غښتلي عالمان راغلل، دواړو اوریدلي و چې تبان اسعد د مدینې ټول میشت خلک له تیغه تیروي او مدینه ورانوي، دواړو ورته وویل: په مدینه له نظامي برید او یرغل څخه لاس په سر شه، که زمونږ خبره ونه منې او هرومرو په مدینه یرغل وکړې، د دنیاوي سختو شکنجو او ازار سره به مشت او ګرېوان شې .

تبان اسعد وویل: ولې؟ او دغه څنګه؟ یهودي عالمانو ورته وویل: په مکه کې به د قریشو په قبیله کې وروستنې پیغمبر راځي او مدینه به د دغې پیغمبر کور او سکون وي!

له یرغل څخه لاس په سر شو او دواړو عالمانو خبره یې ومنله، د دې سره سره د هغوی

د دين پېروي يې هم پېل کړه .
چونکه مکه د تُبَّع (تبان اسعد) يمن ته لاره وه او تبع د خپل قوم په شمول بدپرستان وو، د يمن په لور روان شو، کله چې تبان اسعد د (عسفان) او د مدينې اړوند (امج) نومې کلي ته راورسېد، د هذيل بن مدرکة له قبيلې څخه څه خلک راغلل او ورته يې وويل: باچا سلامت ! تا ته مونږ د ماليت نه د ډکې خونې رهنمايي نه کوو چې له تا څخه مخکې ټول باچاهان له دغې خزانې څخه بې غوره او نا خبره وو ؟ په دغې خونه کې لعلونه، ملغلرې، ياقوت، زبرجد، سره او سپين زر پراته دي .
باچا وويل ولې نه، تونديې وکړئ او په چټکه توگه يې راته وښايئ، هغوی ورته وويل: په مکه کې يو کور دی چې د مکې خلک يې عبادت کوي او ترڅنگ يې لمونځونه اداء کوي !!
هذلينو غوښتل چې مکه او ورپکې د الله پاک ودان کور د باچا په لاسونو ونړوي، چونکه د يهودو دواړو عالمانو ته معلومات وو چې په بيت الله که هر چا او هر ټولواک بده اراده لرلې ده عذابونه يې خوړلي دي، نو باچا (تبان اسعد) د خپلې زيرکتيا له مخې دواړو يهودانو ته د هذلينو رواړی نظر وړاندې کړ او ورڅخه يې تفصيل هم وغوښت، يهودي عالمانو ورته وويل چې دغه هذلين تا او ستا جنگي ليکي نيست نابودول غواړي، مونږ په گرده ځمکه کې له دغې خونې پرته د الله پاک بل کور نه پېژنو، او که د ويجاړولو اراده دې وکړه، ته او ستا ټوله جنگي قوه به د مرگ او هلاکت ښکار شئ.
باچا (تبان اسعد) ورته وويل: چې کله زه د الله پاک دغې خونې ته ورشم ستاسو راته وصيت او نېکه مشوره څه ده ؟ بايد څه وکړم ؟
دواړو ورته وويل: ته به هغه څه کوې چې د دغې ځای ميشت خلک يې کوي، په ډېر زيات درناوې، عزت او احترام به ترې طواف وکړې، د خپل سر وېښتان به لرې کړې، او تر هغه گړی به په ډېره عاجزانه انداز د ژوند لمحات تېروې چې تر څو ترې راووځې .
باچا ورته وويل: تاسو ولې بيا د دغې عبادتونو لپاره خپله نه ورځې ؟

هغوی وویل: لوړه په رب لایزال چې دغه زمونږ د پلار ابراهیم عَلَيْهِ السَّلاَمُ جوړ کړی کور دی، او حقیقت ټول ستا تر غوږ دی، خو زمونږ د نه ورتگ ستر لامل هم دا دی چې د مکې میشتوالو وریکې بوت پرستي پیل کړې ده، د غیر الله لپاره وریکې نذرانې او وینې تویوي، او د مشرکانو ترمنځ دوی حالاً ډیر پلیت مشرکان دي .

تبان اسعد دواړو یهودان په گفتار کې رښتوني وبلل او په کړي نصیحت یې عمل پیل کړ، هغه هذلین چې د بیت الله د تخریب اړوند یې غمازي کړېوه د خلکو په مخکې راوغوښتل، لاسونه او ښپې یې ترې غوڅې کړې، بیا مکې ته ولاړ له بیت الله څخه یې طواف وکړ او حلالکه یې وکړه، هلته شپږ ورځې پاتې شو، ذبحې به یې کولې او خلکو ته به یې خوراکونه هم تیارول، او په ښناک کې به یې ورته شهد ورکول .

بیا تبان اسعد خوب ولید چې بیت الله ته جامه واغوندي، هغه و چې بیت الله یې په پېړو قیمتي وریښمین پوښاک باندې وپوښو .

بیا یې وروسته بل خوب ولید چې بیت لله په تور قیمتي پوښاک باندې هم وپوښي، د خوب لیدو سره سم یې دوباره بیت الله د یمن په ښائسته اعلی ترینو پوښاکو سمبال کړ.

د روایتونو له مخې تبع (تبان اسعد) لومړنی هستی ده چې بیت الله ته یې د لومړي ځل لپاره پوښاک اچولی دی، او د جرهم د قبیلې واکداره طبقه یې د بیت الله د صفایی په کولو مامور کړل، هغوی ته یې هدایت وکړ چې له دې وروسته به د بیت الله ترڅنگ د ښځو په میاشتني مرض لړل شوې ټوټې، گندگي او خځلې او نورې مرداري نه اچول کیږي .

هغه د بیت الله لپاره دروازه او د دروازې کونجي هم جوړه کړه .

د گردو مراسمو له اداء کولو وروسته تبان اسعد د خپلو لښکرو سره د دواړو یهودي عالمانو په شمول یمن ته مخه کړه، کله چې د یمن خاورې ته ننوتل د یمن د قلمرو میشت خلک یې هغه دین ته راوبلل چې د نوي سفر په دوران کې یې د ځان لپاره غوره کړی و، د یمن خلکو یې د دعوت له منلو څخه سرغړونه اختیار کړه، بالاخره یې پریکړه په یمن کې اور ته یوړه .

په یمن کې یو اور و چې کله به سره یمنیان خپل منځ کې مختلف او تریو تریخ شول اور به یې فیصله کوله، ظالم به یې وخوړ او مظلوم به بچ، روغ رمټ او سالم راووت .

د یمن خلک د خپلو بتانو او نذرانو سره راووتل او دواړه پیروانو (یهودي عالمانو) هم خپل کتابونه په ګرېوان راوځړول، چې له کوم ځای څخه به اور راوتو هلته یې د انتظار شېبې تېرې کړې .

هغه و چې اور راووت او خلکو په وړاندې رانږدې شو، خلک وېرې او هیبت ونیول، خو د پرېکړې انتظار ویستونکو ورته په صبر او زغم بار بار توصیه کوله، په صبر دومره کلک شول چې اور راغی او د حمیر د قبیلې ټول بوتان، نذرانې، او دبتانو په عبادت کلک ولاړ خلک یې وخوړل، او داوړه یهودي عالمان له اور څخه په داسې حالت کې راپورته شول چې په تندې یې خولې راماتې وې، او کتابونه یې هم هغسې په ګرېوانونو کې اوېزان وو چې اور ورته هیڅ راز ځانې نقصان نه و اړولی .

د حقانیت د راښکارکېدو سره سم ټولو د حمیر د قبیلې خلکو د تبان اسعد راوړي دین ته غاړه کېښوده .

یمن ته یهودیت له اصل کې له دې لارې ننوتی و .

کله چې د واک واګې د تبان اسعد ځوی حسان ته په لاس ورغلې او د زور ځواک په ګدۍ کېناست، د ټولو عربو او عجمو د ځمکې د لاندې کولو لپاره یې یمنیان په مسلح انداز له یمن څخه وویستل، کوم مهال چې د بحرین ځمکې ته د یمنیانو جنګې قوه ورسېده، حمیر او د یمن نورو قبیلو نه غوښتل چې جنګي مهم یې نورو ځمکو ته وغځېږي .

د حسان بن تبان ورور عمرو بن تبان اسعد سره یې پټه خبره زمزمه کړه چې ته دې خپل ورور ووژه، مونږ به پخپل ځان د واک واګې تا ته درکړو، او ته به مو بېرته خپل ټاټوبې ته ستانه کړې .

عمرو د خلکو سره د خپل ورور د مرګ په هکله سلا مشوره وکړه خو د حمیر د قبیلې نه (ذو رعین) ورسره موافقه ونه وکړه، او د ورور له مرګ څخه یې منعه کړ، خو د ذو

رعين خبره يې و نه منله، ذو رعين دغه شعرونه وويل:

أَلاَ مَنْ يَشْتَرِيْ سَهَراً بِنَوْمٍ ** سَعِيْدٌ مَنْ يَبِيْتُ قَرِيْرَ عَيْنِ

فَامَّا حِمْيَرٌ غَدَرَتْ وَخَانَتْ ** فَمَعْـذِرَةُ الْاِلَـهِ لِذِيْ رُعَيْنِ

❖ ايا داسې څوک شته چې د شپې په خوب شبګيرې ويېري ؟ څوک چې په سوکالۍ سره د شپې ارام او خوب کوي ډېر نېکمرغه او نېکبخته دی .

❖ د حمير قبيلې دوکه او خيانت وکړ، خو ولې ذو رعين الله پاک ته د دغې دوکې په هکله خپل عذر وړاندې کوي .

دغه شعرونه يې وليکل او له لاسليک وروسته عمرو ته راغی او ورته يې ورکړل، ورته يې وويل: زما دا ليکل د ځان سره سمبال کړه، بيا لاړ او خپل ورور حسان يې وواژه او د يمن ټولې قبيلې يې ببرته يمن ته ستنې کړې، کوم مهال چې عمرو د يمني قبيلو د لښکرو په شمول د يمن قلمرو ته داخل شول له عمرو څخه خوب وتښتېد او سترګې يې بې خوبه شوې، دغې بې خوبۍ دومره ستومانه کړ چې په خپل قلمرو کې يې هېڅ پالګر او معالج پرې نه ښود خو د علاج لپاره يې راوغوښت، يو ورته پکې وويل:

لوړه په رب لايزال چې ستا په څېر هر څوک خپل ورور او يا هم بل خپل خپلوان بې ګناه په زياتي سره قتل کړي مګر له سترګو څخه يې خوب تښتي او بې خوبه کيږي .

هغه و چې د يمن په مخه ورو کې چې چا هم د ورور د قتل سلا مشوره ورکړې وه، ټول يې راغونډ او بيا يې قتل کړل، دا چې لاسونه يې د ذورعين ګرېوان ته وغځېدل هغه ورته وويل:: ستا د ورور د مرګ نه تا سره زما براءت شتون لري، عمرو وويل: ستا براءت ما سره چرته دی ؟؟ ذورعين ورته وويل: هغه خط چې ما تا ته درکړی و .

عمرو چې کله هم ليکل پراو کړل ويوهېد چې ذورعين ورته نصيحت کړی دی، د وخت په تېرېدو سره عمرو هم ومړ، او د عمرو د مرګ سره سم دحمير د قبيلې دبدبه او شان شوکت هم اوبه شو، ټول سره جلا جلا شول .

په حمير قبيلې باندې د (لخنيعة ينوف ذو شناتر) په نوم حميري مسلط او د حمير د قبيلې ټول مخه ور خلک يې ووژل، او د پاتې حميرينو په کورنو يې لوبې وکړې، هېره

دې نه وي چې دغه حميري د حمير د قبيلې د شاهانو له کورنۍ څخه نه و .
لخنيعه چې پخپله فاسق، فاجر او لوطي انسان و، د حسان بن تبان ورور زرعة ذي نواس بن تبان چې د خپل ورور د مړينې په مهال لا ماشوم و پسې يې سوال ځواب وکړ، زرعة چې د ځوانۍ په موسم کې ښه په زور زبردستۍ کې و، د لخنيعه د استازي د راتګ سره زرعة وپوهېد چې ما د بدکارۍ لپاره ځان ته غواړي، په پېزار کې پټ يې د ځان سره چاړه (خنجر) ننويست، او په ناڅاپي بريد کې يې لخنيعه له منځه يوړ، چې کله بهر خلکو ته راووت خلکو ورته وويل: دا چې تا مونږ د دغې فاسق او خبيثې څېرې نه په ارام کړو، ته زمونږ باچا او ټولواک يې .
د حمير قبيلې په شمول د يمن ټولو قبيلو يې حکم ته غاړه کېښوده، په واک او اقتدار تر ډېره مهاله پاتې شو، زرعه ذو نواس د حمير د قبيلې اخرنې باچا دی، او دا هغه څوک دی چې د الله پاک په دين ولاړو ته يې د اور کندې کنستلې وې .خو بيا هم په نجران کې د عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ په دين ولاړ طبقه خلک د ګوتو په شمېر شتون درلود چې مشري يې عبداله بن تامر په غاړه لرله، ذو نواس باچا د خپل زور ځواک له مخې ټول عيسويان د يهوديت پر منلو مجبور کړل، او مجبوريت ته يې هم ورله دوه ډوله اختيار ورکړ چې يا خو به يهوديت ته غاړه ږدي او يا به قتلېږي .څوک يې په کندو کې په اور وسوځول او څوک يې له تيغه تېر او ورباندې يې مثله وکړه، نژدې شل زره مسلمانان يې ووژل .د ذو نواس او د جنګي قوې اړوند يې الله فرمايي: (قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ * النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ * إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ * وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ *وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّـهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ) (۱)

---

(۱) [سورت بروج : ۴ – ۸] ژباړه : د کندو ويستونکو والا هلاک او برباد او لعنتيان دی * د هغه اور والا چې بلېدونکی اور و * چې دوی خپله د اور او مسلمانانو د سوځولو سېل او تماشې ته ناست و * او دوی چې په مسلمانانو څه کول دوی پرې خپله ګواه دي * او دغې يهودانو انتقام نه اخست د دغې مسلمانانو نه مګر د دې چې دوی په الله پاک باندې چې زور اور او ستائلی شوی ذات دی ايمان راوړی و.

د يو روايت له مخې ذو نواس په لاس شهيدانو کې د مسلمانانو سرلښکر ابن تامرهم و.

په يمن باندې د حبشيانو د واک دور

د هغه وخت مومنانو ته د ذو نواس باچا د تعذيب د « دوس ذو ثعلبان » په نوم يو سړي پخپل اس باندې په شگلنه ځمکه کې د روم باچا قيصر ته د انتقام او بدلې اخستنې لپاره د مرستې کولو پناه يوړه، او ترځنگ يې ترې د ذو نواس باچا پر ضد د جنگاليالو غوښتنه هم وکړه، قيصر ورته وويل: ستاسو کلي کورونه زمونږ څخه ډېر زيات لرې دي، شايد دغه لرېوالی د نه کومک کولو ستر لامل وي، خو ستا د مرستې لپاره به زه تا ته د حبشې باچا ته ستا په لاس ليک واستوم شايد مرسته دې په دې خاطر وکړي چې هغه خپله هم د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ په دين دی .

قيصر د حبشې باچا ته د « دوس ذو ثعلبان » سره د مرستې او د هغې د انتقام اخستنې امر وکړ .

دوس هم نجاشي ته د قيصر راستولی ليک په احترام وړاندې کړ، نجاشي فوراً د « دوس ذو ثعلبان » سره د « ارياط » په نوم قائد لاندې اويا زره جنگيالي يمن ته واستول، په دغې جنگياليو کې « ابرهه » هم شمول درلود .

ارياط د دوس ذو ثعلبان په شمول خپلې جنگي ليکي د بحر له لارې د يمن خاورې ته ننويستې، د مقابلې لپاره ورته ذو نواس د حمير د قبيلې په شمول د يمن ټولې قبيلې راوويستې خو بالاخره هم د جنگ پايله د ذو نواس او د هغه د لښکرو په شکست تمامه شوه .

کله چې ذو نواس د خپل جنگي لښکر شکست وليد، خپل اس يې توند د بحر په لور وځغلو، او په اوبو کې تر هغه حده ولاړ چې مرگ ترې طمعه توقع وه، هلته تباه او له منځه ولاړ .ارياط چې خپله حبشي و، د ذو نواس مرگ نه وروسته يې د يمن واک واگې سمبال کړې .

په واک باندې د ابرهة او ارياط ترمنځ تريخوالی

ارياط لا هم هغسې د واک په گدۍ ناست و چې د واک او اختيار د لاس ته راوړنې لپاره ورسره ابرهه کړې نسکورې شروع کړې، هغه و چې به يمن کې نيم حبشيان د ارياط او نور سم نيم يې د ابرهة پلوي وکړه، د دواړو لښکرو ترمنځ خونړيزه معرکه د پيل کېدو په حالت کې وه، چونکه ابرهه ډېر ځېرکه او دانا و، د بدن په لحاظ هم ځربه او ښه ودان و، په قد او قامت لنډ و، ارياط ته يې وويل: د واک د لاس ته راوړنې لپاره ولې حبشيان سره پخپل منځ کې له تېغه تېروو، خو د دواړو لښکرو په وړاندې به ما او تا د جنگ مېدان ته راوځو، ځوک چې مړ شو د واک پر گدۍ به يې قاتل کيني، ارياط چې له ونې ځخه لوړ چاق او ښايسته سړی و، خبره يې ورله سمه وبلله، نېزه په لاس د مېدان په منځ کې ودرېد، ابرهه چې خپله هم نصراني و د « عتوده » په نوم غلام يې د ځان نه وروسته ودرو، ارياط په ابرهة يرغل وکړ غوښتل يې چې سر يې دوه پرقه کړي، خو گوزار پرې سم ونه لگېد او تندې، پوزه، ورو ځې، سترگه او شونډې يې پرکنډ شوې، له وروسته ځخه پرې د ابرهه غلام عتوده حمله وکړه او ارياط يې له منځه يوړ، هغه و چې په يمن کې ټول حبش د ابرهه تر ولقې لاندې په يو ځېر راټول شول .

د اصحاب الفيل قيصه

وخت لا په تېرېدو و چې ابرهه د قُلَيّس په نوم بې نظيره او لا مثاله کليسا د يمن په صنعا ښار کې په دې خاطر ودانه کړه چې د عربو د حج په نوم د عبادت مراسم به ټول هلته ادا کولای شي، او نجاشي ته يې ليک واستو چې ستا لپاره مې داسې لا مثاله کليسا جوړه کړه چې ستا نه مخکې به د بل باچا لپاره دغسې عبادت خانه هېڅ چرته هم نه وي جوړه شوې، تر هغه دمه نه کېنم تر څو د عربانو د حج مراسم ورته راواړوم .

دغه مهال په يمن کې نسأي عرب[۱] و، د ابرهه د شومې ارادې اورېدو سره يې سم په کليسا کې ډک اودس مات کړ او په ډېره چټکې مکې ته ستون شو .

ابرهه ته د دغې جريان لړي واورول شوه، هغه وپوښتل چې د کليسا دغه بې عزتي چا کړېده ؟

چا ورته وويل:دغه کار د مکې هغه هستوګن کړی دی چې په مکه کې يې د کور نه يې ټول عرب د حج د عبادت مراسم تره سره کوي، او دغه کار يې هغه مهال وکړ چې ستا دا خبره يې واورېده چې دې کليسا ته به زه د عربانو د حج مراسم راړوم، دغه عرب نژاد غصه شو او ستا د کليسا بې عزتي يې په دغې انداز وکړه چې يمني کليسا هيڅکله هم دومره قابل قدر نه شي کېدای چې د بيت الله مقابله پرې وشي .

ابرهه سوګند پورته کړ چې مکې ته به هرومرو ځي او بيت الله (کعبه) به له بنسټه

---

(۱) دويته ناسيئ ځکه ويلی شي چې د مياشتو حرمتونه به يې تاخيرول ، له منی څخه چې به ووتل د بنوکنانه څه به هلته يو سړي کېښناست او ورته به يې وويل : زه عيب او تور نه لګوم ، زما دعا هرومرو قبليږي ، تولو به ورته وويل : ته رښتوني يې ، له مونږ څخه د محرم د مياشتې حرمت صفر مياشتې ته واړوه ، ځکه چې مشرکانو به د دريو حرامو مياشو پرله پسې توب غندو چې يرغل به يې پکې نه شو کولای ، او حالانکه د هغوی رزق اوخوراکونه په نورو قومونو باندې په بريدونو کې وو .

نږوي، ټول حبشيان يې دغې معرکې ته چمتو کړل، ځان سره يې فيل هم روان کړ، د ابرهه په دغې کار چې کله هم عرب خبر شول ډېر زيات ګبراو شول او د ابرهه کړې ارادې ته يې په غټه سترګه وکتل، د بيت الله د ورانولو او ويجاړولو څخه د رابندولو په هکله يې ورسره جنګ جګړې ستر جهاد وباله، په يمن کې (ذونفر) د خپلې قوماندې لاندې د يمن د عربانو قبيلې دابرهه پرضد راپورته کړې، او د ابرهه خلاف د جهاد اعلان يې وکړ، زيات شمېر عربانو د د ذونفر قوماندې لاندې د ابرهه په ضد د جنګ مېدان ته ګامونه پورته کړ خو ولې د جنګ پايله د ذونفر په شکست تمامه شوه، او ذونفر يې د ځان سره بندي د مکې په لور روان کړ .

ابرهه د خپلې موخې د لاس ته راوړنې لپاره مخ په وړاندې روان و چې ناګهانه د نفيل بن حبيب خثعمي په قياد ت د خثعم د قبيلې دوه کندې (شهران او ناهس) د ابرهه پرخلاف د خثعميانو په ځمکه ورسره د بيت الله د ويجاړولو څخه د رامنعه کولو لپاره جنګې مهم پېل کړ، خو له بده مرغه د نفيل بن حبيب برخليک شکست او ماتې وه، او د ذونفر په څېر ورته نفيل هم لاس ترلی او بندي راوستل شو، ابرهه نفيل له بند څخه خلاص او په بدل کې به يې ورته د مکې لارې او کرليچونه سمول .

کله چې ابرهه د طائف خاورې ته ننوت،مسعود بن معتّب ورته د ثقيف د قبيلې په مخه ورو کې د استقبال لپاره راووت، او ورته يې وويل: باچا سلامت ! مونږ ټول لکه ستا د غلامانو په څېر يو، ستا د هرې خبرې اوريدونکي اوتابعدار يو، ستا سره مو هېڅ راز مخالفت نشته، ته زمونږ عبادت خانه (لات) نه ورانوې، بلکې ته په مکه کې موجود کور ورانول غواړې، ستا د مزېدې مرستې لپاره مونږ کولای شو درسره داسې څوک واستوو چې د مکې لارې کوڅې درته په نښه کړي .

د ې خبرو د اوريدو سره ترې ابرهه صرف نظر شو او ابورغال يې ورسره لارښود وليږدو، کله چې د ابورغال په شمول د ابرهه لښکرې د طائف او مکې ترمنځ (مغمّس) نوم ځای ته ورسېدې، ابو رغال مړ شو چې بيا به په مغمس کې به ټولو عربانو او خلکو د ابورغال قبر په تيګو او کاڼو ويشته .

مغمس ته په رسېدو سره ابرهه د خپلې جنگي قوې په شمول واړوله، او د (اسود بن مقصود) په نوم يې يو حبشي مكې ته واستو، اسود بن مقصود د تهامې د خلكو څاروي راپه مخه كړل چې د عبدالمطلب دوه سوه اوښان هم پكې وو، دغه مهال عبدالمطلب خپله د قريشو مشر، مخه ور اولوي جرگه مار هم و .

قريشو، بنو هذيل، اوبنوكنانه په دې كلك عهد وكړ چې د سختې جگړې له لارې د ابرهه مخه ونيسي خو چې كله په دې وپوهېدل چې د ابرهه د جنگې قواو پرضد يې د زور اوبه په بره نه ځي، بېرته ساړه او قلاره شول .

له دغې لړې وروسته ابرهه يو ځل بيا د (حناطة حميري) په نوم بل نفر مكې ته واستو تر څو د مكې د سيّد او مشر سره ليدل كتل وكړي او د ابرهه فرمان ورته واوروي چې: زه تاسو سره جگړه كول نه غواړم، زما موخه يواځې هم د دغې كور نړول دي، تر څو تاسو خپله زما د موخې د لاس ته راوړنې ترمنځ حائل واقع نه شئ، نو زما هم ستاسو وينو تويولو ته ته هيڅ اړتيا نشته .

او كه د مكې مشر مونږ سره د جنگ كومه اراده نه لرله نو زما خوا ته يې راوله .

كله چې د ابرهه استازى حناطة مكې ته ننوت لومړى يې د مكې د سيد او مشرتابه په هكله پوښتنه وكړه، عبدالمطلب بن هاشم ورته په گوته كړى شو، حناطه ورته د ابرهه د امر سره سم فرمان واورو، عبدالمطلب ورته كړه: مونږ د ابرهه سره هېڅكله د جنگي ټكراو اراده نه لرو، او نه مونږ د هغه د جنگ وس او توان لرو، دا د الله كور دى او هغه به يې ترې خپله منعه كوي، او دا د هغه د خليل ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ كور دى، كه الله پاک يې ترې وگرځوي نو د هغه كور او حرم دى، او كه الله پاک يې ورته پرېږدي، مونږ يې د دفاع هيڅ توان نه لرو .

حناطه ورته وويل: سمه ده، د ابرهه د امر سره سم ته زما سره د هغه حضور ته عارض شه، ځكه ما ته هغه امر كړى دى چې د مكې مشرتابه به د جنگ نه كولو په مهال ما ته راولې، عبدالمطلب ورسره د خپلو ځينو بچو په شمول ولاړ، ان چې د ذونفر سره د هغه د بنديوانۍ په حالت مخامخ شو .

عبدالمطلب وویل: په مونږ باندې د متوقع خطر د لرې مخه نه شې نیولای ؟
ذونفر ورته کړه: هغه سړی به د مصیبت مخه څه ونیسي چې پخپله د باچا د بند په ولقه کې پروت دی، د دې معلومات ورته نشته چې سبا او که بیگاه به د مرگ ښکار کیږي ؟؟
خو دومره ده د فیل واگوال مې یو اندازه ملگری دی، زه دی سره ستا د راروان مصیبت اړوند خبرې اترې کوم، او انیس (د فیل واگوال) به ستا له قومي رتبې او عظمت څخه هم خبر کړم شاید ستا لپاره د باچا سره د ملاقات او خبرو اترو اجازه وغواړي، او ورته به د خپل توان په اندازه ستا سفارش هم وکړي، عبدالمطلب وویل: ډېره ښه ده .
ذونفر د فیل واگوال انیس ته سوال ځواب وکړ چې عبدالمطلب په مکه کې د قریشو مشرتابه دی، عبدالمطلب هغه هستۍ ده چې په اواره کې خلکو ته او په لوړو کې وحشي ځناورو ته د خوراک څښاک غم کوي، او وس مهال ترې پاچا دوه سوه اوښان ترخپلې ولقې لاندې راوستي دي، لومړی خو د دې لپاره د باچا نه د ملاقات وخت واخله، او ورته د دې لپاره د خیر او منفعت نه ډک سفارش او منځگړیتوب هم وکړه .
انیس وویل: ډېره ښه ده، انیس د ابرهه مقام ته حاضر شو او ورته یې وویل: باچا سلامت ! عبدالمطلب په مکه کې د قریشو مشرتابه دی، په سمه او اواره کې د خلکو او په لوړو غرونو کې د وحشي ځناورو د خوراک او څښاک، او د لوږې او تندې د درد او غم پالنه کوي، هغه غواړي چې ستا سره خبرې اترې وکړي .
ابرهه ورته د هغه د اړتیا اړوند خبرو اترو اجازه ورکړه .
د قوارې او څېرې په لحاظ عبدالمطلب ښایسته لوړ او په غوښه ډک انسان و، چې کله هم ابرهه ولید، د وقار او باعزته انسان په سترگه یې ورته وکتل، ابرهه یې د میلمستیا له کبله دا هم مناسبه ونه گڼله چې خپله پخپل پالنگ او عبدالمطلب لاندې کښېنوي، او نه یې دا مناسب ولیدل چې د خپل ځان سره یې د خپل پاچاهی په تخت کېنوي تر څو حبش یې و نه ویني .
ابرهه خپله هم له پالنگ څخه راښکته شو او د پالنگ لاندې په غوړېدلي ټغر یې د

ځان سره کېنو، او ترجمان ته یې وویل: ورته ووایه غوښتنې دې پېل کړه .
عبدالمطلب: باچا سلامت، باید ما ته زما دوه سوه اوښان چې دې راځخه نیولي دي بېرته راکړې !
ابرهه ترجمان ته وویل، ورته ووایه چې: زما په سترګو کې خو ته د یو باچا په څېر ما ته ښکاره شوې، ته د خپلو دوه سوو اوښانو غم راخستی یې او یواځې د هغې اړوند وغږېدې، او هغه کور دې تر شاه کړ چې زه یې د نړولو په خاطر راوتی یم، سره له دې چې دغه کور ستا او ستا د پلار او نیکونو دین هم دی، ولې دې هېڅ ونه ویل او عبث دې پرېښود ؟؟
عبدالمطلب وویل: زه د اوښانو څښتن یم، او دغه کور خپل مالک او څښتن لري، هغه یې ورانولو ته نه پرېږدي .
ابرهه وویل: کله هم هغه ما د کور له رانړولو څخه نه شي بندولای . عبدالمطلب ورته وویل: ته او هغه سره پوهه شئ، مونږ مو منځ کې مداخلت نه لرو .
ابرهه د غوښتنې سره سم عبدالمطلب ته خپل اوښان وسپارتل،، عبدالمطلب مکې ته ولاړ، او قریش یې په ټولې کهانۍ وخبرول او ورته یې امر وکړ چې د مکې هر اوسېدونکی دې د غرونو سرونو او لمنو ته د ابرهه له لښکره پناه یوسي، د څه شمېر کسانو په شمول عبدالمطلب کعبې ته نزدې راغی او د دروازې د ستګیر یې ونیو، د ابرهه او د هغه د لښکر د ماتې او شکست دعا یې له الله پاک څخه په ډېرې عاجزۍ سره وغوښته .
عبدالمطلب لا هم هغسې د کعبې د دروازې دستګیر نیولی و او دا شعرونه یې هم وویل:

لاَ همَّ اِنَّ العَبْدَ يَمْنَعُ رحْلَهُ فَامْنَعْ حِلاَلِكَ
لاَ يَغْلَبَنَّ صَلِيْبُهُمْ وَ مِحَالهُمْ غُدْوَاً مِحَالِكَ
اِنْ كُنْتَ تَارِكَهُمْ وَ قِبْلَتَنَا فَأَمْرٌ مَا بَدَا لَكَ

❖ په دې کې هېڅ شک نشته چې د کور څښتن د خپل کور نه کلکه دفاع کوي، ای

الله ! ته د خپل کور نه پخپله د راټولېدونکو خلکو دفاع وکړه .

❖ سبا دې د هغوی د صليب زور ستا په زور او قوت غالب نه شي .

❖ او که ته هغوی ته کعبه د نړېدو لپاره پرېږدې، نو دا به داسې کار وي چې ته به پرې خوشحاله او راضي يې ..ستا به خوښه وي .

عبدالمطلب بيا د کعبې د دروازې دستگير پرېښود او د خپلو ملګرو سره يې د غرونو سرونو ته د ځان ساتنې په خاطر ګامونه پورته کړل، او تر څو ابرهه ووينې چې مکې ته د ننوتو په مهال د مصيبت او چور چپاول لړي په کوم ډول پېلوي .

کله چې د شپې تاريکي وښوېدې او سهار شو، مکې ته يې د ننوتو لپاره تياری ونيو، د محمود په نوم يې خپل فيل د مکې طرف ته برابر کړ، لښکرې يې هم صفونه صفونه سره ودرول، ابرهه غوښتل چې بالاخره هم بيت الله ونړوي او يمن ته په فاتحانه انداز ستون شي،

کوم مهال چې يې فيل د مکې اړخ ته تيار او برابر کړ، نفيل بن حبيب يې غوږ ته نزدې شو او ورته يې وويل: چې له کوم ځايه راغلی يې بېرته هم هلته ستون شه او يا ځای پر ځای ټينګ کېنه، ته د الله پاک په محترم ښار کې يې، د نفيل بن حبيب د خبرې سره فيل په ځمکه کلک کېناست او نفيل خپله د غر سر ته وښوت، دابرهه لښکر فيل په ډېرو دردناکو وهلو و زوررو خو فيل مکې ته له ننوتو څخه خپل دريځ لا پسې نور هم ټينګ کړ، فيل يې بالاخره په سرکږې وسپنې ووهو خو فيل هم هغسې کلک ناست و، بيا يې ورله خېټه په خنجرونو تر وينې بهېدو زخمي کړه خو فيل په يو حالت و .

هسې د پاڅولو په خاطر يې د فيل مخ يمن ته کړ، فيل په منډو وهلو پيل وکړ، چې کله يې ورله مخ شام ته کړ بيا فيل منډې ووهلې، خو چې مخ به يې ورله مکې ته کړ بېرته به ځای پر ځای ميخ شو، دوی لا د فيل په چمتو والي بوخت وو چې الله پاک د بحر له اړخ نه د توتکرکو په څېر تور مارغان راوليږدول چې درې کاڼي يې رابار کړي وو، يو يې په خوله (مښوکه) کې او دوه دوه يې په پنجو کې نيولي و، دغه کاڼي د لوبيا او د دالو په څېر وو، چې هر څوک به پرې ولګېد سمدستي به هلاک او مړ شو، هېره دې

نه وي چې دغه کانړو باندې ټول قوم نه وو لګېدلی .

ټولو لښکرو د هغې لارې تالاش پېل وکړ چې په کومې راغلي وو، له ډېرې وارخطايې او د مرګ څخه له تېښتې نه په هر ځای راپرېوتل، په هر ځای کې به دم به دم مردارېدل، ابرهه هم د دغې کانړو ښکار شوی و، او د دغې کانړو له کبله مړ هم شو .

ابن اسحاق وايي: چې کله الله پاک محمدﷺ د خپل رسول په توګه مخلوق ته راواستو، په قريشو يې خپل دغه نعمت هم ورياد کړ چې د دوی د بقاء او د زياتي عمر په خاطر يې د ابرهه لښکرې او د حبشو فوجونه تالا ترغې کړا، الله پاک فرمايي: (أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ * أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ * وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ * تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ * فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ)[1] .

(۱) سورت فيل : (۱ – ۵) . ژباړه : ايا ته نه ګورې چې ستا رب د فيل په څښتنانو څه وکړل ؟ ايا د هغوی ترتيب شوي پراډونه يې تالا ترغې نه کړل؟ او لښکرې لښکرې مارغان يې پرې راولېږدول، او په اور پخ شوي کودنډو يې وويشتل ، او د حيواناتو د لړشن شوي خوراک په څېر يې وګرځول .

د نزار بن معد د بچیانو سلسله

(نزار) درې بچیان زږولي وو: مضر، ربیعة، انمار[۱] .

(مضر) دوه بچي زږولي وو: الیاس، عیلان .

(الیاس) درې بچیان زږولي وو: مدرکه، طابخه، قمعه .

(مدرکه) دوه بچیان زږولي وو: خذیمه، هذیل .

(خذیمه) څلور بچي زږولي وو: کنانه، اسد، اسدة، هون .

(کنانه) هم څلور بچي زږولي وو: نضر، مالک، عبدمناة، ملکان[۲] .

(نضر) دوه بچي زږولي و: مالک، یخلد .

(مالک) نه بیا فهر پیداشو .

(فهر) څلور بچي وزږول: غالب، محارب، حارث، اسد .

(غالب) دوه بچي وزږول: لؤي، تیم .

(لؤي) څلور بچي وزږول: کعب، عامر، سامة، عوف .

(کعب) درې بچي وزږول: مرة، عدي، هصیص .

(مرة) هم درې بچي وزږول: کلاب، تیم، یقظه .

(کلاب) دوه بچي وزږول: قصي، زهرة .

(قصي) څلور بچیان وزږول: عبدمناف، عبدالدار، عبدالعزی، عبدقصي .

(عبد مناف) څلور بچي وزږول: هاشم، عبد شمس، مطلب، نوفل .

---

(۱) ابن هشام د (اِیاد) په نوم ورله څلورم هم ذکر کړی دی .

(۲) ابن هشام وایي : (نضر) قریش و ، د دېنه چې څوک پیدا دي ټولو ته قریش ویل سمه ده ، او ځېنې علماء وایي چې (فهر) قریش و .

د عبدالمطلب بن هاشم بچيان

ابن هشام وايي: دعبدالمطلب نه لس زامن او شپږ لوڼې پيدا شوې:
عباس، حمزه، عبدالله، ابوطالب، زبير، حارث، حجلا، مقوم، ضرار، عبدالعزى (ابو لهب) صفيه، ام حكيم (بيضاء) عاتكه، اميمه، اروى، بره .

د نبي كريمﷺ مور او پلار

بيا عبدالله بن عبدالمطلب نه د ټولو مخلوقاتو خېرخواه، د ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د ټولو بچيانو سردار محمد بن عبداللهﷺ پيدا شو .
او مور يې امنه بنت بن عبدمناف بن زهرة بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤي بن غالب بن فره بن مالک بن النضر وه .
او د امنې مور بره بنت عبدالعزى بن عثمان بن عبدالدار بن قصي بن كلاب بن مرة بن كعب بن لؤي بن كلاب بن مره بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر وه .
په ډاگه شوه چې نبي كريمﷺ د مور اوپلار دواړو له پلوه په نسبي سلسله کې د ټولو بني ادمو څخه بهتر اوغوره دی، له دواړو خواو پرې د شرافت او خيريت تمامه ده .

د زمزم کوهي کنستنه او د عبدالمطلب سره تاو تريخوالی

عبدالمطلب د كعبې په خواکې ويده و، د زمزم د كوهي د راكنستو اړوند يې خوب وليد، عبدالمطلب وايي:زه د كعبې تر څنگ ويده وم، خوب کې څوک راغی او راته يې وويل: (طيبه) راوكنه، ماورته وويل: طيبه څه شی دی ؟ بېرته راڅخه لاړ او هيڅ يې

ونه ويل، د تېر په څېر سبا بيا هلته پخپل ځای ويده شوم، بيا راته په خوب کې څوک راغی او راته يې وويل (مضنونه) راوکنه، ما ورته وويل: مضنونه څه شی دی ؟ بيا راڅخه ولاړ او هېڅ يې راته ونه ويل، د عادت په څېر بيا سبا په خپل ځای کې ويده شوم په خوب کې څوک راغی او راته يې وويل: (زمزم) راوکنه، ما ورته وويل: زمزم څه شی دی ؟ هغه وويل: زمزم داسې اوبه دي چې نه بهيږي اونه خرابيږي، ته به ترېنه ټولو حاجيانو ته اوبه ورکوې، او دغه اوبه د وينې او خوشيانو ترمنځ موقعيت لري، په کوم ځای کې چې سپين کارغه ټونګې وهي[(١)].

چې کله يې د حقيقت په سترګو هر څه وليدل چې په خوب کې راته خبره په رښتيا توګه شوېده، نو د سبا په ورځ يې کولنګ او جبل راواخست او د خپل ځوی (حارث) په شمول يې دکار پيل وکړ، دغه مهال عبدالمطلب له حارث پرته نور اولاد نه درلود .

چې کله يې کوهی وکنست او عبدالمطلب د کوهي په خوله ورغونډه شوې تيګه وليده د تکبير اوازونه يې پورته کړل، د غږ د اورېدو سره سم ټول قريش ويوهېدل چې عبدالمطلب وس خپلې موخې ته ورسېد، ټول قريش راغلل او ورته يې وويل: عبدالمطلبه ! دا زمونږ د پلار اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ کوهی دی، ستا په شان مونږ هم د دې کوهي حقدار يو، مونږ د ځان سره شريک کړه .

عبدالمطلب وويل: دغه به هېڅکله هم ونه کړم، زه يواځې په دې فضيلت راته ځانګړتيا راکړل شوې ده .

هغوی وويل: انصاف وکړه، ورنه تر هغه دې نه پرېږدو تر څو درسره لاس ګرېوان نه شو .

عبدالمطلب وويل: که تاسو د پرېکړې لپاره هر څوک درېمګړی پسند کړ، زه درسره په

---

(١) د روايتونو له مخې داسې ويل کيږي چې عبدالمطلب د مېږانو او د سپين وزري کارغه د ټونګوهنې نښو سره د کوهي په کنستلو د پيل اراده وکړه ، خو ولې خوشيان او وينه نه وه ، هغه لا ولاړ و چې ناګهانه له قصاب نه غوا راوتښتېده او عبدالمطلب ته په خوب کې دسم شوي ځای سره يې راځملوله او هم هلته يې ذبحه کړه ، وينه او خوشيان دواړه ترې د ذبحې په مهال ووتل ، سمدستي عبدالمطلب هم د ورته ښودل شوي ځای پرسر د کولنګ خوله کېښوده .

هغه فيصله کوم .
هغوی وويل: که دې خوښه وي د فيصلې اورېدو لپاره به د هذيم په نوم د بنوسعد کاهنې ته ولاړ شو .
عبدالمطلب: سمه ده، هېره دې نه وي چې دغه ښځه د شام د باندو په دور دراز علاقو کې وه .
عبدالمطلب د بنو عبدمناف د ځينو کسانو په ملتيا چې د قريشو له هرې قبيلې څخه ورسره يو يو غړی هم و د شام په لور رهی شول، دغه مهال د مکې او شام ترمنځ پرتې علاقې شاړې دشتې او مېرې وې .
په يوه مېره کې لا روان وو چې د عبدالمطلب او د هغه ملګرو سره د څښلو اوبه ختمې شوې، تر دې حده تږي ستومانه شول چې د تندې له امله يې په مرګ يقين راغی، د قريشو د ځينو قبيلو څخه يې د تندې د ختمېدو لپاره د څښلو اوبه وغوښتې، خو ولې هغوی ورته وويل: لا خو ټول په دشتو او مېرو کې روان يو، که تاسو ته اوبه درکړو شايد د تندې هغه سخته مونږ ته هم ورسيږي چې تاسو پر وسمهال اخته ياست، نو مرسته مو نه شو کولای .
عبدالمطلب چې د قريشو کردار وليد د خپل ځان او ملګرو په هکله يې د مرګ څخه ويره محسوس کړه، ملګرو ته يې وويل: وس مو څه رايه ده ؟ هغوی وويل: مونږ ستا تابع يو او ستا خبره مو خبره ده، چې څنګه دې خوښه وي، امر کوه .
عبدالمطلب وويل: ما ته خو مناسب دا ښکاري چې د توان په اندازه دې هر يو نفر د ځان لپاره قبر وکني، چې کله هم له تندې ومري، پاتې ملګري به يې پخپل قبر کې ښخ کړي، تر دې چې اخر کې يو نفر پاتې شي، که يو نفر ضائع شي دا به له دې نه ډېره ښه وي چې ټوله قافله ضائع شي .
هغوی وويل: ډېره ښه خبره ده .
هر يو وپاڅېد او د خپل ځان لپاره يې د قبر په کنستلو پيل وکړ، او هر يو د مرګ د راتګ په انتظار و، دغه مهال عبدالمطلب بيا خپلو ملګرو ته وويل: د مرګ په کومې

کې خپله خپل ځان ورکول او په ځمکه کې د اوبو تالاش او پلټنه نه کول لوی حماقت دی، ځئ چې روانیږو، کېدای شي الله پاک مونږ ته چرته اوبه په لاس راکړي، پاڅیږئ او د سفر دورانیه پیل کړئ .

هغو بیا د امر سره سم حرکت پیل کړ، چې څنګه عبدالمطلب سورلۍ ته راغی او وربانديې سپور شو، د ښې خپې لاندې يې چینه راوختکېده، عبدالمطلب او د هغه ملګرو د تکبیر اوازونه پورته کړل، بېرته ټول له خپلو سورلیو څخه راکښوتل، سورلۍ او ځانونه يې په اوبو ښه خړوب کړل، له دېنه وروسته يې د قریشو ټولو قبیلو د دې انتظار ویستو چې عبدالمطلب او ملیان به يې د تندې له لاسه څه کوي ؟

عبدالمطلب او ملګرو يې نورو قریشو ته د ځانونو او سورلیو د خړوبولو دعوت هم ورکړ، له اوبو څخه ټول قوم خپل مشکونه او غړکۍ هم ډکې کړې، چې قریشو ځانونه کله ښه خړوب کړل عبدالمطلب ته يې وویل:

زمونږ د اختلاف پای ستا په سلامتیا او زمونږ په ملامتیا پای ته ورسېده، لوړه په رب لایزال چې د زمزم اړوند به درسره هېڅکله د شخړې اراده او مېدان ګزي ونه کړو، د دې دښتې او میرې په کندو کپرو کې تا ته د الله پاک اوبه درکونه د دې دلیل دی چې زمزم يې هم درته په ځانګړي توګه درکړیدي، ځه خپل زمزم ته دې په امن او اطمئنان ستون شه .

له دې مېرې څخه بېرته ټول راستانه شول، او تر کاهنې ونه رسېدل، له دې وروسته قریشو د عبدالمطلب او د زمزمو ترمنځ لاره هواره پرېښوده .

د عبدالمطلب د خپل ځوی د حلالولو نذر

د زمزم د کوهي د راکنستلو په مهال چې قریشو د عبدالمطلب بن هاشم سره کومه میدان گزي وکړه، نو عبدالمطلب نذر ومنو چې که الله پاک ورته لس بچي په داسې حالت کې راځلمې کړل چې دفاع یې ورڅخه کولای شوه، نو یو به ترېنه د کعبې خوا ته د الله پاک لپاره ذبحه کوي .

چې کله یې لس بچیان پوره شول او خپله هم په دې وپوهېد چې وس راڅخه کلکه دفاع کولای شي نو بچیان یې راغونډ کړل او خپل منلی نذر یې ورته واورو، او د الله پاک لپاره یې د نذر پوره کولو ته راوبلل، ټولو بچیانو یې پیروي وکړه او ورته یې وویل: څنگه باید وشي ؟ هغه ورته وویل: هر یو دې غشی رواخلي او خپل نوم دې پرې ولیکي، بیا دې زما خوا ته راشي، هغوی هر یو د ځان لپاره غشی راواخست او نومونه یې پرې نویشته کړل او د پلار خو اته راغلل، پلارې ټول د هبل بوت په دربار کې وړاندې کړ، او دغه مهال د هبل بوت د کعبې په منځ کې د کوهي په غاړه ایښودل شوی و، او په دې کوهي کې به د کعبې لپاره تحفې او نذرانې جمع کېدې .

د هبل د بوت سره نزدې اووه غشي وو، په یو غشي یې (عقل[۱]) لیکلی و، دا غشی چې به په چا راوښوت دیت به یې ورکو .

به بل غشي یې (نعم[۲]) لیکلی و، چې کله به هم دا غشی راوښوت نو د کوم کار اراده چې به یې درلوده هغه به یې کو .

---

(۱) عقل معنی : دیت .

(۲) نعم : یعني دا کار کول غواړي .

په بل غشي يې (لا [۱]) ليكلي و، چې كله به دا غشى راوښوت نو د كوم كار اراده چې به يې درلوده هغه به يې نه كو .

په بل غشي يې د (منكم[۲]) او په بل يې (ملصق[۳]) او په بل يې (من غيركم[٤]) ليكلي و، په بل يې (المياه[٥]) ليكلي و،چې كله به يې كوهى كنستو، چې چرته غشى راووت هلته به يې دكوهي كنستنل پېل كړل.

چې كله به يې ماشومان سنتول، يا به يې نكاحونه كول، يا به يې د جا په نسب كې شک او شبهه پيدا شوه، هبل ته به راغلل، سل درهم او اوښان به يې ورته د نذر نياز وړاندې كړل، او چا چې به غشي وهل هغې ته به يې وركړل، په چا باندې به يې چې څه اراده لرله هغه به يې د هبل مخ كې نزدې ودر وو، او خپله به يې ويل: اى زمونږ معبوده ! دا پلانكى د پلانكي څوى او مونږ پرې دغه اراده لرو، دې انسان اړوند سمه دمه فيصله وكړه .

بيا به يې د غشو والا ته وويل: غشى دې ووهه، كه د (منكم) په نوم غشى به راووت نو سړى به يې سوچه او خالص خپل نسبي و، كه د (من غيركم) غشى به راووت هغه به يې حليف و، او كه د (ملصق) غشى به راووت هغه به په دوى كې پخپلې نسبي رتبې و، چې نه خو به په دوى كې نسب ثابت و او نه به يې حليف جوړيداى شو، او كه د (نعم) غشى به راووت په اراده كړي كار به يې پېل وكړ، او كه د (لا) غشى به راووت اراده كړى كار به يې بل كار ته تاخير كړ ، تر څو دوباره د دغې كار لپاره هبل بيا راشي، لنډه دا چې خپل ټول كارونه به يې د غشو له لارې انجامول .

---

(۱) لا : يعني دا كار نه كول غواړي .

(۲) منكم : يعني دا ستاسو نسبي دى .

(۳) ملصق : دا ستاسو پسې پيوسته دى .

(٤) من غيركم :دا ستاسو نسبي نه دى .

(٥) المياه : اوبه .

عبدالمطلب د غشو والا ته وويل: زماد بچو په غشو باندې نصيب معلوم کړه،او د هبل مينجور ه يې دخپل نذر لړی هم بيان کړه، هر يو بچي يې مينجور ته خپل خپل غشی ورکړ، او عبدالله چونکه د پلار کشری ځوی و او په ټولو بچو کې ورته گران هم و، د عبدالمطلب په ذهن کې دې خبرو چکر واهه چې که غشی د عبدالله څخه واوښت، داسې فرض کړه لکه ځوی چې دې نه وي حلال کړی .

دهبل مينجور لا دغشو په وهلو مصروف و او عبدالمطلب د هبل خو اته ولاړ و، او د الله پاک دربارکې يې د سوال زاری منګولې نيولې وې، دغشو والا چې غشي ووهل نو په عبدالله راوښوت، عبدالمطلب دنذر د تنفيذ لباره چاړه راواخسته او عبدالله له لاس څخه ونيو، د ايساف او نائله ترمنځ د ذبحې اراده وکړه، سمدستي د قريشو مخور او جرګه مار راغلل، خپلو بچو راغلو مشرانو ورته وويل: چې عبدالله هېڅ کله هم نه شې حلالولې، ځکه ستا نه وروسته به دا سنت جوړ شي چې د چا هم بچي کيږي يو نارينه به ترې نذراً ذبحه کوي تر دې چې هيڅ خلک به پاتې نه شي .

مغيره بن عبدالله بن عمرو بن مخزوم چې د دوي خوری هم کېده عبدالمطلب ته وويل: ته هيڅکله عبدالله نه شې ذبحه کولې، که عبدالله زمونږ د شتمنيو په فديه هم خلاصيدای شي مونږ يې فديې ورکولو ته چمتو يو .

قريشو او خپلو بچو يې هم ورته وويل چې د عبدالله په شمول حجاز ته ولاړ شه هلته ښځينه عرّافه ده او هغه خپل پيريان لري، له هغې څخه دخپل نذر اړوند وپوښته بيا ته پوهه شه او کار دې، که يې درته وويل چې حلال يې کړه نو حلال به يې کړې او که د بچاو ګنجائش يې درته په ګوته کړ نوترې قبول به يې کړې.

هغوی ټول راروان شول تر دې چې ښځه يې په خيبر کې پيداکړه، عبدالمطلب ښځينه عرافې ته دخپلې کهانې لړې پېل کړه، او بيا يې ورته نذر اود ځوی د ذبحه کولو واقعه هم واوروله .

ښځينې عرافې ورته وويل: زما پيرې نن چرته تللی دی، چې سبا راشي زه به ترې پوښتنه وکړم، د سبا د ورځې د ورتګ نه مخکې عبدالمطلب د الله پاک نه ډېر سوال

زاري وکړه تر څو يې ځوى له ذبحه څخه بچ او سالم پاتې شي، کله چې د سبا په مهال قريش ښځې ته راغلل، ښځې ورته وويل: ستاسو اړوند راته معلومات حاصل شول، ستاسو د مړي ديت څومره دى ؟ دوى ورته وويل لس اوښان . ښځې عرافې ورته وويل: په عبدالله او لسو اوښاو باندې غشى وواهئ که په عبدالله غشى راووت لس اوښان پسې نور هم اضافه کړئ، اوکه په اوښانو راوښوت نو نزدې خپل معبود ته يې ذبحه کړئ، او ستاسو معبود به هم له ستاسو نه خوشحاله وي او غړى به مو هم نجات بيامونډي .

د ښځينې عرافې له خوا نه راووتل او د مکې په لور روان شول تر دې چې مکې ته راورسېدل، بيا چې کله د هبل خوا ته راغلل او عبدالمطلب د سوال زارۍ لپګى الله ته يورته کړې تر څو غشى په اوښانو راوخيژي، څه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې نور زيات کړل دا مهال د اوښانو شمېر شلو ته ورسېد، عبدالمطلب بيا د سوال زارۍ لپکى الله ته پورته کړې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې نور پسې زيات کړل اوښان دېرشو ته ورسېدل، عبدالمطلب بيا د الله پاک نه سوال زاري شروع کړه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل اوښان څلويښتو ته رسيدګي وکړه، عبدالمطلب بيا د الله پاک دربار کې لاسونه پورته کړل غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې پرې نور هم زيات کړل دا مهال د اوښانو شمېر پنځوسو ته ورسېد، عبدالمطلب لا هم هغسې الله پاک ته په سوال زارۍ ولاړ و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت، لس اوښان يې نور هم اضافه کړل او اوښانو شمېر دا مهال شپېتوو ته ورسېد، عبدالمطلب د الله پاک نه د خپلو غوښتنو اړوند بوخت و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور اضافه کړل د اوښانو شمېر دا ځل اوياو ته ورسېد، بيا عبدالمطلب هم هغسې د سوال زارۍ په کيفيت کې و چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل دا وخت د اوښانو شمېر اتياو ته ورسېد، عبد المطلب بيا د الله پاک نه د سوال زارۍ لړى پيل کړه ګوري چې غشى بيا په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې

نور هم زيات کړل دا ګړۍ د اوښانو شمېر نوي ته ورسېدل، عبدالمطلب لا د الله پاک نه سوال زاري کوله چې په لسم ځل بيا غشی په عبدالله راوښوت لس اوښان يې پسې نور هم اضافه کړل، دا مهال د اوښانو شمير سلو ته ورسېد، عبدالمطلب هم هغسې د الله پاک نه د خير غوښتنه کوله چې څه ګوري غشی په اوښانو راوښوت، قريشو او ټولو حاضرينو عبدالمطلب ته وويل چې نور بس دی، ستا رب له تا څخه راضي شو !!

داسې ويل کيږي چې عبدالمطلب وويل: په الله قسم که دې باندې بسنه وکړم تر څو درې ځل په اوښانو د غشي راوتل تکرار نه شي .

په عبدالله او اوښانو يې بيا غشي بازي وکړه نو غشی په اوښانو راوښوت، عبدالمطلب دتېر په څېر په دعا او خير غوښتنې بوخت و چې غشی بيا په اوښانو راوښوت، په دريم ځل بيا غشی په اوښانو راوښوت .

ټول اوښان يې ذبحه کړ او هر چا کولای شول چې استفاده ورڅخه وکړي.

كوم مهال چې امنې بي بي په نبي كريمﷺ حمل واخست

د خبر راويان داسې انگيروي چې امنه بنت وهب چې كله په رسول اللهﷺ امېدواره شوه وايي: هغه چې كله په رسول اللهﷺ امېدواره شوه راوستل شوه او ورته وويل شول: ته د دې امت په لوى او ستر مخور انسان باندې امېدواره يې، چې كله دې هم وزېږو دا كلمات به ووايې: د هر حاسد او كينه گر انسان د شر نه د الله پاك پورې د دې پناه نيسم ! او بيا به يې په محمد ونوموې[(۱)] او چې كله يې پرې حمل واخست نو د مور نه يې رڼا ووته چې په شام كې يې پرې د بصرى د ښار ماڼۍ وليدي .
بيا يې ډېر كم وخت پلار ژوندى و چې مړ شو او مور يې په ده حامله وه .

(۱) په دې نوم باندې د رسول اللهﷺ نه مخكې درې كسان نور هم نومول شوي وو ، هغه هم كله چې پلارانو دنوى پېغمبر په راتگ خبر شول په دې اميد چې دغه پېغمبر به زماځوى وي په محمد يې ونومول ،ځكه داسې به ويل كېدل چې دغه پيغمبر په حجاز كې راځي ، يو يې محمد بن سفيان بن مجاشع چې دفرزدق شاعر د نيكه نيكه و ، دوهم محمد بن احيحه بن الجلاح ، دريم محمد بن حمران بن الربيعه ، د دغې درېواړو پلاران د انجيل د علماوو سره مخامخ شوي وو او هغوى ورته ويلي وو چې نزدې به د محمدﷺ په نوم له حجاز نه پيغمبر راشي ، او له درېواړو نه خپلې خپلې بې بيانې امېدوارې پاتې شوې وې ، او درې واړو وصيت كړى و چې كه هلك بچى يې پيدا شي په محمد به يې ونوموي ، او همدغسې وشول .

د نبي کریمﷺ زېږدنه

نبي کریمﷺ د فیل د واقعې په کال د ربیع الاول د میاشتې په دولسمه ورځ د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی .

قیس بن مخرمه وایي: زه او رسول اللهﷺ دواړه په یو کال (د فیل په کال) زېږېدلي یو، زه او هغه سره دواړه همزولي یو .

حسان بن ثابت رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ وایي: زه لوړ قدی اووه یا اته کلن هلک وم، د خبرې د اورېدو سره به په خبره پوهېدم، په یوه قلعه کې مې له یهودي څخه تر غوږ شول چې په لوړ اواز یې وویل:

ای یهودانو !! ټول یهودان ورته راغونډ شول او ورته یې وویل: ولې څه دروشول ؟ هغه ورته کړه: نن شپه د احمد ستوری راښتلی و .

بیا چې کله یې مور وزږو نو عبدالمطلب پسې یې استازی واستو چې راشه او لمسې دې پیدا شوی دی، لمسي ته دې وګوره .

هغه راغی او ورته یې وکتل، امنې هم ورته د حمل په وخت د نور او رڼا د وتلو قیصه، او بیا د زېږېدلو په مهال ورته د الله پورې د حاسدینو د شر نه پناه غوښتنې لړي، او په محمد یې نومولو واقعه ولوسته، راویان داسې انګیروي چې عبدالمطلب واخست او کعبې ته یې یوړ، له الله پاک څخه یې ډېره شکریه ادا کړه چې لمسې یې ورته ورکړ .

عبدالمطلب بېرته امنې بي بي ته بچی وسپارت، او د د ایي (تېګرو) ښځو په لټه یې پیل وکړ، تر دې چې په بنو سعد کې ورته د حلیمه بنت ابي ذؤیب په نوم زنانه د خپلې سینې شیده ورکړل .

د حليمې قيصه

حليمه وايي: چې دخپل خاوندپه شمول د غيرې ورکوټي بچي (عبدالله بن الحارث بن عبدالعزى) سره د خپلې بانډه چنې علاقې نه د ماشومانو ته د تې ورکولو د پلټنې لپاره راووتو چې ورسره دبنو سعد د قبيلې نورې دايانې (تېگرې) هم وې، په دغه کال کې د وچکالۍ له کبله د هيڅ شي درک مونږ سره نه و، زه هم پخپلې سوربخنې خرې باندې په داسې حالت کې سپره ووتم چې زمونږ اوښې څاڅکی شېده هم نه کول، د خپل ځوی د ولږې د ژړا فرياد نه مو دغه شپه په ارامه سترگې پټې نه کړې، نه ما کې دومره شيده و چې هغه پرې موړ شوی وای، او نه په اوښه کې شېده و چې هغې ته مې ورکړې وای، خو د دغې تنگې سختې سره سره بيا هم مونږ د ارام او سوکالۍ او د باران څخه نا امېده نه وو .

ما خپل د سفر ملگرې د خپلې خرې د ډېرې کمزورتيا له امله د سفر په دوران کې د يو لږ مشقت سره هم مخ کړل، خو راوان وو تر څو مکې ته په تنگۍ سختۍ وروسېدو، او د رضاع لپاره مو د ماشومانو په پلټنه پېل واچوو، زما نه وړاندې نبي کريمﷺ هرې دايي (تېگرې) ته وروړاندې شوی و خو د يتيم ولۍ له کبله ترې ټولو مخ اړولی وو، ځکه چې د رضاعت په بدل کې مونږ د بچي له پلار څخه مزدوري اخسته، او چې پلار به يې نه و نو د مور او نيکه نه به مو روله د خير څه طمعه توقع نه کوله، له ما پرته نورو ټولو تېگرو ماشومان پېدا کړي وو خو ما ته کوم ماشوم په لاس رانغی، چې کله بېرته د کور ته د تگ اراده وکړه نو ما خپل خاوند – حارث بن عبدالعزى – ته وويل: لوړه په خدای چې که د همزولو ترمنځ کور ته خالي غېږه ستنه شم، دغه يتيم ولې نه دی خو زه يې راخلم، هغه راته وويل: څه ورشه، هيڅ خبره نشته، يتيم راواخله کېدای شي الله پاک ورپکې زمونږ لپاره خيراو برکت واچوي .

حلیمه وایي: زه لاړم او یتیم مې په دې خاطر غېږ ته راپورته کړ چې بل څوک مې پیدا نه کړ، چې خپلې دمه ځای ته کله لاړم او هلک مې سینې ته واچو نو ډېر زیات شېده راپکې راغلل، دی خپله هم دومره شېده وخوړل چې موړ شو او بیا مې د هغه ورور ته شېده ورکړل هغه هم دومره وخوړل چې په پوره توګه پرې موړ شو، دواړه مې له مړښت څخه ورسته ویده کړل، هېره دې نه وي چې له دغې شپې نه مخکې مو هېڅ شپه په ارام نه وه تېره کړې .

زما خاوند اوښې ته ورپاڅېد څه ګوري چې غلانځه یې له شیدو څخه ډکه ده، او ښه یې ولوشله، هغه هم د شېدو په څښولو موړ شو او زه هم د شېدو په څښلو مړه شوم، شپه مو هم په ډېره زیاته ارام او راحت سره تېره کړه .

حلیمه وایي: د سهار په مهال راته همځولو وویل: د خیر او برکت نه ډک ساه کښې دې تر لاسه کړ ! ما ورته وویل: د الله پاک نه مې همدغه طمع توقع ده .

بیا مو له مکې څخه سفر پیل کړ او محمدﷺ مې له ځان سره پخپلې خرې غېږه کې سپور کړ، لوړه په رب لایزال چې زما خرې به زیاته مسافه په لږ وخت کې په ډېره چټکې سره وهله، او د نورو همزولو ښځو سورلی به راته نشوې رارسېدلې، ټولو به راته ویل: د ابن ابي ذؤیب لورې ! مونږ ته لږه خپه نیولې شه، ایا دا ستا هغه کمزروې خره نه وه چې له کور څخه پرې راسپره شوې وې ؟

ما ورته کړه: ولې نه !! هم هغه خره ده خو ...!

هغوی وویل: دا خو دېره زیاته تېز رفتاره شوې ده ! تر دې چې بنو سعد کې خپلو کلو کورونو ته راورسېدو .

د سهار په مهال به مو خپلو وچو کړسو میرو ته څاروي بوتلل چې د ځمکې په مخ به بله دغسې وچه کړسه مېره نه وه، که به چا څه هم د سختریزې وچکالۍ له کبله له غلانځې شېده نه شول لوشلی، خو مونږ ته به مو څاروي هر ماښام ډکې غلانځې راتلل او دغه شېدې به مو څښلې .

هر چا به خپلو شپونکو ته ویل: غرق شئ !! د ابن ابي ذؤیب د لور شپونکي چې رمه

کوم ځرځای ته بوځي تاسو يې هم هلته بوځئ .
د دغې سره به بيا هم د هغوی رمې تشې غلانځې راستنېدې او زما د هغې به غلانځې له شېدو نه ډکې وې .
هره ورځ به راته د الله پاک له خزانې نوې نوې برکتونه او خيراتونه راتلل تر دې چې دوه کاله يې پوره شول او له سينې څخه مې وشکو .
ورځ تر ورځ به د نورو ماشومانو په پرتله ډېر غټېده، د دوه کلنې په موده کې تکړه او مضبوط ماشوم و، دوه کاله وروسته مې بېرته مور ته راوست خو د زياتو برکتونو له کبله مې زړه نه کېده چې ماشوم دې په مکه کې پاتې شي، دا چې بېرته يې دوباره خپل کور ته بوځم، مور ته مې ورله وويل: داسې نه چې د مکې رنځونه ماشوم خراب نه کړي، مور يې بېرته د ليږدلو لپاره راسره راضي شوه، بنو سعد ته د دوو مياشتو له راستنېدو وروسته زمونږ دکور تر شا يې د خپل ورور سره يې رمه څروله، څه گورو چې ورور يې په ساه تيگاه کور ته رانږدې، ما او پلار ته يې وويل: دوه سپين پوښاکه سړي راغلل او زما قريشي ورور يې تکيه کړ او خېټه يې ورله وڅيرله، وس لگيا دي د بدن غړي يې يو په بل وهي .
زه او د هلک پلار توند او چټک لاړو، څه گورو چې هلک بې دمه ولاړ او رنگ يې تک ژېړ تختېدلی دی، ما او پلار يې سينې ته راجوخت کړ او ورته مووويل: څه پېښه وه ؟ څوک ؟
هغه وويل: دوه سپين پوښاکه سړي راغلل په ډډه يې واچولم او خېټه يې راله دوه پرقه کړه، زه وه نه پوهېدم چې د څه تالاش يې پکې کوو ؟!
د وېرې سره مو کور ته روان کړ، خاوند مې راته وويل: حليمې ! شايد په دې کې پيريان وي، وړاندې له دې چې پيريان پرې راښکاره شي پخپل کور يې وسپاره .
چې خپلې مور ته مو کله راوست راڅخه يې وپوښتل: تېگرې ولې ؟ څنگه دې له ټاکلې مودې مخکې راوست ؟ تا خو ويل چې تر ډېره موده به ما سره وي ؟؟
ما ورته وويل: د ځېنو ستونزو څخه پرې وېرېدم، او ستا د مرضی سره سم مې درته

حواله کړ .

مور يې وويل: خبره دا نه ده، حقيقت بدل دی، خبره به رښتيا رښتيا کوې .

حليمه وايي: مور يې نه پرېښودم تر دې چې ټوله لړي مې ورته واوروله .

مور يې: له شيطانانو څخه پرې وېرېږې ؟

ما وويل: هو .

مور يې وويل: شيطان هيڅکله هم دېته لاره نه شي موندی، زما ځوی لوی او بې ساری عظمت لري، د دې له عظمته دې خبره کړم ؟

ما ورته کړه: هو، ولې نه !

هغې وويل: ما چې کله په دې حمل واخست زما څخه رڼا ووته او د بصرى د ښار ماڼۍ مې پرې وليدې[1] .

او بيا د حمل په مهال مې پرې هم هيڅ تکليف نه دی محسوس کړی، او د زوکړې په مهال هم دی داسې وزږېد چې لاسونه يې په ځمکه ايښې وو، او اسمان ته يې سر پورته کړی و، مه ويرېږه او کور ته دې ښه په ډاډ ستنه شه .

د سينې څيرنه

ابن اسحاق وايي: ثور بن يزيد راته د ځينو علماوو څخه روايت وکړ، زما په خيال چې د خالد بن معدان الکلاعي څخه يې راته نقل وکړ چې د نبی کريمﷺ ځينو ملګرو يې ورته وويل: ای د الله پيغمبره ! د خپل ځان اړوند راته ځينې معلومات راکړه، هغه ورته وويل: ولې نه، زه د خپل پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دعا يم، د خپل ورور عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ زېرى يم، زما مور چې کله په ما باندې حمل واخست، نو يوه رڼاترې ووته او په

(۱) بصری وسمهال د دمشق ښار دی .

شام کې یې د بصرى د ښار ماڼۍ پرې ولیدې، او په بنو سعد بن بکر کې راته د سینې شېده راکړل شویدي .

هلته مې یوه ورځ د کور تر شا د خپل ورور په ملتیا رمه څروله، دوه سپین پوښاکه سړي راغلل او د واورې نه ډک د سرورزو لوښی ورسره و، دواړو ونیولم او خیټه یې راله وڅیرله، زړه یې ترې راوویست او دوه پرقه یې کړ، توره توکړه یې ترې راوویسته او ویې غورځوله، زما زړه او خیټه یې به همدغې واورې ووینځل تر څو ښه یې پاک او صفا کړ، یو دی بل ملګري ته وویل: د لسو کسانو امتیانو سره یې وزن کړه، زه یې ورسره وزن کړم نو زه پرې درون شوم، بیا یې ورته وویل: د دې امت د سلو کسانو سره یې وتله، بیا یې د سلو کسانو سره وتللم زه پرې درون شوم، بیا یې ورته وویل: د زرو کسانو سره یې وتله، د زرو کسانو سره یې وتللم په هغوی هم درون شوم، نو هغه ورته وویل: پرېږده، که د ټول امت سره یې هم وزن کړې دا پرې درنیږي .

د نیکه په ځارنه کې

نبي کریمﷺ لا هم هغسې د خپلې مور امنه بنت وهب او د نیکه عبدالمطلب بن هاشم سره د الله پاک په ساتنه کې و، ورځ تر بلې به الله پاک په عجیب او غریب او ښایسته انداز رالوی کو، تر څو یې الله پاک په خپلو کرامتونو وناز وي .

چې کله هم نبي کریمﷺ شپږ کلن شو مور یې د (ابواء) نوم مقام د مکې او مدینې تر منځ وفات شوه، هغه مدینې ته د نبي کریمﷺ د ماماګانو بنو عدي بن النجار د ملاقات لپاره تللې وه، او بېرته مکې ته د راستېندو په حالت کې وفات شوه .

د مور له مړینې وروسته نبي کریمﷺ تر اته کلنې پورې د خپل نیکه عبدالمطلب بن هاشم تر ځارنې لاندې و، د کعبې د سیورې لاندې به د عبدالمطلب لپاره د ناستې ځانګړې انتظام او بندوبست کېده، د ډېر تعظیم او احترام له مخې به یې یو ځوی هم

په تيار شوي پالنګ نه کېناست، بلکې شاوخوا به ترې کېناستل تر څو عبدالمطلب راووځي، نبيﷺ چې په کوچنېتوب کې هم چست چالاکه او توند ګړندی و، د عبدالمطلب له راتلو مخکې به په پالنګ هم کېناسته، ترونو به يې زيار ويستو چې يا خو يې په پالنګ له ناستې څخه رابند کړي او يا يې هم د پاڅولو بله کومه لار وسنجوي، عبدالمطلب چې به کله خپل زامن وليدل چې نبي کريمﷺ له پالنګ څخه رابندوي ورته به يې ويل: زما ځوی پرېږدئ، دا د لوړې مرتبې څښتن دی .
بيا به يې د ځان سره په پالنګ کېناو، او له ډېرې مينې به يې ورله په شا لاس راښکو، په ډېرې خوشحالې به يې ورله د کوچنيتوب لوبې او مشغولتيا استقبالوله .
د فيل کال نه وروسته په نبي کريمﷺ اته کلنې موده کې عبدالمطلب هم ومړ .

نبي کريمﷺ دخپل تره په څارنه کې

نبي کريمﷺ د نيکه نه وروسته د خپل تره په څارنه کې و .
بنو لهب قوم[1] چې په پال کې ډېر زيات مشهور وو په دوی کې يو سړی و، کله چې به مکې ته راغی قريشو به ورته خپل ماشومان بچي د راروانو حالتونو د پېژندلو په خاطر راوستل، ابو طالب هم ورته نبي کريمﷺ راوست، دغه مهال مذکوره عَيَّاف سړی په بل څه بوخت شو، خو چې کله هم وزګار شو ويويل: دلته چې ماشوم و څه شو؟ چابک يې راولئ، ابوطالب چې د ياد سړي باربار تکراري کلمات واورېدل ورڅخه يې پټ کړ، او عياف به په يو اواز ويل: غرق شئ !! ما چې وس وليدل هغه هلک راولئ، هغه د بې مثاله رتبې څښتن دی !!

(۱) دوی په پالګرئ کې خورا مشهوره قبيله وه .

د بحېرا قيصه

ابو طالب غوښتل چې شام ته د تجارت په کاروان کې ګډون وکړي، د سفر لپاره چې يې چمتوالى ونيو نبي کريمﷺ ورپورې کلک ونښت، په فراق يې د ابوطالب زړه هم درمند شو، سمدستي يې وويل: لوړه په رب کائنات چې هرومرو به دې د ځان سره بيايم، نه خو به تا له ځان څخه او نه به ځان له تا څخه جلا کړم، هغه و چې په تجارتي کاروان کې يې د ځان مل کړ، روان وو چې په شام کې د بصرى نوم ښار ته ننوتل، د بحيرا په نوم راهب چې دغه مهال لا پخپلې عبادتخانه کې په عبادت بوخت و، او د دغې وخت د نصرانيت د علم انتها هم دې ته وه، له بحيرا څخه وړاندې په دغې صومعه کې بل راهب لا نه و شته شوى، رهبانيت او د انجيل علم د بحيرا راهب کورنى مشغله وه چې خپلو مشرانو پرې روزلى و، د قريشو تجارتي کاروان به هميشه په دغې لار تلو راتلو، نه خو به دغې راهب ورسره خبرې کولې او نه به يې ورته د چاى ډوډۍ ست کو، په دغه کال د قريشو تجارتي کاروان د صومعې تر نزدې دمه ځاى کې واړوله، راهب ورله د ميلمستيا په خاطر خواړه هم تيار کړل .

د قريشو د تجارتي کاروان دنظر له مخې بحيرا راهب نبي کريمﷺ د قريشو په تجارتي کاروان کې په داسې حالت کې وليد چې د لمر څخه پرې ورېځې سيورى کېدې، هغه لا د قوم په منځ کې روان دى چې د راهب د صومعې تر نزدې ونې لاندې يې دمه واخسته نو ورېځو ونه او نبيﷺ دواړه سيورى کړل، دونې ښاخګې او پاڼې هم په نبيﷺ باندې راښکته شوې، نبيﷺ يې د سيورې لاندې ساه واخسته، د بحيرا راهب د حالاتو د ليدو سره سم ټولو قريشو ته سوال ځواب وکړ چې ما ستاسو د ميلمستيا په خاطر خوراک تيار کړي دى، هيله ده چې تاسو ټول، ستاسو کشر او مشر، ازاد او غلام ټول بايد دعوت قبول کړئ .

يو قريشي وويل: عجيبه خبره ده !! له ډېرې مودې راهيسې مونږ په دې لارې ځو راځو هيڅكله دې هم راته د دمې ست نه دي كړى او نن دې راله دومره ميلمستيا تياره كړه ؟ خير خو دى ؟ ولې ؟

بحيرا وويل: هو همدغسې ده و سمهال تاسو ميلمانه ياست او زه په دې خوښ يم چې تاسو په ښه ميلمستيا ونازوم، تر څو تاسو ټول زما ميلميستيا وخورئ .

ټو لو قريشو دعوت ته حاضري وركړه خو د كشرولۍ له كبله نبي كريمﷺ د ونې د سيوري لاندې له دعوت څخه پاتې شو .

په حاضر شوو خلكو كې چې كله بحيرا ته په معلومو صفتونو نبي كريمﷺ تر سترګو نه شو ويويل: اى قريشو ! زما له دعوت څخه دې هېڅ څوک هم نه پاتې كيږي .

قريشو وويل: د كشرولۍ له كبله يو ماشوم پاتې شوى دى ورنه نور ټول كاروان ستا دعوت ته حاضري وركړېده .

بحيرا وويل: دغسې كار بايد هېڅكله ونه شي، هغه دې هم دعوت ته ستاسو په څېر حاضري وركړي .

د بحيرا په ميلمستوب كې يو قريشي وويل: په لات او عزى مې دې قسم وي زمونږ سره په ملګرتيا كې د محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب د ميملستيا د دعوت څخه ياتې كېدل د حيرت او ملامتيا... او څه بل ډول كار دى ؟

كله چې يې نبي كريمﷺ خوراک او څښاک ته حاضر شو، د بحيرا سترګې په هغه كې ميخ شوې، په دمه دمه يې ورله د بدن يو يو غړى په نظر كې ونيو .

كله چې ټول خلک له دستارخوان څخه پاڅېدل، د خوراک اوڅښاک مهم پاى ته ورسېد، بحيرا نبي كريمﷺ ته ورنږدې شو او ورته يې وويل: د لات او عزى په خاطر چې د څه باره كې درڅخه پوښتنې كوم بايد سم دم ځواب راكړې، بحيرا ورته د لات او عزى نومونه ځكه په قسم كې كېښودل چې وړاندې ورباندې د هغه په مخكې قريشي لوړه پورته كړه .

هغوى داسې انګيروي چې نبي كريمﷺ ورته وويل: په خاطر كې راته د لات او د

عزی نومونه مه بړده، لوړه په رب کائنات چې د دغې دواړو نه راته بل هیڅ شی ډېر مبغوض ترین نشته، بحیرا ورته وویل: د الله په خاطر چې د څه شي اړوند چې درڅه پوښتنه کوم باید سم دم ځواب راکړې .

هغه ورته وویل: پښتنو ته دې ادامه ورکړه .

بحیرا ورڅخه د هغه د خوب، د هغه د ژوند ژواک اړوند ټولو چارو په هکله پوښتنې شروع کړې، او نبي کریمﷺ به یې پوښتنې ځوابولې، دغه ټول ځوابونه به د بحیرا د ادراک کړي صفتونو سره سمون خوړو، بیا بحیرا د پېژندلي صفت سره سم دنبي کریمﷺ د وولو منځ وکتو، څه ګوري چې د نبوت مهر یې ترمنځ لږېدلی دی .

د دغې لړې د پای ته رسېدو نه وروسته بحیرا ابوطالب ته مخ واړو، او ورڅخه یې وپوښتل چې دا دې څه کیږي ؟

ابوطالب: دا زما ځوی دی .

بحیرا: دا هیڅکله هم ستا ځوی نه شي کېدای، او نه د دې هلک سره ښایي چې پلار یې ژوندی وي .

ابوطالب: دا زما وراره دی .

بحیرا: پلار یې څه کول ؟

ابوطالب: پلار یې لا مړ و او مور یې پرې امیدواره وه .

بحیرا: رښتیا دې وویل: بېرته په ارام او سم دم دې وراره خپل کلي ته ستون کړه، د دې اړوند له یهودو څخه په ډېر احتیاط کې ووسه، لوړه په رب لایزال که یهودانو دا ولید او په هغه صفتونو یې وپېژند چې ما پرې وپېژند هرومرو به پرې د شر اراده ولري، ستا وراره د لوی شان او د عظیمې مرتبې څښتن دی .

ابوطالب بېرته په ډېره توندې نبي کریمﷺ مکې ته راستون کړ .

د فجار شخړه

نبي کريمﷺ لا د شلو کالو په موده کې و چې د فجار د جنګ غبرګې نه د اور لمبې پورته شوې (١) .

دغه لړايي په فجار ځکه شهرت لري چې ورپکې (کنانه) او د (قيس عيلان) قبيلو ديني محارم د خپو لاندې کړل .

په دغې جنګ کې د قريشو او د کنانه جنګي سالار (حرب بن اميه) و، د ورځې په لومړيو کې کنانه مغلوب او د قيس عيلان قبيله برلاسې وه، خو د ورځې په نيمه کې قيس عيلان بېرته مغلوب او کنانه قبيله وربانديې برلاسې شوه .

---

(١) ابن هشام ذکر کوي چې نبي کريم ﷺ هم د فجار د جنګ ځينې ورځې پخپل حضور مصروفه کړې وې ، خپلو ترونو يې د ځان سره وېستلی و ، نبي کريم ﷺ پخپله فرمايي : [كُنْتُ أَنْبُلُ عَلَى أَعْمَامِيْ] ما به مې ترونو ته د دښمن له پلوه راويشتلي غشي وروړل .

هېره دې نه وي چې دا وروستنی فجار و او په (فجار البراص) نومول کېده ، له دېنه مخکې درې نورې شخړې هم تېرې شوې وې ، لومړې شخړه يې د کنانه او د هوازن ترمنځ وه ، دوهمه د قريشو او د هوازن ترمنځ ، دريمه د کنانه او د هوازن ترمنځ وه ، عقد الفريد او الأغاني کې د دې جنګونو ياد په تفصيلي ډول ذکر شوی دی .

د نبي كريمﷺ خديجه باندې د نكاح

خديجه بنت خويلد رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اصيله نسبي، د عزت څښتنه او تاجره ښځه وه، د قريشو خلكو ته به يې خپله شتمنې د ټاكلي مزدورۍ په بدل وركوله، د قريشو قبيله دغه مهال لا د تجارت په مشغله بوخته وه، چې كله خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته د نبي كريمﷺ د رښتيا، امانتدارۍ، نيک اخلاق، د سړي وښ په جامه كې انساني رويه، عادت او نور د نيكو صفتونو جريان تر غوږ ورسېد، پخپل ماليت كې د تجارت كولو لپاره يې ورپسې استازى واستو، تر څو شام ته تاجر ولاړ شي،او دنور تجارانو په پرتله به ورته زياته بدله او ګټه وركړي، او د خديجې غلام ميسره به ورسره د سفر ملګرى وي .

نبي كريمﷺ له خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څخه د تجارت اړوند غوښتنې قبولې كړې، او د ميسرة په شمول د شام په لور وتېيد، تر دې چې شام ته ورسېدل .

د يو راهب[1] د عبادتخانې نزدې ونې ته نبي كريمﷺ دمه واخسته، راهب ميسره ته رانزدې شو او ترينه يې وپوښتل: دا سړى څوک دى ؟ ميسره ورته وويل: دا د حرم څخه يو قريشي دى، راهب وويل: له نبي پرته له دې ونې لاندې نور څوک دمه نه كوي .

بيا نبي كريمﷺ له مكې څخه وړلې توكې وپېرودې، او د مكې لپاره يې دنورو شيانو پلورلو ښه انتخاب هم وكړ، او مكې ته بېرته په تجارتي كاروان كې راستون شو، ميسره هم حيرت لاهو كړى دى چې كله هم د ماسپښين په مهال ګرمي سخته شي، څه ګوري چې دوه ملائكې ورباندې له ګرمۍ څخه سيورى كوي، او دا هم هغسې پخپل اوښ روان وي .

بيا چې كله نبيﷺ خپل ټاټوبي (مكې) ته راورسېد په شام كې پېرودلې توكې يې په

---

(۱) د راهب نوم (نسطورا) و .

مکه کې وپلورلې، نزدې راس المال ته قريبه ګټه يې ترلاسه کړه .

يواځې دا نه بلکې ميسره خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته د نبي کريمﷺ په هکله د راهب (نسطورا) په مستقبل کې د نبوت خبره هم وکړه .چونکه خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خپله زياته هوښياره، ځيرکه، او په عقل پوره ښځه وه، او الله پاک يې مزيد نور هم د سعادت او هدايت اراده کړېوه، د نبي کريمﷺ پسې يې استازی واستو چې د تره ځويه ! زما او ستا ترمنځ د قوميت له نګاه نه هم او بېرته په قوم کې ستا سره د قربت او د شرافت، ستا د امانتدارۍ او د نيکې رويي له کبله مې تا ته ميلان محسوس کړ، بيا يې ورته د نکاح وړانديز وکړ .خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دغه مهال د قريشو په زنانه و کې د ښه نسب، د ډېر عظمت، احترام او قدر، د ډېر ماليت او پانګې څښتنه هم وه، هر څوک يې نکاح کولو ته ډېر لېواله وو خو که توان يې پرې درلوداى. هغه و چې کله نبيﷺ ته دغه خبرې وکړی شوې نبيﷺ خپلو ترونو ته دغه پېغام ورسو، حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبيﷺ په شمول د هغې پلار خويلد[۱] بن اسد ته ولاړ او په نکاح يې ترې واخسته[۲] د ابراهيم[۳] پرته نور ټول بچيان يې له خديجې څخه دي.قاسم، طاهر طيب[٤]، زينب، رقيه، ام کلثوم، فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِيْنَ، قاسم او طيب دواړه له بعثت څخه وړاندې د جاهليت په درو کې وفات دي او لوڼو يې د بعثت دور راګير کړی و، هم يې پرې ټولو ايمان راوړی دی او هم يې ورسره هجرت کړی دی .

---

(۱) د خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پلار خويلد بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي و .

(۲) نبيﷺ ورته په مهر کې شل ځواني اوښې ورکړې ، خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يې لومړنۍ بي بي وه ، د مرګ تر ورځې پورې يې پرې بن نه وه راوستې .

(۳) د ابراهيم مور ماريه قبطيه وه ، د مصر اړوند د کوره انضا د سيمې متعلق د (حفن) د کلي وه ، د قبطيانو باچا مقوقس ورته هديه کړې وه .

(٤) طاهر او طيب دواړه د (عبدالله) لقبونه دي ، او دا د نبي کريمﷺ اسم کنيه هم وه .

د ورقه بن نوفل واقعه

کله چې ميسره خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته د راهب نسطورا خبره وکړه، او په دې يې هم ويوهوله چې د لمر گرمۍ نه به پرې دوو ملائکو سيورى کوو، دغه ټولې خبرې خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورقه بن نوفل ته چې ببرته يې د تره ځوى هم کېده وکړې، ورقه بن نوفل چې پخپله نصراني و او په تورات يې پوره علم او عبور درلود، د خديجې- رضي الله عنها – د خبرو دا وريدو سره سم لټکه يې وويل: که ستا خبرې رښتيا هم سم حقيقت ولري نو محمد به د دې امت پيغمبر وي، او زه په دې پوهه يم چې په نزدې وختونو کې به دې امت نوى الهي استازى رالیږدول کيږي:

ورقه بن نوفل به ويل چې دغه استازى به کله رالیږدول کيږي ؟ نور لا پسې وروسته نه شي ؟ بيا يې دا شعرونه وويل:

لَجَجْتُ وَكُنْتُ فِيْ الذِّكْرَى لَجُوْجاً ** لِهَمٍّ طَالَمَا بَعَثَ الْنَّشِيْجَا
وَ وَصْفٌ مِنْ خَدِيْجَةَ بَعْدَ وَصْفٍ ** فَقَدْ طَالَ انْتِظَارِيْ يَا خَدِيْجَا
بِبَطْنِ المَكَّتَيْنِ عَلَى رَجَائِيْ ** حَدِيْثَكِ أَنْ أَرَى مِنْهُ خُرُوْجاً
بِمَا خَبَّرْتِنِيْ مِنْ قَوْلِ قِسٍّ ** مِنَ الرُّهْبَانِ أَكْرَهُ أَنْ أَعُوْجَا
بِأَنَّ مُحَمَّداً سَيَسُوْدُ فِيْنَا ** وَيَخْصِمُ مَنْ يَكُوْنُ لَهُ حَجِيْجَا
وَ يُظْهِرُ فِيْ البِلاَدِ ضِيَاءَ نُوْرٍ ** يُقِيمُ بِهِ البَرِيَّةَ أَنْ تَمُوْجا
فَيَلْقَى مَنْ يُحَارِبُهُ خَسَاراً ** وَ يَلْقَى مَنْ يُسَالِمُهُ فُلُوْجاً
فَيَالَيْتَنِيْ اِذَا مَاكَانَ ذَاكُمْ ** شَهِدْتُّ فَكُنْتُ أَوَّلَكُمْ وَلُوْجاً

❖د يو څه سره مې دومره ټينگ سوچ پيدا شوى دى چې بيخي ورڅخه جلا کېداى نه شم، تر دې چې په سينه کې يې راله اوازونه پيداکړل .

❖ د خديجې د بار بار ذکر او ياد نه زما د انتظار شيبې نورې هم وږدې او ورپسې

وغځولي .

❖ ستا د خبرې په تایید کې زما هم د مکې له لوړو ژورو څخه د هغه د راتگ امید و .

❖ د نسطورا د راهب قول نه چې دې خبر کړم، دهغه له خبرو څخه کړېدنه راته سمه نه بريښي .

❖ هغه دا چې محمدﷺ به زمونږ مشرتابه وي، او ټول هغه څوک به پړ کړي چې ورسره دليل بازي کوي .

❖ هغه په ښارونو کې وړانگيه رڼا رابښکاره کړي، تر څوک د امن نيک قيادت وکړي او د خلکو چارې گډې وډې نه شي .

❖ د ورسره مشت گريوان خلکو پايله به زيان وي، او د ورسره د جوړې روغې پلويانو پايله به کامراني وي .

❖ های کاشکې زه هم دغې حالتونو ته پاتې شم، ترڅو په دغې دين کې لومړی ننوتونکی شم .

د کعبې نوې رغونه

کله چې نبي کریمﷺ پنځه دېرشت کلنې ته ورسېد، کعبه چونکه د ابادۍ له نګاه نه کمزورې شوې وه، قریش ویریدل تر څو ونه نړیږي، د بیا ابادونې هوډ یې وکړ، او دیوالونه یې دغه مهال هم هغه تړې تیږې وې چې ختیز اخېږ یې هم نه درلود .

دغه وخت د روم د تجارانو د یو تجار کشتۍ د بحر څپې ساحل ته ویشتلې وه چې دکشتۍ د جوړ ښت نظم او ضبط یې د بیرته جوړونې څخه ویستلې وه، د مکې میشتوالو یې تختې دکعبې د چت لپاه برابرې کړې، دخپل ګمان سره سم یې په مکه کې یو میشت قبطي نجار ته مات ګوډ شیان راغونډ کړل، کعبې ته د هدیه شوي شیانو کوهې څخه به هره ورځ اژدها مار راوته او د کعبې پر دېوال به لمر ته پروت و، د مکې خلک به له دغې مار څخه ډېر ترسېدل، که څه به هم دوی لږ ورنږدې شول سر به یې راپورته کړ او د خوف او خطر نه ډک اوازونه به یې پېل کړل، د دغې ډارجنې سحنې سره سره به یې خوله هم وازه نیولې وه .

د عادت سره سم اژدها یوه ورځ د کعبې په دېوال لمر ته اوښته را اوښته چې الله پا ک وربادنې مارغه راوست، مار یې په پنجو کې پورته کړ، قریشو وویل: د کعبې د تجدید په نظریه شاید الله پاک مونږ سره رضا او له مونږ څخه خوشحاله وي، د تجدید لپاره راسره نجار او لرګي او نور داړتیا وړ توکي هم شتون لري، الله پاک د مار او د دغې لوی اژدها له کړاوجن حالت څخه هم خلاص کړو .

قریش مجبور وو چې د کعبې د تجدید په خاطر سابقه ابادي تر یو حده ونړوي، ابو وهب بن عمرو بن عائذ بن عبد بن عمران بن مخزوم په نړولو پېل وکړ، دکعبې له دېوال څخه یې تړه پورته کړه، څه ګوري چې تړې یې له لاس څخه ټوپ کړ او پخپل ځای بېرته ځای پرځای شوه، د سحنې د لیدو سره یې په لوړ اواز وویل: ای قریشو ! د کعبې

د بيا رغونې لپاره راټوله شوې مالي پانګه بايد حلاله او پاکه وي، د زنا په بدل کې ماليت، سود، او له چا څخه په جبر زور اخستل شوی او دېته ورته د ماليت ګرد ډولونه بايد پکې شتون ونه لري .

له دغې جريان وروسته قريشو سره خپل منځ کې د کعبې اړخونه د بيا رغونې لپاره وويشل .

زهره او بنو عبدمناف يې د دروازې اړخ واخست .

د حجر اسود او رکن يماني ترمنځ ابادي بنو مخزوم او د دوی پسې ټل نورو د قريشو قبيلو په غاړه واخسته .

د حجر اسود پلو بنو عبدالدار، بنو اسد بن عبدالعزی، او بنو عدي بن کعب واخست.

د کعبې منځ بنوجمح او بنو سهم واخست .

بيا قريشو سره پخبل منځ کې ګنګوسې پېل کړ چې هسې نه د کعبې د ويجاړولو په مهال ورته نورې اسماني ستونزې متوجه نه شي .

وليد بن مغيره وويل: زه يې په نړولو پېل اچوم، کولنګ يې راواخست او د رکنينو څخه يې د کعبې په نړولو پېل واچو، او دا يې وويل: ای الله! له خير پرته بله هېڅ اراده نه لرو.

له وليد پرته بل هېڅ قريشي د کعبې په نړولو پېل ونه کړ، او ويې ويل چې که نن شپه وليد د کومو ستونزو او نادودو ښکار شو، نو مونږ به هم ځانونه د کعبې له نړولو څخه راغونډ کړو او ورانه شوې برخه به يې بېرته ترميم کړو، خو که د سهار په مهال روغ رمټ راووت، الله پاک به له مونږ څخه خوشحاله وي او هر څوک به د تقسيم له مخې وررسېدلې برخه ونړوي .

د سهار په مهال (وليد) په عادي توګه له کور څخه راووت او د وليد بن مغيره په شمول ټولو قريشو د کعبې نړول پېل کړل، قريش چې کله د ابراهيم عليه السلام بنيادونو ته ورسېدل لکه د اوښانو د کوپو په څېر شنې شنې ګټې مخې ته راغلې، هغه يې په اجتماعې توګه يو له بل څخه راواخستې .

د کعبې د نړولو وروسته يې بېرته دکعبې په ابادولو پيل واچوو، چې کله هم په رکن کې د حجر اسود د کېښودو ځای ته ورسېدل، قبيلې سره پخپل منځ کې تروې ترخې شوې چې د حجر اسود په دېوال کې د کېښودو اعزاز به د چا لاس ته راوړنه وي، نزدې وه چې اختلاف په مرگوني منځني يرغل تبديل شي، هرې قبيلې د جنگ لپاره چمتوالی ونيو .

د روايتونو له مخې ابو اميه بن المغيره چې دغه مهال په قريشو کې د زيات عمر څښتن و، وويل: ای قريشو ! د سبا ورځې لپاره چې له دغې دروازې څخه هر څوک مخکې راننوځي، دا خبره به فيصله کړي، ټولو قريشو يې خبره تاييد کړه .

د سبا د ورځې په راتگ سره هر يو قريشي گورې چې نبي کريمﷺ له ټولو څخه مسجد حرام ته لومړی راغلی دی، دليدو سره سم قريشو وويل: محمد راغلی دی !! دا خو امين دی په دې ټول رضا يو .

ټول د نبي کريمﷺ حضور کې عارض شول او پروني خبره يې ورله تر غوږه تېره کړه، هغه وويل: غټ ټادر راته راوړئ، غټ ټادر ورته راوړل شو، حجر اسود يې په خپل لاس په ټادر کې کېښود او ټولو ته مخاطب شو: د هرې قبيلې مخور دې د ټادر پلو ونيسي او په ټولنيزه توگه دې حجر اسود تر ديواله يوسي، کانې چې يې کله تر خپل ځايه ورسوو پخپلو مبارکو لاسونو يې حجر اسود له ټادر څخه راپورته کړ او په دېوال کې يې کيښود، له دې وروسته پرې نوره ابادې د تېر په څېر پيل واخست .

د نبي كريمﷺ په اسماني استازيتوب د عربو كاهنانو، يهودو عالمانو او نصراني عابدانو زيري

د نبي کریمﷺ د بعثت په رانږدې دو د یهودانو پېشواګانو، د نصرانیانو مذهبي رهنماګانو، او د عربانو د کاهنانو د نبيﷺ له بعثت نه وړاندې د خبرو اشاعت په ډېره توندې سره روان و چې په نزدیو کې اسماني پیغمبر راروان دی .

یهودانو او نصرانیانو خو یې بعثت او د بعثت د زماني پېژندګلو په خپلو کتابونو کې د مذکوره صفتونو او د وخت تعین له نصوصو څخه اخستی و، او یا یې پېژندګلو ورته خپلو انبیاوو په دغې صفتونو کړې وه .

او عربانو کاهنانو ته خو به خپل شیطانان او پیریان چې د اسمان په دروازو کې به ناست وو، او خبرې به یې غلا کولې ورته دغې خبرې راوړلې، دغې نارینه او ښځینه کاهنانو به هم عربانو ته د بعثت او د نوی رسالت څه نا څه خبرونه ورکول، خو عربانو به ورته هېڅ اهمیت نه ورکوو .

تر دې چې الله پاک نبي کریمﷺ د نبي او رسول په صفت خلکو ته ورو پېژند، او هغه راتلونکي واقعات چې کاهنانو به پرې خلک خبرول په تدریجې توګه یې حقیقي وقوع پیل شوه .

نبيﷺ ته د رسالت د دندې سپارښتنه چې کله هم نږدې شوه، د اسمان دروازې له شیطانانو څخه وتړل شوې، شیطانان هم په هغه ځایونو بند شول چې ورڅخه به یې فیصلې غلا کولې، که لږ به هم ورنږدې شول په ستورو به ویشتل کېدل، په دې سره پیریان وپوهېدل چې الله پاک په انسانانو کې نوې فیصله کوي .

د نبي كريم ﷺ صفت

ابن هشام وايي:
د ابراهيم بن محمد بن علي بن ابي طالب نه د غفره د غلام (عمر) په روايت چې علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د نبي كريمﷺ صفت په دې كلماتو بيانو چې:
نبيﷺ نه ډېر لوړ دنګ و، او نه لنډی بوچی و، هغه په ټول قوم كې د ميانه رو قد و قامت څښتن و، نه يې ويښتان ډېر هوار او نه پېچ و تاو و، پېچ ويښتانو ته ورته ګمنځ كړي ويښته يې درلودل، نه ډېر ډک مخی چاق څربه و او نه وركوټی ګرد مخی و، هغه سور سپين خورا ډولي انسان و، ښايسته غټې تورې سترګې او اوږده باڼه يې لرل، د لېچو (مړوندونو) هډوكي يې لوي او په قوت كې وو، د اوګو ترمنځ يې پراښوالی و، له سينې څخه تر نامه پورې يې لږ ويښتان درلودل، د خپو او لاسونو ګوتې يې څګې وې، توند او اوار مزل به يې كو لكه په كږه نسكوره ځمكه چې روان وي، په كتلو كې به يې ټول اړخ اړو، د نبوت مهر يې د اوګو ترمنځ و، نبيﷺ خاتم النبيين دی، د ډېرې صدقې او د پراخه لاس څښتن و ، په ګرد مخلوق كې زړه ور او مېړانه، په ګړ دود كې له هر چا رښتونی و، له هر چا څخه يې د نيكې رويې څښتن او په وعده كلک ولاړ هستي وه، د ښه ژوند څښتن، كه به نابېره چا وليد ترې به ډارېده، او كه به ورسره يو ځای شو مينه به يې ورسره كوله، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي: د نبيﷺ په څېر هستي مې نه مخكې او نه ورڅخه وروسته ليدلې ده .

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ وَ أَنْعَمَ

په انجيل کې د نبيﷺ صفت

ما ته د رارسيدلي راپور او روايتونو له مخې چې کومه وحي عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته د الله پاک له پلوه راغلې وه چې هغه به اهل الانجيل ته هم ښوولې وه، حواريينو هم په ياداشت کې اخستې وه، دا ده چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ به ويل:

ما سره چې هر څوک تربگني کوي،گويا که د الله سره تربگني کوي، ما چې ستاسو له مخې کوم څه وکړل، که له ما څخه وړاندې خلکو کړی وی هيڅ گناه به يې نه وه، دومره وه چې له حق څخه ياغي شول او سرغړونه يې وکړه، دغه خلک په دې اند وو چې گنې په ما او الله پاک به غالبه شي .

هرومرو به دا دين بشپړيږي، زما سره خلکو هيڅ په هيڅه کينه کشي وکړ، خو چې بيا کله هم (منحمنا) د الله پاک له پلوه داستازي په توگه امت ورولېږندل شي ... هغه به په ما او تاسو گواهي ورکوي و، دا چې وروسته گېلې قيصې ونه کړئ دا مو وخت دی[1]

.

په سرياني ژبه کي منحمنا د (محمد) ترجمه ده، او په روميه کې ورته (برقليطس) ويل کيږي .

---

(١) انجيل يوحنا : (١٥ / ٢٣ – ٢٦) .

د نبيﷺ اسماني استازيتوب

کوم مهال چې نبي کريمﷺ څلويښت کلنې ته ورسېد نو الله پاک د ګرد بشريت او د ټول مخلوق لپاره د رحمت او په توګه بشير او نذير راوليږدو .

د نبي کريمﷺ له بعثت نه وړاندې الله پاک د ټولو هغو پيغمبرانو نه چې له دې څخه وړاندې تېر شوي وو کلکه وعده اخستې وه چې په محمدﷺ به يې ايمان، په اسماني شرايعو کې يې تصديق، او ورڅخه يې د باغيانو پر ضد د ننګه کولو وعدې اخستې وې، ټولو پيغمبرانو دغه وعدې خپلو امتونو د امانت په ښه ډول رسولې وې .

د عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څخه روايت دی چې: کله چې الله رب کائنات د نبي کريمﷺ دتکريم اراده وکړه، خپلو بندګانو ته يې د رحمت په نوم ورپېژندل غوښتل نو د نبوت د لومړی پړاوونو پيل يې د هغه په ښو او نېکو خوبونو ليدلو شروع کړ، چې هر څه به يې په خوب کې وليدل دسپين سهار په څير به شته شول، ددغې برسېره ورته الله پاک ګوشنه شيني هم غوره کړه، نبيﷺ ته له ځان ځانې څخه هېڅ شی هم ډېر محبوب نه و .

عبدالملک بن عبدالله وايي: کله چې الله پاک د نبيﷺ په رسالت د نازونې اراده وکړه او نزدې وه چې د نبوت پړاوه پيل شي، دا و چې د قضاء حاجت لپاره به کله هم له کور ووت، دومره لرې به ولاړ چې کورونه به ترې لرې پاتې شول، د مکې خوړونو، غرونو او ناوچو ته به ولاړ، دتګ په دوران کې به ورته هرې ګټې بوټي اوازونه کول چې (السلام عليک يا رسول الله) .

نبيﷺ به وړاندې، وروسته، ښی اړخ، کيڼ اړخ ته وکتل، له ګټو بوټو پرته به ورته نور هېڅ په نظر نه ورتلل .

د الله پاک د ارادې سره سم دغه حالت په نبيﷺ باندې تر یو حده تېر شو، د حراء په غار کې وروسته د رمضان په مبارکې میاشت کې د الله پاک له پلوه جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په وحي راغی[۱] .

عبید بن عمیر وایي:

نبي کریمﷺ به په هرکال کې یوه میاشت دحراء د غر په غار کې تېروله، په داسې حال کې چې قریش به په خپلو بوتانو راپراته وو، هغه به له بوتانو څخه د ځان ژغورنې په خاطر په غار کې عبادت کو، که به ورته هلته خوار او ناداره څوک راغی خواړه به یې هم ورته ورکول، له غار څخه چې به کله بېرته راستون شو،وړاندې له دې چې کور ته لاړ شي لومړی به کعبې ته راغی اووه یا زیات کرته به یې ترې طواف وکړ او بیا به کور ته ولاړ .

د عادت په توګه د رمضان د میاشت د بعثت په کال کې د تېر په څېر یې غار ته ګامونه پورته کړ، چونکه په دغې میاشت کې یې الله پاک د رسالت په دندې دګمارلو او ورته د سعادتمندانه درجې ورکولو اراده کړې وه، جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته د الله پاک له پلوه وحي راوړه .

نبيﷺ فرمایي: زه لا ویده وم چې جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ د وریښمو په ټوټه کې نغښتلی کتاب راوړ، او راته یې وویل: ولوله . ما ورته وویل: څه ولولم[۲]؟ هغه خپل ځان ته جوخت کړم، د زیات زور له کبله مې وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم ؟ هغه یو ځل بیا ځان ته جوخت ونیولم او دومره زور یې راکړ چې ما د ډېر زیات زور له کبله وانګیرول چې مرګ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم ؟ هغه په دریم ځل بیا ځا نته دومره جوخت ونیولم او زور یې راکړ چې د ډېر زیات زور له کبله مې وانګیرول چې

(۱) حراء له مکې څخه درې میله فاصله کې لرې د غر نوم دی .
(۲) نور روایتونو کې راځي چې لوستوال (لوستونکی) نه یم .

مرگ واخستم، بیا یې پرېښودم او راته یې وویل: ولوله، ما ورته وویل: څه ولولم ؟ هغه راته وویل: ووایه: (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ[1]) .

نبيﷺ فرمايي: ما هم د امر مطابق دغه کلمات وويل:او بيا رانه هغه لاړ، چې له خوبه رابېدار شوم او دغه کلمات مې ګويا که په زړه نويشته شوي وو .

بيا له غار څخه د باندې راووتم، د کور په لور روان شوم، نابېره مې تر غوږ شول: اى محمده ! ته د الله استازى يې او زه جبريل يم .

خپل نظر مې د اسمان په لور پورته کړ څه ګورم چې جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ د اسمان په کنارو کې دى او راته وايي: اى محمده ! ته د الله رسول يې او زه جبريل يم .

ځاى پر ځاى ودرېدم، وړاندې او وروسته له تګ څخه بې غوره شوم چې په هر لور مخ اړوم د جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ شکل اوصورت مې تر سترګو کيږي، زه لا هم هغه شان پخپل ځاى ميخ شوى وم چې وروسته او مخکې مې د حرکت هېڅ توان نه درلود، دډېر ځنډ له کبله راپسې خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خپل استازي د پلټنې لپاره د مکې د غرونو لوړو سرونو ته هم راستولي وو، اوبېرته هغې ته ستانه شوي وو، او زه پخپل حالت وم چې له ځاي څخه د حرکت راپکې ساه نه وه .

کور ته له ډار او ترس نه ډک ستون شوم تر دې چې خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته مې ځان ورسو، او دهغې د ورون ته کېناره شوم، هغې راڅخه وپوښتل: ابوالقاسم !! چرته وې ؟ له دومره وخته مې درپسې خپل استازي هم دراستولي وو تر څو تا وګوري، د مکې غرونه رغونه يې درپسې لټولي وو خو ستا په ليدو نه وو توانېدلي او بېرته تش تور راستانه راغلل .

---

(۱) سورت علق : (۱ – ۵) . ژباړه : اى محمده ! د خپل هغه رب د نوم په برکت ولوله چې ټول مخلوقات يې پيداکړيدي، هغه رب چې د وينې له ټوټې څخه يې انسان پيداکړى دى، ولوله په داسې حال کې چې ستا رب کريم دى، هغه رب چې انسان ته يې هغه څه وښودل چې پرې نه پوهېده.

ما يې د پوښتنې په ځواب کې خپل د سترګو ليدلې حالت واورو .
هغې وويل: بې غمه شه د تره ځويه ! په هغه ذات مې دې قسم وي چې د خديجې دنفس واک يې په لاس کې دی، داسې بريښي چې ته به دې امت الهي استازی يې !!
خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پاڅېده، خپل کالي يې د ځان پسې راونغښتل او ورقه بن نوفل چې د خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دتره ځوی و او د نصرانيت په دين معتقد و، ددې ترڅنګ هغه د تورات اوانجيل پياوړی عالم هم و، خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته زما د سترګو ټول ليدلی حالت واورول او هغه يې پرې اګاه کړ .
ورقه بن نوفل ورته ويلي و: که ستا خبرې رښتيا هم دغسې وي لکه څنګه چې دې وويل نو په الله قسم چې داورته د وحي هغه ملائکه راغلې ده چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته به راتله [1] هرومرو به دا د دې امت پيغمبر وي، اوورته ووايه چې له سرښندنې کار واخله .
خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نبي کريمﷺ حضور ته عرض شوه او د ورقه بن نوفل ټوله خبره يې ورته کټ مټ وکړه، ورځ د ورځو نه نبي کريمﷺ له کعبې څخه طواف کو څه ګوري چې ورقه بن نوفل ورسره مخامخ شو، ورقه ورته وويل:
وراره! ته دې خپل ليدلي او اورېدلي حالت اړوند لږ ما ته بشپړ راپور راکړه.
نبي کريمﷺ ورته ټول راپور ورکړ .
ورقه وويل: په رب لايزال مې دې قسم وي چې زما نفس يې په لاس کې دی ته به د دې امت پيغمبر يې، تا ته د وحې هغه ملائک راغلې ده چې موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته به راتله، ستا په دعوتي مشن کې به خلک تا تکذيبوي، تا ته به د زيان رسونې ټول زيار

(۱) سهيلي وايي : ورقه موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ذکر کړ او عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ يې ذکر نه کړ سره له دې چې خپله نصراني هم و په دې خاطر چې نصرانيانو په عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ کې دنبوت عقيده نه ساتله چې ګڼې جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وحي راوړله، بلکې هغوی د عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ باره کې ويل چې لاهوتي اقنوم د مسيح په ناسوتي اقنوم ننوتی دی، په دغه حلول کې نصراني خپلمنځني ديني اختلافات هم لري .

باسي، له کلې څخه به دې د ويستلو کوښښ کوي، ټول قوم به درسره مشت او ګرېوان کيږي، خو که تاسره د تاو تريخوالي وختونو ته زه ژوندی پاتې شم نو زه به د الله پاک د دين دومره مرستندويه جوړ شم چې اندازه يې الله پاک ته معلومه ده .

بيا ورقه بن نوفل سر رابښکته کړ او د نبي کريمﷺ سر يې ښکل کړ، له دې لړي وروسته نبي کريمﷺ خپل کاله ته ستون شو .

د قرانکریم د نزول پیل

په نبيﷺ باندې د قرانکریم د نزول لړي د رمضان په مبارکه میاشت کې پیل شوه، الله فرمايي: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ)[١] .

او الله فرمايي: (إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ)[٢].

الله پاک فرمايي: (حم * وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ * إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍإِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ * فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ * أَمْرًا مِّنْ عِندِنَاإِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ)[٣] .

او الله پاک فرمايي: (إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّـهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)[٤] .

---

(١) سورت بقره : (١٨٥) . ژباړه : رمضان هغه میاشت ده چې قرانکریم پکې نازل شوی دی چې د خلکو لپاره هدایت او وړیکي داسې دلیلونه دي چې حق او باطل سره بیلوي.

(٢) سورت قدر : (١ – ٥) . ژباړه : مونږ قرانکریم د قدر په شپه نازل کړی دی ، تا ته څه پته ده چې د قدر شپه څه شی ده ؟ د قدر شپه د زرو میاشتو نه هم غوره ده ، په دې شپه کې جبریل عَلَيْهِ السَّلاَمُ او نور ملائکې د خپل رب په اجازه د هر حکم لپاره راښکته کیږي ، د سبا تر ختو پورې دغه شپه له هر افته نه امان او سلامتیا ده .

(٣) سورت دخان : (١ – ٥) . ژباړه : حم ، په دغه کتاب مې دې قسم وي چې دیني احکام ښکاره کونکی دی ، مونږ دغه کتاب په برکتناکه شپه کې نازل کړی دی په یقین سره چې مونږ ویروونکي یو ، په دغې شپه کې هر د حکمت کار بېلاوی شي ، زمونږ له پلوه حکم دی په یقین سره چې مونږ استازي لیږدونکي یو .

(٤) سورت انفال : (٤١) . ژباړه : که تاسو په الله او د هغه په هغې ایتونو ایمان لرئ چې مونږ پخپل بنده نازل کړي دي په هغه ورځ چې د حق او باطل ترمنځ فیصله کونکې وه ، په هغه ورځ چې دواړه ډلې سره مخامخ شوې ، او الله پاک په هر څه باندې قدرت لرونکی دی .

او دغه ورځ د نبي کريمﷺ او مشرکينو ترمنځ په بدر کې د مخامخ کېدو ورځ وه .

د خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اسلام

لومړۍ هستۍ خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وه چې په نبي کريمﷺ يې ايمان راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړي دين کې يې د هغه تصديق وکړ، هغه ناورين او زړه بوګنونکي سختې چې د نبي کريمﷺ زړه به پکې مرئ ته راوښوت، يا به يې چا په ديني امورو کې تکذيب وکړ او هغه به پرې بې تابه شو، الله پاک به ورله ټول غمونه د خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته په راتګ سره لاهو کړل، خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به ورته د سرښندنې، ډاډګيرنې، تصديق او ورته د دعوتي مشن په لړ کې د راپېښو ستونزو د اسانتياو پيغامونه ورکول، الله پاک دې په دواړو رحم وکړي .

نبی کريمﷺ فرمايي: په دې راته امر کړی شوی دی چې خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته په جنت کې د تراشل شوې ملغلرې خخه په جوړ شوي کور زېرې ورکړم، داسې کور چې هم به پُر ارام وي، شور شرغب به پکې نه وي، او هم به پُر امن وي ستړيا به پکې نه وي .

د وحې ځنډېدل

بيا تر يو حده د وحې راتګ وځنډېدل، دغې ځنډېدنې نبي کريمﷺ ډېر زيات نا ارامه کړ، هغه و چې جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته په سورت ضحى راتګ وکړ، الله پاک ورته په دې سورت کې سوګند پورته کوي چې د الله پيغمبره ! الله پاک ته په ډېر قدر او احترام نازولی يې، وسمهال نه الله پرېښی يې او نه يې درسره دښمني کړېده، الله پاک فرمايي: (وَالضُّحَىٰ * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ * وَلَـلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ * وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ * أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ * وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ * وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ * فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ * وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ * وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ) [۱] له دې وروسته به نبي کريمﷺ د الله پېرزوينې پخپل ځان او په خلکو چې الله ورته دی راستولی دی په پټه توګه هغو ته بيانولې چې نبي کريمﷺ به ورڅخه ډاډمن و .

(۱) سورت ضحى (۱ – ۱۱) . ژباړه : قسم په څاښت او قسم په شپه چې کله ښه توره شي ، چې ته الله پرېښې نه يې او نه يې تاسره دښمني نيولې ده ، او خامخا له دنيا څخه ستا لپاره اخرت ډېر غوره دی ، او خامخا به تا ته ستا رب هغه څه درکړي چې ته به پرې خوشحاله شې ، ايا ته يې يتيم نه وې موندلی چې ځای يې درته درکړ ؟ او ته يې موندلی نه وې چې نه پوهېدې نو ښوونې يې درته وکړې ؟ او فقير يې نه وې موندلی چې غني يې کړې ؟ نو يتيم ته قهر مه کوه ، او سوالګر مه رټه ، او دخپل رب د نعمتونو بيان کوه .

لومړی اسلام ته غاړه ايښودونکي

هغه هستي چې په نبي كريمﷺ يې ايمان راوړ، ورسره يې يو ځای لمونځ وكړ، د الله پاک له پلوه په راوړي شريعت كې يې د نبيﷺ پوره اوبشپړه تصديق وكړ، علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی چې د ايمان راوړنې په مهال يې عمر لس كاله و .

چونكه الله پاک به د علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ برخليک كې دغه سعادت ليكلی و چې قريش د وخت ناورينو او د رزق د كمښت ناسم حالتونو سره مشت ګريوان شول، ابوطالب چې د زيات اولاد او د ډيرو بچو څښتن و، او له بلې خوا يې لاس هم پراخه نه و تنګ دسته و، هغه هم د نورو په څېر د ارتزاقي توكو د كمښت په جال كې ونښت، نبي كريمﷺ خپل تره عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: ای تره ! د خوراكي او ارتزاقي موادو د كمښت په ستونزو كې ښكيل وګړي خو ته بهتر پيژنې، تر څو ابوطالب ته ور اوختې ستونزې خطا شي، لاس يې پراخه شي، بايد له بچو څخه يې يو زه او بل ته واخلې، تر څو ما او تا ورڅخه دغه وربار درون پيټی سپک كړو، عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: ډيره ښه ده، دواړه سره د ابوطالب په حضور كې عرض شول، او ورته يې وويل: مونږ غواړو چې خلكو ته د رسېدلي ستونزې د اسانتيا په خاطر چې ته هم پكې ښكيل يې – ستا څخه ستونزې تر يو حده دفع كړو، هغه ورته وويل: هو، ولې نه، عقيل راته پريږدې او نوره ستاسو خوښه ده .

نبي كريمﷺ ترې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له ځان سره سمبال كړل، تر دې چې نبي كريمﷺ د بعثت او رسالت په پاكه مقدسه دنده وګمارل شو، نو علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې ملګرتوب، پر هغه ايمان او د هغه پيروي يې نوره لا هم پسې كلكه كړه .

ځینې علماء ذکر کوي چې کله به هم د لمونځ وخت داخل شو، نبي کریمﷺ به د مکې د غرونو ناونو ته وخوځېد، د ابوطالب نه په پټه توګه به ورسره علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ولاړ، د علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ملګرتوب د هغه ټول ترونه او قوم ناخبره وو، دواړه به سره په شریکه د لمونځ عبادت تر پایه ورسوو او د ماښام له مخې به بېرته راستنېدل، د الله پاک د ارادې سره سم دغه عبادت تر ډېره دمه جریان ودرلود، یوه ورځ ابوطالب سره دواړه ولیدل چې په لمونځ بوخت دي، سم دلاسه یې ورته وویل: وراره ! دا کوم دیني شعائر دي چې پرې ومې لیدئ ؟

هغه ورته وویل: ای تره ! دا د الله پاک، د هغه د ملائکو، د هغه د ټولو پیغمبرانو، او زمونږ د پلار ابراهیم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دین دی، زه پرې الله پاک خلکو ته راستولی یم، دغې دین ته ستا په رابلنې، ستا دغې دین ته غاړه کېښودنه او زما د نصیحت د منلو ویاړ هم باید لومړی ته ترلاسه کړې !!

ابوطالب وویل: وراره ! د پلرونو او نیکونو څخه راپاتې دین نه په کناره کېدای نه شم، خو زما د ژوند تر پایه به د دیني مراسمو په انجامولو کې تا ته هېڅوک وچورلی هم تریو نه کړي .

په دوهم پړاو کې زید بن حارثه بن شرحبیل بن کعب بن عبدالعزی اسلام راوړ .

حکیم بن حزام بن خویلد چې په شام کې یې غلامان اخستي وو، مکې ته راوستل چې یو هم ورپکې زید بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

خدیجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې د حکیم بن حزام د پلاره له اړخه ترور او دغه مهال د نبي کریمﷺ بي بي هم وه، د حکیم بن حزام کور ته لاړه، هغه ورته وویل: زماتروري ! په دغې غلامانو کې دې چې هر یو غلام خوښ شو ځان سره یې بوځه .

د خدیجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وریکې زید بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خوښ شو، خو چې کله نبي کریمﷺ ولید له خدیجې څخه یې د هدیې په توګه وغوښت، د غوښتنې سره سم یې نبي کریمﷺ ته ورکړ، د وحې د راتګ نه وړاندې نبي کریمﷺ زید بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ازاد او په ځوی ولی یې ونیو .

په دريم پړاو کې (ابوبکر بن عثمان [ابوقحافه]) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په عتيق يې شهرت درلود ايمان ته غاړه کېښوده، داسلام د راوړنې سره سم ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اسلام ښکاره او ورته يې د بلنې پېل هم وکړ .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې قوم ورته ډېر زيات گران وو، او قوم ته خپله هم په لوړه کچه محبوب و، په نسبي لحاظ هم په قريشو کې نسبي او د قريشو په خير او شر ډېر ښه دانا انسان و، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې خپله د پلورلو او پېرودلو سره مينه لرله، تر څنگ يې د زياتو نيکو اخلاقو اوانساني رويې څښتن هم و، د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د علم او تجارت له کبله، د انساني پياوړي او منلي اخلاقو او د سمې ناستې پاستې او د نېک کردار له کبله به ورسره خپل قوم ناسته او ورسره مينه کوله، دی به هم پخپلو ناستو پاستو کې د ده په گومان د باور وړ خلکو ته د اسلامي دعوت پرته نوره څه دنده نه ترسره کوله .

د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دعوت باندې عثمان بن عفان، زبير بن العوام، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص، طلحة بن عبيدالله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِيْن اسلام ته غاړه کېښوده، دغې اتوو کسانو [(۱)] به په ټولنيزه توگه د لمونځ ادا کوله او د نبي کريمﷺ تصديق به يې کوو .

له دغې څخه وروسته بيا د مسلمانانو شمېره ورځ تر بله زياتېده، ابوعبيده بن الجراح، ابو سلمة بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم [(۲)]، عثمان ن مظعون، او د دې ورونه قدامه بن مظعون او عبدالله بن مظعون، عبيدة بن الحارث، سعيد بن زيد بن عمرو او د هغه بي بي فاطمة بنت الخطاب د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خور، اسماء بنت ابي بکر، عائشه

---

(۱) لکه علي او زيد بن حارثه او ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او نور هغه خلک چې د دې په لاس يې ايمان راوړی وو .

(۲) په مکه کې نبي کريمﷺ د دې صحابي په کور کې اسلام ته پټه بلنه پېل کړه چې په صفا کې يې موقعيت درلود ، چې کله د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ايمان راوړنې شميره څلويښتو ته ورسېده ، بهر راووتل .

بنت ابي بکر، چې لا دغه مهال وړه وه، خباب بن الارت، عمير بن ابي وقاص، عبدالله بن مسعود، مسعود بن القارئ، سليط بن عمرو، عياش بن ابی ربيعه، او د عياش بي بي اسماء بنت سلامة، خنيس بن حذافه، عامر بن ربيعه، عبدالله بن جحش، او د عبدالله ورور ابو احمد، جعفر بن ابي طالب، او د جعفر بي بي اسماء بنت عميس، حاطب بن الحارث، او د حاطب بي بي فاطمة بنت مجلل، او د حاطب ورور حطاب بن الحارث، او د حطاب بي بي فکيهه بنت يسار، معمر بن الحارث، سائب بن عثمان بن مظعون، مطلب بن ازهر، او د مطلب بي بي رمله بنت ابي عوف، نعيم بن عبدالله چې په نحام يې شهرت درلود، عامر بن فهيرة، خالد بن سعيد بن العاص، د خالد بي بي امينه بنت خلف، خاطب بن عمرو، ابو حذيفه بن عتبه بن ربيعه، واقد بن عبدالله، د بکير بن عبدياليل زامن هر يو خالد، عامر، اياس، عمار بن ياسر، صهيب بن سنان رومي[۱] رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د اسلام پاک مقدس او مبارک دين ته په خوشحالۍ غاړه کېښوده .

(۱) صهيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په اصل کې خپله عربي دی خو روميانو د کوچنيتوب په مهال غلام کړی و، هلته په بنو کلب کې يو سړي واخست او ازاد يې کړ، حديث کې هم راځي (صُهَيْب سَابِقُ الرُّومِ) د دروم لومړنی مسلمان صهيب دی . هيره دې نه وي چې حديث مرسل دی .

په ښکاره توګه اسلام ته رابلنه

له تېر پړاو څخه وروسته په اسلام کې نارينه او زنانه په ډلو ډلو ننوتل، په دې پړاو کې د مکې په ټول قلمرو کې د اسلام نوم زمزمه کېده .

نبي کريمﷺ ته الله پاک په راستولي دين د څرګندولو او ښکاره دعوت د پېل امر وکړ .

نبي کريمﷺ ته الله پاک راستولی دين درې کاله په پټ او سرّي دعوت مخ په وړاندې بوت، تر دې چې الله ورته د دې ايت په نزول د جهري دعوت امر وکړ (فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ) [۱] .

او الله پاک ورته و فرمايل: (وَ أَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ * وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) [۲] .

د مخکنې عادت سره سم نبي کريمﷺ يوه ورځ د خپلو ملګرو په شمول د مکې د غرونو په ناونو کې لمونځونه ادا کوو و د مشرکانو له پلوه څو نفرو مسلمانان د عبادت د ادا کولو په مهال وليدل، دغه عبادت يې له سترګو بدي راغی تر دې چې له کږو نسکورو نه وروسته يې مسلمانانو ته د شخړې او راپرزولو لاسونه اوږده کړل، سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وريکې يو مشرک داوښ د ژامې په غاښ ووهو او په سر يې ټپي کړ او وينه ورڅخه روانه شوه، لومړی سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی چې په اسلام کې يې له مشرک څخه وينه بهولې ده .

نبي کريمﷺ چې کله هم اسلام ته ښکاره بلنه پېل کړه، تر هغه ورته خپل قوم په بده

---

(۱) سورت حجر : (۹۴) . ژباړه : تا ته چې په څه امر کيږي هغه ښکاره کړه ، او له مشرکانو نه مخ واړوه .

(۲) سورت شعراء : (۱۱۴ – ۱۱۵) . ژباړه : خپل نزدې خپل خپلوان ويروه ، او کوم مومنان چې دې پيروي کوي ورته خپل اړخ ټيټ کړه .

ونه کتل چې تر څو يې د هغوی باطل معبودان په واز کومي او په ډېره اتلولۍ سره په حقيقي نيمگړتياو ياد کړل، د نبي کريمﷺ د دعوت سره دغه گړۍ مشرکانو د خپلو معبودانو په تاييد کې د نکارت، حسد او عداوت او د تربگنۍ لمحات پيل کړل، د مسلمانانو پر خلاف يې سخت غبرگون وښود، ډېر کم او د گوتو په شمېر مسلمانان وو چې د اسلام د پټ ساتلو له کبله د مشرکانو زيان رسونې څخه په امان کې وو .

ابو طالب چې د نبي کريمﷺ خپل شقيق تره دی، د مسلمانانو د ربړولو د لړې پيل پرې بده اغېزه وکړه، د اسلام منلو پرته يې د نبي کريمﷺ دفاع او محافظت، او د هغه د دعوت تاييد په ډاگه کړ، کله چې قريش وپوهېدل چې ابوطالب اگر که اسلام ته غاړه هم نه ږدي او نه به يې کيږدي خو دغې ستونزمنو حالتونو يې د نبي – صلى الله عليه وسلم – او د هغه د ملگرو په اړه زړه نرم او د دلسوزۍ اظهار کوي، او د محاکمې لپاره يې مونږ ته هيڅکله هم په لاس نه راکوي، د يو وفد په شکل د ابو طالب په حضو رکې عارض شول او ورته يې وويل: قدرمند ابوطالبه ! ته ډېر ښه پوهېږې چې ستا وراره زمونږ معبودانو ته کنځاوې کوي، زمونږ دين نېمگړی بولي، زمونږ د بچو او په ځانگړې توگه د ځوانانو ذهن او فکر تخريبوي، زمونږ پلرونه او نيکونه ته بې لارې او خطا شوي وايي، يا خو دا چې د وراره د ژبې واگې دې په خپلې ولقه کې راوله، او يا زمونږ او د هغه له منځ څخه په کناره شه تر څو مونږ او هغوی سره پوهه شو .

ابوطالب ورته ډېرې ښې خبرې وکړې او په شريفانه انداز يې د هغوی پوښتنې ځواب کړې، تر دې چې د مشرکانو وفد ستون شو .

نبي کريمﷺ هم هغسې خپل دين ته دعوت په ښرگند ډول بې له کوم ځنډ څخه په زياته چټکې سره روان کړی و، تر دې چې خبره سره پخپلو کې بدله شوه، خلکو له يو بل سره تربگنې او کينه شروع کړه، او له يو بل څخه په جدايۍ او خپلولۍ په شکولو هم رضا او خوښ شول .

قريش سره پخپل منځ کې د نبي کريمﷺ د کلکې مقابلې شعارونه زمزمه کول، او يو بل به يې ورسره په مقابلې کولو هم ناز وو .

قريش يو ځل بيا د ابو طالب په حضور کې عارض شول، او ورته يې وويل: په موږ کې ته د ډېر عمر، د زيات عمر او قدر او احترام، او د لوړې رتبې څښتن يې، په مخکنۍ ناسته کې مو درته وړانديز وکړ چې وراره دې له مونږ څخه په قابو کې راوله، تر وسه دې وراره له مونږ څخه قابو نه کړ .

له دې څخه وروسته لوړه په رب لايزال چې زمونږ د ځواني طبقې د ذهنيت په تخريب او پلرونو ته کنځاوې نه شو زغملای، زمونږ معبودان په نېمګړتياو يادولو باندې نور مونږ هم له قابو څخه وتلي يو .

يا خو دا چې له دې وروسته دې د وراره د ژبې مهار تر ولکې لاندې راوله، او يا هم د وراره په شمول دې ټوله کورنۍ د غوڅې پرېکړې په خاطر د جنګ مېدان ته راوباسه، تر څو يوه ډله تر اخره د مرګ او ځاني زيان له پړاو څخه ووځي .

د خبرو د اورېدو سره سم ابو طالب د نبي کريمﷺ پسې استازی واستو چې پخپل ځان او ما باندې نور ورحمېږه، ستا اړوند راته قريشو دغسې کړې نسکورې او لوړې ژورې وويلې، د ستونزو او ستړياوو په حالت مې نور مه مجبوروه چې سرښندنه پرې زما له توانه بهر ده .

د خبرو د اورېدو سره سم نبي کريمﷺ ګومان وکړ چې شايد کاکا يې قريشو ته لاس په لاس ورسپاري، تر دې وروسته ورسره کېدای شي د مرستې لاس وا نه اړوي، هغه ته داسې وبرېښېدل چې کاکا يې نور د مزيد کومک توان نه لري .

نبيﷺ ورته وويل: ای کاکا ! لوړه په رب کائنات .. که لمر راته په ښی لاس او سپوږمۍ راته په کيڼ لاس کې کېږدي، تر هغه پورې اسلام ته دعوت نه پرېږدم چې يا خو داسلام پلوشې خپرې شي او يا يې زه په دعوت کې په مرګ او مړينه قرباني شم .

بيا ترې نبي کريمﷺ په ژړا روان شو .

ابوطالب پرې غږ پورته کړ چې وراره ! لږ خوا ته مې راشه! نبيﷺ ورته رانږدې شو، ابو طالب ورته وويل: پورته شه او چې اسلامي دين په دعوت کې درته څنګه اسلوب پسند وي په کار يې واچوه، هېڅکله دې مرګ ژوبلې ته نه شم ورکولی .

قريش چې کله وپوهېدل چې ابوطالب ورته کله هم نبي کريمﷺ په لاس نه ورکوي، د ابوطالب سره يې د دښمنۍ او ورسره د مړي ژوندې په پرېښودلو سره يوه خوله شول .
د بيا ځل لپاره يې ورته عمارة بن الوليد واستو او ورته يې په يو اواز وويل: عمارة بن الوليد چې په ګردو قريشو کې د ډول ډال او د ښکلا، د زور او زبردستۍ په باب کې نظير نه لري، تا ته به يې د نبي کريمﷺ په بدل کې په ځوي ولۍ درکړو، او ستا وراره راته وسپاره چې ستا او ستا د پلرونو د پاتې دين کلک مخالفت کوي، له بلې نګا نه يې د قريشو د قوم او قبيلې زور او ځواک هم اوبه کړ، د نوي راټوکېدلي نسل ذهنيت يې په بل پلو رهۍ کړ، مونږ ته راکړه ت رڅو يې مونږ مړ کړو، سړی به د سړي په بدل کې واخلې .
ابو طالب ورته وويل: ډېره بده او ناوړه خبره مو وکړه، تاسو به راته خپل بچی په دې خاطر راکوئ چې ستاسو لپاره ورته وده ورکړم و او خپل ځوی به تاسو ته د وژنې لپاره درسپارم !! په الله قسم چې دغه کار خو هيڅکله هم ونه کړم .
مطعم بن عدي وويل: ابو طالبه ! په رښتيا هم چې خلکو درته ډېره ښه خبره وکړه او نېکه مشوره يې درکړه، په دغې کار سره ټول قوم تا د دړپېښې ستونزې څخه خلاصوي، خو های های ته هېڅ خبره هم نه منې !
ابوطالب ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې سمه دمه مشوره يې نه ده راکړې، ته او ټول قوم خو زما د رسوايې او د شرم او عار پېټی راپه سروئ، ولاړ شئ خپل چل ول او زور ځواک مو وازموئ .
د مشرکينو دغه جرګه هم دړې وړې او رېز مرېز شوه، د خونړيزو معرکو او د ژبو تاو ترېخوالي له ډېر څخه د انتقام او بېرته د کافر کېدنې نامراده هيلې راپورته کړې، قوم سره پخپل منځ کې نږدې د تورو او ډانګ په خوله خبرې پيل کړې وې .
خپل منځ کې سره مشرکانو يو بل په دې وهڅول چې بايد هر يو بايد له خپلې قبيلې څخه مسلمان شوي وګړي د ربړونو او ځورونو له لارې بېرته مخکنې درېځ ته را په شا کړي، خو الله پاک له دغې دردونکي لړي څخه نبي کريمﷺ د خپل تره ابوطالب په

وجه بچ اوسالم پاتې کړ .

د نبي کريمﷺ پر ضد د قريشو ځغلنده لړي چې کله هم د ابوطالب تر سترګو شوه، بنوهاشم او بنو مطلب يې د خپل ځان په تاييد کې د نبيﷺ د ناخوشګوارو مصيبوتو د لړي څخه د بچ کولو غوښتنه وکړه، هغه وو چې ټول يې د دفاع لپاره ترڅنګ ودرېدل، او د لوی اسلامي دښمن ابو لهب پرته يې نورو ټولو غوښتنه قبوله کړه .

د قرانکريم اړوند د وليد بن مغيره درېځ

وليد بن مغيره چې په قريشو کې د زيات عمر څښتن و، د قريشو مشرتابه طبقه خلک يې ځان ته راغونډ کړل، او ورته يې وويل: دا چې وسمهال د حج دوران رانږدې شو، شايد د عربو د قبيلو خپل خپل ډلې خلک مکې ته راشي، د هغوی له راتګ څخه وړاندې هغوی پخپله د نبي کريم ﷺ اړوند ټولې خبرې او د نبوت دعوه اورېدلې دي، مخکې له دې چې د مکې داخل ته دغه قبيلې او کورنۍ راننوځي، د نبيﷺ په هکله سره خبره يوه کړئ، تر څو راغلو خلکو ته ستاسو خبرې د يو بل تکذيب ونه کړي، او يا هم سره خبرې خپل منځنی تضاد ونه لري .

ټولو ورته وويل: د نبيﷺ پر ضد د يکجهتۍ لپاره ته راته درېځ غوره کړه .

وليد بن مغيره وويل: نا بلکې تاسو يې غوره کړئ او زه به يې اورم .

هغوی وويل: ټول به وايو چې دا کاهن دی .

وليد وويل: کاهن ويل وورته درست نه دي، مونږ کاهنان ليدلي دي، قران نه د هغوی د ګنګوسي په څېر دی او نه يې د سجعې په څېر .

هغوی وويل: بايد بيا ورته ليونی ووايو .

وليد: ليونی ويل ورته هم سم نه برېښي، مونږ ليونيان ليدلي دي، قراني اسلوب نه خو وسوسې ته ورتوالی لري، او نه پاګلتوب باسري ده .

هغوی وويل: راغلو خلکو ته به يې په شاعر و نوموو .

وليد وويل: شاعر هم نه دی، د شعرونو ټول ډولونه مونږ پېژنو، قران د شعر يوه نوعه هم نه ده .

قريشو وويل: ساحر به يې وبولو !

وليد وويل: ساحر ويل ورته هم کږه خبره ده، مونږ د ساحرانو سحر، دم دورهې او د

هغوی چوپ شوپ ليدلی او اورېدلی دی، سحر هم نه دی .

قريشو وويل: ابوعبد الشمس!! څه بايد ورته ووېل شي ؟

وليد: قسم په الله چې خبرې يې خوږې او شکرې دي، ګويا که اصل يې د کجوري تنه ده، او څانګې يې مېوه دارې دي، که راروانو حاجيانو ته مو د قران اړوند هر څه وويل،هغوی پوهيږي چې ستاسو خبرې هيڅ بنسټ نه لري .

چونکه جادو ورته ويل نزدې خبره ده چې قران ورور له ورور نه، له قوم نه، له کورنۍ نه، او حتی له ښځې څخه په بله روانوي .

له دغې غونډې وروسته خواره واره شول او د خلکو په ټولنيز تګ ځايونو کې کښېناستل او حج ته راروانې قافلې به يې د محمدﷺ او د هغه له اسماني دين څخه زړه توري کول، او په ځان ژغورنې به يې ورڅخه هر حاجي هڅوو .

هغه و چې د وليد بن مغيره په باره کې الله پاک دا ايتونه نازل کړل: (ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا * وَجَعَلْتُ لَهُ مَالاً مَّمْدُودًا * وَبَنِينَ شُهُودًا * وَمَهَّدتُّ لَهُ تَمْهِيدًا) [(۱)]

وليد ورزده کړې مفکوره به دغې ګمارل شوو خلکو د وخت حاجيانو ته وروړاندې کوله او د حج په دغې موسم کې په ټوله عربي نړۍ کې د نبي کريمﷺ او د هغه دعوت زيات شهرت تر لاسه کړ .

(۱) سورت مدثر : ۱۱ - ۱۴) ژباړه : ما او هغه سره پرېږده چې ځانله مې پيدا کړی دی ، او ډېر مال او دولت مې هم ورکړی دی ، حاضر (شته) بچي مې هم ورکړي دي ، او ډېره پراخي مې پرې راوستې ده .

نبيﷺ ته د قریشو زیان رسونه

د نبي کریمﷺ او د قریشو تر منځ د اسلامي دعوت پر خلاف رامنځ ته شوی اخ او ډب لا مخ په زیاتېدو و، قریشو د مزید تخریب لپاره خپل نوي راټوکیدلي ځوانان د نبيﷺ او د مسلمانانو پسې د خندا بقا، د اذیت او زیان رسونې لړي په توندولو نور هم و هڅول، د خنداګانو ترځنګ به یې په نبيﷺ د ساحر، کاهن، لیوني، او د شاعر اوازونه کول .

د قریشو پخپل کفر او دربځ کلک مقاومت او په اسلامي دین باندې بې بنسټه تور لګولو د نبيﷺ د هغوی په بوتانو د عیب لګونې په مهم کې هېڅ سستوالی رانه وست.

عبدالله بن عمرو بن العاص وایي:

د حجر اسود سره نزدې د قریشو مشرتابه ټول راغونډ شوي وو، زه هم ورغلم، خپل منځ کې یې سره نبيﷺ رایاد کړ چې د دې سړي د دین په راوړنې خو مونږ دومره صبر او زغم هېڅ چرته او هېڅ چا ته نه دی کړی، زمونږ ځوانه طبقه یې بې لارې کړل، زمونږ ټول معبودان یې په ډېرو بدو ردو یاد کړل، په رښتیا هم چې له ډېر زغم څخه مو کار واخست .

هغوی لا په خبرو اترو بوخت وو چې نبي کریمﷺ نابېره د کعبې په لور راغی، حجر اسود یې ښکل کړ، له کعبې څخه یې طواف پیل کړ خو چې د ناستو خلکو په مجلس کله هم تیرېده ټولو ورته ردې بدې وویلې .

عبدالله بن عمرو بن العاص وایي:

ما یې په مخ کې د خفګان اثرات ولیدل .

د دوهم ځل لپاره چې د طواف په حالت کې بیا په مجلس تېرېده بیا یې ورته ردې بدې وویلې، ما یې په مخ د بدو خبرو اثرات بیا ولیدل، د دریم ځل لپاره یې ورته بیا ردې

بدې وويلې، هغه ورته ودرېد او ورته یې وویل: په هغه رب مې دې قسم وي چې زما روح یې په لاس کې ده، تاسو ته مې ذبحه[۱] (حلالکه) راوړېده .

د دې خبرې د اورېدو سره سم ټول داسې چوپ چاپ او ټیټ سرونه کښېناستل ګویا که په سرونو یې مارغان ناست دي .

هغه خلک چې چا ورته په اذیت رسونه کې نازیبا او ناوړه کلمات استعمالول، دغه مهال یې د نبيﷺ د غصې د ټیټولو لپاره ښایسته او له سرېتوب څخه ډک کلمات وړاندې کړل، تر دې چې زیان رسونکو قریشو ورته خپله ویل چې: ابو القاسم ! څه خیر دی، لوړه په خدای چې ته هیڅ جاهل نه یې .

د نن په څېر سبا سره بیا راټول شول، زه هم ورسره ناست وم خپل منځ کې یې سره وویل: پرون مو ځان هم بې عزته کړ او هغه مو هم په خبرو غصه کړ، هغه چې د غصې په حالت کې تاسو په بده لهجه یاد کړئ ولې مو پرېښود ؟!!

څه ګوري چې نبي کریمﷺ بیا راغی، ټولو پرې لکه د یو سړي په شان د زبان درازی دروازه بیرته کړه، څلور اړخه ترې ودرېدل او ورته یې وویل: هغه زمونږ په معبودانو او دین باندې د نیمګړتیاو تورونه ته لګوې ؟

نبيﷺ ورته وویل: هو، هغه زه یم .

عبد الله بن عمرو بن العاص وایي: یو مې ولید چې له ګرېوانه یې ونیو، دا چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې شا ته ولاړ و، په ژړا کې یې ورته وویل: (أَتَقْتُلُوْنَ رَجُلاً أَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللهُ)[۲] له دې لړې وروسته ترې ټول قریش بیرته ستانه شول .

نبي کریمﷺ ته دا د قریشو د زیان رسونې او تکلیفولو هغه درمند حالت و چې ما پخپلو سترګو ورڅخه بل درمند حالت نه و لیدلی .

---

(۱) د هلاکت نه کنایه ده ، معنی : که دین ونه منئ هلاک به شئ .

(۲) سورت غافر : (۲۸) . ژباړه : ایا تاسو داسې څوک وژنئ چې وایي زما رب الله دی ؟

د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اسلام

د بنو اسلم له قبيلې څخه راته يو هوښيار او عقلمند مسلمان د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اسلام اړوند وويل:

د صفا په مقام کې ابوجهل نبي کريمﷺ ته سپورې ستغې وويلې، د نبي کريمﷺ په ر اوړي اسلامي شريعت يې د نيمګړتياو او حيوانيت تورونه پورې کړ، هغه څه يې ورته وويل چې نبي کريمﷺ پرې ډېر بې دمه او خفه شو، خو نبي کريمﷺ ورته هېڅ هم ونه ويل، د ابوجهل ټولې سپکې سپورې د عبدالله بن جدعان وينځې واورېدې، ابوجهل د خپل ناپاکه مهم وروسته کعبې ته نږدې د قريشو په غونډه کې شامل شو .

حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د ظلم پر ضد غچ اخستنه کې خورا مشهور و، او په قريشو کې هم باعزته او قوي نوى تازه ځوان و، له ښکار څخه د راستنېدو په حالت کې توره او لينده يې هم هغسې په ګرېوان ځړولې وه، چې کله به هم له ښکار څخه راستون شو نو د قريشو د مجلسونو حضور او حال احوال به يې اخستل، نبي کريمﷺ دغه مهال بېرته کور ته ستون شوى و، خو د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لومړى ليدنه او کتنه د عبدالله بن جدعان د وينځې سره وشوه، هغې ورته وويل: اى ابو عماره ! ستا له راتګ څخه لږ څه وړاندې ابو الحکم[١] ستا وراره محمدﷺ ته سپکې سپورې او کنځاوې وکړې، هغه دلته ناست و، او ابو الحکم يې په دين او شريعت تورونه او الزامونه ولګول، او ستا وراره ورته هېڅ هم ونه ويل، د پوره خاموشتيا په حالت کې کور ته ستون شو .

چونکه الله پاک د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د کرامت او اسلام قبلولو اراده کړېوه (وينو يې

(١) ابو الحکم د ابوجهل اسم کنيه وه، او خپل نوم يې عمرو بن هشام بن مغيره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم دى .

د انتقام الهام پورته کړ، غضب او غصې يې زنګ تغير او بدل کړ) له روغ بړ لپاره د هېڅ چا سره ونه درېد او نه تم شو، تر څو ځان ابو جهل ته ورسوي او انتقام ترې واخلي.

حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مسجد ته ننوت، څه ګوري چې ابو جهل د بنو مخزوم په مجلس کې په عزت سره ناست دی، دی په اس سپور د ابو جهل په سر ودرېد او سر يې ورله په ډال پرهار پرهار کړ (په لوړ ويرونکي اواز يې ورته) وويل: ته محمد ته کنځاوې کوې او حالانکه زه يې په دين کلک ولاړ يم،، که رښتيا درپکې غيرت وي له ما څخه دې د سر د پرهارونو بدل واخله .

د بنو مخزوم حاضرين د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خوا ته د انتقام اخستنې لپاره ورپورته شول، ابو جهل ورته وويل: ابو عماره پرېږدئ، خير دی ما يې هم وراره ته ډېرې ناروا سپکې سپورې ويلي دي، دا جريان د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره د نبي کريمﷺ په پېروۍ تمام شو .

د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اسلام راوړنې جريان چې کله د قريشو غوږونه وسکوندل، قريش و پوهېدل چې وس محمدﷺ په مکه يې په قوت پياوړی شو، هغه و چې په زيان رسونې کې ورته څه نا څه نه بلکې ډېر خفت راغی .

د نبي كريمﷺ په راوړي شريعت كې د عتبه بن ربيعه فيصله

زه داسې خبر شوى يم چې:

عتبه بن ربيعه چې يو مشرتابه و، يوه ورځ د قريشو په مجلس كې ناست و، او ويويل – دغه مهال نبي كريمﷺ هم په مسجد كې يواځې ناست و – زه د محمدﷺ سره كېنم، خبرې اترې ورسره كوم، كېداى شي څه خبرې ومني، كه څه يې خوښ ورته به يې وركړو، ګټه به دا وكړو چې زمونږ معبودان به په سپكه نه يادوي .

عتبه دا خبرې هله وكړې چې حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په اسلام مشرف شوى و، ورځ تر بلې هم د مسلمانانو شمېرنه مخ په زياتېدو وه .

ټولو قريشو ورته په يو اواز وويل: ولې نه، ورشه، د روغې جوړې اړوند ورسره خبرې تبادله كړه .

عتبه بن ربيعه يې تر څنګ كښېناست او ورته يې كړه:

- : وراره: په قريشو كې ستا نسبي مكانت او نور عزت او شرف ته ښه پېژنې، له دغې وروسته تا په خپل قوم كې د داسې دين د بالاترئ اواز پورته كړ چې د هغوى يو والى دې پرې درې ورې كړ، د هغوى نو شده ځوانان دې بې لارې او بې زاره كړل، د هغو په پلرونو دې تورونه پورې كړ، د نېكې پايلې په خاطر درسره يو څه مذاكرات او درسره خيالات تبادله كوم، كېداى شي ځېنې هغه شيان چې زه يې درته وس يادونه كوم ته يې ومنې او روغې ته سره ورسېږو .

-: نبي كريمﷺ وويل: تا ته متوجه يم خبرې دې كوه .

-: عتبه: زما ګرانه وراره !

-: كه ستا له دغې دين راوړنې څخه موخه دا وي چې له مونږ څخه زمونږ شتمنې واخلې تر څو په مونږ لوى شتمن شمېر شې هم تيار يو، كولاى شو چې خپله شتمنې

درته راغونده کړو .

-:که مشري غواړې تا به مونږ د خپلو ځانونو واکدار کړو، ستا سره د خبرې شريکېدو پرته به مونږ هېڅ راز غوڅه پرېکړه نه کوو .

-: که باچاهي غواړې سر د نن نه ته زمونږ ټولواک يې .

-: يا هغه پېرې چې تا ته دغه دين درزده کوي، او ته يې د شړلو هېڅ توان نه لرې، ستا د صحتمندۍ تر اخرې سحنې پورې به مونږ پخپلو مالونو او شتمنيو ستا تداوي وکړو، کله ناکله پېرى په انسان ډېر زور اور وي نو تداوي يې هم کېداى شي .

عتبه خپلې خبرې تر پايه ورسولې او نبي کريمﷺ ورته غوږ ايښى و، نبي کريمﷺ ورته وويل: ابو الوليد: ته له خپلو خبرو څخه وزګار شوې ؟

عتبه: هو .

نبيﷺ ورته وويل: وس يې له ما څخه هم واوره .

عتبه: سمه ده، وايه .

نبي کريمﷺ ورته وويل: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيْمِ، حم *تَنزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَـٰنِ الرَّحِيمِ * كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ *بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ * وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَاإِلَيْهِ...[1]) يو ه حصه يې ورته واوروله، عتبه د نبيﷺ څخه د سورت په اورېدو سره شاته لاسونو ته تکيه شو او غوږ يې کېښود، سورت کې سجدې ته په رسېدو نبيﷺ سجده وکړه، بيا يې ورته وويل: ايتونه خو دې واورېدل !! وس ته او ستا ضمير !!

عتبه له اورېدو وروسته د ملګرو په لور رهى شو ، ملګرو يې سره پخپل منځ کې وويل:

---

(۱) سورت فصلت : (۱ ـ ۵) ژباړه : حم ، دا کتاب د نهايت زيات او بې اندازه ښښونکي ذات له پلوه نازل شوى دى ، داسې کتاب دى چې ايتونه يې په نهايت زيات تفصيل سره بيان شوي دي ، په عربي کې دى خو د هغه قوم لپاره چې پوهېږي ، دا کتاب زيرې او ويره ورکونکى دى ، له کافرانو څخه مخ واړه دوى زياتره خبره نه اوري ، دوى وايي زمونږ زړونه په پردو کې دي له هغه څه نه چې ته مو ورته رابلې...

لوړه په رب کريم چې ابوالوليد چې ځنګه تللی و هغسې رانغی، خو چې کله ورسره کښېناست، ټولو ورته وويل: ابو الوليد ! ولې ؟ څه دروشول ؟

عبته وويل: قسم په الله چې دغسې خبرې مې هېڅ چرته نه وې اورېدلې، او نه مې ليدلې وې !! ای قريشو ! قسم په الله چې دغه قران نه سحر دی، نه شاعري ده، او نه کهانت دی، خبره مې ومنئ چې نور د دغې پېغمبر او ديني شعائرو ترمنځ يې مانع واقع نه شئ، ما چې ترې څه واورېدل خامخا او هرومرو لوی شان او لوړ عظمت لري، خبره يې ومنئ، که نور عربان يې مد مقابل شو، ستاسو پرته به د بل چا په لاس ومري او که په نورو عربانو برلاسی شو نو د دې زور ځواک به ستاسو زور ځواک وي، د دې عزت او نېکمرغي به ستاسو عزت او نيمکرغي وي .

قريشو وويل: لکه چې ته يې هم د ژبې د تاثير لاندې راوستې !!

عتبه: نوره ستاسو خوښه چې څه کوئ خو زما مشوره همدغه ده .

د نبي کريمﷺ او قريشو مشرتابه وو ترمنځ په لويه کچه مذاکرات

چونکه اسلام ورځ تر بلې پياوړى کېده، نشر اشاعت يې په زياته چټکۍ سره روان و، سړي او ښځې معلوم نه وو خو اسلام ته يې رښتني غاړه ورکوله، قريشو چې د چا په بند او ازار توان درلود هغوى يې بنديان او يا هم ازار کړل .

بيا د قريشو د قبيلې ټول مشرتابه لکه: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابو سفيان بن حرب، نضر بن الحارث، ابو البختري بن هشام، اسود بن عبدالمطلب، زمعة بن اسود، وليد بن مغيره، ابو جهل بن هشام، عبد الله بن ابي اميه، عاص بن وائل، نبيه بن الحجاج، منبه بن الحجاج، امية بن خلف د لمر پرېوتو وروسته د کعبې تر څنگ راغونډ شول، او خپلمنځې خبرې يې شروع کړې چې تاسو محمدﷺ ته يو ځل بيا استازى واستوئ، د بيا ځل لپاره ورسره خبرې اترې وکړئ، په دې خاطر که بيا کومه ناخوشگواره پېښه رامنځ ته شي تاسو به معذور وگڼل شئ .

د لومړي ځل لپاره يې ورپسې استازى وليږدوو چې د قريشو ټول معزز هستۍ درته د مذاکراتو لپاره دعوت درکوي او راشه، نبي کريمﷺ له ځنډ پرته په ډېره چټکۍ راغى، هغه داسې اټکل کړل چې گنې کېداى شي هغوى ټول اسلام ته د غاړې ورکولو اراده کړې وي او نور له سرغړونې څخه په ډډه خوښ دي .

نبي کريمﷺ د دغې مشرانو اسلام د ترخو شيبو لحظات تېرول تر څو له ضرر او زيان څخه يې نور په کناره شي .

نبي کريمﷺ يې تر څنگ کښېناست، ټولو ورته وويل: د ځېنو خبرو اترو لپاره مو تا پسې استازى درواستو، قسم په الله چې د عربو په گرد قوم کې مونږ داسې څوک نه دى ليدلى چې په خپل قوم او قبيلې هغه لوبې وکړي لکه تا چې وکړې !!

يو گونه او متحد قوم دې ريښې ريښې کړ، پلرونه دې راله وکنځل، زمونږ په دين دې د

بطلان توروونه پورې کړل، زمونږ ګران معبودان دې په سپکه ياد کړل، زمونږ نوي غوټکي هلکان دې بې دينه او بې مينې کړل، د دنيا پر مخ چې څومره زړه بدي کارونه دي تا زمونږ ترمنځ واقع کړل، که په دغې دين ته ماليت غواړې له خبلې شمتنې څخه به درته ستا په خوښه معلومه برخه راغونډه کړو، زمونږ ترمنځ به ته ډېر مالداره شې، که عزت او شرف غواړې نو د مشرى واګې سر له اوسه په لاس کې درواخله، که باچاهي غواړې ته زمونږ باچا يې، که در زده کونکی پېرى دې دربانديې ستا له توان نه بهر غلبه کړي وي نو حتى الامکان به درله تداوي هم وکړو، تر څو روغ رمټ شې، او يا هم مونږ دربانديې معذور وګڼل شو .

نبيﷺ ورته وويل: زه په هغې رنځونو ککړ نه يم چې تاسو مې پرې تورنوئ، زه ستاسو شتمني، شرف او عزت، په تاسو مشري کول بيخي زما د دعوت موخه نه ده، الله پاک زه تاسو ته د اسماني استازي په توګه رالېږلی يم، ما ته يې د دليل لپاره کتاب راکړی دی، تر څو په جنتونو درته زيري او عذابونو څخه مو وډاروم .

ما تاسو ته پند او وعظ وکړ، ستاسو د نېکمرغه ژوند تالاش مې وکړ، د الله پاک پيغامونه مې دررسول، که زما نصيحتونه مو قبول کړ او دين ته مو غاړه ورکړه، دغه مو دنيوي او اخروي برخه ده، او که مو ورڅخه سرغړونه وکړه تر هغه به زغم او صبر وکړم تر څو زما او ستاسو ترمنځ د الله پاک غوڅه پرېکړه راشي .

قريشو وويل: محمده ! که ته زمونږ يوه غوښتنه هم نشې منلای، نو په دې خو ښه پوهېږې چې په ټولو خلکو کې مونږ د کورونو په لحاظ تنګ، د اوبو په لحاظ تږي او نار نهر يو، ژوند مو هم له هر چا څخه ناکاره دی، هغه رب چې ته يې مونږ ته راستولی يې ورڅخه وغواړه چې له مونږ څخه غرونه وخوځوي، زمونږ تنګستيا پراخه کړي، د شام او د عراق په څېر دې په مکه کې هم نهرونه او د اوبو چينې رواني کړې، زمونږ وفات شده پلاران او په ځانګړي توګه (قصي بن کلاب) را ژوندی کړي، دا چې قصي بن کلاب رښتني هستی وه تر څو ستا د رسالت تاييد وکړي او مونږ دې هم د رسول په نوم وپېژنو، مونږ به ورڅخه وپوښتو چې ايا د دې دعواګانې حقيقت لري او که نه ؟

که زمونږ غوښتني دې په رښتيا وځوابولې، را ژوندي شوو مړو دې دعوت تاييد کړ، مونږ به د الله پاک په وړاندې ستا مکانت او رتبه وپېژنو چې ته يې په رښتيا راستولی يې.

نبي کريمﷺ ورته وويل: زه تاسو ته د ګوني امورو د بدلون لپاره نه يم راستول شوی، زه درته الله پاک په هغه څه راستولی يم چې مې درته ښوولي دي، او د الله پاک پيغامونه مې تاسو ته در ورسول، که تاسو د الله پاک پيغامونه ومنئ دغه به مو د دنيا او اخرت د نېکمرغۍ برخه او حصه وي، او که زما دعوت ته مو شاه کړه، زه به د خپل ځان او ستاسو ترمنځ د الله پاک د غوڅې پرېکړې زغم وباسم .

قريشو وويل: که زمونږ غوښتنې دې له توان څخه بهر وي بيا نو د الله پاک څخه د ملائکې غوښتنه وکړه تر څو ستا دعوت راته تاييد کړي، ستا پر ځای راته هغه د دعوت لړې پيل کړی .

ته دې له رب څخه وپوښته چې هرومرو تا ته په مکه کې بې مثاله مانۍ، باغونه، د سرو او سپينو زرو خزانې درکړي تر څو په بازار کې د خپل رزق طلبي پرېږدې او د نيک سم دم د ژوند نوی اغاز پيل کړې .

ته خو هم زمونږ په په شان په ښارونو او بازارونو کې د پلور پېرودلو جريانونه لرې، چې څنګه مونږ د ښه ژوند تالاش کوو ته يې هم کوې، خو که غيبي ګټه وټه دې هم کله راته وښوده مونږ به د الله پاک به وړاندې ستا رتبه وپېژنو چې ته په رښتيا د الله رسول يې.

نبيﷺ ورته وويل: زه کله هم له الله پاک څخه دغسې غوښتنې نه کوم،

او نه درته د دغې کارونو په شته کولو رالېږدول شوی يم، زه درته الله پاک په جنت د زيرې ورکولو او له دوزخ څخه په وېرې ورکولو راستولی يم، که زما دين مو ومنو دغه به مو دنيوي او اخروي سعادت وي، او که مو سرغړونه وکړه نو د الله پاک د غوڅې پرېکړې انتظار به وباسم .

قريشو ورته وويل: که دا هم نه منې نو بيا راباندې اسمان توکړې توکړې راوغورځوه،

ځکه چې ته وايې چې زما رب چې څه وغواړي کولی يې شي .

نبي کريمﷺ ورته وويل: هو چې د الله پاک خوښه شي هم دغسې به وکړي .

قريشو ورته وويل: ايا ستا رب ته د دې علم نشته چې مونږ ستا د راوړي دين اړوند تا سره ناستې پاستې او ستا سره مو د مذاکراتو لړي پيل کړېده ؟

ستا ته مو د څه شمېر شيانو غوښتنې وکړې مونږ پرې ډېره ښه پوهيږو چې د يمامې رحمان[1] تا ته د دې دعوت ښوونه کوي، او هغه دې په دې دعوت روزي، تر هغه دې نه پرېږدو تر څو دې له منځه يوسو او يا هم مونږ له منځه لاړ شو .

ځېنو قريشو وويل: مونږ خو د ملائکو عبادت کوو او ملائک د الله لونړه دي .

ځېنو نورو وويل: تر هغه دربانديې د ايمان راوړنې اقرار نه کوو چې تر څو الله پاک او د هغه ملائک راته خپله نه وي راغلي .

نبيﷺ د دې خبرو په اورېدو سره ودرېد او روان شو، عبدالله بن ابي اميه بن مغيره[2] چې د نبيﷺ د پلاره له اړخه تروړځوی کېده ورته وويل: محمده ! له تا څخه خو قوم ډېر څه وغوښتل او ډېر څه يې درته وړاندې کړل، هېڅ دې ترې هم قبول نه کړل، بيا يې له تا نه د خپلو ځانونو لپاره د ځېنو شيانو غوښتنې وکړې تر څو ستا د رسالت صدق پرې وپېژني، ستا تصديق وکړي او تا ورته په ښوولې لار روان شي هغه دې هم ونه کړل.

بيا يې درڅخه وپوښتل چې ته دې د خپل رب نه د خپل ځان لپاره د ځېنو شيانو غوښته وکړه ترڅو هغوی د الله پاک په وړاندې ستا لوړه رتبه او لوي شان وپېژني هغه دې هم ونه کړل .

قسم په الله چې تر هغه دربانديې ايمان نه راوړم تر څو اسمان ته په پارڅنګ ونه خېژې

(۱) د يمامې رحمان به د جاهليت په دور کې (مسيلمة بن حبيب الحنفي) چې په مسيلمة الکذاب شهرت لري ، ويل کېده .

(۲) ده بيا د مکې له فتحې نه مخکې ايمان راوړ .

په داسې حال کې چې زه درته په ټيقو ټيقو وګورم، او ته ورته ورسيږې، او بيرته له اسمان څخه په داسې حالت کې راشې چې څلور ملائکې دې په رسالت ګواهي ورکړي .
او قسم په الله که دغه کار ونه کړې فکر نه کوم که ايمان درباندې راوړم .
له دغې جريان څخه نبي کريمﷺ بيرته د کور په لور له درد او غم نه ډک روان شو، هغه په دې سوچ راغلی و چې ګنې قريش اسلام ته غاړه ږدي، او دې ورڅخه برخلاف نورې تيرې پاتې واورېدې .

د ابو جهل غبرګون

نبي كريمﷺ چې كله د قريشو له مجلس څخه و كوچېد، ابو جهل وويل: وس خو ټول وپوهيدئ چې محمد هم هغسې پخپل دريځ كلک ولاړ دی، زمونږ معبودان په سپكه يادوي، زمونږ دين نيمګړی بولي، زمونږ څوانه طبقه يې بې لارې كړل، زمونږ پلاران يې وكنځل، زما دې په الله قسم وي چې سبا به د ځان سره دومره وزن دار تږه (ګټه، تيګه) چې زه يې خپله د اوچتولو توان نه لرم راوړم، او چې كله محمد سجده وكړي، په سر به يې پرې ووهم، كه تاسو مې دفاع كوئ او كه نه يې كوئ خوښه مو، خو د بنو عبد مناف لاس دې ښكته پورته خلاص وي چې څه كولای شي خپل زور دې وازموي .

قريشو وويل: هېڅكله به دې ورته د غچ اخستنې لپاره پرې نه ږدو، زړه چې دې څه غواړي هغه وكړه .

د سبا د ورځې د سهار په مهال قريش په دې ننداره دي چې ابو جهل د نبي كريمﷺ سره څه څه كوي ؟

نبي كريمﷺ د خپل عادت سره سم راغی او دغه ګړی قبله شام ته وه، د حجر اسود او ركن يماني ترمنځ ودرېد، قبله يې د ځان او د شام ترمنځ راوسته، نبي كريمﷺ د لمونځ په كولو پيل وكړ، او قريش هم هغسې د ننداري په حال كې دي، د نبيﷺ د سجدې كولو په دوران كې ابوجهل درنه تيګه په ډېر تكليف او مشقت پورته كړه، كوم مهال چې نبيﷺ ته ورنږدې شو، له وېرې او ډار څخه ورنه تيګه وغورځېده، ټول قريش پاڅېدل او ورته يې كړه: ولې ؟ ابوالحكم !! څه دروشول ؟

ابوجهل وويل: د پرونۍ خبرې د رښتيا كولو لپاره زه ور پاڅېدم خو چې كله هم ورنږدې

شوم نو د اوښانو د داړو او وازو خولو او لوړې غړې چې ما هېڅ نه وې ليدلې لکه وس چې مې ولېدلې، که راروسته شوی نه وای نزدې وه چې زه يې خوړلی وم .

د نضر بن الحارث واقعه

نضر بن الحارث چې کله د ابو جهل د خولې اقرار واورېد ودرېد او ويويل: اى قريشو ! وس مهال تاسو د داسې ستونزې سره مش او ګرېوان ياست چې د بريا توان يې نه لرئ، محمد چې ستاسو په مخ کې ماشوم راوتوکېد، تول ترې خوشحاله وئ، په تاسو کې هغه د رښتني ګړ دود او د امانت دارۍ سمبول و، خو چې په ځنو کې يې سپين ولګېدل او د اسلام په نوم يې درته دين راوړ نو په ساحر مو ونوموو ؟؟ نا، لوړه په رب لا يزال چې ساحر نه دی، مونږ ساحران او د ساحرانو دم دورهې ليدلي دي .
تاسو ورته کاهن وايئ، خو نا لوړه په رب لايزال چې کاهن هم نه دی،مونږ کاهنان او د کاهنانو ګنګوسی او په قافيه وزن شوې جوړې سجعې اوريدلي دي .
تاسو يې شاعر بولئ خو نا شاعر هم نه دی، لوړه په رب لايزال چې مونږ شاعران او د شعر تول ډولونه ليدلي او پېژندلي دي .
تاسو وايئ ليونی دی خو نا، ليونی او باسر هم نه دی، لوړه په رب لايزال چې مونږ ليونيان او ليونتوب پېژنو، د ا خو نه وسوسې دي او نه ګډې وډې خبرې دي .
اى قريشو ! لنډه دا د ستونزې د حل لارې پلټنه وکړئ، په رب لايزال قسم چې د ډېرې سترې ستونزې سره مخ ياست .

نضر بن الحارث چې د قريشو لوی شيطان و، د نبيﷺ پر ضد به يې په عملي ميدان کې د ستونزې جوړولو لړې مخ په وړاندې بووله .
نضر بن الحارث چې په (حيره) کې يې د فرس د باچاهانو، د رستم او اسفنديار قيصې يادې کړې وې، چې کله به هم نبي کريمﷺ خلکو ته وعظ او نصيحت کولو غونډه دائره کړه، په مخکنو امتونو باندې د الله پاک د راليږلي عذابونو څخه به يې وډارول، خو چې کله به نبي کريمﷺ له مجلس څخه پاڅېد، پر ځای به يې نضر بن ا لحارث

كښېناست، او خلكو ته به يې ويل: ما ته رانږدې شئ، زه درته له هغه نه ډېرې ښې او خوندورې خبرې كوم، او خلكو ته به يې بيا د فارس د باچاهانو، د رستم او اسفنديار قيصې واورولې .

بيا به يې وويل: زما د خبرو نه د محمدﷺ خبرې په څه شي بهترې لري ؟

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فرمايي: دنضر بن الحارث اړوند الله پاک په قرانكريم كې اته ايتونه نازل كړي دي (إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ) [1] په قرانكريم كې چې د اساطير كلمه په كوم ځاى كې هم راشي د نضر بن الحارث اړوند به وي .

(۱) سورت قلم : (۱۵) . زمونږ ايتونه چې پرې كله لوستل كيږي دا وايي : دا د مخكنو خلكو قيصې دي .

په بې وسه او بې كسه مسلمانانو باندې د مشركانو زور زياتى

مشركانو د خپلو خپلو قبيلو څخه هغه بې وسه وګړي چې د نبي كريمﷺ په دين نوى مشرّف شوي وو، هغوى به يې د بند، وهلو او د ولږې تندې په سزا ځورول، په سخته ګرمى كې به يې د مكې د لمر په تاو ګرمه شوې شګه باندې واچول، ځينو بې وسه خلكو د دغې سختو او ناوړينو له كبله له اسلام راوړنې څخه ډډه وكړه، خو ولې نور بې وسه هم هغسې د سختيو په ګاللو د اسلام په دين ثابت قدم پاتې شول .

بلال بن ابي رباح چې ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اخستلى او ازادكړى غلام دى د مور نوم يې حمامه وه، خپله ډېر سپين نيتى او رښتيا په اسلام كلك ولاړ و، اميه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح به د هرې ورځ د ماسپښين په مهال چې لمر به په خپل تاو شګې سرې لمبه كړې، بلال به يې د مكې شګلنې ساحې ته وويست، او په سينه به يې ورته درنه تيګه كېښوده او ورته به يې ويل:

لوړه په رب لايزال چې يا خو به دې په دې حالت ساه ووځي تر څو ومرې، او يا به بېرته په محمدﷺ د كفر مخكنې دريځ اختيار وې، بېرته به د لات او عزى د عبادت لومړنۍ لړې پيل كوې .

بلال به د وړيپښو مشكلاتو له ډېرې ځوريدلي انداز وروسته وويل: (احد،احد).

ورقه بن نوفل پرې يوه ورځ تېرېده او بلال يې د ځورونې په حالت كې وليد، هغه د (احد، احد) نارې وهلې، ورقه به ورته د مزيدې ډاډګېرنې لپاره ويل:: بلاله !! قسم په رب لايزال اى بلاله چې الله يو دى يو .

بيا به ورقه بن نوفل اميه بن خلف او د بنو جمح هغه خلكو ته مخ واړو چې د بلال په ځورولو به بوخت وو او ورته به يې كړه: زما دې په الله قسم وي كه بلال مو په دې ځاى مړ كړ، نو زه به په دې ځاى كې تبرک ونيسم .

د ورځو نه يوه ورځ ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پہ لاره روان دی څه گوري چې اميه بن خلف د بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځورولو ته پونده وهلې ده، ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ته د دې بې چاره اړوند له الله څخه نه ډارېږې ؟ دا استبداد به تر څو وي ؟

اميه ورته وويل: دا خو تا بې لارې او بې چارې كړ !! وس يې له مصيبتونو څخه خلاص كړه كنه !!

ابوبكر ورته وويل: ولې نه، ډېره ښه ده، ما سره يې زما په تور غلام تبادله كړه، زما غلام له دې څخه په قد او قامت كې ډېر بهتره دی، او بله دا چې هغه هم ستا په دين دی، زه به هغه دركړم .

اميه بن خلف وويل: سمه ده، هغه مې په دې قبول دی .

ابوبكر وويل: هغه ستا شو، بلال يې ترې واخست او د اخستو سره يې سم دم ازاد كړ .

وړاندې له دې چې ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مدينې ته هجرت وكړي نور شپږ غلامان يې هم ازاد كړي وو چې بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې اووم غلام و .

عامر بن فهيره، ام عبيس، زنيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د دې سترگې لږ وروسته بې ديده شوې او ړنده شوه، خلكو به ويل: لات او عزی ترې د سترگو ديد واخست، زنيرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به ويل: د كعبې په رب مې دې قسم وي چې دوی دروغ وايي، لات او عزی نه د چا د خير او ښېگړې مالكان دي او نه د ضرر او زيان، هغه و چې الله پاک ورته بېرته سترگې بينا كړې – .

ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (نهديه) او دهغې لور هم ازاد كړي وو، دا دواړه د بنو عبدالدار د يوې ښځې وينځې وې، دواړه به د تعذيب په خاطر د غنمو د وړو كولو لپاره لرې استول، او قسمونه به يې ورته كول چې تاسو دواړه به هېڅ چرته ازاد نه كړم .

ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د سوگند كفاره دې وركړه .

ښځې ورته وويل: وشوه !! تا په دواړو د فساد او زور زياتي دوران راوستی دی، وس يې ازاد كړه كنه !!

ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: دواړه په څو پلورې ؟

ښځه: په دومره دومره .
ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: دواړه مې په همدغه قيمت شول، ما واخستل، او دا دواړه ازاد دي، بېرته ورته غنم ورکړې چې وړه يې نه کړې .
مور او لور: خير دی غنم به ورله وړه کړو او ورله به يې ورکړو !!
ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل:ستاسو خپله خوښه ده .
د بنو مؤمل په يوه وينځه بله ورځ تېرېده، څه ګوري چې عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې په څورولو بوخت دی، اخر وهلو ټکولو ستومانه کړ – هيره دې نه وي چې دا وخت هغه مشرک و– خو چې کله به ستړی ستومانه شو ورته به يې وويل: په څورولو دې ډېر ستړی شوم ځکه درنه قرار شوم .
وينځې به ورته وويل: ځکه خو الله پاک ستړی کړې چې له ما څخه قرار شې.
ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې د پېرودلو غوښتنه وکړه، ترينه يې واخسته او ازاده يې کړه .
پلار يې ورته يوه ورځ وويل: ابوبکره ! زه دې ګورم چې ډېر بې وسه او بې توانه غلامان ازادوې، که هرو مرو غلامان ازادوې نو که مضبوط او قوي ځوانان ازاد کړې ډېره به ښه وي تر څو له خلکو دې دفاع وکړی شي او ستا ملاتړ جوړ شي !!
ابوبکر وځوابو چې: زه په دې د الله رضا او خوشحالي غواړم .
ټولو بنو مخزوم به عمار د خپل مور او پلار رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په شمول درېواړه دماسپښين په تود او ګرم لمر کې په تودو ګرمو شګو واچول،دا په دې چې درېواړه مسلمانان وو، نبيﷺ به ورته ويل: ای د ياسر کورنۍ ! کړاونه وزغمئ ستاسو ځای جنت دی .
د عمار رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مور سميه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يې په دغې حالت کې شهيده کړ، په داسې حال کې چې هغه په اسلام کلکه ولاړه وه .
ابو جهل فاسق چې به کله هم له يو چا څخه خبر شو چې اسلام ته يې تن ايښی دی، که سړي به کوم کورنۍ شرف او دفاعي ملاتړ درلود په خوله به يې ورته ډېرې بدې ردې وويلې چې تا خو د پلار او نيکه دين پرېښود، حالانکه ستا پلار او نيکه دې درڅخه

بهتري او غوروالی لري، د اسلام په راوړلو مونږ تا ته بې وقوفه وايو، ستا لاره خطا او ناسمه ده ستا نسبي شرف هم مونږ ته هېڅ ارزښت نه لري .

او که اسلام ته غاړه ايښودونکی به تاجر و ورته به يې وويل:

لوړه په رب لايزال چې ستا تجارتي معاملات به د زيان سره مخ کړو، ستا ټوله پانګه به له منځه يوسو .

او که اسلام ته غاړه کېښودونکی به ناچاره، بې وسه او بې کسه و، په نور خلکو به يې وهو ټکو .

سعيد بن جبير رَحِمَهُ اللهُ فرمايي:

ما عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: ايا مشرکانو به د نبي کريمﷺ ملګري په داسې انداز ځورول چې تر څو بېرته يې کفري دربځ ته واړوي ؟

هغه راته وويل: هو ! په الله قسم چې مشرکانو به يو نفر تر دې حده ووهوو او تر دې حده به يې تږی وږی کړ چې د ناستې پاستې هېڅ توان به يې نه درلود، د دغې سختۍ څخه دخلاصون لپاره به يې ورته د کفر وړانديزونه کول، تر دې پورې به يې ورته ويل چې: ايا له الله پرته د لات او عزی الوهيت ته قايل يې او که نه ؟

تر دې چې ګونګټه به يې ورته وړاندې کړه چې له الله پاک پرته دا ګونګټه په الوهيت منې او که نه ؟

هغه به ورته ويل:هو، د لات او عزی او حتی د ګونګټې په الوهيت قايل يم .

دا به يې ځکه ويل چې تر څو ورپېښو ستونزو او ازار کې پرې تخفيف راشي .

حبشو ته لومړۍ هجرت

نبي كريمﷺ چې الله پاک پخپله د مشركانو څخه هم ساتو او ابوطالب يې هم د نبي كريمﷺ د حفاظت لوی لامل جوړ كړی و، خو ولې نور مسلمانان چې د مشركانو د زور زياتي او تودو ترخو څخه په ډېره زياته نا ارامۍ كې وو، نبيﷺ وغوښتل چې حبشې ته يې د ارام ژوند لپاره واستوي، او ورته يې وويل: د حالاتو د ښه ښكېدو پورې تاسو حبشې ته لاړ شئ، د حبشې ځمكه ربښتنې ځمكه هم ده او هم يې باچا عادل او منصف دی، د هغه په واک كې څوک به چا ظلم او زياتی نه شي كولای .

د نبيﷺ د امر سره سم ځېنې مسلمانان خپل دين د سالم حفاظت او د مشركانو د ورپېښو ستونزمنو حالتونو د بچاو لپاره د حبشې په لور گامونه پورته كړ، دغه د مسلمانانو او په اسلام كې لومړۍ هجرت و .

له مكې څخه حبشو ته لومړني مهاجرين: عثمان بن عفان او دهغه بي بي رقيه بنت رسول اللهﷺ ابوحذيفه بن عتبه، او د هغه بي بي سهله بنت سهيل، زبير بن العوام، مصعب بن عمير، عبدالرحمن بن عوف، ابو سلمة بن عبدالاسد او د هغه بي بي ام سلمة بن ابی اميه، عثمان بن مظعون، عامر بن ربيعه او د هغه بي بي ليلى بنت ابي حثمه، ابو سبره بن ابي رهم،، سهيل بن بيضاء وو [(۱)] .

حبشو ته هجرت لومړی دې لسو كسانو كړی دی .

له دې وروسته جعفر بن ابي طالب له مكې څخه حبشو ته د مهاجرت لاره غوره كړه، د جعفر پسې ورځ تر بله خلک په روانېدو شول، څوک دخپلو ښځو او ماشومانو سره لاړل مهاجر شول او څوک له بچو پرته د حبشو په ځمكه مهاجر پرېوتل .

---

(۱) ابن هشام وايي : په دې خلكو مشر عثمان بن مظعون و .

بالاخره حبشو ته له مکې څخه د مهاجرينو ټوله سر شمېرنه درې اتيا سړو ته ورسېده، بغېر د خپلو هغې وړو ماشومانو بچو نه چې يا خو ورسره واړه تللي وو او يا هم په حبشو کې شوي وو .

له حبشې څخه مکې ته بېرته د مهاجرينو راستونې لپاره د قريشو نجاشي ته پلاوې ليږدول

قريش چې کله وپوهېدل چې د نبي کريمﷺ پيروانو ته د حبشې په ځمکه اطمئنان او د ډېرې سوکالۍ ژوند وريه نصيب شو، خپل منځ کې سره راټول شول او په دې خبره سره اتفاق ته ورسېدل چې بايد نجاشي ته دوه ژبه ور استازي واستوي، تر څو حبشو ته تللي مهاجرين بېرته مکې ته د تعذيب او تنګې سختې مخکنو حالتونو ته راستانه کړي .
هغه و چې د قريشو مشوره په عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص بن وائل باندې راغله، ټولو قريشو د نجاشي او دهغه ټولو لوړ پوړو چارواکو ته نايابه او قيمتي ډالۍ د دواړو استازو په لاس هم واستولې .
د نبي کريمﷺ بي بي ام سلمه بنت ابي اميه بن المغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي:
کله چې مونږ حبشو ته په خير خيريت ورسېدو، د نجاشي په څېر د ښو اخلاقو سمبول سره مو چم ګاونډ شو، د ديني شعيرو په انجامولو به مو له هېڅ چا څخه د درد او غم سحنې نه تر سترګو کېدې، مونږ هلته د الله پاک عبادت کوو، نه خو به راته د چا وچورلې تريو و، او نه به د چا د لاسه په زحمت او مشقت کې لويدو .
کله چې قريش زمونږ په سوکاله ژوند خبر شول هوډ يې وکړ چې نجاشي ته دوه تکړه خوله ورې هستۍ د قيمتي او نايابه تحفو په شمول راواستوي، چونکه د مکې اعلی ترين او ښه واردات د څرمنو او پوستکو نه جوړ سازوسامان و، ورته راوړل، په حبشه کې هېڅ لوړ پوړی چارواکی نه و مګر قريشو ورته ارزښتناکې تحفې راستولې وې،

قريشو عبدالله بن ابی ربيعه او عمرو بن العاص ته د دې لارښوونه کړې وه چې د نجاشي سره د خيالاتو له تبادلې وړاندې هرو مرو مذهبي مشرانو سره وګورئ، او تحفې ورته لاس په لاس ورکړئ .
له دغې پړاو وروسته بايد تاسو د نجاشي سره تفصيلي خبرې اترې وکړئ، تر څو مهاجرين تاسو ته د هغوی سره دخبرو اترو نه مخکې لاس په لاس در وسپاري، خو د نجاشي سره ستاسو ليدنه بايد د تحفو په ورکونه پېل شي .
مونږ لا هم هغسې په خير خيريت سره شپې سبا کولې چې دغه دواړه د قريشو استازي حبشو ته راورسيدل، وړاندې له دې چې د نجاشي سره د ملاقات او ليدو کتو لړۍ پېل کړي، لومړی يې ټولو لوړ پوړو چارواکو سره وکتل، تحفې يې ورته ورکړې او ورته يې وويل:
ستاسو خاورې ته زمونږ څه شمېر بې عقله او بې شعوره خلک راغلي دي، هغوی د خپل پلار نيکه دين پرېښی دی، او له ځان څخه يې د تېر دين په بدل کې بل دين راوړی دی، داسې دين دی چې نه خو يې مونږ پېژنو او نه تاسو، د دغې خلکو د قوم شريفو او مخه ورو خلکو مونږ تاسو او ستاسو باچا ته راليږلي يو تر څو بېرته يې راسره مکې ته وليږدوئ، چې کله هم مونږ د دغې خلکو اړوند باچا سلامت سره خبرې اترې پېل کړو، تاسو زمونږ د دريځ کلک ملاتړ وکړئ، ځکه چې وسمهال هغوی تاسو ته پناه راوړېده، خپل قوم يې په کورني او عقلي حالت ډېر ښه پوهيږي، د دوی عيب جن حالتونه هغوی ډېر ښه پېژني، ټولو ورته وويل: سمه ده .
بيا د قريشو استازو نجاشي ته تحفې وړاندې کړې، نجاشي ترې تحفې قبولې کړې .
دواړو استازو نجاشي ته وويل: زمونږ د قوم څه خلکو ستا خاورې ته پناه راوړېده، د خپل قوم دين يې پرېښی دی او ستا په دين کې هم نه دي داخل شوي، له خپل ځان څخه يې د بل دين ايجاد کړی دی چې نه يې ته خپله پېژنې او نه يې مونږ پېژنو .
د دې خلکو مشرانو او مخه ورو خلکو، د دوی پلارانو او ترونو او قبيلو مونږ دواړه تا ته راواستولو چې ته يې مونږ ته بېرته مکې ته د ستنولو لپاره حواله کړې، د دې خلکو

خپل خپلوان او ټو ل مشران د دوی په جنون او ليونتوب ډېر ښه پوهيږي، هغوی چې په دوی کې شته ځومره خوګانې ويني نور څوک يې هغسې نه ويني .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي:

عبد الله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص ته دا ډېره نا پسنده وه چې هسې نه نجاشي يې خبرې واوري .

نجاشي ته خپلو لوړ پوړو چارواکو وويل: د دې خلکو خبرې سمې دي .

د راغلو خلکو قوم او کورني مشران په دوی ښه خبر دي، هغوی يې خوګانې له نورو څخه ډېرې ښې پېژني، دواړو ته ټول راغلي حواله کړه چې له ځان سره يې مکې ته بوځي.

نجاشي په غصه شو او ښه پسې غصه شو، بيا يې وويل: په الله مې دې قسم وي چې هېڅکله به دغسې کار ونه شي، داسې قوم چې ما ته يې پناه راوړې وي هېڅکله به يې ورته تسليم نه کړم،، زه يې په نور خلکو غوره کړی يم، زما په قلمرو کې د ميلمنو حيثيت لري، تر هغه به يې ورته تسليم نه کړم تر څو يې راوغواړم او خبرې يې واورم، که هغوی ښتيا هم داسې وو لکه څنګه چې يې دوی وايي، ټول به له خپلې ځمکې څخه وباسم او دوېته به يې تسليم کړم، او که خبره له دې څخه بدله وه، نو زه به ترې خپله دفاع نوره هم پسې پياوړی کړم، نوره ننګه به يې هم وکړم، او قدر احترام به يې پسې لا زيات کړم .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي:

نجاشي د مهاجرينو پسې خپل استازی راواستو، د ا ستازي د راتګ سره مهاجرين خپل منځنۍ خبرې پېل کړې چې که باچا سلامت ته ورشو، بايد څه څه ورته وويل شي، ځېنو يې وويل: که د کړاونو هر ډول سره مخامخ کيږو مخامخ دې شو خو چې څنګه راته نبي کريمﷺ ديني ښوونې کړي دي هم هغه به ورته ووايو .

مهاجرين چې کله د نجاشي دربار ته حاضر شول، نجاشي خپل ټول مذهبي مشران طلب کړل، ټول راغلل او خپل خپل کتابونه يې ېېرته کړل، نجاشي له مهاجرينو څخه

وپوښتل:
دا څنګه دين دی چې له کبله مو پرې خپل قوم قبيله پرېښې ده، زمونږ دين هم نه دی چې تاسو قبول کړی وي او نه نور هغه دينونه دي چې خلک يې پېژني ؟؟
جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د مهاجرينو مشري يې کوله ورته وويل: با چا سلامت ! مونږ نا پوهه او ناخبره قوم وو، مونږ به د بوتانو عبادت کوو، پليته او هر ډول مرداره به مو خوړله، د سړيتوب ضد فاحشه کارونه به مو کول، خپلولي به مو نه پالــه، ګاونډي به رانه تر دوو سپېږمو راغلی و، زورور به د خپل ځواک له مخې ناچاره تر هډوکو خوړه، مونږ په دغې بې دينۍ کې وو چې الله پاک راته د خپل اړخه پېغمبر راواستو، مونږ د هغه نسب او رښتنی ګړدود ډېر ښه پېژنو،مونږ د هغه امانتدارۍ او پاک دامنۍ ته قايل يو، هغه مونږ د الله پاک توحيد او عبادت ته دعوت کړو، تر څو د هغې بوتانو عبادت پرېږدو چې لږ څه وړاندې مونږ او زمونږ پلارانو کوو، دغه پېغمبر مونږ ته د رښتيا خبرو په کولو توصيه کوي، مونږ د امانت په بېرته سپارتلو او د خپلولۍ په پالــلو، د ښه ګاونډيتوب، له ناروا او وينو تويلو څخه د ځان ژغورنې په نيکو اخلاقو روزي،هغه مونږ له بدو کارونو، د درواغو ويلو، د يتيم شتمنۍ د خوړلو او په پاک دامنو زنانوو باندې له تور لګونې څخه رابندوي .
دغه راغلی پېغمبر مونږ ته د الله پاک په عبادت امر کوي چې په عبادت کې ورسره هيڅ شريک مه جوړوئ، مونږ ته د لمونځ کولو، د زکات په ورکولو او د روژې په نيولو امر کوي...
ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي:
نور ديني شعاير يې هم نجاشي ته د بېلګې په توګه ياد کړل .
کله چې دغه پېغمبر راغی مونږ يې تصديق وکړ او ايمان مو پرې راوړ، د الله پاک له پلوه په راوړي شعايرو لمانځلو کې مو د هغه پيروي وکړه، د الله پاک د عباد پېل مو داسې وکړ چې د هر راز شريک نه مو پاک کړ، له هغه شيانو نه مو ځان رابند کړ چې په مونږ يې حرام کړي وو، او هغه شيان مو زير استعمال کړل چې يې راته روا کړي وو،

زمونږ دغې قوم په مونږ لاس پورته کړ، زمونږ وهل او ډبول يې په دې خاطر شروع کړل چې له دين څخه مو بېرته کفر ته ستانه کړي، او تر څو د الله پاک سره بېرته په عبادتونو کې د برخه دار عقيده ولرو، بېرته هغه مردارې چې مونږ به ورته حلال ويل يو ځل ورته بيا حلال ووايو .

زمونږ قوم چې کله زمونږ پر ضد خپل زور ځواک استعمال کړ، په مونږ يې د استبداد لړي پېل کړه، مونږ يې تنګ کړو، د ديني شعايرو ادا کولو ته يې نه پرېښودو، ته مو په نورو باچاهانو غوره کړې، ستا په ګاونډ کې مو د خير احساس وکړ، دغه دی چې ستا خاورې ته راننوتو، دا مو په ذهن کې وه چې شايد ستا په اقتدار کې څوک په مونږ ظلم ونه کړي .

نجاشي ورته وويل: ايا الله پاک چې ستاسو پېغمبر ته د څه وحي کړېده تا ته ترې څه ياد دي ؟

جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: هو ولې نه . نجاشي ورته کړه: ما ته يې واوروه .

جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته د سورت مريم (کهيعص) لومړی برخه ولوسته .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: نجاشي او د هغه مذهبي مشرانو د سورت د اورېدو سره سم د لاسه دومره وژړل چې ګيرې يې په اوښکو لوندې شوې، اود ډېرې ژړا له کبله چې کوم مصحفونه او کتابونه يې پرانستي و هغه هم لانده شول .

بيا ورته نجاشي وويل: قسم په الله چې دا ايتونه او هغه څه چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ راوړي وو، له يو تاق (تاخچې) څخه راخستل شوي دي .

د قريشو استازو ته يې وويل: ځئ له دې ځای څخه ولاړ شئ، هېڅکله نه شي کېدای چې زه يې درته تسليم کړم .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: کله چې دواړه د نجاشي له دربار څخه راووتل، عمرو بن ا لعاص وويل: زما دې په الله قسم وي چې زه به سبا نجاشي ته بيا راځم او داسې خبرې به ورته وکړم چې د مهاجرينو جرړې پرې وباسم .

عبدالله بن ابي ربيعه ورته وويل: – په دواړو کې عبدالله بن ابي ربيعه زمونږ اړوند ډېر

نرم و– لړ په ارام شه، که دوی څه هم زمونږ ضد دي خو ولې خپلولي سره لرو .
عمرو بن العاص وویل: قسم په الله چې زه به ورته سبا ووایم: دوی داسې انګیروي چې عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ انسان او د الله بنده دی .
بیا چې کله ورته سبا د ورځې دوباره راغلل، نجاشي ته یې وویل: باچا سلامت ! دوی د عیسی بن مریم عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ اړوند ډېره بده عقیده لري که لږ یې بیا راغواړې او ورڅخه پوښتنه وکړې ؟
نجاشي راغلو مهاجرینو پسې خپل استازی راواستو چې چې د باچا دربار ته حاضري ورکړئ .
ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: دغسې مصيبت په مونږ چرته هم نه و راغلی، بیا سره مهاجرین راپنډ شول چې که باچا پوښتنه وکړه چې د عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ اړوند څه عقیده لرئ ؟ نو ځواب به مو څه وي ؟
هغوی وویل: د عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ اړوند به ورته ټول هغه څه ووایو چې الله پاک راته د نبي کریمﷺ په خوله ویلي دي، او که هر څه راته راپېښ شول راپېښ شوي به وي .
چې کله ټول مهاجرین د نجاشي دربار ته حاضر شول، هغه وپوښتل:تاسو مسلمانان د عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ اړوند څه عقیده لرئ ؟
جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: د عیسی بن مریم عَلَيْهِمَا السَّلاَمُ اړوند زمونږ عقیده ټول هغه څه دي چې زمونږ پیغمبرﷺ راته ښوولي دي چې عیسی بن مریم عَلَيْهَا السَّلاَمُ د الله پاک بنده او د هغه سپیڅلی استازی دی، عیسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ د الله پاک روح ده چې مریم عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته یې رالیږدولې وه .
د خبرې د اورېدو سره سم نجاشي باچا ځمکه په لاس ووهله، ورکوټې کوچنی ډکی (خځنی) یې راواخست او ویویل: لوړه په ا لله پاک چې د دې ډکي په اندازه هم عیسی بن مریم عَلَيْهَا السَّلاَمُ ستا له خبرې کم او زیات نه دی .
د نجاشي د خبرو د اورېدو سره سم ټولو مذهبي مشرانو خنډار شروع کړل، هغه ورته وویل: لوړه په رب کریم چې خبره هم دا ده که هر څومره وخنډېږئ، دوی په حق دي .

مهاجرينو ته يې وويل: زما په ځمکه کې ازاد ياست، د هغه چا به اجل راغلی وي چې تاسو وکنځي او يا مو د سپکوالي اراده ولري، ستاسو د اذيت او ستونزو ته د ورکولو په بدل کې د سرو زرو غر هېڅ ارزښتناک او قابل قدر نه بولم، دوی ته بېرته خپلې ډالۍ ورکړئ زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: دواړه يې له دربار څخه ناهيلې نا مراده ووتل، راوړې ډالۍ ورته بېرته ورکړل شوې، مونږ د نجاشي سره په پُر امنه ځمکه د پُر امن زندګۍ پړاو پيل کړ .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: مونږ لا په حبشو کې وو چې د نجاشي سره په زور ځواک د بل سړي انقلابي پاڅون بد خبر مو تر غوږ شو، په الله مې دې قسم وي چې د دغې ورځې د خفګان په څېر خفګان په مونږ هېڅ چرته نه و راغلی، مونږ ويل هسې نه واک او اختيار د نجاشي ضد سړي ته په لاس ورشي او د ده په څېر به مو حقوق ونه پېژني، نجاشي يې مقابلې ته ووت، د دواړو ترمنځ د نيل نهر ساحل معرکه ځای و، د نبيﷺ ملګرو وويل: د نجاشي بريا يا شکست د خبر راوړنې لپاره به څوک د جنګ مېدان ته لاړ شي ؟

زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: زه به ولاړ شم، ټولو ورته وويل: ته ښه يې، ته لاړ شه .

زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغه مهال نوی نوی ځوان و، په نهر د تېرېدو لپاره يې ورله شناز پوک کړ، د هغه د سينې پورې يې وتړو، په سيند د لامبو له لارې تېر شو او د دواړو لښکرو جنګ ځای ته يې ځان ورسو او د هغوی خونړيزې معرکې ته حاضر شو .

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: د نجاشي په دښمن باندې د بريا او په هېواد د هغه د حکمرانۍ د ټينګښت لپاره مو له الله پاک څخه ډېرې دعاګانې وکړې، لوړه په رب لايزال چې له الله پاک څخه مو طمع توقع داسې وه چې نجاشي به بريا مومي، نابېره زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مو وليد چې خورا تېز راځغليد، له ورايه يې په څادر اشارې کولې او نعرې سورې يې وهلې: زيری زيری !! نجاشي بری مند شو .

هغه و چې الله یې دښمن نیست نابود کړ، په هیواد کې یې حکمراني برحاله پاتې شوه، حبش پرې سره نور هم باوري شول .

تر هغه مو ورسره د ژوند نیک لمحات تېرول چې بېرته مکې ته نبيﷺ ته راستانه شو .

د عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اسلام راوړل

عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه چې د نجاشي له درباره قريشو ته راستانه شول، د نبي كريمﷺ د ملګرو اړوند په تدبير جوړه كړې پلمه كې ناهيلي او نامراده شول، نجاشي په هغه سوغات راستانه كړل چې د دوى زړونه پرې چاودېدل، په دې كې عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم اسلام ته غاړه وركړه، چونكه عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دښمن هر چل او پراو بې ستونزې بوله، ټول مسلمانان د عمر او حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د اسلام په راوړلو په قريشو زړه ور او باتوران شول .

عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له اسلام راړوو وړاندې مونږ د كعبې سره نزدې د لمونځ كولو هيڅ توان نه لرو، خو عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې كله اسلام راوړ د هغه سره په ملګرتوب كې مو دكعبې سره نزدې ايله بيله لمونځ وكړ، خو د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اسلام راوړنه حبشو ته د نبي كريم – صلى الله عليه وسلم – د ملګرو له هجرت كولو څخه وروسته وه .

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خور فاطمه بنت الخطاب او د هغې خاوند سعيد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړو د عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه پټ او پناه اسلام قبول كړى و، نعيم بن عبدالله النّحام چې خپله هم د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له قبيلې (بنو عدي) څخه و، دى هم د قوم له وېرې څخه خپل اسلام پټ ساتلى و .

خباب بن الأرت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به فاطمه بنت الخطاب ته د قرانكريم ښوونې لپاره راتلو، يوه ورځ چې نبي كريمﷺ او ملګري يې د صفا تر څنګ يو كور كې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته په نښه كړى شوي وو، توره په لاس د هغوى پسې رهى شو، هغه ته په نښه شوي كور كې د نارينه او زنانه وو په شمول د مسلمانانو سر شمېرنه نزدې څلويښتو

شاوخوا ته رسېده .

د نورو مسلمانانو په شمول د نبي كريمﷺ سره د هغه تره حمزه بن عبدالمطلب، ابوبكر الصديق او علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ هم ناست وو، تر څنگ يې نور هغه مسلمانان هم ناست وو چې حبشې ته يې هجرت نه و كړى، نعيم بن عبدالله ورڅخه وپوښتل: عمره! په كومه روان يې ؟

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: محمد پسې ځم تر څو يې ووژنم، د خپل پلار دين يې پرېښود، د قريشو ځوانان يې بې وقوفه كړل، د هغوى معبودان يې په سپكه سپوره لهجه ياد كړل، او لا هم د قريشو دين ته باطل دين وايي .

نعيم بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: عمره ! ځان دې غره او دوكه كړي يې، ته څه گومان لرې چې محمد ووژنې نو بنو عبدمناف به دې په ځمكه ژوندې پرېږدي !!

ولې لومړى د خپل كور غم ولې نه خورې ؟

عمر: ولې ؟ د كوم كور ؟!! د چا غم ؟!

نعيم بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ستا د اووښي او د كاكا ځوى سعيد بن زيد او ستا د خور فاطمة بنت الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا هغوى دواړو خو هم اسلام راوړى دى كنه ! لاړ شه لومړى د دوى غم وخوره بيا... (۱)

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دخپلې خور او اووښي په لور روان شو، دغه مهال خباب بن الارت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ورسره ناست و، او سورت (طه) يې دواړو ته ورزده كوله، درېواړه چې كله د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په راتگ وپوهېدل خباب بن الارت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو د كور په ځينې پټه برخه كې پټ پناه شو او فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ليكل شوى سورت د خپل ورون لاندې كړ، له ننوتو وړاندې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خباب بن الارت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اواز اورېدلى و، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: دا د څه شي گنگوسى و ؟

---

(۱) دا دواړه يې ورته ځكه ياد كړل تر څو له نبي كريمﷺ څخه يې پام واوړي ، او ددوى دواړو تكليف د نبيﷺ ته د تكليف په پرتله ډېره كم دى .

فاطمې او سعيد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړو ورته وويل: مونږ خو گنگوسی نه دی کړی، مونږ نه پوهيږو چې تا به څه اوريدلي وي ؟

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: په لوی الله مې دې قسم وي چې زه وخبرېدم چې تاسو دواړو اسلام راوړی دی، او د محمدﷺ پيروکار جوړ شوي ياست، سمدستي يې د سعيد بن زيد گريوان ته لاس وغځو او په ځمکه يې خطا کړ، فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا توندې وکړه تر څو ترې خپل خاوند خلاص کړي، په سر يې ووهله او ټپي شوه، له سر څخه يې وينې په مخ رودنه شوې، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د خور په مخ وينې وليدې، زړه يې پرې وسوځېد دواړو ورته وويل: هو مونږ اسلام راوړی دی، مونږ په الله پاک او د هغه په رسول ايمان راوړی دی، دا چې د فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په مخ پرتو وينو پښيمانه کړل، ورته يې وويل: هغه کتاب مو راکړئ چې لږ وړاندې مې د گنگوسي په صورت کې واورېد، تر څو د محمد راوړی دين پخپله ووينم، که څه هم عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ليک لوست ډېره ښه پوهېده خو خور يې ورته وويل: زه وېرېږم چې هسې نه بېرته يې رانه کړې !!

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته پخپلو معبودانو سوگند پورته کړ چې د صحيفې اړوند د ضياع هېڅ خوف او خطر مه لره .

د دې خبرې د اورېدو سره يې خور د اسلام راوړنې امېد ودرلود او ورته يې وويل: ته لا پخپل شرک او کفر ياتې يې نجس يې[1]، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سم دواره پاڅېد او غسل يې وکړ، بيا ورته فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا صحيفه ورکړه چې سورت (طه) پکې ليکل شوی و .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله لومړني ايتونه ولوستل، ويويل: دا څومره خوندور او ښايسته کلام دی !! د دې خبرې اورېدو سره خباب بن الارت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په بېړه

(۱) په طهارت باندې د قرانکريم په (مس) کولو کې اختلاف دی ، څوک وايي فرض دی او څوک وايي مندوب دی .

راووت او ورته يې کړه: امېد لرم چې الله پاک د خپل پېغمبر په دعا ستا د خېر اراده کړې وي، پرون مې ورڅخه واورېدل چې: ای الله ! په ابو الحکم عمرو بن هشام او يا په عمر بن الخطاب د اسلام مبارک دين پياوړی کړه، تاخير ونه کړې او د الله دين ومنه !

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: خبابه ! محمدﷺ وسمهال چرته دی تر څو لاړ شم او خپل اسلام اعلان کړم .

خباب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: هغه د صفا تر څنگ کور کې دخپلو ځېنو ملگرو په شمول شتون لري .

عمر – رضي الله عنه – له تېکې څخه بيا توره راوويسته او د نبيﷺ په لور رهی شو، کوم مهال چې يې دروازه ټک ټک کړه يو صحابي راغی، د دروازې په چاو کې يې پام وکړ څه گوري چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له تيکې څخه توره راويستې ولاړ دی، صحابي توند د نبيﷺ حضور ته لاړ او په روان جريان يې خبر کړ چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دروازه توره په لاس ولاړ دی .

حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: دروازه ورته خلاصه کړه، که د خير اراده يې درلوده په خير به يې ونازوو، او که د شر اراده يې درلوده په خپلې تورې به يې ووژنو .

نبي کريمﷺ ورته وويل: دروازه ورته خلاصه کړئ، صحابي راغی او دروازه يې خلاصه کړه، په خونه کې پسې نبي کريمﷺ ورپاڅېد، له بدې يا له گرېوان نه يې کلک ونيو، او ورته يې وويل: عمره ! په کوم نيت راغلی يې ؟!! په الله پاک مې دې قسم وي وړاندې له دې چې له موخې دې وزگار شې الله به دربانديې سخت عذاب راولېږدوي .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: غواړم چې په الله پاک او د هغه په رسول او په ټولو هغه څه چې الله پاک راستولي دي ايمان راوړم .

نبيﷺ په لوړ اوازو د تکبير ناره ووهله، په کور کې شته خلک وپوهېدل چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اسلام ته غاړه کېښوده .

د نبي کريمﷺ ته ل ملګري د عمر او حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د اسلام راوړلو سره سم خواره واره شول، او د مشرکانو د زور زياتي څخه د بچاو لپاره په عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ډاډمند او نور هم پسې زړه ور شول.

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله وايي: له کله راهيسې چې مې اسلام راوړه په همدغه شپه مې سوچ وکړ چې په ټوله مکه کې به د نبي کريمﷺ کلک او قوي دښمن څوک وي تر څو پخپل ايمان يې وخبروم، ومې ويل چې لوی دښمن يې ابوجهل دی، د سهار په مهال مې ورته دروازه ټک ټک کړه، ابوجهل چونکه پخپله راووت راته يې وويل: زما خوری دې هر کله او پخير راشي(۱)،ولې څنګه راغلې ؟

ما ورته وويل: تا ته راغلم تر څو دې وخبروم چې په الله او د هغه په رسول مې ايمان راوړ او د نبي کريمﷺ راوړی دين مې تصديق کړ .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: ابو جهل راپسې دروازه په کړنګيدلي اواز راپورې کړه او ويويل: تا دې هم الله تباه کړي او ستا راوړی خبر دې هم الله تباه کړي .

(۱) د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مور حنتمه بنت هشام بن المغيره د ابو جهل خور کېده .

قريشو ژمنليک اړوند معلومات

قريشو چې کله وپوهېدل چې د نبي کريمﷺ پېروکار په داسې خاوره واوښتل چې د امن او ډاډ خزانه ده، نجاشي هم پرې کلکه ننګه وکړه او دفاع کې يې واخستل، عمر او حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا هم اسلام ته غاړه کېښوده او د نبيﷺ او د ملګرو سره يې يو ځای شول، ورځ تر بلې اسلامي نظام د بېلابېلو قبيلو ترمنځ نشرو اشاعت پيدا کوي، په دې پرېکړې سره يو خوله شول چې د بنو عبدالمطلب او بنو هاشمو سره به دواړه اړخيزې ازدواجي اړيکي هم وشکوي او پلور او پېرود به هم ورسره پرېږدي .
د مکې کفارو له غبرګون ښودو وروسته متفقه ژمنه لاسليک کړه او پر ليکلي عهد يې د ملي پاڅون مضبوط لوظونه وکړل، د زيات باور او پخپلو خبرو کلک ودرېدو لپاره يې ليکلې فيصله د کعبې په منځ کې دېوال پورې اوېزان کړه .
منصور بن عکرمه چې دغه پرېکړه ليکلې وه د نبيﷺ ورته کړې ښېراه له مخې يې دواړه لاسونه شل فشل شول .
دغې پاڅون ته چې قريشو کله عملې بڼه ورکړه ټول بنو هاشم او بنو عبدالمطلب د ابوطالب بن عبد المطلب په مشرئ د غرو لمنو او ناونو ته ننوتل، د بنو هاشم له کورنۍ څخه ابولهب عبدالعزى بن عبدالمطلب قريشو ته وويل: محمد راسره د هغه څه لوظونه کوي چې د سترګو په نظر کې مې نه راځي چې دغه ټول هر څه به له مرګ نه وروسته وي، له مړينې وروسته به هغه ما ته څه راکړي ؟
ابولهب به بيا د دواړو لاسونو ترمنځ اسوېلي وکړل او دا به يې وويل: ای لاسونو !! تاسو کې مې هغه څه ونه ليدل چې محمد يې درسره ژمنه کوي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ (تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ * مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ * سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ

لَهَبٍ * وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ * فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ) [(۱)]
دوه يا درې کاله دغې ستونزمنې لړې دوام لرو تر دې چې زيات وځپل شول، هغه قريش چې په ليکلي پرېکړې خوښ نه وو، مسلمانانو او ورسره نورو خلکو ته به يې خوراکي توکې په پټه توګه انتقالولې .

(۱) سورت مسد : (۱ – ۵) . ژباړه : د ابولهب دواړه لاسونه دې برباد شي او برباد شوي دي ، هغه ته خپلې شتمنې او کسب کار هېڅ ګټه ونه رسوله ، د غومبرو والا اور ته به ډېر زر ننوځي ، او د هغه ښځه به هم ورسره اور ته ننوځي چې د لرګو والا ده ، په غاړه کې به يې د کجورو د پټو رسۍ وه .
ځېنې روايتونه دا هم په ګوته کوي چې د دې سورت سبب نزول دا دی چې کله هم (وَأَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الأَقْرَبِيْنَ) ايت نازل شو ، نبي کريمﷺ د صفا غونډۍ ته راغی او د (يَا صَبَاحَاه) لوړ غږ يې وکړ ، کله چې ورته ټول قريش راغونډ شول ورته يې وويل : که د دې غونډۍ نه پناه دښمن درباندې د يرغل اراده لري او زه مو پرې وخبروم ، ايا زما خبره تاسو تصديقوئ ؟ ټولو ورته وويل : تر وسه مو په دروغو ويلو نه يې پېژندلی ، هغه ورته وويل : له سخت دردونکي عذاب وړاندې درته وېره او ډار درکوم ، ابو لهب ورته وويل : هلاک او برباد شې ، د دې لپاره دې راغونډ کړي وو ، نو الله پاک دا سورت نازل کړ (تَبَّتْ يَدَا ...)

نبيﷺ د خپل قوم له لاسه د ناوړینو سره مخامخ کېدل

له قریشو څخه چې کله الله پاک خپل استازی محفوظ وساته، د هغه تره او په بنو هاشم او بنو مطلب کورنې یې هغه ته د ورپېښو ستونزو نه مانع کړل،هغوی ورپسې د ملنډو مسخرو، د رشخن او خنداګانو، د جنګ او جدل او حتی د ژبان درازۍ لاره غوره کړه .

هغه و چې د قرانکریم زیاتره برخه د هغه چا په حق کې وغږېده چې د بني کریمﷺ سره یې د دښمنۍ او تربګنۍ لاره غوره کړېوه، ځېنې دښمنان داسې دي چې په قرانکریم یې الله پاک یادونه کړېده، او ځېنې نور داسې دي چې د عامو کافرانو په جمله کې یې ذکر کړیدي .

د قریشو د هغه کافرانو له جملې نه چې قرانکریم بیخي په نوم یاد کړیدي، یو هم د نبيﷺ تره ابولهب بن عبدالمطلب او د هغه ښځه ام جمیل بنت حرب بن امیه چې قران کریم په (حمالة الحطب) یاده کړېده دي .

د ابو لهب ښځې ام جمیل به د نبي کریمﷺ په تګلاره کې د غنو ازغو لوی لوی بارونه پاشل، الله پاک د ابو لهب او د ام جمیل په باره کې دا سورت نازل کړل (تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ * مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ * سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ * وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ * فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ) (۱) .

ابن اسحاق وايي: زه خبر شوم چې ام جمیل کله خبره شوه چې دې او د خاوند په باره کې یې څه نازل شوي دي، د لاس ورغوی یې له خاورو ښځلو څخه ډک کړل، نبيﷺ او ابوبکر دواړه د کعبې سره نزدې ناست وو، د رانزدې کېدو سره ترې الله پاک د سترګو

---

(۱) سورت مسد : (۱ – ۵) .

ديد واخست او نبيﷺ يې ونه ليد، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خخه يې وپوښتل: ملګرى دې څه شو ؟ زه خبره شوې يم چې هغه ما په سپکه سپوره لهجه يادوي !! او بېرته لاړه .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورويل: اى د الله رسوله ! ولې هغې ته نه ليدلې ؟ نبي کريمﷺ ورويل: هغه ما باندې الله پاک ړنده کړه، زه يې نه شوم ليدلاى .

اميه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح چې به نبيﷺ وليد، په ښکاره به يې ورته بدې ردې ويلې، پيشه شا به يې ورپسې ډېرې ناروا خبرې کولې، د هغه په باره کې الله دا سورت نازل کړل (وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ * الَّذِي جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُ * يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ * كَلاَّ لَيُنبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ * نَارُ اللَّـهِ الْمُوقَدَةُ * الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ * إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ * فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ) [۱]

بل هغه کافر چې په قرانکريم کې يې الله پاک يادونه کړېده عاص بن وائل السهمي دى.خباب بن الارت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اهنګر و، هغه به تورې جوړولې، د عاص بن وائل لپاره يې د هغه په پشنهاد (اردر) تورې جوړې کړې وې، د دغې مزدورۍ په بدل کې يې عاص بن وائل ډېر پور وړى و، خباب بن الارت - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – راغى او خپله مزدوري يې ترې وغوښته، عاص بن وائل ورته وويل: محمد چې ته يې په دين کلک ولاړ يې، تاسو سره د دې وعده نه کوي چې په جنت کې سره او سپين زر، حورې او غلمان دي ؟ خباب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ولې نه، هو .

عاص ورته وويل: که دغه وعدې رښتيا وي تر قيامته دې غوښتنه وځنډوه، تر څو جنت ته لاړ شم او تا ته ستا حق په پوره توګه دروسپارم، په لوى الله قسم چې ستا او ستا له

---

(۱) سورت الهمزه : (۹۱) . ژباړه : هلاکت دى هر غيبت ګر او عيب ګر لره ، هغه غيبتګر او عيبګر چې شتمني جمع کوي ، بار بار يې شماري او ذخيره کوي ، ګومان کوي چې شتمني به يې تل ژوندى وساتي ، نا داسې نه ده ، په قسم سره چې په هغه کې څه کې به يې وغورځوو چې ماتونکى او بربادونکى دى ، ته څه پوهېږې چې دغه بربادونکى او ماتونکى شى څه شى دى ؟ د الله بل کړى شوى اور دى چې په زړونو باندې خيژي ، او دغه اور به په دوي رابند وي (د وتلو لاره يې ترې نشته) داسې اور چې په راښکلى شوو اوږدو ستنو کې به وي .

ملګري نه پرې زه ډېر حقدار يم، الله پاک يې په حق کې دا ايتونه نازل کړل (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَدًا * أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا * كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا * وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا * وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّـهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا * كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا * أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا * فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا * يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَـٰنِ وَفْدًا * وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا * لَّا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا * وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَـٰنُ وَلَدًا * لَّقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا * تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا * أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَـٰنِ وَلَدًا * وَمَا يَنبَغِي لِلرَّحْمَـٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا * إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَـٰنِ عَبْدًا * لَّقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا * وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا)[(١)]

---

(١) سورت مريم : (٧٧ – ٩٥) . ژباړه : ايا تا هغه څوک ليدلی دی چې زمونږ په ايتونو يې کفر غوره کړ او وايي چې په اخرت کې به راته ضرور مال او بچي راکړل شي ، ايا دغې کافر په غيبو پوهيږي او که نه الله نه يې وعده اخستې ده ، نا هېڅکله داسې نه ده ، دا چې څه وايي مونږ يې ليکو او عذاب به ورته ډېر زيات اوږد کړو ، ورسره شته مال او دولت به ترې په مرګ سره واخلو او مونږ ته به يک او يواځې راشي ، دغې کافرانو له الله پرته نور باطل معبودان نيولي دي چې دوی ته به پرې عزت ورکړل شي ، نا داسې نه ده بلکې دغه معبودان به يې په عبادتونو زر منکر شي او برعکس د دوی دښمنان به جوړ شي ، ايا ته نه ګورې چې مونږ شيطانان په کافرانو مسلط کړي دي چې دوی نور هم تيزوي ، ته پرې تلوار مه کوه مونږ يې په شمېرلو سره شمېروو ، هغه ورځ راياده کړه چې پرهېزګاره بندګان به پکې رحمن ذات ته ميلمانه او سپاره راوستل شي ، او په شدت سره به مجرمان جهنم پلو ته وشړوو ، د شفاعت واک به نه لري مګر هغه څوک چې د رحمن ذات سره يې وعده اخستې وي (په نيکو عملونو او صالحه عقيدې سره) ، او دوی وايي چې رحمن ذات ځوی نيولی دی ، په تحقيق سره چې د ګناه لويه خبره مو راوړه ، نزدې ده چې د نسبت له کبله يې اسمان وچوی او ځمکه پرې ټوټې ټوټې شي او غرونه ترې ډېرکې ډېرکې شي ، له دې کبله چې وايي رحمن ذات ځوی نيولی دی ، الله سره نه دي مناسب چې ځوی ونيسي ، نه دې په اسمانونو او ځمکو کې هېڅوک مګر الله ته به د بنده په صفت راشي ،الله پرې احاطه کړېده او دوی يې شمارلي دي په شمارلو سره ، او ټول به هغه (الله پاک) ته يک او يواځې راشي .

ابوجهل يوه ورځ د نبي كريمﷺ سره مخامخ شو، اوورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې يا خو به زمونږ د معبودانو په رابطه سپكې سپورې پرېږدې او يا به ستا معبود هم په سپكه لهجه ياد كړو ! نو الله پاك دا قول نازل كړل (وَ لَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّـهِ فَيَسُبُّوا اللَّـهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ) [۱]، زه داسې خبر شوم چې نبي كريمﷺ د هغوى د معبودانو څخه راستون شو، او د الله طرف ته به يې بلنه وركوله .بل غټ كافر چې قرانكريم يې له خباثت نه پرده پورته كړېده، نضر بن الحارث بن كلدم بن عبدمناف بن عبدالدار بن قصي دى، كله چې به هم نبي كريمﷺ په يو مجلس كې د الله پاك اړخ ته بلنه وركوله او قرانكريم به يې خلكو ته وړزده كو، د تېرو امتونو د هلاكت او بربادي به نبي كريمﷺ قريشو ته نمونې يادولې، د نبي كريمﷺ له پاڅېدو وروسته به يې په ځاى كې كېنېناست، د رستم او اسفنديار او د فارس د باچاهانو د قيصو لړي به يې پېل كړه، بيا به يې وويل: محمد له ما څخه په خبرو كې څه بهتري لري ؟ ما هم دغه قيصې د ځان لپاره داسې ليكلي دي لكه محمد چې د ځان لپاره ليكلي دي، نو الله پاك دا ايتونه نازل كړل (وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا * قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا) [۲]، دا ايت يې هم په هكله نازل شوى دى (وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ * يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّـهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) [۳]

---

(۱) سورت أنعام : (۱۰۸) . ژباړه : تاسو هغه چا ته ردې بدې مه وايئ چې له الله پرته نور معبودان رابلي ، هسې نه هغوى الله ته په ناپوهي سپورې ستغې ونه وايي .

(۲) سورت فرقان : (۵ – ٦) . ژباړه : دوي وايي چې دا د مخكنو خلكو قيصې دي چې ليكلي يې دي او سهار ماښام ورته لوستلی شي ، ورته ووايه چې دا خو هغه ذات نازل كړې دى چې په اسمانونو او ځمكو كې تول پټ او پناه باندې پوهيږي ، او هغه ببنونكى او بې اندازه مهربانه دى .

(۳) سورت جاثيه (۷ – ۸) . ژباړه : هر لوى دروغجن او غټ گناهگار لره هلاكت دى ، د الله ايتونه اوري چې لوستل كيږي پرې ، په ډېر تكبر ترې داسې ستون شي لكه چې اورېدلى يې نه وي ، دوى ته په دردناك عذاب زېرې وركړه .

اخنس بن شريق بن وهب الثقفي هم هغه لوی کافر و چې د قوم د ور په غاړې مشری سره سره به يې د نبي کريمﷺ نه دين هم اورېد، خو رسول اللهﷺ به يې ردونه کول، او ورته به يې زيان او تکليفونه رسول، الله پاک يې په حق کې دا ايت نازل کړ چې (فَلَاتُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ * وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ * وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ * هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ * مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ * عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ) (۱)

وليد بن مغيره به ويل: د وحي د نزول په فضيلت به نبي کريمﷺ نازول کيږي او زما په څېر هستي چې د قريشو سردار او مخه ور يم پرېښودل کيږم، او په طائف کې د ې ابو مسعود عمرو بن عمير ثقفي چې دروند او مشرتابه دی ورته دې دغه منقبت نه ورکول کيږي ؟ زه او هغه دواړه د لويو لويو سترو کليو مشرتابه يو (۲) نو الله پاک يې اړوند دا ايت نازل کړ (وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ * أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ (۳)).

ابي بن خلف او عقبه بن ابي معيط چې دواړه سره ګرم دوستان او تاوده ملګري وو، خپلمنځنی ټينګې اړيکي يې سره درلودې، يو وخت عقبه د نبي کريمﷺ په مجلس کې ناست و او ورڅخه يې څه نا څه واورېدل، د دې ګډون خبر ابی بن خلف ته

(۱) سورت قلم : (۸ – ۱۳) . ژباړه : د درواغو ګڼونکو خبره مه منه ، دوی دوسته ګڼي که ته ورسره نرمي وکړې دوی هم درسره نرمي کوي ، او مه د هر قسم خور او سپک انسان خبره منه ، داسې انسان چې عيبونه لګوي او چغلي کوي ، د هر خير کار منعه کونکی ، له حده تجاوز کوي او ډېر ګناهګار دی ، بد خوي او له دې ټولو وروسته حرام زاده هم دی .

(۲) له لويو کليو څخه موخه يې مکه او طائف دي .

(۳) سورت زخرف : (۳۱) . ژباړه : او دوی وايي : دغه قران ولې د دوو کلو (مکه او طائف) په لويو خلکو (وليد بن مغيره ، او ابو مسعود عمرو بن عمير ثقفي) باندې نه نازليږي ؟ ايا د الله د رحمت تقسيم او توزيع دوی خپله کوي ؟ د دنيا په ژوند کې د دوی معيشت مونږ تقسيموو ، او ځينې مو په ځينو نور باندې په مرتبو کې اوچت کړي دي ، د دې لپاره چې ځينې (غنيان) يې نور ځينې (فقيران) تابعداران ونيسي .

ورسېد، عقبه ته راغی او ورته يې وويل: زه وخبرېدم چې د نبي كريم – صلى الله عليه وسلم – په مجلسونو كې د ناستې پاستې ارادې لرې ؟ د قسم په سختو كلماتو يې ورته وويل: ستا مخ په ما حرام دی او تر هغه درسره خبرې نه كوم چې د محمدﷺ په مخ دې توكانې نه وي اچولې، دې او دېته په ورته نورو خبرو او قسمونو يې و ډار و، عقبه بن ابي معيط – لعنه الله – لاړ او د ابي بن خلف شرط يې پوره كړ، نو الله پاك يې په حق كې دا ايت نازل كړ (وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا) [۱] .

د تېر په څېر ابي بن خلف په خپل لاس كې ريښې ريښې او وړه وړه هډوكی نيولی د رسول اللهﷺ حضور كې عرض شو او ورته يې وويل: ای محمده ! دې عقيدې ته ته دومره ژمن يې چې دا ډول هډوكي به الله راژوندي كړي ؟؟

بيا يې هډوكی په دواړو لاسونو كې ومښو او په فضا كې يې د نبي كريمﷺ مخې ته ذره ذره وشيند .

نبي كريمﷺ ورته وويل: هو زه وايم چې دا هډوكي به الله پاک ستا په شمول راژوندی كړي وروسته له دې چې ته هم ذره ذره شې او بيا به دې الله پاک اور ته داخل كړي .

نو الله پاک يې اړوند دا ايت نازل كړل (وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ * قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ * الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ) [۲] .

---

(۱) سورت فرقان : (۲۷) . ژباړه : هغه ورځ ياده كړه چې ظالم به په دواړو لاسونو د ندامت خولې لګوي او وايي به كاشكې د رسول لاره مې نيولې وای .

(۲) سورت يس : (۷۸ – ۸۰) . ژباړه : او موږ پسې د وراسته هډوكي مثال ترې او خپل پيدائښت يې هېر كړی دی او دا وايي چې دا وراسته هډوكي به څوک راژوندي كړي ؟ ورته ووايه ای محمدهﷺ هغه ذات به يې راژوندي كړي چې د اول ځل لپاره يې پيدا كړي وو ، او دغه الله په د پيدائښت په هر ډول عالم دی ، دغه ذات هغه څوک دی چې له شنې ونې څخه يې درته اور پيدا كړی دی چې تاسې ورڅخه اور بلوئ .

ما ته د يو بل رارسيدلي راپور له مخې اسود بن مطلب بن اسد بن عبد العزی، او وليد بن مغيره، امية بن خلف، عاص بن وائل السهمي چې د قريشو په قوم قبيل کې زيات لحاظ درلود، نبي کريمﷺ ته ورغلل، او هغه له کعبې څخه طواف کو، ټولو ورته وويل: مونږ به ستا او ته به زمونږ د معبودانو عبادت پيل کړې، که ته په حقه وي نو تر يو حده به مونږ د خير کار کړی وي، او که چرته مونږ په حقه وو تر يو حده به تا خير وړی وي، نو الله پاک دا سورت نازل کړ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ * لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ * وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ * وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ * لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ) [۱] .

او کله چې الله پاک مشرکانو ته تخويفاً د زقوم ونه وریاده کړه، ابو جهل ابن هشام قريشو ته وويل: ای خلکو ! تاسو ته پته شته چې محمدﷺ مو د زقوم له کومې ونې څخه ډاروي ؟ هغوی وويل: نا، ابو جهل ورته وويل: د يثرب (مدينې) د اعلی ترينو کچورو سره د کوچو خوړلو مو ډاروي، خو په الله مې دې قسم وي که چرته وتوانېدو نو هرومرو به د کوچو سره د يثرب کجوري وخورو، نو الله يې اړوند دا ايت نازل کړ (إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ * طَعَامُ الْأَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ * كَغَلْيِ الْحَمِيمِ) [۲]

يعنې د زقوم ونه داسې نه ده لکه ابو جهل چې يې وايي .

يو ه ورځ نبيﷺ سره وليد بن مغيره ولاړ و، خبرې اترې پخپل منځ کې کولې د خبرو اترو څخه يې نبي کريمﷺ د اسلام راوړلو طمع ولرله، عبدالله بن ام مکتوم چې

---

(۱) سورت کافرون : (۱ – ٦) .ژباړه : ورته ووايه ای کافرانو ! تاسو چې د څه عبادت کوئ زه يې عبادت بيخي نه کوم ، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کوئ چې زه يې عبادت کوم ، او نه زه عبادت کونکی د هغه معبودانو يم چې تاسو يې عبادت کوئ ، او نه تاسو د هغه ذات عبادت کونکي ياست چې زه يې عبادت کوم ، ستاسو لپاره خپل او زما لپاره خپل دين دی .

(۲) سورت دخان : (۴۳ – ۴۵) . ژباړه : په يقين سره د زقوم به ونه د ډېر ګناهګار انسان خوراک وي ، لکه د ويلي شوي مسو په شان به يې په خېټو کې خوټکېږي ،

ورړوند او نابينا صحابي و له نبي كريمﷺ څخه يې د ځينو اياتونو د زده كولو غوښتنه وكړه، نبيﷺ په دې ورتېو چې د وليد بن مغيره ته د دعوت وركولو زرينه موقعه دې خرابه كړه . عبدالله بن ام مكتوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ورته بار بار له هر اړخه راتلو او نبيﷺ به ورځخه مخ اړو، نو الله پاک دا ايتونه نازل كړل (عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ * أَن جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ * وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ * أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ الذِّكْرَىٰ * أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ * فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ * وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ * وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ * وَهُوَ يَخْشَىٰ * فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ * كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ * فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ * فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ * مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ)[(۱)]

معنى دا شوه چې الله پاک ورته وويل: ما خلكو ته زيرى وركونكى او ويره وروړونكى استولى يې، په دعوتي مشن كې ستا يو امتي بل باندې هيڅ ځانګړنه او برتري نه لري، څوک چې دد ين لټونوال وي، له زده كړې څخه يې مه منعه كوه او مه ورته ښوونه ځنډوه، او څوک چې يې پرواګير نه وي وخت دې پرې مه خرابوه .

پاتې نور هغه كافران چې نبيﷺ ته به يې د كور په داخل كې د ظلم او ستم سلسله واره زيانمنه لري جاري ساتله هغوى: ابولهب، حكم بن ابي العاص، عقبه بن ابي معيط، عبدي بن حمراء الثقفي، ابن الأصداء الهذلي، دا ټول د نبيﷺ ګاونډيان وو، د رارسيدلي راپور له مخې د حكم بن ابي العاص نه پرته پكې بل هيڅ چا ايمان نه دى راوړى، دې به هم پيروانونه په نبي كريمﷺ راغورځول، دوى به زيات كله په نبي

---

(۱) سورت عبس : (۱ – ۱۴) . ژباړه : وچولى يې تريو كړ ، او مخ يې وګرځاوه ، ددې له امله چې ورړوند ورته راغى ، او ته څه شي پوهه كړې شايد هغه (ورړوند) پاک شي ، او يا به ذكر پند واخلي او ورته به خير او ګټه ورسوي دغه پند ، او هغه څوک چې د هدايت هيڅ پروان نه كوي نو ستا قصد هغه دى ؟ او په تا هيڅ الزام نشته كه هغه په اسلام راوړنې سره پاک نه شي ، او هغه څوک چې په تلوار سره تا ته راشي او حال دا چې له الله څخه ويريږي نو ته له هغه نه مخ ګرځوي ، داسې بيا مه كوه ، دا سورت يو پند دى ، كه څوک دغه سورت پند منل غواړي ودې مني ، دغه قراني اياتونه په عزتناكو پاڼو كې ليكل شوي دي ، چې هم پورته كړى شوي دي او هم په قدر او عظمت كې پاک كړي شوي .

کريمﷺ باندې کاڼي هم له بره راورول، نبيﷺ د ځان ساتنې په خاطر پخپل کور کې چوپالگی جوړ کړ، له دې وروسته چې به کله هم دغې ظالمانو مردارې او پليتي وروغورځوله، نبي کريمﷺ به په امسا باندې له کوره رابهر کړه او د ورغورځونکي په دروازه به ودرېد او ورته به يې کړه: ای د عبدمناف کورنۍ ! ايا گاونډيتوب داسې وي ؟ بيا به يې دغه گندگي په لاره کې وارتوله .

له حبشې نه د مهاجرینو ستنېدل چې کله خبر شو چې د مکې والا اسلام اعلان کړ

په حبشو کې پرتو مهاجرينو ته راپور ورسېد چې د مکې اوسېدونکو ټولو اسلام ته غاړه ايښې ده، د خبر د اورېدو سره ټولو مهاجرينو مکې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، مکې ته د نږدې کېدو په مال يې خبر غوړونه وسکوندل چې تاسو اورېدلی خبر ناسم دی .
ځېنې مهاجرين د چا په ذمه کې او ځېنې نور يې مکې ته پټ او پناه ننوتل .
له حبشې نه بېرته مکې ته راستانه شوې مهاجرينو شمېر درې دېرشت کسانو ته رسېده.
زمونږ د علم له مخې چې نومونه يې راته ياد شويدي: عثمان بن مظعون بن حبيب الجمحي د وليد بن مغيره په جوار کې مکې ته ننوت، ابوسلمة بن عبدالاسد بن هلال بن عبدالله بن عمر بن مخزوم د ابو طالب بن عبدالمطلب چې بېرته د ابوسلمة ماما کېده په ذمه کې ننوت، ځکه ام سلمه چې خپل نوم (برّه) و د عبدالمطلب لور وه .

د غوڅ ژمنلیک ماتول

هغه پرېکړه چې قريشو د بني هاشمو او بني عبدالمطلب په ضد کښلې وه له قريشو څخه څه شمېر کسانو يې پر ضد اغېزمن گامونه پورته کړ، په دغې انقلابي پاڅون کې هاشم بن عمرو چې د مور له اړخه د نضله بن هاشم بن عبدمناف وراره کېده مثبت ترين رول ولوباو .
هشام بن عمرو به د تړون لاسليک باوجود بيا هم خپلولي پالـله، هشام بن عمرو چې پخپل قوم کې خورا مخور او د مکانت څښتن و، ما ته د رارسيدلي راپور له مخې به يې

د شپې په اوښ د خوراكي توكو دروند بار يوړ، چې كله به د ناوچې تر خولې ورسېد له اوښ څخه به يې واګې لرې كړې او اوښ به يې د ناو په منځ كې خوشې كړ، اوښ به نيغ په نيغه ځان متاثرينو ته ورساو .

هشام بن عمرو به د دواړو كورنيو سره د همدردۍ پاللو لپاره پوښاک هم په اوښ بار او د شپې له مخې به يې ورته واستول .

څه وخت وروسته هشام بن عمرو زهير بن ابي اميه بن المغيره ته چې د عاتكه بنت عبدالمطلب ځوی و – يعني زهير د ابوطالب خورى كېده – ورغی او ورته يې وويل: ايا دا درته پسنده ده چې دښه او پسند خوراک او ښكاک څښتن يې، د ښځو سره نكاحونه كوې، او د خپلو ماماګانو درته ښه پته ده چې وږي تږي او نهر دي، نه ترې څوک څه اخلي او نه پرې څوک څه شی پلوري، نه ورسره څوک نكاحونه كوي او نه ترې څوک نكاحونه كوي، زما دې په لوي الله سوګند وي كه دغه خلک چرته د ابو الحكم بن هشام (ابوجهل) ماماګان يا نور خپل خپلوان وای، او دغسې غوځې پرېكړې ته دې رابللی وای، هېڅ كله به يې درسره نه وه منلای !!

زهير ورته وويل: خوار شې ! زه به څه وكړم ؟ يک تنها او يو سر يم، لوړه په رب لايزال چې كه دوهم سړی راسره پيدا شي او په دغې پرېكړې ناخوښ وي، زه به يې لومړی د مخالفت غږ پورته كړم .

هشام ورته وويل: دوهم سړی درسره مل شته كنه ! زهير كړه: څوک دی ؟ هشام وويل: زه يم .

زهير وويل: د دريم پلټنه هم وكړه .

هشام په بېړه مطعم بن عدي ته ولاړ او ورته يې وويل: مطعمه ! ايا ته په دې خوښ يې چې د عبدمناف د خاندان دوه لوی لوی كندي (كورنۍ) د مرګ كومې ته ولوېږي ؟؟ او ته ورته ګورې ؟! د دوی پر ضد دې د قريشو سره يكجهتي اعلان كړېده ؟!!

زما دې په الله قسم وي كه ته د ستونزې روانه لرې ته نور هم ژمن شې نو قريش يې ژمنتيا ته هم شنه ناست دي .

مطعم بن عدي ورته وويل: خوار شې !! زه يو سر يم، په تنهايي کې به زه څه وکولی شم ؟ د دوهم نفر پلټنه هم وکړه، هشام ورته وويل: دوهم درسره شته دی، هغه ورته وويل: څوک دی ؟ هشام ورته کړه: زه يم کنه .

مطعم ورته وويل: دريم هم وګوره، هشام ورته وويل: دريم هم شته دی، مطعم وپوښتل: څوک دی، هشام وويل: زهير بن ابي اميه، مطعم وويل: څلورم هم وګوره .

هشام ابو البختري پسې ولاړ او ټول هغه څه يې ورته کټ مټ وويل چې مطعم ته يې ويلي و .

ابوالبختري ورته وويل: په دې کار کې زمونږ نور مرستندويان څوک شته ؟ ايا تر شا نور څوک لرې او که نه ؟

هشام ورته کړه: هو . ابو البختري ورته وويل: څوک څوک دي ؟

هشام: زهير بن ابي اميه، مطعم بن عدي، او زه هم د رسره کلک ژمن يم .

ابوالبختري ورته د پنځم نفر د تالاش غوښتنه هم وکړه .

هشام زمعه بن اسود بن المطلب ته ولاړ، د هغه سره يې د خبرو اترو په ترځ کې د ورسره خپلې خپلولۍ او نزدېکت يادونه هم وکړه .

زمعه بن الاسود ورته وويل: د کوم مهم بشپړونې لپاره مې چې څه ته راغواړې نور دې تر شا څوک شته ؟

هشام ورته وويل: هو، بيا يې ورته د ورسره ملګرو او د ملاتړ نومونه ورياد کړل .

پخپل منځ کې سره يې د شپې له مخې په (حَجون) غر کې راټولېدل نېټه کړه .

کوم مهال چې سره دوی د حجون د غر په لوړه برخه کې راغونډ شول او د ليکلي کلکې ژمنې په څېرلو يې سره د يو بل هراړخيزه ملاتړ کې توافق ته ورسېدل، زهير بن اميه وويل: د ليکلي ژمنې د منځپانګې د ماتولو اړوند به لومړی خبرې زه پيلوم .

شپه چې کله رڼه شوه د سهار په مهال هر يو ژمن تر خپلې سايې ورسېد، زهير بن اميه هم د کړې وعدې په بنسټ په داسې انداز راغی چې چپن پرې پرته وه، له بيت الله څخه يې اووه ګشته طواف وکړ، بيا يې خلکو ته مخ راواړو ويويل: ای د مکې ميشتوالو

!! ايا مونږ به خوراک او پوښاک څخه په لويه کچه برخمن يو او بنو هاشم به په ناوونو کې د ولږې تندې له دردِه د مرگ ښکارکيږي ؟ نه پرې څه پلورل کيږي او نه ترې څه پيرودل کيږي ؟

په الله مې دې قسم وي چې تر هغه نه قلاريږم تر څو مې د ظلم او ستم، د تيرو پاتو دغه لوظنامه نه وي څيرلې .

ابوجهل چې د مسجد په يو اړخ کې ناست و ورته وويل: په الله قسم چې دروغ دې وويل، هيڅکله يې نه شې څيرلی .

زمعه بن الاسود ورته وويل: ابو جهله ! نا بلکې ته دروغجن يې،د دې عهدنامې د ليکلو په مهال مونږ هم خوښ نه وو .

ابوالبختري پرې غږ کړ: هو، زمعه سمه خبره وکړه، کوم مهال چې دا پاڼه ليکل کېده مونږ پرې نارضا وو .

مطعم بن عدي وويل: تاسو داوړه په سمه غږيږئ، له ما تېدو پرته نورې ټولې خبرې ناسمې دي، ددغې لوظ منځ پانگې څخه مونږ الله پاک ته خپل برائت اعلانوو .

هشام بن عمرو پرې راغبرگه کړه او دېته نزدې خبرې اترې يې وکړې .

ابو جهل وويل: په دې خبره د شپې له مخې پوره غور شوی دی، او د دې ځای پرته به پل ځای کې د پوره تصميم سره پټ پناه يوه خوله شوي دي .

ابوطالب چې خپله هم د مسجد په يوې برخې کې ناست و په حضور کې يې مطعم بن عدي وپاڅېد تر څو راځړول شوی ژمن ليک ټوټې ټوټې کړي څه گوري چې د (باسمک اللهم) پرته نور ټوله منځپانگه وينو چڼ چڼ کړې وه .

منصور بن عکرمه چې دغه لوظ يې ليکلی و په دواړو لاسونو شل او فشل شو .

له اراشي څخه د ابوجهل د اوښ پېرلو لړې

ابن اسحاق وايي: عبدالملک بن عبدالله بن ابي سفيان چې خورا ځيرک او هوښيار و راته وويل:

د بابل له اراش څخه يو سړي مکې ته اوښان د پلورلو لپاره راوستل، ابو جهل ورڅخه اوښان وپېرل او د د ورباندې پلورل شوو اوښانو د قيمت په ادائيگي کې يې ورسره ټيل مټال وکړ، اراشي هم سم د لاسه د قريشو ناستې يوې غونډې ته راغی، دغه مهال نبيﷺ د مسجد حرام په يوه ساحه کې هم ناست و، اراشي وويل: ای قريوشو ! دا چې زه يو مسافر، بې وسه او بې کسه يم، ابوالحکم بن هشام څخه زما د حق اخستنې باره کې به راسره څوک مرسته وکړي ؟ هغه زما په پاکه برخه خېټه اچولې ده .

د نبي کريمﷺ پسې د ټوقو او مسخرو په شکل يې ورته اشاره وکړه چې ورشه هغه سړی به درله ترې پوره حق واخلي، ځکه قريشو ته د ابوجهل د نبي کريمﷺ د دښمنۍ او تربگنۍ لويه کچه معلومه وه .

نبي کريمﷺ لا ناست و چې اراشي يې په سر ودرېد او ورته يې کړه چې: ای عبدالله ! ابوالحکم بن هشام چې زما په حق يې خيټه اچولې ده او حق نه راته سپاري، د دې برسېره زه غريب، بې وسه اوبې کسه او مسافر هم يم، د قريشو هاغې ناستو کسانو ته ورغلم ترڅو زما حق ورڅخه واخلي، هغو تا ته راواستولم، په تا دې الله ورحميږي زما حق ورحخه واخله او ما ته يې وسپاره !

نبيﷺ ورته وويل: ما پسې راځه .

د قريشو د مجلس څخه هم يو نفر د دواړو پسې وروسته روان شو تر څو ناست قريش په روانه لړې وخبر وي .

نبيﷺ له مسجد څخه د ابوجهل د کور په لور رهی شو، چې کله مهال يې ورته د دروازه ټک ټک کړه ابوجهل غږ کړ: څوک يې؟ هغه ورته وويل: محمد يم، لږ بهر راوځه.

ابوجهل له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې له بدن څخه يې ساه، او له رګونو څخه يې وينه تختېدلې وه، رنګ يې هم تک ژېړ اوښتی و، ورته يې وويل: په تونده سره دې سړي ته خپل حق ورروسپاره .

ابوجهل وويل: خا خا وس سمدستي به يې ورته وسپارم .

کور ته ننوت او په ړښتيا يې هم په ډېرې تونده سره ورته خپل حق ورکړ .

نبي کريمﷺ اراشي ته وويل: په کار پسې دې مخه کړه، اراشي بېرته د قريشو په هغه مجلس ودرېد چې چا ورته د نبي کريمﷺ په لور اشاره کړېوه، او ورته يې وويل: الله دې ورله خير ورکړي، محمد ته د کتلو سره سم يې راله حق راکړ ، قريش څه ګوري چې د هغوی استازی هم راغی، ټولو ورته وويل: خوار شې !! څه څه دې وليدل ؟

هغه ورته وويل: د حيرانتيا وړ جريان مې وليد، قسم په الله چې دروازه يې ورته ووهله، ابوجهل بهر ته رنګ تختيدلی تک ژيړ راووت، دومره يې ورته وويل چې دې سړي ته خپل حق ورکړه، ابوجهل ورته وويل: خا خا،په ډېره چټکی به ورته حق وسپارم، چټک ننوت اووخت لا تېر نه و چې ړښتيا هم په ډېره تونده له کوره رابهر شو او اراشي ته يې خپل حق ورکړ !!

لږ وخت وروسته ابوجهل خپله مسجدحرام ته راغی، ټولو قريشو ورته وويل: ورک شې !! خوار شې !! څه دروشول ؟ تر ننه مو له تا څخه دومره ډار نه و ليدلی !

هغه وويل: لوړه په الله چې کله يې راته دروازه ټک ټک کړه، د دروازې د اواز سره له هول هيبت څخه ډک شوم، بيا چې کله ورته راووتم د سر له پاسه يې د اوښانو لوی لوی ډارونکې داړې وې، د اوښانو دغسې سرونه او څټونه او داړې ما نه وې ليدلې، قسم په الله که لږ زره هم په شا تللی وی نو زه به يې خوړلی وی .

د اسراء لړې

د شپې له مخې نبي کريمﷺ له مسجد حرام څخه مسجد اقصی ته بوتلل شو[۱]، هېره دې نه وي چې مسجد اقصی د ايلياء په خاوره شتون لري، دغه مهال اسلام په قريشو او د عربانو په قبيلو کې په لوړه کچه قبوليت پيدا کړی و .

ما ته د عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه راپور رارسېدلی چې هغه به ويل: نبي کريمﷺ ته بُراق راوستل شو، براق هغه سورلۍ ده چې له دې وړاندې پرې نور پېغمبران هم سپاره شوي وو، د خپل ديد په اندازه يې يو قدم دی، نبيﷺ پرې سپور کړی شو، د براق والا په فضاء کې روان کړ، د اسمان او ځمکې ترمنځ يې پرې د الله د وحدانيت نښې نښانې وليدې تر دې چې بيت المقدس ته ورسېد، په بيت المقدس کې يې ابراهيم، موسی، عيسی او نور پېغمبران عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ چې ددې لپاره راټول کړی شوي وو ورسره ليدل کتل وکړل، ټولو پېغمبرانو ته يې پخپل امامت کې لمونځ هم ورکړ .

کوم مهال چې لمونځ تر پای ورسېد څه لوښي ورته راوړل شول، په يو کې شېدې، په بل کې شراب، او په بل کې اوبه وې .

نبي کريمﷺ فرمايي: يو چا اواز وکړ چې که اوبه يې واخستې نو خپله او امت دواړه به په اوبو غرق شي، که شراب يې واخستل خپله او امت به يې بې لارې او بې مهارې شي، او که شېده يې واخستل نو دی او امت دواړو ته به يې هدايت او نيکي لارې الهام شي .

هغه وايي: ما د شېدو لوښی راپورته کړ او شېده مې وڅښل، جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وويل: ته او ستا امت دواړه د هدايت په لور رهی شوئ .

---

(۱) سهيلي وايي : داسې ويل کيږي چې د اسراء واقعه له هجرت څخه يو کال وړاندې وه .

ابن اسحاق وايي: له حسن څخه راته راورسېدل چې هغه ويل:

نبيﷺ به فرمايل: د مقام ابراهيم ترڅنګ ويده ملاست وم چې جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په قدم ووهلم، راپورته شوم هېڅ مې ونه ليدل، بېرته څملاستم بيايې ووهلم چې راويخ شوم هېڅ مې و نه ليدل، بيا وملاستم بيا يې په قدم ووهلم چې راپورته شوم له لاس څخه يې ونيولم او له مسجد څخه يې بهر کړم، څه ګورم چې د اس او خر ترمنځ تکه سپينه سورلۍ ولاړه وه، په خپو کې يې وزرې وې، دغې سورلۍ به خپل لاس هغه ځای کېښوده چې تر کومه يې د سترګو ديد رسېده، زه يې پرې سپور کړم هغه له ما څخه تېرو پاتې نه و او زه له هغه نه تېرو پاتې نه وم ...

حسن وايي: نبيﷺ د جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ په ملګرتوب تر مسجد اقصی ورسېد، هلته يې ابراهيم، موسی او عيسی او د نورو پېغمبرانو عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ په شمول وليدل او ټولو د دی په امامت کې لمونځ وکړ.

بيا ورته دوه لوښي راوړل شول په يو لوښي کې شېده او په بل لوښي کې شراب وو، نبيﷺ د شېدو لوښی راپورته کړ او شېدې يې وګوټلې، جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وويل: په سم دم فطرت روان شوې، ای محمده ! امت دې هم په سمه روان شو، له نن څخه درباندې شراب حرام شول.

بيا چې کله نبي کريمﷺ مکې ته راستون شو او قريشو ته يې د سهار په مهال لرې واوروله، زياتره خلکو به ويل چې دا خو زړه بګنونکې قيصه ده ؟ له مکې څخه تر شام پورې قافله په پوره مياشت کې رسيدګي کولی شي او د پوره مياشتې په موده کې بېرته راستنيږي، خو ولې محمد دعوه لري چې په يوه شپه کې ولاړ او بېرته راغی ؟!!

حسن وايي: زياتره نوي مسلمان وګړي بېرته کفر ته هم ستانه او په شا وګرځېدل، ځېنې خلک ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ولاړل او ورته يې وويل: له ملګري دې وخبرېدې ؟ هغه انګيروي چې ګنې نن شپه بيت المقدس ته تللی و، هلته يې لمونځ هم وکړ او په شپه کې بېرته راستون هم شو ؟

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: تاسو ته په هغه دروغ تړل خوند درکوي.

هغوی ورته وويل: وسمهال هم په مسجد کې ناست دی، او خلکو ته د قيصی په بيان بوخت دی .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: که رښتيا يې هم دا خبره کړې وي نو سمه ده، زما دې په الله قسم وي چې هغه کله هم ما ته څه بيانوي چې دا راته الله پاک وحي کړې ده، او حتا چې د شپې او ورځې ډېر لږ وخت تشکيلوي او زه يې تصديقوم، نو شپه خو لا ډېر لويه ده، په دې کې د حيرانتيا وړ څه خبره ده ؟؟

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مسجد په لور د نبي کريمﷺ اړخ ته ورغی او ورته يې کړه: ای د الله رسوله ! رښتيا دې خلکو ته ويلي دي چې نن شپه بيت المقدس ته تللی وې، هغه ورته وويل: هو. ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: د دغې خبرې لپاره راغلم لږ ما ته هم جريان واوروه، نبيﷺ وفرمايل: بيت المقدس راته راپورته شو ګويا که زه ورته ګورم، جريان چې کله تر پايه ورسېد ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: چې څه دې وويل رښتيا دې وويل، زه په دې ښکاره ګواهي ورکوم چې ته د الله رښتني استازی يې .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله خپلې خبرې تر پايه ورسولې نبيﷺ ورته وويل: ابوبکره ! ته صديق يې، له دغې ورځې څخه راپدېخوا په صديق ونومول شو .

سعيد بن المسيب وايي: د دغې شپې د جريان ځينې برخه دا هم وه چې نبي کريمﷺ خپلو ملګرو ته ابراهيم، موسی او عيسی عَلَيْهِمُ السَّلاَمُ داسې توصيف کړل چې: ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ هو بهو ستاسو د پېغمبر او ستاسو پېغمبر هو بهو د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ په څېر دی، او موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ لوړ، غنم رنګی او کم غوښی و ،پوزه يې خورا لوړه ښائسته وه، ته به وايې لکه د شنوءه قبيلې وګړی چې وي .

او عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ د منځني قدو قامت څښتن او ښائسته سور سړی و، اوار او ګڼ ويښتان درلودل، پر مخ يې ځوانکی وې، ته به وايې چې ګڼې تازه له غسل خانې څخه راوتی دی، له سر څخه يې اوبه قطرې قطرې څڅېدې، هغې ته په رنګ کې ورته سړی په تاسو کې عروة بن مسعود الثقفي دی .

د معراج لړې

ابن اسحاق وايي:
له ابو سعيد خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه راته يو رښتيا گويه انسان قيصه کوله چې:
ما له نبي کريمﷺ څخه اوريدلي دي، هغه ويل:
په بيت المقدس کې چې کله تر يو حده وزگار شوم نو ځينه (پارځنگ) راوړل شوه دومره ښائسته وه چې بل ښائسته شی ترې ما نه و ليدلی، او دغه پوړۍ هغه شی دی چې د زنکدن په وخت کې ورته انسان براندې سترگې گوري .
زه پرې خپل ملگري د (باب الحفظه) تر نوم لاندې د اسمان دروازې ته وخېژولم، په دروازه باندې د (اسمعيل) په نوم ملائکې د مشرې لاندې دولس زره ملائک وو، او هرې ملائکې د نورو دولس زره ملائکو مسؤليت درلود، په دې وخت کې نبيﷺ دا ايت ولوست (وَ مَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلاَّ هُوَ .. [1]) .
چې کله دروازې ته ورننېدې شول هغه ورته وويل: جبريله ! دا څوک دی ؟
جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وويل: دا محمد دی، هغه وويل: ولې په اسماني استازيتوب ونازول شو ؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته کړه: هو .
نو اسمعيل ملائکې زما لپاره د خير او سعادت دعاگانې وکړې .
چې کله اسمان ته وختلم يو ناست سړی مې وليد چې د انسانانو روحونه ورته وروړاندې کيږي،، ځينې روحونو ته ښه او نيک کلمات وايي او ورته ډېر خوشحاله شي، بيا ورته وايي: نيکه اروا وې او له نيک بدن څخه راوتلې يې .
او چې کله ورته نورې ارواگانې راوړل شي ورته وايي: اف اف، او وچورلی پرې راغونډ

(۱) سورت مدثر : (۳۱) . او ستا د رب لښکرې نه پيژني مگر هغه يې خپله پيژني ...

کړي، دا هم ورته وو ایي: پلیته او نجسه اروا وې او له پلیت او نجس بدن څخه راوتلې یې .

ما وپوښتل: جبریله ! دا څوک دی ؟ هغه وځوابولم: دا ستا پلار ادم عَلَیْهِ السَّلاَمُ دی، چې کله ورته د مومن مسلمان سړي اروا راوړل شي نو پرې خوشحاله شي، او ورته وو ایي چې نېکمرغه اروا وې او په نېکمرغه بدن کې وې.

او چې کوم مهال وربانديې د کافر بې دینه انسان اروا ولیدل شي نو ورته وایي: پلیته اروا وې او په پلیت جسد کې وې .

بیا مې هلته نو رخلک ولیدل لکه د اوښانو په څېر غټې غټې شونډې یې وې او په لاسونو کې یې د اور لوی بڅرکي وو، خولو ته به یې دغه بڅرکي اچول او د بولو په ځای به ترې وتل، ما وپوښتل: دا څوک دي ؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ وویل: دا هغه خلک دي چې په ظلم زیاتي د یتیمانانو شتمني خوري .

بیا مې نور غټې خیټې ولیدل، چې کله به فرعونیان سزا ته بوتلل کېدل، دوی به یې لکه د تږي اوښانو په څېر د خپو لاندې پایمالول، دغسې غټې خیټې ما هېڅ چرته نه و لیدلې ، د ډېر غټوالي له کبله یې حرکت هم نه شو کولی، ما وپوښتل دا څوک دي ؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ ځواب راکړ: دوی سود خواره دي .

بیا مې نور خلک ولیدل چې یو اړخ ته یې ښائسته چاقه غوښه پرته وه او بل اړخ ته یې مرداره بد بویه غوښه پرته وه، مرداره به یې خوړه او مزیداره به یې پرېښوده، ما وپوښتل: دا خلک څوک دي ؟

جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ راته وویل: دا هغه خلک دي چې الله پاک ورته حلالې کړې ښځې به یې پرېښودې او حرامو ښځو پسې به ګرځېدل .

بیا مې نورې ښځې ولیدې چې له تیونو څخه راځړول شوې وې، ما وپوښتل: داڅوک دي ؟ جبریل عَلَیْهِ السَّلاَمُ وځوابولم: دا هغه ښځې دي چې خپلو خاوندانو ته یې د هغې بچو نسبت کوو چې له خاوندانو څخه یې نه وو پیدا شوي .

بیا دوهم اسمان ته ولاړم، هلته مې دواړه ترورځوی عیسی او زکریا عَلَیْهِمَا السَّلاَمُ

وليدل .

بيا دريم اسمان ته لاړم، هلته مې يو سړی وليد چې په ډول ډال کې لکه د څوارلسمې سپوږمۍ په څېر و، ما وپوښتل: جبريله ! دا څوک دی ؟ هغه راته وويل: دا ستا ورور يوسف عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی .

تر دې چې پنځم اسمان ته ورسېدم، هلته مې ډولي او ښکلی مزېدار سپينږيری چې د سر ويښتان يې هم سپين و وليد، لويه ښائسته ګيره يې درلوده، پخپله ټوله زندګی کې مې دغسې ښائسته بوډا نه دی ليدلی، ماوپوښتل چې دا څوک دی ؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته ځواب راکړ چې دا قوم ته خوښ هارون بن عمران عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی .

بيا شپږم اسمان ته وښتم، هتله مې د لوړ قدوقامت څښتن، غنم رنګی ښائسته ډولي د مزېدارې پوزې والا وليد، ته به وايي لکه د شنوءه د قوم کوم وګړی چې وي، ما وپوښتل: دا څوک دی ؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وويل: دا ستا ورور موسی بن عمران عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی .

بيا يې اووم اسمان ته پورته کړم، هغه بيت المعمور چې کوم ملائک ورځخه يو ځل طواف وکړي تر قيامت به بيا ورته د بيا طواف موقعه ورنه شي، تر څنګ يې ښائسته سپين ږيرې سړی ناست و، هو بهو ستاسو پيغمبر ته يې ورته والی درلود، او ستاسو پيغمبر هغه ته ورته والی لري، ما وپوښتل: داڅوک دی ؟ جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ راته وويل: دا ستا پلار ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَمُ دی .

بيا جنت ته ننوتم هلته مې ښائسته په ډول ډال پوره (حوره) وليده، د ډېر ښائست له کبله يې شونډې توروالي ته ورته وې، ما ترې وپوښتل: ته د چا يې ؟ هغې راته وويل: زه د زيد بن حارثه يم .

د بېرته د راستنېدو په حالت کې چې کله هم تر موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ راورسېدم هغه ستاسو په حق کې ډېر خېرخواه و – را څخه يې وپوښتل: څومره لمونځ درباندې فرض شو ؟ ما ورته وويل:: روزمره راته پنځوس لمونځونه راکړل شول .

هغه راته وويل: د لمونځ په ادا کولو پابندي ډېره ګرانه ده، بېرته دې رب ته ستون شه

چې په تا او امت دې تخفيف راولي .

بېرته مې رب ته ستون شوم چې زما د امت لپاره په لمونځ کې اسانتيا راوله، لس لمونځونه يې راته معاف کړل .

چې بيا د موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر خوا راورسېدم، بيا يې په ورستنېدو ټينګ کړم، زه بيا الله ته ستون شوم او لس لمونځونه يې راته مزيد نور معاف کړل .

چې د موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ تر څنګ بيا راورسېدم، بيا يې الله پاک ته په ورستنېدو وهڅولم، او زه هم الله ته بيا ورستون شوم، بيا يې راته لمونځونه معاف کړل، خو بس هر دفعه به هغه الله پاک ته د تخفيف لپاره په ورستنېدو توصيه کولم، او په هر دفعه به يې راته لمونځ بخشش کو تر دې چې په شپه اوورځ کې يې شمېر تر پنځوو راورسېد، بيا يې راته په ورستنېدو امر وکړ، ما ورته وويل: بس دى بارها ډېر ځل ورغلم نوره حيا راته راځي، که څوک دغه لمونځونه د الله پاک باندې د ايمان په غوښتنې او د ثواب او اجر په خاطر وکړل، الله پاک به ورله د پنځوسو لمونځونو اجر او ثواب ورکړي .

د ابو طالب او خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مړينه

دوخت په تېرېدو سره ابوطالب او خديجه بنت خويلد رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دواړه په يو کال کې ومړ .

په نبي کريمﷺ د خواشينې لړې يو په دوه شوه، خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د اسلام په نشر اشاعت کې د نبيﷺ رښتونې کلکه ملاتړې وه، له قوم څخه به يې همدې ته ګيلې شکوې کولې .

د ابو طالب په مړينه يې هم زړه ولړزېد، په اسلامې دعوت کې ابوطالب د نبي کريمﷺ په ثبات قدمۍ او سرښندنې کې لکه د پياوړې بدني غړي مثب ترين رول لوباو، هغه د نبي کريمﷺ ډېر نېک مرستندويه او ورڅخه د نورو لاس نيونکی و .

د ابوطالب مړينه مدېنې ته له هجرت کولو څخه درې کاله وړاندې وه .

ابوطالب چې کله ومړ د قريشو له پلوه نبيﷺ د هغه ناورينو او نا خوښو سره مشت ګرېوان شو چې په سوچ کې يې هم نه راتلل، د قريشو له بې وقوفه ګروپ څخه ورته يو بې وقوف په سر خاورې وشيندلې، نبي کريمﷺ کور ته ننوت او خاورې يې په سر پرتې وې، يوه لور يې راوپاڅېده په ژړا ژړا يې ورڅخه خاورې ووينځلې، او رسول اللهﷺ به ورته ويل: لورجانې ! مه ژاړه، الله پاک ستا د پلار مرستندويه دی .

بيا به يې وويل: د ابوطالب له مړينې راپدېخوا راته له قريشو هغه څه رارسيږي چې ما ډېر خفه کوي .

د ابوطالب د زنکدن له حالت څخه چې کله قريش وخبرېدل يو بل ته يې وويل: له يو اړخه عمر او حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا اسلام راوړ، او له بل پلوه اسلام هم د قريشو په قبيلو کې په خورا تېزۍ سره روان دی، ابوطالب ته به ولاړ شوو، زمونږ له پلوه څه

قيودات به په محمدﷺ كيږدي،او څه قيودات به په مونږه كيږدي، ورنه هر څه به رانه خپل كړي .

د قريشو ټول مخه ور لكه: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابوجهل بن هشام، اميه بن خلف، ابو سفيان بن حرب د قريشو نورو مخه ورو په شمول د ابوطالب در كې حاضر شول، ټولو ورته وويل: زمونږ په زړونو كې ستا قدر او احترام ته ښه پيژنې، ته د مرگ په وړومبني حالتونو كې يې، په تا مو ډار محسوس كړ،زمونږ او ستا د وراره ترمنځ كشمكش او ناخوښو باندې ته ډېر ښه خبر يې، هغه تر خپل څنگ راوغواړه تر څو ستا په ژوند كې له مونږ څخه د هغه لپاره او له هغه نه زمونږ لپاره د روغې جوړې دستاويزات او لاسليكونه واخلې، له مونږ څخه به هغه ځان راونغاړي او مونږ به له هغه نه ځانونه راونغاړوو، هغه دې مونږ او زمونږ دين پريږدي مونږ به هغه او د هغه دين پرېږدو .

ابوطالب ورپسې استازى واستو او ورته يې وويل: وراره ! دا راغلي هستۍ ستا د قوم قبيل ښاغلي دي، دوى غواړي چې ستا او د دوى ترمنځ د روغې جوړې ژوندې لارې وسنجوي، دواړه خواوې به يو بل ته له ځينو خپلو غوښتنو څخه سر په څنگ شئ .

نبي كريمﷺ ورته وويل: ډېرې نه يوه خبره مې ومنئ ټول عرب او عجم به مو د لاس لاندې رعيت وي، ابو جهل وويل: ولې نه لس خبرې خو به دې ومنو .

نبي كريمﷺ ورته وويل: د (لا اله الا الله) كلمه ووايئ او د نورو معبودانو له عبادت څخه په شا راشئ .

ټولې پلاوې لاسونه سره په ومښل او پړكا يې ترې وويسته او ورته يې وويل: محمده ! ته دا غواړې چې له ټولو معبودانو څخه يو معبود جوړ كړې ؟ دا خو د حيرانتيا وړ خبره ده ؟ دا څه وايې او څه نه وايې ؟

بيا يې سره خپل منځ كې يو بل ته وويل: دا سړى نه څه دركوي او نه درڅخه څه قبلوي، پخپلو معبودانو كلک دريځ اختيار كړئ، تر څو وگورو چې الله پاک زمونږ او د دى ترمنځ څه پريكړه كوي ؟

د قریشو راغلې پلاوې چې ستنه شوه ابو طالب رسول اللهﷺ ته وویل: لوړه په خدای چې د انصاف خبره دې ورته وکړه .

د دې خبرې سره سم نبي کریمﷺ د ابوطالب د ایمان طمع ګیر شو، ورته یې وویل: ای تره ! ته خو یې وایه کنه !! د قیامت په ورځ به ستا لپاره شفاعت او سفارش پرې وکړم .

ابوطالب چې کله د نبي کریمﷺ حرص ولید، ورته یې وویل: که زما څخه وروسته ستا او ستا د پلار په کورنۍ د کنځاوو وېره او پېغور نه وای ما به هرومرو دغه کلمه ویلې وه، هسې نه چې قریش ووایي: د مرګ له وېرې یې کلمه وویله، خو زه کلمه ستا د خوشحالۍ په خاطر ووایم په بل خاطر نه .

په ابوطالب چې د مرګ جټکې کله پيل شوې عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د شونډو په حرکت پوهه شو، خپل غوږونه یې ورښکته کړل بیا یې نبيﷺ ته وویل: وراره ! ابوطالب خو هغه څه وایي چې تا ورته پرې امر وکړ !!

نبيﷺ ورته وویل ما ترې هېڅ نه دي اورېدلي .

د قریشو د هغې پلاوې اړوند چې د نبيﷺ سره خبرو اترو ته کېناستل او بې نتیجې ولاړل، نبيﷺ چې ورته څه وویل او هغوی کوم غبرګون وښود ؟ الله پاک دا ایتونه نازل کړل: (ص ۚ وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ * بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ* كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ فَنَادَوا وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ* وَعَجِبُوا أَن جَاءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَـٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ* أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَـٰهًا وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَـٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ* وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ ۖ إِنَّ هَـٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ* مَا سَمِعْنَا بِهَـٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَـٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ [1]) .

---

(۱) سورت ص : (۱ – ۷) . ژباړه : ص ، په قران مې دې قسم وي چې د پند او ذکر ښښتن دی ، بلکې هغه خلک چې کافران شوي دي په سرکشۍ او کبر کې دي ، له دوی څخه وړاندې مونږ څومره پېړۍ پېړۍ خلک برباد کړي دي که څه یې هم ډېرې نارې چېغې ووهلې خو ولې موقعه او وخت د نجات او خلاصون نه و ، دوی له دېنه په حیرانتیا کې دي چې د دوی له جنس نه ورته ویره ونکی پیغمبر راغی او کافران وایي

له ثقیف قبیلې څخه د رسول اللهﷺ د مرستې اپیل

د ابوطالب له مړینې وروسته چې محمدﷺ ته قریشو کوم زیانونه واړول دغسې غبرگون یې د ابوطالب په ژوند کې نه و ښودلی .

ددغې عکس العمل د ممکن مخنیوي لپاره نبي کریمﷺ طائف ته د ثقیف قبیلې سره د لیدو کتو لپاره لاړ تر څو ورڅخه مرسته وغواړي او د قوم څخه د ورپیښو حالتونو کلکه دفاع وکړي .

او دا یې په زړه کې تلل راتلل چې کېدای شي هغوی الله پاک ورکړی اسلامي دین ته غاړه کېږدي نو یک او یواځې ووت .

طائف ته د ثقیف قبیلې ته د رسېدنې لومړی یې د ثقیف د قبیلې مشرانو درېواړو ورونو عبدیالیل بن عمرو بن عمیر، مسعود بن عمرو بن عمیر، او حبیب بن عمرو بن عمیر سره د خبرو اترو لړي پیل کړه .

یو ورور ته یې لا پکې د قریشو د قبیلې بنو جمح نه ښځه هم په نکاح ناسته وه، نبيﷺ ورسره په خبرو کې اسلام ته دعوت او د اسلام مرسته وغوښته، او د اسلام په ضد د ولاړو خلکو د ظلم زیاتې په لاس نیولو یې وخبرول .

یو پکې ورته وویل: ایا الله پاک له کعبې څخه پوښاک وباسي چې تا خلکو ته استازی رالیږدوي ؟

چې دا پیغمبر کوډگر او دروغجن دی ، ایا له ډېرو معبودانو څخه یې یو معبود جوړ کړ ؟ دا خو ډېره د حیرانتیا وړه خبره ده ؟ او مشران یې په تلوار سره لاړل او یو بل ته یې وویل : د خپلو معبودانو په عبادت صبر وکړئ ، ځکه چې دغه (توحید) درڅخه خامخا غوښتل کیږي ، مونږ خو د توحید اړوند په وروستني دین کې هیڅ هم نه دي اورېدلي ، نه دي دا مگر له ځانه جوړ شوي دروغ دي .

بل ورته وویل: ولې ستا پرته نور څوک نه و چې ته یې رالیږدولې ؟!

دریم ورته وویل: لوړه په رب لایزال چې زه درسره بیخي خبرې نه کوم، که په رښتیا استازی یې له دې کبله دې خبرې نه ځوابوم چې د ستونزو پنډ یې، او که په الله دروا‌غ وایې نو خبرې درسره بیخي مناسب نه وینم .

نبي کریمﷺ ورڅخه راوپاڅېد او ورته یې وویل: تاسو چې د ما سره کومه رویه وکړه غټه تیره پرې کېږدئ، هېڅوک پرې مه خبروئ .

نبيﷺ دا خوښه ونه ګڼله چې قریش په دې غبرګون وپوهیږي هسې نه چې نور یې هم په تعذیبولو زړه ور شي .

درېواړو انکار وکړ او د طائف بې وقوفه او بې عقله یې ورپسې راپاڅول، د نبيﷺ پسې یې توقې ملنډې، اوازونه او شپیلې پیل کړل، له طائف څخه یې د عتبه بن ربیعه او شیبه بن ربیعه تر باغ پورې په سپورو ستغو راورسو، دغه مهال عتبه او شیبه دواړه پخپل باغ کې موجود وو، د باغ تر رسېدنې وروسته ترې د ثقیف بې وقوفه د طائف په لور ستانه شول، او نبي کریمﷺ د باغ تر څنګ د انګورو ونې لاندې دمه واخسته . ربیعه او شیبه دواړو ورته کتل چې د طائف ماشومانو پرې څه لوبې او ساعتېرى وکړ .

د بني جمح څخه په طائف کې واده شوې ښځه چې نبي کریمﷺ ولیده ورته یې وویل: ستا د لیورونو له لاسه د ډېرې سترې سره مخامخ شوم !!

ما ته د رارسېدلي راپور له مخې چې کله نبيﷺ د ساه تیګاه مرحله تر پایه ورسېده ویویل: ای الله ! د خپلې بې وسې او ناتوانۍ ګیله درته کوم، خلک راته په ډېره سپکه راګوري، ای د ډېر رحم والا ذاته !ته د بې وسه او بې کسه خلکو رب یې ای الله ! ته زما رب یې چا ته مې سپارښتنه کوې ؟ ایا پردې ته مې سپارې چې د ستړیاو او غلظت چال چلند راسره وکړي ؟ او که نه دښمن ته مې سپارې چې زما واک او اختیار به د هم هغه په لاس کې وي، خو که ته راباندې قهرېدلې نه یې په رارسېدلو ستونزو بې باکه یم، ستا ببښنه ډېره پراخه ده، ستا د مخ په نور ستا له غضب نه پناه غواړم چې تولې تاریکۍ یې تښتولې دي، د دنیا او اخرت کړې نسکورې پرې سمې سیده کیږي، تا ته

مې پناه ده ستا له قهر او غصې نه مې به ډه ډه کړې، ستا تر رضا پورې له هرې بدبختۍ نه په شاه يم، د پسند کار کول او له بدو څخه ډډې ته کېدل ستا په توفيق کيږي.

د ربيعه دواړه زامنو چې يې درمند حالت وليد د قوميت له کبله يې پرې زړونه وسوځېدل، د « عداس » په نوم خپل نصراني غلام هلک ته يې غږ کړ چې دا انګورو دا زنګورکی په پاکه کاسګۍ کې کيږده او د سيوري لاندې ناست سړي ته ووايه چې دا وخوره .

عداس د ورته شوي امر سره سم لاړ د انګورو زنګورکی يې په کاسګۍ کې کېښود او د نبيﷺ مخې ته يې وړاندې کړ، او ورته يې وويل: دا انګور وخوره .

نبيﷺ د لاس وروړو سره سم (بسم الله) وويله او په خوراک يې پيل وکړ، عداس يې مخ ته کتل او ناګهانه يې وويل: د دې کلي او ځای خلک خو (بسم الله) نه وايي !!

نبيﷺ ورته وويل: عداسه ! ته د کوم ځای يې ؟ هغه ورته کړه: زه نصراني يم، په عراق کې د موصل د ښار اړوند د نينوا اوسيدونکی يم .

نبيﷺ ورته وويل: خا.. د نيکمرغه انسان يونس بن متی کليوال يې !!

عداس وويل: ته يونس بن متی څه پيژنې ؟ نبیﷺ ورته وويل: هغه زما ورور دی، زه او هغه دواړه پيغمبران يو، د خبرې د اورېدو سره سم عداس د نبيﷺ سر لاس اوښپې ښکل کړې .

د ربيعه دواړو زامنو يو بل ته وويل: لکه چې غلام يې درله بې لارې کړ !!

غلام چې کله باغ کې دواړو ته راستون شو، دواړو ورته وويل: های تباه شې !! د هاغې سړي سر لاسونه او ښپې دې ولې وښکلولې ؟

هغه ورته وويل: مشره ! په ځمکه کې له دې څخه بل هېڅوک غوره نشته، زه يې په داسې څه خبرولم چې له نبي پرته پرې نور هېڅ څوک نه پوهيږي .

دواړو ورته وويل: له خپل دين نه دې وانه اړوي، ستا ديانت يې له ديانت څخه بهتر دی .

د نصيبين د پېريانو قيصه

نبي كريمﷺ چې كله د طائف څخه د مكې په لور په ډېرې خواشينې راروان و، د ثقيف له خير او بركت نه نا امېده راستون شو، د شپې له مخې په نخله مقام(۱) كې تهجدو ته راوپاڅېد، ما ته د رارسېدلي خبر له مخې پيريان تېرېدل چې د نصيبين(۲) د كلي اوسيدونكي وو ،هغوى يې قرائت ته خاموش شول، چې كله هم له لمونځ څخه وزګار شو پېريانو پرې ايمان راوړ او دعوت يې ورله قبول كړ، د دې برسېره يې په خپل قوم كې د دعوت مشن هم پيل كړ .دا هغه پيريان دې چې الله پاک يې په دې ايتونو كې يادونه كړېده: (وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُواۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ*قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ*يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّـهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ)(۳)

د مذكوره پيريانو لړي الله پاک په سورت جن كې په تفصيلي انداز هم بيان كړې ده .

---

(۱) د دوو خوړونو ترمنځ د يو خوړ نوم دى ، له مكې څخه د يوې شپې په اندازه لرې پروت دى ، يو ته نخله شاميه وايي او بل ته يې نخله يمانيه وايي .

(۲) نصيبين د موصل او عراق ترمنځ پرتې جزيره كې د يو كلي نوم دى .

(۳) سورت احقاف : (۲۹ – ۳۱) ژباړه : او هغه وخت راياد كړه چې تا ته مو د پېريانو يو ټولګى دراوړو ، كله چې هغوى د قران كريم اورېدو ته حاضر شول خپل منځ كې يې يو بل ته وويل چې خاموش شئ ، د قران كريم تلاوت چې كله ترپايه ورسېد دوى خپل قوم په داسې حالت كې ستانه شول چې ورته يې ويره وركوله ، دغې پېريانو به ورته ويل : اى زمونږ قومه ! مونږ داسې كتاب واورېد چې د موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ نه وروسته نازل شوى دى او د ټولو مخكنو دينونو تصديق كوي ، حق او سمې لارې ته بلنه وركوي ، اى زمونږ قومه ! د الله د داعي خبره ومنئ او ايمان پرې ولرئ نو تاسو ته به ستاسو ګناهونه دربخشش كړي او له دردونكي عذاب څخه به مو وژغوري .

بېلابېلو قبيلو ته د اسلامي دعوت وړاندېزونه

کله چې نبي کريمﷺ له طائف څخه بېرته مکې ته راستون شو، د تېر په څېر ورته خپل قوم سخترين عذابونه او له دين څخه کرکه او نفرت لا پسې زيات کړ، يو څه شمېر بې وسه خلک چې په نبي کريمﷺ يې ايمان درلود ورسره پټ يکجهته وو، د حج په موسم کې به نبي کريمﷺ د عربو راز راز بېلابېلو قبېلو ته هغه دين چې الله ورباندې خلکو ته راستولی و رادعوت کول، تر څو دين ته د تصديق او مرستې اوږه ورکړي .

ربيعه بن عباد وايي: زه چې ځوان جان هلک وم، په منى کې مې د خپل پلار سره ولاړ وم، د عربو بېلابېلو قبيلو ته به نبيﷺ بلنه ورکوله، او ورته به يې ويل:

ای د پلانکۍ قبيلې راغلو ! زه درته الله پاک په دې راستولی يم چې يک يواځې به د الله پاک عبادت کوئ او هېڅ راز برخه دار به ورسره نه جوړوئ، دغه بوتان چې د معبودانو په نوم مو منلي دي تر شا کړئ، د دغې عبادتونه مه کوئ، په ما ايمان ولرئ او زما رسالت تصديق کړئ، زما څخه د ظالمانو لاس ونيسئ تر څو د الله پاک راوړی شريعت او دين په ښه توګه واضحه او څرګند کړم .

د نبيﷺ تر شا سور سپين سړی چې خپل ويښته يې شاته دوه کوڅۍ کړي و، عدنيه چپن پرې پرته وه ولاړ و، د نبي کريمﷺ د خبرو له وزګارېدو وروسته به يې ويل: ای د پلانکۍ قبيلې راغلو ! د دې سړي دعوت پايله دا ده چې تاسو په لات او عزی خپله کلکه عقيده ماته کړئ، د بني مالک بن اقيش[1] چې ستاسو مشران دي د هغوی زور ځواک درباندې ماتوي، پام کوئ چې نه خو يې خبرې ومنئ اونه يې دعوت قبول کړئ.

ما مې پلار څخه وپوښتل: د دغې هلک خبرې چې ردوي دا څوک دی ؟

---

(۱) دا د پېريانو لويه قبيله ده ، اقيشيه اوښان چې له هر څه شي ويرېږي دوی ته يې نسبت کيږي .

هغه وويل: دا يې خپل تره عبدالعزى بن عبدالمطلب (ابولهب) دى .

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري راته وويل چې نبي كريمﷺ

○ د كنده قبيلې كلي كورونو ته تشريف يوړ، هلته يې دقبيلې خورا مشر مخور اوسيد (مليح) په نوم جرگه مار اسلام ته وباله، ټولو يې دعوت په كلكه رد كړ .

○ د بنو عامر بن صعصعه كورنۍ يې اسلام ته راوبلله، د دعوت لپاره ورته خپله ورغى د بَيحَره بن فِراس په نوم د قبيلې يو وگړي ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې كه د قريشو د دغې زلموټي لمن كلكه ونيسم، ټول عرب به پرې د ځان تابع كړم !!

بيا يې ورته وويل: دا راته ووايه كه مونږ ستا سره ستا په دين بيعت وكړوو او ستا پر ضد ولاړ خلكو باندې بريالي شوو، ايا ستا نه وروسته به مشري زمونږ وي ؟

نبيﷺ ورته وويل: دا د الله پاك ځانكړتيا ده چې مشري چا ته وركوي، هغه پوهه شه او كار يې پوهه شه .

بَيحَره ورته وويل: ايا ستا په دفاع كې به مونږ د عربو تورو گوزارونو ته ورميږونه نيسو او مشري به بيا د بل چا وي ؟! ځه خپل كاركوه مونږ تا ته هيڅ اړتيا نه لرو .

بنو عامر چې له حج وروسته خپلو كورونو ته ستانه شول د خپلې قبيلې زوړ سپينږيري بوډا ته ورغلل چې د ډېر عمر له كبله به دغې بوډا د حج د بشپړې ادا لپاره مكې ته نه شو تللاى، د عادت له مخې چې بنو عامر به كله هم له مكې څخه خپل ټاټوبي ته ستنېدل د قبيلې د سپينږيري بوډا زيارت به يې لومړى كوو، د ملاقات په پيل كې ترې بوډا وپوښتل چې د حج په دوران كې مو نوې زړې څه وليدې ؟

هغوى ورته وويل په قريشو كې د بنو عبدالمطلب له كورنۍ څخه يو ځوان راجلا شو او راته يې وويل: چې زه تاسو ته پيغمبر راستول شوى يم، زما تصديق وكړئ، زما حمايت ته اوږه وركړئ او د ځان سره مې بوځئ .

د خبرې د اورېدو سره سم يې په سر لاسونه كېښودل، له ډېره افسوسه يې غبرگړ چې اى بنو عامره ! دغه تېره موقعه به راگېره نه كړئ ؟ د دغې سرو زرو مرغۍ پلټنه به بيا ونه شي ؟

لوړه په رب لايزال چې د پلانكي ساه يې په لاس كې ده، د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ بچيان په درواغو د نبوت د عوې نه كوي، ستاسو نه عقل او دماغ چرته تللي دي ؟

○ عبدالله بن كعب وايي: رسول اللهﷺ د بنوحنيفه كورونو ته راغی او د الله پاک د راليږلي دين په لور يې راوبلل، پخپله يې ورسره ښلابېل ليدل كتل هم وكړل، په بلل شوي خلكو كې همدوی د سترې سرغړونې ناروا ځواب وركړ .

د دغې بدنيتۍ او اعراض سره سره نبيﷺ خپل دعوتي مشن څخه نا امېده نه شو، او لا پسې يې په بشپړه تسلی دعوت ته وده وركړه، د حج په موسم كې چې به كله هم قبيلې د حج د ادا كولو لپاره راروانې شوې، نبيﷺ به ورته په لاره كې كښېناست او الله پاک او د هغه راليږلي دين ته به يې رابلل .

○ د بنو عامر بن عوف له كورنۍ سويد بن صامت د حج او يا عمرې د ادا لپاره حركت وكړ، د سويد د راتګ خبر چې كله د نبي كريمﷺ تر غوږ ورسېد، الله پاک او د هغه راستولي دين ته يې راوبله، سويد ورته وويل: شايد ستا دعوت د ماسره چې څه دي ورسره ورته والی ولري ؟ نبيﷺ ورته وويل: ولې تا سره څه دي ؟ سويد ورته وويل: ما سره د لقمان حكمتونه دی .

نبيﷺ ورته وويل: كه ما ته يې واوروې ښه به وي !!

سويد ورته د لقمان د حكمت ځېنې بيلګې واورولې .

نبيﷺ ورته وويل: كه څه هم دغه سمې او ارزښتناكې خبرې دې خو ما چې درته څه وويل وربانديې خيريت او غوروالی لري .

ما باندې خو الله پاک قران نازل كړی دی، دغه قران د منونكي لپاره خورا هدايت او لويه رڼا ده، نبيﷺ ورته قران كريم ولوست، او بيا يې اسلام ته راوبله،سويد يې له خبرو لرې و نه خوځېد او روان شو او مدينې كې خپل قوم ته راستون شو، وخت لا تېر

نه و چې د بعاث[۱] د شخړې او خونړيزې معرکې نه يوه ورځ وړاندې خزرج مړ کړ، د قوم ځېنې خلکو به ويل چې زمونږ په گومان هغه د اسلام په حالت کې مړ شوی دی .

(۱) بعاث د مديني له ځايونو څخه د يو ځای نوم دی ، دلته د اوس او خزرج د قبيلو تر منځ ناروا معرکه پېښه شوې وه .

د انصارو د اسلام راوړلو پېل

کله چې الله پاک د خپل دين د خپرېدو اراده وکړه، الله پاک وغوښتل چې خپل پېغمبر ته اعزاز او د دعوتي مشن پرمختګ نوره مزيده پياوړتيا ورکړي، د هغه د بالاترى او سربالاتوب نيته يې نزدې کړه، د عادت سره سم نبي کريمﷺ د حج په موسم کې د انصارو څه شمېر خلکو سره ليدل کتل وکړل، د تېر په څېر د عربو بېلابېلو قبيلو ته يې ځان ورښکاره کړ، ناګهانه رسول اللهﷺ د عقبې[١] سره نزدې د خزرج د قبيلې چې الله پاک يې د خېر اراده کړېوه څه خلکو سره ليدل کتل وشول[٢] .

د ليدو په پېل کې ورته رسول اللهﷺ وويل: تاسو څوک ياست ؟

هغوى وويل: د خزرج د قبيلې څه خلک يو .

- : د يهودو باداران ياست ؟
- : هو .
- : که لږ وخت راسره کېنئ څه خبرې اترې درسره کول غواړم .
- : ولې نه .

ټول کښېناستل، د الله پاک دين ته يې راوبلل، اسلام يې ورته وروړاندې کړ، او د قران کريم څه حصه يې هم ورته واوروله .

خزرجيانو اسلام ته ځکه زړه خوښ کړ چې په مدينه کې د دوى سره يهودان ميشت وو، چونکه هغوى د علم معرفت او پوهې څښتنان وو او دوى د شرک او بوتانو په

---

(١)عقبه د منى او مکې ترمنځ ځاى دى ، له مکې څخه د دوو ميلونو په فاصله لرې پرته ده .د عقبې جمره له همدغه ځايه ويشتل کېږي .

(٢) دا کار د نبوت په لسم کال وشو .

عبادت اخته وو، د دوی سره به يې په کلي کې جنګونه او زياتې شخړې راتلې يهودانو به ورته ويل چې په دې ورځو شپو کې نږدې يو پېغمبر راستول کيږي، مونږ به د هغه لښکر جوړيږو د هغه په مشرۍ کې به تاسو د فرعونيانو او عاديانو په څېر وژنوو .

له کله راهيسې چې نبي کريمﷺ دوی الله پاک ته راوبلل او خبرې اترې يې ورسره پيل کړي، ځېنو خزرجيانو ورته وويل: دا هغه پېغمبر دی چې په يثرب کې پرې يهودان تاسو ډاروي، په توندۍ سره يې ومنئ، ګورئ چې يهودان درنه پرې مخکې نه شي .

ټولو خزرجيانو د نبي کريمﷺ د عوت ومنو، اسلام يې ترې قبول کړ، او د هغه نبوت يې تصديق کړ، ټولو ورته وويل: زمونږ قوم په مدينه کې دی، ځومره بد نيتي او تربګني چې دوی لري بل هيڅ څوک خپلمنځنی دومره تربګني نه لري، ستا دا دعوت به مونږ هلته نورو ته وړاندې کړو، که هغوی هم مونږ قبول کړي دين ته غاړه کېښوده، او ستا په دعوت الله پاک ټوله دښمني له مونږ څخه وويسته، له تا پرته به مونږ او هغوی ته بل هيڅ څوک محبوب نه وي، او اميد دی چې الله پاک يې ستا په دعوت يو ځای کړي .

ما ته د رارسيدلي راپور له مخې خزرجيان خپل قوم قبيل ته په داسې حالت کې ولاړل چې ايمان او په نبوت يې تصديق کړی و، دوی خپله شپږ کسان وو .

مدينې ته د رارسېدو په مهال له مکې څه راغلو د نبي کريمﷺ دعوت ته وده ورکړه، هغه و چې اسلام خپور شو، د انصارو په کورونو کې هېڅ کور پاتې نه شو مګر د نبي کريمﷺ ذکر او ياد به ورېکې کېده .

د عقبې لومړۍ بيعت

راراون کال کې د حج د ادا لپاره له انصارو څخه دولس نارينه د نبي کريمﷺ سره د عقبې په مقام کې خوله په خوله شول، نبي کريمﷺ ورسره د ښځو د بيعت په څېر بيعت وکړ[۱]، خو دا هله چې د جنگ اړوند د فرضيت حکم شتون نه درلود له دغې ژمنو کسانو نه: اسعدبن زراره، رافع بن مالک، عبادة بن صامت، ابوالهيثم بن تيهان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو .

عبادة بن الصامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي:

مونږ دولس کسان وو، زه هم له هغې کسانو له جملې څخه يم چې د عقبې بيعت ته مې حضور کړی و، لکه د ښځو د بيعت په څېر مو د نبي کريمﷺ سره د جهاد له فرضيت نه وړاندې په دې بيعت وکړ چې:

د الله پاک سره به په هيڅ راز برخه دار اقرار نه کوو، غلا او زنا به نه کوو، د خپلو بچيانو وژلو څخه به ډډه کوو، د بهتان او تور لگونې څخه به ځان رانغاړوو، د هيڅ راز خير ښيگړې خلاف ورزي به نه کوو، که چرته خپلو وعدو ته ژمن پاتې شوو نو له جنت پرته به مو بله بدله نه وي،او که مو سرغړونه (وعده شکنې) وکړه، د الله سره مو معامله ده، که د هغه خوښه وه وبه مو ببښي او که يې خوښه وه عذاب به راته راکړي .

ابن اسحاق وايي:

له دغې تړون وروسته انصار بېرته د يثرب په لور د ستنېدو په مهال وو نو نبي کريمﷺ

---

(۱) د ښځو سره بيعت د مکې د فتحې په دوهمه ورځ د صفا غونډۍ په سر وشو ، وروسته له دې چې نبي کريم ﷺ د سړو سره له بيعت څخه وزگار شو .

ورسره مصعب بن عمير بن هاشم بن عبدمناف انصارو ته په يثرب کې د قران کريم د زده کړې او د اسلام پوهنې او د ديني ښوونو لپاره واستو، په مدينه کې به ورته خلکو (مقرئ) ويل .

چونکه په امامت باندې اوس او خزرج سره خپل منځ کې نه جوړېدل د ټولو امامت به هم مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کو .

د عقبې دوهم بيعت

مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له مدينې څخه مکې ته راستون شو د مدينې د انصارو له جملې څخه څه شمېر خلک د خپلو مشرکانو په ملتيا د حج د ادا کولو لپاره د مکې په طرف وتېپېدل تردې چې مکې ته ورسېدل، د نبيﷺ سره يې د خيالاتو د تبادلې لپاره د ايام التشريق په دوهمه ورځ د عقبې نوم ځای نبنه کړ ، تر څو الله پاک د خپل نبي د کرامت لپاره خپله کړې اراده بشپړه کړي، د دعوت د پرمختګ لپاره د خپل نبي مرستندويان د دين په مينه وپالي، اسلام او مسلمانانو ته اعزاز او شرافت برخليک کړي.

کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي:

د براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې زمونږ مخه ور او درنده هستي وه، په ملتيا يې له مدينې څخه د مکې په لور د حج لپاره د خپل قوم د مشرکانو په شمول ووتوو، په لاره کې مو لمونځونه کول، علمي خبرې اترې به مو سره خپل منځ کې تبادله کولې، د مدينې څخه د وتلو په مهال براء بن معرور وويل: ای خلکو ! زما په زړه کې يوه خبره ده خو نه پوهېږم چې تاسو به راسره پرې موافقت وکړئ او که نه ؟

مونږ وويل: څه خبره ده ؟ هغه وويل: زړه مې نه غواړي چې د لمونځ د ادا په مهال کعبې ته شاه او بيت المقدس ته مخه کړم .

مونږ ورته وويل: د رارسيدلي نبوي ارشاداتو له مخې خو زمونږ پيغمبر تر اوسه شام ته لمونځ کوي[1] ، او مونږ يې هېڅ سرغړونې ته تيار نه يو .

هغه وويل: زه خو ورته لمونځ کوم، مونږ ورته وويل: مونږ خو کعبې ته لا لمونځ نه کوو،

---

(۱) شام يعنې بيت المقدس په لور لمونځ کوي .

د لمونځ وخت چې به کله داخل شو مونږ به شام او هغه به د کعبې په لور مخ کړ .
تر دې چې مکې ته راورسېدوو، که څه هم مونږ پرې بارها زور هم راوړ خو هغه له خپله دریځه تېر نه شو او په خپل موقف کلک ولاړ و .

مکې ته د رسېدو په مهال يې راته کړه: ورارہ ! راځه چې د نبي کريمﷺ در ته ورشو او مکې ته د سفر په دوران کې رامنځ ته شوې لړي ورته واوروو، عبادتونو مې په زړه کې شک او شبهات راوپارول حالانکه تاسو ترې بارها هم رابندولم خو ولې زه پرې کلک پاتې شوم .

کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: مونږ نبي کريمﷺ نه و ليدلی او نه مو پېژنده، د هغه د مندلو لپاره مو له يو او بل نه پوښتنې وکړې، د مکې له يو ميشتوال څخه مو د هغه اړوند وپوښتل هغه راته وويل: ايا تاسو دواړو هغه ليدلی دی ؟ مونږ وويل: نا . هغه وويل: د هغه تره عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پېژنئ ؟ مونږ وويل: هو . هغه مو ځکه پېژنده چې مدينې ته به د تجارت لپاره زيات تلو راتلو .

هغه وويل: چې کله هم مسجد ته ننوتئ د عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره ناست سړی به محمدﷺ وي، چې کله مسجد ته ننوتوو څه گورو چې نبي کريمﷺ او عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دواړه ناست دي، مونږ ورنږدې شول لومړی مو پرې سلام وکړ بيا کېناستو، نبي کريمﷺ عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: دا دواړه پېژنې ؟ هغه ورته وويل: هو، دا براء بن معرور د خپل قوم سردار او مخه ور دی، او دا کعب بن مالک دی، لوړه په رب ذوالجلال چې د نبيﷺ دا خبره به مې هېره نه شي چې: هغه شاعر ؟ ما ورته وويل: هو هغه شاعر زه يم .

براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د الله پيغمبره ! زه الله پاک اسلام ته په هدايت نازولی يم، مکې ته د سفر په جريان کې ما نه غوښتل چې لمونځ شام ته وکړم او کعبې ته مې شاه وي، نو ټول لمونځونه مې د کعبې په لور مخامخ کړي دي، ټولو هم سفرو ملگرو ترې که څه هم بارها منعه کړم خو ولې زه په خپل دريځ کلک ودرېدم،اوس مهال مې ترې په زړه کې شکونه او شبهات راپورته شول، زما په دغې کړي

عمل کې ته څه وايې ؟

هغه ورته وويل: همدغه دې قبله ده خو که لږ زغم دې ويستلی وی !!

کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي:براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بېرته د رسول اللهﷺ قبلې ته واوښت او مونږ سره يې د شام په لور يو څېر لمونځونه کول .

د ايام التشريق په دوهمه ورځ په منی کې مو د عقبې نوم ځای سره ښه کړ او مونږ ترې د حج د ادا کولو لپاره بېرته ستانه شول .

کله چې مونږ له حج څخه وزګار شول د نبيﷺ سره ټاکلې شپې باندې مو عقبې لور ته ګامونه پورته کړل، دغه مهال ابوجابر عبدالله بن عمرو بن حرام هم له مونږ سره و، چونکه هغه زمونږ مشرتابه او پياوړي هستي وه د ځان سره مو مل کړ، خو ولې د خپلو مدينې مشرکانو نه مو لا د عقبې د نوي تړون خبره پټه پناه کړېوه، د خبرو اترو په ترځ کې مو ورسره غږ يو کړ چې ابو جابره ! ته ښه پوهېږې چې ته زمونږ نېک او شريف انسان يې، زمونږ مشرتابه يې، په تا مو نه لوريږي چې سبا ته د اور خس اوخشاک شې.

بيا مو اسلام ته رادعوت کړ او د نبيﷺ سره په کړې ژمنه مو وخبرو، زمونږ سره يو ځای د عقبې مقام ته ولاړ او حتی نقيب هم وګمارل شو .

د خپل قوم قبيل سره د ارام لپاره مونږ هم په دغه شپه کې مونږ هم پرېوتول، چې کله د شپې دريمه برخه تېره شوه، دنبي کريم – صلی الله عليه وسلم – سره د تړون لپاره مو د عقبې مقام ته تشريف يوړ او هلته سره راغونډ شول، مونږ درې اويا سړي او دوه ښځې نُسَيْبه بن کعب او اسماء بنت عمرو بن عدي وه[(۱)] .

کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عنه وايي: د شپې له مخې تعين شوي ځای ته ولاړوو، د نبي کريمﷺ د راتګ په انتظار وو، څه ګورو چې خپل تره عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ورسره و، اګر چې عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغه مهال لامسلمان نه و خو ولې دا ورته

---

(۱) ابن اسحاق وايي : د بيعت اخستنې په مهال به نبي کريمﷺ د ښځو سره لاس په لاس نه ړده ، بلکې اقرار به يې ترېنه اخست چې ښځې به کله اقرار وکړ هغه به ورته وويل : ځه ولاړه شه تاسره بيعت پوره شو .

پسنده وه چې د وراره لپاره کلکې ژمنې واخلي .

لومړئ خبرې عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پېل کړې هغه وویل: ای خزرجیانو!! (عربانو به د اوس او خزرج دواړو قبیلو ته خزرج ویل) د محمد اړوند تاسو ډېر شه معلومات لرې چې له مونږ د قوم له زیان څخه کلکه دفاع کوو، اوس مهال دا له قوم څخه په کلکه دفاع او پخپل کور کلي کې په ډاډ او اطمئنان کې دی، خو د شته دفاع او ډاډ باوجود بیا هم غواړي چې تاسو سره لاړ شي او هلته درسره ووسیږي، که په رښتیا هم تاسو خپلو ژمنو ته وفادار یاست، د اغیارو له زیانونو څخه یې ژغورلی شئ، د کوم باک خبره نه ده دا تاسې او دا محمد، او که له دفاع څخه یې بیا ناتوانه یاست او یا یې هم وروسته د دعوت مخالفینو منګولو ته ته سپارئ پخپله خاوره یې له نن راهیسې پرېږدئ ځکه پخپله خاوره کې د دفاع او امن په لمن کې دی ځوک ورته څه نه شي ویلای .

مونږ ورته وویل: ستا خبرې مو واورېدې، ای د الله رسوله ! ته هم د خپل ځان او د رب لپاره له مونږ نه ژمنې واخله .

نبيﷺ دخبرو لړي پېل کړه قران کریم یې ولوست، اسلام ته یې مزید نور هم دعوت کړه، بیا یې وویل : په دې به راسره کلک ژمن یاست چې د خپلو بچو او بي بیانو په څېر به رانه دفاع کوئ !!

براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورپورته شو، له لاس څخه یې ونیو او ورته یې کړه: هو ولې نه، په هغه رب مې دې قسم وي چې ته یې په حقه توګه راستولی یې داسې دفاع به درڅخه کوو لکه د خپلو بچیانو او بي بیانو نه چې یې کوو، ای د الله پیغمبره ! ته راسره بیعت وکړه نور نو مونږ قسم په الله چې د جنګ جګړو ماهرین یو، جګړیز مهارتونه راته د پلرونو او نیکونو څخه راپاتي دي .

براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او رسول اللهﷺ لا خبرې اترې کولې چې ابوالهیثم بن تیهان ورته د خبرو په منځ کې وویل: زمونږ او د یهودانو ترمنځ درنې اړیکې دي، مدینې ته د ستنېدو سره سم مونږ دغه اړیکي شکوو، هسې نه چې الله پاک تا په فتح نصرت او بریاوو ونازوي، څه انګیروې چې بیا به مکې ته راستنېږې او مونږ به پرېږدې ؟

نبيﷺ وخندل او ورته يې وويل: نا نا چې ستاسو وينه ځوک تويوي لکه زما وينه چې تويوي، هغه ځای کې به مې ناسته پاسته او قبر وي چې چرته ستاسو ناسته ولاړه او قبرونه وي .

زما لاس به د هغه چا تر ګرېوانه رسيږي چې ستا ورسره شخړه وي، او د هغه چا سره به روغ بړ کوم چې ستاسو ورسره روغ بړ وي .

بيا نبي كريمﷺ وويل: له تاسو څخه دې دولس مشران راووځي تر څو کړې ژمنې پخپل قوم کې په ښه توګه تنفيذ کړي، هغه و چې د اوس له قبيلې ورته نهه او د خزرج له قبيلې ورته درې مشران په ګوته کړی شول[1] .

لومړی بيعت براء بن معرور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وكړ او بيا په قوم كې د بيعت كولو نوې لړې پېل شوه،

د بيعت د سر ته رسېدو سره سم شيطان لوړ غږ پورته کړ چې: ای په کورونو کې ويدو پرتو !! د مذمم او صابئه[2] وو اړوند خپل مهم نه دومره ناخبره ياست ؟

هغوی ستاسو سره د لوی جنګ ترتيبات نيسي، نبيﷺ وويل: دا دې عقبې لوی سرکشه ازب بن ازب په نوم شيطان دی .

بيا نبي كريمﷺ وويل: خپلو ارامګاونو ته په ډاډ لاړ شئ، عباس بن عبادة بن نضله ورته وويل: په هغه الله مې دې قسم وي چې ته يې په رښتيا راستولی يې که دې خوښه وي د منی ميشتوال به سبا په توره نېغ تېغ کړو، نبيﷺ ورته وويل: نا لا تر اوسه راته په

---

(۱) د خزرج ګمارل شوي نهه واړه مشرانو نومونه په دې توګه دي : اسعد بن زرارة ، سعد بن الربيع ، عبدالله بن رواحه ، رافع بن مالک ، براء بن معرور ، عبدالله بن عمرو بن حرام ، عبادة بن الصامت ، سعد بن عبادة ، منذر بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو ، او د اوس ګمارل شوې درې مشران اسيد بن حضير ، سعد بن خيثمه ، رفاعة بن المنذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو ، ابن هشام وايي : ځينې اهل علم د رفاعة بن المنذر په ځای ابو الهيثم بن التيهان مشر بولي .

(۲) مشرکانو به ورته د محمد په ځای مذمم ويل او نوی مسلمانانو ته به يې صباة ويل ، د صابئ جمعه ده .

جنګ کولو امر نه دی شوی، خپلو خوب ځایونو ته ولاړ شئ .
مونږ هم په ارام ارام خپلو خپلو ځایونو ته ډېره شوو او بېده شول، خو چې کله هم سبا شو نو د قریشو مخه ور راغلل او راته یې وویل: ای خزرجیانو ! مونږ ته راپور راورسېد چې دغه سړی تاسو د ځان سره بوځئ او زمونږ ضد جنګ باندې مو ورسره ژمنې او کلک تړونونه کړي دي، لوړه په رب لایزال چې د عربو د ګردو قومونو قبیلو سره که لاس ګرېوان شوو دومره بده به نه وي لکه د تاسو سره چې مشت ګریوان شوو .
د قریشو د راغلې پلاوې په ځواب کې زمونږ د قوم مشرکان ورپورته شول او لوړې یې ورته پورته کړې چې تاسو ته در رسېدلی راپور هېڅ حقیقت نه لري، خو ولې مونږ به یو بل ته کتل .
له منی څخه خلک خواره واره شول، دحقیقت ته ځان رسونې لپاره قریشو بیا د بیعت اړوند ګړندۍ هڅې پیل کړې، په پای کې ویوهېدل چې د بیعت خبره رښتیا هم هغسې وه چې څنګه ورته رسېدلې وه، د انصارو دګرفت لپاره یې له مکې څخه سورلې چابکې راوځغلولې، مکې ته نزدې د اذاخر نوم ځای کې یې سعد بن عباده او منذر بن عمرو را لاندې کړل حالانکه دواړه په قومونو مشران هم ګمارل شوي وو، منذر بن عمرو خو ځان له قوم څخه خلاص کړ خو ولې سعد بن عباده یې لاس تړلی په وهلو ډبولو او په راښکلو مکې ته ستون کړ، چونکه سعد بن عباده په سر ګڼ ویښته درلودل نو د سر وښتانو څخه به یې راښکو .
سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: زه لا د دوی په لاس کې بندیوان وم چې د قریشو د قبیلې څه خلک راغلل یو پکې لوړ ښائسته سور سپین مزېدار سړی و، د ځان سره مې وویل: د دېنه دخیر ښېګړې امېد لرم، خو چې رانږدې شو ډېره سخته ناروا څپېړه یې راکړه، د ځان سره مې وویل: چې په دې کې خیر نه و نو د بل هېڅ قریشي کافر څخه د خیر طمعه نه لرم .
زه لا د وهلو ډبولو په دام کې پروت وم چې د یو راباندې زړه ودردېد، راته یې وویل: خوار شې په قریشو کې دې چا سره د خیر ښیګړې او پېژندګلو هېڅ اړیکې نشته ؟ ما

ورته وویل، ولې نه، ما به پخپل کلي خاوره کې د جبیر بن مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف تجارتي قافلې د شوکمارو څخه ژغورلې، د حارث بن حرب بن امیه بن عبد شمس بن عبدمناف تجارتي مهماتو تحفظ او له ډاکوانو څخه به مې خلاصول .

هغه راته وویل: هله تباه شې ! په چټکه د دواړو په نومونو غږ پورته کړه، او ورسره دې خپلې اړیکي یادې کړه .

سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: په لوړ اواز مې د هغوی نومونه یاد کړل او ټینګې اړیکې مې هم ورسره ذکر کړې، سمدستې یو سړی لاړ او دواړه یې په مسجد حرام کې راخبر کړل چې د ابطح په مقام کې یو خزرجي وهل کیږي او ستاسو د دواړو نومونه یادوي او درسره د ټینګو اړیکو دعوه لري .

هغوی وویل: څوک دی ؟ سړي ورته وویل: سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .

دواړو وویل: هو ولې نه، والله چې هغه رښتیا وایي، هلته به یې زمونږ تجارتي قافلې د ظالمانو او شوکمارو نه خوندي کولې .

وایي: سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دغه طریقه له قریشو څخه راخلاص شو او مدینې ته ولاړ.

د دوهمې عقبې د بیعت شروط

کله چې الله پاک د جهاد حکم راواستو د لومړي بیعت له شروطو پرته په د عقبې په دوهم بیعت کې یې پرې د جنگ جدال شروط هم کېښودل، لومړی بیعت د ښځو سره دبیعت په څېر و ځکه چې هغه مهال الله پاک خپل پېغمبر ته د جنگ او جهاد اجازه نه وه ورکړې، چې کله یې ورته د جهاد په کولو حکم وکړ نو د عقبې په دوهم بیعت کې نبي کریمﷺ د تور او سور په ضد جنگ له ګډونوالو څخه بیعت واخست، د خپل ځان لپاره یې ترې امان واخست او د الله لپاره یې ترې هم وعدې واخستې، او ورسره یې ومنله که خپلو ژمنو ته وفادار شوئ له جنت پرته به مو بله بدله نه وي .

عبادة بن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: مونږ د نبي کریمﷺ سره په جهاد کولو بیعت وکړ، د خبرې په اورېدو او منلو، په راحت او زحمت، که خوښه مو وي او که نه وي، په ځان مهاجرین غوره ګڼلو باندې، په دې چې د چارواکو سره به په واک تاوتریخوالی نه کوو، او که هر چرته وو حق به وایو او د الله لپاره به د هېڅ چا له خبرو او پېغور څخه نه ډارېږو په دې ټولو مو ورسره بیعت کړی و .

د الله پاک له پلوه د جهادي مشن په پېل اجازه

د عقبې د تړون نه وړاندې نبيﷺ ته د مخالفينو په وژلو او د هغوی په ځپلو او وينې تويولو اجازه نه وه شوې بلکې د نبوت په دغې جريان کې نبيﷺ او ملګري يې اسلام ته په دعوت کولو او د مخالفينو له پلوه په سپکو او درنو تکليفونو او په ناخوالو ډېر زغم وويست، او د ناپوهه انسان په ناپاکه رويه باندې خاموش پاتې کېدلو مکلف وو .
که څه هم قريشو خپله نوي مسلمانه شوې طبقه د زړه بګونکو لړزه خېزو عذابونو او له دين څخه په رابندولو حيرت انګيز وهلو ډبولو وازمول، ځېنې يې مهاجر شول مشرکينو ته يې کلی کور پرېښود، او ځېنې يې هم هغسې په لاسونو کې بنديوان پاتې شول، څوک حبشې او څوک مدينې ته ولاړل، او څوک نورو نورو ځايونو ته ....
کله چې قريشو د الله پاک ورته د ورکړې لوي عزت او نعمت ناشکري وکړه، هغه خلک چې د الله پاک يک او يوائې عبادت يې کو او محمدﷺ يې د الله پاک رالېږلې استازي په صفت پېژنده هغوی يې وځورول او نبيﷺ ته يې د تکذيب نوې سلسله لا پسې ګړندی کړه، الله پاک خپل استازي ته د ظالمانو څخه په انتقام اخستلو او د هغوی د ځپلو او وينې تويولو ازاده اجازه ورکړه .

د عروه بن الزبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په روايت په نبي کريمﷺ باندې د جهاد لومړي ايتونه نازل شول (أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ اللَّـهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ * الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّـهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّـهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَ صَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّـهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّـهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّـهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ * الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا

الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّـهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ) [(١)]
دغه تېر ايتونه په همدې وغرېدل چې د مسلمانانو د مظلوميت له کبله ورته جهادي بنه روا شوېده، ورنه د دوی او د خلکو ترمنځ هېڅ راز تېرې پاتې نه وې، او دغه مسلمانان دومره اسلام پاله دي که د واک په گدې هم کېني نو لمونځونه به ادا کوي او زکاتونه به ورکوي، په نېکيو به خلکو ته امر کوي او له بدو څخه به يې رابندوي، همدغه خلک د نبي کريمﷺ وفادار ملگري وو .
له دې څه وروسته الله پاک بيا د ايت نازل کړل (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّـهِ ۖ فَإِنِ انتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ) [(٢)] .
معنی دا شوه چې مومن مسلمان به په خپل دين نه ځورول کيږي، په ځمکه به يک او يواځې د الله عبادت کيدای شي او ټول ورسره جوړ شوي برخه داران به شاته غورځول کيږي .

(١) سورت حج : (٣٩ – ٤١) . ژباړه : هغه اسلام پاله وگړي چې نور خلک ورسره جنگ جدل کوي دوی ته هم د جنگ اجازه وشوه ، ځکه چې دوی مظلومان دي ، او الله پاک يې په مرسته او ملاتړ توانا دی * هغه مسلمانان چې د هېڅ جرم پرته له کورونو څخه ويستلی شوي دي سوا له دېنه چې دوی وايي الله زمونږ رب دی ، خو که الله پاک ځېنې خلک په ځېنو نورو خلکو نه دفع کولی نود يهودانو او نصرانيانو عبادتخانې او د مسلمانانو مسجدونه به نړېدلی وی چې د الله ياد او ذکر پکې کيږي ، خو الله پاک به د هغه چا مرسته وکړي چې حق پرست او الله پلوه وي ، الله پاک ډېر قوي او سخت انتقام اخستونکی ذات دی * هغه خلک چې که د ځمکې واک او اختيار ورته ورکړو نولمونځونه به قائموي او زکاتونه به ورکوي، خلکو ته به په نېکيو باندې امر کوي او له بدو څخه به يې رابندوي، او حالانکه د ټولو کارونو انجام الله پاک ته معلوم دی.
(٢) سورت بقره : (١٩٣) . ژباړه : تر هغه ورسره جنگ وکړئ چې فتنه پاتې نه شي او دين خالص د الله لپاره شي ، که له شرک نه رابند شول نو له ظالمانو پرته به په نور چا تېری نه کيږي .

مسلمانانو ته مدينې ته په هجرت کولو اجازه

کوم مهال چې الله پاک خپل استازي محمدﷺ ته د جهاد په پېل کولو اجازه ورکړه او له بلې خواه ورسره د انصارو دواړو قبيلو په اسلام او د دوی په مرسته او مسلمانانو ته د ځای په ورکولو کلک تړون وکړ، نبيﷺ له حبشې نه راستانه شوي مهاجرو او نور کمزورو بې وسه او بې کسه مسلمانانو ته مدينې ته د بيا ځل لپاره په هجرت کولو امر اواجازه وکړه چې تر انصارو ځان ورسوئ، او ورته يې وويل: الله پاک ستاسو لپاره د بهرنيو ورونو او کورونو بندوبست کړی دی، هلته به د خير سره ښه په ډاډ او اطمئنان کې ياست .

هغه و چې د مهاجرينو نوې لړۍ بيا پيل شوه، پرله پسې جماعتونه او ډلې ډلې مدينې ته روانې شوې، نبيﷺ خپله هم د دې انتظار ويسته چې الله پاک به ورته له مکې څخه مدينې ته په هجرت کولو کله امر کوي ؟

مدينې ته د مهاجرينو کاروانونه

د نبيﷺ په ملګرو کې له مکې څخه مدينې ته لومړی هجرت ابوسلمه بن عبدالأسد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وکړ، د عقبې له تړون نه يو کال وړاندې يې هجرت کړی و، ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له حبشې څخه بېرته مکې ته راستون شوی مهاجر و، په مکه کې چې ورته کله د مشرکانو د زيان رسونې راز راز ډولونه متوجه شول مجبور شو د بيا ځل لپاره يې مدينې ته هجرت وکړ .

د ابو سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه وروسته مدينې ته په دوهم پړاو کې عامر بن ربيعه او د

هغه بي بي ليلى بن ابي حثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا راغلل، بيا عبدالله بن جحش د خپل د كور ټولو غړو په شمول او د هغه وروور عبد بن جحش او ابواحمد چې په سترګو هم معذور و هجرت وکړ، ابو احمد هغه صحابي دی چې د مکې بره اوښکته کې به له قائد پرته ګرځېده او شاعر هم و رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .

بيا عمر بن الخطاب او عياش بن ابي ربيعه مخزومي دواړو مدينې ته هجرت وکړ، له دې څخه وروسته بيا د مهاجرينو لړي په پرله پسې توګه جريان وموند .

د نبيﷺ هجرت

د نبيﷺ د ملګرو د هجرت کولو نه وروسته هغه د دې شيبو انتظار ويسته چې کله به ورته په هجرت کولو امر کيږي، په مکه کې نبي کريمﷺ او ابوبکر او علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په شمول څه شمېر هغه بې کسه صحابه چې د قريشو په بند کې پراته وو نور څوک نه وو پاتې، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د تل لپاره د نبيﷺ نه بار بار د هجرت اجازه غوښته خو هغه به ورته ويل لږ زغم وباسه کېدای شي الله پاک دې د هجرت ملګری پيدا کړي .

د خبرې د اورېدو سره ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په طمعه و چې کېدای شي خپله به وي !!

د قريشو سر چې کله په دې خلاص شو چې د نبيﷺ په در خو داسې کلک ملاتړ پيدا شو چې د مکې باشندګان نه دي او د مکې مسلمانان هم د مه په دمه مدينې ته چې د امن او پوره ډاډ لمن ده ور روان دي، قريش وډارېدل چې داسې نه نبيﷺ د خپلو ملګرو نه جوړه جنګي ليکه د دوی په ضد ونه کاروي .

د دارالندوه په نوم د قصي بن کلاب هغه کور چې د قريشو ټولې غوڅې پرېکړې به

پکې ترسره کېدې پکې غونډه شول او د نبيﷺ له پلوه د متوقع خطر او لوی ستونزې د دفع کولو لپاره يې د خيالاتو تبادله او فيصله کن دريځ غوره کولو سلا مشورې پيل کړې .

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: کله چې د قريشو جرگه ماران په دارالندوه کې د نبيﷺ په باره کې د يو بل سره يوه خوله شول او د راغونډېدو ورځ يې سره وټاکله، په کومه ورځ چې به يې پکې خپله پرېکړه اعلانوله يوم الزحمه به يې ورته ويله، د يو سلاکار په صفت يې په جرگه کې ابليس هم د زوړ بوډا سړي په هيئت کې چې چپن پرې پرته وه گډون وکړ، کله چې د دروازې په درشل ودرېد د ليدو سره ورځخه قريشو وپوښتل: څوک يې ؟ او له کوم ځای څخه دې تشريف راوړی دی ؟ ابليس ورته وويل: د نجد هستوگنوال[۱] يم ستاسو د غونډې اړوند مې خبر غوږونه وسکونډل په دې خاطر مې حضور وکړ تر څو ستاسو نېکې مشورې واورم او يا هم درته د خيرښېگړې نيکه مشوره درکړم .

هغوی ورته وويل: ولې نه په خير راشې او هر کله راشې .

د قريشو د مخه ورو جرگه مارانو او مشرتابه وو په څنگ کې کېناست، ځېنو راغلو نورو ته وويل: د دې سړي محمدﷺ رامنځ ته کړې کشمکش اړوند خو تاسو ټول ښه خبر ياست که زمونږ د قريشو پرته نور يې پيروی پيل کړي نزدې ده چې په مونږ يرغل وکړي، نور باقي د دې سړي اړوند د غوڅې پرېکړې کلک غبرگون او عملي اقدام څرگند کړئ .

له همدې ځای څخه يو تر بله گنگوسې شروع شو، يو راغلي پکې وويل: په وسپنيزو زنځيرونو به يې وتړو او د اوسپنيزو دروازو تر شا به يې بندېوان کړو تر څو د سابقه

---

(۱) سهيلي وايي : شيطان نجد ځکه ياد کړه چې قريشو دمعلومو کسانو پرته د تهامه ټول خلک د غونډې نه په ناخبرو کې شمېرلي وو ، په دې خاطر چې زړه يې اسلام ته ورته دی ، نو د نجدي انسان په شکل کې يې ځکه خپل شکل اختيار کړ .

شاعرانو زهير او نابغه په څېر ساه ورکړي او مړ شي .

شيخ نجدي وويل: نانا، لوړه په رب لايزال چې دا مشوره هېڅ ارزښت نه لري، که رښتيا هم تاسو هغه بندېوان کړئ نو دعوتي اغېزې به يې له بندو دروازو تر شاه بهر راوځي، شايد پلويان يې درباندې بريد وکړي او له منګولو ځخه يې در نه رها کړي، او که رها شي ستاسو په ضد به د عملي نظامي پاځون لارې وسنجوي او په تاسو به بريالی شي، نو هېله ده چې دا مشوره مو بېرته واخلئ او د بلې خبرې پلټنه وکړئ .

بيا يې سره خپلمنځنۍ ګنګوسې پېل کړ، يو پکې وويل[1] : له خپلې خاورې ځخه به يې وشړو چې چرته ځي لا ړ دې شي او چې ځه پرې تيرېږي تېر دې شي خو مونږ به ترې بې غمه يو، هېڅ پروا به پرې ونه کړو چې چرته لاړ ؟ د ورکېدو سره سم به خپلمنځنۍ رامنځ ته شوې کړېږې نسکورې اصلاح کړو .

شيخ نجدي ورته وويل: دا هم ارزښتناکه مشوره نه ده، ايا تاسو يې ښې خبرې او بارسوخه ګړدود نه اورئ ؟ چې په کوم انداز زړونه خپلوي ؟ لوړ په رب لايزال چې که داسې مو وکړل لکه چې يې وايئ نو د عربو بلې قبيلې ته به ولاړ شي او د خپلو خبرو تر اغېز لاندې به يې راولي او ستاسو پر ضد پاځون ته به يې وهځوي،نږدې ده چې ستاسو قلمرو يې په ولقه کې ولوېږي او هغه ځه به درباندې وکړي چې تاسو يې طمع توقع نه لرئ ، زر کوئ د بلې مشورې پلټنه وکړئ .

ابو جهل بن هشام وويل: ما سره يوه ځانګړې رايه ده شايد ستاسو د ګډونوالو هېڅ چا هم ورته سوچ نه وي، ټولو ورته وويل: ابو ا لحکم ! وايه کومه مشوره لرې ؟ ابو جهل وويل: د قريشو له هرې قبيلې ځخه به باتوره ننګيالی او اصيل لوړ نسبه تکړه ځوان غوره کړو او د هر ځوان سره به څېرونکې توره په لاس وي، د يو سړي په شان به پرې ټول مرګونی بريد وکړي تر څو يې مړ کړي،. په دې وژلو سره به خو له يو اړخه مونږ هم په ارام شو ساه به واخلو او له بل پلوه به يې وينه په قبيلو کې وويشل شي، چونکه بنو

---

(۱) دا مشوره ابوالاسود ربيع بن عامر ورکړې وه .

عبدمناف به د هرې قبيلې سره د جنگ کولو نه عاجز وي په ديت به راضي شي ديت به ورته ورکړو .

شيخ نجدي وويل: د دې سړي خبره سمه دمه ده، له دې پرته بله هيڅ چاره ورته بريښي، په همدې پرېکړې ټولو راپنډ شوو مشرانو د شورا مجلس پای ته ورسو او خلک خواره واره شول .

جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ راغی او نبيﷺ ته يې وويل: د خپل عادت له مخې دې نن په هغه ځای مه ويده کېږه چې لږ څه وړاندې به پرې ويده کېدې .

د شپې په مهال غوره کړی شوي قريشي ځوانان د شوي ائتلاف په بنسټ د نبي کريمﷺ په دروازه ودرېدل، او د دې انتظار يې کوو چې کله به ويده کيږي، نبي کريمﷺ چې کله دوی ورته په وحي کړي شوي حالت وليدل علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې وويل: زما په ځای ويده شه او زما د حضرموت په شين څادر کې ځان راونغاړه، د راغلو دښمنانو له پلوه به درته هيڅ راز ځاني زيان در ونه رسيږي .

او د عادت له مخې به نبي کريمﷺ هر کله په دغې څادر کې استراحت کو .

محمد بن کعب قرظي وايي: د نبي کريمﷺ د وژنې لپاره راغلو کې يو ابوجهل هم و، ټولو يې د عملي پاڅون لپاره په دروازه ولاړ وو، ابوجهل به پټې نورو ته ويل: محمد داسې انگيروي چې که تاسو يې پلوي وکړئ د عربانو او عجمو ستر واکداران به جوړ شئ، او له مرگ وروسته بيا راپاڅېدنې نه به درته د اردن په څېر لوی لوی شنه او غټ باغونه درکړل شي، او که يې پلويان جوړ نه شي هلاک برباد او وبه وژل شئ .

نبي کريمﷺ له کور څخه په داسې حالت کې راووت چې په لاس کې يې خاوره وه او ويويل: هو . زه درته همدغه خبرې کوم او ته له دغې د وزخيانو څخه يو دوزخي يې خاوره يې پرې وشيندله، الله پاک يې د سترگو ديد واخست، نبي کريمﷺ دا ايتونه لوستل: (يس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ * عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ * تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ * لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ * لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ

فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ * إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلاَلاً فَهِيَ إِلَى الأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ * وَجَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ) (۱)

دا ايتونه نبي كريمﷺ لوستل او خاورې يې پرې وشيندلې په داسې حالت کې ترې روغ رمټ ووت چې هېڅ کافر ونه ليده، او د امر سره سم هلته ولاړ چې ورته ښوول شوی و .

يو کس چې د قاتلانو سره نه و راغلی ورڅخه يې وپوښتل: دلته څه کوئ ؟ هغوی ورته وويل: محمد وژنو ، هغه ورته وويل: په وژنه يې برياليي نه شوئ، لوړه په رب لايزال چې محمد درڅخه تللی دی، تاسو خپلو ځانونو ته نه ګورئ چې په سر مو خاورې ايرې پرتې دي ؟

هر يو سر ته لاس يوړ څه ګوري چې د هر چا په سر خاورې پرتې دي، له دېوال تر شان په قدمونو ريني بوڅي شول علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې د نبي كريمﷺ په څادر کې خوبه وړی وليد، يو بل ته يې وويل: نا محمد نه دی تللی دی، هاغه دی په خپل څادر کې پروت او ويده دی، دوی يې لا هم هغسې په انتظار وو چې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له خوب څخه رابېدار شو، خپل منځ کې يې سره يو بل ته وويل: سړي راته رښتيا وويل هغه خو تللی دی .

ابن اسحاق وايي: ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله مالداره و، چې کله به يې هم د نبي كريمﷺ څخه د هجرت کولو اجازه وغوښته هغه به ورته ويل: لږ زغم وباسه کېدای

(۱) سورت يس : (۱ – ۹) . ژباړه : يس * په دغه محکم قران مې دې قسم وي * چې ته د هغه اسماني استازو څخه يو يې * چې په سمه لاره ليږدول شوي دي * تا ته دغه قران د زبردست او رحم والا ذات نه نازل شوی دی * د دې لپاره چې هغه قوم ويروې چې پلرونو ته يې وېره نه وه ورکړل شوې دوی هم له توحيد نه غافله دي * په يقين سره چې په زياتره خلکو يې د عذاب پرېکړه ثابته شوې ده دوی نو نور ايمان نه راوړي * مونږ د دوی په غاړو کې تر زنو پورې طوقونه ګرځولي دي نو دوی لاندې نه شي کتلی (سرونه يې پورته نيولي دي) * مونږ له دوی څخه مخکې او وروسته ديوال ګرځولی دی ، ړانده کړي مو دي دوی هېڅ نه ويني .

شي الله پاک درته ملګرى درکړي، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لږ څه وپوهېد چې کېداى شي د هجرت ملګرى يې هغه پخپله وي، نو دوه سورلۍ يې واخستې .
په کور کې به يې دواړه ساتل او ښه بوتاوه به يې ورته کوله .
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: نبي کريمﷺ به د ابوبکر کور ته د سهار او ماښام پرته نورو وختونو کې رنه راته، په کومه ورځ چې ورته د هجرت امر وشو تر څو د قريشو او مکې له قلمرو نه وړاندې لاړ شي نو د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کور ته د غرمې په مهال راغى، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ليدلو سره سم وويل: د چټک کار پرته نبي کريمﷺ هيڅ کله په داسې وخت کې مونږ ته نه دى راغلى، د راننوتو سره ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته خپل ځاى پرېښود ، نبيﷺ ورته وويل: پردي څوک که وي ويې باسه، هغه ورته وويل: زما مور او پلار دې درځخه زار شي څوک !! يوازې زما دواړه لورګانې دي، نبي کريمﷺ ورته وويل: له مکې څخه په تللو او هجرت کولو راته اجازه وکړى شوه، هغه ورته وويل: د الله رسوله ! ملتيا ته دې بيخي چمتو يم ، هغه ورته وويل: ملګرتيا ملګرتيا وي .
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: له دغې ورځې نه مخکې ما هيڅ څوک نه و ليدلي چې له خوشحالۍ وژاړي لکه ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په دغه ورځ له خوشحالۍ وژړل .
ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: اى د الله پيغمبره ! د هجرت د سفر لپاره مې دغه دواړه سورلۍ تيارې کړې دي، عبد الله بن ارقط چې خپله دغه مهال مشرک هم و په مزدورۍ يې ونيو او دواړو ته يې لاره ښووله، دواړو ورته خپلې سورلۍ ورکړې تر څو د معلوم وخت لپاره يې ورته روغې رمټې وساپاري او هغه به ورله د خوراک او څښاک بندوبست هم کو .
ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې د نبي کريمﷺ له مکې څخه په وتلو او هجرت کولو باندې له علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او کورنۍ پرته يې نور هيڅ څوک نه وو خبر .
علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې په دې پوهه کړى و چې زه هجرت کوم او ته به زما له هجرت

وروسته تړول هغه امانتونه چې ما ته خلکو راکړي دي خپلو خپلو څښتنانو ته وسپارې .
هغه شيان چې په مکه کې به يې خلک له ضياع څخه ډارېدل نبيﷺ سره به يې کېښودل ځکه چې هغوي يې په امانتدارۍ او رښتنولۍ خبر وو .
کله چې رسول اللهﷺ د هجرت په کولو هوډ وکړ د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له کور څخه د غتې کړکۍ له لارې ووت او د ثور په غر کې لوی غار ته ننوتل [(۱)] .
ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل ځوی عبدالله په دې وګماره چې د خلکو له پلوه د وريسې شوې خبرو کلکه څارنه وکړي او د ورځې ټولې کړی شوې خبرې د شپې له مخې دواړو ته راوړي .
او عبدالله بن فهيره چې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غلام و په دې يې ګمارلی و چې د ورځې يې رمه وڅروي او د شپې له مخې غار ته راشي، او اسماء بنت ابي بکر به ورته د شپې له پلوه د خوراک او څښاک غم کو [(۲)] .
د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شمول نبي کريمﷺ په غار کې درې ورځې تېرې کړې له هغې راهيسې چې دواړه له مکې نه راوتلي وو، قريشو يې په مرګ يا ژوبلې او يا هم که چا په ژوندۍ بڼه راوستل سل اوښان نقدي جائزه ټاکلي وه .
عبد الله بن ابي بکر به خپله ټوله ورځ د قريشو سره تېروله، د هغوی چل او پراڼونه، جرګې مرکې به يې ټولې واورېدې او د شپې له پلوه به غار ته ولاړ او دواړو ته به يې ټول ورځنی راپور وارو .
د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غلام عامر بن فهيره به د مکې په څړځايونو کې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رمه څروله او د شپې له مخې به يې ټوله رمه تر غاره راوسته او غوښه او

---

(۱) ثور د مکې په ښکته برخه کې د غر نوم دی .
(۲) ابن هشام د حسن بصري څخه نقلوي چې د شپې په مهال نبي کريمﷺ او ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دواړه غار ته ننوتل ، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې مخکې په دې خاطر ننوت چې غار له زيانمنو حشراتو (مار لړم وغيره) څخه پاک کړي ، په خپل ځان به يې د نبي کريمﷺ حفاظت کو .

شيدې به يې دواړو وخوړل .

هغه لاره چې عبدالله بن ارقط ورته دواړه سورلۍ او يوه يې د خپل ځان لپاره وه راوستې، اسماء بنت ابي بکر هم ورته د سفر د دورانيې اړوند خوراک او څښاک راوړ، دا چې د ګوډې د خولې لپاره ترې تار هېر شوی و د سفر په دوران کې اسماء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وليد چې د ګوډې خوله خلاصه ده خپل ملابند يې راخلاص کړ او په منځ يې دوه وشکو په يوه برخه يې د ګوډې خوله وتړله او په بله يې خپله ملا وتړله، له همدې کبله ورته (ذات النطاقين) ويل کيږي .

په دواړه سورليو کې يې ښه او اعلی ترينه چاغه ښه سورلۍ نبي کريمﷺ ته وړاندې کړه، هغه ورته وويل: زما مور او پلار دې درنه زار او قربان شي په دې سورلۍ سپور شه، نبيﷺ ورته وويل: زه په هغه اوښ نه سپرېږم چې شخصي مې نه وي، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: اوښ چورلته ستا شو، نبيﷺ ورته وويل: په څومره دې پېرودلی دی؟ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته کړه چې په دومره دومره ...

نبي کريمﷺ ورته وويل: په دغه نرخ زما شو، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: نرخ او اوښ دواړه ستا شول .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او نبي کريمﷺ دواړه په خپلو خپلو اوښانو ښپې واړولې د لارې د خدمت لپاره ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ځان سره عامر بن فهيره هم شاته سپور کړ .

اسماء بنت ابي بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د نبي کريمﷺ او ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له وتلو وروسته د ابوجهل په ملتيا ځينې قريش راغلل د کور په دروازه ودرېدل زه ورغلم راڅخه يې وپوښتل: پلار دې چرته دی ؟

ما ورته کړه: والله نه پوهېږم چې پلار به مې چرته تللی وي ؟ ابوجهل چونکه پليت او سپور سپيره سړی و، دومره زور داره څپېړه يې راکړه چې راڅخه غوږوالۍ هم پرېوتې او بيا لاړ .

درې ورځې شپې تېرې شوې خو مونږ په دې نه پوهېدو چې نبي کريمﷺ به د خپل

ملګري په شمول چرته او په کومه تللي وي ؟

تر دې چې د مکې د لاندې برخې نه يو پيرى راغى او په بره برخه ووت، که څه هم چا نه ليد خو د اواز پسې يې خلک روان وو او دا يې زمزمه کول چې:

جَزَى اللهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ ** رَفِيْقَيْنِ حَلاَّ خَيْمَتَيْ أُمِّ مَعْبَدِ [۱]

هُـمَـا نـَزَلاَ بِالبِرِ ثُمَّ تَرَوَّحَــــــا ** فَأَفْلَحَ مَنْ أَمْسَى رَفِيْقَ مُحَمَّدِ

لِيَهـْنَ بَنِيْ كَعْبٍ مَـكَانُ فَتَاتِهِمْ ** وَمَقْعَـدُهَا لِلْمُـؤْمِنِيْنَ بِمَرْصَدِ

ژباړه: هغو دواړو دوستان دې الله خپله د خير بدله ورکړي چې د ام معبد خيمو ته ننوتل.

دواړه په سعادت او پوره سلامتيا هلته ورسېدل، هغه څوک به رښتونى برېمن وي چې د محمدﷺ ملتيا کوي .

بنو کعب دې هغه وياړ ولمانځي چې د ځواني خور هستوګن ځاى يې د مومنانو تم ځاى او دمه ځاى جوړ شو .

مونږ چې کله دغه شعرونه واورېدل وپوهېدو چې رسول اللهﷺ د مدينې په لور تللى دى .

سراقه بن مالک بن جعشم وايي: له کله راهيسې چې نبي کريمﷺ له مکې څخه مدينې ته د هجرت کولو دورانيه پېل کړه د هغه د مرګ او يا بندېوانى لپاره قريشو سل اوښان جائزه اعلان کړه .

زه لا دخپل قوم په جلسه ګاه کې ناست وم نابېره يو سړى راغى او په سر مو و درېد او

---

(۱) د ام معبد خپل نامه (عاتکه بنت خالد) وه ، د بنوکعب له خاندان څخه وه ، نبي کريمﷺ او ابوبکر او عامر بن فهيره او عبدالله بن ارقط ورسره ميلمانه شوي وو .

د پېرودلو لپاره يې ترې د کجورو او غوښې غوښته وکړه خو هېڅ ورسره نه و ، د خيمې دننه نبي کريمﷺ بزه وليده چې وچه وه ، غلانځه يې ورله په لاس مسح کړه نو ډېر زيات شېدې پکې راغلل نو ښځې ورسره سم د لاسه په اسلام بيعت وکړ .

ويويل: وس درې نفره ما وليدل چې لاړل تېر شول او د محمد او د هغه له ملګرو پرته مې په بل چا ګمان نه کيږي .
هغه ته مې په سترګو اشاره وکړه چې خاموش شه، بيا مې ورته وويل: خا خا تا هغه فلانکی او فلانکی ليدلي دي، له هغوی څخه اوښان ورک شوي دي د هغه پلټنه کوي، هغه راته وويل: بس کېدای شي هغوی به وي .
د دې خبرې د اورېدو سره سم هغه هم خاموش شو، لږ څند وروسته پاڅېدم او کور ته ننوتم، کور کې مې وويل: زما اوښ سمبال کړئ، زين پرې کيږدئ او د خوړ کنډو کپرو پناه يې راته وسپارئ، د کور تر شا مې غشي او لينده له خلکو څخه هم پټ پنا راواخستل، د رواج سره سم ما د خپل کار د خير او شر پايلې معلومو لپاره غشي استعمال کړه څه ګورم هغه غشی راوخوت چې ما ته پسند نه و، خپله زغره او جنګي لباس مې واچو بيا مې په غشو د برخليک پېژندلو لپاره دوهم ځل شروع وکړه څه ګورم چې بيا هغه غشی راوخوت چې ما ته خوښ نه و،او زه په دې کلک باوری وم چې شايد دواړه قريشو ته ژوندي راولم او په انعام ګټلو غازي شم، د اس ښپې وښوېدې او زه ترې پرېوتم، ځان سره مې وويل: دا څه وشو ؟
غشي مې د بيا ځل د برخليک معلومو لپاره د تېر په څېر استعمال کړه څه ګورم چې هغه غشی بيا راوخوت چې په تېنده مې پرې بدېده، د غشي تقسيم مې شا ته کړ او چټک مزل ته مې دوام ورکړ، خو چې څنګه مې تر سترګو شول د اس مخکنې ښپې (لاسونه) په ځمکه کې ښکته لاړل زه ترې ولوېدم، اس چې بېرته راپورته شو او ښپې يې خلاصې شوې څه ګورم د باد په څېر لوی لوګي راڅخه هغوی پټ پناه کړل، دغلته زه ويوهېدم چې دواړه به هرومرو برى مومي .
په لوړ غږ مې ورته وويل: زه سراقه بن جعشم يم، لږ زغم وکړئ درسره خبرې اترې کوم، زما څخه به درته داسې څه در ونه رسيږي چې ستاسو تېنده پرې تروه ترخه شي، نبيﷺ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: ورته ووايه چې د څه غوښتنه لرې ؟ هغه وويل: د څه غوښتنه لرې؟ ما ورته وويل: ما ته له خپل اړخه ليک راکړئ چې زما او

ستا ترمنځ نښه وي، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې وويل ليک ورته ورکړه .
هغه راته په هډوکي يا د پوستکي په مخ ليکلی خط وغورځو او هغوی لاړل، ما خط راواخست او د غشو په چاتۍ کې مې د ځان سره محفوظ کړ، د دوی اړوند مې هيڅ چا ته هم راز افشا نه کړ د مکې او طائف او د حنين له فتح ورروسته ورسره د طائف او مکې تر منځ جِعِرَانه نوم ځای کې مخامخ شوم، د انصارو په جم کې ورته ورغلم هر چا به ټومبلم چې څه کوې ؟ څه کوې ؟
هغه چې پخپلې سورلۍ سپور ناست و او زه ورنږدې شوم، لوړه په رب لايزال چې پنډۍ يې په زين کې لکه د د خرما د ګردې په څېر سپينې ځليدلې .
کوم ليک چې را ته هغه راکړی و په لاس کې مې اوچت کړ او غږ مې کړ چې ای د الله رسوله ! زه سراقه بن مالک بن جعشم يم او دا را سره ستا راکړی ليک دی، نبي کريمﷺ وويل: نن د خير ښيګړې او وفادارۍ ورځ ده لږ رانزدې شه، زه ورنږدې شوم او خپل اسلام مې اعلان کړ، بيا مې ترې د څه شي غوښتنه لرله خو هېر مې شول چې څخه مې ترې غوښتل خو دومره مې ورته وويل: ای د الله رسولهﷺ ما خپلو اوښانو ته د اوبو ډنډونه ډک کړي دي پردې اوښان راځي او اوبه ورڅخه څښي، ايا د هغه په خړوبولو کې زما ثواب او نېکه بدله شته ؟
هغه وويل: هو په د هر پختورګي او پيوسانو والا زنده سر په خړوبولو کې اجر دی .
بيا خپل قوم ته ستون شوم او نبيﷺ ته مې صدقات راوړل .
ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ارقط دواړه له غار څخه راوويستل او لوړی يې د مکې د ښکته پرتې برخې څخه د عُسفان مقام د لاندېنۍ برخې نه د بحر ساحل ته يوړل، د عسفان نه په تېرديدو يې د اَمج په ښکته برخه روان کړل تر څود قُديد نوم ځای يې هم په مزل ووهو، او له همدغې لارې د خَرَّار نوم ځای ته ورسېدل، بيا د لِقَف او ان د لقف د ښته يې هم ووهله، او د همدې لارې څخه د مَحاج نوم ځای ته ورسېدل، د مَحاج له کونج څخه يې د ذي الغَضَوَين کونج ته رسيدګي وکړه، بيا ذِي کَشَر ته او بيا جَداجِد ته ورسېدل، او له دغې ځايه د اَجْرَد مقام ته لاړل، بيا يې د تِعْهِنْ د دښتې په

وهلو ذاسلم ته ورسول بيا عَبَابِيْد نوم ځای ته او بيا هم تر فاجَّه نوم ځای ته ورسېدل .
ابن هشام وايي: له فاجې څخه بيا عِرج مقام ته ورسېدل، خپله او سورلیانې يې هم ډېرې سترې ستومانه شوې وې، د اسلم له قبیلې څخه د اوس بن حَجَر په نوم صحابي نبيﷺ پخپل اوښ چې ابن الرِّدا به ورته ويل کېده سپور کړ او د مسعود بن هنيده په نوم خپل غلام يې ورسره کړ او تر مدينې يې ورسول .
بيا يې له عرج څخه ثنية العائر او بيا يې د رِيْم نومې درې ته ښکته کړل، بالاخره د سفر د دورانيې پای د دوشنبې په ورځ د ربيع الاول د مياشتې په دولسم تاريخ چې د لمر تودوخه په ختمېدو وه په قباء کې بني عمرو بن عوف ته ورسېدل .

قباء ته رسېدل

عبدالرحمن بن عويمر بن ساعده وايي: د نبي کريمﷺ د ملګرو څخه راته خپل ځينو قوميانو وويل: له کله راهيسې چې د مکې نه د نبي کريمﷺ په راتګ وخبرېدو، د سهار په مهال به د هغه د ښه راغلاست لپاره د ماسپښين تر سختې تکندې غرمې پورې په انتظار وو، د ونو بوټو سيوري به هم د سخت لمر له کبله خورا زيات ګرم شول خو چې کله به هيڅ سيوری پاتې نه شو کورونو ته به ستانه شول .
دغه د ګرمۍ سخترينې ورځې شپې وې د نبي کريمﷺ د راتګ په ورځ د عادت په څېر بيا ووتوو، لمر د اسمان منځ ته راغی او سيوري ورک شول، د ګرمۍ د ډېرې تودوخې له کبله بيا کورونو ته ننوتوو، نبيﷺ په داسې حالت کې راورسېد چې مونږ کورونو کې وو، يو يهودي چې مونږ به يې هره ورځ څارلوو چې د چا په انتظار يو په لوړ غږ وويل: ای د قيلې لمسيانو ! ستاسو برخليک او نصيب راورسېد .
چونکه زمونږ زياتره خلکو رسول اللهﷺ نه و ليدلی ټول ورته راووتوو، ابوبکر رَضِيَ

اللهُ عَنْهُ هم ورسره و چې د عمر په لحاظ يې دومره توپير ترمنځ نه و، دواړه د کجورې د ونې سيورې لاندې ناست وو، چې کله سيورى ختم شو ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته څادر سيورى کړ، بيا وپوهېدو چې دا ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او بل نبي کريمﷺ دى .

ابن هشام وايي: د ځېنو معلوماتو له مخې د لومړي ځل لپاره نبي کريمﷺ د کلثوم بن هدِم او د نورو ځېنو راپورونو له مخې د سعد بن خيثمه سره ميلمه شو، د کلثوم بن هدم راويان وايي:

د کلثوم بن هدم له کور څخه چې به کله نبي کريمﷺ راووت د سعد بن خيثمه په جونګړه کې به ناست و ځکه چې دا لونډ و واده يې نه و کړى .

او د نبي کريمﷺ مهاجر شوي بې واده به هم تړول هلته ناست پاست وو .

او د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اړوند راپورونه وايي چې هغه به د حُبَيْب بن اساف سره ميلمه و، او ځېنې نور معلومات ښايي چې د خارجه بن زيد سره به ميلمه و .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مکه کې درې شپې او درې ورځې وځنډېد تر څو د رسول اللهﷺ سره خلکو ايښې امانتونه حقدارو ته وسپاري، چې کله د امانتونو له سپارښتنو څخه وزګار شو د نبي کريمﷺ سره يو ځاى او په کلثوم بن هدم باندې ميلمه شو .

په بني عمرو بن عوف د قباء مقام کې نبي کريمﷺ دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه او پنج شنبه ورځې تيرې کړې او خپل مسجد يې پکې ودان کړ .

مدينې ته رسېدل

د جمعې په ورځ د الله پاک د امر سره سم له قباء څخه مدينې ته ولاړ، د جمعې د ورځې لمونځ يې په بني سالم کې د رانوناء په خوړ کې ادا کړ، دا د نبيﷺ لومړنۍ جمعه وه چې په مدينه کې يې ادا کړه .

د بني سالم بن عوف له قبيلې څخه ورته د عتبان بن مالک او عباس بن عباده بن نضله په شمول څه خلک راغلل او ورته يې وويل: ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو قوه او دفاعي وژونکي اسلحه بسنه کوي، هغه ورته وويل: اوښې ته لار پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاړه شي، نو سترګو په لار خلکو ورته لاره پرېښوده، د بنو بياضه قبيلې کورونو ته په رسيدګی ورته د بنو بياضه د قبيلې مشرانو زياد بن لبيد او فروة بن عمر په شمول خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله ! ستا د حفاظت او ساتنې لپاره زمونږ د ځوانانو جګړيزه ډله او وژونکي اسلحه بسيا کوي، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته حکم کړی شوی دی چې چرته لاړه شي، اوښه روانه وه د بنو ساعده تر قبيلې چې ورسېده نو د بنو ساعده د قبيلې د سعد بن عباده او منذر بن عمر په شمول ورته خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله ! ستا د ښه حفاظت لپاره زمونږ جنګيالي ځوانان او زور داره اسلحه کفايت کوي دلته تم شه، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کره لاړه .

اوښه روانه وه تر دې چې د بني الحارث بن خزرج قبيلې کورونو ته روسېده، د دې قبيلې د مشرانو سعد بن الربيع او خارجه بن زيد او عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په شمول ورته خلک راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله ! ستا د مزيد حفاظت لپاره زمونږ جنګيالي ځوانان او پياوړې اسلحه بسنه کوي، دلته پاتې شه، هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې د هر چا کور ته لاړه .

اوښه روانه شوه او د بنو عدي بن نجار قبيلې کورونو ته ورسېده، د دې قبيلې د مشرانو د سليط بن قيس او د ابو سليط اسير بن ابي خارجه په شمول ځينې نور خلک هم راووتل او ورته يې وويل: ای د الله رسوله ! د خپلو ماماګانو کره دې تم شه د ځوانانو جنګيالو او وسلوالو نوميالو په حفاظت کې به يې – د ام عبدالمطلب سلمی بنت عمر – له اړخه يې ماماګان کېدل .

هغه ورته وويل: اوښې ته لاره پرېږدئ دې ته امر شوی دی چې چرته لاړه شي، اوښه روانه شوه او د بنو مالک بن نجار قبيلې کورنو ته ورسېده او د نبوي مسجد په لويه

دروازه اوښه چو شوه، هېره دې نه وې چې د اوښې دغه تم ځاى د دوو يتيمانانو چې د بني نجار سره يې كورنۍ اړيكې وې د خورماوو د وچولو ځاى و، او دغه دواړه هلكانو سهل او سهيل نومونه درلودل، د معاذ بن عفراء پركټيان وو .

نبيﷺ له اوښې ښخه راښكته نه شو، اوښه بېرته پاڅېده لږ څه وړاندې لاړه بېرته يې شاته وكتل او د دوهم ځل لپاره بيرته په لومړي ځاى چو شوه، نبي كريمﷺ مهار پرېښى و خو بيا هم نبيﷺ ترې راښكته نه شو .

اوښې په ملاستې حركتونه پيل كړل او اوازونه يې شروع كړل او د سينې او حلق لاندېنۍ برخه يې په ځمكه جوخته ولګوله .

ابو ايوب انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې په ډېرې چټكۍ سره سامان له دروازې دننه كړ هغه و چې نبيﷺ ورسره ميلمه پاتې شو، داوښې د چو ځاى اړوند يې وپوښتل چې د چا دى ؟

معاذ بن عفراء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: زما د دوو پركټيانو سهل بن عمرو او سهيل بن عمرو دى، هغه دواړه به زه راضي كړم خو ه په دې ځاى مسجد جوړ كړه، نبي كريمﷺ پر ې د مسجد جوړولو امر وكړ او د ابوايوب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره تر هغه په كور كې پاتې شو چې مسجد او تر څنګ يې خپل كور هم سر ته ورسېد .

په مسجد كې د مسلمانانو كار كولو ته په ترغيب كې هغه خپله هم كار كو، د دې له امله د ټولو مهاجرو او انصارو وروڼو په كار كې اخلاص نور هم پسې زيات شو .

د كار كولو په وخت كې يو مسلمان وويل:

لَئِنْ قَعَدْنَا وَ النَّبِيُّ يَعْمَلُ ** اِذْ ذَاكَ مِنَّا عَمَلٌ مَضَلَّلُ

❍ كه پيغمبر په كار بوخت وي او مونږ تش خوشې ناست يو، نو دا به مو له اړخه ډېر ناوړه كار وي .

او نورو مسلمانانو به ويل چې:

لاَ عَيْشَ الاَّ عَيْشُ الآخِرَةِ ** اللَّهُمَّ ارْحَمِ الأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ

❍ د اخرت پرته نور هيڅ نېكمرغه زندګي نشته،اى الله انصارو او مهاجرينو باندې ته

رحم وکړه .

د مسجد او کورونو د منصوبې پای ته رسېدو سره سم نبي کريمﷺ د ابو ايوب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له کور څخه نقل مکاني وکړه، الله دې پرې رحم وکړي .

ابو ايو ب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي:

له کله راهيسې چې نبي کريمﷺ زما کور ته راغی، هغه دکور په لاندې برخه کې ميشت شو، زه او ام ايوب دواړه د کور په بره برخه کې ميشت وو، ماورته وويل : په طبيعت مې ښه نه لګيږي چې ته په کوزه برخه او مونږ په باندې برخه کې يوو، ته باندې او وسېږه او مونږ به د کور لاندې برخې ته لاړ شو .

هغه راته وويل: مونږ د کور په ښکته برخه کې خوښ يوو .

هغه وايي: نبي کريمﷺ د کور په لاندې برخه او مونږ دکور په لوړه برخه کې وو په دې کې زمونږ د اوبو چاټی ماته شوه، له يوې کمبلګۍ پرته مو نور څه نه درلودل په توندی مو اوبه وچې کړې هسې نه بام په نبي کريمﷺ ونه څڅيږي او تکليف کې نه شي .

هغه وايي:د ماښام خوراک به مو ورته واستو چې له کوم ځای څخه به نبي کريمﷺ خوراک کړی و ما او ام ايوب به له هم هغه ځايه خوراک پورته کوو تر څو الله پاک مو له خير او برکت نه ډک کړي .

يوه شپه مو ورته د ماښام په ډوډۍ کې وره (هوره) او پياز واچول خو چې لوښي او کالي کنډولي تر کوره راغلل د هغه د خوراک پرې هېڅ اثر نه ليدل کېده، په خوفزده حالت ورغلم او ورته مې وويل: ای د الله رسوله ! هر شپه به ما او ام ايوب ستا نه پاتې خوراک د برکت لپاره خوړه او اوس مهال تا بېرته رالېږلي خوراک کې ستا د خوراک هېڅ اثر نه و، هغه راته وويل: زه د ملائکو سره خبرې اترې کوم او په خوراک کې د دغې بوټي خوند و، تاسو يې وخورئ زه يې نه شم خوړی .

هغه وايي: مونږ تيار کړی خوراک بېرته مونږ وخوړه او د بيا ځل لپاره به مو ورله د خوراک په تياری کې د هوږې او پيازو هېڅ بندوبست نه کوو .

ابن اسحاق وايي: په مکه کې له بندېوان او په امتحان کې له ګېر مسلمانانو پرته نورو

ټولو مسلمانانو مدينې ته د نبيﷺ څنګ ته هجرت وکړ .
له مکې څخه مدينې ته مهاجرينو د ځان سره خپل ټول اهل او شتمنۍ په راوړولو په بشپړه توګه ونه توانېدل له بني جمح څخه بنو مظعون، او د بنو اميه حليفګان (ملګري) بنو جحش بن رئاب، او له بنو سعد څخه بنو البُکَير د بنو عدي بن کعب حليفګان وو، په مکه کې يې کورنه وتړل شول کنډې کېږې شول چې هېڅ څوک پکې نه شو اوسېدای .

په مدينه کې د نبيﷺ خطبې او نوي تړونونه

مدينې ته په رارسېدلي کال کې نبي کريمﷺ د ربيع الاول له مياشتې څخه د راراوان کال د صفر د مياشتې پورې چې د هغه د مسجد او کورونو د ابادۍ منصوبه په کې په بشپړه توګه تکميله شوه او له بل پلوه په کې د مدينې ټولو اوسېدونکو اسلام ته غاړه هم کېښوده، د اوس قبيلې پورې تړلي څه شمېر قبيلو لکه خطمه، واقف، وائل او اميه کورنيو اسلام نه و قبول کړی، دوی هم هغسې په شرک پاتې وو، له دوی پرته د ټولو انصارو په کورنو کې اسلامي بيرغ څپاند رپېده .
ما ته د ابوسلمه بن عبدالرحمن په روايت رارسيدلي معلومات وايي چې نبي کريمﷺ په مدينه کې لومړۍ خطبه دا وکړه، او زه د الله پاک پورې له دې نه پناه غواړم چې په رسول اللهﷺ باندې هغه څه ووايم چې هغه نه وي ويلي:
لومړی يې د الله پاک حمد او ثناء وويله چې څنګه يې د شان سره ښائېده او بيا يې وويل: د نفس د نجات لپاره نېک اعمال توخه کړئ، قسم په رب لايزال چې هرومرو به هر څوک بې هوشه شي او خپل رمه به بې سرپرسته او بې سرنوشته پرېږدي، د دغې انسان او د الله ترمنځ به هېڅ ترجمان او څوکېدار نه وي مخامخ به ترې ويوښتل شي: ايا تا ته زما پيغمبر نه و راغلی او دين يې درته نه و رسولی ؟ ما تا ته شتمني نه وه

درکړې او پېرزو مې دربندې نه وه کړې ؟ د ځان لپاره دې څه توښه کړې دي ؟ پوښتل شوی به کېږ او ښي اړخونو ته وګوري هېڅ به ونه ويني، خو چې وړاندې او مخې ته وګوري له جهنم پرته به نور څه ونه ويني، که څوک د جهنم له اور څخه ځان په نيمه کجوره هم بچ کولای شي نو ځان دې بچ کړي او که د چا سره څه نه وي په ښه خبره او نېکه رويه دې ځان له اور څخه وژغوري، ښه او پاکه خبره الله پاک په لس چنده تر اووسوه چنده پورې قبلوي، والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته .

بيا په بل ځل نبي کريمﷺ خطبه وکړه او خلکو ته يې وويل:

کامل حمد او بشپړه ثناء الله لره ده، د هغه ثناء بيانوم او مرسته ترې غواړم، د خپلو ناپاکو او بدو علمونو او د نفس د شرونو څخه د الله پاک پورې پناه غواړو، الله پاک چې څوک په سمه لار روان کړي هېڅ څوک يې نه شي بې لارې کولی او څوک چې بې لارې کړي د سمې لارې ښوونکی يې څوک نه وي، په دې کلک اقرار کوم چې د الله پاک پرته بل هېڅ څوک معبود برحق نشته، ښې او خوندورې خبرې د الله خبرې دي، هغه څوک کامياب او سربالا دی چې الله پاک ورته قران په زړه کې ښايسته کړی وي او د کفر نه وروسته الله پاک په اسلام کې ننويستلی وي او ښه هغه څوک دی چې قران ورته ښې خبرې ښکارې، قران کريم په رښتيا هم ښايسته او له بلاغت نه ډک دی .

د ځان لپاره هغه څه پسند بولي چې د الله پاک خوښ وي او د زړه له کومې الله پاک سره مينه او رښتنی محبت ولرئ، د الله پاک په کلام او ذکر ځان ستړې مه بولئ او مه ورڅخه خپل زړونه سختوالي ته پرېږدئ، الله پاک چې څه شی پيدا کوي ځينو ته پکې په نورو غوروه والی ورکوي، د الله ذکر او د قران تلاوت ډېر غوره دی، په اعمالواو بندګانو کې د غوره ترينو نومونه الله درښوولي دي او ښې خبرې يې هم درښودلې دي، خلکو ته چې کوم رزق – حلال وي او که حرام – ورکړل شوی وي الله درښودلی دی چې دا رزق حلال او دغه حرام دی، يواځې د الله عبادت وکړئ او هېڅ راز شريک ورسره مه جوړوئ، په کامله او حقه توګه له الله څخه وډار شئ او د الله په خاطر سمې

روغي خبرې وکړئ، او د الله په خاطر خپل منځ کې سره مينه ګرکي جوړ شئ، الله پاک په دې ډېر زيات غصه کيږي چې وعدې ورسره ماتی شي، والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته .

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ هم نبي کريمﷺ عهد نامه لاسليک کړه، دمعاهدې لاسليک تر څنګ د يهودو سره هم موافقې ته ورسېد هغوی ته يې ديني او او مالي پوره حفاظت او ډاډ ورکړ، دا نه بلکې د هغوی لپاره يې په ځان او د ځان لپاره يې په هغوی شرطونه کېښودل اوورسره يې وليکل چې:

بسم الله الرحمن الرحيم

دا ژمنه د الله پاک نبي محمدﷺ د قريشو او يثرب د مسلمانانو او مومنانو ترمنځ ترسره کړه، په دې حکم کې هغه مسلمانان هم داخل دي چې دمسلمانانو پيروکاران او ورسره يو ځای وي او په يو صف کې ورسره جهاد کوي چې دوی ټول:

- ځانګړي او مستقل خلک دي، له قريشو څخه راغلي مهاجرين به د تېر په څېر د اسلام نه مخکې د ورسره خپملنځني ديتونه ورکوي، او د نورو مومنانو ترمنځ به د عدل او انصاف له لارې د بنديوان قديه ورکوي .
- بنو عوف به هم په مخکني نظام خپل منځني ديتونه ورکوي او هره کورنۍ او قبيله به دخپل بنديوان فديه ورکوي .
- بنو ساعده به هم د خپل وړاندينې نظام سره سم د يتونه ورکوي، او د مسلمانانو سره به په عدل او انصاف د خپلې قبيلې اړوند بنديوان فديه ورکوي .
- بنو الحارث به هم د خپل سابقه قانون په بناء د يتونه ورکوي او د مسلمانانو سره به د عدل او ډېر انصاف له لارې د قبيلې د بنديوان فديه ورکوي .
- بنو جعشم به هم د خپل تير دستور له مخې ديت ورکوي او د مسلمانانو سره به د

عدل او انصاف له لارې د قبيلې د بنديوان فديه ورکوي .

❐ بنو عمرو بن عوف به د خپل سابقه نظام د بندونو د غوښتنې سره سم د مړي ديت ورکوي او د مسلمانانو سره به د انصاف له لارې د قبيلې اړوند بنديوان بند ازادوي .

❐ د مسلمانانو ترمنځ به هره مسلمانه کورنۍ د خپل بنديوان د بند د لرې کولو غم پخپله خوري .

❐ بنو النبيت به دخپل قانوني نظام له مخې د مړو ديتونه ورکوي او د خپل بنديوان د ازادولو فديه به ورکوي .

❐ بنو اوس به د خپل سابقه نظام په رڼا کې د يتونه ورکوي او دمسلمانانو ترمنځ به په عدل او انصاف د بنديوان فديه ورکوي .

د دوی هره کورنۍ به د خپل بنديوان د بند د خوشې کولو فديه په نيکه طريقه ورکوي .
مسلمانان به هېڅ کله خپل منځ کې د ديت يا فديې ورکولو په مهال تنگ دسته مسلمان يواځې نه پرېږدي، د خپلمنځني گردو ناخوالو لاملونه ستر ظلم او عدوان دی، د کافر په ضد ټول مسلمانان يو موټی دي ولو که کافر يې ځوی هم وي، په کافر به هيڅ مسلمان نه شي وژل کېدای او نه به د مومنانو په ضد د کافرانو مرستندويه جوړېدای شي، د الله پاک ذمه يوه ده په دغې ذمّې سره پرې هر چا ته امان ورکولای شي ولو که پناه ادنی مسلمان هم ورکړي، له نورو خلکو پرته يو مسلمان د بل مسلمان کلک دوست دی، د مونږ سره عهد او په ژمنه ولاړو يهودانو سره زمونږ د مرستې او کومک اعلان دی نه به پرې څوک ظلم کوي او نه به پرې د نورو خلکو مرستندويه جوړيږي، د مومنانو د صلحې او سلا خبره يوه ده .
د الله پاک په لاره کې د جنگ په مهال به مسلمان د بل مسلمان له سلا مشورې پرته د دښمن سره روغه بره نه کوي، زمونږ سره په غزا وتلي خلک ځېنې د نورو پل دی، د الله پاک په لاره کې د سر او وينې د بې مثاله ارزښت په بنسټ مسلمان په مسلمان قصاص اووژلی شي .
مومنان رښتيا په روغه سيده لاره روان دي، قريشي کافر ته به هېڅ څوک د سر اومال

پناه نه ورکوي او نه يې د مسلمان د تالاترغۍ کولو څخه څوک ساتلی شي، که د گواهۍ او شهادت له لارې په چا د چا قتل ثبوت شي نو قصاصاً به پرې وژلی شي مگر هغه مهال چې د مقتول کورنۍ يې بخښش اعلان کړي، ټول مسلمانان مومنان به د مقتول د غچ لپاره يوه خوله او يو لاس وي .

په دې ټولگه کې چې کوم بندونه ليکل شوي دي په الله پاک او د اخرت په روځ چې څوک باور لري له اقرار وروسته به هېڅ بدعتي انسان ته پناه او دمه ځای نه ورکوي، او نه به يې کومک او مرسته کوي، خو بياه هم که څوک ورته ځای ورکړي او يا يې مرستندويه جوړ شي د قيامت په ورځ به پرې د الله پاک لعنت او غصه وي، د هېڅ فرضي يا نفلي عبادت برخه به ترې قبوله نه شي .

د هرې شخړې او تاو تريخوالي غوڅه پرېکړه د الله او د هغه د رسول محمدﷺ اخرنۍ فيصله ده .

يهودان چې تر څو محاربين وي مالي لگښتونه به خپله سمبالوي، د بنو عوف يهودان د مسلمانانو سره يو لاس دي، د يهودو خپل ديانت او مسلمانان به په خپل دين وي، د هغوی د غلامانو دين د هغوی دين دی، بريد او بربريت کول ځان ته زيان او ستونزه جوړول دي، د بنوالحارث، د بنو ساعده، د بنو جشم، د بنو اوس او د بنو ثعلبه يهودانو ته هغه حقوق حاصل دي کوم چې د بنوعوف يهودانو ته حاصل دي، که څوک تېری وکړي زيان يې خپل ځان او کور والاو ته دی، جفنه کورنۍ هم د بنوثعلبه اړوند قبيله ده، د بنوعوف يهودانو د حقوقو په شان بنو شُطيبه هم حقوق لري، وفا وفا وي او دوکه دوکه وي، د بنوثعلبه ماتحت د بنو ثعلبه په څير دي، د يهودانو راز دارو ته ټول هغه حقوق حاصل دي چې يهودانو ته حاصل دي، د محمدﷺ له اجازې پرته به هېڅ يهودي له مديني څخه نه وځي، د ټپونو غچ هيڅ څوک نه شي نيولای، که څوک ورانکاری کوي زورر به يې ځان او کورنۍ ته وځي مگر هغه څوک چې ظلم زياتی ورباندې شوی وي .

په دې پرېکړه الله پاک او د هغه مومنان بندگان راضي دي .

يهودان به خپله مالي پانگه او مسلمانان به د خپلې مالي پانگې نه لگښتونه كوي، دواړه خواوې به هغه څوک ماتوي چې د تړونوالو په يوې خوا يرغل او بريد وكړي، له خودغرضۍ پرته به دواړه خواوې د يو بل مرستندوی وي .

د ملگري د جرم په ارتكاب د مجرم پرته نور ټول بري دي، د بې وسه او بې كسه مرسته به هرو مرو كيږي .

يهودان چې تر څو محاربين وي د مسلمانانو سره به جنگي لگښتونه په شريكه سمبالوي[۱]، د تړون په دواړو خواو په مدينه كې تاو تريخوالى ناروا دی .

كه د تړون له دواړو خواو څخه د فساد او خطر ويره حس كړی شي غوڅه پريكړه به پرې الله پاک او د هغه رسول محمدﷺ كوي، د دې ژمنې په حق او صدق منځ پانگه باندې الله پاک راضي او خوشحاله دی، قريش او گردو مرستندويانو ته يې پناه وركول سرغړونه ده، كه قريش چرته په مدينه يرغل وكړي د تړون دواړه خواوې به ورسره كلک مقاومت كوي، د صلحې سلامتيا په دوران كې به وررسره صلحه كولی شي او كه دېته ورته نور اړينو حالتونو كې سره خيالات تبادله كيدل نو دوی هم د مومنانو د حقوقو په څېر ثابت حقوق لري .

خو كه د دين په ضد څوک لاس بره كړي له دغې حقوقو څخه مستثنى دی، ټول خلک بايد هغه څه ته غاړه كيږدي چې دواړه خواوې پرې اتحاد رايه وكړي .

د اوس د قبيلې ملاتړي يهودان او غلامان يې هغه حقوق لري چې د ژمنليک دواړه خواوې يې لري، وفا د جفا په څېر نه ده، هر سړی به د خپل عمل سره مخامخ كيږي، د دې ژمنليک رښتنې او پاكيزه ويناوې الله پاک پخپل كومک تاييدوي، له ظلم او تيري پرته كه له مدينې څخه څوک ووځي او يا په كې ووسي په امن كې به وي .

(۱) دا حكم د جزيې له فرضيت وړاندې او د اسلام د ضعف په حالت كې و ، يهودانو چې به كله د مسلمانانو په شراكت كې جنگ وكړ په غنيمت كې به ورته پوره برخه هم وركړل كېده ، له دې كبله يې پرې په دې تړون كې د جنگي مالي لگښتونه انجامول څكه فرض كړي وو .

د وفادار او پرهيزگار انسان مل الله پاک دی او محمدﷺ يې رښتني استازی دی .

د مهاجرينو او انصارو ترمنځ وررولي

ابن اسحاق وايي: په نبي کريمﷺ باندې له دروا‌غو ويلو نه الله پورې پناه غواړو خو د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريمﷺ د خپلو مهاجرينو او انصارو ملګرو ترمنځ د وروري لړې پيل کړه، هغه وويل:

د الله لپاره ټول سره خپل منځ کې دوه دوه وررونه وررونه شئ .

بيا يې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له لاسه راونيو او ويويل: دا زما ورور دی .

نو د الله پاک رښتنی استازی او د الله پاک د استازو سربراه او د پرهېزګارانو امام او علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وررونه وو .

د الله پاک او د هغه د رسولﷺ کلک مرستندويه زمری حمزة بن ابي طالب د نبيﷺ تره او د نبيﷺ غلام زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وررونه وو، د احد په ورځ يې وصيت وکړ که زه شهيد شوم وارث به مې زيد بن حارثة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وي .

جعفر طيار او د بنو سلمه د قبيلې ځوان معاذ بن جبل – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – دواړه وررونه شول .

ابوبکر بن ابي قحافة او خارجة بن زهير رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه وررونه شول .

عمر بن الخطاب او عتبان بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه وررونه شول .

ابوعبيده بن الجراح او سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه وررونه شول .

عبدالرحمن بن عوف او سعد بن ا لربيع رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه شول .

زبير بن العوام او سلمة بن سلامة – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه شول .

عثمان بن عفان او اوس بن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .

طلحة بن عبيدالله او کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .

سعيد بن زيد او ابي بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .

مصعب عمیر او ابو ایوب انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
ابوحذیفه بن عتبه او عباد بن بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
عمار بن یاسر او حذیفة بن الیمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
ابوذر الغفاري او منذر بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
حاطب بن ابي بلتعه او عویم بن ساعده رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
سلمان فارسي او ابو الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غلام بلال او ابو رویحة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وررونه دي .
دا د ځېنو هغو خلکو نومونه دي چې نبي کریمﷺ یې مونږ ته د رارسیدلي معلوماتو له مخې ورورلۍ اعلان کړې وه .

د اذان قیصه

نبيﷺ چې په مدینه کې کله ښه ډاډمند شو، مهاجرین ورونه ورسره یو ځای شول، انصار هم په خپلو پښو ټینګ ودرېدل، د لمونځ، زکات، روژې او د حدودو د تنفیذ او د حلالو او حرامو ترمنځ بشپړ توپیر په مسلمانانو فرض کړی شو، اسلام یې په منځ کې ښه پیاوړی شو .

په رښتیا هم د ټولو ترمنځ اسلام په سمه معنی شتون درلود، مدینې ته د نبی کریمﷺ د راتګ سره سم به خلک د لمونځ لپاره د اذان نه بغیر راتلل، نبي کریمﷺ په مدینه کې وغوښتل چې د لمونځ د ادا کولو لپاره د یهودانو په څېر شپېلۍ یا ښکر کې اواز وپوکوي او یا هم د نصرانیانو په څېر د لمونځ لپاره ګړینګۍ وشرنګوي، له لرګي څخه یې ګړینګۍ هم وتراشو، دوی لا په دې حالت کې وو چې عبد الله بن زید بن ثعلبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بلحارث بن خزرج ورور اذان په خوب کې ولید، نبي کریمﷺ ته راغی او ورته یې وویل: ای د الله پیغمبره ! نن شپه مې خوب کې یو سړی ولید، شین رنګ

پوښاک باندې سمبال و، په لاس کې ورسره ښکر و ما ورته وویل: ای سړیه ! ښکر خو نه پلورې ؟ هغه راته وویل: په دې څه کوې ؟ ما ورته وویل: د لمونځ لپاره پرې خلک راټولوم، هغه راته کړه: د ښکر نه درته بل ښه شی دروښایم ؟ ما ورته وویل: راته یې وښایه څه دي ؟ هغه راته وویل: (اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ * اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ * أَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَ اللهُ * أَشْهَدُ أَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَ اللهُ * أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُوْلُ اللهِ * أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَّسُوْلُ اللهِ * حَيَّ عَلَى الصَلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ * حَيَّ عَلَى الفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الفَلاَحِ * اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ * لاَ اِلَهَ اِلاَ اللهُ) .

چې کله یې نبي کریمﷺ په دې خوب وخبرو ورته یې وویل: ورشه بلال ته یې ورزده کړه هغه ستا نه لوړ غږی دی او په دغې کلماتو دې اذان وکړي او خوب دې هم رښتیا او حقیقي خوب دی .

په دغې کلماتو چې کله بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اذان وکړ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپل کور کې واورېد، نبيﷺ ته چټک راغی او څادر یې د ځان پسې راښکو او ورته یې وویل: ای د الله پیغمبره ! په هغه الله مې دې قسم وي چې ته یې په حقه توګه راستولی یې چې د عبدالله بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خوب په څېر خوب ما هم لیدلی دی .

نبيﷺ ورته وویل: په دې د الله حمد او ثنا ده .

په مدينه منوره کې د نبي کريمﷺ د ځېنو ملګرو رنځور ېدل

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايي: کله چې د الله پاک استازی محمدﷺ مدينې ته راغی نو مدينه د الله په ځمکه کې تر ټولو زياته تبناکه ځمکه وه، نو ملګري يې هم په رنګارنګ رنځونو اخته شول، خو الله پاک ترې پېغمبر روغ رمټ او بچ وساتو .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د هغه دواړه غلامان عامر بن فهيره او بلال بن ابي رباح په کور کې د رنځ په حالت کې اخته پراته وو، د حجاب د فرضيت نه وړاندې زه ورغلم او د هغوی بيمارپرسي مې کوله، هغوی په دومره سخته تبه اخته وو چې د الله پاک پرته پرې څوک خبردار نه وو، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورنږدې شوم او ورته مې وويل: اوس څنګه يې ؟ هغه وويل:

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ فِيْ أَهْلِهِ ** وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ

ژباړه: هرڅوک د خپلې کورنۍ غړو سره په صحت او روغتيايۍ کې خوښ دی خو ولې مرګ ورته د څپلۍ له وندني هم زيات نزدې دی .

د ځان سره مې وويل: په خدای چې د ډېرې تبې له کبله مې پلار په ځان نه پوهيږي .

بيا عامر بن فهيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورغلم او ورته مې کړه چې څنګه يې ؟ هغه وويل:

لَقَدْ وَجَدْتُ الْمَوْتَ قَبْلَ ذَوْقِهِ ** اِنَّ الْجُبَانَ حَتْفُهُ مِنْ فَوْقِهِ

كُلُّ امْرِئٍ مُجَاهِدٌ بِطَوْقِهِ ** كَالثَّوْرِ يَحْمِيْ جِلْدَهُ بِرَوْقِهِ

ژباړه: د مرګ تريخ حالت مې د مرګ له راتګ څخه مخکې و څکو، د بوزديله سړي مرګ د هغه د پاسه وي .

هر سړی تر خپل توان پورې ګرم دی، لکه غويا چې په خپلو ښکرونو باندې څرمن ګروي .

ځان سره مې وويل: په خداي چې عامر د ډېر تبې له کبله په ځان نه پوهيږي .
خو په بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې به کله تبه راغله دېوال ته به تکيه شو او ويل به يې:

أَلاَ لَيْتَ شَعْرِيْ هَلْ أَبِيْتَنَّ لَيْلَةً ** بِفَخٍ[1] وَ حَوْلِيْ اِذْخِرٌ وَ جَلِيْلُ
وَهَلْ أَرِدَنْ يَوْماً مِيَاهَ مَجَنَّةٍ[2] ** وَ هَلْ يَبْدُوَنْ لِيْ شَامَةٌ وَطفِيْلُ[3]

ژباړه: ارمان ارمان چې مکه کې د فخ آی ته ولاړ شم اود سرګړي او د نورو ګياګانو په منځ کې شپه تېره کړم .
او هغه به لا کومه ورځ وي چې د مجنې بازار (مېلې) ته ولاړ شم او د شامې او طفيل غرونه را ته ښکاره شي .
له دوی څخه تولې اورېدلې خبرې مې په زبر زير نبي کريمﷺ ته وکړې او ورته مې وويل: هغوی په ځان نه پوهيږي او هغه دغه وايي .
نبي کريمﷺ وفرمايل: ای الله ! د مکې د مينې او يا د هغې نه هم راته مدينه زياته محبوبه کړه، او د مدينې په صاع او مُد کې راله خير او برکت واچوه، او رنځونه ورڅخه مَهْيَعَه[4] ته واستوه .

د هجرت تاريخ

نبي کريمﷺ مدينې ته د دوشنبې په ورځ چې تکنده غرمه په سرېدو وه راورسېد چې د ربيع الاول د مياشتې دولس ورځې تېرې شوې وې، دغه مهال د نبي کريمﷺ عمر درې

---

(۱) فخ له مکې څخه بهر د مقام (ځای) نوم دی .
(۲) (مجنه) په جاهليت کې دعربانو مشهوره ميله وه .
(۳) شامه او طفيل په مکه کې غرونو نومه دي .
(٤) مهيعه جحفې ته ويل کيږي او جحفه د اهل شام ميقات دی .

پنځوس کاله و چې دیارلس کاله عمر يې ترې د الله پاک په استازي توب کې تېر کړي و، هغه مبارک د ربيع الاول پاتې ورځې او د ربيع الاخر، جمادى الاولى، جمادى الثانيه، شعبان، رمضان، شوال، ذی القعده، ذی الحجة او د محرم په میاشتو کې په مدينه منوره کې پاتې شو .

لمړۍ غزا

نبي کريمﷺ مدينې ته له راتگ څخه په دولسمه ورځ د صفر په میاشت کې د ودان غزا وکړه، کله چې د ودان مقام ته ورسېد موخه يې قريش او بنوضمره بن بکر بن عبدمناة بن کنانه وو، بنوضمره ورسره مذاکرات وکړل او سره صلحه شول خو قريشو سره د جنگ جگړې موقعه په لاس رانغله او بېرته مدينې ته راستون شو .

د صفر د میاشتې پاتې ورځې يې د ربيع الاول تر لومړنۍ ورځو په شمول مدينه کې تېرې کړې .

د عبيدة بن الحارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنګي ليکه چې د نبي کريمﷺ لومړۍ جنګي کاروان و

نبي کريمﷺ له مدينې څخه عبيدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناة بن قصي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شپېته يا اتيا مهاجرينو جهادي اتلانو په ملتيا واستو چې د انصارو څخه په کې هېڅ څوک نه وو، د ثنية المرة نوم ځای اوبو ته په رسېدو د قريشو د لوي غټ لښکر سره مخامخ شول، که څه يې هم ترمنځ جنگ جگړه ونه شوه خو ولې سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کې غشی وار کړ، په اسلام کې لومړی غشی سعد بن

ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وروِلی دی .

د بحر غاړې ته د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنګي کاروان

بیا نبي کریمﷺ حمزه بن عبدالمطلب بن هاشم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دېرشو مهاجرینو چې هېڅ انصاري په کې نه و د بحر تر ساحله واستو، ابوجهل بن هشام چې د مکې د درې سوه کسیزه قافلې مشري یې کوله ورسره د عیص په مقام کې مخ تر مخ شول، د دواړو ډلو ترمنځ مجدي بن عمرو الجهني چې د دواړو خواوو سره یې ټینګې اړیکې درلودلې منځګړتوب وکړ، دواړه خواوې د خیالاتو د تبادلې له مخې شا پر شا شوې او جنګ جګړه ونه شوه .

د بواط غزا

بیا نبي کریمﷺ د ربیع الاول په میاشت کې د قریشو د کاروان[۱] د مخنیوی لپاره د غزا په نیت ووت تر دې چې رضوي د غر له لارې بواط[۲] ته ورسېد خو هېڅ جنګ جګړه ونه شوه او بېرته مدینې ته راستون شو، په مدینه کې یې د ربیع الاول پاتې ورځې د جمادی الاولی د ځینو ورځو په شمول تېرې کړې .

---

(۱) په دې مهال یې په مدینه باندې عثمان بن مظعون امیر ګمارلی و .

(۲) بواط د ینبع سره نزدې د جهینې د غر نوم دی .

د عشیرې غزا

بیا یې د قریشو سره د جنګ کولو پخه اراده وکړه[۱] د بنو دینار د قبیلې له لارې یې پېل وکړ ان چې فیفاء الخبار ته ورسېد، هلته یې د ابن ازهر په میدان کې د ونې د سیورې لاندې دمه واخسته او لمونځ یې هم وکړ تر اوسه یې مسجد دغلته شته دی، د خوراک لپاره ورله بندوبست وکړی شو، خپله یې هم خوراک وکړ او نورو خلکو هم خوراک وکړ، د مشترب نومې چینې څخه ورته اوبه راوړل شوې اوبه یې وڅښلې او بیا رسول اللهﷺ د خلائق مقام په کیڼ اړخ لاړ[۲]، له دې وروسته د عبدالله په نوم مشهورې لارې روان شو ان چې له کیڼ اړخ نه یې د یَلْیَل مقام کې ځای پر ځای شو، د خپل تللي جهادي اتلانو سره یې د ضبوعه نوم ځای کوهي څخه اوبه وڅښتلې، بیا په فرش مَلَل باندې رهی شو تر دې چې د یمامې غونډکیو ته ورسېد، بیا د بطن ینبع له لارې عشیرې مقام ته ننوت، هم هلته د جمادی الاولی او د جمادی ثانیه د څه ورځو په شمول پاتې شو، د بنو مدلج او د هغوی ملاترې قبیله بنوضمره سره یې امن لیک نوشته کړ، بېرته مدینې ته راستون شو او د چا سره پکې جنګ جګړه ونه شوه .

د سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنګي کاروان

د دغې حالاتو په ترڅ کې نبي کریمﷺ سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مهاجرینو په اته کسیزه پلاوې کې واستو تر دې چې د حجاز د ځمکې خرار نوم ځای ته ورسېد،

(۱) په دې مهال یې په مدینه باندې ابوسلمه بن عبدالاسد امیر ګمارلی و .

(۲) خلائق په مدینه کې د عبدالله بن احمد بن جحش ځمکه وه .

هېڅ جنګ جګړه ونه شوه او بېرته مدينې ته راستون شو .

د سفوان يا د بدر لومړنۍ غزا

د عشيرې د غزا له راستنېدو وروسته نبيﷺ په مدينه کې ډېرې کمې ورځې تېرې کړې چې لسو ته هم نه رسېدې، په دې جريان کې کرز بن جابر الفهري د مدينې په څرځايونو د اوښانو او ګډو بزو په رمو حمله وکړه، نبي کريمﷺ يې پلټنې پسې ووت ان چې د بدر ترڅ سفوان نوم ځای ته ورسېد[۱]، خو کرز بن جابر خپې سپکې کړې وې، دې ته د بدر لومړنۍ غزا هم ويل کيږي، نبي کريمﷺ بېرته مدينې ته راستون شو او د جمادی الاخره، رجب او شعبان مياشتې يې په مدينه کې تېرې کړې .

د عبدالله بن حجش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنګي کاروان

د بدر لومړنۍ غزا وروسته نبي کريمﷺ اته کسيزه پلاوې چې مشري يې د عبدالله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په غاړه وه او د انصارو څخه پکې هېڅ څوک نه وو ټول مهاجرين وو، د ورکړل شوې ليک په ترڅ کې واستول او ورته يې امر وکړ چې بايد له دوو ورځو مزل مخکې د ليک مخ کتنه ونه کړي او بايد هلته ولاړ شي چې چرته ورته په ليک د تللو امر شوی دی په دې شرط چې خپل ورسره ملګري به د جبر زور له مخې په تللو نه مجبوروي .

عبدالله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له دوو ورځو وروسته د ورکړل شوي ليک مخ کتنه

(۱) په دې وخت کې يې په مدينه زيد بن حارثه – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – امير ټاکلی و .

وکړه، په ليک کې داسې ښکل شوي وو:

کله چې زما ليک پرانيزئ نو د مکې او طائف ترمنځ نخله نوم ځای ته ولاړ شه، له هم هغه ځايه د قريشو ټيټ او پاس ټول معلومات مونږ ته راوړه .

عبدالله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله ليکل ولوستل ويويل: ستا خبره مې واورېده او ستا خبره منم .

بيا يې ملګرو ته وويل: نبي کريمﷺ راته امر کړی دی چې د نخلې مقام ته ولاړ شم تر څو د قريشو حالات کشف کړم او نبي کريمﷺ پرې وخبروم، په راکړي ليک کې يې له دې نه منعه کړی يم چې د جبر زور له لارې تاسو د ځان سره بوځم د شهادت مرګ چې څوک د ځان لپاره غوره بولي هغه دې راسره لاړ شي او که د شهادت مرګ چا ته پسند نه وي مدينې ته دې ستون شي، خو زه پخپله د نبي کريمﷺ د امر سره سم هرومرو ځم .

د ورسره ملګرو په شمول ټول روان شول هېڅ څوک ترې پاتې نه شول .

د حجاز په لويه لاره د بحران نوم ځای کې د سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا اوښه چې دواړه به پرې وار په وار سپرېدل ورکه شوه، د اوښې پسې تالاش او پلټنې له کبله دواړه وروسته شول او عبدالله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د باقي ملګرو سره ځانونه د نخلې مقام ته ورسول، څه ګوري چې د قريشو تجارتي قافله چې د مميزو او څرمنو په شمول پکې نورې خوراکي توکي هم وې د تېرېدو په مهال وه .

په تجارتي قافله کې عمرو بن الحضرمي، عثمان بن عبدالله بن المغيره او د ده ورور نوفل بن عبدالله، حکم بن کيسان هم وو، قريشو چې کله مسلمانان وليدل ګبراو شول حالانکه چې دوي ته نزدې يې دمه ايښې وه، عکاشه بن محصن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې سر يې خرولی و ورپورته شو هغوی وليد، يو بل ته يې وويل: په ارام شئ ونه ډارېږئ، دا خلک عمرې ته روان دي .

په دې جريان کې مسلمانان سره خپل منځ کې سلا مشوره شول چې که له قافلې څخه نن شپه لاس ونيسو نو نزدې ده چې حرم ته ننوځي او که لاس ورباندې پورته کړو نو د

محرم د مياشتې بې حرمتي راڅخه کيږي، بايد څه وکړو ؟ حالانکه د رجب اخرني ورځ ده .

د خيالاتو د تبادله کولو په ترڅ کې يې عزم لوړ کړ چې که په دښمن کې په هر چا وتوانېدل مړ به يې کړي او ورسره مال به ترې واخلي .

واقد بن عبدالله الليثي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په عمرو بن الحضرمي غشي وار کړل او هغه يې وواژه، عثمان بن عبدالله بن المغيره او حکم بن کيسان يې بنديوان کړل او نوفل بن عبدالله يې له منګولو څخه په تيښته بريالى شو، عبدالله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تجارتي قافله او دواړه بنديان تر مدينې راوستل او په رسول اللهﷺ يې وسپارتل .

کله چې نبيﷺ قافله او بنديان وليدل ورته يې وويل: په حرامه مياشت کې خو ما تاسو ته د جنګ امر نه و کړی !!

تجارتي قافله د بنديانو په څنګ کې ولاړه وه، تر دغه مهاله يې ترې هېڅ هم وانه اخستل، د نبيﷺ د خبرې سره صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُم ډېر پښېمانه شول او داسې يې وانګيرول چې ګنې غرق پرق شول او مسلمانانو ورونو يې هم ورته ډېرې تيرې پاتې خبرې وکړې .

قريشو به هم ويل: محمدﷺ او ملګري يې حرامه مياشت حلاله کړه، وينې يې پکې توی کړې، پردي مالونه يې پکې واخستل، ازاد خلک يې په کې بنديان کړل، خو ولې په مکه کې شته مسلمانانو به په دې ځوابول چې هغوی خو دغه کړنه په شعبان کې کړېده .

د دې پېښې په منځ ته راتګ خلکو ډېرې کږې نسکورې خبرې پېل کړې هغه و چې الله پاک خپل پيغمبرﷺ باندې دا ايت نازل کړ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّـهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللَّـهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَـٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا

وَالْآخِرَةِ وَأُولَـٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) [۱]

مطلب دا شو چې که تاسو دوی په حرامې میاشت کې ووژل نو دوی هم تاسو په حرامو میاشتو کې په الله پاک باندې د کفر سره سره له مسجد حرام څخه رابند کړې یئ او په دې میاشت کې مو د الله پاک له دین حخه رابندوي، خو د مکې نه ستاسو ویستل سره له دې چې تاسو په اصل کې د مکې باشندګان یئ د الله په نیز له دې څخه لویه ګناه ده چې تاسو یې ووژنئ .

د (وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ) مطلب دا شو چې په اسلام باندې د مسلمان زورول تر دې چې کفر ته تسلیمي ورکړي او ایمان بېرته شا ته پرېږدي د الله په نیز د قتل نه هم لویه ګناه ده .

او د (وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا) دې ته اشاره کوي چې دوی دغه ګنده او لا پسې پلیت عمل ته ادامه ورکونکي دي چې نه خو ترې توبه اوباسي او نه دغه پیشه پرېږدي .

چې کله الله پاک دغه ایتونه نازل کړل مسلمانانو ته رسېدلې وېره او ډار په زوال شو .

نبي کریمﷺ دواړه بندیان او تجارتي قافله واخستل، د عثمان بن عبدالله او حکم بن کیسان اړوند قریشو فدیه وراندې کړه ، نبي کریمﷺ ورته وویل: تر هغه ستاسو فدیه نه شو قبلولی تر څو زمونږ ملګري سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا نه وي راغلي، ځکه چې د هغوی اړوند یې ډار احساس کړ چې هسې نه تاسو

---

(۱) سورت بقره : (۲۱۷) . ژباړه : دوی ستاسو څخه د حرامې میاشتې اړوند پوښتنې کوي چې جنګ جدل ور پکې ډېره لویه سرغړونه ده ، ورته ووایه چې جنګ کول او په دې میاشت کې د الله پاک له دین څخه خلک رابندول او په الله کفر او ورسره شرک جوړول او په دې میاشت کې د مکې هستوګنوال له کورونو ویستل د الله په نیز ډېره لویه ګناه ده او خلک په ازمیښتونو کې له دې کبله اچول چې ایمان رانه وړي له قتل څخه لویه ګناه ده او دوی همیشه د تاسو سره په جنګ دي تر څو د توان په اندازه مو بېرته کفر ته ستانه کړي ، خو که له دین څخه څوک ارتداد وکړي او د کفر په حالت کې مړ شي نو په دنیا او اخرت دواړو کې یې نیک عملونه برباد شول او دوی د اور والا دي همیشه به په کې وي .

يې چرته مړه کړئ، که تاسو هغوی وژلي وي نوموږ به دوی په هغوی قصاصاً ووژنو .
په دې جریان کې سعد او عتبه رَضِيَ اللهُ عَنهُمَا دواړه راغلل نو نبي کریمﷺ ترې فدیه قبوله کړه .
بیا حکم بن کیسان اسلام ته غاړه کېښوده او ډېر ښه ایمان یې په برخه شو او تر هغه د نبي کریمﷺ په صحبت کې پاتې شو چې د بئر معونې په پېښه کې شهید شو .
او عثمان بن عبدالله مکې ته ستون او هلته کافر ومړ .

کعبې ته د قبلې راوړېدل

داسې ویل کیږي چې مدینې ته د نبي کریمﷺ له راتګ وروسته په اتلسمې میاشت کې قبله د کعبې په لور واوښته .

د بدر لومړنۍ غزا

نبي کریمﷺ ته راپور راورسېد چې د ابوسفیان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ له شام څخه د قریشو لویه تجارتي قافله راروانه ده، په دې قافله کې د قریشو زیات مالونه او غټه سرمایه کارې ده، قافله د دېرشو یا څلوېښتو کسانو د ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ را روانه ده، د دغسې کسانو له جملې څخه په کې مخرمه بن نوفل او عمرو بن العاص هم وو، په لوړ غږ مسلمانانو ته اواز وکړی شو چې د شام څخه د قریشو لویه تجارتي قافله چې د ژوند ژواک هر خېل توکي په کې شتون لري را روانه ده مخه يې ونیسئ شاید الله پاک به درته ډېر څه په لاس درکړي، ځینې خلک پراته پاتې شول او ځینو نورو راولاړ شول، هغوی داسې انګېرول چې جنګ جګړه به واقع نه شي .

له بل پلوه حجاز ته په رارسېدو ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم خپله استخباراتي شبکه پیاوړې کړه چې څوک به هم ورسره په لاره مخامخ کېدل ډېرې پوښتنې به يې ترې کولې، له ځينو خلکو څخه يې واورېدل چې ستا تجارتي قافلې ته نبي کريمﷺ په کمين کې دی، د سفر لړې دې په ډېر محتاط انداز تر سره ورسوه، هغه سم د لاسه ضمضم غفاري د ډېر ماليت په بدل کې مکې ته واستو ترڅو قريش زر وخبروي چې خپل مالونه او سرمايه کاري د محمدﷺ څخه د متوقع يرغل له خطره وژغوري او هغه ورته د خپلو ملګرو په شمول په لاره کې کمين نيولی دی، ضمضم په چټکه توګه مکې ته ځان رسی وکړ .

مکې ته د ضمضم له راتګ څخه درې شپې وړاندې عاتکې بنت عبدالمطلب خوب ليدلی و چې په ډېر ډار او خوف کې يې اچولې وه، عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې استازی واستو چې وراره ! نن شپه مې له ډار څخه ډک خوب وليد، خوف او ترس لرم چې قوم دې د مصيبتونوپه لومو کې ونه ولوېږي خو خبره د ځان سره پټه وساته، هغه ورته وويل: څه دې ليدلي دي ؟

عاتکه: د ابطح نوم ځای ته اس باندې سپور سړی راشي او په لوړ اواز چغه کړي چې په اسلحو سمبال ووځئ ورنه په درېو ورځو کې به غرق او تباه شئ .

څه ګورم چې ټول خلک ورته راغونډ شول، بيا مسجد حرام ته په داسې حالت کې ننوتل چې ګڼ شمېر خلک ورپسې وو، هلته د کعبې په سر وخوت او لوړ غږ يې وکړ چې: په اسلحو سمبال ووځئ ورنه تباه کيږئ، بيا د ابوقبيس په غر وخوت او همدغه چغه يې پورته کړه، له بره څخه يې په ښکته لويه ډبره راخطا کړه د غر بيخ ته د رارسېدو سره درې وړې شوه، د دغې ماتې شوې ډبرې څخه يوه يوه توکړه د مکې هر کور ته ولويده .

عباس ورته وويل: دا خو خورا ډېر ډارونکی خوب دی، ته يې هم له خلکو څخه پټ کړه چا ته يې مه وايه .

چونکه وليدبن عتبه بن ربيعه د عباس نزدې دوست و په دې شرط چې چا ته به يې نه

وايي د عاتكې ليدلی خوب يې ورته واورو، هغه دغه خوب خپل پلار عتبه ته ورياد کړ او له دې څخه وروسته په مکه کې خوب د مزيد شهرت مقام تر لاسه کړ، بيا به د قريشو په هر مجلس کې د دغې خوب ذکر او ياد کېده .

عباس وايي: د سهار په مهال د کعبې څخه د طواف لپاره ولاړم، د قريشو يو مجلس چې د عاتکې د ليدلي خوب ذکر او ياداشت پکې کېده، ابوجهل هم ورپه کې ناست و چې کله يې په ما سترګې برابرې شوې را ته يې وويل: ابوالفضل ! چې له طواف څخه وزګار شوې ډېر مهرباني وکړه لږ زما پلو راشه .

زه چې له طواف نه وزګار شوم د ابوجهل مجلس ته ورغلم او ورسره کښېناستم، هغه راته وويل: ای عبدالمطلب زو !! په تاسو کې دغه پېښه له کله منځ ته راغلې ده ؟ ما ورته کړه: کومه پېښه ؟ هغه وويل: د عاتکې خوب ليدنه . ما ورته کړه: ولې هغه څه ليدلې دي ؟ هغه وويل: عبدالمطلب زو!! د نارينه و د پيغمبرئ په دعوه ونه شوئ چې اوس مو زنانه وو د نبوت دعواګانې پېل کړې ؟ عاتکه د خپل ليدلي خوب په ترڅ کې انګيروي چې که په دريو ورځو کې دننه مسلّحانه پاڅون ونه کړو نو مات مات به شو، کولای شو چې دغه درې ورځې شپې انتظار هم وباسو، که خوب يې رښتيا و ټول هغه څه به وشي چې يې ليدلي دي، خو که خوب يې د حقيقت پرته نور څه و هرومرو به د دې ليکنې پېل وکړو چې په عربو کې تاسو لوی ستره دروغجنه کورنئ ياست .

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: په رب ذوالجلال قسم چې هېڅ ټېټه پورته مې ورته ونه ويله او له دې منکر شوم چې هغې څه نه دي ليدلي او بيا سره جلا شول .

د ماښام په مهال راته د عبدالمطلب زو هره زنانه راتله او راته به يې ويل: دغه پليت او فاسق ته دې ولې ځواب نه ورکو چې د کورنئ سړيو پسې يې درله خبرې کولې ؟ هغه د زنانه و بې عزتي پېل کړه او تا ورته کتل ؟ تا کې دومره غيرت نه و چې اورېدلو خبرو ته دې ځواب ويلی وی !!

ما ورته کړه: دا خو دومره لويه خبره نه وه او زه به ورسره هرومرو ليدل کتل کوم، که دغه خبرې يې بيا وکړې ايله به مو ورڅخه خلاص کړم .

د عاتکې د ليدلې خوب په دريمه ورځ سهار بيا د قهره او غوصې په حالت کې ووتم په دې خاطر چې د فوت شوې موقعې جبيره وکړم مسجد ته ننوتم او هغه مې تر سترگو شو، لوړه په رب لايزال چې بارها يې ترخنگ لاړم راغلم خو تر څو د تېر په څېر راته خبرې وکړې او زه پرې فوراً ورغوړېه شم، د مسجد د دروازې له پلوه ابوجهل هم زما پلو ته په چټکې راروان و، چونکه ابوجهل خپله تېره مخی، غونج غونی بد زبانه سړی و، ما وويل: لعنتي بيا څنگه تېز روان دی ؟ ايا تاته له کنځاو به زه څه وډار شم ؟

ما لا نه و اورېدلي چې دې د ضمضم بن عمرو غفاري اواز تر غوږ شو چې د کلي په منځ کې په خپلې سورلۍ سپور ولاړ و، د اوښ پوزه يې غوڅه کړېوه، بار يې پړ مخ او کميس يې په بشپړه توگه څېرلی و او دا اواز يې کو چې: ای قريشو !! په خوراکي توکو سمبال قافله مو سر خوري، د ابوسفيان سره ستاسو مالونه محمدﷺ او ملگرو يې لوټ مار کړل، فکر نه کوم که څه لاس ته درشي، چټکه مرسته وکړئ، په مرستې کې تونديوکړئ .

دغې نوې پېښې زه له هغه او هغه يې له ما څخه په نور څه مشغول کړو .

په ډېره بېړه خلکو جنگي تياری ونيو او ويل به يې:زمونږ په تجارتي قافلې يې د ابن الحضرمي د تجارتي کاروان گومان وکړ[1] لږ ځنډ وروسته به ويوهيږي چې څه څه ورسره کيږي، ټول د مکې ميشتوال دوه ډوله شول، يا به خپله تللو او يا به يې د ځان پر ځای بديل استو .

ټول قريش د غوڅې پرېکړې لپاره د جنگ په تکل ووتل، د ابولهب پرته نور هيڅ مشرتابه په مکه کې پاتې نه شو او هغه هم خپل بديل عاصي بن هشام بن المغيره په دې خاطر وليږدو چې څلور زره درهمه يې پور وړی و، د پور له ادا کولو څخه عاجز و په دې خاطر چې پور يې ادا شي د ابولهب په ځای جنگ ته ولاړ .

---

(۱) عمرو بن الحضرمي هغه څوک دی چې د عبدالله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنگي عملياتو کې يې سر خوړلی و .

اميه بن خلف چې چاغ څربه لوی سړی و، عقبه بن ا بی معيط ورته راغی او دا د خپل قوم قبيلې څه کسانو سره ناست و، خوشبويي ورته په سکروټو لوګی کېده، ورته يې وويل: ای ابوعلي ! خوش بوي ته کېنه ته خو ښځه وختلې !! هغه ورته وويل: الله دې تباه کړه ډېره بده خبره دې وکړه، بيا يې تياری ونيو او د جنګي محاذ په لور وکوچېد .

کله چې ټولو قريشو جنګي تدابير ونيول، نو د بنوبکر بن عبد مناف سره يې خپله پخوانۍ دښمني يې راياده کړه چې هسې نه دوی راباندې له شا پلو بريد ونه کړي نزدې چې دا خبرې يې له جنګ څخه پاتې کړي، شيطان ورته د سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شکل راغی او ورته يې وويل: ښه په ډاډ لاړ شئ د دې ذمه واري زه په غاړه اخلم چې کنانه به په تاسو هېڅ ډول داسې يرغل نه کوي چې ستاسو د اندک خفګان سبب هم وګرځي، ددې خبرې په اورېدو سره ټول په زياتې چټکې ووتل.

له بل پلوه نبي کريمﷺ د رمضان په مياشت کې چې څه شپې ورځې يې تېرې شوې وې له مدينې څخه ووت، د خلکو لپاره يې د لمونځ امير عبدالله بن ام مکتوم وګماره او بيا يې د روحا مقام نه ابو لبابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راستون کړ ترڅو په مدينه کې د خلکو امير پاتې شي او بيرغ چې سپين رنګ يې درلود مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې ورکړ .

د نبي کريمﷺ نه دوه بيرغونه مخکې وو دواړه له رنګه تور وو، يو يې علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و چې په عقاب يې نومو او بله جنډه يې د بل انصاري سره وه .

دغه مهال د نبي کريمﷺ ملګرو سره اويا اوښان وو، نبي کريمﷺ علي بن ابي طالب او مرثد بن ابي مرثد الغنوي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا درېواړه به په يو اوښ وار په وار سپرېدل .

حمزه بن عبدالمطلب، زيد بن حارثه، ابو کبشه او انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې د نبي کريمﷺ غلامان وو څلور واړه به په يو اوښ هم وار په وار سپرېدل .

ابوبکر، عمر او عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُم به هم په يوه سورلۍ وار په وار سپرېدل .

نبيﷺ د خپلو ملګرو په شمول له مدينې څخه د عقيق په مقام ورواوښت، بيا

ذوالحليفې او بيا اولات الجيش ته ورسېد، له دې نه وروسته تُرْبان او بيا په ملل ان چې تر غميس الحمام ته ورسېد، د يمامې كندې كېږې يې ترسترگو شوې او هلته ورسېد، له دې ځايه وروسته سيَّاله نوم ځای ته او بيا روحا ته او بيا شنوكه ته ورسېد، هلته په عرق الظبيه كې يې يو سړی وليد د قريشو اړوند يې ترې پوښتنې پيل كړې خو د سړي سره هېڅ معلومات نه وو .

خلكو سړي ته ووي: د الله پاک د استازي سره سلام وكړه .

هغه وويل: ولې په تاسو كې د الله پاک استازی هم شته ؟ دوی ورته وويل: هو، هغه راغی او سلام كلام يې ورسره وكړ او ورته يې وويل: كه ته په رښتيا د الله پاک استازی يې نو د زما اوښې په خېټه كې وخبروه چې بچی يې نر او كه ښځه ده ؟

سلمة بن سلامه بن وقش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ما ته رامخامخ شه دغسې پوښتنې له ما څخه وكړه، ته دې په اوښه واقع شوی يې ستا نه په اوري بلاربه ده، نبيﷺ ورته وويل: نا نا داسې مه كوه ډېرې غلطې خبرې دې ورته وكړې او بيا يې له سلمه بن سلامه - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - څخه مخ واړو .

بيا نبي كريمﷺ د روحا په مقام كې سَجسَج نوم كوهي سره دمه واخسته، لږ ځنډ وروسته يې مزل پيل كړ ، مكه يې كيڼ لاس ته پرېښوده او د نازيې د مقام په ښېی اړخ د بدر په لور رهی شو .

د نازيې له لارې څه د رحقان نوم ځای خوړ ته ورسېد چې دغه خوړگی (دره) د نازيې او صفراء په منځ كې پرته ده، نبيﷺ بسبس بن عمرو الجهني او عدي بن ابي الزعباء – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – بدر ته د ابوسفيان –رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – او د نورو حالاتو د معلومولو لپاره واستول،، د دوی پسې وروسته نبيﷺ هم وتپېد .

دغه مهال نبي كريمﷺ وخبرېد چې گرد قريش د تجارتي كاروان د خلاصون لپاره راخوځېدلي دي، خلک يې د قريشو په راتگ وخبرول تر څو خپلمنځي سلا مشورې وكړي .

ابوبكر رَضيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او ښايسته خبرې يې وكړې .

بيا مقداد بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او ويويل: اى د الله رسوله ! چې کوم ځاى دې خوښ وي مونږ ورته بوتللاى شې، ستا سره به اوږه په اوږه روان يو، مونږ درته د بنو اسرائيلو په څېر هغه څه نه وايو چې موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته يې ويلي وو چې (فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلاَ إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ) [۱]

بلکې ته او رب دې جنګ ته ولاړ شئ مونږ هم ستاسو په ملتيا کې جنګ کوو، لوړه په رب لايزال چې که برک الغماد ته مو هم بوځې تر هغه به دې په خپلو وينو او بريدونو ورسوو تر څو ورسېږو .

نبي کريمﷺ يې خبرې بنې استقبال کړې او د خير دعا يې ورته وکړه .

نبي کريمﷺ بيا خلکو ته رامخ کړ او ويويل: اى خلکو د قريشو په مقابله کې تاسو څه واياست ؟

له خلکو څخه يې موخه انصار وو ځکه چې په مهاجرينو باندې يې سرشمېرنه هم زياته وه او د عقبې په تړون کې يې ژمنه کړې وه چې تر هغه مو ستا له دفاع څخه غاړه خلاصه ده ترڅو مدينې ته نه يې راغلى، مدينې ته په راتګ سره به ستا څخه دومره کلکه دفاع کوو لکه د خپلو بچو او ښځو څخه چې يې کوو .

نبي کريمﷺ هسې په زړه کې تېرېدل چې انصار به له مدينې څخه د باندې دوښمن ته مخامخ کلک ونه درېږي او داسې نه چې ورته ووايي له مدينې څخه به مو بهر د جنګ جګړې لپاره نه بوځې .

خو د دې خبرې د کولو سره سم سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: په تا کلک باور او د تصديق عقيده لرو، په دې هم کلک باوري يو چې ستا راوړى دين حق او حقيقت دى، د دغې په قبلولو او منلو مو د تاسره کلکې ژمنې او ېښې وعدې کړيدي، ستا په ملتيا مونږ د هر ځاى تګ ته تيار يو، په هغه چا مې دې قسم وي چې ته يې په حق

---

(۱) سورت مائده : (۲۴) . ژباړه : ته او رب دې دواړه جنګ ته ولاړ شئ مونږ به درته دلته تم يو .

راستولی يې که په بحر کې د غوپه کولو امر هم راته وکړې او ته په کې غوپه شې نو مونږ به هم درسره غوپه شو او هېڅ څوک به راڅخه پاتې و نه وينې او نه راته په دې خفګان راولاړيږي چې دشمن سره مو مخامخ کړې .

مونږ ډېر بازغمه جنګيالي او رښتني اتلان يو، شايد زمونږ په لاسونو به درته الله پاک هغه څه در ووينې چې سترګې او خواه دې پرې يخه شي، د الله په برکت مو چې چرته بوځې هلته مو بوځه .

د سعد - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – خبرو نبي کريمﷺ ته ډېره خوښي او خوشحالي ورکړه، هغه يې نور هم نشيط کړ، بيا يې وويل: زيری مې درباندې، ښه په ډاډ او اطمئنان ولاړ شئ په دوو ډلو کې راسره الله پاک د يوې ډلې وعده کړېده[1] او زما دې په الله قسم وي چې زه له اوسه راهيسې د قريشو د مړينې ځايونو ته ګورم .

د بدر سره نزدې نبي کريمﷺ واړوله، هغه او يو ملګری يې په سورلی سپاره ولاړل[2] او عربي نژاد يو سپين ږيری يې وليد، د محمد او د هغه د ملګرو او بيا يې ترې د قريشو اړوند پوښتنې وکړې، هغه ورته وويل: تر هغه دې پوښتنې نه ځوابوم تر څو راته دواړه خپل ځانونه را ونه پيژنئ .

نبي کريمﷺ ورته وويل: سمه ده که معلومات دې راکړل ځانونه به هم درته معرفي کړو.

هغه ورته وويل: سمه ده دا په دې شوه، نبي کريمﷺ ورته وويل: هو .

سپين ږيري وويل: داسې خبرېدلی يم چې محمد او ملګري يې په فلانکی ورځ راوتي دي، که ما ته راپورروال رښتيا ويلي وي اوس مهال به هغوی په فلانکي ځای کې وي او هغه ځای يې وښود چې چرته نبي کريمﷺ او ملګري يې تم وو .

---

(۱) يو ډله د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تجارتي قافله چې په خوراکي توکو سمبال وه ، او بله د قريشو جنګي ليکه وه چې مشري يې ابوجهل په خپله غاړه درلوده چې د قوت او عدد ښتنان وو .

(۲) ملګری يې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

او د راپور له مخې خبرېدلی یم چې قریش په فلانکی ورځ راوتي دي، که راپوروال رښتیا ویلي وي نو قریش به اوس مهال په فلانکي ځای کې وي او هغه ځای یې نښه یاد کړ چې چرته قریش تم وو .

بیا یې نبي کریمﷺ څخه وپوښتل: تاسو دواړه څوک یئ .

نبي کریمﷺ ورته وویل: مونږ د ماء (قبیلې) غړي یو .

سپین ږیري وویل: د کوم ماء ؟ د عراق د ماء څخه یاست ؟؟ او بیا سپین ږیری ولاړ .

نبي کریمﷺ هم بېرته خپلو ملګرو ته راستون شو .

د ماښام په مهال یې علي بن ابي طالب، زبیر بن العوام، سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُم د ځېنو نورو ملګرو په شمول د بدر اوبو ته د نوي راپور راوړلو لپاره ولیږدول، هلته یې د قریشو دوه مشکیان بندیان کړل، یو یې د اسلم په نوم چې د بنو الجمح غلام و او بل یې د عریض ابویسار په نوم چې د بنو العاص بن سعد غلام و، دواړه یې خپل کیمپ ته راوستل، نبيﷺ په لمونځ ولاړ و او دوی ورڅخه تحقیقاتي پوښتنې کولې چې تاسو څوک یاست ؟ هغوی وویل: مونږ د قریشو مشکیان یو، د اوبو وړلو لپاره یې دې چینې ته راستولي یو، دوی نه منله چې ګنې په رښتیا دې د قریشو مشکیان وي، داسې یې انګېرول چې ګنې دوی به د ابوسفیان د ډلې خلک وي نو په وهلو ډبولو یې ورله پیل وکړ، چې کله یې ښه ووهل هغوی ورته وویل: هو مونږ د ابوسفیان د ډلې خلک یو، د دې خبرې سره ترې قلار شول .

نبيﷺ چې رکوع او دواړه سجدې وکړې سلام یې وګرځو او ورته یې وویل: چې رښتیا یې درته ویل پرې ومو وهل او چې دروغ یې درته وویل خوشې مو کړل !! په رب لایزال قسم چې دوی په رښتیا د قریشو مشکیان دي .

نبي کریمﷺ ورته وویل: د قریشو اړوند راته نوی څه ووایئ .

هغوی: قریش د مخامخې غونډکۍ تر شا پراته دي .

نبيﷺ : شمېر یې څومره دی ؟

هغوی: نه يو خبر چې څومره به وي ؟

نبيﷺ : هره ورځ څو مالونه حلالوي ؟

هغوی: يوه ورځ نهه او بله ورځ لس اوښان حلالوي .

نبيﷺ : داسې برېښي چې خلک د نهه سوه او زرو ترمنځ دي .

نبيﷺ : د قريشو مخه ور پکې څوک دي ؟

هغوی: عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابوالبختري بن هشام، حکيم بن حزام، نوفل بن خويلد، حارث بن عامر بن نوفل، طعيمه بن عدي بن نوفل، نضر بن الحارث، زمعه بن الاسود، ابوجهل بن هشام، امية بن خلف، د حجاج دواړه زامن نبيه او منبه، سهيل بن عمرو، عمرو بن عبد ود .. نو نبيﷺ خلکو ته مخ راواړو اوورته يې وويل: مکې درته د خپل زړه ټوټې راغورځولي دي .

بسبس بن عمرو او عدي بن ابي الزعباء رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه تر بدره ولاړل، اوبو ته نزدې غونډۍ لاندې يې خپلې اوښې چو کړې، د اوبو څښلو لپاره دواړو خپل مشک راواخست په داسې حال کې چې مجدي بن عمرو د اوبو پر غاړه ولاړ و .

عدي او بسبس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړو په چينه کې له حاضرينو څخه د دوو جينکو نه چې يوه د بلې پور وړې وه او پور يې ترې غوښت په ځواب کې وويل: سبا يا بل سبا دلته تجارتي قافله راروانه ده، زه به يې مزدوري وکړم او تا ته به پور ادا کړم .

مجدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: سمه خبره دې وکړه، او بيا مجدي بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له دواړو څخه ولاړ، دغه ټولې خبرې اترې عدي او بسبس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا واورېدې، دواړه په خپلو اوښانو سپاره شول او په خپلو اورېدلو معلوماتو يې نبي کريمﷺ وخبرو .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم خپله تجارتي قافله په وېره وېره تر دغې اوبو راورسوله، مجدي بن عمرو ته يې وويل: څوک خو دې ونه ليدل؟ هغه ورته وويل: لا خو مې څوک نه دي ليدلي خو د دغې غونډۍ تر شاه دوه په اوښ سپاره راغلل، اوښان يې چو کړل، له اوبو څخه يې غړکۍ ډکې کړې او لاړل .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دواړو اوښانو چوڼای ته ورغی او د اوښ پچه يې په منځ دوه کړه نو زړې په کې و، ويويل: لوړه په رب لايزال چې د يثرب بوتاوه ورته شوې ده .

خپلو لاروي ملګرو ته چټک ستون شو او د قافلې مخه يې په بلې لارې کړه، د بدر مقام يې ګڅ لور ته پرېښود او په زياته توندی يې خپې سپکې کړې .

د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زړه چې کله په دې اوبه وخښلې چې اوس مهال يې تجارتي قافله د مسلمانانو له بريد څخه په ځنګ کړه و قريشو ته يې استازی واستو چې له مکې څخه تاسو د تجارتي قافلې او وګړو د تحفظ لپاره راغلې وئ هر څه الله پاک راخلاص کړل، تاسو هم بېرته ستانه شئ .

ابوجهل بن هشام وويل: لوړه په رب لايزال چې تر هغه به ستانه نه شو چې تر بدره لاړ نه شو - او هر کال به په بدر کې د عربانو مېله لګېده – هلته به درې ورځې شپې تېرې کړو، اوښان به ذبحه کړوو، خلکو ته به خواړه ورکړو، هلته به شراب خوري وکړو او سندرغاړې به راته سندرې ووايي، ټول عرب به زمونږ په راتګ او تم کېدو وخبرېږي، تر ابده به راڅخه ترس او ډار ولري، هېڅ څوک بايد ستانه نه شي بايد تر بدره هرومرو لاړ شئ .

قريش تر هغه ولاړل چې د بدر لرې پرتې غونډۍ سره يې واړول، الله پاک باران راښکته کړ، د بدر مقام چې خاوره او شګوګل و په کفارو دومره تېز ووريد چې له مزل او تګ څخه يې وويستل او په نبي کريمﷺ او ملګرو يې دومره لطف انداز او نرم ووريد چې د خپو لاندې خاوره يې ورته د تګ راتګ جوګه کړه، نقل مکاني هم ورته اسانه شوه او د قريشو نقل مکاني يې په ټپه ودروله، نبي کريمﷺ د وخت نه په ګټه اخستلو سره د بدر اوبو ته ځان ورسو .

حباب بن المنذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ای د الله پيغمبره! ايا په دې ځاي کې د الله پاک د رالېږلي وحې سره سم تم شوې؟

که چرته د رته په دې باندې وحې شوي وي نو مونږ ترې مخکې وروسته کېږو نه او که نه په دې ځای کې تم کېدل ستا خپل جګړيز تکتيک دی ؟

هغه ورته وويل: نا بلکې دلته تم کېدل زما خپل جنګي تکتيک دی.

حباب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: نا بيا بايد مونږ وړاندې ولاړ شو، هلته به د ځان لپاره د اوبو ژور حوض جوړ کړو، د هغوی اوبه به هم مونږ ته راروانې وې، د جنګ په تود ډګر کې به بيا هغوی اوبه نه لري نو څښلای به يې هم نه شي، چونکه مونږ به اوبه لرو نو خړوب به يو .

نبي کريمﷺ ورته وويل: ډېره زياته قابل قدره مشوره دې راکړه .

نبي کريمﷺ د خپلو ملګرو په شمول قريشو ته نزدې د اوبو په څنګ کې واړوله، د ژورو کوهيانو دکنستلو امر يې وکړ، ډېر کوهيان وويستل شول او بيا يې اوبو ته لوی لوی حوضونه جوړ کړل، له اوبو څخه يې ډک کړل او د اوبو لوښي يې په کې واچول .

په دې جريان کې سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ای د الله پېغمبره ! ستا لپاره مونږ يو څپر نه جوړوو ؟ ستا ترڅنګ به سورلۍ تياري ولاړې وي، مونږ به د دښمن سره مخ په اتې شو، که په دښمن برېمن شو نو همدغه مو موخه ده او لاس ته مو راوړه او که د شکست سره مخ شو نو په چمتو ولاړو سورليو به له مونږه وروسته پاتې قوم ته په خير خيريت ستون شې، ځکه په مدينه کې داسې خلک پاتې دي چې زموږ نه يې تاسره مينه ډېره ده، که د هغوی سر په دې خلاص وای چې ته به د کافرانو سره جنګيږې له تا څخه به وروسته نه وو پاتې شوې، د هغوی په ملاتړ او تا سره ملګرتيا به يې هرومرو جهاد کې برخه اخستې وه .

نبي کريمﷺ د سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صفت وکړ او د هغه لپاره يې د خير او نېکبختۍ دعاګانې وکړې، هغه و چې د نبيﷺ لپاره څپر ووهل شو او له هم هغه ځايه يې د جنګ رهبري کوله .

د سهار په مهال قريشو حرکت وکړ او له برنۍ غونډه کۍ نه د بدر ميدان ته راښکته شول، نبي کريمﷺ چې کله وليدل وېويل: يا الله ! قريش په ډېر زيات تکبر او کبريا راغلي دي، تا نه مني، ستا د استازي تکذيب او بې احترامي کوي د کوم نصرت او مرستې ژمنه چې دې راسره کړېده ما پرې ونازوه، ای الله !! نن سهار يې تالا ترغی

کړه.

د قريشو څه شمېر خلک د نبي کريمﷺ جوړ کړي حوض ته راغلل چې يو په کې حکيم حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم و، حوض ته چې څومره خلک راغلي وو له حکيم بن حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرته نور ټول ووژل شول ، دی به بيا وروسته اسلام راوړ او ښه ديندار‌ه هستي ترې جوړه شوه، چې کله به يې د اسلام په دور کې لوړه پورته کوله ويل به يې: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د بدر په ورځ يې نجات راکړی دی .

قريش چې کله په خپل تم ځای کې قراره او دمه شول، عمير بن وهب الجمحي يې د نبي کريمﷺ د ملګرو د سرشمېرنې معلومولو لپاره واستو، هغه يې تر شاو خوا اس وځغلو بېرته ولاړ، د خپل ځغلند نظر په بنسټ يې ورته د نبيﷺ د ملګرو شمېر د درې سوه يا لږ څخه زيات او کم اټکل کړ، بيا يې ورته وويل: تاسو لږ زغم وباسئ تر څو زه په ښنه کړم چې نور څوک خو به يې پټ او پناه نه وي ساتلي ؟ يا خو ورته نور افرادي قوت راروان نه دی ؟

په مېره کې ډېر تېز وړاندې لاړ خو هېڅ يې تر سترګو نه شول، بېرته راستون شو او ورته يې وويل: د هغوی هېڅ افرادي مزيد نور قوت تر ديد رانه غی، خو ای قريشو ! داسې ولاړې اوښې او چارپايان مې وليدل چې مرګونه او ژوبلې يې رابار کړي دي، د يثرب اوښانو درته له مرګ او وژلو نور هېڅ نه دي راوړي، هغوی مې داسې وکتل چې له تورې او نېزې پرته نور هېڅ دفاعي قوه نه لري، قسم په الله چې که يو سړی ورڅخه ووژنئ بېرته درنه يو وژني، که هغوی درنه د خپل شمېر په انداز مرګونه وکړي نو د قريشو په ژوند کې به څه خوند پاتې شي، يو ځای شئ او نېکه مشوره وکړئ .

حکيم حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خبرې اورېدو سره سم عتبه ته ورغی او ورته يې وويل: ابوالوليده ! ته د قريشو سردار، مشرتابه او مخه وره هستي يې، ته نه غواړې چې په يو کار ټول عمر کور په کور نېک نامی ياد شې ؟

هغه ورته وويل: ولې نه ! کوم کار دی ؟ حکيم بن حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: قريش بېرته مکې ته ستانه کړه او د خپل انډيوال او حليف عمرو بن الحضرمي ديت په

خپله ادا کړه .

هغه وویل: دې ته خو تیار یم، خو د حضرمي د کور له پلوه ضامن ته شه، په رښتیا چې ښه اندېوال مې و، دیت او د ټول ورک شوي مالیت تاوان یې زما پر غاړه شو .

خو ته د حنظلیه[۱] ځوی ته ورشه، له هغه پرته مې په بل چا گومان نه شي چې د جنگ جگړې ډول نغارې به گرمې کړي، هغه و چې عتبه به ربیعه د پیاوړي خېرخواه په حیث ودرېد، او ورته وېویل: ای قریشو ! لوړه په رب لایزال چې د محمد او د هغه د ملگرو په ضد هېڅ هم نه شئ کولای، سوگند په الله که تاسو ورڅخه ځوک ووژنئ تاسو به بېرته یو بل ته بد اوبرگ گورئ چې د تره ځوی یا ماما ځوی او یا یې ورله د قام قبیلې نور ځوک وژلي دي، محمد نورو عربانو ته پرېږدئ او تاسو ترې خپل خاطر راغونډ کړئ، که نورو عربانو ووژنو ستاسو موخه به پوره او بشپړه شي او که پایله بله وه نو محمد به د تاسو سره په داسې حالت مخ په مخ شي چې تاسو به ورته بد نه وي رسولي .

حکیم بن حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: زه ابوجهل ته ورغلم او هغه د خپلې زغرې په سمبالولو بوخت و، ما ورته وویل: عتبه تا ته راستولی یم چې ... او ټول هغه څه مې ورته وویل چې عتبه ته مې ویلي وو .

ابوجهل وویل: سوگند په الله چې د محمد او د ملگرو د لیدو سره د عتبه پپوسان پړسیدلي دي[۲] تر هغه به د بېرته ستنېدو په اړه ونه غږیږو تر څو الله زمونږ او د محمد ترمنځ غوڅه پرېکړه نه وي کړي او عتبه د بېرته ستنېدو خبرې ځکه کوي چې د محمد په پیروانو کې یې ځوی دی، مقابل لور ټول لري خواړه دي خیال کوئ عتبه مو هسې ډاروي .

بیا ابوجهل عامر بن حضرمي ته استازی واستو چې عتبه غواړي بېرته مکې ته ستون

(۱) ابوجهل ته یې ابن الحنظلیه ځکه وواېو چې مور یې د حنظله بن مالک لور وه .

(۲) دا یې د بوزدیلی نه کنایه وکړه .

شي، ته په خپلو سترگو وينې چې ستا د ورور د غچ اخستنې زرينه موقعه ده، ته پورته شه او له قريشو څخه د هغوی د کړې ژمنې په غوښتنه د ورور وژل رایاد کړه .

عامر بن الحضرمي وپاڅېد او عورت يې لوڅ کړ، په لوړ غږ يې وويل: افسوس ! افسوس زما وروره (عَمْرَه)، های های عَمْرَه ! د جنگ جکړې ميدان راگرم شو، په دې کلماتو سره خلک د شر په ارادې راتاوده شول او هغه مشن چې عتبه يې مشري کوله په تپه ناکام او ځای پر ځای ودرېد، په دې جريان کې اسود بن عبدالاسد مخزومي – چې ډېر بد اخلاقه او بد نيتی و – وويل: د الله سره مې په دې کلکه ژمنه ده چې يا به د دې حوض نه اوبه څښم او يا به يې ورانوم او يا به پرې سر ورکوم .

د راتلو سره ورته حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وړاندې شو او د مخامخ کېدو سره يې ترې ښپه په پونده کې ووهله چې لا حوض ته نه و رسيدلی، د گوزار سره په شا راپرېوت له ښپو څخه يې وينې سيلاب روانې وې، اسود په خپلې ژمنې دومره کلک ولاړ و تر څو ځان حوض ته ورسوي په خپړو خپړو يې حوض ته د ځان رسونې زيار وويست خو حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرې دوباره غوټه شو او دومره مرگونی گوزار يې پرې وکړ چې حوض ته له رسيدو وړاندې يې وواژه .

بيا عتبه بن ربيعه د خپل ورور شيبه او د خپل ځوی وليد بن عتبه جنگي مبارزې ته يو په يو راووتل، د مبارزې لپاره ورته درې انصار عوف او معاذ د حارث زامن او دريم يې عبدالله بن رواحه راووتل، هغوی وپوښتل: تاسو څوک ياست ؟!! دوی ځواب ورکړ: مونږ انصار يو .

درېواړو ورته وويل: مونږ تاسو ته هيڅ اړتيا نه لرو، يو په کې اواز وکړ: ای محمده ! زمونږ د قوم په نسب او شرف مساوي خلک راواستوه .

نبيﷺ وفرمايل: عبيدة بن الحارث ! حمزه ! علي ! پاڅيږئ.

درېواړه وپاڅېدل او ورنزدې شول، هغوی وپوښتل: تاسو څوک ياست ؟

عبيده وويل: زه عبيده يم . حمزه وويل: زه حمزه يم او علي وويل: زه علي يم .

هغوی وويل: په قبيلې او نسب ښه قوي او مناسب همزولي دي .

عبيدة بن الحارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې پوخ عمرى و د عتبه بن ربيعه سره مخ اتې شو، حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شيبه بن ربيعه سره او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د وليد بن عتبه سره مش او گرېوان شو، حمزه او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا له درنگ پرته خپل حريفان له تيغه تېر کړل خو ولې عبيده او عتبه دواړه په خپل منځ کې په يو بل دوه دوه مرگوني گوزارونه وکړل او دواړو يو بل ټپي کړ، حمزه او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه پر عتبه ورغوټه شول او له تن څخه يې ورله سا وويسته او خپل ژوبل انډيوال يې د نورو ملگرو غېږې ته راوړ .

د دې لړې له تېرېدو وروسته حريفان يو تربله نږدې شول، نبي کريمﷺ خپل ملگري له بريد څخه تر خپل امر وځنډول .

ورته يې وويل: که کفار درباندې هم راشي په غشو يې وولئ خو في الحال لا نبي کريمﷺ د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ملتيا په وهلي څپر کې ناست و .

د بدر واقعه د رمضان د مياشتې د جمعې په اولسمه ورځ د سهار په مهال واقع شوې وه .

نبي کريمﷺ راغی او جنگي ليکې يې تيارې کړې او بېرته څپر ته ستون شو، په څپرکې ورسره له ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرته نور څوک نه وو، نبي کريمﷺ له الله څخه د ورسره کړې وعدو غوښتنې او زارۍ پيل کړې، نبي کريمﷺ وويل: ای الله ! که دا خلک (صحابه کرام) ووژنې له نن څخه وروسته به دې عبادت ونه شي ! او ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ورته ويل: ای د الله پيغمبره ! همدومره غوښتنه د الله پاک نه بسنه کوي، الله پاک درسره هرومرو کړې ژولې ژمنې بشپړوي .

د غه مهال د نبي کريمﷺ په څپر کې سترگې پټې شوې او خوب يوړ، له خوب څخه رابيدارېدو سره يې غږ کړ: ابوبکره ! زېرى مې د رباندې، جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ د آس واگې نيولې دي او راروان دى، د آس په تندي يې گرد غبار هم پروت دى .

په دې کې نبي کريمﷺ بيا له څپر څخه رابهر شو، خلک يې په جنگ تېز او ټينگ کړل، ورته يې وويل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمدﷺ روح يې په لاس

کې ده چې که هر چا د مشرکانو سره د صبر او حوصلې سره د الله پاک نه د اجر او ثواب د غوښتنې لپاره داسې ټینګ جنګ وکړ چې په شا ونه تښتي، نو هرومرو به یې الله پاک په جنتونو ونازوي .

د بنو سلمه د قبیلې غړی عمیر بن الحمام چې په لاس کې یې کجورې وې وویل: واه واه، خا نو زما او جنت ته د تګ فاصله همدومره ده چې مشرکان مې مړ کړي !

کجورې یې له لاسه خطا کړې او چټکه یې توره راوویسته، د مشرکانو سره تر هغه مټ اتې و چې په شهادت ورسېد .

په دې جریان کې نبي کریمﷺ یوه لپه خاورې راواخستې او د قریشو مخونو ته یې وویشتې او غږ یې کړ چې (شَاهَتِ الوُجُوْهُ) ستاسو مخونه دې کاږه نسکور او تېرو بېر شي .

بیا یې خپلو ملګرو ته امر وکړ چې مضبوط او کلک ورشئ، هغه و چې کافرانو شکست وخوړ چې له یو طرفه د قریشو ټول مشرتابه له منځه لاړل او له بله پلوه پکې د قریشو د مخه ورو لاسونه تر زنځیرونو ولوېدل .

د عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په روایت نبي کریمﷺ دغه ورځ وفرمایل: زه ښه پوهېږم چې د بنوهاشمو او له نورو قبیلو څخه څه خلک په جبر زور راوستل شوي دي، هغوی مونږ سره د جنګ په کولو خوښ نه دي، له تاسو څخه که د هر چا په ګېر کې راشي له وژلو یې ډډه وکړئ .

که ابوالبختري بن هشام بن الحارث بن اسد د چا په ګېر راغی نه دې وژني .

که عباس بن عبدالمطلب چا ولید مړ یې نه کړي، هغه هم د جنګ ډګر ته په جبر زور راوستل شوی دی .

دغه مهال ابو حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل: خا !! مونږ به خپل پلاران، ورونه او قام قبیل وژنو او عباس ته به هیڅ نه وایو ؟

لوړه په رب لایزال چې که په ګېر مې راشي نو په توره به یې غوښې غوښې کړم .

د ابوحذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغه خبره نبي کریمﷺ ته ورسېده، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

ته يې وويل: ابو حفصه ! ايا د نبيﷺ د کاکا مخ به په توره وهل کيږي ؟
عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ما لږ ځنډ پرېږده چې د ابوحذيفه سر قلم کړم، دا خو منافق شوی دی !!

بيا به ابوحذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويل: ما چې د بدر په ورځ کومه خبره کړې وه تر ننه بې ډاډه يم او له دغې ډار څخه به راته امان په شهادت ترلاسه شي او بس .

د بدر له غزا پرته ملائکو په نورو غزاګانو کې جنګي ګډون نه دی کړی، په نورو غزاګانو کې ملائکو د کومک مرستې مهم انجام کړی دی خو خرپول ترپول يې نه دي کړي .

نبي کريمﷺ چې کله دښمن ته له شکست نه وزګار شو د کفارو په مردار شوو کې يې د ابوجهل د تالاش قرار صادر کړ .

عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: ما تالاش پيل کړ څه و چې له تنه نه مې ورله سر پرېکړ او نبي کريمﷺ ته مې راوړ، ما ورته وويل: ای د الله پيغمبره ! دا د الله دښمن ابوجهل ککره ده .

هغه وويل: اللهُ الَّذِيْ لاَ اِلَهَ غَيْرُهُ ... دا کلمات د نبي کريمﷺ لوړه اوقسم و، ما ورته وويل: هو د الله پيغمبره ! هم دا دی .

بيا مې د ابوجهل سر د نبي کريمﷺ مخې ته وغورځاوه او هغه يې په مړينه د الله ثنا وويله .

وروسته نبي کريمﷺ امر وکړ چې د بدر مردار په کوهي کې وغورځوئ، د اميه بن خلف نه پرته نور ټول يې کوهي ته واچول .

هغه داسې چې اميه په خپلې زغره کې پړسېدلی و که څه هم مسلمانانو پرې ډېر زيار وويست خو پرې ونه توانېدل په ځمکه يې پړسېدلی پرېښود، دومره خاورې او کاڼ کمر يې پرې واچول چې اميه يې پکې پټ او پناه کړ .

صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې کله ټول مردار شوي کافران په کوهي کې خطا کړل،

د شپې له مخې نبي كريمﷺ ورغی، صحابه كرامو ترې واورېدل چې ويل يې: ای په كوهي كې پرتو !! ای شيبه بن ربيعه !! ای عتبه بن ربيعه !! ای اميه بن خلف !! ای ابوجهله !! په كوهي كې د پرتو نور مشركانو نومونه يې هم واخستل ... ايا هغه څه درته درکړل شول چې ژمنه يې درسره شوې وه ؟ ما سره چې الله د څه شي ژمنه كړېوه راته يې راكړه !!

مسلمانانو ورته وويل: د الله رسوله ! ايا ته د داسې قوم سره خبرې كوې چې بد بوي شوي دي ؟

هغه ورته وويل: دوی زما خبرې له تاسو څخه هم ښې اوري خو د ځواب توان نه لري .

بيا نبي كريمﷺ امر صادر كړ چې په غنيمت كې څه هم تر لاسه شوي وي بايد يوځای كړی شي، ټول غنيمتونه راغونډ كړی شول په دې جريان كې سره مسلمانان خپل منځ كې نيغ او برگ شول، چا چې راټول كړي وو ويل يې غنيمت زمونږ ځانگړې برخه ده، خو ولې نور مسلمانان چې د دښمن سره په اخ و ډب او وژلو بوخت وو دعوه يې لرله چې كه مونږ دښمن نه و مات كړی تاسو به څه راټول كړی وای ؟ ستاسو لاسونو ته غنيمت څكه دوروسېد چې دښمن مونږ په جنگ بوخت ساتلی و !!

كوم صحابه كرام چې د نبي كريمﷺ په څوكېداری مشغول وو ويل يې: لوړه په رب لايزال چې له مونږ څه پرې تاسو د برخې وړ نه ياست، د دښمن د ماتې وركونې توان الله پاک مونږ ته هم راكړی و، د دښمن له ماتولو او ورسره د خرپ ترپ يا د غنيمتونو د راټولو له مهم نه مونږ په ډېر زيات اړين كار مشغول وو، له تاسو څخه پرې مونږ ډېر د برخې خاوندان يو .

په دې جريان كې نبي كريمﷺ د مدينې پورتنی برخې ته عبدالله بن رواحه او د مدينې لاندې طرف ته زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د زيری لپاره واستول تر څو د فتحې زيری ميشتوالو ته واوروي .

بيا له بدر څخه د مدينې په لور روان شول او د قريشو څخه ورسره عقبه بن ابي معيط، نظر بن الحارث د نورو بنديوانو په شمول لاس تر گريوان تړلي روان وو، له مشركانو

څخه ترلاسه کړي غنیمتونو یې خوندي کړل او عبدالله بن کعب بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې پرې څارندوی وګماره .

د سفر په دورانیه کې چې کله نبي کریمﷺ د صفرا له وادي څخه ووت د صفراء او نازیه ترمنځ یې په لوړه برخه (غونډۍ) واړوله، له مشرکینو څخه غنیمت شوي مالونه یې د مسلمانانو ترمنځ برابر توزیع کړل .

له دې ځایه بیا نبي کریمﷺ د لږ ارام وروسته خپل سفر ته ادامه ورکړه چې کله د روحاء مقام ته ورسېد مسلمانان ورته د مبارکۍ لپاره په استقبال ولاړ وو او مبارکیانې یې ورکولې، سلمة بن سلامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: د څه شي مبارکي راته راکوئ ؟ مونږ خو لکه د ترل شوو اوښانو په څېر زړو پړوسو سره مخ شوي وو، مونږ صرف دومره وکړل چې د قصاب په څېر مو حلالول !!

د دې خبرې د اورېدو سره نبي کریمﷺ مسکی شو او ورته یې وویل: وراره !! داسې نه وه هغوی هم څوک وو !!

د صفراء نوم ځای ته په رارسیدو نضر بن الحارث د علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاس ووژل شو او په عرق الظبیه کې یې عقبة بن ابي معیط وواژه .

نبي کریمﷺ چې کله د عقبة بن ابي معیط د وژنې قرار صادر کړ، عقبه ورته وویل: محمدهﷺ! بچي به مې څه کوي ؟ هغه ورته وویل: اور به خوري .

هغه و چې عاصم ثابت بن ابي افلح انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یې امر وکړ او سر یې ترې قلم کړ .

بیا نبي کریمﷺ سفر ته دوام ورکړ تر دې چې د بندیانو څخه یوه ورځ وړاندې مدینې ته ورسېد، کله چې بندیان تر مدینې راورسېدل نبي کریمﷺ په خپلو ملګرو باندې یو یو تقسیم کړ او ورته د ورسره پسندې رویې کولو وصیت وکړ .

مکې ته د قریشو د ماتې پیغام د لومړي ځل لپاره حسیمان بن عبدالله یوړ .

قریشو په خپلو مړو ډېر زیات وژړل بالاخره یې وویل: مه ژاړئ، هسې نه محمدﷺ او

ملګري يې درنه خبر شي په ژړا به مو لا پسې خوشحاله شي .

د بنديانو اړوند خبرې اترې ورسره هم وځنډوئ، فديه هم وروسته کړئ، تر څو محمدﷺ او ملګري يې درسره په فديه کې سختي نه وکړي .

د بدر په غزا کې د اسود بن المطلب درې بچيان له تېغه تېر شوي وو: زمعة بن اسود، عقيل بن اسود، حارث بن زمعه، د دوي په مړينه يې د غم وير او ژړا ته ډېر زړه شوی و، هغه د غم په دروند حالت کې و چې د شپې له مخې يې ژړا تر غوږ شوه، خپل غلام ته يې وويل: ورشه او وپتيله چې قريشو په غم د ژړا وير ناغه ماته کړه او که څنګه اواز راځي ؟ ايا قريشو په خپلو وژل شوو د وير ژړا سلسله شروع کړه او که نه ؟ که ناغه ماته شوي وي چې زه هم په ابوحکيمه، زمعه باندې د ژړا پېل وکړم، له غمه مې نوره خېټه دوه پړقه کيږي، هېره دې نه وي چې اسود بن المطلب وړوند او بې ديده هم و .

چې کله يې غلام بېرته راستون شو ورته يې وويل: وير کونکې ښځه وه چې په خپل ورک شوي اوښ يې ژړل .

نور اسود تېنګ نه شو او ويويل:

أَتَبْكِي أَنْ يَضِـلّ لَهَـــا بَعِيرٌ	**	وَيَمْنَعُهَا مِنْ النّوْمِ السّهُودِ
فَلَا تَبْكِي عَلَى بَكْــرٍ وَلَـكِنْ	**	عَلَى بَدْرٍ تَصَاغَرَتْ الْخُدُودِ
عَلَى بَدْرٍ سَرَاةِ بَنِي هُصَيْصٍ	**	وَمَخْزُومٍ وَرَهْطِ أَبِي الْوَلِيدِ
فَبَكّي إنْ بَكَيْت عَلَى عَقِيلٍ	**	وَبَكّي حَارِثًا أَسَدَ الْأُسُودِ
وَبَكّيهِمْ وَلَا تَسَمِي جَمِيعًا	**	وَمَا لِأَبِي حُكَيْمَةَ مِنْ نَدِيدِ

❖ افسوس !! چې دغه ښځه په دې ژاړي چې اوښ يې ورک شوی دی او ورک شوي اوښ د خوږ خوب نه بې ارامه کړې ده .

❖ په اوښ مه ژاړه ! په بد نصيبه بدر وژاړه چې برخليک يې بې ځايه کړ .

❖ په هغه بد نصيبه بدر وير وکړه چې د بنوهصيص، بنو مخزوم او د ابوالوليد غونډ ملاتړ پکې مات او نسکور شو .

❖ که په رښتيا وير کوې نو په عقيل وير وکړه او د زمريانو په باچا حارث باندې وير

وکړه .

❖ په ټولو غم خوړلو باندې وژاړه او په ابوحکیمه وژاړه چې هم نامی او ثاني نه لري .

بیا قریشو د بندیانو د ازادولو په بدل کې د فدیې ورکولو لړې پیل کړه، مکرز بن حفص د سهیل بن عمرو د خوشې کېدو فدیه برداشت کړه، مکرز چې کله د سهیل اړوند د مسلمانانو سره ژبه او غوږ نږدې کړل او د مسلمانانو رضا پرې هم وشوه، مسلمانانو ترې د متفقې فدیې غوښتنه وکړه هغه ورته وویل که د سهیل پر ځای ولچکې زما خپو ته راواچوئ تر څو هغه درته خپله فدیه پخپله درکړي .

مسلمانانو سهیل خوشې کړ او پر ځای یې مکرز بندیوان کړ .

عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او نبيﷺ ته یې وویل: د الله پېغمبره ! اجازه وکړه چې د سهیل بن عمرو دواړه مخکني غاښونه وباسم، د خبرو په مهال به یې ژبه بهر راوځي نو ستا اړوند به تېزې پاتې خبرې نه شي کولی .

هغه ورته وویل: نا زه هېڅکله هم په چا مثله نه کوم هسې نه الله پاک په ما مثله وکړي اگر که پیغمبر یې هم یم .

د بدر د بندیوانو په جمله کې یو هم ابوالعاص بن الربیع د نبي کریمﷺ زوم او د زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خاوند و چې د زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د اسلام له کبله دواړه په خپل منځ کې سره جلا شوي وو، خو نبي کریمﷺ یې ترمنځ د مفارقت احکام ونه شو بیانولی، زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خپل اسلام او ابوالعاص بن الربیع د خپل کفر سره دواړه د یو بل ښځه او خاوند وو .

چې کله نبي کریمﷺ هجرت وکړ او د قریشو سره د هجرت په مهال دغه خونړیزه معرکه منځ ته راغله هغه و چې د ابوالعاص لاسونو ته په کې هم ولچکې ولویدې او د بند په حالت کې یې څارنه نبي کریمﷺ پخپله کوله .

د مکې خلکو چې د بندیانو د رهایی لپاره د فدیې د لیږدولو لړې پیل کړه، زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په کې د ابو العاص د رهایی لپاره خپل د غاړې هار چې د واده په مراسمو کې ورته خدیجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورکړی و مدینې ته فدیه راواستو، نبيﷺ یې کله د

غاړې هار ولید زړه یې ودردېد او صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ته یې وویل: څه مشوره لرئ که زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته خپل بندیوان د راستولې فدیې سره ولیږدوئ نو ډېر ښه به وکړئ !!

ټولو وویل: ولې نه !! ای د الله رسوله ! همدغسې به وکړو، هغه و چې ابوالعاص بن الربیع یې خوشې کړ او راستولې فدیه یې هم ورکړه .

ابوالعاص بن الربیع مکې ته ستون شو خو ولې زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په مدینه کې پاتې شوه، د دواړ ترمنځ اسلام بېلتون راوست .

د فتح مکې واقعې ته نزدې څو ورځې مخکې شام ته د قریشو په تجارتي قافله کې برخوال لاړ د قریشو تجارتي توکې هم ورسره وې د خپل مستقل تجارت په شمول یې د قریشو سره هم په ځینومالونو کې ونډه درلوده، خو ابو العاص خپله امانتګر او ځېرکه سړی و، د تجارت څخه له راوزګارېدو وروسته پرې د نبي کریمﷺ لیږلي کمین یرغل وکړ، که ابو العاص څه هم په تېښته بریالی شو خو ولې مال او دولت یې د مجاهدینو په لاس کې غنیمت ولوید، صحابه کرامو دغه ټول مالیت مدینې ته روغ رمټ او سالم راوړ، د شپې له مخې ابوالعاص بن الربیع د زینب – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – په امان کې مدینې ته پټ پناه راغی، هغې ورته امان ورکړ، د سهار لمونځ لپاره نبي کریمﷺ مسجد ته ولاړ ، نبي کریمﷺ او صحابه وو تکبیر وکړ، د سکون فضا د خورېدو سره زینب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا غږ کړ چې ای خلکو !! ابوالعاص بن الربیع ته ما پناه ورکړېده .

کله چې نبي کریمﷺ له لمونځ څخه فارغ شو خلکو ته رامخامخ شو او ویویل: ایا ما چې څه واورېدل تاسو هم واورېدل ؟ هغوی وویل: هو . نبي کریمﷺ وویل: لوړه په رب لایزال چې زه هم په دې قضیه له دې لحظې وړاندې اګاه نه وم، خا !! ابوالعاص په ادنی مسلمان پناه نېولې ده !! بیا نبي کریمﷺ لاړ او خپلې لور زینب ته ورغی ورته یې وویل: لورکۍ ! ته ګوره هغه ته نه یې حلاله چې کوروالی درسره ونه کړي .

عبدالله بن ابي بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: نبي کریمﷺ د غازیانو هغه ګروپ ته چې د

ابوالعاص بن الربيع مال او تجارت يې غنيمت کړی و استازی واستو او ورته يې وويل: د ابوالعاص سره زمونږ خپلولي له تاسو څخه پټه او پناه نه ده، تاسو يې مال او تجارت په غنيمت کې اخستی دی، که تاسو هغه ته خپل مال او تجارت بېرته ورکړئ نو ښه به وي او که نه يې ورکوئ نو ستاسو حق او درله حلال دی الله درله غنيمت درکړی دی .

ټولو وويل: ای د الله پيغمبره ! په دې خوښ يو چې ابوالعاص ته د هغه مال او تجارت ورکړو تر دې چې چا سره د هغه لوښي او کالي هم وو هر څه يې ورته وسپارل، ټول ماليت او تجارت چې هيڅ زره بره کمې په کې نه و لاس په لاس يې ورته ورکړ .

ابوالعاص بن الربيع خپله ټوله پانګه له مدينې څخه مکې ته نقل کړه، هر قريشي ته يې ترې خپل حقوق او برخې ورکړې، بيا يې غږ کړ: ای قريشو ! ما سره د چا حق پاتې دی ؟ ټولو وځوابو چې جزاک الله خيرا .

ټولو ته ستا په ذمه پاتې حقوق په بشپړه توګه ورسېدل، په رښتيا چې ډېر وفادار او نېک خويه نارينه يې، هغه ورته وويل: زه په دې ګواهي ورکوم چې له الله پرته د عبادت لائق هيڅ څوک نشته او محمدﷺ د الله استازی او بنده دی، د ايمان د راوړو مخه مې يواځې دې نيولې وه چې تاسو به بيا ويل چې ګنې ستاسو مالي پانګې مې ولوټلې خو چې کله هم ستاسو حقوق راڅخه الله پاک ادا کړل دا دی ايمان مې راوړ .

بيا يې د تېرو مهاجرينو په څېر د نبي کريمﷺ حضور ته هجرت وکړ .

ټول هغه بنديان چې له فديې څخه پرته رها شوي دي د ابوالعاص بن الربيع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شمول راپور زياتوي چې مطلب بن حنطب، صيفي بن ابي رفاعه، ابوعزة عمرو بن عبدالله بن عثمان بن اُهَيب بن حذافة بن جمح هم وو .

ابوعزه چې نادار بې وسه او د ډېرو لوڼو پلار و، نبيﷺ ته يې وويل: ای د الله رسوله ! زما په بې وسۍ او ناچارۍ ته ډېر ښه خبر يې، د لوڼو پلار او تنګ دسته يم، د فديې پرته مې رها کړه، نبيﷺ په دې شرط رها کړ چې په ضد به يې د هيڅ چا مرستيال نه وي .

ابوعزه په قوم کې د نبيﷺ لوړ مکانت او د انسانيت نيکه رويه د شعر په ژبه په دې

الفاظو کې یاده کړه:

مَنْ مُبَلِّغٌ عَنِّي الرَّسُولَ مُحَمَّدًا ** بِأَنَّكَ حَقٌّ وَالْمَلِيكُ حَمِيدُ

وَأَنْتَ امْرُؤٌ تَدْعُو إِلَى الْحَقِّ وَالْهُدَى ** عَلَيْكَ مِنْ اللَّهِ الْعَظِيمِ شَهِيدُ

وَأَنْتَ امْرُؤٌ بُوِّئْتَ فِينَا مَبَاءَةً ** لَهَا دَرَجَاتٌ سَهْلَةٌ وَصُعُودُ

فَإِنَّكَ مَنْ حَارَبْتَهُ لَمُحَارَبٌ ** شَقِيٌّ وَمَنْ سَالَمْتَهُ لَسَعِيدُ

❖ زما له اړخه به محمدﷺ ته دا پیغام څوک ورسوي چې ته په حقه توګه پیغمبر یې او الله په رښتیا د ستایلو وړ ذات دی .

❖ ته د حق او هدایت په لور رښتنی بلونوال یې، ستا حق ته په بلنې د الله پاک له پلوه ګواهان ګواهي ورکوي .

❖ ته په مونږ کې د لوړې رتبې څښتن وې، تا ګټلي منزلت ته ډیرې تیټې او پاس کېږې نسکورې سترياوې مخې ته دي .

❖ هغه به ډېر غټ بد نصیب وي چې ته ورسره مټ اتې یې او هغه به ډېر خوش نصیب وي چې ته ورسره روغه او سلا وکړې .

له مشرکانو څخه اخستل شوې فدیې د سر په بدل کې له زرو درهمو څخه تر څلور زره درهمو پورې اندازه وه، خو که کوم بندي به بې وسه و نو نبي کریمﷺ له عوض پرته د احسان په شکل رها کو .

د نبي کریمﷺ سره وتلي مهاجرین چې په غنیمت کې برخوال وو درې اتیا ته یې شمیره رسېده .

د بدر په معرکه کې د نبي کریمﷺ سره د انصارو د اوس له قبیلې څخه چې په غنیمت کې یې برخه درلوده یو شپیته ګډونوال وو .

او له خزرج څخه په جمله توګه یو سل او اویا اتلانو شرکت کړی و .

په کُدَر کې د بنو سُليم سره غزا

له بدر څخه په راستنېدو سره نبيﷺ اوه شپې وروسته په خپله د بنو سليم سره جنګ ته لاړ[۱]، د کُدر نوم ځای چينو ته يې ورسېد، هلته يې درې ورځې تېرې کړې چونکه د جنګ موقعه مساعده نه شوه بېرته مدينې ته راستون شو، د شوال پاتې ورځې او د ذوالقعدې ټوله مياشت يې په مدينه کې تېره کړه او په دې دورانيه کې يې د قريشو د ګڼ شمېر بنديانو فديې هم واخستې.

د سويق غزا

د ذوالحجې په مياشت کې ابوسفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د سويق[۲] نوم غزا لپاره بهر ووهلې، مکې ته چې کله د بدر شکست زده ورسېدل، ابوسفيان منښته وکړه چې تر هغه به له جنابت څه په سر اوبه وانه اړوي تر څو يې د محمدﷺ سره جنګ نه وي کړی[۳]، د خپل سوګند د پوره کولو لپاره يې د دوه سوه جنګياليو په شمېر شاسواران له

(۱) د دې غزا په دوران کې د مدينې امير عرفطه الغفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و او ځېنې نور روايتونه وايي چې امير ابن ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و.

(۲) سويق د غنمو اوورشبو وړه چې د شهدو يا غوړو يا شېدو سره خوړل کيږي، د اوبو سره هم خوړل کيږي او د سويق غزا دې جنګ ته ځکه ويل کيږي چې د قريشو عوامو په دې جنګ کې د خواړو لپاره ستوان سره راټول کړي و.

(۳) د جاهليت په دور کې د حج او نکاح په څېر له جنابت څخه غسل کول هم معمول وو.

ځان سره واخستل او د نجديه مقام له لارې د وادي قنات په مخ د ثيب نوم غر ته ورسېدل چې له مدينې څخه د يو ميل يا لږ څه زيات او کم په اندازه لرې پروت دی .
د شپې له مخې يې د حيي بن اخطب حضور ته عرض يوړ، دروازه يې ورته وټکوله، د ډېر زيات ډار له کبله يې ورته دروازه خلاصه نه کړه نو د سلام بن مشکم په لور رهی شو او دغه مهال سلام بن مشکم د بنونظير د قبيلې مخه ور او خزانچي هم و[1] ، هغه ورته دروازه خلاصه کړه، د هغه يې دروند ميلمستوب وکړ او شراب يې پرې هم وڅښل، بيا يې ورته د مدينې د ميشتوالو پټ او پناه رازونه وښودل، ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بېرته په چټکۍ خپل ځای ته ولاړ او په مدينه يې چيريکي بريد لپاره ځوانان په دندو وګمارل، ځوانانو د ورته کړی شوي امر سره سم د عُرَيْض مدينې اړوند نوم ځای باندې يرغل وکړ، هلته يې د کجورو باغيچه په اور لمبه کړه او ورپکې يې دوه کسان هم قتل کړل او نور په مخه لاړل وتښتېدل، چې کله وربانديې مسلمانان وپوهېدل نو نبي کريمﷺ وريسې ووت تر څو راګېر يې کړي او تر (قرقرة الکُدر) پورې پسې تېز وځغلېد خو ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپلو ملګرو په شمول په تېښته بريالي شوي وو او په دغه وخت کې د مدينې چارې بشير بن عبدالمنذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته سپارتل شوې وې .
صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ څه وکتل چې قريشو د تېښتې او خلاصون لپاره خپلې توخې چې زياتره برخه يې د سطوان وه غورځولې و ترڅو پيتې يې سپک شي .
د بېرته راستنېدو په مهال صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ نبي کريمﷺ ته عرض وکړ چې ای د الله رسوله ! ايا دا هم زمونږ لپاره غزا شمېرل کيږي ؟ هغه ورته وويل: هو دا غزا ده .

---

(۱) دوی به د تنګو سختو لپاره خپل منځنی چانده راماتوله او سلام د دغې راماتې امين و .

د ذي امر غزا

د سويق له غزا څخه وروسته نبي کريمﷺ د ذوالحجې پاتې مياشت ټوله يا لږ څه ورځې په مدينه کې تېره کړه، بيا يې نجد ته مخه کړه تر څو بنوغطفان سره غزا وکړي[۱].

نجد ته په رسېدو يې د صفر ټوله يا نږدې زياته مياشت تېره کړه، د دواړو خواو جنګي ليکي يو بل سره مخامخ نه شوې او نبي کريمﷺ بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول زياته برخه يا ټوله مياشت تېره کړ.

په بحران کې د فُرُع غزا

نبي کريمﷺ يو ځل قريشو سره مبارزې لپاره راووت تر دې چې بَحران ته ورسيد، هلته يې د فُرُع تر څنګ د حجاز چې معدني برخه ده واړوله[۲] د ربيع الاخر او جمادی الاولی دواړه مياشتې يې تېرې کړې خو د جنګي محاذ سحنه برابره نه شوه بېرت مدينې ته راستون شو.

(۱) د ذي امر د غزا په دوران کې د مدينې واړه چارې عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته سپارتل شوې وې.
(۲) د دې غزا په دوران کې د مدينې امير ابن ام مکتوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و.

د بنو قينقاع پېښه

د بنو قينقاع پېښه داسې وه چې د عربانو يوې ښځې د بنوقينقاع بازار ته د خرڅ لپاره څه شيان وړي وو او د زرګر سره ناسته وه، ټولو د مخ په لوڅولو مجبوره کړه خو هغې ورته مخ ښکاره نه کړ، زرګر يې لمن تر اوږې پورې (په چل ول) وتړله، ښځه چې کله وپاڅېده شرمګاه يې لوڅه شوه، نو ټولو يهودانو ورپسې په بق بق وخندل، ښځې نعرې سورې کړې په موقعه کې يو مسلمان په زرګر ورټوپ کړ او مړ يې کړ، يهودانو عکس العمل وښود د زرګر په بدل کې يې مسلمان وواژه، د مسلمان سړي کورنۍ له نورو مسلمانانو څخه مرسته وغوښته ترڅو غچ واخلي، مسلمانان د ډېرې غصې له مخې ورغلل او د يهودانو اومسلمانانو تر منځ تاو تريخوالی مخ په ډېرېدو شو .

په يهودانو کې بنوقينقاع لومړني يهودان دي چې د نبيﷺ سره يې ژمنې ونه پاللې، نبي کريمﷺ تر هغه محاصره کړل چې بالاخره يې ورله پرېکړې ته غاړه کېښوده او راښکته شول، يهودان چې کله د نبي کريمﷺ په لاس کې تړلي لاسونه ولوېدل عبدالله بن ابي بن سلول راولاړ شو او ويويل: محمده !! زمات دوستانو سره ښه او نېکه رويه وکړه .

نبي کريمﷺ يې غوښتنه لا وباله وګڼله، بيا يې ورته وويل: محمده ! زما دوستانو سره نېکه رويه وکړه .

نبي کريمﷺ ورڅخه خپل مخ تاو کړ تر دې چې د زغرې په جيب کې يې ورته لاس ننويست، نبيﷺ ورته وويل: پرېږده .. ماخوشې کړه ..

د نبي کريمﷺ مخ مبارک له ډېرې غصې نه تور شو، بيا يې ورته وويل: هلاک او تباه شې پرېږده!! هغه ورته وويل: نا تره هغه دې له زغرې لاس نه اوباسم تر څو زما د دوستانو اړوند پرېکړه کې بدلون رانه ولې، ای محمده ! څلور سوه پياوړي مضبوط

ځوان جنګيالي او درېٔ سوه زغره دار چې زه يې له تور او سپين څخه ساتلی يم ته يې په يو سهار کې له تېغه تېروې؟

لوړه په رب لايزال چې زه شخصاً د ورځو شپو له ترخو شيبو څخه ډار محسوسوم .

نبيﷺ ورته وويل: ستا له کبله مې رها کړل .

عبادة بن الصامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د نبي کريمﷺ سره د عبدالله بن ابي بن سلول په څېر ملاتړ اعلان کړی و، راغی او ورته يې وويل: زه د الله پاک او دهغه د رسولﷺ او د مسلمانانو ملاتړي خوښوم، او له کافرانو له ملاتړو څخه يې لاس په سر يم .

د عبادة بن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د عبدالله بن ابي بن سلول اړوند الله پاک دا ايتونه راوليږل (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ۘ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ * فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَن تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ۚ فَعَسَى اللَّـهُ أَن يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ * وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَـٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّـهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ ۙ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَن يَرْتَدَّ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّـهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّـهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّـهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّـهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ * وَمَن يَتَوَلَّ اللَّـهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّـهِ هُمُ الْغَالِبُونَ) (١)

---

(١) سورت مائده : (٥١ – ٥٦) ژباړه : ای مومنانو ! هېڅ يهودان اونصرانيان په دوستانه ونه نيسئ هغوی ځېنې د نور ځېنو دوستان دي ، خو که څوک يې هم دوستان وبولي نو دا يې هم له جملې څخه شو او الله پاک ظالم قوم ته لارښونه نه کوي * د کفر او نفاق په رنځ رنځوران به وګوري چې د هغوی سره تيټ اوپاس کيږي او دا وايي هسې نه چرته ستونزو سره مخامخ نه شو ، ډېره نزدې ده چې الله پاک مسلمانانو ته غلبه ورکړي او يا خپله بله پرېکړه وکړي بيا به دغه منافقين ډېر تيټ او خړ سترګي خفه او پښېمانه وي * او مومنان وايي چې ايا دغه پاخه قسم خواره چې په الله سوګندونه پورته کوي ايا دوی

د الله پاک او رسولﷺ او د مومنانو سره په رښتني محبت کې الله پاک د عبادة بن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تصديق وکړ او د بنوقينقاع د يهودانو له دوستانې څخه يې واقعاً بېزار وګڼه .

د نجد قَرَده ته د زيد بن حارثة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنګي کاروان

د بدر رامنځ ته شوې درنې پېښې د قريشو شام ته د تجارتي کاروانونو مورالونه مخ په ټيټه کړل، له ډاره يې شام ته د عراق له لورې د تګ د نوي تاداو کېښودو هوډ وکړ، د ابوسفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ د ډېرو سپينو زرو چې خورا دروند تجارت و، د نورو قريشو په ملتيا خوځښت وکړ، چونکه خپله نابلده و د لارښونې لپاره يې د بنوبکر بن وائل له قبيلې څخه د فرات بن حيان په نوم سړی په مزدورۍ نيولی و .
نبي کريمﷺ زيد بن حارثة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو، هغه و چې د (قرده) نوم چينې ترڅنګ ورسره مخامخ شول، ټوله تجارتي قافله يې تر ولکې لاندې راواسته خو ولې

هم مومنان دي ؟ نا بلکې د دوی عملونه برباد شوي دي اودوی به ډېر زر بې طبعه او پښېمانه شي * ای مسلمانانو که هر څوک ستاسو نه خپل دين ته شا کړي مرتد شي نو الله په داسې خلک راولي چې د الله پاک به هم خوښ وي او د دوی به الله پاک خوښ وي ، په مسلمانانو به زړه سوانده او په کافرانو به سخت زړي وي ، د الله پاک په لاره کې به جهادونه کوي او له هېڅ چا نه به نه ډارېږي او نه به د چا د ملامتيا نه ويرېږي، دغه ثبات او ايمان د الله پاک ورکړه او احسان دی، د خپلې پېرزو له مخې يې ورکوي او الله پاک پراخي راوستونکی او پوهه ذات دی * ستاسو دوست الله پاک او د هغه رسولﷺ او مومنان دي او هغه خلک ستاسو دوستان دي چې لمونځونه کوي ، زکاتونه ورکوي او د رکوع په حالتونو کې وي * او څوک چې هم د الله پاک او د هغه د رسولﷺ او مسلمانانو سره دوستانه کوي نود الله پاک ډله کامیابه او سرباﻻ ده .

ځينې کاروان ترې خپې سپکې کړې او په تيښته برياليي شول، زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څه زيار وويست خو د هغوی ځغلنده چټکه وه رالاندې يې نه کړ شول، زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ټول غنيمت په نبي کريمﷺ باندې وسپارت .

د احد غزا

د بدر په ورځ چې کفارو ته کوم درد او غم رسېدلی و، شکست زده یې مکې ته نامراده ستانه شوي وو، د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تجارتي کاروان هم مکې ته دننه ولاړ، عبدالله بن ابي ربيعه، عکرمة بن ابي جهل، صفوان بن اميه د قريشو د څه کسانو په شمېر چې د بدر په ورځ يا له پلار او يا له ورور يا د ځوی په غم او فراق درديدلي وو ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ولاړل او ورسره يې خيالات تبادله کړل چې د محمد له لاسه نيست نابود شوي يو، ستاسو مشرتابه او مخه وريې يې ټول ووژل، تاسو بايد دغه پاتې مالي پانګه د محمدﷺ په ضد مرستندويه جوړه کړئ تر څو ورڅخه غچ واخلوو، په دې خبره سره رضا او خوښ شول .

د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ د ټولو قريشو او نورو اندېوالو قبيلو د نبيﷺ په ضد د کلک نظامي پاڅون اظهار وکړ .

د بنوکنانه او د تهامه ميشتوالو په شمول ټولو د ځان سره خپلې ښځې هم وويستې تر څو له خپلو ابروګانو څخه کلکه دفاع وکړي او له مېدانه ونه تښتي .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د کاروان د مشرۍ واګې هم ورسره وې له ځان سره هند بنت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويسته، عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنهُ له ځان سره ام حکيم بنت هشام بن المغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويسته، صفوان بن اميه خپله بي بي ريطة بنت منبه بن الحجاج رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وويسته .

د سبخه مقام د غر په دننه برخه کې د عينَين نوم ځای د درې په غاړه تونل و هلته تم شول .

نبي کريمﷺ چې له مشرکانو څخه کله وخبرېد چې مدينې ته نزدې يې اړولې ده، مسلمانانو ته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ډېر قابل غور خوب مې وليد، ومې ليدل

چې غويا حلاليږي او د خپلې تورې په تېرو کې مې پرکنډ وليد او ومې ليدل چې لاس مې په خورا خوندي زغره کې ننويستی دی[۱] خو تعبير مې ترې په مدېنې وکړ.
تاسو څه فکر لرئ چې چرته هم قريش په خپل تم ځای کې پرېږدئ ؟ که تم کېدل يې لا پسې زيات کړ نو تم کېدنه د هغوی په زيان ده، که مدينې ته د راننوتو زيار يې ويست نو ورسره به مخامخ جنګ وکړو.
عبدالله بن ابي بن سلول چې د نبي کريمﷺ په درېځ کلک ولاړ او بارها به يې ورله رايه تاييدوله خو نبي کريمﷺ خپله هم د جنګي تکتيک له مخې قريشو ته په وتلو خوښ نه و، خو ولې نور هغه مسلمانان چې د احد په غزا کې يې د شهادت لوړه رتبه وګټله او له بدر څخه نور بې ونډه شول، په دې ټينګ وو چې په بدر کې ونډوال هم نه وو چې هرومرو د ګز او مقابلې مېدان ته ووځي.
هغوی ورته وويل: ای د الله پېغمبره ! هرومرو مو د اغيارو مقابلې ته بوځه، هسې نه هغوی وانګيروي چې مونږ يا بې وسه شوي يو او يا بوزديله يو.
عبدالله بن ابي بن سلول وويل: نا، ای د الله رسوله ! هېڅ کله ونه وځې بلکې په مدينه کې تم شه، زما له ياده چې کله هم مونږ له مدينې څخه دښمن پسې وتلي يو مونږ شکست خوړلی دی او چې کله هم دښمن راغلی دی مونږ ورته مرګ ژوبله اړولې ده، ای د الله پېغمبره ! هغوی خپلې طبعې ته پرېږده،که تم وو تم کېدنه زمونږ نه بلکې د هغوی لپاره زيانمنه ده، او که دلته راغلل مخ په مخ به ورسره خلک وجنګيږي او له بره خوا به يې ماشومان او ښځې هم په کاڼو ولي او که هغوی بې جنګه لاړ شي نو د هغوی لپاره عيب او داغ دی.
خو بهر حال له بدر څخه بې برخه دښمن سره د مقابلې په درېځ ټينګ ولاړ وو، نبي کريمﷺ کور ته ننوت او خپله زغره واچوله، په جنګي الاتو يې ځان سمبال کړ او د

---

(۱) نبي کريمﷺ فرمايي : د غويانو ذبحه زما ملګري دي چې په شهادت به رسيږي ، او د تورې په تېرو کې پرکنډ زمان د کورنۍ د يو غړي شهادت دی.

همدغې جمعې په ورځ د لمونځ نه وروسته يې په جنګي تدابيرو پيل وکړ .
هېره دې نه وي چې په دغه ورځ د عوف بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نوم صحابي هم وفات شوی و، په هغه يې د جنازې لمونځ وکړ او خلکو ته راووت، خو ولې په ټينګ دريځ ولاړو صحابه کرامو ټنده هم ترخه تروه شوه چې مونږ ولې نبي کريمﷺ دښمن سره د مقابلې لپاره په وتلو مجبور کړ او ډېر پښېمانه شول، ټولو ورته وويل: ستا څنګه خوښه ده ؟ که دې خوښه وي مدينه کې به پاتې شو، مونږ سره دا مناسب نه وو چې دومره ټينګار مو کړی وی، نبي کريمﷺ ورته وويل: هېڅ نبي سره نه ښايي چې د جنګ لپاره زغره واچوي تر هغه به يې نه لرې کوي تر څو يې جنګ نه وي کړی .
نبي کريمﷺ د زرو کسانو په شمېر د دښمن مقابلې ته ولاړ، د احد او مدينې ترمنځ د شوط نوم ځای ته په رسېدګی کې ترې عبدالله بن ابي بن سلول خپل ملګري چې د ټولې شمېرنې دريمه حصه يې تشکيلوله بېرته مدينې ته ستانه کړل او ويويل: زه يې خبره منم او دا مې خبره نه مني، ای خلکو! ولې هېڅ په هېڅه خپل ځانونه مرګ ته ورکوئ؟
عبدالله بن عمرو بن حرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وريسې ورغی او ورته يې کړه: د دښمن سره د مقابلې په مېدان کې د الله رسول او خپل قوم ولې شرم او شکست ته ورکوې ؟ هغوی ورته وويل: که مونږ پوهېدای چې تاسو ځانونه مرګ ته ورکوئ مونږ بيخي نه راتلو، مونږ خو ويل چې جګړې شخړې به نه وي !
منافقانو چې د کلکې سرغړونې لاره اختيار کړه او د بېرته ستنېدو هرمرو هوډ يې کړی و ورته يې وويل: ای د الله د ښمنانو ! الله پاک مو سپک او ذليله کړه، ډېر زر به الله پاک خپل پيغمبر له تاسو څخه بې احتياجه کړي .
د احد په ورځ ځينې انصارو نبي کريمﷺ ته وويل: ای د الله پيغمبره ! له يهودانو څخه جنګ ته خپل ملاتړي نه راغواړو ؟ هغه ورته وويل: نا، هغوی ته هېڅ اړتيا نه لرو .
نبي کريمﷺ خپل جنګي کاروان د احد د غر په ناو کې مخ په وړاندې بوت، احد غر ته يې شا او دښمن ته يې مخه کړه، مجاهدينو ته يې وويل: زمونږ له اجازې پرته به هېڅ

څوک د جنګ پيل نه کوي، قريشو د څربولو لپاره خپل اسونه او اوښان احد ته نژدې د صمغه نوم ځای کې څرول چې لا د مسلمانانو د واک لاندې و.

نبي کريمﷺ چې کله جنګ تر خپلې اجازې منحصر کړی و، يو انصاري وويل: بنوقيله[۱] لا ژوندي دي او په ځمکه يې خلک رمې څروي !!

نبي کريمﷺ خپل اووه سوه کسيزه جنګي کاروان ليکه ليکه کړ، د غشو وارولو قومانده يې عبدالله بن جبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړه، دغه مهال يې نبنه سپين پوښاک و، د غشو وراونکو شمېره تر پنځه سوه ته رسيده، نبي کريمﷺ ورته وويل: له شا پلوه راځخه په غشو وررولو د اسونو مخه ونيسئ، شکست که د هغوی او يا زمونږ و خو ته په خپل ځای ثابت ولاړ اوسه، بايد بېدار اووسئ چې ستاسو له پلوه راباندې بريد ونه شي.

نبي کريمﷺ خپله هم د جنګ لپاره دوه زغرې واچولې او بېرغ يې د بنو عبدالدار قبيلې اړوند مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ.

د احد په جنګ کې نبي کريمﷺ سمره بن جندب او رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ته هم اجازت ورکړی و ، چونکه دواړه پنځلس کلن وو نو په لومړي ځل يې اجازه ورنه کړه، چا ورته وويل: چې رافع بن خديج پياوړی نبنه باز دی نو هغه ته يې اجازه ورکړه، بيا ورته وويل شول چې سمره بن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې راپرځولو کې باندې دی، نو هغه ته يې هم اجازه ورکړه.

قريشو هم خپلې جنګي ليکې ليواله کړې وې چې د ټولو جنګيالو سرشمېرنه يې زرو ته رسېدګي کوله، د شاهسوارانو د ښي اړخ دنده خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او په کيڼ لور يې عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مشر ګمارلی و.

نبي کريمﷺ توره پورته کړه او ويويل: دې تورې ته به څوک خپل حق ورکړی شي؟ ډېرو خلکو لاسونه اوږده کړل خو اخره بيا هم ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورپورته شو او ويويل: د الله رسوله! ولې د تورې حق څه شی دی؟ هغه ورته وويل: د تورې حق دا دی چې د

---

(۱) بنو قيله به خلکو اوس او خزرج ته ويل او قيله يې د مور نوم و.

دښمن مخونه پرېږي تر هغه ووهل شي چې کړه او نسکوره شي .
ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل: ما ته یې راکړه زه به یې حقوق په رښتیا چې پوره کړم، هغه وچې توره یې ورته ورکړه .
ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې خپله هم خورا زیات اتل، بهادر او دلاور و، د جنګ جګړې په مهال به یې په متکبرانه ناز او انداز قدمونه پورته کول، چې کله به یې سر په تړټه وتړه خلک به پوهه شول چې د ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د سختې جګړې کولو اراده لري.
له نبي کریمﷺ څخه چې یې کله توره تسلیم کړه خپله تړټګی یې راواخسته او له سره یې تاو کړه، د مسلمانانو او کافرانو ترمنځ خالیګاه ته ووت او د خپل متکبرانه ناز او مکیز اظهار یې وکړ، نبي کریمﷺ د لیدو سره سم وویل: له جهاد پرته دغسې ناز مکیز الله پاک نه خوښوي .
په بنوعبدالدار کې د بېرغ والاو ته ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په سخته جګړه یې راتېزول وویل: ای بني عبدالدار ! د بدر په ورځ هم بېرغ ستاسو په لاسو کې و او د بدر ځپل درته ښه یاد دي، یا خو بېرغ لوړ رپاند وساتئ او یا یې مونږ ته راکړئ مونږ او بېرغ پوهه شه، ځکه که بېرغ مات شي خلک مات او موړال یې په تېته شي، هغوی ورته د کلکې ژمنې په ورکولو وویل: مونږ درته بېرغ نه شو درکولای، سبا به په میدان ووینې چې مونږ څومره بهادر یوو .
چې کله هم لښکرې سره مخامخ شوې، هند بن عتبه – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – د نورو هغې ښځو په شمول چې په ملتیا یې ولاړې وې ډول ډېلي راواخستل او له خلکو څخه یې وروسته په جنګ کې د تیزولو لپاره وغږول، هند رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به په لوړ اواز ویل:

وَيْهاً بَنِيْ عَبْدِ الدَّار ** وَيْهاً حُمَاةَ الأَدْبَارِ
ضَرْباً بِكُلِّ بَتَّارِ

ای بنو عبدالدار ! چوست چالاکه او بېدار شئ * ویښ شئ له خپلو ابرو څخه دفاع وکړئ * او په غوڅاندو تورو کلک ګوزارونه وکړئ .

او دا شعرونه به يې هم زمزمه كول:

إنْ تُـقْبِـلُـوا نُـعَـانِـقْ ** وَنَـفْـرِشُ الـنَّـمَـارِقْ

أوْ تُـدْبِـرُوا نُـفَـارِقْ ** فِـرَاقَ غَـيْـرَ وَامِـقْ

ژباړه: كه په جنګ كې مخكې ولاړئ درسره غاړه غړۍ به شو او پالنګونه به درته جوړ او خواره كړو، او كه په شكست شوئ نو داسې به درڅخه راجلا شو چې هېڅ مينه او محبت مو درسره نه وي .

د احد په ورځ د نبي كريمﷺ د صحابه كرامو شعار (أَمِتْ، أَمِتْ) مړ يې كړه مړ يې كړه و .

د دواړو خواو له پلوه جګړه توده شوه، ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زياته توندۍ د خلكو په منځ كې ننوت چې هر څوك به مخې ته ورتو د تورې په خوند به يې پوهو، زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: په مشركانو كې يو سړی و چې زمونږ هر زخمي به يې واژه، ابو دجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا او هغه سره دواړه يو بل ته نزدې شول ما له الله څخه وغوښتل چې دواړه سره مخ اتې كړي، هغه و چې دواړه سره مخامخ شول په يو بل يې ګوزارونه تبادله كړل، مشرك په ابو دجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ګوزار وكړ خو ابو دجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پر ځان ډال سپر كړ، څه و چې ابو دجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرې لاس پورته كړ او مشرك يې وواژه، لږ شيبې وروسته مې وليد چې د هند بن عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په سر يې توره پورته كړه خو ولې بېرته يې ترې واړوله [1] .

حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم خپله اتلولي ښكاره كړه او ارطأة بن عبد شرحبيل بن هاشم بن عبد مناف بن عبدالدار يې له تېغه تېر كړ، ارطأة هغه څوك و چې جنګي بېرغ يې لوړ رياند نيولی و، دا چې ترڅنګ يې سباع بن عبدالعزی غبشاني تېر شو نو حمزه رَضِيَ

(۱) ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي : يو څوك مې وليد چې په جنګ يې خلک توندول ، ما يې د مرګ ښنه اراده وكړه خو چې توره مې پرې پورته كړه ښځه وه ، د نبي كريمﷺ د تورې عزت او شرف خيال مې وساته چې د هغه په توره دې ښځه ووژنم .

اللهُ عَنْهُ پرېږ غږ کړ چې: د ګلابۍ زویه !! دې خوا ته راشه .. د (ګلابۍ زویه) باندې یې غږ ځکه وکړ چې مور به یې په مکه کې ماشومان سنتول .

د جبیر بن مطعم غلام وحشي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: لوړه په رب لایزال چې حمزه بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مې ولید چې مقابل خواوې به یې غوښه غوښه کړې، لکه د خړ اوښ په څېر یې خونړیز بریدونه کول، سباع بن عبدالعزی ورته له ما څخه مخکې ورغی ورته یې غږ کړ چې د سنت ګرې ښځې زویه ما ته راشه، په سر یې ورله داسې تندریز ګوزار ورکړ چې بیخي ترې غلط نه شو، خپله نیزه مې ځان ته راجوخته کړه خو چې ښه په ډاډ شوم د نیزې ګوزار مې پرې وکړ د خیټې نه لږ لاندې ولګېد او شا ته ترې د خپو په منځ کې نیزه ووته، زما په لور یې قدمونه راپورته کړ خو ونه شو توانېدای او راپرېوت، لږ ځنډ وروسته ورغلم ساه ورڅخه وتلې وه، نېزه مې ترې راوویسته بېرته خپل نظامي ځای ته راغلم، د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له وژلو پرته مې بله موخه په دې نه وه چې په مرګ یې ما سره د ازادۍ وعده شوې وه، چې مکې ته ستون شوم نو ازاد شوم.

تر هغه مهاله بیا به په کې پاتې شوم چې نبي کریمﷺ فتحه کړه له ډېره ډاره طائف ته وتښتېدم، د طائف خلکو چې کله د رسول اللهﷺ حضور ته د اسلام راوړلو لپاره لاړل، لارې ګودرې او لوړې ژورې راڅخه ورکې شوې، زه لا د وهم خیال څپو لاهو کړی وم چې یمن ته او که شام ته وتښتم ؟ او که د عربانو نورو قبیلو او قامونو ته پناه یوسم، لوړه په رب لایزال چې یو سړي چټک راغی او راته یې وویل: لوړه په رب لایزال چې څوک هم د نبي کریمﷺ په راوړي دین کې ننوځي او کلمهووايي هېڅ څوک هم نه وژني .

ما هوډ وکړ تر دې چې نبي کریمﷺ سره مې په مدینه کې لیدل کتل وشول، په سر یې ولاړوم او د شهادت کلمه (لاَ اِلَهَ اِلاَّاللهُ مُحَمَّدَالرَّسُوْلُ اللهُ) مې وویله .

خو چې پورته یې راوکتل راته یې وویل: ته وحشي نه یې ؟ ما ورته وویل: هو ولې نه د الله رسوله وحشي یم .

هغه راته وویل: د حمزه د وژنې ټوله لړې راته واوروه چې څنګه دې شهید کړی شو؟ کله چې مې ورته تېره شوې ټوله لړي واوروله نو راته یې وویل: خوار شې ! له مخې مې

پناه شه چې ودې نه وينم، زه تر هغه نبي کريمﷺ ته مخامخ نه ورتلم چې روح يې الله قبض کړه .

مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د نبي کريمﷺ په دفاع کې تر هغه وجنګېد چې شهيد شو، ابن قمئه چې کله مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وواژه هغه پرې د رسول اللهﷺ ګومان وکړ او بيا يې شهيد کړ، د مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له شهادت وروسته نبي کريمﷺ بيرغ علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، د احد په غزا کې علي رَضِيَ الله عَنْهُ او نور ګډونوالو صحابه وو د ډېرې ښې مېړانې اظهار وکړ، خو ولې ابن قمئه چغې نارې پورته کړې چې محمد مې مړ کړﷺ .

کله چې جنګ ښه ګرم شو نبي کريمﷺ د انصارو له بيرغ لاندې کښيناست او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پسې يې استازی واستو چې بيرغ نور هم مخکې يوسه، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نور هم مخکې شو او ويل به يې: زه د وژلو پلار يم [(١)] .

ابو سعدبن ابي طلحه چې د مشرکانو د جنډې دنده ورسره وه ورته غږ کړ چې ابوالقُصَم! راځه که لاس په لاس مقابله کولای شې! هغه ورته وويل: ولې نه بالکل تيار يم .

د صفونو ترمنځ دواړه سره مخ اتې شول علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وواهه او چپه يې کړ خو ولې مړ يې نه کړ او ترې لاړ، خپلو ملګرو ورته وويل: ولې دې مړ نه کړ ؟!!

هغه وويل: شرمګاه يې راته راواړوله زړه مې پرې وسوځېد خو ولې زه داسې پوهه شوم چې ګنې الله مردار کړ .

د جنګ په دوران کې عاصم بن ابي الافلح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ځرګندې باتورۍ اظهار وکړ، مسافع بن طلحه او جلاس بن طلحه دواړه وروڼه يې له تېغه تېر کړل او د غشو ګوزارونو نښې يې پکې جوړې کړې وې، مور يې ورڅخه وپوښتل: په غشو باندې چا

(١) د جنګ پلار يې ځکه ځان ته وويل چې ابوسعد غږ کړ چې زه مرګ او تباهي يم ، ايا د مقابلې څوک شته ؟

وويشتې؟ ځوی يې ورته وويل: چا راباندې گوزار وکړ او غږ يې کړ چې زه ابن ابي الافلح يم او گوزار مې درواخله .

مور يې منښته وکړه چې که په عاصم يې توان بر شي په سر کې به ورله شراب وڅښي .

حنظله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره مخ اتی و هغه و چې ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې رالاندې کړ خو شدّاد بن اوس ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حنظله بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاندې وليد له بره يې پرې گوزارونه وکړ او حنظله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې شهيد کړ .

نبي کريمﷺ وفرمايل: د حنظله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د غسلو مراسم به ملائک انجاموي تاسو يې له کور ودانې څخه وپوښتې چې ولې؟ له کور ودانې څخه چې خلکو کله وپوښتل هغې يې ورته راز ووايه چې څنگه يې جنگ خبر واورېد نو له غسل پرته د جنابت په حالت کې درووت .

بيا الله پاک د مسلمانانو په تاييد کې خپله مرسته راواستوله چې مشرکان يې بيخې له تېغه تېر کړل، وعده يې ورسره رښتيا کړه او په دې کې هېڅ شک نشته چې کفارو شکست وخوړ .

زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې هند بنت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او ټولې ملگرې يې ما په تېښته وليدې، دا چې منډه تونده کړي د ځان پسې يې پايڅې پورته نيولې وې، ما ته يې په وژلو او بندي کولو کې هېڅ ستړې نه وه خو چې خلک مو په درد او غم ښه وځپل، زمونږ غشي وارونکي له مېدان څخه راښکته شول، قريش په مونږ له وروسته راغلل او لوړ غږ پورته شو چې محمد مړ شوﷺ .

له دې څخه مخکې مو د هغوی بېرغ ټينگونکی شل اوفشل کړ خو د غږ اورېدو سره مونږ هم نا امېده راستانه شول .

د هغوی بېرغ نيونکي زمونږ وارونو دومره بې ساه او بې دمه کړل چې د بېرغ د بېرته راپورته کولو لپاره چا ټنډه نه شوه برابروله، هغه و چې عمرة بنت علقمه الحارثيه بېرغ راپورته کړ او ټول قريش ترې سم د لاسه راتاو شول .

دغه مهال د مسلمانانو ریښې لږ زره وښویدې، د احد ورځ په رښتیا هم د سخت ازمیښت ورځ وه، ځینې مسلمانان وریکې الله پاک د شهادت په لوړو درجو ونازول، مشرکان هم نبي کریمﷺ ته ورخلاص شول او په کاڼي کمر یې د مخ مبارک ځینې برخه ولګېده چې مخامخ غاښونه مبارک او شونډې یې زخمي شوې، دغه ګوزار پرې عتبه بن ابي وقاص وکړ، خپله به یې له مخ مبارک نه وینې لرې کولې او ویل به یې (**هغه قوم به څه بریمن شي چې د خپل پیغمبر مخ په وینو سور کړي حالانکه چې هغه ورته د الله په لور بلنه ورکوي**)، نو الله پاک دا قول ناز کړ (لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يَعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَلِمُوْنَ) (۱)

ابوسعید الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: داحد په ورځ د نبي کریمﷺ غاښونه مبارک عتبه بن ابي وقاص شهیدان کړي وو او لاندې شونډې یې ورله هم زخمي کړې وه او عبدالله بن شهاب الزهري په تندي مبارک ژوبل کړی و او ابن قمئه یې اننګي ټپي کړي وو، د نبي کریمﷺ د زغرې دوه کړی د ګوزار له کبله په اننګو کې ورننوتې .

په دغه ورځ نبي کریمﷺ په هغه څاه کې پرېوت چې ابو عامر د مسلمانانو د شکست لپاره کښلې وه، په داسې انداز کې څاه کنستې وه چې مسلمانان پرې نه پوهېدل، علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کریمﷺ له لاسه ونیو او طلحه بن عبیدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راپورته کړ تر دې چې لوړه غرې هسک ودرېد .

د ابو سعید الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پلار مالک بن سنان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریمﷺ وینه مبارکه ورودله، نبي کریمﷺ ورته وفرمایل: د چا وینې سره چې زما وینه خلط شي هیڅ کله به ورته د جهنم اور ونه رسیږي .

قریش چې کله له نبي کریمﷺ څخه ګېره واچوله نبي کریمﷺ وویل: کوم باتور او

---

(۱) سورت ال عمران : (۱۲۸) . ژباړه : په دې کې ستا هیڅ واک او اختیار نشته چې یا خو الله پاک به د توبې توفیق وریه برخه کړي او یا به یې دظلم به کبله سزاوار کړي .

اتل به جنت وګټي ؟ زياد بن سكن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د پنځه نورو انصارو په ګډون دومره بې ساري مېړانه وښوده چې پنځه واړه يو د بل پسې شهيدا شول چې اخرنې شهيد يې زياد يا عمارة بن يزيد بن السكن رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا و، د ژوند تر اخره دمه يې دومره سخته مقابله وکړه چې د ډېرو زخمونو له کبله نور راپرېوت، له دې وروسته د مسلمانانو بله ډله راغله او اغيار يې و تمبول، نبي كريمﷺ ووېل: ژوبل شوی ما ته رانزدې کړئ، ژوبل شوی صحابي ورته نزدې کړی شو خپل قدم مبارک يې د هغه د مخ بالښت کړ په داسې حالت کې شهيد شو چې مخ يې د نبي کريمﷺ په قدم مبارک ايښی و .

د نبي کريمﷺ د بچاو لپاره ابودجانه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم خپل ځان سپر کړی و، ځان يې په نبي کريمﷺ ورغونډ کړی و او غشي پرې ورېدل ، د نبي کريمﷺ په دفاع کې سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ډېر غشي وورول، سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي: نبي کريمﷺ به را ته غشي راکول او راته به يې ويل: زما پلار او مور درنه قربان شه سم يې ووله، تر دې چې هغه غشی به يې هم راکو چې تيره به يې نه درلودل (غوڅه به يې نه شوه کولای) .

د نبي کريمﷺ د مړينې خبر له خپرېدو او شکست وروسته تر ټولو لومړی صحابي چې نبي کريمﷺ يې وپېژند کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و، هغه وايي: ما يې سترګې وليدې چې د زغرې لاندې ځلېدې، زه هم ټينګ نه شوم اوپه لوړ اواز مې غږ کړ چې ای مسلمانانو ! نبي كريمﷺ دا دی ژوندی دی، هغه راته اشاره وکړه چې غلی شه .

مسلمانانو چې کله نبي کريمﷺ وليد ټول ورپاځېدل او د ابوبکر، عمر، علي بن ابي طالب، طلحه بن عبيدالله، زبير بن العوام، حارث بن الصمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د غر په لور رهی شول چې نور مسلمانان هم ورسره وو .

ابي بن خلف ورته د غر له سره راپورته شو او ويويل: محمد چرته دی ؟ يا به هغه ژوندی وي او يا به زه ژوندی يم !! خلکو نبي کريمﷺ ته ووېل: خوښه دې نه ده چې زمونږ باتور يې تس او نس کړي ؟ نبي کريمﷺ ورته ووېل: پرېږدئ چې رانږدې شي،

دغه مهال نبي كريمﷺ د حارث بن الصمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نېزه واخسته، ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي كريمﷺ په هوا كې وخوزوله، مونږ يې له شاو خوا داسې اخوا دېخوا شول لكه اوښان چې ورغړي او له ځان نه مچان والوځوي، په ښټ كې يې دومره زوردرا گوزار وركړ چې له خپلې سورلۍ څخه په څو څو وار راپرېوت .

په مكه كې به ابي بن خلف هر وخت نبي كريمﷺ ته د ليدو په وخت ويل: محمده!ﷺ له ما سره عَوَذْ [(۱)] دی، هره ورځ پرې دولس رطله بتاوه خورم هرومرو به پرې تا مړ كوم، نبي كريمﷺ به ورته ويل: زه به دې مړ كوم ان شاء الله .

ابی بن خلف چې څومره هم ځان په راښكلو تر ملگرو ورسو كه څه هم گوزار سم نه و لگېدلی خو دواړه يې په زخم وينه غوټه شوه، ملگرو ته به يې ويل: لوړه په رب لايزال چې محمد مړ كړم .

هغوی به ورته ويل: ته هسې وېرېدلی يې، نور نو روغ رمټ يې، هغه به ورته ويل: نا نا په مكه كې يې راته ويلي وو چې زه به دې وژنم، لوړه په رب لايزال چې كه هسې توكانې يې هم راگوزار كړی وی زه به يې وژلی وم .

قريشو لا د ځان سره مكې ته بار كړی و چې د سرف [(۲)] نوم ځای كې مردار شو .

كله چې نبي كريمﷺ بېرته د غر خولې ته ورسېد علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ولاړ او په خپل ډال كې يې له مرداس [(۳)] څخه اوبه راوړې تر څو نبي كريمﷺ ورڅخه ځان خړوب كړي، چونكه اوبه بدبويه وې نو ويې نه څښلې خو مخ او سر يې پرې ومينځل او دا به يې ويل: چا چې د الله د پيغمبر مخ وينې كړی وي الله دې په خپل غضب او غصه اخته كړي .

---

(۱) عوذ يې د اس نوم و .

(۲) سرف له مكې څخه د شپږ ميلو په اندازه لرې پرته سيمه ده دی .

(۳) مرداس يا په احد كې د چينې نوم دی او يا هغه كمره كېږه ده چې د كوهي تر غاړې ايښي وي منځ يې ژور وي اوبه پكې ساتل كېږي .

نبيﷺ وغوښتل چې د غر لوړې کمر سرته وخيژي چونکه جنګي مراحلو نبي کريمﷺ ستړی او بې دمه کړی و که هر څومره يې زيار وويست خو په پورته کېدو ونه توانېد او دواړه زغرې يې هم اچولې وې، طلحه بن عبيدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې لاندې کښېناست او هغه په تيګه ورپورته شو، طلحه بن عبيدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بې ساري مېړانې له کبله ورته نبي کريمﷺ وويل: طلحه جنتي دی .

د احد د شهيدانو له جملې څخه يو هم مُخَيْريق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و چې له بني ثعلبه بن فِطْيُون سره يې قبيلوي اړيکي لرلې، د احد په ورځ يې وويل: ای يهودانو ! قسم په الله چې محمدﷺ به هرومرو په تاسو بريمن وي، هغو ورته وويل: نن خو د شنبې ورځ ده ! مخيريق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: شنبه شنبه نشته، خپله توره او جنګي اړتياوې يې واخستې او ويويل: که زه وفات شوم زما ټوله شتمني د محمدﷺ ده، لګښت به يې د هغه په خوښه کيږي او بيا نبي کريمﷺ ته راغی او د هغه په ملتيا يې د ژوند تر اخرې مرحلې پورې جنګ وکړ او شهيد شو، نبي کريمﷺ وويل: په يهودانو کې خورا غوره او ډېره ګټوره هستي مخيريق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی .

ابوهريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به خلکو ته ويل: دا به څوک وي چې جنت ته تللی دی او هيڅ لمونځ يې نه دی کړی ؟ چې خلکو به نه پېژنده پوښتنه به يې ورڅخه وکړه چې څوک دی ؟ هغه به ورته وويل: د بني عبدالاشهل د قبيلې اصيرم يعنې عمرو بن ثابت بن وقش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی .

حصين بن عبدالرحمن وپاڅېد او له محمد بن اسد څخه يې وپوښتل چې د اصيرم څه کهاني ده ؟

هغه ورته وويل: اصيرم د خپل قوم په اسلام راوړنې تريو تريخ و، خو چې د احد په ورځ نبي کريمﷺ غزا ته ووت، اسلام يې ډېر ته ننوت او مسلمان شو، خپله توره او نېزه يې راواخسته او د خلکو په منځ کې يې خپل اتلوال بريدونه وکړل هغه و چې د ټپونو په خوګلن کې پروت و، چونکه د بنو عبدالاشهل د قبيلې يو غړي په ټپيانو کې د خپلو

زخميانو پلټه څه ګوري چې اصيرم هم ټپي پروت دی، په ډېرې حيرانتيا يې ترې وپوښتل چې ته څنګه راغلی يې ؟ د قوم سره د ملتيا په منظور او که اسلام ته دې غاړه اېښې ده ؟

هغه وځوابو چې نا بلکې اسلام ته د غاړې کېښودنې له کبله راغلی وم، په الله پاک او د هغه په رسول مې د رښتني ايمان اظهار وکړ، بيا مې تورې ته لاس کړ او په پاکه مينه مې په دومره مېړانه جنګ وکړ او هغه څه راورسېدل چې تاسو مې وينې !! ډېر لږ ځنډ وروسته يې سترګې پټې شوې .

د اصيرم ټول غمزده نبي کريمﷺ ته راغلل او د اصيرم ټوله تېره شوې لړې يې ورته واوروله، هغه ورته وويل: اصيرم جنتي دی .

عمرو بن الجموح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې خپله ګوډ شل هم و او په سرښندنه کې يې د زمرې په څېر څلور زامن هم درلودل، د نبي کريمﷺ سره به يې ټولو جنګي مراسمو ته د نر په څېر حاضري ورکوله، ټولو بچو ته يې د احد په ورځ جنګ ته له تللو څخه په دې عذر چې د الله له لورې په جنګ مکلف نه يې منعه کړ، عمرو بن الجموح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپلې ګوډې خپې نبي کريمﷺ ته عرض شو او ورته يې وويل: ستا سره د جنګ ډګر ته له تللو څخه مې د ګوډوالي له کبله بچيان پاتې کوي او زما دې په الله قسم وي چې په جنت کې په خپلې ګوډې خپې ګوډ شل تلل راته ډېره خوښ دي، نبي کريمﷺ ورته وويل: ته معذور يې د الله پاک له لورې تا ته جهادي حکم نه دی متوجه .

او بچو ته يې ورله وويل: ولې يې له جهاد څخه رابندوئ ؟ پرېږدئ کېدای شي الله پاک ورله د شهادت لوړه مرتبه ورکړي، هغه و چې په معرکه کې شهيد شو .

هند بنت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او ورسره نورو مشرکانو ښځو به د نبي کريمﷺ په شهيد شوو ملګرو مثله (غوږ بوچي) کوله، غوږونه او پوزې به يې له شهيدانو نه پرېکولې، تر دې حده چې هند بنت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د شهيدانو له غوږونو او پوزو نه پانزيبونه او اميل هم جوړ کړی و، دغه اميلونه يې بيا د جبير بن مطعم غلام وحشي

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، هېره دې نه وي چې هند بنت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنُهَا د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خيټه هم څېرلې وه، په دې خاطر يې ترې زړه راوويست چې وينه ترې وڅکي خو پرې ونه توانېده او په ځمکه يې خطا کړ.

حليس بن زبان چې د حبشيانو سردار و ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې وليد چې د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خوله يې د نيزې په تيرو ښکته پورته کوله، هغه ورته وويل: ازاري !! د ازار خوند دې وڅکو ؟ حليس غږ پورته کړ چې ای بني کنانه ! د قريشو لوی سردار وګورې چې په مړ ورور څه کوي ؟

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: خوار شې چپ شه، پام کوه چا ته يې ونه وايي زما دا کار لوی حماقت دی.

بيا ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لوړې غونډۍ ته پورته شو او په جګ اواز يې وويل: زما د خوښې کار درباندې وشو، جنګ جګړه موقعه ده، برياوې به کله زمونږ او کله ستاسو وي، ای هبله !! دين دې نور هم سر لوړی کړه.

نبي کريمﷺ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: پورته شه او ځواب ورکړه.

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پورته شو او ورته يې وويل: الله پاک ډېر لوی ذات دی، مونږ او تاسو سره هېڅ کله برابر نه يو، زمونږ وژل شوي شهيدان او په جنت کې دي خو ولې ستاسو وژل شوي مرداران او په جهنم کې دي.

د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خوله چې کله ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وځوابول شو ورته يې غږ کړ: عمره ! خوا ته مې راشه، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله ورنزدې شوه ورته يې کړه: ستا دې په الله قسم وي چې رښتيا راته ووايه: ايا په رښتيا مو محمدﷺ وژلی دی؟

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ناهېڅکله هم تاسونه دی وژلی، اوس مهال هغه زما او ستا خبرې اوري، ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د ابن قمئه څخه راته ته ډېر رښيتونې ښکارې، ابن قمئه خو د جنګ په دوران کې رمباړې وهلې چې محمد مې وواژه.

ابوسفيان د بيا ځل لپاره په لوړ غږ وويل: ستاسو په وژل شوو باندې غوږېبوچې شوې ده خو ولې زه پخپله پرې نه خوشحاله يم او نه مې پرې چا ته امر کړی دی خو ځوک مې ترې رابند کړي هم نه دي .

له دې پړاو وروسته نبي کريمﷺ علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دې وگماره چې د قريشو حال او احوال راوړه، په ځېر وگوره چې هغوی نور څه کوي ؟ هدايات يې ورته وکړ چې که قريش په اوښانو سپاره او اسونه يې خالي روان کړي وو پوهه شه چې مکې ته د تلو هوډ يې کړی دی او که په اسونو ناست او اوښان يې رامخکې کړي وو پوهه چې په مدينې د بريد اراده لري، خو لوړه په رب لايزال که په مدينه د يرغل اراده ولري زه به ورته د ډېرې اتلولې او بهادرۍ سخت ځواب ورکړم .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: زه هم د امر سره سم د قريشو د حالاتو کشف لپاره رهی شوم، څه گورم چې په اوښانو سپاره او اسونه يې خوشې د مکې په لور روان کړي دي .

د جنگ جگړې څخه چې کله خلک وزگار شول نبي کريمﷺ وفرمايل: د سعد بن الربيع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اړوند به غوځ راپور څوک راوړي ؟ چې ژوندی به وي او که مړ به وی ؟ يو انصاري[1] وويل: دغه راپور به زه راوړم، د څه لټون وروسته يې وليد چې ټپي ټپي پروت دی، انصاري ورته وويل : نبي کريمﷺ ستا اړوند چې ژوندی به يې او که مړ ؟ د غوځو معلوماتو لپاره راستولی يم، هغه ورته وويل: زه خو لا په مړو کې شمېر يم، زما له پلوه به نبي کريمﷺ ته ټولې نېکې هيلې او پيرزوينې وړاندې کړې، اوورته به ووايې چې ستا اړوند راته سعد بن الربيع وويل: زمونږ له پلوه دې الله په گرد خير او سعادت ونازوه، او زما له پلوه به دې قوم او قبيلې ته هم نېکې هيلې تقديم کړې، ټولو ته به ووايې: ترڅو چې مو سترگې رپيږي تر هغه به د نبي کريمﷺ په غوځې ساتنې کلک او مضبوط ولاړ اوسئ ورنه الله پاک ته مو هيڅ عذر زاري قبوله نه ده، بيا لږ ځند ورسته يې ساه ورکړه او شهيد شو .

---

(۱) دا سړی محمد بن مسلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

ما د سعد بن الربيع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ټوله لړي نبي کريمﷺ ته واوروله .
ما ته د رارسيدلي راپور له مخې نبي کريمﷺ د خپل تره حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د لټون لپاره ووت، د خوړ په منځ کې يې وليد چې خيټه يې دوه څېرل شوې وه، زړه هم ورڅخه راوستل شوی و او مثله (غوږبوچی) هم پرې هم شوی و .
د حالاتو په ليدو سره يې وويل: که زما ترور صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خفگان باعث نه جوړېدای نو حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به مې همداسې پرېښی و چې درېندگانو په خېټو او د مرغانو په ججورو کې وای، يا له ما څخه وروسته د شهيدانو د ښخولو وېره نه وای ما به پرېښی وای، خو که په کوم جنگ جگړه کې راته الله په قريشو بريا راکړي په بدل کې به يې په دري ديرشت کسانو مثله وکړم .
صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ اَجْمَعِيْن چې کله په حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې د نبي کريمﷺ خفگان او د هغه غوصه او قهرجنه سحنه وليده وويل: قسم په رب لايزال که چرته هم يوه روځ مونږ په قريشو غازيان شوو داسې غوږ بوچی به پرې وکړو چې په ټولو عربانو کې به چا نه وي کړی .
عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د نبي کريمﷺ او د صحابه کرامو له دغې خبرو وروسته الله پاک دا قول نازل کړ (وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ * وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّـهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ)[۱]
هغه و چې نبي کريمﷺ عامه بخشش اعلان کړ او له غوږبوچی نه پرېکنده ممانعت

---

(۱) سورت نحل : (۱۲۶ – ۱۲۷) . ژباړه : که چا ته سزا ورکوې نو دومره ورکړئ چې په تاسو يې ظلم کړی دی خو که له زغم څخه مو کار واخست نو د صبرناک انسان لپاره زغم ډېر ښه دی * او له الله پاک پرته نور په هيڅ چا صبر حوصله مه غواړه ، او مه د کفارو له کرداره خفگان محسوسوه او د هغوی په چل پراډ ټنډه هم مه خرابوه .

وکړ .
د نبي کريم ﷺ د امر سره سم حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څادر کې راونغښتل شو او د اوو تکبيرونو د جنازې لمونځ يې پرې وکړ، بيا يې نور شهيدان راوړل او د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترڅنګ به يې کېښودل او د جنازې لمونځ به يې پرې کو، تر دې چې دوه اويا لمونځونه يې پرې وکړل .
ابن اسحاق وايي: ما ته د رارسيدلي راپور له مخې صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وغوښتل چې د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اخري ديدار وکړي او ورته وګوري څکه چې له مور او پلار څخه يې خپل سکه ورور دی، نبي کريمﷺ زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته چې د صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څوی و وويل: ورشه او مور دې ستنه کړه که په دې حالت کې يې وليد شايد ډېره زياته خفه شي .
زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د نبي کريمﷺ په امر که بېرته ستنه شې!
هغې ورته وويل: ولې؟ زه پخوا خبره شوې يم چې په ورور مې غوړبوچې شوی دی، دومره ده چې هغه هر څه د الله رضا لپاره په ځان منلي و، لوړه په رب لايزال چې چې زه به هرومرو صبر او حوصله کوم ان شاء الله .
زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کريمﷺ ته راغی او د صفيې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمان يې ورته راوړ، هغه ورته وويل: بيا يې پرېږدئ چې د ورور ديدار وکړي .
صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې کله حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وکتل اِنَّا لِلهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ يې وويل اود بخشش لپاره يې ورله دعا وغوښته، له دې مرحلې وروسته نبي کريمﷺ د حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په تدفين امر وکړ .
ځينو خلکو خپل شهيدان مدينې ته د ښخولو لپاره د ځان سره راپورته کړل خو ولې نبي کريمﷺ ورڅخه منعه کړل اوورته يې وويل چې دوی به هلته خاورو ته سپارتلی شي چرته چې شهيدان شوي دي .
عبدالله بن ثعلبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبي کريمﷺ چې کله د احد شهيدان وليدل ويويل: د دې خلکو لپاره زه ګواهي ورکوم چې د الله رضا په خاطر ځوک ويني ويني

شي د قيامت په ورځ به يې الله پاک داسې راپورته کړي چې ټپونه به يې تازه وينه تويوي، د وينې رنګ به سور خو ولې بوي به يې د مشک په څېر وي، کومو شهيدانو ته چې د قران ډېره برخه ياده وي هغوی په تدفين کې له نورو مخکې کړئ، صحابه کرامو به په قبر کې دوه دوه او درې درې سره يو ځای کول .

له دې پړاو وروسته نبي کريمﷺ د مدينې په لور وکوچېد، د حمنة بنت جحش – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – سره مخامخ شول د ورور له مرګ څخه يې خبره کړه هغې اِنَّا لِلهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ کلمات وويل او د بخشش دعاګانې يې ورله وکړې، لږ ځنډ وروسته د خپل ماما حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له مرګ وخبرېده بيا يې اِنَّا لِلهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ وويل او د بخشش دعا يې ورله وکړه، خو چې د خپل خاوند مصعب بن عمير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له مرګ وخبرېده بې ټنده او بې چړوته شوه، بې اختياره يې چغې سورې پورته کړې، سمدستي نبي کريمﷺ وويل: خاوند د ښځې په زړه کې ځانګړی مقام لري، دا خبره يې هله وکړه چې حمنه – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – د خپل ورور او ماما په غم خومره صبر وکړ او د خاوند په مرګ خومره بې چرته او بې خاطره شوه .

په مدينه کې چې د بنو عبدالاشهل په قبيلې نبي کريمﷺ تېرېده څه ګوري چې له هر ټاټوبي څخه د غم وير او ژړا اوري، نبي کريمﷺ هم په ژړا شو او له سترګو مبارکو يې اوښکې رواني شوې، او بالاخره يې وويل: په حمزه د وير ژړا هيڅ څوک هم نشته .

بنوعبدالاشهل ته چې سعد بن معاذ او اسيد بن حضير – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – بېرته راستنانه شول ښځو ته يې امر وکړ چې ولاړې شي او د نبي کريمﷺ د تره حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شهادت دغم اظهار وکړئ، د بنو عبدالاشهل د قبيلې ښځو د مسجد په دروازه د غم وير ژړا پيل کړه نبي کريمﷺ ورته راغی او وييل: الله دې په تاسو ټولو رحم وکړي ډېره ښه غم پالنه مو راسره وکړه بېرته لاړې شئ .

د بنودينار څخه يوه ښځه چې پلار، ورور او خاوند درېواړه يې په شهادت رسيدلي وو ورته د شهادت مبارکي وويل شوه، هغې وويل: د نبي کريمﷺ روغتيايي حالت څنګه

دی ؟ هغوی ورته وویل: ستا چې څنګه ارزو وي هاغسې دی ! ښځې ورته وویل: تاسو یې ما ته وښایئ چې زه یې ووینم، چا ورته اشاره وکړه چې هغه دی، ښځې چې نبي کریمﷺ ولید ویویل: د غم ټولې لحظې اساني دي خو چې ته روغ یې .

کور ته په رسېدو نبي کریمﷺ خپله توره فاطمې – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – ته ورکړه او ورته یې وویل: لورجانې ! دا واخله او له وینې څخه یې ووینځه نن مې پرې ایله بیله خپله میړان وښوده .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته هم خپله توره ورکړه اوورته یې وویل: زما توره هم واخله ما پرې هم نن خپله اتلولي ښکاره کړېده .

نبي کریمﷺ ورته وویل: که تا هم ښه مېړانه وښوده خو سهل بن حنیف او ابودجانه هم د زیاتې اتلولۍ اظهارات وکړل .

د احد خونړیزه معرکه د شوال د میاشتې د شنبې په ورځ رامنځ ته شوې وه .

د شوال د میاشتې په اولسمه د یکشنبې په ورځ د نبي کریمﷺ مؤذن خلکو ته ددښمن د بېرته راپرځولو اعلان وکړ او ورته یې وویل: نن ورځ به جنګ ته مونږ سره هغه څوک ځي چې پرون د احد د جنګ ګډونوال وو .

جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – ورته وویل: ای د الله رسوله ! زه خو مې پلار اوو خوېندو ته پرېښی وم او راته یې ویلي وو چې ځویه ! دا ښه خبره نه ده چې زه او ته دواړه جهاد ته لاړ شو او زنانه په کور کې بې سرپرسته پرېږدو، او دا مې هم نه دي خوښ چې د نبي کریمﷺ په ملتیا جهاد کولو کې تا په ځان غوره وبولم، دا به ډېره ښه وي چې ته دې د خویندو په خدمت کې پاتې شې نو په دغې بنیاد زه په کور کې پاتې شوم .

د مقبول عذر په بنسټ ورته نبي کریمﷺ اجازه ورکړه .

نبي کریمﷺ په دې خاطر جنګ لپاره بیا ووت تر څو دښمن وډاروي او تر غوږونو یې ورسوي چې د جنګي هلو ځلو څخه تر اوسه هم مسلمانان ستړي ستومانه نه دي،

اوس هم د اغيارو په لټون او تالاش کې دي .

نبي کريمﷺ له مدينې څخه ووت او تر حمراء الاسد چې له مدينې څخه نژدې اته ميله لرې پرته ده ورسېد، په مدينه يې عبدالله بن ام مکتوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ امير وګماره او په حمراء الاسد کې يې درې ورځې (دوشنبه، سه شنبه او چهارشنبه) تېرې کړې او بېرته مدينې ته راستون شو .

بنو خزاعه چې کافر او مسلمان دواړه يې د نبي کريمﷺ کلک تابع وو ورته راغونډ شول، چونکه دغه مهال معبد بن ابی معبد خزاعي د نبي کريمﷺ سره مخ شو ورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې ستاسو حالت ډېر درمند کړو خو بېرته په دې ډېر خوشحاله يو چې ته روغ رمټ يې، نبي کريمﷺ د معبد بن ابي معبد له ستنېدو هم هغسې په حمراء الاسد کې پاتې شو، د روحاء[1] په مقام کې معبد او ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره مخامخ شو، هغوی د بيا ځل لپاره په نبي کريمﷺ او ملګرو يې د يرغل هوډ کړی و، خپل منځ کې يې سره وويل: که څه هم مونږ د نبي کريمﷺ خورا زړور او باتوره ملګري ووژل د هغوی زور ځواک مو اوبه کړ خو ولې بيخ کني مو ورله ونه کړه، تر څو ترې په بشپړه توګه وزګار شو بايد د بيا ځل لپاره د يرغل پوره امادګي ونيول شي .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله معبد وليد ورته يې وويل: وايه کنه معبده خلک څه وايي ؟

معبد ورته وويل: ستا د رالاندې کولو په خاطر بېرته د داسې ملګرو سره راغلی دی چې دومره ګڼه جنګې ليکه ما په زندګۍ کې نه ده ليدلې او له غصې نه درته ډک خوټکيږي، اوس ورسره نور هغه هم مل او ټل شوي دي چې پرون يې ستاسو پر ضد جنګ کې ګډون نه و کړی او په خپلې ناستې ډېر بې ټنډه و، د هغوی غصه به تا ته زه څنګه تعبير کړم دومره په قهر دي .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: های غرق شې ! دا څه وايې ؟ هغه ورته وويل: که

---

(۱) روحاء مقام له مدينې څخه د دوو شپو په فاصله کې لرې پروت دی .

تاسو لږ نور هم ځنډ شئ پخپله به یې د اسونو تندي ووینئ .

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: مونږ خو د هغه د بیخ کنی لپاره د بیا یرغل کلک هوډ کړی دی دا به څنګه شي ؟

معبد ورته وویل: پام کوه چې بیا برید ته زړه نه ښه نه کړئ، ما چې کله ولیدل نو څېنې شعري بیتونه مې هم وویل، ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپوښتل: کوم شعرونه دې ویلي دي؟ معبد ورته کړه:

كَادَتْ تُهَدُّ مِنْ الْأَصْوَاتِ رَاحِلَتِي ** إذْ سَالَتْ الْأَرْضُ بِالْجُرْدِ الْأَبَابِيلِ

تَـرْدِي بِأُسْـدٍ كـرَامٍ لَا تَنَـابِلَـةٍ ** عِـنْـدَ اللِّقَـاءِ وَلَا مِيلٍ مَعَازِيـلِ

فَظَلْتُ عَدْوًا أَظُنُّ الْأَرْضَ مَائِلَةً ** لَمَّـا سَمَـوْا بِرَئِيسٍ غَيْـرِ مَخْـذُولِ

فَقُلْتُ: وَيْلَ ابْنِ حَرْبٍ مِنْ لِقَائِكُمْ ** إذَا تَـغَطمطتِ الْبَطْحَاءُ بِالْجِيـلِ

إنِّي نَذِيرٌ لِأَهْـلِ الْبَسْلِ ضَاحِيَـةً ** لِـكُلِّ ذِي إرْبَـةٍ مِنْهُـمْ وَمَـعْـقُـولِ

مِنْ جَيْشِ أَحْمَدَ لَا وَخَشٍ تَنَابِلَةٍ ** وَلَيْسَ يُـوصَفُ مَا أَنْـذَرْتُ بِالْقِيـلِ

❖ نزدې وه چې سورلۍ مې په ځمکه هغه وخت د ګڼ شمېر ورو ویښتانو والا اسونو اوازونو له کبله راپرېوتی وی کوم مهال چې پرې دغه لا تعداد اسونه راغلل .

❖ په ډېره توندۍ ورسره معزز او باقدره اتلان راروان دي، چې نه بې زړه دي، نه له زین څخه راولیږي او نه بې سلاحه دي .

❖ له هیبته په دومره تندۍ راروان شوم چې ځمکه راته کږه نسکوره ښکارېده، او هغه مشرتابه یې هم ورسره و چې بې قدره او بې احترامه نه دی .

❖ له ځان سره مې وویل چې ابن حربه که خلکو سره په جنګ کې مخامخ شوې نو غرق او تباه به شې .

❖ زه په ښکاره ډول د حرم هستوګنوال او د هغوی هر عاقل او دانا له جنګ کولو ډاروم.

❖ د احمد له جنګي لښکر څخه یې ډاروم چې هېڅ ګډونوال یې بې زړه نه دی، او زه چې مو له څه شي ډاروم نو له برداشت نه بهر دی .

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د عبدالقیس روانه ډله یې ولیده ترې وپوښتل: چرته ځئ

؟

کاروان: مدینې ته ځو .

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : په څه خاطر .

کاروان: د خوراکي توکو د پېرودلو په خاطر .

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : که محمدﷺ ته زما یو سوال ځواب ورلی شئ نو زه به درته په عکاظ کې دومره ممیز چې ستاسو کاروان یې وړلی شي درکړم .

کاروان: سمه دمه ده .

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : چې د محمدﷺ سره کله مخامخ شوئ ورته به ووایئ مونږ قریشو یې د بیخ کنی کلک هوډ کړی دی .

نبي کریمﷺ لا په حمراء الاسد کې و چې کاروان ورته د ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د تبلیغاتي جنگ خبره وکړه، نبي کریمﷺ سمدستي وویل (حَسْبُنَا اللهُ وَ نِعْمَ الوَکِیْلُ) الله پاک زمونږ لپاره بس او هغه ډېر ښه ذمه وار دی .

وړاندې له دې چې نبي کریمﷺ مدینې ته ستون شي معاویة بن المغیرة بن ابي العاص او ابوعزة جمحي یې ونیول، ابوعزه چې نبي کریمﷺ د بدر په غزا کې هم ژوندی نیولی و خو د زیاتو لوڼو له کبله چې ترڅو پالنه یې وکړي او د بې وسۍ او ناچارۍ له کبله یې احساناً له کوم عوض پرته رها کړ، یو ځل بیا یې نبي کریمﷺ ته وویل: احسان راسره وکړه او خوشې مې کړه ! نبي کریمﷺ ورته وویل: دومره هوښیار شوې یې ؟ بیا په مکه کې په بریتو لاسونه راکاږې او خلکو ته به وایې چې محمد مې دوه ځله دوکه کړ، زبیره ! پاڅېږه او ورمیږ ترې ووهه، هغه و چې سر یې ترې قلم کړ .

نبي کریمﷺ چې کله مدینې ته راورسېد عبدالله بن ابي بن سلول چې په خپل قوم قبیل کې یې مکانت درلود مخه ور او د هغوی دروند سړی و، کله چې به نبي کریمﷺ په ممبر ورپورته شو او په ځانگړي توگه د جمعې په ورځ نو عبدالله بن ابي بن سلول به پورته شو او ویل به یې: تاسو ته مخامخ هستي د الله رښتنې استازی دی، د دې په

برکت درته الله قدر او احترام درکړی دی، کلکه مرسته يې وکړئ او ملاتړی ته يې مضبوط ودرېږئ، خبرې يې واورئ او خبرې يې ومنئ او بيا به کښېناست .

خو د احد د جنګ په ورځ چې ده کوم ناوړه کردار ادا کړ او خلک يې د جنګي ليکې څخه بېرته مدينې ته راستانه کړل، يو ځل بيا په مسجد کې وپاڅېد او د خپل تېر عادت سره سم يې د جمعې په ورځ خپلې خبرې تکرار کړې، مسلمانانو له لمن څخه ونيو او ښکته يې پرې زور کړ چې د الله دښمنه ! ته د دې خبرو کولو جوګه نه يې تا خو د احد په ورځ ډېره بده رويه وکړه .

د خلکو په څټونو يې خپې واړولې او بهر ووت لګيا و او ويل يې: ولې؟ ما خو څه بدې خبرې ونه کړې؟ زه خو د هغه مرستې اړوند وغږېدم، د مسجد په دروازه ورته يو انصاري وويل: تباه شې! بيا څه شوي دي! هغه ورته وويل: ما يې د مرستې اړوند ويناوې وکړې او ملګرو يې په کيناستلو مجبور کړم، لکه زه چې ورته د شر او فساد خبرې کوم!!

انصاري ورته وويل: ورشه چې د الله رسول درله د الله نه بخشش وغواړي، هغه ورته وويل: زما يې بخشش او ببښنې نه دي په کار.

ابن اسحاق وايي: په رښتيا چې احد ورځ د مسلمانانو په حق کې کړاوجنه او له ازميښت نه ډکه ورځ وه، د احد ورځ مسلمانان او منافقان سره جلا کړل .

الله پاک په کې مسلمانان او منافقان دواړه وازمول، په دغې ورځ الله پاک هغه منافقان ډېر ښه خلکو ته راڅرګند کړل چې کفر يې په زړه کې پټ کړی و او په ژبه يې د ايمان کلمې ويلې، د احد ورځ هغه ورځ وه چې الله پاک په کې خپلو دوستانو ته مډالونه ورکړل.

د هجرت په دریم کال د رجیع پېښه

د عضل[(۱)] او قاره نومې قبیلو نه د نبي کریمﷺ په حضور کې څه شمېر خلک عارض شول او ورته یې وویل: ته ښه پوهیږې چې مونږ مسلمانان یو، که ستا له ملګرو څخه راسره څوک واستوې چې هلته راته قران کریم، دیني احکام او مسئلې رازده کوي نو ډېره به ښه وي .

نبي کریمﷺ د مرثد بن ابی مرثد غنوي، خالد بن بکیر، عاصم بن ثابت، خبیب بن عدي، زید بن الدثنة او د عبدالله بن طارق رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په ملتیا څه شمېر نفر واستول، د قوم سره د استول شو کسانو مشري نبي کریمﷺ مرثد بن ابي مرثد غنوي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړه، قوم د منزل په لور رهی شو نزدې د رجیع نومې ځای ته ورسېدل .

رجیع په حجاز کې د هذیل د قبیلې اوبه وې چې تقریبا د (هدأة) څخه چې د عسفان او مکې ترمنځ موقعیت لري سرچینه اخسته، هلته قوم د سختې دوکې او پراډ له مخې د هذیل له قبیلې څخه د مسلمانانو په ضد د نظامي عملیاتو غوښته وکړه، د ګوتو په شمېر خلکو پرته نوره ټوله قبیله تورې په لاس راولاړه شوه، صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې کله وپوهېدل چې زمونږ سره خو دوکه وشوه، تورې یې له تیکو څخه راوویستې، د هذیل قبیلې ورته وویل: مونږ ستاسو د ژولو هېڅ اراده نه لرو خو ولې مونږ غواړو چې ستاسو په بدل له مکې والاو څخه خپل بندیان ازاد کړو، دا مو درسره کلک عهد دی چې نه به مو وژنو .

مرثد بن ابي مرثد غنوي، خالد بن بکیر، عاصم بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ درېواړ انکار

(۱) عضل او قاره دواړه د هون بن خزیمه بن مدرکه قبیلې دي .

وکړ او ورته يې وويل: مونږ هېڅکله د مشرکانو ژمنو ته غاړه نه ږدو او نه پرې باور لرو، په دې اړه عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل:

مَا عِلَّتِي وَأَنَـا جَلْـدٌ نَابِلُ ** وَالْقَوْسُ فِيهَا وَتَرٌ عُنَابِلُ
تَزِلُّ عَنْ صَفْحَتِهَا الْمَعَابِلُ ** الْمَوْتُ حَقٌّ وَالْحَيَاةُ بَاطِلُ
وَكُلُّ مَا حَـمَّ الْإِلَـهُ نَـازِلٌ ** بِالْمَرْءِ وَالْمَرْءُ إِلَيْهِ آئِـلُ

❖ ولې؟ په ما څه شوي دي چې په ځوانه ځوانۍ کې چې غشي هم راسره دي، د لیندې تار مې هم پیاوړی دی او زه دې تسلیم شم !!

❖ داسې لینده چې لوی او پلن غشي ترې په اسانه وریږېدی شي، مرګ حق او ژوند د زوال سره مخ کېدونکی دی .

❖ د الله پرېکړې انسان ته هرومرو راتلونکي دي او انسان هم دغې پېښو ته ورتلونکی دی .

بیا یې تر هغه د قوم په ضد د خپلې ایمانداری او بهادرې اظهار وکړ چې د دواړو ملګرو په ملتیا شهیدان شول .

د عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شهادت هذیل وغوښتل چې د عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سر مکې کې په سلافه بنت سعد بن شُهید باندې وپلوري، ځکه چې هغې نذر منلی و چې که د ژوند په هره لمحه کې ورته موقعه په لاس ورشي د احد په جګړه کې د عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاس د خپلو دواړو زامنو د مړینې په بدل کې به د عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په سر کې شراب وڅښي، خو د عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت په حالت کې یې په سر مچۍ او ډمبرې کېنیناستې، د هذیل قوم وویل: تر شپې یې پرېږدئ تر څو مچۍ ورڅخه والوځي بیا به یې سر له تن څخه جلا کړو، د شپې له مخې الله پاک د اوبو لوی سیلاب راوست او عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې له هغوی څخه پټ او پناه کړ .

عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ژوند د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې د مشرک د پلیتۍ له کبله ورته د ژوند په هېڅ مرحله کې لاس نږدې نه کړي .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته چې کله په عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ډمبرو د څوکیدارۍ راپور

ورسېد ويويل: په دغه خبر الله پاک مسلمانه هستي هر مهال ساتي، عاصم بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په ژوندينه د مشرک سره له لاس لګوني نه زړه توری و، په مړينه هم الله پاک د مشرکانو له لاسونو خوندي وساته .

زيد بن الدثنه، خبيب بن عدي او عبدالله بن طارق رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ درېواړو زړه نرم کړ، د دنيا ژوند پرې لږ خه خوږ ولګېد ځانونه يې دښمن ته ورکړ، هغوی درېواړه د ځان سره په بند محکوم کړل او مکې ته يې د پلورلو لپاره واستول، ظهران نوم ځای ته په رسيدو عبدالله بن طارق رَضِي اللهُ عَنْهُ خپل لاسونه له اتکړو وويستل او توريې ته يې لاس کړ، دا چې هذيل قبيله ترې وروسته شوه نو تر اخرو سلګو پورې يې په کانړو کېرو وويشت، د عبدالله بن طارق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قبر په ظهران کې دی .

خبيب بن عدي او زيد بن الدثنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يې دواړه لاس تړلي مکې ته ورسول او په مکه کې يې د دوو هذلينو په بدل کې ورکړل او خپل يې پرې ازاد کړل .

خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو حجير بن ابی اهاب د خپل پلار عقبه بن الحارث بن عامر په بدل کې چې خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بدر په ورځ مردار کړی وی واخست .

او صفوان بن اميه د خپل پلار د غچ اخستلو لپاره زيد بن الدثنة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپېرود اود خپل غلام نسطاس په لاس يې له حرم څخه د باندې په تنعيم نوم ځای کې په شهادت ورسو رَضيَ اللهُ عَنْهُ.

مرګ ته يې خورا زيات قريش راغونډ شوي وو چې يو هم په کې ابوسفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و، د وژل کېدو وړاندې لږ شيبې مخکې ورته ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: زيده ! ستا دې په رب لايزال قسم وي چې رښتيا ووايه چې ايا ته غواړې چې ستا په ځای اوس مونږ سره محمدﷺ په دار ځړول شوی وی؟ او يا يې سر قلم کېدی؟ او د هغه پر ځای ته په کور کې ناست وې؟

هغه ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې دا مې له برداشت نه بهر دي چې د غنې قدرې درد هم ورته ورسيږي او زه دې په کور کې بې درده د خپلې کوروداني سره ناست يم !!

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: د محمدﷺ د ملګرو په څېر محبت ما په هيڅ چا کې

نه دی لیدلی، له دې وروسته نسطاس راوپاڅېد او په شهادت یې ورسو .
د حُجیر بن ابي اهاب وینځه ماویه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې وروسته یې ایمان هم راوړ وایي: خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما سره په کور کې بندیوان و، یوه ورځ مې ورته د بند پرځای سر ورپورته کړ چې د انگور لوی زنگورکې چې یوه دانه یې د انسان د سر په اندازه لوی وه ولید چې خوراک یې ورڅخه کو، سره له دې چې دغه مهال په مکه کې بیخي انگور نه وو .
چې کله یې په دار ځړو راته یې وویل: د ویښتانو د خریېلو لپاره څه راواستوه تر څو زه هم د مرگ لپاره تیاری ونیسم، ما ماشوم ته د ویښانو لرې کولو پتری ورکړ او ورته مې وویل: دا پتری دغې کور ته دننه یوسه او بندیوان ته یې ورکړه، هلک پتری واخست او لاړ، د ځان سره مې وویل: ډېره تېروتې ! هسې نه چې هلک راڅخه ووژني گڼې سر به په سر کې لاړ شي !
ماشوم ورته د پترې ورکول لپاره لاس نږدې کړ، لومړی یې ترې پتری واخست او بیا یې وویل: تا ته چې دې مور پتری درکو نو پر ما له غدر او دوکې څخه وډار شوه ؟ او بیا یې راپریښود .
د تنعیم نوم ځای ته خلکو خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مرگ لپاره روان کړ، وړاندې له دې چې په دار یې پورته کړي خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: که له مرگ وړاندې راته د دوو رکعتونو لمونځ وخت راکړې نو ښه به وي!
هغوی ورته وویل: دوه رکعته دې هم وکړه، خبیب بن عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ډېر بې نظیره کیفیت دوه رکعته لمونځ بشپړ کړ او بیا یې خلکو ته مخ راوگرځو او ورته یې وویل: که دا وېره مې نه محسوسوله چې تاسو به وایئ د مرگ له ډاره یې لمونځ لا پسې اوږد کړ نو ما به ډېر اوږد لمونځ کړی وی، له مرگ وړاندې د مسلمان دوه رکعته کول د خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سنت دي .
بیا یې د دار په لرگي ورپورته کړ او کلک یې وتړه، خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل: ای الله ! مونږ خو ستا د استازي مشن مخ په وړاندې روان کړی و ته یې زمونږ په روان لړي ډېر

زر وخبروه .
بیا يې وویل: ای الله ! دا خلک یو یو شمار کړې، او بېلابېل یې تباه کړې، ای الله ! بې له هلاکته یو هم پرې نه ږدې ! او بیا یې په شهادت ورسو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .
معاویة بن ابي سفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: زه هم د پلار سره د خبیب بن عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مرګ سېل ته تللی وم، د خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خیراه په مهال مې پلار ځمکه باندې په ډډه واچولم، هغه وخت داسې مشهوره وه چې د خیراه کولو په وخت کې څوک په ډډه څملي خیراه پرې نه لګیږي .
عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپل واک په دور کې سعید بن عامر جمحي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شام په ځینو برخو ګورنر ګمارلی و، د قوم او خلکو ترمنځ به ناڅاپه بېهوشه او بې حاله شو، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته شکایت راورسېد چې راستولی ګورنر دې روغ نه دی داسې بریښي چې دماغي توازن یې له لاسه ورکړی دی، یو ځل عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شام ته لاړ او ورته یې وویل: د خپل بې حاله کېدو اړوند څه اټکلوې ؟
هغه وویل: په دماغي توازن کې هېڅ ستونزه نه لرم خو زه د خبیب رَضِيَ ا للهُ عَنْهُ د دارځړونې سیالګری وم، د هغه د خیراه اواز مې اوس هم تر غوږ غوږ کیږي، چې د خیراه لړي یې رایاده کړم بې هوشي راباندې راشي، د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کتاب کې د سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغې تقوا لا پسې حیثیت اضافه کړ .
عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د رجیع په درمنه پېښه کې چې کله مرثد غنوي او عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په شمول نور صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په شهادت ورسېدل منافقانو به ویل: دا خلک څومره بې عقله دي؟ په څومره بې رحمانه توګه ووژل شول بیا هم نه کور کې قلار د خپلو بچو سره کیني او نه یې د خپل ملګري دعوتي مشن تر پایه ورسو !!
هغه و چې الله د منافقانو اړوند دا ایتونه نازل کړل: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّـهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ*وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّـهُ لَايُحِبُّ الْفَسَادَ*وَإِذَاقِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّـهَ أَخَذَتْهُ

الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِۚ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ * وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّـهِۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ) (۱)

خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله وپوهېد چې قريشو يې د وژلو غوڅه پرېکړه کړې ده دا شعري بيتونه يې وويل:

لَقَدْ جَمَّعَ الْأَحْزَابُ حَوْلِي وَأَلَّبُوا ** قَبَائِلَهُمْ وَاسْتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعِ
وَكُلُّهُمْ مُبْدِي الْعَدَاوَةَ جَاهِدٌ ** عَلَيَّ لِأَنِّي فِي وِثَاقٍ بِمَضْيَعِ
وَقَدْ جَمَّعُوا أَبْنَاءَهُمْ وَنِسَاءَهُمْ ** وَقُرِّبْتُ مِنْ جِذْعٍ طَوِيلٍ مُمَنَّعِ
إِلَى اللَّهِ أَشْكُو غُرْبَتِي ثُمَّ كُرْبَتِي ** وَمَاأَرْصَدَ الْأَحْزَابُ لِي عِنْدَ مَصْرَعِ
فَذَا الْعَرْشِ، صَبِّرْنِي عَلَى مَا يُرَادُ بِي ** فَقَدْ بَضَّعُوالَحْمِي وَقَدْ يَاسَ مَطْمَعِي
وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ ** يُبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ
وَقَدْ خَيَّرُونِي الْكُفْرَ وَالْمَوْتُ دُونَهُ ** وَقَدْ هَمَلَتْ عَيْنَايَ مِنْ غَيْرِ مَجْزَعِ
وَمَا بِي حِذَارُ الْمَوْتِ، إِنِّي لَمَيِّتٌ ** وَلَكِنْ حِذَارِي جَحْمُ نَار ملفّع
فـو الله مَا أَرْجُو إِذَا مِتُّ مُسْلِمًا ** عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي
فَلَسْتُ بِمُبْدٍ لِلْعَدُوِّ تَخَشُّعًا ** وَلَا جَزَعًا إِنِّي إِلَى اللَّهِ مَرْجِعِي

❖ زما ارد گرد د سيال لپاره ډېرو خلکو خپل خيلونه کورنۍ په خورا ګڼ شمېر راټولې کړې دي .

(۱) سورت بقره : (۲۰۴ – ۲۰۷) . ژباړه : ځېنې داسې خلک به وګورې چې د ژوند په رابطه به درسره غوښې خبرې کوي چې ته پرې خوشحالېږې او تا ته په خپل زړه الله ګواه کوي حالانکه خپله به لوی جګړاو او زبان درازه وي * او کله چې ستا له خوا ولاړ شي په ځمکه کې يې د خورا ډېر فساد او تخريبکارۍ هلې ځلې کوي په دې خاطر چې زرغونه او راټوکېدلی فصل او نوی نسل بې جرړې کړي او الله پاک ته هېڅ نوعه تخريب کاري پسنده نه ده * او چې کله ورته وويل شي چې له الله پاک څخه وډار شه نو دعصبيت غيرت يې ونيسي جهنم ورلره بس دی او جهنم د دوی لپاره ډېر بدترين ځای دی * او په خلکو کې داسې هم شته چې د الله پاک د خوشحالولو لپاه يې ځان په الله خرڅ کړی وي او الله پاک په خپلو بندګانو باندې ډېر د رحم او مهربانۍ والا دی .

❖ هر سيالگر راسره د تربگنې اظهار کوي په دې چې زه په اتکړو کې په زياته بې رحمانه توگه تړل شوی يم .

❖ ټولو خپل بچيان او ښځې راوستلي دي او زه يې د کجورې د لوی او غښې تنې ته نزدې کړی يم .

❖ د خپلې بې وسی او بې کسۍ فرياد الله پاک ته کوم چې د دارځړونې په وخت کې خلکو زما لپاره څه څه نه دي کړي ؟

❖ ای د عرش لوی څښتنه ! د ستونزې په روانه لړې سرښندنه راپه برخه کړه، غوښه يې راله ټوټه ټوټه کړه او خوراک مې هم ناوړه دی .

❖ په الله پاک باندې د باور لرو په خاطر په دار خېژولی شم، خو که د الله رضا وي زما په ټوټو ټوکړه شوې اندامونو کې به خير او برکت واچوي .

❖ که څه هم د ژوند په بدل کې يې راته د کفر اختيار هم راکړ خو ولې مرگ ترې راته ډېر پسند دی اوله ډار پرته مې سترگې بقې راوتې دي .

❖ لوړه په رب لايزال چې که مسلمان ومرم نو د الله پاک په لاره کې په مرگ او د مرگ په هېڅ کيفيت مې پروا نشته .

❖ اغيار او غليم ته به هيڅکله سر ټيټ نه کړم ځکه چې د ژوند پای مې الله ته په ورتگ ده .

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وژړل او دا بيتونه يې وويل:

مَـا بَـالُ عَيْنِكِ لاَ تَـرْقَـا مَدَامِعُهَـا ** سَحًّا عَلَى الصَّدْرِ مِثْلَ اللُّؤْلُؤِ الْقَلِقِ
عَلَى خُبَيْبٍ فَتَى الْفِتْيَانِ قَدْ عَلِمُوا ** لاَ فَشَــلٍ حِـينَ تَـلْـقَـاهُ وَلاَ نَـزِقِ
فَـاذْهَبْ خُبَيْبُ جَـزَاكَ اللَّهُ طَيِّبَـةً ** وَجَـنَّـةُ الْخُلْدِ عِنْـدَ الْحُورِ فِي الرُّفُــقِ
مَـاذَا تَقُولُـونَ إنْ قَـالَ النَّبِيُّ لَكُمْ ** حِـينَ الْمَلاَئِـكَـةِ الْأَبْرَارِ فِي الْأُفُـقِ
فِيمَ قَتَلْتُـمْ شَهِيـدَ اللَّهِ فِـي رَجُـلٍ ** طَاغٍ قَدْ أَوْعَثَ فِي الْبُلْدَانِ وَالـرُّفَـقِ

❖ د سپينو ملغلرو په څېر دې سترگې په سينه باندې غټې غټې اوښکې سيلابونه ولې نه توييوي؟

❖ ولې د اتلانو په خورا لوی اتل خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې نه ژاړې ؟ داسې څوک چې د جنګ په وخت کې نه بوزديله او نه بد اخلاقه و .

❖ خبيبه ! رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنت الفردوس کې دې الله پاک په حورو او ډېرو ښو نېکو ملګرو ونازوه .

❖ چې ملائک د اسمان په څنډو کې وي او پيغمبر درته ووايي چې خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مو ولې د داسې سړي په بدل کې وژلی و چې بديل يې په کلو ښارونو او حتی په ملګرو هم سرغړونکی او ورانکاری و ؟ نو ستاسو د مشرکانو به بيا څه ځواب وي.

د هجرت په څلورم کال د بئرمعونې دردناکه پېښه

نبي کريمﷺ په مدينه کې د شوال د پاتې ورځو په شمول د ذی القعده او ذي الحجې اومحرم مياشتې تېرې کړې، دغه کال د حج اړوند مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو.

د احد له پيښې څلور مياشتې وروسته نبي کريمﷺ د بئرمعونې ښکار شوې ملګري واستول .

د پيښې لړې داسې وه چې مشهورترين نېزه باز ابوبراء مالک بن جعفر مدينې ته راغی او د نبي کريمﷺ سره يې ليدل کتل وشول .

د ملاقات په دوران کې ورته رسول اللهﷺ د اسلام بلنه ورکړه، ابوبراء نه خو اسلام ته غاړه کېښوده او نه يې کوم عکس العمل وښود، خو نبي کريمﷺ ته يې دومره وويل: محمده !ﷺ که ځينې ملګري دې راسره نجديانو ته واستوې او دوی هلته ستا دين ته بلنه ورکړي، زيات اميد مې دی چې شايد ستا دين ته غاړه کيږدي .

نبي کريمﷺ وځوابو چې له نجديانو څخه مې په ملګرو ډار محسوسوم .

ابوبراء ورته وويل: ستا د ملګرو د امن او امان ذمه داري زما په غاړه ده خو چې ستا دين ته خلک راوبلي .

د بنوساعده د « مرګ لټونوال » په لقب غازي منذر بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شمول يې د خپلو ملګرو څخه څلويښت خورا درانه او مخه ور ملګري واستول لکه حارث بن الصمة، حرام بن ملحان، عروة بن اسماء، نافع بن بديل بن ورقاء، د ابوبکر غلام عامر بن فهيره او داسې نور .. رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ تر دې چې د معونې نوم ځای تر څاه ورسېدل .

معونه د بنو عامر او بنوسليم د قبيلو ترمنځ پرته ځمکه وه، اگر که نورې قبيلې هم وره نژدې وې خو ولې نسبةً بنو سليم ورته ډېر نژدې وو .

د مسلمانانو ضد جگړې ته عامر بنو سليم په توندی راوبلل، ټول قوم راغی او مسلمانان يې په خپل تم ځای کې راگېر کړل، کله چې مسلمانان پوهه شول چې خلکو ارادې خو بدلې دي، خپلې تورې يې له تېکو څخه راوويستې، له کعب بن زيد چې شم کور هم و پرته نور ټول شهيدان شول رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ کعب بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې د شهيدانو له منځ نه ټپي ټپي راوويست او بيا د خندق په غزا کې شهيد شو .

عمرو بن اميه الضمري او د انصارو د بنوعمرو بن عوف له قبيلې څخه يو بل نفر چې منذر بن محمد بن عقبه نومېده رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه د مرغانو له کبله چې په هوا کې په شهيدانو چورليدل خبر شول، دواړو وويل: دغه مرغان بې مقصده نه چورليږي، دواړه راغلل څه گوري چې صحابه په وينو کې لت پت پراته دي او اسونه يې د د ښمن په لاسونو کې ولاړ دي، انصاري عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: وايه اوس بايد څه وکړو ؟ هغه ورته وويل: زه وايم چې بايد رسول کريمﷺ ته حضور يوسو تر څو په پېښه يې وخبروو .

انصاري ورته وويل: منذر بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په کومه خاوره وژل شوی دی تر مرگه به له هغه ځايه هېڅ چرته لاړ نه شم، بيا د غليم سره تر هغه لاس او گرېوان شو چې شهيد شو .

عمرو بن اميه الضمري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مقابل سره ژوندی غلام پاتې شو، عامر بن الطفيل چې کله وپوهېد چې بنديوان خو د مضر د قبيلې دی په دې نيت چې مور يې د مضري غلام د ازادولو منښته کړې وه د سر ويښتان يې ورله وکلول او ازاد يې کړ .

عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بېرته مدينې ته د راستنېدو په مهال د قنات پورتنې برخې قرقره[١] نوم ځای ته راورسېد د بنوعامر قبيلې د دوو غړو سره يې د ونې لاندې دمه

(١) قرقره له مدينې څخه اته ميله فاصله کې لرې پرته ده ، او قنات د قرقرة الکدر نه په راښکته بهيږي .

واخسته، که څه هم د بنوعامر دواړ غړو له نبي کريمﷺ نه امان هم اخستی خو عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرې ناخبره و، وړاندې له دې چې ارام وکړي عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې وپوښتل چې څوک ياست؟ دواړو وويل: د بنوعامر غړي يو .

تر هغه ورته عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تم شو چې په شيرين خوب دواړه ويده شول، هغه راوپاڅېد او دواړه يې په دې اند ووژل چې د نبي کريمﷺ د ملګرو غچ واخلي .

مدينې ته په رارسېدو چې کله عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تولهٔ لړې نبي کريمﷺ ته واروله نو ورته يې وويل: تا خو دوه داسې نفر وژلي دي چې هرومرو به يې زه ديت ورکوم.

بيا نبي کريمﷺ وويل: دا د ابوبراء کارونه دي، له پېله يې استولو باندې خوشحاله نه وم، او د هغه څه ډار مې محسوسو چې وشول .

د عامر بن الطفيل په بې وفايي او د نبي کريمﷺ د ملګرو په بې رحمان انداز وژولوباندې هغه ډېر بې ټنده و .

د معونې د څاه په پېښه کې عامر بن فهيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم شهيد شوی و .

هشام بن عروه له خپل پلار څخه نقلوي چې عامر بن الطفيل وويل: يو سړی مې له مړينې وروسته د ځمکې او اسمان ترمنځ وليد او تر هغه پورته روان و چې اسمان يې د خپو لاندې کړ، چې دا به څوک وي ؟ خلکو ورته وويل: هغه عامر بن فهيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

په څلورم هجرې کال کې د بنو نظير شړل

د بنو عامر هغه دوه وګړي چې عمرو بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په تېروتنه کې وژلي وو د ديت ورکولو لپاره يې نبي کريمﷺ له بنونظيرو سره د دوستانې لاسليک په بنسټ په ديت کې د مرستې غوښتنې لپاره ورغی، هېره دې نه وي چې بنونظير او بنو عامر سره هم خپل منځ کې دوستانه ليک درلود .

د نبي کريمﷺ د راتګ سره ورته ټولو وويل: ابوالقاسم!ﷺ مونږ به تا ته دومره برخه درکړو چې تا ته به پسنده وي .

لږ وروسته بنو نظير سره خپل منځ کې بېل شول او مشوره يې وکړه چې سړی په ډېر ښه موقعه دی، د مرګ به يې بله داسې موقعه هېڅ چرته په لاس رانشي .

دا چې نبي کريمﷺ د هغوی د کورونو دېوالونو لاندې دمه اخستې وه، سره يوه خوله شول چې د کور له بره پرې څوک لويه ډبره راګوزار کړي تر څو مو ترې غوږونه په ارام شي !

دعمرو بن جحاش په نوم يهودي راولاړ شو چې د ډبرې راخطا کول زما دنده شوه، عمرو بن جحاش يهودي د خپلې موخې د عملی کولو لپاره د کور په سر ورپورته شو، نبي کريمﷺ ابوبکر، عمر او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ټول د دېوال لاندې ناست وو .

د يهودانو د وژنې پراډ او منصوبه الله بې نقابه کړه، نبي کريمﷺ ته پيغام راغی، په توندۍ سره وپاڅېد او د مدينې په لور رهی شو .

صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ يې مدينې ته په بېرته ستنېدو هېڅ ونه پوهېدل، له مدينې څخه چې له يو راروان نه يې پوښتنه وکړه هغه ورته وويل چې ومې ليد مدينې ته لاړ .

په بنو نظيرو کې د نبي کريمﷺ پاتې ملګري هم د مدينې په لور وتېېدل تر دې چې د

هغه حضور ته يې تشريف راوړ، د ليدو سره سم ورته نبي کريمﷺ د يهودانو د جوړه کړې منصوبه او غدر واورو، نبی کريمﷺ د بنونظيرو سره د خونړيزې معرکې لپاره د چمتوالي اعلان وکړ ټول صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په جنګي لباس پوښل شوې د بنونظير ودانيو ته ورغلل، هغوی ترې په خپلو ماڼو، بنګلو او لويو لويو قلاونو وردننه شول، نبی کريمﷺ قرار صادر کړ چې د يهودانو ولاړې کجورې په اور لمبه کړئ، له ماڼو څخه دننه بنونظيرو غږونه پورته کړل چې محمد !ﷺ دغه خو ته ورانکاري او په نورو تور بولې، د کجورو ونې په اور مه سوځوه .

د بنو عوف بن الخزرج څخه عبدالله بن ابي بن سلول، وديعه، مالک بن ابي قوقل، سويد، داعس او څه شمېر نور خلک بنونظيرو ته ولاړل او په خپل دريځ يې لا پسې کلک کړل چې خاطر مو راغونډ کړئ، مونږ مو ملاتړ کوو، هېڅکله به ورته تاسو يواځې نه پرېږدو، که چا درسره جنګ کو مونږ مو به جنګ کې ملتيا کوو او که له مدينې څخه يې د باندې ويستئ مونږ به هم درسره ووځو .

که بنو نظير هر څومره د مالي او ځاني مرستې وږي وو ډېر انتظار يې وويست خو له هېڅ کوم پلوه ورته کومک رانغی، بلکې الله پاک د بنونظيرو په ګوګل او ډډ کې ډار لاپسې اضافه کړ، له نبی کريمﷺ څخه يې غوښتنه وکړه چې وينه يې توي نه کړي په دې شرط چې له اسلحې پرته به نور دومره کورنی ساز وسامان پورته کړي چې اوښان يې وړلی شي .

نبي کريمﷺ يې عرض ومنو، د ځانونو سره يې دومره څه يوړل چې اوښانو يې بار وړلی شو، ځېنو يهودانو د ځان سره د کورونو دروازې او درشلې هم يوړې او د خيبر په لور وتپېدل او ځېنې خو يې بيخي شام ته لاړل، د بنونظيرو د مخه ورو له جملې څخه چې لنډ خيبر ته ستانه شول سلام بن ابي الحقيق او کنانة بن الربيع بن ابي الحقيق او حيي بن اخطب وو .

د دې مشرانو په خيبر کې د پاتې کېدو سره کوز پاتې خلکو کلکه ملتيا پېل کړه .

عبدالله بن ابي بکر راته وويل: د يهودانو دغو مشرانو خپلې ښځې، بچيان او شتمني

خورا مستقله کړه، دوی مخکې او وروسته خلکو به باجې او ډولکۍ سورنۍ وهل، سندرغاړو يې هم په خورا زړه راښکونکو اوازونو غزلی او سندرې ويلې، د عمرو بن عبدود بې سارې حسينه وينځه هم ورسره وه چې دوی ورځخه پلورلې وه (١).

په دومره ناز او مکېز يې سورنۍ باجې وهلې چې ساری يې نه درلود .

بنونظيرو خپل مالونه نبي کريمﷺ ته پرېښودل، هيڅ چا هم ورېکې حق نه درلود، نبي کريمﷺ پخپل شامل اختيار اړتيا مناسب لګښتونه پېل کړل، په لومړي پړاو کې يې له انصارو ورنو وړاندې هغو خلکو ته چې لومړی هجرت يې کړی و، برخې ورکړې، خو دا چې سهل بن حُنيف او ابودجانه سماک بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د خپل فقر او فاقت ځانګړې يادونه وکړه د هغوی لپاره يې هم پکې برخې وکړې .

د بنونظيرو اړوند الله پوره سورت حشر نازل کړل، په سورت کې په بنونظيرو باندې الله پاک خپل عذاب، په هغوی د نبي کريمﷺ مسلّط کېدل او دغوځې پرېکړې يادونه کړې ده .

الله پاک فرمايي (سَبَّحَ لِلَّـهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ * هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنتُمْ أَن

(١) د عمرو بن عبد ود د دغې وينځې نوم سلمی و ، سلمی پخپله د لومړي ځل لپاره په مزينه قبيله کې واده وه ، عمرو بن عبدو په مزينه قبيلې بريد وکړ او سلمی يې په کې وينځه وکړه ، عمرو بن عبد ود د بنونظيرو سره د پلور پېرود او د پور تينګې اړيکې لرلې ، بنونظيرو چې کله سلمی وليده د پير اړوند يې د عمرو بن عبد ود سره خبرې وکړې خو هغه کلک انکار وکړ ، په دې جريان کې يې پرې شراب وښښل بيا يې ترې وغوښته چې سلمی خرڅوې ؟ نو هغه پرې سلمی خرڅه کړه او ګواهان يې پرې هم ونيول ، عمرو بن عبدو د دې پېښې اړوند دا شعرونه وويل :

سَقَـوْنِي الْخَمْـرَ ثُـمّ تَكَنّفُـونـِي ** عُدَاةُ اللهِ مِنْ كَذِبٍ وَزُورِ

فَيَـا لِلنّـاسِ كَيْفَ غَـلَبْت نَـفْسِـي ** عَلَى شَيْءٍ وَيَكْرَهُهُ ضَمِيرِي

❖ شراب يې راباندې وڅښول او دغه د الله دښمنان راباندې په دروغو او بهتان په داسې څه راټول او ګواه شول چې زما ضمير يې نه مني خو ولې حيران دې ته چې په نفس څنګه غالبه شوی يم ؟

يَخْرُجُواۖ وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّـهِ فَأَتَاهُمُ اللَّـهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَۚ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ * وَلَوْلَا أَن كَتَبَ اللَّـهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَاۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّـهَ وَرَسُولَهُۖ وَمَن يُشَاقِّ اللَّـهَ فَإِنَّ اللَّـهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ * مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّـهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ * وَمَا أَفَاءَ اللَّـهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَـٰكِنَّ اللَّـهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُۚ وَاللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * مَّا أَفَاءَ اللَّـهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّـهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْۚ وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُواۚ وَاتَّقُوا اللَّـهَ إِنَّ اللَّـهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) (١)

---

(١) سورت حشر : (١ – ٧) . ژباړه : الله هغه ذات دى چې د لومړي حشر لپاره يې د اهل كتابو كافرانو له خپلو كورونو نه وويستل ، ستاسو هم غالب گومان دا و چې دوى به هېڅكله ونه وځي او د هغوى هم كلكه عقيده وه چې زمونږه لوړې مانې به مو بچ او پټ پناه كړي ، له هغه ځاى څخه ورته الله پاک راغى چې د دوى پرې گومان هم نه و ، الله پاک ورته په زړونو كې ډار واچو چې خپل كورونه به يې په خپلو او د مومنانو په لاسونو نړول ، اى د پوهې او عقل څښتنانو ! لږ عبرت ورڅخه واخلئ * كه دغه شړل ورته الله جزا نه وه وركړې نو بل دنياوي عذاب به يې ورته وركړى و ، چې د هغوى وژل او سرونه ترې قلم كول دي ، او د دې سره به ورته اخروي اورنى عذاب هم وركول كيږي * كومې كجورې چې تاسو يا پرې كړې او يا مو ولاړې پرېښودې نو دا تاسو ته د الله امر و ، په دې خاطر چې فاسقان او سرغړونكي سپک او تالاترغى كړي * د بنونظيرو كومه شتمني چې الله خپل پيغمبر ته بې جنگه او بې تورې وركړې ده چې هېڅ اوښ او اس پرې نه دى ځغلول شوى ، خو الله پاک د خپل مشيئت سره سم خپل استازي مسلط كوي چې په چا يې خوښه شي او الله پاک په هر شي توان لري * او نوره هغه دنيا مال او دولت چې الله پاک پرې مسلمانان د اسونو او اوښانو په ځغلولو مسلمانان غازيان كړي دي نو دغه مال او غنيمت د الله پاک لپاره او د هغه د رسولﷺ لپاره او د رسول اللهﷺ د خپلو خپلوانو لپاره ، د بې پلاره (يتيم) لپاره ، او د ناداره او د مسافرو لپاره دى ، په دې خاطر چې د شتمنو ترمنځ تقسيم او توزيع نه شي ، د الله پاک استازى چې درته څه دركوي هغه واخلئ او چې له څخه رابندوي ورڅخه كلک رابند شئ او له الله څخه وډار شئ هغه د سخت عذاب والا دى .

به دې معنی چې فیئ د غنیمت ځانګړې مستقله نوعه ده او کوم مال چې غنیمت وي د الله پاک د ښودلي تقسیم سره سم به په معلومو اصولو تقسیمیږي .

بیا لږ وروسته الله پاک فرمایي: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَاللَّـهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ * لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُوا لَا يَنصُرُونَهُمْ وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ * لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّـهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ * لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ * كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ۖ ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ * كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّـهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ) (۱)

(۱) سورت حشر (۱۱ – ۱۷) . ژباړه : د عبدالله بن ابي بن سلول منافق او د هغه په څېر نورو منافقانو ته ستا فکر نه دی چې د اهل کتابو له جملې څخه هم پلوه کافرانو ته وایي چې که تاسو له دې ځایه وویستل کیږئ مونږ به هم درسره ووځواو که چا درسره جنګ جدل کو نو مونږ مو مرستندویان یو ، الله پاک په دې ګواهي ورکوي چې دوی په خپلو خبرو کې دروغجن دي * که هغوی وویستل شي نو دوی به ورسره هېڅکله هم ونه وځي او نه به ورسره په جنګ جګړو کې هېڅ مرسته وکړي ، خوکه بیا هم مرسته یې وکړي نو بیا هم هرومرو شکست زده وي او بیا به یې هېڅ چرته مرستې ته ټنډه ښه نه کړي * دا ځکه چې تاسو د هغوی په زړونو کې ډېر رعب داب لرئ ولې چې هغوی بې وقوفه خلک دي * د دېوال تر شاه او یا له خوندې ځای پرته مخامخ تاسو سره هېڅ کله هم جګړه نه شي کولای ځکه چې هغوی ډېر بې شعوره دي * دوی هم د لږ څه وړاندې تېر شوو په څېر بې عقله دي او ډېر زر به خپل انجام او پای وګوري او د دوی لپاره درد ناک عذاب دی * لکه د شیطان په څېر چې انسان ته د کفر دعوت ورکړي اوبیا د کفر کولو وروسته ورته ووایي چې زه درڅخه بېزراه یم زه د مخلوقاتو پالونکي نه ډاریږم * له اور پرته ددغې دواړو بل ځای نشته ، دواړه به په اور کې وي او په اور د ظالمانو ځای دی .

په څلورم هجري کال کې ذات الرقاع غزا

د جمادى الاولى د مياشتې د ځينو ورځو په شمول او د ربيع الاول په ټوله مياشت کې نبيﷺ د بنو نظير له غزا وروسته په مدينه کې پاتې شو .

له دې وروسته يې د غطفان د قبيلې بنومحارب او بنوثعلبه سره د غزا کولو تصميم ونيو او پر مدينه يې ابو ذرغفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ امير وګماره .

د صحابه و جنګي ليکې تر هغه حرکت وکړ چې د نخل مقام ته ورسېدل[۱]، د نجد دې غزا ته ذات الرقاع غزا هم ويل کيږي[۲] .

هلته د بنوغطفان د خورا ډېرو جنګيالو سره مخامخ شول،وېره او ډار دومره عام شول چې نبي کريمﷺ د خپلو ملګرو لپاره صلاة الخوف وکړ خو نصيب دا و چې د دواړو خواو ترمنځ هېڅ اخ اوډب رامنځ ته نه شول .

جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د نخل په مقام کې د ذات الرقاع رامنځ ته شوې جنګي غزا ته زه هم د نبيﷺ په ملتيا په خپل کمزورې اوښې ولاړم .

د بېرته راستنېدو په مهال به راڅخه مليان تېز ولاړل او زه به ټپ شوم تر دې چې نبي کريمﷺ راونيولم، راته يې کړه: جابره ! ولې ټپ شوې ؟ ما ورته وويل: د الله رسوله ! اوښ مې مزل نه شي کولى، هغه راته وويل: اوښ دې چو کړه، ما خپل اوښ چو کړ، نبيﷺ راته وويل: يا خو له ونې څخه راله لښته غوڅه کړه او يا دې ته خپله لښته دوه

---

(۱) نخل په نجد کې د غطفان د قبيلې د ځاى نوم دى .

(۲) ويل کيږي چې ذات الرقاع ځکه دې غزا ته ويل کيږي چې مجاهدينو په کې خپل بېرغونه څيرلي وو . ځينې نور وايي : ذات الرقاع ورته ځکه وايي دا هلته د ونې نوم و او ونې ته نزدې پېښه رامنځ ته شوه ، ځينې نور وايي : ذات الرقاع ورته ځکه وايي چې د مجاهدينو خپې وريکې په کاڼو کپړو سورى ورى شوې وې .

ځای کړه .

ما هغه وکړل چې نبي کريمﷺ راته ويلي و، نبي کريمﷺ راڅخه لښته واخسته او څو وار يې پرې اوښه وټومبله، بيا يې راته وويل: په اوښ دې سپور شه .

زه په اوښ سپور شوم، لوړه په رب لايزال چې هغه يې په رښتونې توګه استازی راستولی دی چې د هغه له اوښ هم زما اوښ تېز رفتاره و .

بيا مې نبي کريمﷺ سره خبرې اترې کولې هغه راته وويل: جابره ! اوښ دې راباندې نه پلورې ؟ ما ورته کړه: د الله رسوله ! خوښه دې نه ده چې درته يې ډالۍ کړم ؟ هغه راته کړه چې په ډالۍ کولو دې خوښ نه يم خو که راباندې يې پلورې نو ورته تيار يم، ما ورته وويل: د الله رسوله ! نرخ راته ووايه .

هغه وويل: په يو درهم مې شو، ما ورته وويل: په يو درهم خو يې نه خرڅوم، هغه راته کړه: په دوه درهم يې راکړه، ما ورته وويل: په دغې يې هم نه خرڅوم، هغه يو يو درهم په بره روان تر دې چې يوې اوقيې[1] ته ورسېد، ما ورته کړه: د الله رسوله ! په يوې اوقيې راسره خوښ يې ؟

هغه وويل: هو، ما ورته وويل: د يوې اوقيې په بدل کې مې اوښ په تا وپلورو، هغه وويل: زما شو .

بيا يې راته وويل: جابره ! ښځه دې کړې ده ؟ ما ورته وويل: هو .

هغه وويل: ثيبه ده که باکره ؟ ما ورته وويل: ثيبه ده .

هغه وويل: ولې دې باکره نه کوله چې دواړو سره لوبې لوبالې کولې ؟ ما ورته وويل: د الله رسوله! د احد په ورځ چې مې پلار شهيد شو اووه لورګانې ترې پاتې وې، په دې خاطر چې د خورګانو مې ښه پالنه وشي ثيبه مې له نظره ښه راغله .

هغه وويل: ان شاء الله چې ډېر ښه کار دې کړی دی، که صرار ته[2] په خيرخيريت

---

(۱) يوه اوقيه څلويښت درهمه وي . (ژباړن) وګوره : ترتيب مختار الصحاح : (۸۷٦) .

(۲) صرار له مدينې څخه درې ميله اندازه کې لرې دی .

ورسېدو ، هلته به اوښان ذبحه او ورځ به هم تېره کړو، ستا بي بي به له مونږ ه خبره شوي يې نو تکی ګانې به يې تياري کړي وي، ما ورته وويل: د الله پيغمبره ! مونږ تکی ګانې نه لرو، هغه وويل: پيدا به شي خو ته دې خپل کارونه پياوړي کړه .

صرار ته په رسېدو د نبيﷺ په امر اوښان ذبحه شول، ټوله ورځ مو تېره کړه، د شپې له مخې نبي کريمﷺ خپل ارام ځای او مونږ خپلو ارام ځايونو ته ننوتو، د شپې له پلوه مې د نبي کريمﷺ سره ټول تېر جريان خپلې بي بي ته واورو، هغه راته وويل: ډېره ښه ده خبره يې اورو او منو يې .

د سبا د راختو سره سم مې اوښ له مهار ونيو او د نبي کريمﷺ په دروازه مې چو کړ، او مسجد کې يې ترڅنګ نزدې کښېناستم، نبی کريمﷺ چې کله اوښ وليد پوښتنه يې وکړه: دا څه دي ؟ هغوی ورته وويل: دا اوښ جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوست او دلته يې چو کړ، هغه وويل: جابر څه شو ؟ ما ته اواز وکړی شو زه ورغلم راته يې وويل: وراره ! اوښ دې درواخله، مخکې هم اوښ ستا او اوسمهال هم ستا دی او بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې وويل: جابر د ځان سره بوځه او يوه اوقيه ورته ورکړه .

هغه روان کړم او له اوقيې څخه يې راته څه اندازه زياته هم راکړه، لوړه په رب لايزال چې اوښ به ورځ تر بلې ښه غټېده او د خير او برکت نښې نښانې به يې پی درپی څرګندېدې تر دې چې د يوم الحره په واقعه کې مو له لاسه ووت .

د تېر په څېر جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د ذات الرقاع په غزوه کې چې کله مونږ د نبي کريمﷺ سره له نخل مقام څخه راووتو، يو مسلمان د مشرک سړي ښځه وينځه کړه، د ښځې خاوند چې کله راغی او د خپلې ښځې اړوند راپور ورته ورسېد، نبي کريمﷺ بېرته د خپل کاروان په شمول د راستنېدو په دوران کې و، مشرک لوړه پورته کړې وه چې تر هغه به ارام نه کېنې تر څو يې د محمدﷺ په ملګرو کې خرپ ترپ او وينه يې نه وي روانه کړي .

هغه و چې سړي د نبي کريمﷺ په پل پسې پل پورته کړ ، يو ځای ته په رسېدو نبي

كريمﷺ له ملگرو څخه وپوښتل چې د شپې څوکيداري دنده به څوک به غاړه واخلي ؟ د دندې د انجامولو لپاره يو مهاجر او انصاري د قرباني ورکولو څرگندونې وکړې، نبيﷺ ورته وويل: د ناو په خوله کې نېغ او بېدار ووسئ .

د ناوچې خولې ته په رسېدو انصاري مهاجر ته وويل: د شپې د کومې برخې څوکېداري درته اسانه ده، ؟ لومړنۍ برخه او که وروستنۍ ؟ مهاجر ورته وويل: د شپې لومړنۍ برخه ته وکړه او زه به د شپې وروستنۍ برخه ورونېوم، مهاجر د ارام لپاره ډډه شو او انصاري په لمونځ ودرېد .

مشرک هغې دى چې راورسېد چې څنگه يې انصاري د ديد لاندې راغى و يې پتيله چې دا خو د محمدﷺ جانشين دي، غشى يې پرې وار انصاري يې وويشت، بيا يې پرې بل او بيا يې پرې بل غشى وار کړ او انصاري په لمونځ ولاړ و او له ځانه به يې غشي لرې کول، بالاخره مجبوره شو او رکوع او بيا سجدې ته ولاړ، اخر يې هم په ارام بوخت ملگرى رابېدار کړ او ورته يې وويل: داسې ټپي شوم چې حرکت ترې نه شم کولاى ..

مهاجر راپورته شو، مشرک چې ويوهېد دواړه راباندې پوهه شول لاړ وتښتېد .

مهاجر چې کله په انصاري باندې راماتې بې دريغه وينې وليدې ورته يې وويل: سبحان الله ! د لومړني گوزار سره دې ولې نه رابېدارولم ؟ انصاري ورته وويل: ما په لمونځ کې سورت لوست او دا مې له خاطره روغه نه ليده چې سورت نيمه کې پرېږدم تر څو اخر ته يې ورسوم .

خو چې هغه راباندې په مسلسله توگه گوزارونه پيل کړل ما رکوع وکړه تر څو ته ويوهيږې، او زما دې په الله قسم وي چې که د نبي کريمﷺ د امر سره سم راباندې د مورچې ساتنه لازمه نه وه نو يا خو به يې رانه ساه په ولاړه ويستلې وه او يا به مې سورت تر پايه رسولى و .

ابن اسحاق وايي: نبي کريمﷺ چې له ذات الرقاع له غزوې څخه مدينې ته راستون شو نو د جمادى الاولى د پاتې ورځو په شمول يې د جمادى الاخره او رجب دواړه

میاشتي په مدینه کې تیرې کړې .

په څلورم هجري کال کې د بدر دوهمه غزا

د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره د ايښې وعدې په بنسټ نبي کريمﷺ د شعبان په مياشت کې د بدر مقام ته د بيا ځل لپاره ووت .

نبي کريمﷺ په بدر کې ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته اته شپې ورځې څنډه وويست .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د مقابلې لپاره د مکې د ځوانانو په شمول تر بدره منزل لنډه و تر دې چې د ظهران د مجنې اوبو ته راورسېد بېرته يې زړه ستندو ته ښه شو او ملګرو ته يې وويل: قريشو! ستاسو د بريمني شخړې لپاره راته څربه کال چې مالونه مو ښې ګياګانې وخوري او تاسو پرېمانه ماسته شېدې وخوړای شئ راته نيک بريښي، چونکه سږکال وچکالي ده، د جګړې پايلې به ښې نه وي، زه اټکلوم چې بېرته ولاړ او بايد هرومرو ستانه شوو .

د مکې ميشتوالو به په مکه کې بېرته راستون شوي لښکر ته حلوا خواره ويل، هغوی به ورته ويل: تاسو جنګ ته نه بلکې حلوا خورۍ ته تللي وئ .

نبي کريمﷺ لا هم هغسې د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راتګ ته د انتظار شيبې لنډولې څه ګوري چې مَخْشِي بن عمرو الضمري يې په حضور کې عارض شو، هېره دې نه وي چې مخشي بن عمرو الضمري هغه هستي ده چې د ودَّان په غزا کې يې د خپل قوم او نبيﷺ ترمنځ سوليز تړون لاسليک کړی و، ورته يې وويل: محمده !ﷺ څه کوې ؟ ايا قريشو ته څنډ وباسې ؟

هغه ورته وويل: هو . او که دې خوښه وي چې ستا تړون هم بېرته درکړو !! او په تورو به مو ترهغه ووهو چې الله پاک زمونږ او ستاسو ترمنځ فيصله وکړي .

هغه ورته وويل: مونږ جنګ ته اړتيا نه لرو .

نبی کريمﷺ لا هم هغسې په انتظار کې و چې معبد بن ابي معبد الخزاعي راغی

حالانکه هغه د نبي کريمﷺ اوښه د تېز رفتارۍ په حالت کې وليده نو دا شعرونه يې وويل:

قَـدْ نَفَـرَتْ مِـنْ رُفْقَتَـيْ مُحَمَّـدِ ** وَعَجْوَةٍ مِنْ يَثْرِبَ كالعَنْجَدِ
تَهْـوَى عَلَـى دِيـنِ أَبِيهَا الْأَتْلَـدِ ** قَدْ جَعَلَتْ مَاءَ قُدَيْدٍ مَوْعِدي
وَمَاءَ ضَجْنَانَ لَهَا ضُحَى الْغَدِ

❖ د محمدﷺ او د هغه د ملګرو او د يثرب د تورو انګورو په شان کجورو نه زما اوښه ډېره وډارېده .

❖ د خپل مخکني پلار په څېر يې رفتار تېز کړ او د قُديد اوبه يې راسره اوس مهال او د ضجنان اوبه يې راسره سبانۍ وعده ده .

عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ يې اړوند دا شعرونه وويل:

وَعَـدْنَا أَبَا سُفْيَانَ بَدْرًا فَلَمْ نَجِـدْ ** لِمِيعَادِهِ صِدْقًا وَمَا كَانَ وَافِيَـا
فَـأُقْسِـمُ لَـوْ وَافَيْتَنَـا فلَـقِيتنَـا ** لَأُبْتَ ذَمِيمًا وَافْتَقَدْتَ الْمَوَالِيَا
تَرَكْنَـا بِـهِ أَوْصَـالَ عُتْبَـةَ وَابْنَهُ ** وَعَمْـرًا أَبَا جَهْـلٍ تَرَكْنَـاهُ ثَـاوِيَا
عَصَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ أُفٍّ لِدِينِكُمْ ** وَأَمْرِكُمْ السَّيْءِ الَّذِي كَانَ غَاوِيَا
فَـإِنِّي وَإِنْ عَنَّـفْتُـمُـونِي لَقَائِـلُ ** فِدًى لِرَسُولِ اللَّهِ أَهْلِي وَمَالِيَـا
أَطَعْنَـاهُ لَـمْ نَعْدِلْـهُ فِينَـا بِغَيْرِهِ ** شِهَابًـا لَنَـا فِي ظُلْمَـةِ اللَّيْلِ هَادِيَا[۱]

❖ ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مونږ سره بدر کې د جنګ لوظ ايښی و، نه خو هغه پخپل لوظ ولاړ دی او نه په لوظونو کې وفادار او رښتونی دی .

❖ لوړه په رب لايزال که ته په رښتيا هم جنګ ته راغلی وې ستا شان او شوکت او ټوله دبدبه به ناسته وی او له خادمانو به بې برخې شوی وې .

❖ په بدر کې د عتبه او د هغه د ځوی په څېر لوی کفر کټې مونو ښنې پريښي دي او ابوجهل هم اوس مهال په بدر کې شته دی .

(۱) ابن هشام وايي : دا شعرونه ابو زيد انصاري ما ته د کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نوم اورلي وو .

❖ ستاسو دين او هغه بې وقوفانه بدترين راج به هرومرو ريزمريز شي چې په بدل کې مو د الله د استازي سرغړونه وکړه .

❖ اګر که تاسو به ما په دې ملامته کوئ خو زما شتمني او کورني غړي دې له رسول اللهﷺ نه قربان وي .

❖ مونږ د هغه خبره داسې منو چې د خپلو هېڅ ډول مشرانو سر يې برابر نه بولو، بلکې دا خو په تروګمنې شپه کې ځلانده ستوری دی .

په پنځم کال کې د دومة الجندل غزا

له دې جریان وروسته نبي کریمﷺ بیرته مدینې ته ستون شو، هلته یې د ذوالحجې میاشت پوره تېره کړه، په دغې کال کې د حج مراسم د مشرکانو په لاس کې وو، هېره دې نه وي چې دغه میاشت او د حج مراسم مدینې ته د نبي کریمﷺ له راتګ څخه د شلورم هجري کال احصائیه ده .

بیا نبي کریمﷺ د دومة الجندل[(۱)] غزا وکړه، د دواړو خواوو جنګې لیکې یو تر بله مخامخ نه شوې، وړاندې له دې چې هلته ورسیږي بېرته مدینې ته راستون شو او پاتې ټول کال یې په مدینه کې تېر کړ .

په پنځم هجري کال کې د خندق غزا

د خندق غزا د هجرت په پنځم کال د شوال په میاشت کې واقع شوې وه .

د پیښې د رامنځ ته کېدو لړې داسې وه چې د بنووائل او بنو نظیر ځینې مخه ورې هستۍ لکه سلام بن ابي الحقیق النضري، حیي بن اخطب النضري، کنانة بن ابي الحقیق النضري، هوذة بن قیس الوائلي، ابوعمارة الوائلي او څه نور چې د نبي کریمﷺ پر ضد یې جنګې پلان جوړ کړی و، مکې ته ولاړل او د قریشو سره یې د نبي کریمﷺ په ضد د پرېکنده شخړې غوڅه پرېکړه وکړه او ورته یې وویل: تر هغه به په

(۱) دومة الجندل د مدینې منورې برخه ده ، دواړو ترمنځ پرته فاصله نزدې پنځلس شپې اندازه ده ، په دې غزا کې نبي کریمﷺ سباع بن عرفطه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مدینې امیر ګمارلی و .

جنگ کې ورسره ملتيا ته دوام ورکوي تر څو مسلمانان له بيخه يوسو .
قريشو مکې ته راغلو يهودانو ته وويل: اى د يهودانو ښاغلو ! تاسو وايئ چې زمونږ او د محمد ترمنځ پرته ديني تربګني او تاو تريخوالي کې څوک په سمه او څوک په ناسمه دي ؟ چونکه تاسو اهل کتاب ياست او د علم معرفت څښتنان ياست په دې مو وپوهوئ چې د چا دين ښه او په حق برخمن څوک دي ؟
يهودانو وځوابول چې له هغوى څخه ستاسو دين ښه او له هغوى څخه تاسو په حق ډېر برخمن ياست .
هاغه و چې الله پکې د قران کريم دا ايتونه نازل کړل (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَـٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا*أُولَـٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّـهُ وَمَن يَلْعَنِ اللَّـهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا * أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا *أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّـهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَ آتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا * فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّعَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا)[١]
قريش چې کله د يهودانو په کلکې ملاتړې ويوهېدل ډېر خوشحاله او جنک ته هم له زړه نه ليواله شول تر څو د رسول اللهﷺ په ضد کلکه جګړه وکړي، بالاخره يې د

(١) سورت نساء : (٥١ – ٥٥) . ژباړه : ايا ستا هغه چا ته سوچ او خيال دى چې په بوتانو ساحرانو يقين او ايمان لري او کافرانو ته وايي چې تاسو د مسلمانانو په نسبت په نيغه لاره روان يئ * په دغې خلکو الله لعنت نازل کړى دى او په چا چې الله خپل لعنت نازل کړي نو هيڅ راز مرستندويه به ونه ويني * که دوى لږ هم واک او اختيار درلوداى نو د کجورې د داغ په اندازه به يې هم هېڅ چا ته نه و ورکړى * بلکې دوى د الله پاک په احسان او فضل (نبوت) باندې ورکړل شوو سره کينه بغض کوي ، د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام په کورنۍ کې خو مونږ ډېرو ته اسماني کتاب او نبوت ورکړى دى او هغوى ته د مو ددې سره ډېره لويه بادشاهي هم ورکړې وه * له دوى څخه ځينو پرې ايمان راوړ خو ولې ځينو نورو يې ورڅخه خلک رابندول او د سوځولو لپاره ورله جهنم بس دى .

جنگ لپاره نيته هم سره معلومه کړه او اتفاق ته پرې ورسېدل .

مذکوره يهودان له مکې وروسته بنو غطفان ته ولاړل او د نبي کريمﷺ په ضد جگړه يې راتيز او لايې پسې وهڅول، په دې يې قانع کړل چې دوی به يې کلک ملاتړ کوي او قريشو سره هم موافقې ته رسيدلي دي، د دې خبرو په اوريدو ورسره بنوغطفان اتفاق رايه وکړه .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د قريشو جنگي قيادت ورپه غاړه و عيينة بن حصن چې د بنوفزاره مشري يې کوله او حارث بن عوف بن ابي حارثة المري چې د بنومرة قيادت يې په غاړه درلود، مسعود بن زحيله چې د بنواشجع د قبيلې مشري يې کوله په ټاکلي نيته د نبي کريمﷺ ضد د خونړيزې جگړې په نيت راوخوځېدل .

نبي کريمﷺ چې کله د بېلابېلو قبيلو د راتگ خبر تر غوږ شو، له مدينې څخه يې د لوی غټې کندې د کنستلو امر وکړ، تر څو مسلمانان په کې د زيات اجر د گټلو لپاره يو تربله زياته ونډه واخلي خپله يې هم په کې د کار پيل وکړ .

نبي کريمﷺ خبله هم ستړی ستومانه او صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ هم ډېر ستړي ستومانه شول .

د نبي کريمﷺ سره په خندق کنستلو کې گرد منافقان په شا ولاړل او د خدمت نه کولو ته به يې اندکه بهانه جوړلوله، د نبي کريمﷺ له اجازې پرته به پټ پټ کورونو ته ستنېدل، د خندق د کنستلو په دوران کې که به کوم رښتني مسلمان ته کورنی اړتياوې مخې ته راغلې له نبي کريمﷺ نه به يې اجازه وغوښته او بيا به د خپل اړتيا د حل او فصل په نيت وتېپيد .

خو د اړتيا د بشپړېدو سره سم به يې بېرته د مسلمانانو کومک او ورسره مرستې ته په ډېر جديت حاضري ورکوله، تر څو دلوی خير او سترې اخروي بدلې نه محروم نه شي، د دغې رښتني مومنانو اړوند الله دا ايتونه نازل کړل: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ

أُولَـٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّـهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّـهَ ۚ إِنَّ اللَّـهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ)(١)

دا ایتونه الله پاک د هغه چا متعلق وغږول چې په رښتیا هم د خیر او اجر طلب گار وو او د زړه په خوښه یې د الله پاک او د هغه د رسول اطاعت ته غاړه ایښې وه .

او هغه منافقان چې نه خو یې د خندق په کنستلو کې ونډه درلوده او له بل پلوه به د نبيﷺ له اجازې پرته کورونو ته ستنېدل، الله پاک دا ایاتونه نازل کړل: (لَّا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّـهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ * أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)(٢)

نبي کریمﷺ د خندق له وزګارېدو سره سم د قریشو جنګي لس زره کاروان د قریشو او د هغوی له ملاتړ بنو کنانه او اهل تهامه څخه جوړ و، راورسېدل او د جرف او زعابه

(١) سورت نور : (٦٢) . ژباړه : رښتني مومنان چې په الله او رسول رښتنی ایمان لري هغه څوک دي چې بغېر له اجازې نه خپل شخصي کارونو پسې نه شله کیږي ، څوک چې هم له تا څخه اجازه غواړي هغوی په رښتیا په الله او د هغه په رسول باوري دي ، که هغوی درڅخه کله هم د ځینو اړتیاو د پوره کولو لپاره اجازه وغواړي نو ورته اجازه ورکړه او الله پاک څخه ورته بخشش هم وغواړه ، الله پاک بخشش کونکی او د رحم والا دی .

(٢) سورت نور : (٦٣ – ٦۴) . ژباړه : د نبيﷺ رابلنه د خپل منځی بلنې په څېر مه ګڼئ ، هغه خلک چې پټ او پناه وځي الله یې ډېر ښه پېژني ، د الله او د هغه د رسولﷺ سرغړونکي دې په دې وپوهیږي چې الله پاک به یې په سخت دنیوي عذاب ونیسي او په اخرت کې به ورته هم دردناک عذاب ورکړي * په دې ښه وپوهیږئ چې ټول اسماني او ځمکني مخلوقات د الله په واک کې دي ، ستاسو د درواغو او رښتیاو معلومات الله پاک ته شته دی او د دې په انجام به مو الله پاک هغه ورځ وخبروي چې تاسو ورته ورشئ او الله پاک په هر څه باندې علیم او دانا دی .

ترمنځ د رومې مجتمع الاسيال سيمه کې يې واړوله، غطفان هم د نجديانو په ملاتړ خوځښت پيل کړ او د اُحد ترڅنګ ذنب نقمى کې تم شول .

نبى کريمﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول چې درې زره ته يې شمير رسيدګي کوله ميدان ته ووت، جبل سلع ته يې شاه کړه او هلته يې جنګي محاذ ونيو، هېره دې نه وي چې خندق د مسلمانانو او راغلو کفارو ترمنځ فاصله وه .

ګرد ماشومان او زنانه يې په خورا خوندي لويو قلعه ګانو کې ځاى پر ځاى کړل، د الله ستر دښمن حيي بن اخطب نضري د کعب بن اسد حضور کې عرض شو او کعب د نبيﷺ سره کلک ژمن ليک ايښى و چې په ضد به يې د ه هېڅ چا مرسته نه کوي، کعب پرې له دننه دروازه کلکه رابنده کړه او حيي بن اخطب ته يې د ننوتلو هېڅ اجازه ورنکړه، حيي په لوړ غږ وويل: تباه شې کعب ! دروازه خلاصه کړه ! هغه ورته وويل: حيي ! رب دې خوار کړه ته بدنصيبه انسان يې ځه په مخه دې ځه، ما د محمدﷺ سره تړون لاسليک کړى دى او هغه په ژمنه ولاړ او رښتونى وفادار دى او زه ورسره هيڅکله هم خپله کړې ژمنه نه ماتوم .

هغه ورته بيا اواز وکړ چې تباه شې دروازه خلاصه کړه په خبره دې مازغه خلاصوم، خو کعب انکار وکړ او دروازه يې خلاصه نه کړه .

حيي ورته بالاخره وويل: تا راباندې د خپلې قلعه دروازه په دې خاطر راپورې کړې ده چې درسره په درستارخوان ځه ونه خورم .

هغه و چې کعب بن اسد ورته له غيرت نه دروازه خلاصه کړه، حيي ورته وويل: کعبه خوار شې !! د ټولې زمانې د عزت سورلۍ مې ستا په دروازه چو کړېده، لوى اژدها بې سارى ځپاند سيند مې راخوشې کړى دى، قريش مې د ګردو مشرانو او مخه ورو په شمول په مجتمع الاسيال کې کينولي دي او غطفان مې هم د واکداره او لويانو په شمول د احد لمن ذنب نقمَى سره تم کړي دي او په دې يې راسره ژمنه کړې ده چې تر هغه به بېرته نه ستنيږي تر څو يې محمد د خپلو ملګرو سره له تېغه نه وى تېر کړى .

کعب ورته وويل: دزمانې دوامداره عزت نه بلکې زما لپاره دې ابدي شرم زما په کور چو

کړې دی، ستا راغلي لښکرې هغه وربېځ ده چې ګړه زاری او برېښنا لري خو اوبه نه لري .

ای حيي ! غرق او تباه شې د محمد سره مې په خپل کړي لوظ ولاړ پرېږده، هغه په لوظ وفادار او عهد کې رښتونی دی، حيي د کعب په شاه تر هغه لاس وهو چې د لوظ ماتونې ته يې په دې شرط تيار شو چې قريشو او غطفان که محمدﷺ او ملګري يې ونه وژل زه به تر هغه ستا سره ستا په خونډې کلا کې يم تر څو د دواړو انجام يو ځېر وي، هغه و چې کعب خپل لوظ مات کړ او د نبي کريمﷺ سره له لاسليک کړي تړون څخه په شا شو .

د بنوقريظه عهد شکنی خبر چې کله د نبي کريمﷺ او دمسلمانانو غوږونه وسکوندل، نبي کريمﷺ د پېښې د سپيناوي په لړ کې د سعد بن معاذ – چې دغه مهال د اوس قبيلې مشر و، سعد بن عبادة بن دليم - چې دغه مهال يې خزرج د قبيلې مشري لرله، عبدالله بن رواحه او خوَّات بن جبير – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ – تحقيقاتي پلاوې وليږدول او ورته يې وويل: ولاړ شئ او پلټنه وکړئ که هغوی په رښتيا ژمنه له خپو نه لاندې کړې وه ما به په اشاره کې وخبروئ او که په ژمنه کلک ولاړ وو نو د خلکو په مخکې به يې وفادارې په لوړ غږ اعلان کړئ .

منتخب شوې پلاوې چې کله هدف ته ورسېده څه ګوري چې قيصه د وررسيدلي راپور څخه لا پسې بهر وه، د دوی په ليدو يې نبي کريمﷺ ته سپورې ستغې هم وويل او ويې پوښتل: د الله رسول څوک دی ؟ زمونږ او د محمد ترمنځ هيڅ راز تړون نشته !! سعد بن معاذ چې تيزه لهجه يې درلوده د نبي کريمﷺ ته د سپکو سپورو په بدل کې بېرته سپکې سپورې وويلې خو ولې هغوی بېرته په تورو او نسکورو ځوابونه ورکول .

سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: کنځاوې ورته مه کوئ، خبره له کنځاو پورته ده .

سعد بن عباده او سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه نبي کريمﷺ ته عرض شول او

ورته يې وويل: عضل او قاره !!

يعنې د عضل او قاره چې د رجيع والاو سره څه کړي وو نو خبره د هغه په څېر ده، نبي کريمﷺ غږ کړ چې الله اکبر ! مسلمانانو مبارک مو شه !!

دغه مهال په مسلمانانو د غم پرته لړي نوره هم وده وکړه، ځينې دښمنان پرې له باندې او نور ځينې پرې له لاندې راغلل، خلکو په الله راز راز گومانونه پيل کړل، د ځينو منافقانو نفاق سم صحيح راڅرگند شو تر دې چې معتب بن قشير وويل: محمد خو به مونږ سره د کسرا او قيصر د خزانو وعدې کولې او اوس هېڅ څوک له ډېره ډاره اودس ماتي ته نه شي تللای ؟

اوس بن قيظي نبي کريمﷺ ته وويل: د الله رسوله ! زمونږ کورونه د ښمن ته تش خالي پراته دي او له مدينې څخه هم بهر دي ما ته اجازه راکړه چې کور ته لاړ شم .

څه کم يوه مياشت د خندق جنگ دوام ودرلود، که څه هم دواړه خواوې سره مخ اتې نه شوې خو ولې دواړو خواو په يو بل غشي ووړول، په خلکو باندې بدترين حالت نور هم پسې لوی شو، نبي کريمﷺ په دې جريان کې د غطفان دوه مخه ورو او جنگي مشرانو هر يو عيينه بن حصن او حارث بن عوف ته استازي واستول چې په دې شرط به مونږ تاسو ته د مدينې د ميوو دريمه برخه درکړو که خپلې لښکرې مو له جنگي محاذ څخه ستنې کړې، د نبي کريمﷺ او د هغو ترمنځ د جوړ جاړي خبرې رواني وې، دواړه خواوې سره رضا شوې، تړون هم لاسليک شو خو گواهان او د لوړې پورته کولو مراسم يې نه درلودل .

نبي کريمﷺ د صلحې روانه لړي سعد بن معاذ او سعد بن عباده – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – ته واوروله تر څو دواړه د روان جريان اړوند نېکه مشوره ورکړي، دواړو ورته وويل: د الله رسوله ! که ته په خپله دا صلحه کوې ستا له وجې ورته مونږ هم تيار يو او که په دې صلحه درته الله امر کړی وي هرومرو به يې عملي کوو، او که نه ته زمونږ له کبله يې کوې ؟

نبي کريمﷺ ورته وويل: نا ستاسو د خير له کبله صلحه کول غواړم، لوړه په رب لايزال

چې عرب مې له کله راهيسې وليدل چې په تاسو له يوې لينديې څخه غشي ورويي او له هر اړخه يې درباندې اسمان راښکته کړی دی، په دې خاطر چې د هغوی اتحاد ونړوم تر يو حده مې دغه صلحه له نظره ښه راغله .

سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د الله رسوله ! ستا له راتګ وړاندې مونږ مشرکان او بوت پرست خلک وو، نه مو الله پېژنده او نه مو ورله چرته عبادت کړی و، دا کجورې به دې خلکو له مونږ څخه يا پلورلې او يا به يې په مېلمه پالنه کې قرباني کولې، ستا په راتګ چې الله پاک مونږ په اسلام او هدايت باندې ونازولو او عزت او وقار يې راته راکړ، ايا اوس به د عزت په وخت مونږ هغوی ته کجورې ورکوو ؟؟ دغې صلحې ته مونږ هېڅ اړتيا نه لرو، تر هغه ورسره توره په توره خبرې کوو تر څو زمونږ او د هغوی ترمنځ الله پاک خپله غوڅه پرېکړه وکړي .

نبي کريمﷺ ورته وويل: ته او دوی سره پوهه شئ .

سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ليکلی تړون راواخست او ټول يې بېرته مټاو کړ او بيا يې وويل: لاس مو ښکته پورته خلاص، ټول هغه څه وکړئ چې توان يې لرئ .

نبي کريمﷺ او نور ټول مسلمانان لاهم هغسې دښمنانو تر ګېرې لاندې راوستلي وو، د دواړو خواو ترمنځ هېڅ راز مخامخ جګړه نه وه خو عمرو بن عبد ود او عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او هبيره بن ابي وهب او ضرار بن الخطاب نور جنګ ته ليوني شول، په خپلو اسونو باندې سپاره د بنو کنانه په تم ځای ورتېر شول او غږ يې کړ: ټول بنو کنانه بايد د جنګ لپاره تصميم ونيسي ترڅو په دې دعوه ښه وپوهيږئ چې شاه سواران څوک دي ؟؟

له دې وروسته بيا په ډېرې چټکۍ د مسلمانانو اړخ ته رارهي شول څه ګورې چې ترمخ يې لوی خندق کنستل شوی دی، د ليدو سره يې وويل: د جنګ په دې ډول عربانو هېڅ عبور نه درلود [1].

---

(۱) ابن هشام وايي : نبي کريمﷺ ته د خندق د کنستلو مشوره سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورکړې وه .

بيا يې په ډانګه ډېچ خپل اسونه تر خندق او جبل سلع ترمنځ نږدې ساحې ته راوستل تر څو بل پلو ته واوړي .

علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ځينو مسلمانانو په ملتيا په چټکۍ سره هغه خامې مورچې ته ورغلل چې يرغل ترې اسان برېښېده، تر څو يې خوله وتړي .

د قريشو شاه سواران يې هم ترمخ پلوه ښه راتوند شول، عمرو بن عبد ود چې د بدر په ورځ د خورا تندريزو ګوزارونو ښکار شوی هم و چې د ټپونو د ناجوړتيا له کبله يې په اُحد کې هم ونه نه وه اخستې په بدل کې يې د خندق په ورځ جنګ ته سرتړلی ووت تر څو په ښه جنګي کار کردګۍ باندې ونازول شي، په لوړ اواز يې غږ کړ چې څوک جنګ ته تيار دی ؟ علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مبارزې لپاره ورووت او ورته يې وويل: ايا له الله سره دې خپله ژمنه نه ده ياده ؟ چې که هر قرشي په دوو خويونو کې يو ته رادعوت کړم هرورمرو به ترې يو ته غاړه ږدې .

عمرو وويل: ولې نه، راته ياده ده، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: زه دې الله او د هغه رسول او اسلام باندې باور لرلو ته رابولم هېله ده چې غاړه ورته کېږدې !

عمرو: دغې کارونو ته هېڅ اړتيا نه لرم .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: بيا نو مقابلې ته راووځه .

عمرو: وراره ! ما ته د جنګ خبرې مه کوه، دا راته پسنده نه ده چې له تېغه دې تېر کړم.

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : ما ته خو دې وژل ډېره مزه راکوي !

د دې خبرې اورېدو سره عمرو احساساتي شو له اس څخه راښکته شو، لومړی يې اس ټپي او په مخ يې ويني ويني کړ او بيا د علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لور راروان شو، دواړه سره په يو بل ګوزارونه وکړل بالاخره پرې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غازي شو او هغه يې مردار کړ .

له خندق څخه يې پاتې اسونه او شاه سواران په شاه وتمبېدل، په دغه ورځ عکرمه بن ابي جهل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله نېزه له ډاره وغورځوله او په شا وتښتېد، د عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغې کړنې اړوند حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل:

فَـرَّ وَ أَلْـقَـى لَنَـا رُمْحَـهُ ** لَعَـلَّـكَ عِكْرِمَ لَـمْ تَـفْـعَـلِ
وَوَلَّيْـتَ تَعْـدُو كَعَـدْوِ الــ ** ظَّلِيمِ مَا إِنْ تَجُورُ عَنْ الْمَعْدِلِ
وَلَمْ تَلْـقَ ظَهْـرَكَ مُسْتَأْنِسـًا ** كَـأَنَّ قَـفَـاكَ قَفَـا فُـرْعُـلِ

❖ عكرمه په شا وتښتېد او له ډاره يې نېزه هم مونږ ته راوغورځوله، خو كاشكې عكرمه چې دا كار دې نه وی كړی .

❖ د كوچني سخي په څېر دې دومره سمه سيده منډه ووهله چې له لارې څخه بيخي كوږ او نسكور نه شوې .

❖ د كوم ښه كار له كبله دې راته شا نه ده راړولې او د شا راړونې په وخت كې هو بهو كوچنی سمساره ښكارېدې .

د خندق او د بنوقريظه په ورځ د مسلمانانو يو تربله د پېژندلو نښه نښانه (حم . لاَيَنْصُرُوْنَ) كلمه وه .

نبي كريمﷺ او ملګري يې د خندق په ورځ د دومره ډار ښكار شول چې الله پاک يې حالت مونږ ته په قران كريم كې ذكر كړی دی، چې دښمن ترې لاندې باندې راغی او دوی يې ترمنځ راګېر شول .

د جنګ په دې دوران كې نعيم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی او نبي كريمﷺ ته يې وويل: ما اسلام ته غاړه ايښې ده او له قوم څخه مې هېڅ څوک په اسلام خبر نه دي، د خپلې ښدې مطابق راته امر وكړه چې بايد اوسمهال څه وكړم ؟

نبي كريمﷺ ورته وويل: ته خو يو سړی يې څه به وكړې شې خو راغلي قومونه سره په خپل منځ كې اخته كړه تر څو له مونږ څخه بې فكره شي او جنګ هم دوكه ده .

نعيم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاره ونيوله او بنوقريظه وو ته ورغی، نعيم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې د شرک په مهال نږدې او خوږ ملګری و، هغوی ته يې وويل: ای بنوقريظه ! زما او ستاسو ترمنځ له حده تيرې مينې باندې تاسو ډېر ښه واقف ياست !

هغوی وويل: هو بالكل مونږ ته ستا شان او شوكت معلوم دی ته دروغجن نه يې .

نعيم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: دا ځای مو كلی كور دی، دلته ستاسو شتمني، ستاسو

بچي او کورنۍ ده، دلته ستاسو ښځې او بې بيانې دي، قريش او غطفان ستاسو په څېر نه دي، تاسو د خپلو کورونو نقل مکاني نه شئ کولی او قريش او غطفان د محمدﷺ په ضد جګړې ته راولاړ شوي دي، دلته د هغوی شتمني، بچيان او ښځې نشته، په دې کې هغوی له تاسو څه جلا دي، که هغوی ته موقعه په لاس ورغله او څه يې وکړل کړي به يې وي او که د جنګ موقعه په لاس ورنه شي په ارام به بېرته خپلو کلي تبر ته ستانه شي، چونکه مدينه ستاسو هستوګنځای دی بيا به تاسو او دوی سره مش او ګريوان ياست .

خو که محمدﷺ او ملګرو ته يې يواځې شوئ نو هيڅکله يې مقابله نه شئ کولی، تر هغه خپل لاسونه د محمدﷺ تر ګريوانه مه غځوئ تر څو مو له قريشو او غطفان مشران خلک له ځان سره ګانه کړئ نه وي چې محمدﷺ او ملګري يې ټول ووژل شي.

بنوقريظه وويل: ډېره ښه مشوره دې راکړه .

بيا نعيم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ابوسفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خوا ته چې د ځينو نورو قريشو په ملتيا سره ناست و ورغی او ورته يې وويل: زما او ستاسو ترمنځ د مينې محبت مستې څپو خو تاسو ته ډېر ښه معلومات دی او د محمدﷺ څخه هم را په شا شوی يم، خو يو راپور مې غوږونه وسکونډل او ستاسو خبرول مې پرې لازمه دنده وبوله، ځکه چې په تاسو مې خير پېرزو دی خو چې ما چا ته ونه ښايئ .

نعيم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: وخبرېدم چې يهود پخپلې کړنې ډېر زيات پښېمانه شوي دي، هغوی محمدﷺ ته خپل استازي ليږدولي دي چې د قريشو څخه به درته د هغوی مخه ور خلک به پراډ کې راولوو او ستا په وړاندې به د هغوی له تن څخه سرونه قلم کړو او بيا به تر هغه ستا په قومانده د هغوی په ضد وجنګيږو چې ټول له منځه يوسو، په دې خاطر چې زمونږ او ستا ترمنځ بېرته د خوندور ژوند پخوانی پړاو بيا پيل شي .

خو که يهودانو له تاسو څخه د مشرانو د ګانه کولو طلب او غوښتنه وکړه پام کوئ چې

څوک ورنه کړئ باید بیدار ووسئ .
بیا له هغوی څخه ویاځېد او غطفان ته ولاړ او هغوی ته یې وویل: تاسو خو زما قام قبیل او نسب یاست، په ټولو خلکو کې راته ګران هم دا تاسو یاست، ګومان مې نه شي که دروغجن راته ووایئ .
هغوی ورته وویل: ښه خبره دې وکړه ته دروغجن نه یې .
هغه ورته وویل: زما نوم به چا ته هم نه یادوئ ؟
غطفان: نا، ستا نوم هېڅ چا ته نه یادوو، ستا هېڅ ذکر به نه کوو .
نعیم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته ټول هغه څه وویل چې قریشو ته یې ویلي و او له یهودانو څخه یې وډارول .
د هجرت په پنځم کال د شوال د میاشتې د هفتې په شپه – د الله پاک تقدیر و چې ابو سفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او غطفان د عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ځینو قریشو په شمول بنو قریظه ته استازي واستول چې د محمدﷺ د بیخ کنې لپاره باید هرومرو سبا د هفتې په ورځ غوڅ یرغل وکړو تر څو خبره فیصله شي .
نور مونږ دلته تم کیدونکي نه یو، اسونه او اوښان مو نژدې نور د مرګ په کومې کې لویدونکي دي .
هغوی ورته پیغام راواستو چې سبا خو د هفتې ورځ ده او سبانۍ ورځ کې مونږ هېڅ هم نه شو کولای او په تاسو هم پټ او پناه نه ده چې رمونږ هر چا چې د هفتې په ورځ څه کړي دي د عذابونو ښکار شوي دي، د دې برسېره مو پام دې ته هم راړول غواړو چې د محمدﷺ ضد جګړه ستاسو په ملتیا تر هغه نه شو کولای تر څو مور اته مشران خلک په ګاڼه کې نه وي راکړي په دې خاطر چې جنګ بیخي یقیني شي، ولې چې مونږ په دې وډارېدو چې که جنګ ګرم شي او شکست مو نصیب شي نو تاسو خو به خپلو کورونو ته ستانه شئ او مونږ به دې سړي ته یواځې پرېږدئ او تاسو ډېر ښه پوهیږئ چې مونږ یې د مقاومت هېڅ توان نه لرو .
قریش او غطفان چې کله ورته په مخکې کړی شوې خبرې په بنسټ په نوي خبر

وخبرېدل قریش او غطفان دواړو وویل: د نعیم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خبره خو کټ مټ رښتیا وه، بېرته یې بنوقریظه ته استازي ولیږدول چې که خوښه مو وي د جنګ لپاره چمتوالی ونیسئ چې جنګ ورسره وکړو او په ګاڼه کې مشران لا څه چې عام خلک هم نه شو درکولای .

بنوقریظه ته چې د هغوی استازو راپور واورول شو ټولو وویل: د نعیم بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خبره زره بره هم کږه نه ده .

خلک خو په رښتیا جنګ کوي که موقعه په لاس ورشي نو خرپ ترپ به وکړی او لاړ به شي خو که موقعه په لاس ورنه شي نو خپل کور ته به روغ جوړ ستانه شي او د محمدﷺ او ستاسو ترمنځ به ورسره ستاسو په کور کلی کې جنګ جګړه وي .

بیا یې ورته استازي ولیږدول چې تر څو مو د سرخلک په ګاڼه کې نه وي راکړي تر هغه مو په جنګ کې ملتیا نه کوو .

قریشو او غطفان د بیا ځل لپار انکار وکړ، هغه و چې الله پاک لاپسې نور هم رسوا کړل.

د ژمي کنګل موسم کې پرې الله پاک طوفاني باد راوالوځو ټول دیګونه او په اور باندې ګټوی یې ورله نسکورې کړې .

د راغلو جنګي ډلو ټپلو ترمنځ راپیدا شوې کړکېچ او بېلابېل راپورونه چې د نبي کریمﷺ ترغوږ ورسېدل حذیفه بن الیمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې ولیږدو تر څو د خلکو د تېرې شپې احوال راوړي .

محمد بن کعب القرظي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: د کوفې یو میشوال حذیفة الیمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل: ابوعبدالله ! تاسو په رښتیا د نبي کریمﷺ ملګری او ورسره په صحبت کې پاتې شوي یاست ؟ هغه وویل: هو وراره، بالکل دغسې ده .

سړي وویل: تاسو به ورسره څه کول ؟ حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: مونږ به یې لا په خدمت کې ستړي کېدو هم .

سړي وویل: لوړه په رب لایزال چې که د محمدﷺ سره الله پاک زمونږ صحبت راوستی

وی مونږ به اوږ گرځولی وی .
حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: لوړه په رب لایزال چې د خندق په ورځ نبي کريمﷺ د شپې له مخې لږه اندازه لمونځ وکړ او بيا يې مونږ ته مخ کړ او ويويل: د راغلو جنگيالي ليکو بشپړ معلومات به څوک ښه راغونډ کړي چې د شپې له مخې بېرته ځان هم په چټکی راورسوي ؟ كه هر څوک وي زه به له الله څخه وغواړم چې جنت يې زما همسايه جوړ کړي .
د ډېرې سختې يخني او ولږې او د بې سارې ويرې او ډار له مخې هيڅ څوک هم ونه پاڅېد، نبي کريمﷺ ما ته اواز وکړ، نو زما مجبوري وه چې ورغلی وم ځکه چې په نوم يې راته اواز وکړ او راته يې وويل: حذيفه !! ولاړ شه او په راغلو خلکو کې ځان ننباسه، وگوره چې خلک نورې څه ارادې لري ؟ له راپور راتږلو پرته نور په هيڅ چا غم او غرض ونه لرې .
زه لاړم او د خلکو په صفونو کې ننوتلم او الله پاک راپورته کړی طوفاني باد پرې های ناتار جوړ کړی و، په اور باندې ايښې کټوی او د هغوی اورونه او تم ځايونه يې ارې ارې کړل .
ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او غږ يې کړ: هر څوک خپل ملگري ته وگورئ هسې نه پردي څوک مو جنگي ليکې ته داخل نه شي .
حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: ما دستي خپل دواړه اړخواله ويوښتل چې څوک ياست ؟[1] هغوی وويل: فلانکی د فلانکي ځوی يم .
بيا ابوسفيان رَضِيَ اللهُ غږ کړ چې ای قريشو! نور دلته مونږ نه تم کيږو، اسونه او اوښان مو تباه او برباد شول او بنو قريظه وو هم راسره په کړي ژمنه وفا ونه کړه، د سترې

---

(۱) په شرح المواهب کې ليکلي دي چې ښي اړخ وال ته مې وويل : څوک يې ؟ هغه وويل : معاوية بن ابي سفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يم ، بيا مې گڅ اړخوال ته وويل : ته څوک يې ؟ هغه وويل : عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يم .

بدمرغی او د بې سارې باد او طوفان سره مخامخ شول، نه خو مو ترې اور لمبې پورته کولی شي او نه مو ترې په نغري کټوئ ټينګېدای شي، ټول تم ځايونه يې هم ونړول، زه خو مکې ته د ستندو اراده لرم بايد ستانه شوو .

د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اوښ لا ولاړ و چې ورته يې ورټوپ کړ، د اوښ پړی يې هله له غوټې خلاص شو چې ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغسې ولاړ و، خو که د نبي کريمﷺ راته (د راپور راټولولو پرته نور د هيڅ مه کوه) ويلي نه وو نو په غشي به مې وژلی وی .

حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: بېرته په داسې حالت کې راستون شوم چې نبي کريمﷺ لا د خپلو ځينو بي بيانو په يمني لباس کې د لمونځ په حالت کې ولاړ و، چې زه يې وليدم خپلو خپو ته يې نزدې په پوښاک کې ننويستم او هغه يې راباندې خپور کړ، زه لا په کمبل کې پټ وم چې هغه رکوع او سجده هم پوره کړه، خو چې کله يې سلام وګرځو په ليدلي ټول راپور مې خبر کړ .

د قريشو بېرته ستنېدو نه چې غطفان وخبرېدل دوی هم خپلو کورونو ته ستانه شول .

د شپې له تېرېدو سره د سهار په مهال د نبی کريمﷺ په شمول ټول مسلمانان بېرته مدينې ته سالم او غانم راستانه شول او خپل جنګي اوزار يې ځای پرځای کړل .

په پنځم هجري کال کې د بنوقريظه غزا

ورځ چې تر ماسپښينه ورسېده جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ له غټو وربښمو نه پټکی وهلی په زين پوښل شوي قچر باندې راغی او نبي کريمﷺ ته يې وويل: ای د الله رسوله ! ايا تا خپل جنګي لباس ويستلی دی ؟ هغه ورته وويل: هو، جبريل عَلَيْهِ السَّلاَمُ ورته وويل: راغلو ملائکو لا تر اوسه خپل جنګي اوزار نه دی ايښيي، ملائک خو ايله بيله اوس د شکست زده قوم له څارنې څخه راستنې شوې .

الله پاک تا ته د بنو قريظه و سره په جنګ کولو امر کوي زه هم اوس هلته روان يم تر څو زړونه او هوډونه يې ونړوم .

نبی کريمﷺ علي بن ابی طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته بېرغ ورکړ تر څو ځان بني قريظه ته زر ورسوي، هغه و چې خلکو يې په پل پسې ګړندي پل پورته کړ او ځانونه يې تر بنوقريظه ورسول، علیرَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د هغوی تر لويو قلاوونو ته ورسېد د نبي کريمﷺ اړوند يې ورڅخه سپکې سپورې واورېدې بېرته تر هغه راستون شو چې د نبي کريمﷺ سره مخامخ شو او ورته يې وويل: ای د الله رسوله ! بنوقريظه و ته نږدې مه ورځه، هغه ورته وويل: ولې ؟ زما اړوند دې ترې سپورې ستغې وارېدې ؟ هغه وويل: هو، نبي کريمﷺ ورته وويل: هله چپ شي چې ما ووينې .

کله چې نبي کريمﷺ د هغوی تر ماڼو نږدې ورسېد ورته يې غږ کړ: ای د شادوګانو ورونو ! ايا الله ونه شرمولئ ؟ ايا الله درباندې خپل عذاب رانښکته نه کړ ؟

هغوی ورته وويل: ته ډېر پوهه او هوښيار يې نبي کريمﷺ بنو قريظه و ته د رسېدو سره سم د هغوی چارپايانو ته نږدې د (أَنَّا) نومې کوهي سره واړوله .

ځينو خلکو د مازديګر لمونځونه له ماسخوتن په مهال د نبي کريمﷺ د امر سره سم

هلته وکړل چې باید هر سړی دمازدیګر لمونځ بنوقریظه و ته ورسوي، او دوی د جنګ په هغې سختو کې وو چې لمونځ یې ادا نه کړی شو نه په دغې کړنه الله پاک ملامته کړل او نه هم ورته رسول کریمﷺ څه وویل .

تړینځه ویشت شپو ورځو پورې یې پرې بندېز ولګو تر څو خپله سترې شول او الله پاک یې زړونه له ډار او وېرې څخه هم ډک کړل .

د قریشو او غطفان له ستنېدو وروسته حیي بن اخطب هم د کعب بن اسد سره پخپلې ژمنې د وفا په خاطر د بنو قریظه و سره شریک ماڼې ته ننوت، بنوقریظه چې کله وپوهېدل چې نبي کریمﷺ ترې له جنګ پرته بیخي نه ستنېږي نو کعب بن اسد ورته وویل:

ای یهودانو ! په راغلي حالت خو تاسو ډېر ښه خبر یاست، زه درته درې مشورې درکوم د عقل په تقاضی ترې یوه هرومرو ومنئ .

ټولو ورته وویل وایه باید څه وکړو ؟ هغه وویل:

① باید د دې سړي پیروکاري او پوره تصدیق وکړو، لوړه په رب لایزال چې تاسو اوس په دې ډېر ښه وپوهېدئ چې دا رښتونی نبي او د الله پاک له اړخه راستول شوی دی او دا هغه پیغمبر دی چې ستاسو کتاب پرې هم ګواه دی، د ایمان سره به ستاسو وینه او ځان او شتمني او ښځې همدا ستاسو په ولکه کې پاتې شي .

هغوی وویل: مونږ هېڅکله هم د تورات د حکمونو مخالفت نه شو کولای او نه یې پرې استبدال ته کومه اړتیا لرو .

② بیا یې ورته وویل: که دې مشورې ته غاړه نه ورکوئ نو راځئ چې خپلې بې بیانې او بچې په خپلو لاسونو ووژنو بیا به د محمد او ملګرو په ضد میدان ته د خونړیزې معرکې لپاره ووځوو تر څو الله پاک زمونږ او د هغه ترمنځ غوڅه پرېکړه وکړي، ځکه چې بچیان خو به زمونږ نه مخکې تللي وي نو د بچو اړوند به هېڅ ډول ډار نه احساسوو، که پرې بریمن شوو او مېدان مو وګټو نو له دې څخه غوره بچیان او ښځې به په لاس راشي .

هغوی و ځوابو چې دې مسکینانو څه کړي دي ؟ د دوی له مرګ نه وروسته به په ژوند کې هېڅ خوند او مزه پاتې نه وي .

③ هغه ورته وویل: چې دا مشوره مې هم نه منئ نو وس خو د هفتې شپه ده، هغوي یقیني دي چې دوی د ورځې جنګ نه کوي ناڅاپه به پرې خونړیز یرغل وکړوو کېدای شي زړونه مو پرې یخ شي !!

هغوی وویل: ولې اوس دې ته راورسېدو چې د هفتې د ورځې تقدیس د خپو لاندې کړوو ؟ او دهغې سزاګانو وړ وګرځوو چې مشران مو یې ښکار شوي وو!

او تا ته ښه معلومات دي چې هغوی د بې حرمتۍ له کبله مسخه شوي وو !!

کعب ورته وویل: د مور له زږولو وروسته مو یوه شپه هم په عقل کې نه ده تېره کړې .

بیا حصار شوي یهودانو نبي کریم ﷺ ته استازی واستو چې ابولبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راته راواستوه تر څو مونږ ترې مشوره واخلو .

نبي کریم ﷺ ورته ابولبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو یهودانو چې کله ولید ټول ورته راولاړ شول، ماشومانو او ښځو یې ورته په وېر ژړا شروع وکړه، بیا ورته یهودانو وویل: څه فکر لرې که نبي کریم ﷺ ته د هغه د فیصلې په تقاضی تسلیم شو ؟ [1]

ابولبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته په خپلې مرۍ لاس راښکو او ورته یې وویل: ذبره ښه ده [2]

---

(١) بنوقریظه چې له کله راهیسې محاصره شول او دخپل ځان په هلاکت یې یقین راغی ، شأن بن قیس یې د نبي کریم ﷺ سره د خبرو اترو لپاره واستو چې بنوقریظه به هم لکه د بنونظیر په څېر د اوښ بار په اندازه د خپلو ماشومانو او بچوسره له کورونو څخه کډوال شي ، نبي کریم ﷺ ترې غوڅ انکار وکړ ، بیا یې ورته وویل : مونږ او زمونږ ښځو او بچیانو ته امان راکړه ، جنګي او کورني ساز اوسامان دې هم درپاتې وي ، نبي کریم ﷺ ترې بیا انکار وکړ تر څو یې پرېکړې ته غاړه کېږدي ، شأن بن قیس د نبي کریم ﷺ غوڅ دریځ یهودانو ته راپور یوړ . (شرح المواهب دزرقاني لیکنه) .

(٢) په شرح المواهب کې لیکي : ابولبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د نبي کریم ﷺ غوڅ دریځ د هغوی وژل معلوم کړل چې ذبحه کوي به یې ، ځکه یې ورته په لاس اشاره وکړه .

.

ابولبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: وړاندې له دې چې له يهودانو څخه پل پورته کړم وپوهېدم چې د الله او د هغه د رسولﷺ سره مې خيانت وکړ.

ابولبابة – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - د مسجد په لور رهی شو او هلته يې ځان د ستنې پورې وتړو او ويويل: تر هغه به تړل شوی يم چې الله پاک مې توبه قبوله کړي او هېڅکله به نور بنوقريظه ته ولاړ نه شم، په هغه ځمکه هېڅکله پل نه ږدم چې ما پرې د الله پاک او د هغه د رسولﷺ سره جفا کړي وي.

نبي کريمﷺ چې کله د هغه راپور واورېد ويويل: ولې زما خوا ته نه راتلو چې د الله پاک نه مې ورله بخشش غوښتی وی؟ چې اوس يې ځان تړلی دی تر هغه دې زغم وباسي تر څو يې الله توبه قبوله کړي.

ام سلمة – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – وايي: نبی کريمﷺ وفرمايل: د ابولبابة توبه قبوله شوه، ما ورته وويل: د الله پيغمبره! زېری ورته نه ورکوم؟ هغه وويل: ولې نه که ستا خوښه وي زېری ورکړه.

د ستر او پردې د اسماني حکم نه وړاندې ام سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خپل کور په دېوال مسجد ته ورپورته شوه، ورته يې عرض کړ چې زېری مې درباندې توبه دې قبوله شوه.

ام سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: خلک په چټکۍ راولاړ شول تر څو يې بند وسپړي هغه ورته وويل: نا، تاسو به مې د بند غوټې نه خلاصوئ تر څو نبي کريمﷺ مې په خپلو لاسونو د بند غوټې وسپړي.

کله چې نبي کريمﷺ د سبا ورځې سهار لمونځ ته ووت بند يې ترې لرې کړ.

ابن هشام وايي: ابولبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شپږ شپې ځان په جومات کې د کجورې تنې پورې تړلی و، د لمونځ په وخت کې به يې ښځې راخلاصو او د لمونځ نه وروسته به يې بيا ځان بند ته ورکو.

بهر کيف بالاخره هم بنو قريظه د نبي کريمﷺ غوڅې پرېکړې ته تيار شول، د اوس

قبيلې خلک نبي کريمﷺ ته راغلل او ورته يې وويل: بنوقريظه زمونږ ملاتړي وو، پرون چې تا زمونږ د خزرجيانو ورونو د ملاتړو سره کومه رويه کړې وه تا ته عرض کوو چې دوی سره هم هغه رويه وکړې !!

بنو قينقاع چې د خزرجيانو ملاتړي وو نبي کريمﷺ محاصره کړي وو، هغه و چې ځانونه يې د نبی کريمﷺ پرېکړې ته ورکړل، بيا ترې عبدالله بن ابي بن سلول ټول وغوښتل هغه ته يې ډالۍ کړل .

نبي کريمﷺ ورته وويل: ايا دا به ښه نه وي چې د بنوقريظه اړوند غوڅه پرېکړه ستاسو د قبيلې يو نفر وکړي ؟ ټولو وويل: ولې نه، د الله رسوله ډېره ښه ده .

نبیﷺ ورته وفرمايل: دا پرېکړه به سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کوي، نبيﷺ د سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له ټپي کېدو وروسته د اسلم قبيلې متعلق د رُفَيْدَه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په خيمه کې د سمبالولو امر وکړ ، رُفَيدې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به د الله د رضا په خاطر د ټپيانو علاج معالجه کوله .

له کوم راهيسې چې سعدبن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خندق په غزا کې ټپي شو، نبي کريمﷺ صحابه کرامو ته وويل: سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رُفَيْدَه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په خيمه کې ډېره کړئ تر څو زه يې له نزدې پوښتنه وکولی شم .

بيا چې کله د بنو قريظه د پېښې اړوند د پرېکړې دنده سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړل شوه، خپل ټول قام قبيل يې پسې راغی، په خر يې د هغه لپاره د څرمن څادر خپور کړ ، هېره دې نه وي چې سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پخپله ښايسته مزېدار او چاغ انسان و، چې کله يې قوم د نبيﷺ تر حضوره راورسو په لاره کې به ورته خپل هر قومي بار بار ويل: ابوعمره ! د خپلو ملاتړو اړوند بايد هرومرو نېکه مشوره ورکړې، نبي کريمﷺ په دې اند غوره کړې تر څو ته يې پلوي وکړې، د بار بار تکرار له کبله ورته سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: اوس به سعد د الله پاک د رضا په خاطر د چا له ملامتيا هېڅ پرواګير نه وي .

د دې خبرې داورېدو سره ځېنې قوم يې د بنو عبدالاشهل كورونو ته د بنو قريظه د مرگ اوازه يوړه او لا سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بنوقريظه و ته نه و رسېدلی .

كله چې سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي كريمﷺ مجلس ته ورسېد، خلكو ته يې وويل: خپل مشر ته مو وپاڅېږئ، د خبرې اورېدو سره مهاجرينو وويل چې نبي كريمﷺ انصارو ته وويل چې ورته وپاڅېږئ، او انصارو ويل: نا، نبي كريمﷺ ټولو ته وويل چې سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وپاڅېږئ، ټول ورته پاڅېدل او ورته يې وويل: ای ابوعمره ! نبی كريمﷺ تا ته د خپلو ملاتړو پرېكړه ځكه دروسپارتله چې ښه رويه ورسره وكړې !

سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ايا د الله په نوم مو راسره لوظ دی چې پرېكړه به مې اخرنۍ پرېكړه وي ؟

هغوی وويل: هو، بيا يې ورته وويل: دلته شته خلک به يې ټول مني ؟ چرته چې نبيﷺ ناست و ورته يې اشاره وكړه .

نبي كريمﷺ ځواب وركړ چې هو، زه يې هم منم .

سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: د بنوقريظه اړوند زما پرېكړه دا ده چې بايد لويان يې ووژنئ، شتمني يې په مسلمانانو تقسيم كړئ، ښځې او ماشومان يې وينځې او غلامان كړئ .

نبی كريمﷺ سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: داوو اسمانونو پورته د الله پاک په فيصله دې فيصله وكړه .

بيا بنوقريظه له قلاوونو ښخه راښكته كړی شول او په مدينه كې د كيسه بنت الحارث په كور كې يې بنديوان كړل، بيا نبي كريمﷺ د مديني بازار ته ووت او هلته يې ډېرې كندې كويان وكنستل، استازی به يې پسې لېږدول او ډلې ډلې قرظيان به راوستل كېدل او په ويستل شو كندو كې به ترې كېږې قلم كېدې، په دغې مردارانو كې د الله ستر دښمن حيي بن اخطب او د بنو قريظه و مشر كعب بن اسد هم وو .

په دغې ورځ له تېغه تېر شوو شمېره شپږ سوه يا اووه سوه کسان وو، نور ځينې تاريخ پوهان اټکلوي چې د بنوقريظه يهودان د اته سوه او نهه سوه ترمنځ وو .

کعب بن اسد چې لاس تړلی يې نبي کريمﷺ ته په لويه ډله کې روان کړی و خپلو خلکو ورته وويل: کعبه ! چرته يې روان کړي يو ؟

هغه ورته وويل: تر اوسه مو عقل ځای ته رانغی، تاسو نه وينئ چې هېڅ څوک د بلونوال مخه نه نيسي، څوک چې راځخه لاړ شي بېرته نه راځي، خووپوهېږئ چې مرگ ته روان يو .

د مرگ او قتل دغه لړي تر هغه جاري او ساري وه تر څو ترې رسول اللهﷺ بيخي وزگار شو .

د الله لوی دښمن حيي بن اخطب چې لاسونه يې تر څټ کلک تړل شوي وو راوستل شو، په تن پروت کميس يې گوتې په گوتې په دې خاطر څيرلی و چې په غنيمت کې چا ته پاتې نه شي، نبي کريمﷺ ته په کتلو يې دواره ورته وويل: تاسره په دښمنۍ ځان نه ملامتوم خو الله پاک د هغه چا مرسته نه کوي چې څوک د الله مرسته نه کوي .

بيا يې خلکو ته مخ راواړو او ويويل: خاطر مو جمع کړئ، دا د الله پرېکړه ده چې بني اسرائيل د داسې غوښې غوښې پېښو سره مخ کيږي، بيا کښېناست او له تن څخه يې ورله سر قلم کړ .

ام المؤمنين عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: له يوې زنانه پرته د قرظيانو بله هېڅ زنانه نه ده قتل شوې او هغه هم له ماسره ناسته وه خبرې اترې يې کولې او په بق بق به يې خندل خو ولې د نارينه وو نه يې په ډېره لږه فاصله کې سرونه قلم کېدل .

نا څاپه غږ شو چې فلانکۍ زنانه چرته ده ؟ هغې وويل: دا يم، ما ورته وويل: غرقه شې تا څه کړي دي ؟ چرته ځې ؟ هغې راته وويل: دوی مې مړه کوي کنه ! ما ورته وويل:

ولې ؟ هغې وويل: ما يو څه کړي وو[(١)] بيا بوتلل شوه او ووژل شوه .

عايشه – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – وايي: دغه ښځه مې بيخي له ياده نه وځي چې په خپل مرگ خبره هم وه او دومره خوشحاله وه چې په بق بق يې خندل .

نبي کريمﷺ د هر بالغ په وژلو عام امر صادر کړ .

عطية القرظي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبی کريمﷺ د ټولو هغه قرظيانو په مرگ فيصله وکړه چې له نامه لاندې يې ويښتان راټوکيدلي وو، زه د هغه خلکو په چم کې وم چې له نامه لاندې ويښتان يې نه وو راټوکيدلي نو هېڅ يې هم راته ونه ويل .

ايوب بن عبدالرحمن وايي:سلمی بنت قيس رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې د نبي کريمﷺ د مور له اړخه ترور هم کيده، د نبي کريمﷺ سره يې دواړو قبلو ته لمونځ هم کړی و، لکه د عامو مسلمانانو ښځو په څېر يې ورسره په اسلام بيعت کړی و، ورځخه يې د رفاعة لاس ته راوړلو هيله څرگنده کړه حالانکه چې رفاعه سلمی بنت قيس – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – ته د پناه وروړلو هيله کړې وه، سلمی رَضِيَ اللهُ عَنْهَا راغله، او نبي کريمﷺ ته يې وويل: ای د الله پيغمبره ! زما پلار او مور دې درځخه قربان شي رفاعه ما ته ډالۍ کړه، هغه داسې وايي چې لمونځ به هم کوي او د اوښ غوښه به هم خوري .

نبی کريمﷺ ورته رفاعه په ډالۍ کې ورکړ او ژوندی پرېښودل شو .

بيا نبي کريمﷺ د بنو قريظه ښځې او بچيان په مسلمانانو وويشل، له دې وروسته نبي کريمﷺ د بنو عبدالاشهل د قبيلې غړي سعد بن زيد انصاري رَضِيَ الله عَنْهُ ته له بنوقريظه ټول وينځې او غلامان شوي زنانه او نارينه ورکړل تر څو نجد ته يې بوځي او هلته پرې اسونه او نور جنگي سازو سامان واخلي .

په وينځو شوو ښځو کې نبي کريمﷺ د ځان لپاره ريحانه بنت عمرو بن خناقه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خوښه کړه او تر هغه يې په ولکه کې وه چې ورځخه وفات شو .

---

(١) ابن هشام وايي : دغې ښځې په خلاد بن سويد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې د ژرندې پل رارغورځولی و او هغه يې پرې شهيد کړی و .

نبي كريمﷺ اراده لرله چې يې ازاده او بيا يې په نكاح واخلي خو ريحانې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته وويل چې كه په خپل حالت مې پرېږدې نو زما او ستا لپاره به له نكاح څخه بهتره وي، نو نبي كريمﷺ په وينځې توب كې پرېښوده .

له كله راهيسې چې ريحانه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وينځه شوه نبي كريمﷺ ورته د اسلام دعوت وركړ، خو ريحانه پخپل يهوديت كلكه پاتې شوه او اسلام ته غاړې وركولو ته تياره نه شوه نو بنى كريمﷺ ترې د انكار په سبب خفه او ناراضه و پرېښوده، يوه ورځ د خپلو ملګرو سره ناست و څه ګوري چې ثعلبه بن سعية رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دومره توند راروان و چې د خپو ترپار يې نبي كريمﷺ واورېد، ويويل: لكه چې ثعلبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ما ته دريحانې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په اسلام زېرى راكوي ؟

رښتيا هم د رارسېدو سره سم يې ورته د هغې د اسلام زېرى وركړ او نبي كريمﷺ يې په اسلام راوړو بې تحاشا خوشحاله شو .

د خندق او د بنوقريظه اړوند الله پاک د سورت احزاب روښانه ايتونه نازل كړل، په دغې ايتونو كې الله پاک په مسلمانانو د خپرې غميزې لړې بيان كړېده، په دغو ايتونو كې الله پاک د خپل نعمت او احسان يادونه هم كړې ده چې د غم او خفګان پرته لړې يې بيخي له منځه يوړه، د كافرانو په ضد الله پاک مسلمانانو لره بس او كافي شو، د سختى په دغه مهال الله پاک د منافقانو ناوړه عقايد هم پسې ښه راڅرګند كړل .

الله پاک فرمايي: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّـهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّـهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا * إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّـهِ الظُّنُونَا * هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا * وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّـهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا * وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا * وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا * وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّـهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّـهِ مَسْئُولًا * قُل

لَّن يَنفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا * قُلْ مَن ذَا
الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّـهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ
اللَّـهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّـهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا
يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا * أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ
أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً
عَلَى الْخَيْرِ أُولَـٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّـهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّـهِ
يَسِيرًا * يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ
يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا * لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّـهِ
أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّـهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّـهَ كَثِيرًا * وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ
الْأَحْزَابَ قَالُوا هَـٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّـهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّـهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا
وَتَسْلِيمًا * مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّـهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم
مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا * لِّيَجْزِيَ اللَّـهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ
أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّـهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا * وَرَدَّ اللَّـهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا
خَيْرًا وَكَفَى اللَّـهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّـهُ قَوِيًّا عَزِيزًا * وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا * وَأَوْرَثَكُمْ
أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا) [۱]

---

(۱) سورت احزاب : (۹ – ۲۷) . ژباړه : ای مومن صفته خلکو ! د الله پاک هغه لورینه په ځان رایاده کړئ چې دښمن او اغیار درباندې لاندې باندې راغی ، مونږ ورباندې خپلې لښکرې (ملائکې) راواستولې چې تاسو لا نه لیدلې او تاسو چې څه کوئ الله مو ويني * په تاسو چې کله دښمن (بنوقريظه) له برنه او ځينې دښمن (قريش او غطفان) له لر نه راغلل ، ستاسو سترګې ګړې نسکورې شوې او له ډاره مو زړونه تر مرۍ ورسېدل او تاسو په الله راز راز ګمانونه وکړل * د غزا او خپور ډار په دغه مهال مومنان ښه وازمول شول او سخت ولړزول شول * د خپور ډار په مهال منافقانو او نورو هغو وګړو چې په نفاق رنځوران وو وويل : مونږ سره د الله پاک او د هغه رسولﷺ کړې ژمنې له تګی برګی پرته نور څه نه دي * او ځينو منافقانو (معتّب بن قشير) دا هم وويل : ای د يثرب ميشتوالو ! تاسو په راغلو جنګي ډلو نن ورځ هيڅ توان نه لرئ ، بېرته خپلو

هستوګنځايونو ته ستانه شئ او ځينو نورو منافقانو (اوس بن قيظي) به د کورونو د ځانلوالي په بهانه اجازې غوښتي ، په رښتيا يې کورونو يواځې نه وو خو له جنګ څخه تښتېدل * خو که د کفارو جنګي ليکي فرضاً د مديني له شاو خوا راغلي واى او له دوى څخه يې کفر کول غوښتلى وى دوى به بېرته کفر هم کړى وى او د زړې په اندازه به يې ورروستوالى نه و کړى * او ځيني منافقانو (بنو حارثه) د الله پاک سره ژمنه کړې وه چې نور به په جنګ کې شکستونه نه اچوي او الله په ترې هرومرو د خپلې ژمنې پوښتنه کوي * اى پيغمبره ! ورته ووايه چې تاسو ته به له مرګ ژوبلې څخه تېښته هېڅکله ګټه ونه رسوي ، خو که تاسو وتښتئ او په شا ولاړ شئ له ډېرې لږې او ترږې فائدې پرته به نور هېڅ درنه کړل شي * دا هم ورته ووايه چې که الله پاک تاسو ته زيان رسونه وغواړي څوک به مو ترې وژغورلاى شي ؟ او که درته ګټه رسول وغواړي نو څوک به د الله مخه ونيولاى شي ؟ او حالانکه چې منافقانو لره د الله په ضد هېڅ مرستندويه اوملاتړي نشته * الله پاک له جنګ څخه ناست او منعه کونکي خلک ښه پېژني چې همزولو او منافقانو او نورو خلکو ته وايي چې جنګ ته مه ځئ او خپله هم جنګ ته يا د دفاع لپاره او هغه هم کله نا کله ځي * د کينې له کبله په تاسو ډېر زيات تېره ژبي دي ، خو چې کله هم د خوف او ترس وخت راشي ته به ورته ګورې لکه مرګ نيولي په څېر به سترګي خوارې اړوي راړوي ، خو چې د ډار وخت تړپايه ورسي نو ستاسو په حق کې به نازيبا الفاظ ا ستعمالوي ، دوي په الله باور نه لري ځکه خو ورله الله ټول عملونه برباد کړي دي او دمنافقانو نېک عملونه بې ثوابه کول په الله ډېر اسان دي * دوى داسې انګېرول چې راغلي جګړه ماران به تر اوسه نه وي تللي ، خو که احزاب د دوهم ځل لپاره بيا هم راشي نو دوى ته به پسنده دا وي چې په لرو پرتو بانډو کې پراته وى او ستاسو له روانو حالاتو څخه يې له نورو نه پوښتنې کولې ، خو که د دوهم ځل لپاره هغوى راشي او منافقان مو ترڅنګ وي نو په جنګ به يې ونډوال ډېر لږ وي * د الله د رسول خبرو په منلو کې ستاسو لپاره د نېکي اقتدا درس دى ، د هغه چا لپاره چې په الله او د قيامت په ورځ ايمان لري او الله پاک هم ډېر ډېر يادوي * او مومنانو چې کله د راغلو اغيارو جګړه مارې ډلې وليدلې سمدستي يې وويل : دا مونږ سره د الله او د هغه رسول د کړې ژمنې رښتنولي ده اوالله پاک او د هغه رسول په خپلو ژمنو کې رښتني دي ، په دې يې حق ته تسليمي اوباور لا پسې زيات شو * او په مومنانو کې ځيني هغه باتوره اوتوريالي وو چې د الله پاک سره يې په خپلې کړې ژمنې وفا وښودله ، ، ځينو يې خپله موخه (شهادت) تر لاسه کړ او ځيني يې د لاس ته راوړنې په انتظار دي او دغو باتورانو د موخې لاس ته راوړلو کې هېڅ راز تردد نه دى کړى * دا په دې خاطر چې الله پاک رېښتنومومنانو ته د رښتوني ايمان په بنسټ نېکه بدله ورکړي او دخپل مشيئت او خوښې په بنسټ منافقانو ته عذاب او يا د توبې ويستلو توفيق ورکړي ، ځکه چې الله ښښونکى او د زياتې پېرزو والا دى * ټول کافران (قريش او غطفان) په غم او غصې ډکې سينې بېرته الله ستانه کړل چې خپل

د بنوقريظه و څخه چې خلک راوزګار شول د سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ټپ لا پسې ناسور شو او له کبله يې په شهادت ورسېد .
حسن بصري رَحِمَهُ اللهُ وايي: سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ درون او جسيم انسان و، خلکو يې جنازه اوړو ته سپکه پورته کړه، منافقانو به ويل: دا لا چاغ او باډېدار و، دومره سپکه جنازه مونږ هېڅ چرته نه وه ليدلي !!
کله چې نبي کريمﷺ ته د منافقانو راپور ورسېد ويويل: نور چا هم درسره جنازه پورته کړې وه، د دې په روح ملائک ډېر زيات خوشحاله شو او له ډېرې مينې ورته عرش هم په خوځښت کې راغی .
له مشرکانو څخه د جنګ په روانه لړۍ کې درې نفرو سرونه وخوړل، منبه بن عثمان بن عبيد چې په غشي ټپي شوی و اوپه مکه کې ومړ .
له بنو مخزوم بن يقظه څخه په کې نوفل بن عبدالله بن المغيره هم وژلی شوی و، هغه غوښتل چې ګنې له خندق څخه به په اسانه تېر شي، هغه و چې پکې راپرېوت او مردار شو، مسلمانانو يې جثه (لاش، نعش) راپورته کړ، مشرکانو له نبیﷺ څخه ويوښتل چې نوفل ورباندې په مړينه ويلوري، نبي کريمﷺ يې ورته مړی ورکړ او ويويل: نه مو ورله مړی په کار دی او نه مو ورله پيسې ټکې په کار دي .
له بنو عامر بن لؤي نه په کې عمرو بن عبد ود هم سر خوړلی و، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپل لاس و واژه .
له مسلمانانو څخه په کې يو خلاد بن سويد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد شوی و چې د بنو

هېڅ هدف ته ونه رسېدل او د جنګ په روان لړی کې الله پاک د مومنانو لپاره کافي شو ځکه چې الله پاک ډېر زيات قوي او زوراور دی * او د اهل کتابو ځينې خلک (بنوقريظه) الله پاک له خپلو لوړو بروجونو څخه راښکته کړل چې د کفارو مرستو ته يې دوام ورکړی و ، ځينې تاسو ووژل او نور ځينې مو غلامان کړل * د هغوی ځمکې او کورونه اوټوله شتمني الله پاک تاسو ته په غنيمت کې درکړه ، او الله به نوره ځمکه هم په غنيمت کې درکړي چې تر اوسه مو لا د خپو لاندې نه ده راغلې او الله پاک په هر شي باندې قدرت لرونکی دی .

قريظه په ورځ پرې يوې يهودنۍ له بره د ژرندې پل راخوشې کړ او شهيد شو، داسې ويل کيږي چې نبي کريمﷺ يې اړوند وويل: (اِنَّهُ لَهُ لأَجْرُ شَهِيْدَيْنِ) خلاد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته به د دوو شهيدانو ثواب ورکړل کيږي .

بل ابوسنان بن محصن بن حرثان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و چې نبي کريمﷺ لا د بنو قريظه و حصار نه و مات کړی چې وفات شو او هلته د بنوقريظه و په مقبره کې يې دفن کړ .

ماته د رارسيدلي پيښليد له مخې چې نبي کريمﷺ کله له خندق څخه مدينې ته راستون شو ويويل: له دې کال وروسته نور قريش له تاسو سره جنګ نه شي کولی بلکې تاسو به ورسره جنګ کوئ .

رښتيا هم چې له دغې سحنې وروسته قريشو د مسلمانانو سره جنګ ته زړه نه ښه کو خو مسلمانانو به ورسره جنګونه کول تر دې چې الله ورته د مکې فتحه ورکړه .

د بنو لحيان غزا

د بنوقريظه له غزا وروسته نبی کریمﷺ د ذوالحجې، محرم، صفر، ربیع الاول او ثاني میاشتې په مدینه کې تېرې کړې، د جمادی الاولی د میاشتې په لومړیو کې د بنو لحيان سره غزا ته راپورته شو تر څو د رجیع د پېښې ملزمان گرفتار کړي او د خبیب بن عدي او ملگرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ غچ واخلي، خلکو ته یې واوروله چې شام ته تلونکی دی په دې خاطر چې اغیار په خپل غفلت او ناخبرئ کې د تېر په څېر پاتې شي .له مدینې څخه د غُراب په لاره رهی شو[1] غراب چې له مدینې څخه شام ته شاه راه او لویه غریزه سیمه ده له لارې یې مَخِيْض او بیا هم بتراء ته ورسېد، له دې ځایه بېرته راستون او مدینې ته نزدې د (بِيْن) علاقې ته او بیا د یمام کاړجنې ساحې ته یې ځان ورسو، له دې ځایه یې د مکې په لور چابک گامونه واخستل تر څو د بنو لحيان هستوگنځایونو (غُران) ته ورسیږي او غُران د (امَج او عُسفان) ترمنځ پرته علاقه ده، بنو لحيان د خبرېدو سره سم په ډېرې زیاتې تېزئ د غرونو سرونو ته پناه وړې وه، کله چې دښمن له نبي کریمﷺ څخه وتښتېد ویویل: که عُسفان ته هم لاړ شو ښه به وي !! تر څو د مکې خلک وپوهیږي چې مونږ تر مکې راغلي وو .د دوه سوه شاه سوارانو په شمول نبي کریمﷺ عُسفان ته ولاړ اونور دوه سوه سپاره یې کراع الغمیم ته واستول، له دې پړاو وروسته نبي کریم کریمﷺ بېرته مدینې ته راستون شو .

جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: کله چې نبي کریم کریمﷺ بېرته مدینې ته راستنېدو ما ترې واورېدل: (آيِبُوْنَ تَائِبُوْنَ اِنْ شَاءَ اللهُ لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ، أَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ وِعْثَاءِ الْسَّفَرِوَ كَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَسُوْءِ الْمَنْظَرِ فِيْ الأَهْلِ وَ الْمَالِ) .

---

(۱) ددې غزا په دوران کې پر مدینه باندې امیر عبدالله بن ام مکتوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ گمارل شوی و.

د ذي قرد غزا

نبی کریمﷺ په مدینه کې ډېرې لږې شپې تېرې کړې چې عیینة بن حصن بن حذیفة بن بدر الفزاري د غابه مقام کې د نبيﷺ د شودو او نزدې لنگېدونکو اوښانو باندې د چور چپاول لړي پیل کړه، په بانده کې د بنوغفار د قبیلې (ابن ابي ذر) یو تن یې وواژه او د اوښانو سره یې ترې ښځه هم روانه کړه .

سلمة بن عمرو بن الاکوع سلمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لومړی هستي وه چې په چورچپاول ویوهېد، خپله لینده او غشي یې راواخستل او د طلحة بن عبید الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د غلام په شمول یې چې یو اس ورسره و ورپسې شول، د ثنیة الوداع له ځای څخه یې چپاولگر ولیدل، د سلع نو ځای ته ورپورته شو او په لوړ غږ یې وویل: واصباحاه، او د چپاولگرو پسې نور گړندی شو، د پړانگ په څېر تېزې منډې سره یې راگیر کړل، غشي یې پرې وورول او د هر گوزار سره به یې ویل: د ابن الاکوع گوزار ته تیاړ شه، نن د بوزدیلانو د مړینې ورځ ده .

که هغوی پسې راستانه شول دا به ترې تر هغه بېرته راستون شو چې د غشي گوزار ته به جوړ شول، بیا به یې پرې د غشو ورول شروع کړل او پرې غږ به یې کړ چې د ابن الاکوع گوزار ته تیاړ شه نن د بوزدیلانو د مرگ ورځ ده .

چپاولگرو به سره وویل: اویکع خو د ورځې لومړی برخې ته وایو .

تر ټولو لومړی د سلمة بن الاکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اواز نبي کریمﷺ واورېد، هغه غږ کړ چې (الفزع الفزع) د اواز سره ورته صحابه او اسونه رامات شول لومړی ورته مقداد بن عمرو او بیا عباد بن بشر بن وقش، بیا سعدبن زید او بیا اسید بن ظهیر او عکاشه بن محصن او محرز بن نضله او ابوقتادة الحارث بن ربعي او ابو عیاش بن عبدید بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ راورسېدل .

سعد بن زيد نبي كريمﷺ په ملګرو امير وګماره او ورته يې وويل: تاسو ځئ ولاړ شئ زه به د ځان سره نور درولم .

دوى چې كله چپاولګر په لار كې رالاندې كړل ابوقتاده رَضِيَ الهُ عَنْهُ په كې د عيينة بن حصن ځوى حبيب ووژه او په خپل ځادر كې راونغښت او د دښمن د مزيد شكست لپاره مخ په وړاندې لاړ تر څو ځان د ملګرو سره يو ځاى كړي .

نبي كريمﷺ چې د خپل لښكر سره په څمكه پروت لاش ته راورسېد خلكو د (اِنَّا لِلهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ) كلمات تكرار كړل چې ګڼې ابوقتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفات شوى دى، نبي كريمﷺ ورته وويل چې دا د ابوقتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاش نه دى، بلكې په خپل ځادر كې يې څكه رانغښتى دى ترڅو تاسو وپوهوي چې هغه وژلى دى .

عكاشه بن محصن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اوبار او ځوى يې تر ولكې لاندې راوستل چونكه دواړه په يو اوښ سپاره وو نو د نېزې په يو ګوزار يې دواړه مړه كړل خو د اوښانو نزدې څه اندازه يې ترې بېرته رالاندې كړه، نبي كريمﷺ او نور خلک د ذي قرد غرته ورسېدل او هم هلته يوه ورځ او يوه شپه تم شول .

سلمة بن الاكوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: كه د سلو شاه سوارانو په ملتيا دې د اغيارو پسې واستولم نو پاتې اوښان به ترې هم راولم او چپاولګر به هم راولم، نبي كريمﷺ ورته وويل: اوس مهال به هغوى په غطفان كې د شپې له مخې شوده څښي .

بيا په وتلو ملګرو باندې رسول كريمﷺ په هرو سلو نفرو يو اوښ وركړل او بېرته نبي كريمﷺ مدينې ته راستون شو .

د ابن ابي ذر كور ودانه چې په اوښ سپره په مدينه كې نبي كريمﷺ ته تړوله لړى واوروله، بيا يې ورته وويل: ما نذر منلى و كه ما ته الله خلاصون راكړ نو دا اوښه به حلالوم !

نبي كريمﷺ ورته په خندا وويل: ولې له اوښ سره دومره بد كوې ؟ الله پاک ورباندې روغه رمټه تر مدينې راورسولې او اوس يې حلالوې ؟ كوم نذر چې د الله معصيت وي

او يا ستا خپله شتمني او ملکيت نه وي پوره کول يې لازم نه دي، اوښه زما اوښه ده او ته دې په خپلې مخه کور ته لاړه شه .

د مصطلق يا د مريسيع غزا

له تېرې پېښې وروسته نبي كريمﷺ د جمادی الاخر پاتې ورځې او درجب ټوله مياشت په مدينه کې تېره کړه او د هجرت په شپږم کال د شعبان په مياشت کې يې د خزاعه قبيلې له بنو مصطلق سره د غزا لپاره ولاړ .

نبي كريمﷺ ته راپور ورسېد چې جويرية بنت الحارث ام المؤمنين رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نبي كريمﷺ بي بي د پلاره حارث بن ابي ضرار د جنګي قيادت لاندې بنو مصطلق د مسلمانانو په ضد د جګړې هوډ کړی دی .

نبي كريمﷺ يې د غزا لپاره لومړی ووت، هغه و چې دواړه خواوې د مريسيع نوم اوبو سره چې د قديد سره نږدې پرتې دي مخامخ شوې او دواړو خواو ترمنځ جګړه د تودوالي انتها ته ورسېده، د جګړې پايله د بنو مصطلق په شکست تر پايه ورسېده او د هغوی بچيان او ښځې او ټوله شتمني الله پاک خپل استازي ته په غنيمت کې ورکړه .

له مسلمانانو څخه په کې د کعب بن عوف له قبيلې څخه هشام بن صبابة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد شوی و او هغه هم داسې چې د عبادة بن الصامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له جهادي ګروپ څخه يو انصاري داسې وانګېرول چې ګنې دښمن دی نو په تېروتنه کې يې مړ کړ .

نبي كريمﷺ لا د غزا په ميدان کې تم و چې د عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بنوغفار څخه مزدور يې په اس تر چينې راغی اود جهجاه بن سنان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره يې په اوبو اندازه ترخه تروه شوه، دواړو سره سخت الفاظ تبادله کړل او په شخړه شول، جهجاه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غږ پورته کړ چې مهاجرينو پرې راځئ او جهني اواز کړ چې انصارو ترې راتاو شئ .

د مهاجر او انصار ترمنځ تلخ کلامي باندې په عبدالله بن ابي بن سلول کې جاهلي بې

غيرتي په خوټکېدو شوه او ويويل: اوس يې لا راسره جنګونه هم پېل کړل !! دوی څه اټکلوي چې راباندې زوراور او ډېر شول !! قريشو راشړلو ته نوره زمونږ حوصله ختمه شوه، دا متل رښتيا دی چې (که سپې څربه کړې لومړی تا داړي) د عبدالله بن ابي بن سلول سره په ناستو کې کشر زيد بن ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم و، د دې خبرو کولو وروسته يې تر شاوخوا ناستو ته مخ واړو او ورته يې وويل: چې مدينې ته څنګه ستانه شول نو عزتمند به نور دغه خوارپړق او ذليله خلک بېرته له مدينې اوباسي، زه خو په جنګ خوشحاله يم، دا ټول کارونه ستاسو له لاسه منځ ته راغلل، تاسو ورته په يثرب کې ځای ورکړ کنه !!

خپلې شمتنی مو ورسره وويشلې، تاسو پرې د خپلو مالي لګښتونه مخه لرې ونيسئ دوی به خپله له مدينې څخه په بله لاړ شي !!

زيد بن ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دابن سلول ټولې خبرې نبي کريم ﷺ ته په داسې حالت کې وکړې چې دښمن شکست زده و، عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ورسره نزدې ناست و ورته يې وويل: د الله پيغمبره ! عباد بن بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې د وژلو اجراءات وسپاره .

نبي کريم ﷺ ورته وويل: عمره !! څنګه يې ووژنم او بيا به خلک سورنې غږوي چې محمدﷺ د خپلو ملګرو په وژلو پېل وکړ .

خو په لوړ غږ د ستنېدو اواز وکړه، خو ولې دا داسې وخت و چې نبي کريم ﷺ به په کې سفر نه کو، خلکو مزل ته ملا وتړله او روان شول .

ابن سلول وپوهېد چې نبي کريم ﷺ ته زيد بن ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ټولې خبرې کړې دي راغی او ورته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې تا ته رارسېدلی راپور ناسم دی، له دغې خبرو څخه مې په يوه کلمه هم تلفظ نه دی کړی او نه ترې خبر يم .

ابن سلول چې په خپل قوم کې خورا شريف او مخه ور و قوم يې هم نبي کريم ﷺ په وړاندې د هغه براءت تاييد وکړ او ورته يې مزيد وويل چې زيد بن ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کشر هلک دی شايد په خبره يې سر سم نه وي خلاص شوی او يا به يې تا ته د منځ ته

راغلي پېښې څخه تعبير دغسې کړی وي، دا ټولې هڅې په دې خاطر چې ابن سلول له تور څخه بري اعلان کړي .

نبی کريم ﷺ چې تر يو حده بې ټنډه او يواځې هم روان و اسيد بن الحضير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته راغی او د نبوت په نوم يې پرې سلام وکړ او ورڅخه يې وپوښتل چې د الله رسوله ! په داسې وختونو کې خو به تا ته لومړی سفر کول بيخي پسند نه وو ولې دې په ناپسند حالت کې سفر ته ادامه ورکړه ؟ لامل يې څه دی ؟

نبي کريم ﷺ ورته وويل: ولې ته دې انډيوال له خبرو څخه ناخبره يې ؟

هغه وويل: کوم انډيوال ؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: ابن سلول !!

هغه ورته وويل: ولې څه يې ويلي دي ؟ نبي کريم ﷺ ورته وويل: هغه فکر کوي چې مدينې ته له رسېدو سره سم به د مدينې باوقاره عزتمند خلک ټول راغلي ذليله ببرته له مدينې څخه اوباسي!

هغه ورته وويل: زما دې په الله قسم وي چې ته عزتمند به دغه ذليله له مدينې څخه وباسې، ته عزت لرې او هغه ذليله دی .

بيا يې وويل: د الله رسوله ! لږه ساه واخله! خير دی، هغه ځکه بې وزله اخلاق انجاموي چې ستا له راتګ وړاندې يې قوم د ده په بادشاهۍ پرېکړه کړې وه او د بادشاهۍ تاج يې ورله تيار کړی و، هغه داسې اټکلوي چې دغه مشري ترې تا لاس ته راوړه .

ټوله شپه او ورځ نبي کريم ﷺ سفر ته ادامه ورکړه، د ماسپښين په مهال يې د دمې اراده وکړه خلک لا ځمکې ته نه وو رسيدلي چې بيا په مړ خوب ويده وو .

نبی کريم ﷺ د سفر دغې سترې دورانيې ته ځکه ادامه ورکړه چې ابن سلول راپورته کړې نعره د خلکو له ذهن څخه اووځي .

له لږ ارام وروسته نبی کريم ﷺ د سفر دورانيه بيا پيل کړه تر دې چې د نقيع په لوړ سر د بقعاء نوم چينې سره په حجاز کې واړوله، نابېره تېزترين طوفان راوالوت ټول وډارېدل

چې عذاب راغی، نبي کریم ﷺ ورته وویل: مه ډارېږئ دا طوفاني باد د لوی کافر د مړیني زېری دی، کله چې د سفر دورانیه مدینې ته په راتګ ته تر پایه ورسېده په رښتیا هم چې بنو قینقاع د یهودانو لویه سته رفاعه بن زید بن التابوت چې د منافقانو لوی مرستندوی و مرګ ته غاړه ورکړې وه .

مدینې ته په راتګ سره الله پاک د ابي بن سلول او د هغه په پل روانو منافقانو اړوند د سورت المنافقون ایتونه رانازل کړل، د ایتونو د راتګ سره نبي کریمﷺ د زید بن ارقم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غوږ ونیو او ویویل: دې غوږونو د الله حق ادا کړی دی .

د عبدالله بن ابي بن سلول ځوی عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې خورا غوره مسلمان و نبي کریمﷺ ته راغی او ورته یې وویل: زه وخبرېدم چې د منافقت له کبله ته زما پلار وژلو اراده لرې، که دې خوښه وي په مرګ یې ما وګماره زه به یې درته سر راوړم، قسم په الله چې په ټول خزرج کې داسې هېڅ څوک نشته چې زما په څېر ورته خپل پلار ګران وي، په ځان ډار محسوسوم چې که بل څوک زما د پلار په مرګ وګمارې نو قاتل به یې زما په مخکې ګرځي راګرځي هسې نه زه یې ووژنم، تاوان به دا وشي چې ښایسته روغ کامل مسلمان به د لوی کافر او منافق په بدل کې سره وخوري او زه به پرې هم اور ته هرومرو ځم .

نو نبي کریمﷺ ورته وویل: نا، تر څو چې هغه مونږ سره ژوندی وي تر هغه به ورسره نېکه رویه کوو .

له دې وروسته بیا خپل قام قبیل ابن سلول په هر څه رټو او ملامته کو به یې، چې کله دغه راپور نبي کریمﷺ ته ورسېد عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یې وویل: تا چې راته ویلي وو نو په هغه ورځ مې ځکه قتل نه کړ خو اوسمهال ورته د هر چا ویني دومره خوټېږي که مې هر چا ته وویل مړ به یې کړي .

په دې جریان کې مِقیس بن صبابه راغی او اسلام یې اعلان کړ او نبيﷺ ته یې وویل: د الله پیغمبره ! ما اسلام راوړی دی او ما ته د خپل ورور چې په تېروتنه کې وژل

شوی دی دیت راکړه، نبي کریمﷺ ورته د هشام بن صبابه چې رښتیا په تېروتنه کې وژل شوی و دیت ورکړ، ډېر لږ وخت په مدینه کې پاتې شو چې د خپل ورور په قاتل یې برید وکړ او بېرته مکې ته مرتد ستون شو .

په دغه ورځ د بنومصطلق نه زیات خلک وژل شوي و[1] علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پکې دوه نفر مالک او ځوی یې وژلي وو، عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم په کې د بنو مصطلق د احمر یا احیمر په نوم لوی شاه سوار وژلی و .

نبي کریمﷺ په راغلې پېښه کې د بنومصطلق زیاتې ښځې وینځې کړې وې چې یوه هم په کې د نبي کریمﷺ بي بي جویریه بنت الحارث بن ابي ضرار وه .

عایشه – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – وایي: نبي کریمﷺ چې کله وینځې د مسلمانانو ترمنځ ویشلی جویریه – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – په کې د ثابت بن قیس بن شماس یا د هغه د تره ځوی – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – په برخه کې ورسېده، جویریه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورسره د ازادی اړوند خبرې شریکې کړې، چونکه د جویرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا حسن او جمال دلکش او زړه راښکونکی و، نبي کریمﷺ ته راغله تر څو په ازادولو کې ورسره مرسته وکړي، خو چې په دروازه ودرېده زه ویرېدم چې هسې نه په نکاح یې واخلي ! او ومې ویل: چې زما دومره خوښه شوه نو د نبي کریمﷺ به څومره خوښه شوې وي !!

په دروازه ورته ودرېده او غږ یې کړ: زه د حارث بن ابي ضرار د بنو مصطلق د قوم سردار لور جویریه یم او ته ښه پوهېږې چې په راغلې ازمېښت کې مبتلا یم، زه د ثابت بن قیس بن شماس او یا یې د تره د ځوی رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په برخه کې رسېدلې یم، د هغه سره مې د مالیت په معلومې اندازې هوکړه کړې چې په بدل کې به یې ما ازادوي، ما سره مالي مرسته وکړه .

نبي کریمﷺ ورته وویل: له دغې نه بل ډېر ښه کار ته چمتو نه یې ؟

هغې وویل: د الله رسوله ! څه شي ته ؟ ولې نه !! هغه ورته وویل: ستا معلوم کړی

---

(۱) ابن هشام وایي : د بنو مصطلق په غزا کې د مسلمانانو شعار (یا منصور أَمِتْ أَمِتْ) کلمه وه .

مقدار به زه هغه ته وسپارم او زه به دې په نكاح واخلم .

جويرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته وويل: ډېره ښه ده، نبي كريمﷺ ورته وويل: ستا د پور خلاصول په ما شول .

كله چې خلک د نبي كريمﷺ او د جويرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د كورنۍ په نوي اړيكو وخبرېدل د سخرګنې په نوم يې د لاس لاندې د بنو مصطلق ګڼ شمېر غلامان او وينځې ازادې كړې .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: د جويرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نبوت د كورنۍ سره د نوی ازدواجي اړيكو په بنسټ سل سرونه ازاد شول، په ټول بنی مصطلق كې د جويرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په څېر له خېر او بركت نه ډكه نور څوک نه وو .

يزيد بن رومان وايي: د بنو مصطلق د اسلام له اعلانولو وروسته ما نبي كريمﷺ وليد چې وليد بن عقبه بن ابي معيط يې رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې د صدقاتو او زكات د راټولو لپاره واستو، هلته قوم وخبرېد چې د نبي كريمﷺ استازی راروان دی د پرته پاک استقبال لپاره يې مخې ته راغلل، وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اټكل كړل چې شايد ټول يې د وژلو لپاره راوتلي وي، له ډار څخه بېرته نبي كريمﷺ ته په ځغلند مزل راغی او ورته يې وويل: ټول قوم مې د مرګ لپاره راوتلی و او ارادې يې بدلې وې، له زكات وركونې څخه هم انكاري وو .

د راپور اورېدو سره سم زياترو مسلمانانو نبي كريمﷺ ته د بنومصطلق سره د غزا بار بار يادونه كوله .

په دې كې د بنومصطلق پلاوې تر مدېنې راورسېده او نبي كريمﷺ ته يې وويل: ستا د استازي د شاندار او جاندار استقبال لپاره مونږ له كلي څخه بهر راوتلي وو، تر څو د هغه اكرام او قابل احترام وكړو او ورته هغه زكات او صدقات وركړو چې تاسره مو منلي دي، د ليدو سره هغه تا ته چابک راستون شو، مونږ وروسته وخبرېدو چې استازي دې داسې اټكل كړي دي چې ګنې مونږ يې د وژلو پسې راوتي وو، يقين دې وشه چې له

احترام پرته مو ورته په زړه کې هېڅ نه لرل .

الله تعالی دا ایتونه نازل کړل (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ * وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّـهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَـٰكِنَّ اللَّـهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَـٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ)[۱] .

نبي کریمﷺ له سفر څخه بېرته راستون او مدینې ته راروان شو، مدینې ته په نږدې کېدو کې چې عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هم ورسره وه، منافقانو پرې هغه تور ولګو چې د عقل نه بهر و .

(۱) سورت حجرات : (٦ – ٧) . ژباړه : ای د ایمان والاو ! که چرته یو تېروتلی درته کوم خبر راړي نو له پلټنې پرته یې په مقابل لورې اقدام مه کوئ ، هسې نه چې قوم ته بې ځایه مرګ ژوبله واړوئ !! چې بېرته به په خپلو کړو وړو پښېمانه یاست * په دې هم وپوهېږئ چې که د الله رسول زیاتره ستاسو خبرې ومني ، نو تاسو به په تکلیف او سترې باندې ککړ شئ ، خو د الله رحم دی چې ایمان یې درته محبوب کړی دی او نافرماني یې تاسو ته بده معرفي کړې ده چې تاسوترې کرکه کوئ او د دغه صفت خلک ډېر ښه او هوښیاران دي

د هجرت په شپږم کال د بنومصطلق په غزا کې په عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باندې د تور غمجنه پېښه

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: د نبي کريمﷺ عادت و چې کله به يې هم سفر کو نو د خپلو بي بيانو تر منځ به يې خځنی (قرعه اندازي) وکړ، چې د هر چا خځنی به راوښوت د ځان سره به يې د سفر ملګرې کوله، د بنو مصطلق په غزا کې چې يې قرعه اندازي وکړه زما نوم راووت او هم زه يې د ځان سره په سفر کې بوتلم .

ښځينه عادت چونکه دا و چې دغه مهال به ښځو په دې خاطر چې چاغې نه شي ډېر لږ خواړه به يې کول .

د سفر په دوران کې به خپلې کيجاوې کې کښېناستم زما اوښ به راته راوستل شو او زما په خدمت ګمارل شوو به اوښ ته پورته کړم او د اوښ په شا به يې زما د ناستې پالنګ ټينګ په رسو تړلی و، بيا به يې د اوښ مهار ونيو او سفر به پيل شو .

د بنومصطلق د غزا نه د نبي کريمﷺ له راوزګارېدو وروسته د سفر په جريان کې نبي کريمﷺ مدينې ته نزدې دمه واړوله او د شپې ځينې برخه يې هم تېره کړه، زه چې د خپل ځينې حاجت د پوره کولو لپاره تر لږه اندازه لرې لاړم، نبي کريمﷺ خلکو ته د سفر په کولو امر صادر کړی و او زه لا په ناخبرۍ کې هم هغسې د خپل ورک شوي يمني (ظفري) اميل په لټون بوخته وم .

چې کله بېرته راستنه شوم ګورم چې هېڅوک هم نشته او ټول خلک تللي دي، بېرته هغه ځای ته لاړم چې چرته راڅخه هار بې درکه شوی و چې بالاخره يې په لاس ته راوړو هم وتوانېدم .

له عادت سره سم په اوښ باندې زما په سمبالښت ګمارل شوي نفرو راغلي دي، کيجاوه يې په اوښ سمباله ايښې ده او اټکل کړي يې دي چې ګنې زه پکې يم او د اوښ په شا

يې د قانون سره سم کیجاوه په رسو کلکه تړلې ده، له مهاره یې اوښ نیولی او په خپله مخه روان شوي دي .

زه چې کله خپل دمه ځای ته راستنه شوم چونکه مسافر تول تللي وو ما وپتیله چې که هغوی هر چرته له اوښ څخه کیجاوه راښکته کړي او زه پکې نه یم هرومرو به بېرته ما پسې دلته راځي نو ما خپل ځان په پړوني کې روانغاړه او تر کاڼي تکیه شوم .

ناگهانه صفوان بن معطل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی، د حجاب له فرضیت وړاندې یې زه لیدلې وم، خو چې زه یې ولیدم چې په پړوني کې مې ځان رانغښتی دی پوهه شو چې زه عایشه یم، هېره دې نه وي چې هغه هم د خپلو اغراضو په خاطر له قافلې څخه ټپ شوی و، بهر کیف زماد لیدلو سره یې وویل (اِنَّا لِلهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ) د نبيﷺ بي بي!

بیا یې راته وویل: ولې پاتې شوې یې ؟ څا پرېښې یې ؟ خو ما یې هېڅ پوښتنه ځواب نه کړه .

بیا یې خپل اوښ رانږدې کړ او غبر یې کړ چې اوښ ته ورپورته شه، هغه له ما څخه لږ وروسته شو، زه اوښ ته پورته شوم او د اوښ مهار یې ونیو او دومره چټک سفر یې پیل کړ چې تر څو یې هغوی رالاندې کړل، هغوی هلته وپوهېدل چې مونږ خو اوښ تش تور راروان کړی دی !! خلکو چې ولیدل چې زه د صفوان په اوښ سپره او هغه یې واگې نیولې وې، زه لا خبره نه وم چې تور ته خلکو دومره وده ورکړې وه چې گرد مخلوق یې یو نه په دوو کې اچولي وو .

مدیني ته په رسیدگی زه رنځ ونیولم، هېڅ چا مې غم نه خوړه چې دا ناجوړه ده، په ما د لړیدلي تور اوازه د نبيﷺ او زما مور او پلار ته هم رسیدلې وه، خو هغوی چا هم راته د تور اړوند هېڅ اه هم نه و کړی .

دومره وپوهېدم چې نبي کریمﷺ به وړاندې چې زه کله بې طبعه او ناجوړه شوم په ما به یې ډېر رحم راتله خو اوس راڅخه بالکل بې پروا او د ناجوړتیا پوښتنه به یې هم راله سمه نه کوله، زه ترې په زړه کې هم په دې لږه خفه وم، د نبيﷺ کره وړه چې ما ولیدل،

اجازه مې ترې واخسته چې د پلار کور ته به لاړه شم تر څوم مور مې غم وخوري .
هغه راته وویل: کولاې شې چې لاړه شې .
زه مې د مور کور ته لاړم هغه مې خدمت کو، نزدې څه د پاسه شلو ورځو کې روغه جوړه شوم او تر دغه مهال لا زه په تور هېڅ خبره نه وم .
دا چې د عجمو په څېر به مونږ کورونو کې د قضاء حاجت ځایونه د کراهت او بدبوي له کبله نه جوړول، د شپې له پلوه به دمدینې ټولې زنانه قضاء حاجت لپاره مېرو ته وتلې .
یو شپه زه او د مسطح مور دواړه د قضاء حاجت لپاره ووتو، هغه پر خپل پړونې راولویده، د غورځېدو سره یې وویل: مسطحه هلاک شې!
ما ورته کړه: تا خو د هجرت او د بدر غزا پیاوړی ونډوال په ډېره بده یاد کړه!!
هغې راته وویل: د ابوبکر څاوزاده ! ولې ته لا تر اوسه ناخبره یې ؟
ما ورته کړه: ولې څه پېښه ده ؟ نو هغې راته د تور او تورلګونکو اړوند تفصیلي راپور راکړ .
ما ورته وویل: خا ! پېښه دا ده ؟ هغې وویل: هو والله چې دا خبره ده بله نه ده !!
عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي: د دې خبرې اورېدو سره مې د قضاء حاجت کولو توان هم له لاسه ورکړ، کور ته راغلم دومره مې وژړل چې نزدې له ژړا څخه ومرم او زړه مې وچوي، مور ته مې وویل: زما اړوند خلک د تور لګونې دومره خبرې کوي او ته راته هېڅ هم نه وایې ؟
هغې راته وویل: له برداشته مه ووځه، خاطر دې راټول کړه، ځینې وختونو کې د یو سړي مېرمن په ډول ډال کې ساری نه لري نو خپله ښکلا ورته غم شي، نارینه او زنانه وریسې خبرې کوي او تورونه پرې لګوي .
عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي: زه لا ناخبره وم چې نبي کریمﷺ خلکو ته تقریر وکړ، لومړی یې د الله ثنا صفت بیان کړ او بیا یې وویل: ځینې خلک ولې ما په خپلې کورنۍ ځوروي ؟ زما په په هغې کور ودانې ولې تورونه لګوي چې له خیر او اسلام پرته ترې

نور هېڅ طمع توقع نه کيږي ؟ او د داسې چا سره يې تورنوي چې زه مې هر کور ته ننوځم هغه راسره وي .

د تور د خپرولو زيار کې عبدالله بن ابي بن سلول په شمول د خزرج د قبيلې ځينو نورو وګړو لکه مسطح، حمنة بنت جحش هم برخوال وو .

حمنة بنت جحش په خپلې خور زينب بنت جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا باندې غېرت ونيوله ځکه چې د نبي کريمﷺ په بي بيانو کې له دې پرته راسره په حسن او مکانت کې بله نه وه مساوي، نو خبرو ته يې ځکه زور ورکړ .

خو زينب – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – د بنتوب سره په خپل ايماني توفيق الله پاک وساتله، او زما اړوند يې له خير پرته نور هېڅ نه و ويلي، خو حمنه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په خپلې خور دومره غيرت ونيوله چې د تور خپرولو کې يې خپل ټول توان په کار واچو، په دغې خاطر مې ترې په زړه خفګان هم لره .

د نبي کريمﷺ د دغې خبرې کولو سره اسيد بن حضير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او غږ يې کړ: اى د الله رسوله ! که د اوس د قبيلې اړوند چا په خپل کور او ابرو ځورولې يې زه درله د وژلو لپاره بس يم .

او که ځورونکي زمونږ د خزرج ورونه وي نو ستا خوښه، که هر څوک دي خو د دې لائق دي چې سرونه يې قلم شي .

سعد بن عبادة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد، له دې خبرو مخکې په هغه ډېر ښه ګمان کېده او اسيد بن الحضير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې وويل: لوړه په رب لايزال چې درغ دې وويل، هېڅکله به يې سر قلم ته پرې نه ږدو، د سر قلم کولو خبرې ته په ډېر يقين کوې چې ځورونکي خلک خزرجيان دي، خو که دوى په رښتيا ستا ملاتړ واى، دا خبرې به دې هېڅکله نه وى کړې !!

اسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: زه نه، ته دروغجن يې چې د مافقينو ننګه کوې، دا د دې دليل دى چې خپله منافق يې .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: دواړه قومونه يوبل ته دومره تريو تريخ شول چې نزدې وه

لويه شخړه منځ ته راغلې وه .

په دې جريان کې نبي کريمﷺ له منبر څخه راښکته شو او زما کور ته راغی، علي بن ابي طالب او اسامة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يې د سلا مشورې لپاره راوغوښتل، اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو زما اړوند له خير او توثيق پرته هېڅ ونه ويل، هغه کړه: ای د الله رسوله ! عايشه ستا ابرو او عزت دی، او اړوند خپره فضا غير حقيقت، باطل او ټول منګهړت دی .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د بلې ښځې توان دې شته دی او ستا لپاره ښځې ډېرې، عايشه نه بله ښځه، خو که بريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا راوغواړې په رښتيا رښتيا به درته وګړيږي .

نبي کريمﷺ د سوال او ځواب لپاره بريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا راوغوښته، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورپاڅېد او ورانه ورانه يې ووهله، چې نبي کريمﷺ ته به رښتيا رښتيا وايې، هغې ورته کړه: په عايشې لګېدلی تور باطل دی .

ما ته د عايشې خو (کمي) دومره معلومه ده چې ما به خمبير تيار کړ، بيا به مې ورته وويل خمبير (ورو) ته خيال کوه هغه به ويده شوه او وره به بزې خوړلې وو .

راغوښتل شوې پلاوې سره له جرګې مرکې وروسته نبي کريمﷺ زما کور ته راننوت، مور او پلار مې هم راسره ناست وو، ترڅنګ مې يوه انصارۍ مېرمن هم وه، چې دواړو له غمه ژړل، لومړی يې په الله حقه ثنا وويله او بيا يې ما ته کړه: د خلکو ترمنځ خپور شوی داغ که رښتيا هم له تا څخه صادر شوی وي نو له الله پاک نه وډار شه او توبه اوباسه، الله پاک د خپلو بندګانو څخه توبه قبلوي .

لوړه په رب لايزال چې د دې خبرې اورېدو سره مې له سترګو اوښکې ودرېدې، نه مې احساسول چې اوښکې راڅخه رواني دي، په دې انتظار چې مور او پلار به مې نبي کريمﷺ ته ځواب ورکړي، چپ او خاموش پاتې شوم، خو ولې دواړو ځواب ورنه کړ .

قسم په الله چې دا خو مې بيخي په ذهن کې نه وو چې زما اړوند به الله پاک د قرانکريم سپيڅلي روڼ اياتونه نازلوي چې خلک به يې په مسجدونو کې لولي اولمونځ

به پرېږ کوي، خو دا امېد مې و چې الله پاک خو زما په براءت عالم، پوهه او خبردار ذات دی شاید الله پاک ورته په خوب کې زما براءت وروښايي، خو زما د پېښې اړوند قراني ایاتونه راتلل زما په تصور کې هم نه وو .

زما مور او پلار چې کله خاموش شول ما ورته کړه: تاسو دواړه ولې نبي کریمﷺ ته ځواب نه ورکوې ؟

هغوی راته وویل: مونږ نبي کریمﷺ په څه شي وځوابوو؟ او په دې مې دې هم په الله قسم وي چې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کورنۍ چې د غم او درد کومه لړي راغلې وه، په دغومره سوز او ګداز به هېڅ څوک دغه مهال نه وو ازمول شوي .

د بیا ځل لپاره مې خبرې په شونډو ودرېدې او د ژړا لړې مې پیل کړه، خو ولې دومره تعبیر مې وکولای شو چې: زه هېڅ کله هم الله ته توبه نشم ویستلای، زما دې په الله قسم وي که د خلکو له ترلې تور څخه توبه وباسم، سره له دې چې الله مې په براءت ښه عالم دی، نو بیا زما توبه له داسې ګناه څخه ده چې ما نه ده کړې، او که ستاسو په وړاندې په ما لګېدلي تور څخه انکار وکړم چې ما دغه فاحشي نه ده کړې، نو تاسو مې انکار سم نه بولئ .

عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: که څه مې د یعقوب عَلَيْهِ السَّلَامُ د نوم د رایادولو هڅه وکړه خو ونه شوم توانېدای بالاخره مې وویل: زه هم د ابویوسف په څېر دومره ویلای شم چې (فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ وَاللهُ المُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ)[۱]

هغه مزید وايي: زما دې په الله قسم وي چې د تېر په څېر نبي کریمﷺ باندې د وحي نازلېدو سلسله شروع شوه، په خپل پوښاک (څادر) کې راونغښتل شو او د سرلاندې ورته د څرمنې پوس بالښت کېښودل شو، د دغې حالاتو په راتګ زما تنده بیخي ترخه تروه نه شوه، ځکه چې ما ته مې برائت معلوم و، او په دې مې عقیده وه چې چې الله

(۱) سورت یوسف : (۱۸) . ژباړه : بس زما کار صبر جمیل دی ، او له الله څخه کومک د هغه څه اړوند غوښتلی شي چې تاسو یې وایئ .

پاک په ما هېڅکله ظلم نه کوي، خو له بلې خوا مې مور اوپلار دومره وډار شول چې نږدې له دواړو څخه ساه وتلې وی چې هسې نه الله پاک د خلکو ګنګوسي اوتور اړوند تصديقي وحي راو نه لېږي .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: بيا نبي کريمﷺ کښېناست او د ژمي په يخ کنګل ورځ کې ترې د لالونو په څېر غټ غټ د خولو څاڅکي روان وو، له خپل تندي مبارک څخه يې خولې وچولې او راته يې وويل: عايشې !! مبارک شه، الله ستا د براءت اړوند وحي نازله کړه، ما وويل: الحمدلله .

بيا خلکو ته ووت او ټول هغه ايتونه يې ورته واورول چې تازه پرې نازل شوي وو، حسان بن ثابت، مسطح بن اثاثة او حمنة بنت جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ يې راوغوښتل او د قذف په ټاکلي حد يې محکوم کړل .

ابن اسحاق وايي: د بنونجار ځينو خلکو ويل چې ابو ايوب ته خپلې کوروداني وويل: د عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اړوند خو له خلکو ونه خبرېدې چې خلک څه وايي؟ هغه ورته وويل: نور څه دي خو خلکو پرې بهتان او داغ لګولی دی، خو هغه پرېږده ايا زما په نکاح کې ته دغسې فاحشې د بل چا سره کوې ؟ مېرمن يې وويل: نا، نا، زما دې په الله قسم وي چې زه به هېڅ چرته هم فاحشې ونه کړم .

ابوايوب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: عايشه له تا څخه په خپل ايمان ډېره غېرتمنده ده .د قرانکريم ايتونو د تور او داغ خپرونکو ياد داسې وکړ: (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ * لَّوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَـٰذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ)[۱]

---

(۱) سورت نور : (۱۱ – ۱۲) . ژباړه :ستاسو څخه چې کومې ډلې د دروغو له مخې بهتان او تور ته کوم زور او شور ورکړی و نوهېڅکله يې د ځان لپاره درنه او شرم ونه ګڼئ ، بلکې دا ستاسو لپاره د خير خبره ثابته شوه ، چا چې په کې څومره ونډه اخستې وې هومره يې ګناه کړې ده ، خو کوم چا چې د تور لګولو ذمه واري اخستې وه د هغه لپاره ډېر لوی عذاب دی * تاسو چې کله د غه تور واورېد نو ولې مو د نورو مومنانو سړو او

له دې څخه حسان بن ثابت او ملګري يې مراد دي، دوی هغه څه ويلي وو چې څه يې ويلي وو .

بيا الله وفرمايل: (إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ اللَّـهِ عَظِيمٌ)[1]

او فرمايي: (وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّـهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّـهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّـهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ)[2]

له دې ايتونو له نزول له وروسته ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرېکړه وکړه چې د الله پاک رحم او د هغه درګزري راته ډېره زياته پسنده ده، بېرته يې د تېر په څېر په مسطح بن اثاثة باندې خپله خرچه نفقه پيل کړه، اووېويل: په مسطح باندې له نفقې څخه به هېڅکله تېر راتېر نه شم .

ابن اسحاق وايي: دحسان بن ثابت او مومنو ملګرو په حد کې ځينو مسلمانانو دا بېتونه وويل:

لَقَدْ ذَاقَ حَسَّانُ الَّذي كَانَ أَهْلَهُ ** وَحَمْنَـةُ إِذْ قَالُـوا هَجِيـرًا وَمِسْطَـحُ
تَعَاطَـوْابِرَجْمِ الْغَيْبِ زَوْجَ نَبِيِّهِمْ ** وَسَخْطَةَ ذِي الْعَرْشِ الْكَرِيمِ فَأُتْرِحُوا
وَآذَوْا رَسُـولَ اللَّهِ فِيهَـا فَجُلِّلُوا ** مَـخَـازِيَ تَبْـقَى عُمِّمُوهَا وَفُضِّحُوا

ښځو په څېر به مو پرې د خپل ځان په شان د خير ګومان کړی وی ، چې هغوی د اورېدو سره وويل : دا په عايشې د روغ او تور تړل شوی دی لکه ابو ايوب او ميرمن يې .

(۱) سورت نور : (۱۵) . ژباړه : کومې د تور خبرې چې تاسو له يو بل څخه اورېدلې او له علم پوهې پرته به مو پرې خوله خوځوله ، تاسو ته خو په ډېره وړه ګناه ښکاري خو ولې د الله په وړاندې دغه تور لګونه ډېره لويه ګناه ده .

(۲) سورت نور : (۲۲) . ژباړه : په تاسو کې شتمن دې په دې سوګند نه پورته کوي چې د الله په لار کې به په اړينو خلکو ، خپلو خپلوانو او مهاجرينو باندې نفقه خرچه نه کوي ، تاسو ته دا پسنده نه ده چې الله پاک درته بخشش وکړي ، الله پاک ببنونکی او درحم والا دی .

وَصُبَّتْ عَلَيْهِمْ مُحْصَدَاتٌ كَأَنَّهَا ** شَآبِيبُ قَطْرٍ مِنْ ذُرَا الْمُزْنِ تُسْفَحُ

❖حسان بن ثابت او حمنة بن جحش او مسطح بن اثاثة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دخپلې ناوړې وينا له کبله د وينا وړ سزا وليده .

❖ د پيغمبر پاک سرتوره يې هسې د گومانونو له مخې تورنه کړې وه او د عرش واکدار غصې او غضب ته يې ځان جوړ کړی و .

❖ دوی نبي کريمﷺ په تور لگونې وځورو او له ځان نه وروسته يې تل پاتې شرمندگي پرېښوده .

❖ د دورو گوزارونه وباندې لکه د ورېځې له بره نه د باران د غټو څاڅکو د بار بار څپو په شان پاکونکي راوورېدل .

د هجرت په شپږم کال د حديبې سوله

د رمضان او شوال دواړه مياشتې نبي کريمﷺ په مدينه منوره کې تېرې کړې او بيا د ذي القعدې په مياشت کې د جنګ جګړې لپاره نه بلکې دعمرې د ادا لپاره د زياتو عربانو او بانډه چيانو په شمول د مکې په لور خوځښت وکړ[(١)]، هغه د قريشو له هغې کړو وړو وېره محسوسوله چې هسې نه يا ورسره جنګ وکړي او يا يې له عمرې څخه مخه ونيسي، که څه هم ډېر بانډه چيان ترې وروسته شول خو ولې انصار اومهاجرين او نور هغه عرب چې ورپسې تړل شول د مکې په روان او د قربانۍ څاروي هم ورسره وو[(٢)] په عمره يې احرام په دې خاطر وتړه چې خلک يې له جګړې څخه بچ پاتې شي، او تر څو په دې هم خبر شي چې د جنګ لپاره نه بلکې د عمرې لپاره مکې ته روان دی .

عُسفان[(٣)] ته په رسيدګۍ نبي کريم ﷺ سره بِشر بن سفيان کعبي مخامخ شو او ورته يې وويل: ای د الله رسوله ! ستا مکې ته د راتګ اوازې د قريشو تر غوږه رسيدلي دي، د خپلو بچه دارو او لنګو اوښو سره راوتي دي او په ذې طوی[(٤)] کې درته تم دي، او د الله سره يې په دې کلکه ژمنه کړې ده چې ته به ترې هېڅکله مکې ته ونه ننوځې .

او ځينې قريشيان د خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنګي قيادت کې درته په کراع

---

(١) ابن هشام وايي : د دې سفر په دروان کې يې د مدينې د واک واګې نميله بن عبدالله الليثي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړې وې .

(٢) د قربانۍ څاروي اويا اوښان وو ، او خلک اووه سوه وو ، په هره اوښه کې لس تنه ګډونوال وو .

(٣) عُسفان له مکې څخه په لږې فاصله کې د چينې نوم دی .

(٤) ذي طوی مکې ته نزدې پرته سيمه ده .

الغميم[۱] کې مسلّح پراته دي .

نبي کريمﷺ وويل: قريشو !! خوار شئ !! خونړيزو جګړو ريزمريز کړئ او غلي نه شوئ !! ما او نور عربان سره منځ کې پرېږدئ، که هغوی ووژلم تاسو ته به ستاسو موخه له ستومانۍ او زيار پرته په لاس درشي، او که الله پاک پرې بريمن کړم نو په اسلام کې به خلک ډلې ډلې پوره پوره داخل شي، او که هيڅ هم ونه شي کم از کم د دوی جګړېز قوت خو به خوندي پاتې شي !!

ولې ؟ قريش څه اټکلوي ؟ تر هغه به ددې دين د کاميابۍ لپاره جګړه ايزې هاندې او هڅې کوم تر څو يې الله پاک په نورو دينونو سرلوړی کړي او يا به هم په دې لار کې له سره تېر شم .

بيا يې وويل: له هغوی مورچه کړې لارې به مو د هدف په لور څوک په بله لاره بوځي؟ د اسلم له قبيلې څخه يوسړي وويل: زه به موبوځم .

هغه و چې د لاربښوونې زيار مذکوره سړي په غاړه واخست، او خلک يې د ناون له ستونزې څخه ډکه په کاږجنه لاره روان کړ، که څه هم د نوې لارې مزل کاروان ډېر ستړی کړ خو بيا هم اوارې او اسانې لارې ته ووتل، نبيﷺ ټولو ته وويل: د (اَسْتَغفِرُ اللهَ وَ أَتُوْبُ اِلَيْهِ) کلمات بار بار تکرار کړئ، لوړه په رب لايزال چې دا هغه پړاو دی بني اسرائيلو ته پرې امر صادر شوی و او هغوی نه و ويلي، ټول کاروان د استغفار کلمات پيل کړل .

بيا نبي کريمﷺ خلکو ته امر وکړ چې د حمض په ښۍ اړخ رهي شي ترڅو د ثنية المرار له لارې د حديبې ميدان چې دمکې ښکته برخه تشکيلوي ورته ورسيږي .

قاقلې هم د امر سره سم هغه لاره ونيوله چې کومه ورته په نبوي ارشاداتو کې ښوولی شوې وه، خو د قريشو جنګياليو چې کله د مسلمانانو د قافلې لوړ غبار په بله لار وليد چې لاره يې بدله کړې ده، بېرته قريشو ته په بېړه ستانه شول، خو نبوي قافله چې څنګه

---

(۱) کراع الغميم د عسفان د درې مخې ته د اته ميلو په اندازه لرې پرته سيمه ده .

ثنية المرار ته ورسېده د نبی کریمﷺ اوښه خپله چو شوه، خلکوویل: لکه چې اوښه ځاي په ځای کښېناسته ! چو شوه اونوره تللو ته چمتو نه ده، نبي کريمﷺ وفرمايل: اوښه نه کمزورې شوې ده او نه له تللو څخه بې وسه ده، بلکې الله رابنده کړه، سستوالی يې عادت نه دی .

بيا يې وفرمايل: که قريش مې نن هر خصلت او جوړجاړي ته چې خپلولي او پېژندګلو په کې پالل کيږي راوغواړي زه ورته غاړه ږدم .

بيا يې خلکو ته وويل: همدلته واړوئ، خلکو ورته وويل: د الله رسوله ! څنګه ټول دلته تم شو او د اوبو هيڅ درک نه لګيږي؟ نبي کريمﷺ له خپل تيرکښ څخه غشی راواخست او يو صحابي ته يې ورکړ، هغه غشی په يو کوهي کې نال کړ، دومره اوبه يې ترې راوخوټېدې چې ټول جل نيولي کاروان هم وڅښلې او اوښان يې هم خړوب کړل.

نبي کريمﷺ چې لږ دمه او ساه واخسته د قريشو له خوا ورته د خزاعه د قوم په شمول بديل بن ورقاء خزاعي سفير راغی او د نبي کريمﷺ سره يې ټول خيالات تبادله کړل چې ستا د راتګ باعث څه شی دی ؟

نبي کريمﷺ وخبرول چې زه د جنګ لپاره نه يم راغلی، زما د راتګ يواځنې لامل د بيت الله زيارت او د هغه په حرمت او براېي اعتراف کول دي، هغه خبرې چې وړاندې يې بشر بن سفيان ته کړې وې د بيا ځل لپاره يې پرې د بديل بن ورقاء غوږونه هم خلاص کړل .

د قريشو راغلې پلاوې بېرته قريشو ته ستنه شوه اورته يې وويل: ای قريشو ! هسې مو د محمدﷺ د جنګ لپاره تياری نيولی دی !! هغه خو دلته د جنګ په خاطر نه بلکې د بيت الله زيارت په خاطر راخوځيدلی دی .

قريشو بديل بن ورقاء کم عقل اولاشعوره وباله، په سختو ناوړه کلماتو يې د هغه راوړی فرمان بې معنی کړ، او قريشو ژمنه وکړه چې محمدﷺ به هېڅکله هم مکې ته په جبر زور داخل نه شي ولو که د جنګ په نيت هم نه وي راغلی، تر څو عربان زمونږ اړوند

قيصو باندې خپل بنډارونه تاوده ونه ساتي .

چونکه د خزاعه قبيلې مسلمان او مشرک دواړه د نبي کريمﷺ راز دار وو د مکې په روانو کړکيچونو به يې خبرو .

د استازيتوب په دوهم پړاو کې قريشو د مزيد وضاحت لپاره مکرز بن حفص ابن الاخيف راواستو، نبي کريمﷺ چې کله وليد وېويل: دا خو تګ برګ او لوی دوکه باز دی .

کله چې مکرز د نبي کريمﷺ تر حضوره راورسېد او خيالات دواړو سره يو تربله تبادله کړل، نبي کريمﷺ ورته خپل هغه دريځ وړاندې کړ چې کوم يې بديل بن ورقاء ته وړاندې کړی و .

مکرز له مذاکراتو وروسته بېرته قوم ته ستون شو او په راز يې وپوهول .

بيا ورته ددريم ځل لپاره حُلَيِّس بن علقمه – يا – ابن زبان – راواستو چې دغه مهال يې د حبشو زعامت هم درلود، نبی کريمﷺ چې کله وليد وېويل: دا د داسې قوم غړی دی چې د الله عبادتونه کوي، تاسو بايد هرومرو د هغوی مخې ته د قرباني اوښان راوپاځوئ، چې لړ رانږدې شول څه ګوري چې د قرباني اوښانو ته په غاړو کې نښې پرتې دي او د خوړ له لوري راپورته شوې، د حلالکې لپاره راوستل شوي ښاروي مخ په خرابېدو دي، د قرباني د ښاروو ليدو سره سم ستون شو او د نبي کريمﷺ سره يې هيڅ راز خبرې ونه کړې او قريشو ته يې وويل: د هغه سره خو د قرباني اوښان او ګډان دي!

قريشو ورته وويل: ته نادان او بې شعوره يې، ته بانده چې په دې خبرو نه پوهېږې!!

د دې خبرو په اورېدو حُلَيِّس ډېر وځورېد او ورته يې کړه: ای قريشو ! واورئ چې د بيت الله د زيارت څخه د خلکو په رابندولو مو درسره ملاتړي نه ده اعلان کړې او نه په دې خوښ يو چې د بيت الله د تعظيم او برايي لپاره دلته څوک راځي ولې يې مخه ونيولای شي ؟ په هغه ذات مې دې قسم وي چې د حليس د نفس واک يې په لاس کې دی چې ستاسو په مقابل کې به ټول حبش د يو نفر په څېر راولم او د يو نفر په څېر به

دربانديږ برید وکړي او یا به محمدﷺ ته لاره خلاصوئ چې د کعبې زیارت وکړي .

قریشو ورته وویل: حلیسه! احتیاط کوه گوره دغسې ونه کړې !! لږ زغم اوباسه تر څو زمونږ ځینې غوښتنې ومنل شي .

په وروسته پړاو کې یې ورته عروة بن مسعود ثقفي رسول اللهﷺ ته راواستو، عروة بن مسعود د نبي کریمﷺ په حضور کې عارض شو او مخې ته یې کېناست، بیا یې وویل: محمده !! ته دومره نه پوهېږې چې د ځان سره دې تیټ او پاس بېلابېل خلک راغونډ کړي دي او د خپلې قبیلې د تیت او پرک لپاره دې په دې خاطر راوستي دي چې د خپل قام قبیل زور او راج مات کړې !! خو ته هم پوهه شه چې قریشو د لنگو اوښانو او پوره پیاوړي نه ماتېدونکې عزم سره ستا د مقابلې کولو اراده کړې ده، تا سره د خورا درنې جگړې لپاره یې د پړانگانو څرمنې پوښلي دي، هغوی په دې کلک او مضبوط ولاړ دي چې ته به ترې هېڅکله مکې ته په زور او زبردستی داخل نه شې .

او زه درته په رب لایزال لوړه پورته کوم چې تاسره راغلي خلک به سبا هېڅکله تا سره د جنگ ملاتړي جوړ نه شي !

دغه مهال چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریمﷺ تر شا ناست و ورته وویل: غلی شه ! د لات شرمگا ولې نه څټې راڅټې چې دا خبرې کوې !! ته څه اټکلوې چې مونږ به د نبي کریمﷺ نه د جنگ په میدان کې په شا وتښتو ؟؟

عروه وویل: دا څوک دی ؟ نبي کریمﷺ ورته وویل: دا د ابوقحافه ځوی دی، عروه وویل: که چرته زه ستا د خیر ښېگړې پوروړی نه وم نو اوس به مې ځواب درکړی، ځواب دې د ښېگړې بدله شوه .

د مذاکراتو په جریان کې به کله ناکله عروه د خبرو په مهال خپل لاس د نبي کریمﷺ د ږیرې نیولو لپاره اوږد کړ، د نبي کریمﷺ ږیرې ته د لاس اوږدولو په مهال به یې مغیرة بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاس د تورې په موټې جلا کړ او ورته به یې ویل: وړاندې له دې چې توره دې وخوري لاس دې درټول کړه .

عروه وويل: ته خو ډېر کلک زړی او کلک سترګی یې !! نبي کریمﷺ وخندل، عروه ترې وپوښتل چې دا څوک دی ؟ هغه ورته وویل: دا ستا وراره مغیره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی .

عروه وویل: ای بې وفا دوکه بازه !! ستا شرم خو ما پرون ووینځو[۱] .

بیا ورته نبي کریمﷺ ټول هغه څه وویل چې ورځخه وړاندې راغلو ملګرو ته یې ورله ویلي وو، او په دې یې هم ورله سر خلاص کړ چې د جنګ جګړې هېڅ اراده نه لري .

عروه بن مسعود چې د نبي کریمﷺ او هغه د ملګرو ترمنځ د مینې او محبت کومه څپانده فضا ولیده تر دې چې د اودس اوبه او د خولې توکانې به یې ورله ځمکې ته نه پرېښودې او نه به یې ورله د سرویښته ځمکې ته پرېښودل چې ولوېږي، قریشو ته ستون او ورته یې وویل: ما د قیصر او کسری او نجاشي هر یو سره د هغه د واک او اقتدار په وخت لیدل کتل کړي دي، خو د محمدﷺ سره د مستې مینې او څپاند محبت په څېر مې یو ټولواک هم خپلو اتباعو ته ګران نه دی لیدلی .

او په دې ټول وپوهېږئ چې له محمدﷺ څخه ملګري هېڅکله په شا نه تمبیږي، ښه به دا وي چې بله نېکه مشوره وکړئ .

بیا نبي کریمﷺ خراش بن امیة خزاعي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مکه کې میشت د قریشو مخه وروو او مشرانو ته په خپل (ثعلب) نوم اوښ استازی واستو تر څو یې وخبروي چې زه د جنګ جګړې هېڅ اراده نه لرم خو ولې هغوی یې د وژلو زیار وویست، که څه یې هم د هغه اوښه ټپي ټپي کړې وه خو حبشیانو په خپلو هڅو له وژنې وژغوره .

خراش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بېرته د حبشیانو په توسط د نبي کریمﷺ ملګرتیا ته ځان

(۱) ابن هشام وايي : دا خبره ورته عروه په دې خاطر وکړه چې مغیره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له اسلام راوړلو وړاندې د ثقیف له قبیلې او مالک له کورنۍ دیارلس وګړي وژلي وو ، نو د مغیره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ملاتړ او د بنو مالک د کورنۍ ترمنځ د نزدې معرکې چې پایلې یې ډېرې ستونزمنې برېښېدې کېدو والا وه ، نو عروه بن مسعود د سلا لپاره د دیارلسو وژلو شو کسانو دیت ورکړ او صلحه یې وکړه .

راخلاص کړ .

له دې وروسته نبي کريمﷺ عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوغوښت او ورته يې وويل: قريشو ته ولاړ شه او په ټول حقيقت يې وخبروه .

هغه ورته وويل: زما په زړه کې د قريشو سره پرته دښمنی باندې هغوی ډېره ښه پوهېږي، او په مکه کې د بنوعدي بن کعب له کورنۍ څخه تا ته په علم کې زه هېڅ ملاتړ نه لرم، په قام قبيل به درته زه بل هستي دروښايم که هغه واستوې نو ډېره به ښه وي چې عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی .

نبی کريمﷺ عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوغوښت او د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شمول يې د قريشو ټولو مشرانو ته استازی واستو، تر څو يې وپوهوي چې نبي کريمﷺ د جګړې شخړې لپاره نه بلکې د کعبې زيارت او تعظيم لپاره راغلی دی .

عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مکې ته په رسېدو لومړی د ابان بن سعيد بن العاص سره ليدل کتل وشول، هغه ورته پناه ورکړه او د ابان په محافظت او ګارډ کې يې د مکې ټولو مشرانو ته نبوي پيغام واورو، عثمان – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله هر مشر ته پيغام ورسو د رارخصتېدو په مهال ورته قريشو له کعبې څخه د طواف عرض وړاندې کړ خو هغه ورته وويل تر هغه به زه لومړی طواف ونه کړم چې تر څو نبي کريمﷺ طواف نه وي کړی .

چونکه قريشو عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپل ځان سره حصار کړ نو نبي کريمﷺ ته راپور ورسېد چې قريشو عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مړ کړی دی .

د رضوان بیعت

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بکر راته وويل: نبی کریمﷺ په غوږ کې چې کله د عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مړينې خبر پرېوت ويويل: تر هغه به ستانه نه شوو تر څو د قوم سره مټ اتې شوي نه يو .

هغه و چې د ګڼ خاښي وني لاندې نبي کريمﷺ خلک بيعت ته راوبلل، او دغه بيعت او په مرګ تړون د رضوان په بيعت ونومول شو .

خلکو به ويل چې د نبي کريمﷺ سره ټولو شته کسانو په مرګ بيعت کړی و .

جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبي کريمﷺ مونږ سره په مرګ بيعت نه و کړی، بلکې تړون په دې شوی و چې له ميدان څخه به نه تښتوو .

ټول هغه صحابه کرام چې د نبي کريمﷺ په ملتيا وتلي وو، له جَدُّ بن قَيس پرته چې د مسلمة د کورنۍ غړی و، نورو ټولو بيعت کې ونډه اخستې وه[1] .

جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې زه اوس هم جد بن قيس ته ګورم چې ځان يې د خپلې اوښې تر ښپو لاندې پټ کړی تر څو څوک يې ونه ويني .

لږ ځند وروسته نبي کريمﷺ وپوهېد چې د عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مرګ ژوبلې خپاره راپوروونه ناسم دي .

---

(۱) ابن هشام وايي : تر ټولو لومړي بيعت د نبي کريمﷺ سره ابو سنان اسدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وکړ .

د صلح حديبيه سوله ايز تړون

سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د بنو عامر بن لؤي خورا مخور غړی و، قريشو نبي کريمﷺ ته په دې راواستو چې:

نبي کريمﷺ ته زمونږ د ټولو په نيابت ولاړ شه او په دې ورسره خبرې شريکې کړه چې سږکال بايد هرومرو بېرته ستون شي او له عمرې څخه تېر شي، هسې نه چې عربان خپل بنډارونه په دې گرم وساتي چې محمدﷺ مکې ته په زور زبردستی ننوت .

نبي کريمﷺ چې کله سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وليد چې مخامخ راروا دی ويويل: داسې برېښې چې د سهيل په رالېږدونې قريش سولې سلا ته غاړه کېږدي .

تر ډېره دمه د سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او نبي کريمﷺ دواړه سره اوږدې خبرې وکړې، بالاخره دواړه خواوې په روغه جوړه رضا شوې .

کله چې د سولې پړاو تر پايه ورسېد، عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په چټکۍ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغی او ورته يې کړه: ايا دا د الله پاک رښتني استازی نه دی ؟ هغه وويل: ولې نه، د هغه رښتونی استازی دی، بيا يې ترې وپوښتل: ايا مونږ رښتوني مسلمانان نه يو ؟ هغه ورته کړه، ولې، مونږ رښتوني مسلمانان يو، بيا يې ترې وپوښتل: ايا دوی (قريش) مشرکان نه دي ؟ هغه ورته کړه: ولې نه، مشرکان دي، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: بيا ولې دومره سپکاوی ته ځان ورکړو ؟!

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: گوره سرغړونه يې ونه وکړې، زه خو يې په رسالت کلکه عقيده لرم، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: زه هم په دې باور لرم چې محمدﷺ د الله پاک رښتونی استازی دی .

له برداشت يې بهره وه تر دې چې نبي کريمﷺ ته راغی او ورته يې وويل: ای د الله

رسوله ! ايا ته په رښتونې د الله پاک استازی نه يې ؟

رسول اللهﷺ: ولې نه، زه يې رښتونی استازی يم .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: ايا موږ مسلمانان نه يو ؟

رسول اللهﷺ: ولې نه، تاسو رښتوني مسلمانان ياست .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : ايا دوی (قريش) مشرکان نه دي ؟

رسول اللهﷺ: ولې نه، مشرکان دي .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : بيا نو ولې ورته ځان دومره لاندې راولوو !!

نبی کريمﷺ ورته وويل: زه د الله استازی او سفير يم، زه به هېڅکله هم د هغه له حکم څخه سرغړونه ونه کړم، او نه هغه ما ضايع کوي .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: په دغې ورځ چې مې کومې خبرې کړې وې، د کفارې په خاطر به مې ډېرې روژې نيولې، نفلونه به مې کول، غلام مې ازاد کړل، خيراتونه او صدقات مې وکړل، تر دې چې باور مې لا پسې وده وکړ .

د لړې په جريان کې نبي کريمﷺ علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوغوښت ورته يې وويل: وليکه: (بسم الله الرحمن الرحيم) .

سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: موږ د (بسم الله الرحمن الرحيم) اړوند کره معلومات نه لرو، داسې وليکه: (باسمک اللهم)، نو په تړون کې يې (باسمک اللهم) وليکل .

بيا يې ورته وويل: دا هغه سوله ايز تړون دی چې محمد رسول الله او سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترمنځ لاسليک شو .

سهيل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: که زه ستا په استازيتوب باوری وای نو ما درسره ولې جنګونه کول !! خپل او د خپل پلار نوم دې وليکه .

نبي کريمﷺ په تړون کې خپل او د خپل پلار نوم وليکو .

نبی کريمﷺ علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: داسې وليکه:

دا هغه سوله ايز تړون دی چې محمد بن عبدالله او د سهيل بن عمرو ترمنځ پرې اتفاق وشو چې تر لسو کالو پورې به دواړه خواوې په يو بل هېڅ جنګې بريدونه نه کوي، خلک به په امن امان کې وي، خلک به ځانونه له نورو څخه رانغاړي، د دې په شمول که د قريشو څخه څوک د خپل مشرتابه له اجازې پرته محمدﷺ ته د ايمان په حالت کې راشي، نوبېرته به قريشو ته ورکول کيږي، خو که له محمدﷺ څخه څوک د مشرکانو په لور د مشرتابه له اجازې پرته لاړ شي بېرته به نه ورکول کيږي .

دواړه خواوې به يو د بل په ضد هېڅ چل او پراډ په کار نه اچوي، په ټاکلي موده کې به يو بل ته جنګي پلانونه، خيانت او غداري او د چور چپاول هېڅ لارې نه سنجوي، که په خپله خوښه هر څوک د قريشو په عقد او يا هم د نبي کريمﷺ په ملګرتوب کې داخليږي هغه ازاد او کولای شي .

د خزاعه قبيلې غړو پورته کړ چې مونږ د محمدﷺ ملاتړ او ورسره په ملګرتيا خوښ يو.

بنوبکر غړو پورته کړ چې مونږ د قريشو ملاتړ او د هغوی سره په ملګرتيا رضا يو .

د سولې سلا يو بند دا هم و:

سږکال به تاسو بېرته مدينې ته ستنېږئ او مکې ته به نه راځئ، په راروان کې کال به هم مکې ته په داسې حالت کې ننوځئ چې له درې ورځو به زيات وخت نه تېروئ، اسلحه به درسره د مسافر په څېر وي، تورې به مو په تيکو کې بندې ايښې وي، مونږ به له مکې څخه ووځو، له مذکور شيانو پرته به نور هېڅ شيان مکې ته ځانونو سره نه راوړئ .

دواړه خواوې لا په تړون بوختې وې چې د سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځوی ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ځنځيرونو کې تړلی د مسلمانانو غېږې ته ټپې ټپي راورسېد، مسلمانانو چې د نبي کريمﷺ د ليدلي خوب له کبله يې د مکې په فتحه کې له يو نه دوه نه کول خو چې د صلحې سرټکو او بېرته مدينې ته له تګ څخه وخبرېدل چې نبي کريمﷺ د مشرکانو سره د زيات تحمل او برداشت نه کار واخست، تر لړه حده بې ټنډه شول، نزدې وه چې هلاکت لاس ور اوړد کړي، سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې

کله خپل ځوی ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وليد ورپاځېد او له ګرېوانه يې کلک ونيو او ديکې يې ورکولې، نبي کريمﷺ ته يې وويل: محمده ! وړاندې له دې چې ابوجندل راشي زما او ستا په دې پرېکړه شوې ده .

نبي کريمﷺ ورته وويل: ډېره ښه ده .

سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل ځوی له ګرېوانه نور هم ټينګ کړ تر څو په راښکلو راښکلو يې قريشو ته ورسوي، ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غږ پورته کړ چې له مسلمانېدو وروسته ولې مشرکانو ته ورکړی شم ؟ حال دا دی چې دوی د ربړولو له لارې ما بېرته اسلام پرېښودلو ته مجبوره کوي !!

خو بهر کيف د ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لوړو غږونو د مسلمانانو ټنده لا پسې تروه ترخه کړه، خو له بلې خوا به ورته نبي کريمﷺ تسلي بخش کلمات وړاندې کول چې لږ زغم اوباسه او په دراوښتې ستونزې له الله پاک څخه د ښې بدلې غوښتنه وکړه .

ته او ستا په څېر نور بې وسه او بې کسه به الله پاک له دې ازمېښته خلاص کړي، ستا له راتګ څخه لږ وړاندې مو ورسره په دې سلا کړې ده، او سلا مو هم د الله په نوم کړې ده، هېڅکله ورسره چل پراڼ ته تيار نه يو .

عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره اوږه په اوږه شو او په غوږ کې يې ورته وويل: له زغم څخه کار واخله، دوی هسې هم مشرکان دي، وينه يې د سپي دويني په څېر هيڅ ارزښت نه لري، او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د خپلې تورې موټی ورنږدې کړ په دې خاطر چې ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ترې توره واخلي او پلار به پرې ووژني .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: که ما څه هم امېد درلود چې له ما څخه به توره واخلي او پلار به پرې ووهي خو بيا هم ابوجندل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پاتې وکړه او ځان يې هغوی ته ورکړ .

نبي کريمﷺ چې کله د تړون لاسليک څخه وزګار شو، په تړون يې د مسلمانانو او مشرکانو دواړه خواوې ګواه کړې، لکه ابوبکر، عمر، عبدالرحمن بن عوف، عبدالله

بن سهيل بن عمرو، سعد بن ابي وقاص، محمودبن مسلمة، مكرز بن حفص – چې دغه مهال لا مشرک و – على بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې د تړون ليکوال و، گواهان کړل .

نبي کريمﷺ چې خپله به يې دغه گړۍ د حرم په حدودو کې لمونځ هم کو خو د حلالوالي اړوند زړه نازړه و، له صلحې څخه له وزگارېدو وروسته خپلې قربانۍ ته ورپاڅېد او حلاله يې کړه، بيا کښېناست او د سر وېښتان يې وکلول، صحابه کرامو – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ – چې کله نبي کريمﷺ وليد هغوی هم بې دريغه د قربانۍ په ذبحه او د سر په کلولو پيل وکړ.

له دغې مراسمو له انجامولو وروسته نبي کريمﷺ د خپلو ملگرو په ملتيا مدينې ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، هېره دې نه وي چې د مکې او مدينې پرته لاره کې سورت الفتح هم نازل شو .

الله پاک وفرمايل (إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا *لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّـهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا)[۱]

بيا الله فرمايي (لَّقَدْ صَدَقَ اللَّـهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّـهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا)[۲]

زهري وايي: د اسلام په گرد تاريخ کې د حديبې د تړون په څېر بله لويه فتحه نشته،

---

(۱) سورت فتح : (۱ – ۲) . ژباړه : مونږ تا ته ډېره ښکاره فتح درکړه ، په دې خاطر چې الله درته ټول مخکني او وروستني گناهونه دربخشش کړي ، او په تا خپله لورينه بشپړه کړي ، او په دې منظور چې د سمې سيده لارې توفيق درپه برخه کړي .

(۲) سورت فتح : (۲۷) . ژباړه : الله پاک پيغمبر ته خپل ليدلى خوب رښتا کړ چې مسجد حرام ته به په حقيقت سره ننوځي ، او په ډاډ او اطمينان به هلته ولاړ شي ، هېڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوي ، چا به د سرو وېښته کلولي وي او چا به کم کړي وي ، الله پاک په ټولو هغه څه ډېر ښه پوهيږي چې تاسو وربانديې نه پوهېدئ چې ددغې روغې جوړې تړون نه وروسته به درته نژدې لويه فتحه هم درکړي .

ځکه چې د دواړو خواو ترمنځ د جنګ ګرم ډګر د نوې ترون په بنسټ سوړ شو، دواړه خواوې يو د بل سره ديني مناقشې او د خيالاتو تبادله کولو لپاره وزګارې شوې، د اسلام اړوند که به لږ ځيرکه او دانا انسان پلټنه پيل کړه نو پای به يې اسلام ته په غاړه کيښودو تماميده .

د صلحې د ترون په دوه کلنه موده کې په اسلام راړونې دومره خلک مشرّف شول چې له شته مسلمانانو څخه يې زيات شمېر تشکيلو .[1]

(۱) ابن هشام وايي : د زهري د خبرې تاييد او په صحت يې دليل دا دی چې د حديبې ترون کې نبي کريمﷺ څوارلس سوه مسلمانانو په ملتيا وتلی و ، خو ولې د مکې د فتحې په ورځ دوه کاله وروسته د لس زره کسانو په ملتيا ووت .

په اووم هجري کال کې د خيبر غزا

د حديبې د سوله ايز تړون له راستنېدو وروسته نبي کريمﷺ په مدينه کې د ذي الحجې او محرم د مياشتې ځينې ورځې تېرې کړې، هېره دې نه وي چې په دې کال کې هم د حج مراسم د مشرکانو تر ولقې لاندې وو.

دمحرم پاتې ورځو کې نبي کريمﷺ خيبر ته وتېېد.

ابومعتب بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: خيبر ته د ننوتو په مهال نبي کريمﷺ خپلو ملګرو ته چې زه هم په کې وم وويل: لږ ځند وباسئ ! بيا يې وويل: اى د اسمان او د اسمان نه د لاندې مخلوقاتو واکداره ! اى د بادونو او طوفانونو مالک او څښتنه ! مونږ ستا نه د دې کلي او کليوالو او په دې کلي د پروت خير ښېګړې او فائدې غوښتنه کوو.

اى الله مونږ تا پورې ددې کلي او کليوالو او په دې کلي د پروت شر او فساد او ناخوښو نه پناه غواړو.

ابومعتب بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبي کريمﷺ چې به هر کلي ته ننوتو دا دعا به يې ويله.

نبي کريمﷺ د خپل مبارک عادت سره سم چې تر هغه به يې په يو کلي وسله وال بريد نه کو تر څو به سبا شوى نه و .. د سباوون په مهال که به له کلي څخه د اذان کلمې راپورته شوې نبي کريمﷺ به له بريد څخه هم رابند شو، خو ولې که د اذان غږ به يې وانه اورېد بيا به يې په کلي جنګي بريد پيل کړ.

چونکه مونږ خيبر ته د شپې له مخې ورسېدو نو نبي کريمﷺ هم تر ګهيځ زغم وويست خو ولې د اذان هيڅ کلمات يې وانه اورېدل، هغه او مونږ په خپلو سورليو سپاره شول، د

ډېرې نزديوالي له کبله به مې قدم د هغه قدم سره لګېده، څه ګورو چې د لمر خاته په وخت د خيبر يهودان له خپلو بوجونو او کيجاو سره کروندو او باغونو ته مخامخ راروان دي، چې څنګه يې نظر پر نبي کريمﷺ او نبوي لښکر ولګېد چغې يې پورته کړې چې د محمدﷺ لښکرې راغلې، او مخ په شا يې د تېښتې لاره ونيوله، دغه مهال نبي کريمﷺ وويل: الله اکبر، خيبر نور دړی وړی شو، مونږ چې کله د کوم قوم په قلمرو ولقه واچو نوورځ يې له پيله بې دمه او بې کاره وي .

ابن اسحاق وايي: نبي کريمﷺ چې کله خيبر ته تللو نو د عِصر له لارې يې د سفر پړاو پيل کړ او هم هلته ورله مسجد هم جوړ کړی شو[1] بيا صهباء[2] ته ولاړ، او له همدې ځايه نبوي لښکر بيا د رجيع درې ته ورسېد، هلته بنوغطفان او د خيبر يهودانو په منځ کې کمين شو تر څو غطفان د خيبر يهودانو جنګي مرسته ونه کړي، ځکه غطفان د نبي کريمﷺ په ضد د يهودانو کلک مرستندوي وو .

زه داسې وخبرېدم چې غطفان کله هم د نبي کريمﷺ د خيبر يهودانو سره په غزا وخبرېدل، ټولو يې په ضد د يهودانو مرستې ته ملا وتړله او راووتل، له لږ شيبه حرکت وروسته يې په خپلو کورونو او زنانه وو د چور چپاول اوازه واورېده چې ګنې نبي کريمﷺ خپل جنګي لښکر د غطفان سيمې ته متوجه کړی دی، تر څو له خپلو کورونو او ابرو څخه دفاع وکړي بېرته خپلو ټاټوبو ته ستانه شول، او د نبي کريمﷺ او د خيبر يهودانو ترمنځ يې جنګي ميدان دواړو خواو ته پرېښود .

نبي کريمﷺ يو يو شی په غنيمت کې اخست او کلاګانې يې هم پرله پسې توګه فتحه کولې، د خيبر لومړنۍ کلا چې د مسلمانانو په منګولو کې ولوېده د ناعم کلا وه، ددې کلا (قلعه) د فتح په ترڅ کې محمود بن مسلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم شهيدشو چې له بره پرې چا ميچن راخطا کړې وه.

(۱) عِصر د مديني او د فرع درې ترمنځ د پروت غر نوم دی .

(۲) صهباء خيبر ته نزدې پرته سيمه ده .

په دوهم پړاو کې د ابوالحقيق د کورنی کلا (قموص) فتحه شوه، د دې کلا د فتحې په ترڅ کې نبي کريمﷺ د کنانه بن الربيع بن ابي الحقيق بي بي صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا له نورو دوو تره لورگانو سره وینځې کړې، د نبي کريمﷺ شيرين انتخاب په درېواړو کې صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وه .

دحية الكلبي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کريمﷺ ته راغی او صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يې ترې د ځان لپاره وغوښته، چونکه نبي کريمﷺ يو ځل د ځان لپاره غوره کړې وه نو ددې دواړه تره لورگانې يې ورکړې .

له دې پړاو وروسته بيا مسلمانانو د ښځو وينځول پيل کړل .

نبي کريمﷺ چې د دوي ځينې کلاگانې فتحه او مالونه يې غنيمت کړل نو ځان يې د دوی دوه نورو سلالم او وطيح نومې کلاگانو ته وزگار کړ، هېره دې نه وي چې دا دواړه کلاگانې تر ټولو وروسته فتحه شوې، او په دې کلاگانو د بنديز لگونې موده هم څه د پاسه لسو ورځو ته وغځېده .

ددې کلاگانو له فتحه کېدو وړاندې يهودي اتل مرحب په خپلې سلاح سمبال راووت او ويويل:

قَـدْ عَلِمَتْ خَيْـبَـرُ أَنِّـي مَرْحَبُ ** شَاكِي السِّلاَحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ
أَطْعَـنُ أَحْيَانـاً وَحِينـاً أَضْـرِبُ ** إِذَا اللُّيُوثُ أَقْبَلَتْ تَحَرَّبُ
إِنَّ حِمَايَ لَحِمىً لاَ يُقْرَبُ

❖ ټول خيبر زما د مرحب اړوند ډېر ښه معلومات لري، چې زه د وسله وال بريد تجربه کار او ماهرانه اتل يم .

❖ لکه زمريان چې د جنگ پښه اراده لري زه هم د هغه په څېر کله ژوبلونکي او کله مرگوني گوزارونه کوم

❖ زما څرځای (سيمه) ته هېڅ نزدې کېدی نه شي .

او ورسره يې دا اواز هم کو چې د لاس په لاس مقابلې در پکې څوک شته ؟

کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې شعرونه جواب کړل چې:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي كَعْبُ ** مُفَرِّجُ الْغَمَّى جَرِيءٌ صُلْبُ
إِذْ شَبَّتْ الْحَـرْبُ تَلَتْهَـا الْحَرْبُ ** مَعِي حُسَامٌ كَالْعَقِيْقِ غَضْبُ
نَطَـؤُكُمْ حَتَّى يَـذِلَّ الصَّعْـبُ ** نُعْطِي الْجَزَاءَ أَوْ يَفِيءَ النَّهْبُ
بِكَفِّ مَاضٍ لَيْسَ فِيهِ عَتْبُ

❖ ټول خيبر زما د كعب په دلاورئ خبر دی چې زه په سختو ستونزمنو او كړاوونو كې د بې دريغه زغم ښتن او زيات جراتمند يم.

❖ جنګونه چې كله پرله پسې شي او ما سره مې د تېزې برېښنا په څېر كار خلاصې توره وي .

❖ نو ترهغه به مو وكړه سوو چې ستاسو سخترينې لارې ځان ته اسانې كړو، او تر هغه به مو وډبوو چې يا خو مو سزا وار كړو او يا درځخه راتښتولې خزانې بېرته واخلو .

❖ اوپه داسې لاسونو او متو به مو سزا وار كړو چې په جنګ نه ستړي كيږي .

بيا نبي كريمﷺ وويل: د مرحب سره لاس په لاس مقابلې ته څوک تيار دی ؟ محمد مسلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: زه يې د مقابلې ډېر مينوال يم، زه د غچ اخستنې لائق يم او په ر ارسيدلي خفګان هم غمزده يم .

پرون مې ورور د دوی له لاسه وژل شوی دی، نبي كريمﷺ ورته وفرمايل: مقابلې ته وپاځېږه، ای الله ! په يهودي ورته كامراني وركړه .

دواړه چې سره يو بل ته نزدې شول نو له يو بل څخه په كمزورې ونې تاوېدل، بالاخره دواړه سره يو بل ته د يو سړي په څېر مخامخ شول، مرحب يهودي چې په ګوزار لومړيتوب وكړ محمد بن مسلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې ځان په خپل ډال سيوری كړل او د هغه توره د ډال په سوراخ كې ونښته، محمد بن مسلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مرحب قابو كړ او بيا يې ووژه .

د مرحب له مړيني وروسته د هغه ورو ياسر مقابلې ته راووت او غږ يې كړ چې د مقابلې در پكې څوک شته ؟

هشام بن عروة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اتكلوي چې زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته ووت،

صفيه بنت عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نبي كريمﷺته وويل: هسې نه ځوی مې مړشي!

نبي كريمﷺ ورته وويل: نا بلکې ستا ځوی به يې مړ کوي ان شاء الله، زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اتلولۍ ميدان ته ووت او ياسر يې د خپلو گوزارونو ښکار کړ.

سلمة بن عمرو بن الاکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبي كريمﷺ د جنگ بېرغ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ تر څو د خيبر ځينې کلاوونه فتحه کړي، که هغه هرڅومره جنگي تجربه په کار واچوله خو ولې بشپړه فتحه په نظر رانغله، په ورپسې ورځ کې يې جنگي بيرغ عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، هغه هم ډېر جنگي تاتکتيکونه وکارول خو بيا يې هم پوره فتحه رانه وړه.

نبي كريمﷺ وفرمايل: د جنگ په سبانۍ ورځ به زه بېرغ داسې چا ته ورکړم چې د الله او رسول دواړو خوښ وي، هېڅکله به له جنگ نه په شا ونه تمبيږي، او د هغه په لاس به الله تعالی خيبر فتحه کوي، بيا نبي كريمﷺ علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوغوښت اگر که د سترگو په رنځ هم اخته و خو نبي كريمﷺ يې په سترگو کې توکانړې واچولې او بيا يې ورته وويل: لاس په جنډه مخ په وړاندې ولاړ شه، تر هغه مخکې ځه چې الله پاک ستا په لاس بشپړه ازادي راولي.

سلمة بن الاکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي: علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له ډېرې تېز رفتارۍ نه ساه تيگا واخست او مونږ ورپسې وروسته روان وو، دومره تونډ ولاړ چې په لاس کې ورسره جنډه يې د يهودانو د لوی کلا په کانو کمرو رپانده ودروله، له کلا څخه ورته يو يهودي سرا راپورته کړ چې ته څوک يې ؟ ده ورته وويل: زه علي بن ابي طالب يم.

يهودي وويل: موسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته په ورکړل شوي کتاب مې دې قسم وي چې تاسو سرلوړي او سر بالاياست.

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيرته په داسې حالت کې نبي كريمﷺ ته راغی چې خيبر يې په بشپړه توگه فتحه کړی و.

نبي کریمﷺ چې کله په خیبر کې د وطیح او سلالم دواړه کلاګانو باندې اوږد بندېز ته دوام ورکړ، یهودانو په خپل هلاکت ویوهېدل، نبي کریمﷺ ته یې استازی واستو چې له خیبره به ووځو خو ژوند مو مرګ ته مه ورکوه، نبي کریمﷺ د هغوی غوښتنه ومنله، اګر که له دې دواړو کلاګانو پرته نور د خیبر سرسبز او شاداب باغونه او خزانې د نبوت په جولۍ کې لوېدلې وې، له دې پرېکړې څخه چې د فدک میشت یهودان وخبرېدل هغوی هم د خپل ژوند د خوندیتوب لپاره ټولو شتمنیو څخه تېر او هېر شول .

د یهودانو او نبي کریمﷺ ترمنځ د سولې سلا استازی د بنو حارثه د کورنۍ غړی مُحیصة بن مسعود و .

بېرته د خیبر یهودانو د نبي کریمﷺ سره د خیبر په ګردو باغونو د سم په نیمو صادراتو تړون وکړ چې د باغونو او ځمکو په خدمت کې به یې یهودانو ته ورکوي، او ورته یې وویل: شاید مونږ به باغونه له تاسو څخه ډېر ښه ویالو، ځکه چې دا زمونږ ځمکه وه اوزمونږ باغونه وو، مونږ یې په اندازه ښه پوهیږو .

نبي کریمﷺ ورسره دغه تړون په دې شرط ومنو چې که مونږ هر کله تاسو ویستلئ نو هرومرو به وځئ .

د فدک یهودانو ته چې کله د خیبر د یهودانو لړي واورول شوه د نبي کریمﷺ د خیبر والاو په څېر پرېکړه باندې جدي غوښتنه وکړه، له هغوی سره یې هم روغې جوړې ته غاړه کېښوده .

هغه و چې خیبر د مسلمانانو ترمنځ شریک و خو ولې فدک په دې خاطر چې اوښ او اس پرې نه و ځغلېدلی، یواځې د نبي کریمﷺ و .

په خیبر کې چې کله نبي کریمﷺ ښه ارام او ساه یې واخسته، د سلام بن مشکم بي بي زینب بنت الحارث ورته په غوړو کې وریته شوی پسه ډالۍ کړ، وړاندې له دې چې د نبي کریمﷺ تر مخې یې کېږدي له چا څخه یې ځان ښه پوهه کړی و چې هغه ته د پسه کوم اندام ډېر پسند دی ؟ چا ورته ویلي و چې د پتون غوښه یې ډېره خوښه ده .

زينب د دې خبرې سره د پتون غوښه په زهرو سمه پوښلې وه او پاتې غوښه يې په خپلې اندازه زهرجنه کړه .

د نبي کريمﷺ په څنګ کې چې بشر بن براء بن معرور رَضِي اللهُ عَنْهُ هم ناست وو د دواړو پتونونو غوښه وخوړه، نبي کريمﷺ غوښه تېره نه کړه او بېرته يې له خولې څخه وغورځوله، خو ولې بشر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غوښه تېره کړې وه .

نبي کريمﷺ وفرمايل: هډوکي مې خبروي چې زهرجن دي .

نبي کريمﷺ يهودنه راوغوښته او ورڅخه يې تحقيقاتي پوښتنې پيل کړې، هغې اعتراف وکړ او زياته يې کړه چې ته ښه پوهېږې چې ستا له لاسه مې په قوم څه ونه شول ؟ ما دا کار ځکه وکړ چې که ته رښتونی پيغمبر يې زما له کړنې به دې الله خبر کړي او که د ټولواکۍ او اقتدار مئين يې نو مونږ به درڅخه ايله وزګار او بې غمه شو .

اګر که بشر بن براء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفات شو خو بيا هم ترې نبي کريمﷺ درګزري او بخشش اعلان کړ .

بيا نبي کريمﷺ له خيبر څخه د قرى درې ته ولاړ او د هغه ځای ميشتوال يې څه شپې ورځې محاصره کړل او له دې ځايه يې مدينې ته د راستنېدو لړې پيل کړه .

نبي کريمﷺ په خيبر يا په لاره کې په صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باندې نکاح وتړله، د صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د ناويتوب ټول مراسم لکه هغه ښايسته کول، ويښتان يې ګمنځول د انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مور ام سليم بنت ملحان رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سمبال کړل .

نبي کريمﷺ په صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باندې په خپلې خيمه کې د لومړي ځل لپاره ميلاو شو، او ابوايوب خالد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د وهلې خيمې يا چوپال بهر هر اړخيزه څوکيدارۍ باندې شپه رڼه کړه، د سهار په مهال چې نبي کريمﷺ وليد ورڅخه يې وپوښتل چې ابو ايوبه دلته څه کوې ؟

هغه ورته وويل: له دې ښځې څخه مې درباندې ډار احساس کړ، تا يې پلار او ټول خاندان او قوم وواژه، که څه هم خپله نوې مسلمانه ده خو په زړه کې مې ترې خوف او

ترس پیدا شو .

داسې ویل کیږي نبي کریمﷺ ورته وویل: ای الله ! لکه څنگه چې ابو ایوب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما په څوکۍ شپه روڼه کړه ته یې په خپل حفاظت کې وساته .

له خیبر څخه په لاره کې د شپې نبي کریمﷺ وفرمایل: د ننې شپې څوکېداري به څوک ښه وکولی شي؟ چې د سهار لمونځ رانه دخوب او ستړیا له کبله بې وخته نه شي! بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل: ستا څوکیداري به زه وکړم .

نبی کریمﷺ د نورو خلکو په شمول په خپلو خپلو ارام ځایونو کې ویده شول، بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د الله د ارادې سره سم دومره لمونځ وکړ چې څومره الله ته منظور و، له ستړیا له کبله خپل اوښ ته ډډه شو، که څه هم سهار نزدې و چې راوخیژی خو په سترگو یې خوب غالبه شو او ټول د لمر گرموالي راوېښ کړل .

نبی کریمﷺ لومړی نفر و چې له خوبه رابیدار شو، بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یې وویل: بلاله ! دا دې څه وکړل ؟

هغه ورته وویل: هغه ذات راته خوب راویست چې تا ته یې خوب درویستی و .

نبي کریمﷺ ورته وویل: رښتیا دې وویل .

بیا نبي کریمﷺ خپل اوښ له مهار ونیو او روان شو، لږ گړۍ یې مزل وکړ وروسته یې اوښ چوکړ خپله یې هم اودس وکړ او نورو خلکو هم اودسونه وکړل، بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته یې امر وکړ چې اقامت وکړي، نبي کریمﷺ خلکو ته لمونځ ورکړ، د لمونځ بشپړېدو وروسته یې خلکو ته مخ کړ او ویویل: چې کله هم د رڅخه لمونځ پاتې یا هېر شي نو هله یې وکړې چې کله درته یاد شي، ځکه الله پاک فرمایي (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي)[1] .

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې نبي کریمﷺ ابن لقیم العبسي ته د خیبر د فتحې په

---

(١) سورت طه : (١۴) . ژباړه : زما د یاد لپاره لمونځ وکړه .

ورځ چرګان،ووزې او کوترې او نور کورني حيوانات ورکړل، د خيبر د فتحې په ورځ ابن لقيم عبسي دا شعرونه وويل:

رُمِيَتْ نَطَـاةُ مِـنْ الرَّسُـولِ بِفَيْـلَـقٍ ** شَهْبَاءَ ذَاتَ مَنَاكِبَ وَفَقَارِ
وَ اسْتَيْقَنَـتْ بِالـذُّلِّ لَمَـا شُيِّعَتْ ** وَرِجَالُ أَسْلَمَ وَسْطَهَا وَ غِفَارِ
صَبَّحَتْ بَنِي عَمْرِو بْنِ زُرْعَةَ غُدْوَةً ** وَالشَّقُّ أَظْلَمَ أَهْلُهُ بِنَهَارِ
جَرَّتْ بِأَبْطَحِهَا الذُّيُولُ فَلَمْ تَدَعْ ** إِلَّا الدَّجَاجَ تَصِيحُ فِي الْأَسْحَارِ
وَلِكُلِّ حِصْنٍ شَاغِلٌ مِنْ خَيْلِهِمْ ** مِنْ عَبْدِ أَشْهَلَ أَوْ بَنِي النَّجَّارِ
وَمُهَاجِرِينَ قَدْ اعْلَمُوا سِيمَاهُـمْ ** فَوْقَ المغافر لم ينو الْفِرَار
وَ لَقَـدْ عَلِمْـتُ لَيَغْلِبَـنَّ مُحَمَّدٌ ** وَ لَيَثْوِيَنَّ بِهَا إِلَى أَصْفَارِ
فَـرَّتْ يَهُـودُ يَوْمَ ذَلِكَ فِي الْوَغَى ** تَـحْتَ الْعَجَـاجِ غَمَائِـمَ الْأَبْصَـارِ

❖ د نطاق لويه مانۍ د نبي لښکر ځينو اتلانو د برېد لاندې راغله، چې دغه اتلان په سپينو پړقېنده تورو او ډېرو جنګي اوزارو باندې سمبال وو .

❖ کله چې تيت او پرک شول نو په خپلو ځانونو يې د سپکاوی او ذلت يقين راغی، حالانکه د اسلم او غفار قبيلې غازيان خلک يې په منځ کې روان وو .

❖ بنوعمرو بن زرعه باندې سهار په خپلې مانۍ (شق) کې راوخوت، خو پاتې ورځ پرې توره تياره تېره شوه .

❖ د خيبر په سمه او اوارو روان وو، له چرګانو پرته يې نور څه نه وو پرېښی چې په سهار کې به يې اوازونه (اذانونه) کول .

❖ د عبدالاشهل او بنونجار د قبيلې هر وګړي په خپلو اسونو باندې سپور د هرې مانۍ او کلا (قلعه) په نيولو بوخت وو .

❖ د خيبر په جنګ کې د مهاجرينو د پېژندګلو نښه په سرباندې وارضد خولې وې چې د شکست او تېښتې هيڅ تصور په کې نه شو کېدای .

❖ زه په يقين کې دې حد ته رسيدلی وم چې نبي کريمﷺ به هرومرو برلاسی کيږي او په خيبر کې به يې د صفر په مياشت کې واک او ځواک وځليږي .

❖ د جنګ په دغې ورځ له يهودانو څخه خولې او سترګې له غبار ډکې وازې (بېرته، خلاصې) پاتې شوې .

له حبشې څخه د جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راتګ

ابن هشام وايي:

شعبي به ويل: جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د خيبر په ورځ د نبي کريمﷺ په حضور کې عرض شو، نبيﷺ ځان ته راجوخت کړ، تندی يې ورله ښکل کړ او ويويل: نه پوهېږم چې د جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په راتګ ډېر خوشحاله يم او که د خيبر په فتحې.

ابن اسحاق وايي: د نبي کريمﷺ کوم ملګري چې په حبشه کې پاتې وو نبيﷺ يې مدينې ته د راستولو لپاره نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري استازی واستو، د حديبې د سوله ايز تړون وروسته چې نبی کريمﷺ لا په خيبر کې و، نجاشي ورته حبشه کې ټول مهاجرين په دوو کشتيو کې سپاره راواستول .

○ له بنو هاشم بن عبدمناف له قبيلې څخه: جعفر بن ابي طالب او دهغه بي بي اسماء بنت عميس خثعميه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او ځوی يې عبدالله چې په حبشه کې پيدا شوی وو درې نفر وو .

○ له بنو عبدشمس بن عبد مناف له قبيلې څخه په کې خالد بن سعيد بن العاص بن اميه بن عبدشمس او دده کور ودانه امية بنت خلف بن اسعد او دواړه بچي يې سعيد بن خالد او امة بنت خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې دواړه په حبشه کې پيدا شوي وو.

ورسره يې ورور عمرو بن سعيد بن العاص، معيقيب بن ابي فاطمة چې د عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د واک په دور کې د بيت المال خزانچي هم و او ابوموسى الاشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو .

○ له بنو اسد بن عبدالعزى څخه په کې اسود بن نوفل بن خويلد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

○ له بنو عبدالدار بن قصي نه په کې جهم بن قيس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

○ له بنو زهرة بن کلاب نه په کې عامر بن ابي وقاص او عتبه بن مسعود – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – وو .

- له بنو تميم بن مرة نه په کې حارث بن خالد بن صخر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .
- له بنو جمح بن عمرو نه په کې عثمان بن ربيعه بن اهبان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .
- له بنوسهم بن عمرو نه په کې محمية بن الجزء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .
- له بنو عدي بن کعب نه په کې معمر بن عبدالله بن نضله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .
- له بنو عامر بن لؤي نه په کې ابو حاطب بن عمرو او مالک بن ربيعة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وو .
- له بنوالحارث بن فهر بن مالک نه په کې حارث بن عبد قيسم بن لقيط رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

هېره دې نه وي چې په حبشه کې د وفات شوو نارينه و زنانه (کونډې) هم په کشتو کې سپرې راستول شوې وې .

نبيﷺ ته په دواړو کشتيو کې د سپرو سرشمېرنه شپاړس نفره وو، او هغه خلک چې نه خو يې په بدر کې د نبي کريمﷺ سره ونډه درلوده او نه ورسره په مکه کې ميلاو شول او نه هم د نجاشي په راستولو کې و نزدې يې شمېرنه تر څلور دېرشت ته رسيږي .

د هجرت په اووم کال د قضايي عمرې داستان

نبيﷺ چې له خيبر څخه بېرته مدينې ته راستون شو، په مدينه کې يې د ربيع الاول او ثاني او جمادی الاولی او ثاني او رجب او شعبان، رمضان او د شوال مياشتې تېرې کړې، په مناسبو وختونو کې به يې د غزاگانو او جنگونو لپاره کاروانونه استول .

چونکه قريشو نبي کريمﷺ د ورسره مسلمانانو په شمول له مکې څخه رابند کړی و، د ليکلي تړون په بنسټ په دې کال کې د عمرې د اداء لپاره بيا د مسلمانانو په شمول د مکې په لور وتېېد، د مکې خلک چې کله په دې وخبرېدل چې نبی کريمﷺ د خپلو ملگرو په ملتيا مکې ته د عمرې لپاره راروان دی، نو خپل منځ کې يې مشهوره کړه چې هغوی د يثرب رنځونو او فقرو فاقت ځپلي دي .

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د دارالندوة سره نزدې ټول قريش د نبي کريمﷺ او د ملگرو د سيل او تماشې لپاره بوخ ريني کېدل، نبی کريمﷺ چې کله مسجد ته ننوت، احرام يې واچو او په څادر کې يې ښي اړخ بربنډ کړ او بيا يې وفرمايل: الله پاک په هغه چا ورحمېږه چې نن ورځ خپل بدني قوت ښکاره کړي، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او منډې يې پيل کړې، ملگرو يې هم ورسره د اقتداء لپاره د منډو پيل وکړ، تر څو کعبه شريفه يې پټ او پناه کړه، بيا يې يماني رکن ښکل کړ او د حجر اسود لپاره ورنزدې شو، بيا يې درې طوافونه په منډه وکړل او باقي پاتې طواف يې په عادي مزل ترپايه ورسو .

د عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په روايت چې نبي کريمﷺ د دغې سفر په دوران کې په ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باندې په داسې حالت کې نکاح وتړله چې محرم و .

او د ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا له پلوه د نکاح وکيل عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

نبي كريمﷺ په مكه كې درې ورځې پاتې شو، په دريمه ورځ پسې حويطب بن عبدالعزى د قريشو د څه خلكو په ملتيا ورغى او ورته يې وويل چې د حديبې د سوله ايز تړون په بنسټ په مكه كې ستا درې ورځې پوره شوې بايد نور دلته تم نه شې او ولاړ شې، د نبي كريمﷺ د راويستو دنده قريشو حويطب ته سپارتې وه .

نبي كريمﷺ ورته وويل: تاسو ته څه ستونزه ده ؟ لږه موده به نور هم پاتې شو !! زه به پكې د خپل واده مراسم هم بشپړ كړم او تاسو ته به وليمه هم دركړم .

حويطب ورته وويل: ستا د واده ډوډۍ ته مونږ هيڅ اړتيا نه لرو، خو د كړې ژمنې په بنسټ بايد ته ووځې، هغه و چې نبي كريمﷺ له مكې څخه راووت او ميمونې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته يې خپل غلام ابو رافع رَضِيَ اللهُ عَنْه پرېښود، تر څو د سرف[1] مقام نوم ځاى ته يې له ځان سره راولي، هم هلته ورسره نبي كريمﷺ واده وكړ او بيا مدينې ته راستون شو .

ابن هشام وايي: ما ته د ابوعبيده د راكړي راپور له مخې چې همدغلته د الله پاک دا قول هم نازل شو (لَّقَدْ صَدَقَ اللَّـهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّـهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا)[2] .

---

(۱) سرف له تنعيم سره نږدې د سيمې نوم دى .

(۲) سورت فتح : (۲۷) . ژباړه : الله پاک د خپل پيغمبر ليدلى خوب رښتيا كړ چې مسجد حرام ته به هرومرو ننوځئ ، كه د الله پاک خوښه شي ، ښه په ډاډ او امن كې به ننوځئ ، چا به سرونه خرولي وي او چا به ويښتان كم كړي وي ، هيڅ راز خوف او خطر به نه محسوسوئ ، الله پاک چې په څه شي پوهېده تاسو پرې نه پوهېدئ او له دې څخه لږ وروسته الله پاک ستاسو لپاره بله فتحه هم ګرځولې ده چې تاسو ته به يې دركړي .

د اتم هجري کال جمادی الاولی په میاشت کې د مؤته غزا

د حج مراسم په دې کال کې هم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، خو نبي کريمﷺ خپله له عمرې اداء کولو وروسرته په مدينه کې د ذي الحجې او محرم او صفر، ربيع الاول او ثاني په مياشتو کې پاتې شو .

د جمادی الاولی په میاشت کې نبي کريمﷺ شام ته د زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زعامت جنګي کاروان واستو، او ورته يې کړه: که زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد نو ټولګی مشر به جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وي، که دا هم شهيد شو نو مشر به عبدالله بن رواحة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وي .

خلک چې کله وتلو ته تيار شول د تګ په مهال نبي کريمﷺ د ګمارلي مشرانو سره خداي په اماني وکړه حالانکه درې زره شمېرنه يې تشکيلوله او سلامونه به يې پرې کول.

خو چې کله خلکو د عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره خدای په اماني کوله په وېر ژړا يې شروع وکړه، خلکو ورته وويل: ولې ژاړې ؟ هغه کړه: لوړه په رب لايزال چې د دنيا مينه او محبت او ستاسو سره مينې څخه هجران مې نه ژړوي، خو د نبي کريمﷺ څخه مې اوريدلي دي چې هغه د الله د کتاب دا ايت ولوست (وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا)[1] خو ولې ما ته معلومات نشته چې په جهنم د تېرېدو په مهال به راسره څه کيږي ؟

مسلمانانو ورته وويل: الله پاک دې ستاسو مل شي او له مرګ ژوبلې پرته مو الله نيک

---

(۱) سورت مريم : (۷۱) . ژباړه : په تاسو کې هېڅ څوک داسې نشته چې په پل صراط (جهنم) به نه تيرېږي ، دغه ستا د رب محکمه پرېکړه ده .

صالحه راستانه کړه .

بیا عبدالله بن رواحه وویل:

لَكِنَّنِي أَسْأَلُ الرَّحْمَنَ مَغْفِرَةً ** وضربة ذَات فرغ تَقْذِفُ الزَّبَدا
أَوْ طَعْنَةً بِيَدَيْ حَرَّانَ مُجْهِزَةً ** بِحَرْبَةٍ تُنْفِذُ الْأَحْشَاءَ وَ الْكَبِدَا
حَتَّى يُقَالَ إِذَا مَرُّوا عَلَى جَدَثِي ** أَرْشَدَهُ اللَّهُ مِنْ غَازٍ وَقَدْ رَشَدَا

❖ زه د الله پاک نه د بخشش ډېره زاري کوم او ورځخه غواړم چې د غټ ټپ (زخم) او په دښمن کې د وینو ناوچې جوړونکي ګوزار توان راکړي .

❖ او یا هم د نېزې د تېز ترین چټک ګوزار توان راکړي چې زر مرګ ژوبله دښمن ته اړوي، داسې ګوزار چې له زړه او ګوګل نه تېرېږي .

❖ چې بیا کله خلک ما باندې تیرېږي او زه مړ یم او داسې ووایي: دا د الله پاک ډېر نیک او صالحه غازي انسان و .

بیا نبي کریمﷺ او نورو خلکو د مجاهدینو کاروان رخصت کړ، کله چې خلک له کاروان څخه راستانه شول عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل:

خَلَفَ السَّلَامُ عَلَى امْرِئٍ وَدَّعْتُهُ ** فِي النَّخْلِ خَيْرَ مُشَيِّعٍ وَخَلِيلِ

❖ په هغه چا مې سلام پاتې شو چې د کجورې ونو سره مې ترې خداي په اماني واخسته، او هغه زما لپاره ډېر ښه رخصت کونکی او نېک دوست دی .

د صحابه و د جهاد کاروان تر هغه مخ په وړاندې لاړ چې په شام کې یې د (معان) د ځمکې په نوم ځای کې واړوله، او په دې وخبرېدل چې هرقل هم د سل زره جنګیالیو په ملتیا د بلقاء په مقام کې تم دي، او نور سل زره سرتیرو هم ورته له لخم، جذام، قین، بهراء، بليّ له قبیلو څخه خپل داډ او اطمینان ورکړی دی، او ورسره یو ځای شوي دي، د ټولو جنګیالیو قومانده یې د بلیّ د قبیلې غړي سره ده، او لومړی مرستیال یې د مالک بن رافله په نوم غړی دی .

مسلمانانو ته د راپور رسېدو سم په معان کې د دوو شپو په اندازه نوره هم تم شول، او جنګي تکتیک لپاره یې خپلمنځی سلا مشورې پیل کړې، ځېنو ویل: نبي کریمﷺ ته

به ليک واستو او د دښمن په شمېر به يې خبر کړو، يا خو به د مرستې لپاره مزيد نوره جهادي قوه راوليږي او يا به راته په جنګ امر وکړي نو جنګ به وکړو .

عبدالله بن رواحة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او د خلکو جذبې يې په خپلو حماسي کلماتو راوپارولې چې:

اى خلکو ! لوړه په رب لايزال چې تاسو د شهادت هغه مډال اوس بد ګڼئ چې تالاش پسې يې راوتي ياست !! مونږ هېڅکله د چا سره د سرشمېرنې په بنسټ په زياتوالي او کموالي، يا د پياوړتوب او طاقت په اساس نه جنګيږو، مونږ د هغه دين په بنسټ د خلکو سره جنګ کوو چې له کبله يې راته الله پاک عزت او احترام رابښلى دى .

پرمخ تګ وکړئ او ورشئ، دوه ښک خويونه مو ملتيا کوي، يا غلبه او يا شهادت .

ټولو خلکو په يو اواز وويل: عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رښتيا خبرې وکړې .

د صحابه کرامو جهادي قوه ترهغه خوځښت وکړ چې د بلقاء له سرحداتو او پولو څخه يې د هرقل او ورسره نصراني عربانو قبيلې بې شمېره لوى لښکر وليد، د دغې سيمې نوم مشارف و، مسلمانانو د بلقاء اړوند مؤته نومې سيمه کې خپل جنګي تدابير ونيول، د ښي اړخ د قوماندې واګې يې بنوعذره د قبيلې غړي قطبه بن قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړې او د لښکر د کيڼ پلو اختيارات يې عباية بن مالک انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړي ول .

زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسولﷺ ورته د کړي خبرې سره ترهغه اوږد مهاله وجنګېد چې د دښمن په نېزو کې ننوت او شهيد شو .

بيرغ جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پورته کړ او ترهغه يې په مېړانه کلک مقاومت وکړ چې نور يې خلاصون نه و، له اس څخه راښکته شو، اس يې ګوډ شل کړ او د دښمن سره يې د نوي جنګ بل پړاو پيل کړ، او دايي ويل چې:

يَا حَبَّـــذَا الْجَنَّــةُ وَاقْتِرَابُهَا ** طَيِّبَةً وَبَارِدًا شَرَابُهَا

وَ الرُّوْمُ رُوْمٌ قَدْ دَنَا عَذَابُهَا ** كَافِرَةٌ بَعِيدَةٌ أَنْسَابُهَا

عَلَيَّ إِذْ لَاقَيْتُهَا ضِرَابُهَا

❖ جنت ځومره ډېر خوندور او ځومر نزدې دی، د جنت اوبه ځومره مزېدراې او یخې ټنډه دي .

❖ د رومیانو خو د عذاب او مرګ ژوبلې ایله موقعه راغله دوی خو کافر او نسبونه یې هم بېلابېل (بې نسبه) دي .

❖ خو که ورسره مخامخ شوم نو سم به یې وډبوم .

ابن هشام وايي: ځیني رښتني علماء چې زه پرې باوري یم راته وویل:

جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنګي بېرغ لوړ رپاند په ښي لاس کې نیولی و چې لاس یې شهید شو زر یې بېرغ کیڼ لاس ته کړ، چې هغه هم شهید شو بیا یې په اړخونو باندې د خپلې سینې په منځ کې ونیو چې بالاخره ټول شهید شهید شو او له دنیا ځخه د درې دیرشت کالو په عمر کې اخرت ته شهید لاړ، د دواړو لاسونو د شهادت په بدل کې به ورته الله پاک په جنت کې دوه وزرې ورکړي او چې چرته وغواړي هلته به پرې الوځي، داسې هم ویل کیږي چې جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یو رومي سرتېرې په دومره مرګوني ګوزار ووهو چې جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې په منځ دوه کړ.

ابن اسحاق وايي: جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله شهید شو بېرغ عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راپورته کړ، د دښمن په لور په اس باندې سپور ورغی، له اس ځخه په راښکته کېدو او نه راښکته کېدو کې زړه نازړه و، بیا یې وویل:

أَقْسَمْتُ يَا نَفْسُ لَتَنْزِلِنَّهْ ** لَتَنْزِلِنَّ أَوْ لَتُكْرِهَنَّهْ
إنْ أَجْلَبَ النَّاسُ وَشَدُّوا الرَّنَّه ** مَا لي أَرَاكِ تَكْرَهِينَ الْجَنَّهْ
قَدْ طَالَ مَا قَدْ كُنْتِ مُطْمَئِنَّهْ ** هَلْ أَنْتِ إلَّا نُطْفَةٌ فِي شَنَّهْ

❖ ای نفسه (زما ځانه) ! په دې مې لوړه پورته کړې ده چې خامخا به جنګ ته ښکته کیږې ، ورنه په زوره به دې کوز او ښکته کړم .

❖ که خلک راټول شي او چغې نارې او وېرونه ژړاګانې پېل کړې نو ستا ولې جنت بدې شي ؟

❖ بلا وخت دې په امن او امان کې تېر کړ ستا مثال لکه په غړکۍ کې د اوبو پاک

صفا ښاځکی دی .

او دا یې هم وویل:

يَا نَفْسُ إِلَّا تُقْتَلِي تَمُوتِي ** هَذَا حِمَامُ الْمَوْتِ قَدْ صَلِيْتِ

وَمَا تَمَنَّيْتِ فَقَدْ أُعْطِيتِ ** إِنْ تَفْعَلِي فِعْلَهُمَا هُدِيتِ

❖ ای نفسه ! که ونه وژل شې هرومرو به خپله ومرې، اوس هسې هم د مرګ او مړینې سخنې ته ننونې .

❖ تا چې د شهادت کومې ارزوګانې درلودې اوس به درته درکړل شي، او که د خپلو ملګرو په پل ولاړې نو هرومرو به په هدایت روان شې .

بیا له اس ښځه راښکته شو، د تره ځوی یې ورله د غوښې ډک هډوکی ورکړ او ورته یې وویل: ته خو د ډېرې سختې ولږې او ستونزې سره مخ شوی یې دا هډوکی واخله او غوښه ترې وخوره چې ملا دې لږه قوي شي .

له هډوکې ښخه یې لږ څه وخوړ، د خلکو شور زوږ یې واورېد، هډوکی یې وغورځو او ویویل: ملګري دې شهیدان شول او ته لا تر اوسه په دنیا کې ژوندی یې ؟ خپله توره یې واخسته او تر هغه وجنګېد چې شهید شو .

بیا جنډه د بنو عجلان د قبیلې غړي ثابت بن اقرم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راپورته کړه او غږ یې کړ چې باید نوی امیر ضرور وګمارئ، تولو ورته وویل: ته مو امیر یې، هغه ورته وویل: زه هېڅکله مشری ته غاړه نه شم کېښودلای، بالاخره هم د خلکو سلا په خالد بن ولید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې راغله، هغه هم لږ څه وړاندې شو بیا پسې مزید نور ولاړ او دښمن نور په شا شو، نو دوی بېرته مدینې ته راستانه شول .

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې چې کله خلکو ته مرګ ژوبله واوښته نبي کریمﷺ وویل: زید بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر هغه مقابل لورې سره وجنګېد چې شهید شو، او بېرغ ترې پرېوت، بیا جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنډه راپورته کړه او ترهغه وجنګېد چې هغه هم شهید شو، نبي کریمﷺ لږ ځنې خاموش شو نو د انصارو مخونه بدل شو چې هسې نه د عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اړوند راپور د دوی د خفګان

سبب جوړ نه شي .

بيا نبي كريمﷺ وويل: بيا جنگي بیرغ عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راپورته کړ او ترهغه يي ميړانه وښوده چې شهيد شو .

بيا يې وفرمايل: هغوی درېواړه ما ته په جنت کې راښکاره شول لکه سړی چې خوب ويني، دسرو زرو په تختونو او پالنگونو ناست وو، خو د عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په تخت او سملاست ځای کې لږ اندک ناسموالی و، ما وپوښتل چې دا ولې ؟ وځوابول شوم چې مخکني دواړه له تيټ او پاس پرته شهيدان شول او عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لږ څه زړه نا زړه و او بيا شهيد شو .

خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله هم د مجاهدينو کاروان له اغيارو څخه په ډه ډه کړه مديني ته راستون شو .

د مجاهدينو کاروان چې مديني ته نژدې شو، د نبي كريمﷺ په ملتيا ټول صحابه کرام او ماشومانو ورته منډې وهل او پرته پاک استقبال يې ورله وکړ، نبي كريمﷺ وفرمايل: ټول بايد ماشومان په غېږو کې پورته کړي او د جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ماشومان ما ته په غېږه کې راکړئ، خلکو ورته عبدالله بن جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ورکړ، نبي كريمﷺ په خپلې سورلۍ سپور هغه په غېږه کې کېنه و .

ځينو خلکو يې لا په مخونو کې خاورې شيندلې چې تاسو ولې د الله پاک په لاره کې له جهاد او مرگ نه بېرته راوتښتېدلئ .

خو ولې نبي كريمﷺ کاروان ته ډاډ ورکړ چې دوی د تېښتې والا نه دي، دوی د چريکي بريدونو ماهرين دي ان شاء الله .

په مؤته کې شهيدان شوي صحابه کرام حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شعري مرثيه کې داسې ياد کړل:

تَـأَوَّبَنِـي لَيْـلٌ بِيَثْـرِبَ أَعْسَـــرُ ** وَهَمَّ إِذَا مَا نَوَّمَ النَّاسُ مُسْهِرُ
لِذِكْرَى حَبِيبٍ هَيَّجَتْ لِي عَبْـرَةً ** سَفُوحًا وَأَسْبَابُ الْبُكَاءِ التَّذَكُّرُ
بَلَى، إِنَّ فِقْـدَانَ الْـحَبِيبِ بَلِيَّـةٌ ** وَكَمْ مِنْ كَرِيمٍ يُبْتَلَى ثُمَّ يَصْبِرُ

رَأَيْت خِيَــار الْمُؤمِنِيْـنَ تَـوَارَدُوا ** شَعُوبَ وَخَلْفًا بَعْدَهُمْ يَتَأَخَّرُ
فَلَا يُبْعِـدَنَّ اللَّهُ قَتْـلَى تَتَـابَعُـــوا ** بِمُؤْتَةَ مِنْهُمْ ذُو الْجَنَاحَيْنِ جَعْفَرُ
وَزَيْـدٌ وَعَبْـدُ اللَّهِ حِيـنَ تَتَـابَعُوا ** جَمِيعًا وَأَسْبَابُ الْمَنِيَّةِ تَخْطِرُ
غَـدَاةَ مَضَـوْا بِالْمُؤْمِنِينَ يَقُودُهُمْ ** إِلَى الْمَوْتِ مَيْمُونُ النَّقِيبَةِ أَزْهَرُ
أَغَـرُّ كَضَـوْءِ الْبَدْرِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ ** أَبِيٌّ إِذَا سِيمَ الظُّلَامَةَ مِجْسَرُ
فَطَـاعَنَ حَتَّـى مَالَ غَيْـرَ مُوَسَّـدٍ ** لِمُعْتَرَكٍ فِيهِ قَنًا مُتَكَسِّرُ
فَصَـارَ مَـعَ الْمُسْتَشْهَدِينَ ثَوَابَـهُ ** جِنَانٌ وَمُلْتَفُّ الْحَدَائِقِ أَخْضَرُ
وَكُنَّـا نَـرَى فِي جَعْفَرٍ مِنْ مُحَمَّدٍ ** وَفَاءً وَأَمْرًا حَازِمًا حِينَ يَأْمُرُ
فَمَا زَالَ فِي الْإِسْلَامِ مِنْ آلِ هَاشِـمٍ ** دَعَائِمُ عِزٍّ لَا يَزُلْنَ وَمَفْخَرُ
هُمْ جَبَلُ الْإِسْلَامِ وَالنَّاسُ حَوْلَهُمْ ** رِضَـــامٌ إِلَى طَـوْدٍ يَرُوقُ وَ يَـقْـهَــرُ
بِهَالِيْلُ مِنْهُـمْ جَعْفَـرٌ وَابْنُ أُمِّــهِ ** عَلِيٌّ وَمِنْهُمْ أَحْمَدُ الْمُتَخَيَّرُ
وَحَمْـزَةُ وَالْعَبَّـاسُ مِنْهُمْ وَمِنْهُـمُ ** عَقِيلٌ وَمَاءُ الْعُودِ مِنْ حَيْثُ يُعْصَرُ
بِهِـمْ تُفْرَجُ اللَّأْوَاءُ فِي كُـلِّ مَأْزِقٍ ** عَمَاسٍ إِذَا مَا ضَاقَ بِالنَّاسِ مَصْدَرُ
هُـمُ أَوْلِيَـاءُ اللَّهِ أَنْـزَلَ حُكْمَـــهُ ** عَلَيْهِمْ، وَفِيهِمْ ذَا الْكِتَابُ الْمُطَهَّرُ

❖ په يثرب کې راباندې دغم او خفګان نوي ستونزمنه لړۍ پیل شوه، چې خلک په مړو خوب پراته دي او په ما شوګيرې کوي .

❖ د خپلو ګرانو ملګرو یاداشتونو مې له سترګو څخه داسې اوښکې راوانې کړې دي چې دارې وهي او د ژړا وير لامل هم د يارانو هجران رايادول وي .

❖ سمه خبره ده چې له ملګرو څخه هجران لويه ستونزه ده که څه هم ښه خلک په هجران ازمول کيږي خو ولې له زغم څخه کار اخلي .

❖ ومې ليدل چې مرګ غوره ترينه خلک واخستل، او ځينې خلک لا پاتې دي چې مړه شوي نه دي .

❖ هغه شهيدان دې الله پاک له مونږ هېڅکله هېر نه کړي چې په مؤته کې شهيدان شوي دي چې يو هم وريکې ددوو وزرونو څښتن جعفر بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

دی.

❖ او زيد بن حارثه او عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه چې په پرله پسې توگه شهيدان شول، حالانکه مرگوني اسباب ورته په ډېر تکبر راروان وو .

❖ د سهار په مهال سپين سور ښايسته سړي (زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)خپله جنگي قوه د مرگ په لورې روانه کړه .

❖ په بنو هاشمو کې د ځوارلسمې سپوږمۍ په څېر روڼ روښانه و چې د خپلې بهادرۍ او بې مثلې مېړانې له کبله په هر ډول تيارو کې ننوتو .

❖ دښمن ته يې د هيڅ گوزار موقعه ورنه کړه او داسې خرپ ترپ يې پرې راواخستل چې د هر گوزار سره به يې پکې نېزې ماتولې .

❖ د نور شهيدانو په ملتيا د جنت او د شنو باغيچو په ثواب د خپلې مېړانې په بدل کې ونازول شو .

❖ مونږ به جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ليدو چې د نبي کريمﷺ د هر امر متعلق کلک منونکی او په خپلې وينا کلک وفادار و .

❖ په بنو هاشمو کې د اسلام د پياوړې کولو لپاره تل تر تله باور وړ ستنې شتون لري، دغه وياړ او پياوړتوب به په کې د هميشه لپاره وي .

❖ بنو هاشم د اسلام لپاره په استقامت کې د غر په څېر دي، او پاتې خلک يې کاڼي کېږې دي چې د يو بل لاندې باندې پرتې وي .

❖ په دوی کې ډېر روڼ مخي او مخور مشران شته دی لکه جعفر، د هغه ورور علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا او د الله محبوب انسان محمدﷺ .

❖ ځينې نور يې لکه حمزه، عباس او عقيل رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دي، د اوبو ارزښت هم له هغه ځايه وي چې له کومه سرچينه اخلي .

❖ کله چې له خلکو څخه د وتلو لاره ورکه شي نو په دوي الله پاک د سترو ستونزو او د جنگ په گرد او غبار منځ ته راغلي تورتمي له منځه وړي .

❖ بنو هاشم د الله پاک هغه دوستان او محبوب خلک دي چې خپل دين او اسلام او

پاک سپېڅلی قران يې په کې نازل کړی دی .

د هجرت په اتم کال رمضان په میاشت کې د مکې فتحه

د مؤتې له جنګي کاروان له لیږدونې وروسته نبي کریمﷺ په مدینه کې د جمادی الاخره او رجب دواړه میاشتې پاتې شو .

پېښه دا وشوه چې بنو بکر بن عبد منات بن کنانه د مسلمانانو به انډیواله قبیله خزاعه باندې نظامي برید وکړ، د دواړو قبیلو ترمنځ د تربګنۍ ستر لامل دا و چې د اسلام نه وړاندې د مالک بن عباد په نوم یو حضرمي اسود بن رزن ته سوګند پورته کړی و، یوه ورځ مالک بن عباد د تجارت لپاره راووت خو چې د خزاعه قبیلې قلمرو ته ننوت مړ یې کړ او چور کړي شمتني یې ورله خپل منځ کې تقسیم کړه، بنوبکر د غچ لپاره راولاړ شول او په خزاعه قبیلې یې یرغل وکړ او په بدل کې یې سړی ووژه .

له اسلام څخه وړاندې د بیا ځل لپاره خزاعه قبیلې په بنو الاسود برید وکړ او کلثوم، سلمی او ذؤیب یې ژوندي ونیول او د حرم په حدودو کې یې له تېغه تېر کړل .

د بنوبکر او خزاعه ترمنځ حالت کړکېچن و چې اسلام وځلید، کله چې د مسلمانانو او قریشو ترمنځ د حدیبې سوله ایز تړون لاسلیک شو، قریشو په نبي کریمﷺ او نبي کریمﷺ په قریشو شروط کېښودل .

یو په کې دا شرط و چې هر څوک له خپلې مرضۍ له مخې کولای شي چې د قریشو او که د نبي کریمﷺ ملاتړ جوړېږي، مجال هر چا ته مفتوح پاتې دی .

بنوبکر ځانونه د قریشو ملاتړ اعلان کړل او خزاعه قبیلې د نبي کریمﷺ سره اړیکې ټینګې کړې .

د دواړو قبیلو ترمنځ د دښمنۍ سړه شوې فضا د بنوبکر د قبیلې د اسود بن رزن الدیلي کورنۍ غنیمت وګڼله، نوفل بن معاویه د خپلې کورنۍ په ملتیا د ځینو نورو بنوبکر سره چې د برید واګې د همدې په لاس کې وې د خزاعه په قبیلې باندې یې د (وتیر) نوم

چينې سره يرغل وکړ، ترخو د ديلي کورنۍ د هغه وګړو غچ واخلي چې په حرم کې يې وژلي وو.
لومړی يې خزاعي ووژه او بيا هر څوک خپلې کورنۍ او قبيلې ته شول د جنګ ډګر لا پسې زور واخست او ګرم شو.
په دې جريان کې قريشو د بنو بکر مرسته وکړه او ورته يې ځينې جګړيز الات او جنګيالي هم واستول او له بلې خوا ورسره د شپې له مخې افرادي مرسته هم وکړه.
خزاعه قبيله چې د جنګ لپاره يې هېڅ تياری نه و نيولی حرم ته پناه يوړه، بنوبکر خپل قائد نوفل ته غږ کړ چې نوفله !! د الله خاطر وکړه نور خو مونږ حرم ته ننوتو !!
نوفل ډېره خوشې خوله وخوځوله چې ای بنوبکر ! نن الله الله نشته، تونډي وکړئ او خپل غچ واخلئ !! عجيبه خبره ده چې په انتقام کې درته حرم درياد شو !! ولې درته د غلا په وخت کې نه دريادېده ؟
که څه هم د شپې له مخې ترې په نظامي بريد کې بنوبکر د منبه په نوم سړی هم وژلی و، خو منبه خپله کمزوری و، د خپلې قبيلې د تميم بن اسود نوم غړي سره ووت، په لاره کې ورته منبه وويل: تميمه ! ځه خپې سپکې کړه، لوړه په رب لايزال چې زه هسې هم د مرګ په کومې کې يم، که هغوی مې ووژني او کنه خپله به مړ کېږم.
په رښتيا هم چې تميم خپې وويستې وتښتېد او منبه يې مړ کړ.
خو د خزاعه قبيلې وګړي حرم ته د ننوتو سره سم د بديل بن ورقاء او د خپل بل انډيوال رافع کور ته ننوتل.
بنوبکر او قريشو دواړه چې کله په خزاعه باندې د مرګ او مړينې نوې لړې پېل کړه هغوی ته يې زيات ځاني نقصان هم واړو، چونکه خزاعه د نبي کريمﷺ په امان او عهد کې وو قريشو پرې د چور چپاول لاس پورته کړ او د حديبې د تړون عهد يې پايمال کړ.
لومړی عمرو بن سالم او بيا د بنو کعب بل غړی د نبي کريمﷺ حضور ته راغلل، د مکې د فتحې ستر لامل هم چونکه دا و، نبي کريمﷺ د خلکو په منځ کې ناست و او

دا مسجد ته راننوت،او ويويل:

يَـا رَبِّ إِنِّي نَـاشِـدٌ مُـحَـمَّـدًا ** حِلْفَ أَبِينَا وَأَبِيهِ الْأَتْلَدَا
قَـدْ كُنْتُـمُ وُلْـدًا وَكُنَّـا وَالِـدَا ** ثُمَّتَ أَسْلَمْنَا فَلَمْ نَنْزِعْ يَدَا
فَـانْصُـرْ هَدَاكَ اللَّهُ نَصْرًا أَعْتَدَا ** وَادْعُ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدَا
فِيهِـمْ رَسُـولُ اللَّهِ قَـدْ تَـجَـرَّدَا ** إِنْ سِيمَ خَسْفًا وَجْهُهُ تَرَبَّدَا
فِي فَيْلَقٍ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِـدًا ** إِنَّ قُرَيْشًا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا
وَنَقَضُـوا مِيثَـاقَـكَ الْمُوَكَّـدَا ** وَجَعَلُوا لِي فِي كَدَاءٍ رُصَّدَا
وَزَعَمُـوا أَنْ لَسْـتُ أَدْعُو أَحَدَا ** وَهُمْ أَذَلُّ وَأَقَلُّ عَدَدَا
هُـمْ بَيَّتُونَـا بِالْوَتِيـرِ هُـجَّـدًا ** وَقَتَلُونَا رُكَّعًا وَسُجَّدَا

❖ اى الله ! زه محمدﷺ ته اواز لوړوم، د خپل او د هغه د پلار ترمنځ تړون او عهد نامه رايادوم .

❖ تاسو لکه د کشرانو او مونږ مو پلارګنی ول، په کړي صلحه کي مونږ هيڅ سرغړونه نه ده کړي .

❖ الله پاک دې درته هدايت وکړي اوسمهال مو جدي مرسته وکړه او د مرستي لپاره نور الله پلوه بندګان هم راوغواړه .

❖ د الله پاک استازى په کې لوړ هسکه غړى ناست دى،که ذلت او د چا له پلوه ورته سپک نظر متوجه شي له غيرته يې ورته مخ مبارک بدل شي .

❖ لکه د څپاند لوى سمندر په څېر خپل مرستندويه جنګي کاروان راواستوه، ځکه چې قريشو د تاسره کړې ژمنه او تړون مات کړى دى .

❖ که څه يې هم له تاسره کړى کلک لوظ مات کړ خو ولې زما د مرګ لپاره يې هم راته د کدا نوم ځاى کې مرګونى کمين نيولى و .

❖ هغوى داسې اټکلوي چې ګڼې زه به هيڅ څوک د مرستې لپاره را ونه غواړم، حالانکه چې هغوى خپله هم ډېر بې وسه او بې کسه دي .

❖ چونکه هغوي په مونږ باندې په (وتير) چينه کې ناڅاپي مرګونى بريد وکړ او مونږ

يې د ركوع او سجدې په حالت كې ووژلو .

نبی كريمﷺ ورته وويل: په ډېره توندۍ به دې مرسته وشي .

له دې وروسته نبي كريمﷺ په اسمان كې وريځ وليده نو ويويل: دا وريځ د بنوكعب د بشپړې كاميابۍ زيرګرې ده .

له دې پړاو وروسته بديل بن ورقاء د خزاعه قبيلې د څه وګړو په ملتيا نبي كريمﷺ ته راغی او د لړې په تېر شوي جريان يې وخبرو، په دې يې هم خبر كړ چې قريشو يې افرادي مرسته هم كړې وه او بېرته مكې ته لاړل .

مكې ته د ستنېدو په حالت كې يې د عُسفان[1] په مقام كې ابوسفيانرَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره وكتل چې قريشو نبي كريمﷺ ته په دې استولی و چې تړون له سره تجديد كړي، او دواړه خواوې به د ژمن ليک حرمت د بيا ځل لپاره نوی كړي، ځكه چې قريشو د بنوبكر سره په مرستې ډېر وډار شول .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د كتو سره سم له بديل څخه وپوښتل چې بديله ! له كومه راغلې ؟ ځكه هغه وپتيله چې دا به هرومرو رسول اللهﷺ ته ورغلی وي .

بديل ورته وويل: نا هلته نه وم تللی، د ساحل په لور مې خزاعه ملګرو ته چكر وركړی و .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپوښتل: ولې محمدﷺ ته نه وې ورښكاره شوی ؟

هغه وويل: نا، بديل چې كله حركت وكړ ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: كه بديل مدينې ته تللی وي ضرور به يې د اوښ په پچو كې زړي وي، ورغی او پچه يې په منځ دوه كړه نو زړي په كې وو، ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سوګند پورته كړ چې بديل ضرور مدينې ته تللی او د محمدﷺ سره يې كتلي دي .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې كله مدينې ته ورسېد تر ټولو لومړی د خپلې لور ام المؤمنين ام حبيبة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا كور ته ولاړ، لور يې له ناست ځای څخه د نبي

---

(۱) عسفان له مكې څه په لږه فاصله كې پرته سيمه ده .

کریمﷺ خپور فرش راغونډ کړ، ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له لور څخه وپوښتل: ايا فرش زما د ناستې وړ نه و او که زه يې وړ نه وم ؟

هغې ورته وويل: دا د نبي کريمﷺ فرش دی هغه پرې کيني، او ته چونکه مشرک او نجس يې، د نبي کريمﷺ په فرش راته ستا ناسته هېڅکله خوښه نه ده .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: له ما څخه وروسته په ډېر شر اوښتې يې .

بيا له کوره ووت او د نبي کريمﷺ سره يې خيالات تبادله کړل خو ولې هغه ورته هېڅ ځواب نه ورکو، وپاڅېد او د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لور ولاړ تر څو د قريشو اړوند د نبي کريمﷺ سره خبرې اترې وکړې خو ولې هغه ترې غوڅ انکار وکړ .

له دې څخه هم وپاڅېد او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لور ولاړ که څه هم هغه ورسره خبرې اترې شريکې کړې خو ولې هغه ورته وويل: خا!! زه به لا نبي کريمﷺ ته ستاسو سفارش کوم ؟ لوړه په رب لايزال چې که يواځې د سرو مېږانو لښکر هم ولرم نو له تاسو سره به پرې جهاد وکړم .

بيا ولاړ او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې تشريف يوړ، چونکه علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کريمﷺ زوم او د فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خاوند و او حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم تازه لوبغاړی شوی و، ايله يې خپرې کولې، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې وويل: له نور هر چا راته ته دکورنۍ په اړيکو کې نږدې يې، له نورو څخه بې تنده او بې مراده راستون شوم، هيله ده چې له حضوره دې بې مراده ستون نه شم .

د نبي کريمﷺ حضور ته راسره لاړ شه او ورته ووايه چې په روانه لړۍ راسره خبرې پېل کړي .

هغه ورته وويل: ابوسفيانه ! ښه به دا وي چې له کومه راغلی يې بېرته ولاړ شې، نبي کريمﷺ دومره کلک او پرېکنده هوډ کړی دی چې مونږ ورسره د خبرو کولو هيڅ توان نه لرو .

بيا ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته وکتل او ورته يې کړه: ای د

محمدﷺ لورې! خوښه دې نه ده چې دغه لوبغاړی ځوي دې د خلکو د سالمې غوښتنې لپاره واستوې؟ چې د وخت تر اخره به پرې د ګرد عربو سردار جوړ شي؟

هغې وويل: زما ځوی لا د منځګړنې توان نه لري، او که يې ولري نو هم به د نبي کريمﷺ په ضد هېڅ چا ته د سرپناه ځايونه ورنه کړي .

بيا يې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: ابوالحسن ! حالات او ظروف خو دغسې تروه ترخه دي، ووايه چې بايد څه وکړم ؟ هغه ورته وويل: ستا د ستونزې د ښه حل اړوند زه هم څه نه شم ويلی، خو دا چې ته خپله د کنانه قبيلې لوی جرګه مار او سردار يې د خلکو ترمنځ وپاځېږه او د سرغوښتنې امان په خپله وغواړه، او له نور کش کړې پرته مکې ته ستون شه .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مسجد کې ودرېد او اعلان يې وکړ چې زه له ټولو خلکو څخه د سر پناه غواړم .

بېرته په خپل اوښ سپور او د مکې په لور وکوچېد، چې کله قريشو ته ورسېد ټولو ورته وويل: نوی تازه معلومات دې څه راوړي دي ؟

هغه ورته وويل: محمدﷺ ته ورغلم، ما به ورسره خبرې کولې خو ولې هغه به هېڅ ځواب نه راکو، بيا ابن ابي قحافه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورغلم په هغه کې هم د خير هېڅ نښې نښانې نه وې، بيا عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورغلم هغه خو بيخي دښمنی ته ناست و، بيا علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورغلم په ټولو کې نرم مزاج او ښه سړی لا هغه و، نېکه سلامشوره يې هم راکړه خو معلومات نشته چې څه ګټه او فايده به ولري او که نه ؟

هغوی وپوښتل: څه فکر يې درکړ ؟ ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: راته يې وويل چې د خلکو ترمنځ پورته شه او د سرساتنې غوښتنه وکړه، نو ما ورڅخه امان وغوښت .

ټولو ورته وويل: ايا محمدﷺ درته اجازه کړې وه ؟ هغه وويل: نا، ټولو ورته وويل: خوار شې په تا يې لوبې ملنډې وهلي دي، بيا نو ستا د امان غوښتنې څه ګټه ؟

هغه ورته وويل: له دې پرته نور هېڅ بله چاره نه وه .

نبي كريمﷺ هم خپله كور كې ويلي و چې د جنگ سازوسامان او اړوند ټول اوزار بيخي تيار كړئ، ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپلې لور عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا كور ته ورغى او هغه د نبي كريمﷺ لپاره د جنگي اوزارو په تيارولو بوخته وه، ورته يې وويل: ايا نبي كريمﷺ درته د تيارۍ اړوند څه ويلي دي؟ هغې وځوابو چې هو، نو ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د دغې نظامي بريد لپاره ښه تيارى وكړ.

او دا يې هم ورڅخه وپوښتل چې د جنگ لپاره به په كوم لور ځي ؟ عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل: د دغې راته هيڅ معلومات نشته.

لږ شيبه وروسته نبي كريمﷺ خلكو ته واورول چې مكې ته روان دى بايد ټول خلك تيارى ونيسي، او دعا يې وكړه چې اى الله ! د قريشو خبر رسان له مونږ څخه ړانده كانه كړه تر څو د هغوى په كلى كور كې پرې د قريشو د ملاتړو په څېر ناڅاپي بريد وكړو، هغه و چې خلكو تيارى ونيو.

نبى كريمﷺ چې كله د تگ پښه اراده وكړه، حاطب بن ابى بلتعه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مكې ته ليک واستو تر څو قريش د نبي كريمﷺ د ستر جگړيز ځواک څخه خبر كړي، او دغه ليک يې يوې ښځې ته د مزدورۍ په بدل كې چې كه په هر صورت وي بايد ورسوي وركړ، ښځې ليک د خپل سر وېښتانو په كوڅيو كې ونغښت او بيا ولاړه.

د حاطب بن ابي بلتعه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په پټې كړنې باندې له اسمانه وحي راغله، نبي كريمﷺ له ځنډ پرته علي بن ابي طالب او زبير بن العوام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا واستول او ورته يې وويل: حاطب بن ابي بلتعه زمونږ د ځواكمنې قوې اړوند قريشو ته د ښځې په منځكړيتوب ليک استولى دى، ترڅو يې له مونږ څخه خبر او ويروي، توندې وكړئ او ښځه راونسئ.

دواړه تر هغه دمه ځغلند مزل وكړ چې بالاخره يې ښځه د ابواحمد د بچو په ځمكه كې راونيوله، له كجاوې څخه يې راښكته كړه خو ليک يې ورسره ترلاسه نه كړ، بيا ورته علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: لوړه په رب لايزال چې نه خو نبي كريمﷺ درواغ ويلي دي

او نه درته مونږ درواغ وايو، هرومرو به راته ليک راکوې ورنه د کلکې پلټنې لپاره به درنه پوښاک وباسو .

ښځې وپتيله چې ليک رانه که په هر شکل وي ضرور اخلي ورته يې وويل: لږ پناه شئ، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې پناه شو، ښځې زر زر خپلې کمڅۍ وسپړتي او ليک يې ترې راوويست او ور يې کړ، هغه و چې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ليک نبي کريمﷺ ته راوړ .

نبي کريمﷺ حاطب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوغوښت او ورته يې وويل: ليک استولو ته څه اړ کړې وې ؟ هغه وويل: په رب لايزال مې دې قسم وي چې تر اوس ګړۍ هم په الله او د هغه په رسول کريمﷺ کلک باوری او ايمان لرونکی يم، د کفر او يا ارتداد په رنځ نه يم اخته، خو چونکه په مکه کې قام قبيل نه لرم، ترڅو هلته پراته بچي او کور ودانه مې د هغوی له تيري څخه سالم پاتې شي په بدل کې مې ورته دغه ليک واستو .

عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: ای د الله رسوله، که ستا خوښه وي نو د منافقت له کبله به د حاطب سر قلم کړم !

نبي کريمﷺ ورته وويل: عمره ! تا ته دا معلومات نشته چې د بدر د جنګ په ورځ الله پاک د بدر ونډوالو ته هر ډول ګناه او تېروتنې بخشش کړي دي .

د حاطب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اړوند الله دايت نازل کړ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُم مِّنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ ۙ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۚ تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ ۚ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ * إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ*لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ * قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ*رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً

لِّـلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)[١] .

نبي كريمﷺ د خپلو ملګرو په ملتيا روژه خوله د رمضان د مياشتې په لسمه ورځ ووت، او د مدينې په ګردو چارو يې ابو رهم غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وګماره، خو چې د عسفان او امج ترمنځ د کديد نوم ځای ته ورسېد روژه يې ماته کړه .

د لس زره مسلمانانو په ملتيا چې کله نبي کريمﷺ ظهران ته ورسېد، نو له بنو سليم څخه ورسره اووه سوه يا د نورو تاريخي روايتونو له مخې زر له بنو سليم او نور زر له بنو مزينه څخه ورسره هم تړل شول، خو بهر کيف په هره قبيله کې اسلام او د مسلمانانو شمېره وه، په دغې ورځ د نبي کريمﷺ سره ټول مهاجرين او انصار وتلي وو، هېڅ څوک ورڅخه نه وو پاتې شوي، نبي کريمﷺ لا تر ظهران نه و رسېدلی چې د قريشو خبر

(١) سورت ممتحنة : (١ – ٥) . ژباړه : ای د ايمان څښتنانو ! هېڅکله هم زما او ستاسې دښمنان په دوستانه مه نيسئ چې ورسره پټ محبت ساتئ ، سره له دې چې هغوی تاسو ته په راغلي حق دين غوڅ کفر کوي ، ستاسو او د پېغمبر له خپلو ټاټوبو څخه د باندې شړلو هوډونه لري ، په دې خاطر چې تاسو ولې په الله پاک چې ستاسو رب دی پرې ايمان لرئ ، خو که تاسو په رښتيا هم زما د خوشحالۍ ګټلو او زما په لار کې د جهاد کولو په خاطر راوتلي ياست ، هېڅ راز پټ او پناه محبت ورسره مه کوئ ، حالانکه زه ستاسو په هر پټ پناه راز او ټولو ښکاره عملونو باندې پوهېږم ، خو که بيا هم څوک دغسې کړنې ترسره کړي په يقيني توګه به له نيغې نه په ډډه شوي يئ * خو که دغه کافران تاسو هر ځای کې راګېر کړئ نو درسره غوڅه دښمني کوي ، خپلې ژبې او لاسونه به درته په راز راز ناخوښو دراوږدې کړي * د قيامت په ورځ به بيا تاسو ته ستاسو خپلولي او بچيان هېڅ ګټه ونه رسوي ، دغه پرېکړې به ستاسو ترمنځ د قيامت په ورځ وشي او الله پاک ستاسو د هر عمل ليدونکی دی * په ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَم او په ور سره مؤمنانو خلکو کې ستاسو لپاره نېکه اقتداء ده چې هغوی خپل قوم ته وويل: مونږ له تاسو او ستاسو له باطلو معبودانو څخه بې زاره يو ، تاسو کافران ياست ، تل ترتله زمونږ او ستاسو ترمنځ د کينې او د دښمنۍ لړې پيل شوه ، او يا خو دا چې په يک او يواځې الله پاک باندې ايمان ولرئ ، خو ابراهيم عَلَيْهِ السَّلاَم خپل پلاره ته وويل چې د الله پاک له لورې عذاب نه دي ذمه وار نه يم ، خو ستا لپاره به بيا هم د الله پاک نه د بخشش سوال کوم ای الله ! په تا مو بروسه ده تا ته درګرځو او تا ته مو درګرځېدنه ده * ای الله ! په کافرانو مو مه ازموه ، ای الله ! بخشش راته وکړه ته يواځې د غلبې او حکمتونو والا ذات يې .

رسان او جاسوسي شبکې ړندې کړې وې، په دې هم نه وو خبر چې ورسره به رسول کريمﷺ څه کړنه کوي ؟

په دغه شپه له کومه ابوسفيان بن حرب، حکيم بن حزام او بديل بن ورقاء د ځېنو راپورونو د لاس ته راوړولو لپاره راووتل، تر څو د نوې لړې اړوند معلومات کشف کړي، خو ولې له بلې خوا عباس بن عبدالمطلب د نبي کريمﷺ سره په لاره کې ليدل کتل کړي و .

ابوسفيان بن الحارث بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عبدالله بن ابي اميه هم دواړه د نبی کريمﷺ سره د مکې او مدينې ترمنځ پرته سيمه (نيق العقاب) کې ليدلو کتلو هڅې وکړې .

د دواړو خواو د ليدنې کتنې منځګړيتوب ام المؤمنين ام سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وکړ .

نبي کريمﷺ ته يې وويل: يو دې دکاکا ځوی دی او بل دې د ترور ځوی دی، نبي کريمﷺ ورته وويل: په کار مې نه دي، د کاکا ځوی خو مې د عزت د لوټولو هر راز هڅې کړي دي، او د ترور ځوی مې هغه خبرې بس دی چې په مکه کې به يې راته کولې .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د نبي کريمﷺ په خبرو وخبرېد خو دا چې په غېږه کې يې ماشوم ځوی هم و ويويل: قسم په الله يا خو به راته اجازه وکړې ورنه د خپل ماشوم ځوی سره مخ په شاړو سر شم تر دې چې دواړه له ولګې تندې ومړو .

نبي کريمﷺ ته چې خبرې راورسېدې، زړه يې پرې وسوځيد او دواړو ته يې د خبرو اترو اجازه ورکړه .

ابوسفيان بن الحارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته د تېرو ټولو بدو کړنو څخه د شعر په ژبه معافي او بخشش وغوښت، او په کې يې د خپل اسلام اظهار هم وکړ:

لَعَمْـرُكَ إِنّـِي يَـوْمَ أَحْمِـلُ رَايَـــةً ** لِتَغْلِبَ خَيْلُ اللَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدِ
لَكَالْمُـدْلِـجِ الْحَيْـرَانِ أَظْلَمَ لَيْلُهُ ** فَهَذَا أَوَانِي حِينَ أُهْدَى وَأَهْتَدِي

هَدَانِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَنَالَنِي ** مَعَ اللَّهِ مَنْ طَرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ
أَصُدُّ وَأَنْأَى جَاهِدًا عَنْ مُحَمَّدٍ ** وَأُدْعَى (وَإِنْ لَمْ أَنْتَسِبْ) مِنْ مُحَمَّدِ
هُمُ مَا هُمُ مَنْ لَمْ يَقُلْ بِهَوَاهُمْ ** وَإِنْ كَانَ ذَا رَأْيٍ يُلَمْ وَيُفَنَّدْ
أُرِيدُ لِأُرْضِيَهُمْ وَلَسْتُ بِلَائِطٍ ** مَعَ الْقَوْمِ مَا لَمْ أُهْدَ فِي كُلِّ مَقْعَدِ
فَقُلْ لِثَقِيفٍ لَا أُرِيدُ قِتَالَهَا ** وَقُلْ لِثَقِيفِ تِلْكَ: غَيْرِي أَوْعِدِي
فَمَا كُنْتُ فِي الْجَيْشِ الَّذِي نَالَ عَامِرًا ** وَمَا كَانَ عَنْ جَرًّا لِسَانِي وَلَا يَدِي
قَبَائِلَ جَاءَتْ مِنْ بِلَادٍ بَعِيدَةٍ ** نَزَائِعَ جَاءَتْ مِنْ سِهَامٍ وَسُرْدَدِ

❖ زه په دې لوړه پورته کوم چې د محمدﷺ پر ضد چې مې کله د لات د لښکر جنګي بیرغ واخست تر څو د محمدﷺ په لښکر بریا ومومي .

❖ نو د شپې تورو تروږمو کې لکه د بې کوره په څېر حیران دریان وم چې څه وکړم ؟ خو چې اوس ګړی راته د خیر لارې وښول شوې زه ورته غاړه ږدم .

❖ د خیر ښېګړې لارې او ارشادات راته هغه چا وکړل چې ما به ورسره کلک مقاومت او هم شړلو ته مې اړکړی و، خپله مې دغه خیر نه دی تر لاسه کړی .

❖ د محمدﷺ څخه په دفاع کې به زه اوس تر ډېره لړې په پیاوړي عزم لاړ شم .

❖ هغه څوک بيخي نشت شمېرل کیږي چې ددوی په مرضۍ روان نه وي، که څه هم مخالف خوا ډېر هوښیار اوځېرک وي خو په دې به ملامته ولی شي .

❖ که څه هم د مسلمانانو سره زه نه یم یو ځای شوی او نه راته په هر مجلس کې د خیر خبرې شوې دي خو غواړم چې راضي يې کړم .

❖ ثقیف ته ووایئ چې زه درسره شخړې نه غواړم او په دې يې هم وخبروئ چې له ما پرته نورو ته دړکې ورکړئ .

❖؟؟؟؟؟؟؟

❖؟؟؟؟؟؟؟

تاریخ پوهان زیاتوي چې ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ورته کله (وَنَالَنِي مَعَ اللَّهِ مَنْ طَرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ) وویل نبي کریمﷺ په سینه کې ووهو او ورته يې کړه: له مکې څخه

مې د شړلو ټول زيار تا په غاړه درلود .

نبی کريمﷺ لا د ظهران په دره کې و چې عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: ای د قريشو سهاره ! که نبی کريمﷺ مکې ته په زور ننوځي او دوی يې مخې ته تسليم رانه شي، نو دا به د قريشو لويه بيخ کني وي .

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: زه د نبي کريمﷺ په سپينه قچر سپور او د مکې په لور په دې خاطر وتپېدم چې کېدای شي چرته په لاره کې کوم د خس او خاشاک ټولونکی يا د شيدو يا د نور کوم حاجت لټونوال په مخه راشي ترڅو يې له نبي کريمﷺ څخه وخبروم او قريش د امان غوښتنې لپاره را ووځي مخکې له دې چې هغه مکې ته د ورسره ځواک په زور ننوځي .

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: لوړه په رب لايزال چې زه لا ددغې کمشکش اړوند ووتم ناڅاپه مې د ابوسفيان او بديل بن ورقاء منځنۍ خبرې واورېدې، ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: د ننې شپې په څېر داسې اورونه او جنګي کاروان مې هېڅ چرته نه دی ليدلی!

بديل ورته وويل: په لوی الله قسم چې دا به ضرور د خزاعه قبيله وي، شايد جنګ او غيرت راپارولي وي .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: نا خزاعه ډېر ټيټ موراله او ملاتړ يې هم کم دی، زما له اند خو ډېره لرې ده چې دا دې د هغوی جنګي کاروان او يا اورونه وي .

خو چې ما يې خبرې واورېدې ورته مې غږ کړ چې ابوحنظله !! هغه راته کړه: ابوالفضل يې ؟

ما ورته کړه: هو .

هغه وويل: زما مور او پلار درڅخه زار قربان شه ته دلته څه کوې ؟

ما ورته کړه: ابوسفيان! غرق شې! نبی کريمﷺ د پياوړي جنګي کاروان سره دغه دی تم دی، سبا به د قريشو څومره بده ورځ وي ؟

هغه وويل: ستا نه دې زما مور او پلار قربان شي اوس بايد څه وکړی شي ؟

ما وویل: لوړه په رب لایزال چې که دربانديې برلاسی شي سر به دې له تنې څخه جلا کړي، ما پسې وروسته په قچر راسپور شه تر څو نبی کریمﷺ ته دې بوځم او د سر پناه درته درکړي .

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مې له ځان سره سپور کړ او نور دواړه د لارې ملګري يې په شاه ولاړل، د هر چا په کورنۍ او اور چې به تېرېدو خلکو به له يو بل څخه پوښتل چې په قچره باندې سپاره خلک څوک دي ؟ چونکه قچره د نبي کریمﷺ وه له لیدو سره سم به يې وویل: د نبي کریمﷺ تره دی .

کله چې د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر اوره ورسېدو ر اته پاڅېد او وېويل: څوک يې ؟ خو چې سترګې يې په ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ولګېدې ویویل: خا ! خا ! دا خو د الله دښمن ابوسفیان دی !! الحمدلله چې له سابقه کومې ژمنې او سولې او سرساتنې پرته مې په ګېر راغی .

د نبی کریمﷺ پلو ته چټک ولاړ ترڅو له ما څخه وړاندې نبي کریمﷺ وخبروي، ما هم پسې سورلۍ تونده کړه تر دې زه ورڅخه مخکې ورسېدم .

له قچرې څخه مې زر ټوب کړ، زه او هغه دواړه نبي کریمﷺ په حضور کې عارض شول، هغه ورته وویل: د الله دښمن ابوسفیان له سرساتنې اړوند کومې ژمنې پرته الله په ګېر راوست، که دې خوښه وي چې سر يې قلم کړم !

ما ورته وویل: ای د الله رسوله ! ما ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته سوله او امان ورکړی دی.

نبی کریمﷺ ته کېناستم او له سر څخه مې ونیو او ومې ویل: زما پرته به ورسره نن شپه هېڅ څوک جرګه مرکه نه کوي .

خو دا چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې د مرګ خبره بارها یادوله ما ورته کړه: عمره !! لږه ساه واخله، چونکه ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عبدالمطلب زی دی نو ځکه په کلکه او یوه ولاړ يې ! که دا د بنو عدي کوم غړی و نو بیا به دې دریځ دومره ټینګ نه و !!

هغه راته وویل: عباسه ! لږ په ارام شه، د خپل پلار خطاب له اسلام څخه هم راته ستا

اسلام ډېر محبوب و چې کله دې اسلام ته غاړه کېښوده .

بیا نبي کریمﷺ وویل: عباسه !رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځه ولاړ ه شه، اوس یې کور کاله ته بوځه او سهار یې راوله .

له ځان سره مې بوت، خو چې شپه یې راسره تېره کړه د سهار په مهال مې بېرته د هغه په حضور کې وړاندې کړ، نبي کریمﷺ ورته وویل: ابوسفیانه !! خوار شې ! تر اوسه دې مازغه خلاص نه شول چې له الله پرته بل څوک برحق معبود نشته ؟ هغه وویل: څومره د زغم او شریف او په ښه توګه خپلولي پالونکی یې !! له تا دې زما مور او پلار قربان شي که د الله پاک پرته نور معبودان سم وای نو زما مرستندویه به وو که نه !!

بیا ورته نبي کریمﷺ وویل: ایا اوس ګړئ په دې پوهېږې چې زه د الله رسول یم ؟

ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل: څومره حوصله او شرافت لرې ! څومره ډېر ښه خپلولي پالونکی یې، له تا څخه دې زما مور او پلار قربان شي، لوړه په رب کائنات چې ستا د رسالت اړوند اوس هم په زړه کې لږ څه شک او شبهه لرم !!

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: خوار شې !! وړاندې له دې چې سر دې قلم شي د شهادت او اسلام کلمه ووایه .

هغه و چې د شهادت کلمه یې وویله او مسلمان شو .

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: ما نبي کریمﷺ ته وویل:ابوسفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ویاړ مینوال دی، هېله ده په څه یې ونازوې .

نبي کریمﷺ وویل: ولې نه، که د ابوسفیان کور ته څوک ننوت، سر یې بې خطره دی،که چا د ځان پسې دروازه بنده کړه هم سر یې بې خطره دی، او که مسجد ته څوک ننوتل هغه ته هم امن حاصل دی .

کله چې دواړه وپاڅېدل چې لاړ شي، نبي کریمﷺ خپل تره عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل: د ناو په لوړه څوکه یې له ځان سره کېنوه، تر څو د الله لاتعداده لښکرې ووینې .

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: نبي کریمﷺ د راته کړې امر سره سم مې د درې په تنګه

خوله کې د غونډې په سر کېنو، هره قبيله به د خپلې جنډې سره تېرېده، د تېرېدو په مهال به ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ضرور پوښتل چې دا څوک دي ؟

څه خلک تېر شول هغه وپوښتل دا څوک دي ؟

ما وويل:دا بنوسليم دي، هغه وويل: په بنو سليم مې ټنډه بيخي تروه ترخه نه ده .

بيا بله قبيله راغله له تېرېدو سره يې وپوښتل: دا څوک دي ؟ ما ورته کړه: دا مزينه قبيله ده، هغه وويل په مزينه قبيله مې ټنډه نه ده خرابه .

لنډه دا چې د هرې قبيلې اړوند به يې راڅخه پوښتل او زما د ځواب سره به يې راته ويل چې په دوی مې وچولی نه تريويږي، ناګهانه شين لوي اژدها لښکر رابښکاره شو چې په جنګي وسپنيز پوښاک سمبال وو چې له مهاجرينو او انصارو څخه تشکيل شوی و، په ډېره حيرانونکي اسلوب يې وپوښتل: سبحان الله !! دا څوک دي ؟

ما ورته کړه: دا نبي کريمﷺ د مهاجرينو او انصارو په ملتيا راروان دی .

هغه وويل: په دوی د چا جګړيزه قوه نه بره کيږي، عباسه ! داسې بريښي چې د وراره قوت او ټولواکي دې پياوړې ده .

ما ورته کړه: قوت او ټولواکي نه بلکې نبوت ...

هغه وويل: اوس به خامخا دغسې وايو .

بيا ورته ما وويل: بايد په چټکه توګه اوس ګړی خپل قوم ته ولاړ شو، د رسېدو سره سم يې په لوړ غږ وويل: محمد درته په بې شمېره جنګي کاروان کې نږدې راروان دی چې تاسو يې د مقابلې هېڅ توان نه لرئ او نه درسره د مقابلې څه چاره شته، زر شئ که د ابوسفيان کور ته څوک ننوت نو په امن کې به وي .

هندبنت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورو پاڅېده او له بريتانو څخه يې ونيو او ورته يې کړه: راشئ او دا پېړ پړسېدلی چاغ پونډور ووژنئ چې د قوم لپاره بد زيري راوړي .

هغه ورته وويل: په ځان غره نه شئ داسې جنګي کاروان راروان دی چې مقابله ورسره ستاسو له توان څخه پورته ده، خو که د ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کور ته هر څوک ننوځي له لښکر څخه به په امن کې وي .

ټولو ورته وويل: تباه شې ! ستا په کور کې څه خير او برکت دی چې مونږ پکې بچ او سالم پاتې شو ؟

بيا يې غږ کړ: که هر څوک د ځان پسې د خپل کور دروازه رابنده کړي هغه هم له خطره ووت او که مسجد حرام ته څوک ولاړ شي هم به په امان کې وي .

عبدالله بن ابي بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: نبی کريمﷺ چې کله هم ذو طوی ته ورسېد، له يمني سرې ټوټې له نيمايي څخه يې پګړۍ وتړله او په خپلې سورلۍ به يې الله ته د شکر لپاره سر دومره ټيټ کړ چې ګيره مبارکه به يې له زين څخه لګېدله .

اسماء بنت ابي بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: ابوقحافه چې د سترګو ديد يې هم له لاسه ورکړی و، خپلې کشرې لور ته وويل: لورګۍ ! لږ د ابوقبيس په غر مې پورته کړه او دغه مهال نبي کريمﷺ په ذو طوی کې و، بيا يې وويل: لور جانې ! په سترګو خودرته څه نه ښکاري ؟ هغې ورته وويل: ولې نه ډېر لوی لښکر مې وليد .

ابوقحافه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: زما له اند چې جنګي کاروان تقسيموي!

بيا يې ورته لور وويل: لښکرې خورې ورې لاړې !!

ابوقحافه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: په ډېره توندۍ مې کور ته بوځه .

لور يې له لاسه ونيو او د کور په مخ يې روان کړ خو چې څنګه تر کوره رسېده اسلامي لښکرې ورته راورسېدې، دا چې د لور په غاړه کې يې د سپينو زرو اميل و، د مخامخ کېدو سره سم ترې يو سړي وشکو .

لور يې وايي: نبي کريمﷺ چې په عمومي توګه مکې ته او په ځانګړي توګه مسجد حرام ته ننوت، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته خپل پلار لاس نيولی راوست، نبي کريمﷺ ورته وويل: دا بوډا دې ولې په کور کې نه پرېښود، هلته بايد زه ورغلی وی .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: ته نه، بايد دی دې خواته راشي، د نبي کريمﷺ مخې ته يې کېنو، هغه ورله په سينه لاس راښکو او ورته يې وويل: اسلام راوړه، نو هغه د شهادت کلمه وويله او اسلام يې راوړ.

خو ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله هم راوست نو سر يې تک سپين و، نبي کريمﷺ

ورته وويل: د وېښتو رنګ يې بدل کړئ .

بيا ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ودرېد اوغږ يې کړ چې زما د خور لاکټ (هار) چا اخستی دی؟ خو ولې هېڅ چا ځواب ورنه کړ.

خور ته يې وويل: د غاړې هار دې الله سره ذخيره کړه، په داسې ورځ ډېر زيات خيانتونه کيږي .

د مکې او حنين او طائف په غزاګانو کې د نبي کريمﷺ د مهاجرينو ملګرو شعار (عبدالرحمن زي) او د خزرج شعار (عبدالله ز) او داوس شعار (عبيدالله زي) و.

نبي کريمﷺ له خپلو نېکو ارشاداتو له مخې خپلو جنګي قومندانانو ته توصيه وکړه چې بايد مکې ته د ننوتو سره هېڅ څوک مړه يا ژوبل نه کړي، مګر د ځينو خلکو نومونه يې ورته واخستل که د کعبې د پردو پورې ولې نه وي نښتي بايد ووژل شي.

د عامر بن لؤی څهحه يې ورته عبدالله بن سعد په ګوته کړی و، د دې د وژلو قرار يې ځکه صادر کړ چې دی کله هم اسلام راوړ نو نبي کريمﷺ د وحي په ليکلو وګماره، بېرته مرتد او مکې ته مشرک ستون شو، چونکه د عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رضاعي ورور و نو همدې ته يې پناه يوړه، تر هغه يې پټ او پناه کړ چې د خلکو جوش او خروش ښه غلی شو ، بيا يې نبي کريمﷺ ته راوست او امان يې ورله وغوښت، ويل کيږي چې نبي کريمﷺ تر ډېره ارام او خاموش و، وروسته يې وويل: امان ورته ورکړل شو، چې عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کله له مجلس څخه پورته شو نبي کريمﷺ ناستو خلکو ته وويل: تر ډېر مهاله په دې خاموش شوم چې تاسو کې به ترې څوک سر ووهي ؟ يو انصاري وويل: ما ته به دې لږه اشاره کړې وه، هغه ورته وويل: پيغمبر هېڅ کله په اشارو باندې قتلونه او وژنې نه کوي[١] .

له بنو تميم بن غالب نه يې د عبد الله بن خطل په وژلو توصيه کړې وه، دا ځکه چې

---

(١) ابن هشام وايي : بيا عبدالله بن سعد اسلام راوړ او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د خپل واک په دور کې په ځينو دندو ګمارلی و ، له هغه وروسته ورته عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دندې ورکړې وې .

دی هم اسلام راوړی و، نو نبي کریمﷺ د صدقاتو او زکاتونو راټولولو پسې واستو، د خدمت لپاره یې ورسره خادم واستو تر څو خدمت یې وکړي، یو ځای کې یې دمه کېښوده، خادم ته یې وویل: سیرلی راته ذبحه او خوندوره وریته تړې وکړه .

عبدالله بن خطل ویده شو خو چې له ارامه ویاڅېد نو خادم یې د خوراک ښاک هېڅ بندوبست نه و کړی، خادم یې ووژه او مکې ته مشرک ستون شو .

د عبدالله بن خطل دوه سندرغاړې هم په وژلو محکومې شوې وې چې د نبي کریمﷺ په ضد به یې بد رد او له سپورو ستغو ډکه هجوه کوله .

د مقتولینو په لسټ کې حویرث بن نُقَید هم و چې په مکه کې به یې نبي کریمﷺ ته د زیان او تکلیف لاس ور اوږد و .

نبي کریمﷺ د مِقْیَس بن صبابة په قتلولو هم امر کړی و، ځکه چې یو انصاري یې ورور په ناخبرې او تېروتنې کې وژلی و، نو دې پرې قصاصا په ناحقه توګه قتل او مکې ته مشرک ستون شو .

د عبدالمطلب زو د ساره په نوم وینځه هم د مقتولینو په لسټ کې وه، ځکه چې دې به هم نبي کریمﷺ په مکه کې ډېر زیات تکلیفو .

د مطلوبو خلکو په لسټ کې عکرمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم و .

د عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کوروداني ام حکیم بنت الحارث بن هشام خو اسلام راوړ خو ولې عکرمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یمن ته فراري شو، ښځې یې له نبي کریم ﷺ څخه د سر امان واخست، او بیا یمن ته د هغه پلټنې پسې لاړه تر څو یې مکې ته راوست او اسلام یې راوړ .

د عبدلله بن خطل مرداره وینه د سعید بن حریش او ابو برزة اسلمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په توره وبهېده .

مقیس بن صبابة د خپل قوم او قبیلې اړوند غړي نمیله بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ووژه، بیا به د مقیس خور ویل:

لَعَمْرِي لَقَدْ أَخزَى نُمَيْلَةُ رَهْطَهُ ** وَفَجَّعَ أَضْيَافَ الشِّتَاءِ بِمِقْيَسِ

فَلِلَّهِ عَيْنَا مَنْ رَأَى مِثْلَ مِقْيَسٍ ** إِذَا النُّفَسَاءُ أَصْبَحَتْ لَمْ تُخَرَّسِ

❖ په الله قسم چې نميله خپل قام قبيله سپکه کړه او د مقيس په مرگ يې د ژمې ميلمنو لړي ودروله .

❖ هغه سترگې دې الله بابرکته لري چې د مقيس په څېر هستي يې ليدلي وي، د مقيس له مړيني وورسته به څوک د لنگون اخته مېندو ته د زږوني خوراک هم نه شي ورکولی .

د ابن خطل يو ه سندرغاړې په تېښته بريالی شوه خو ولې له بلې لپاره امان وغوښتل شو نو نبي کريمﷺ ورته امان ورکړ .

ساره ته يې هم د سر حفاظت امان ورکړی و، د عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خلافت کې د يو سړي د اس دخپو لاندې شوه او مړه شوه .

حويرث بن نقيذ د علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاس ووژل شو .

ام هانئ بنت ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: نبي کريمﷺ چې کله مکې ته له برنی برخې څخه راننوت، ما ته مې دوه ليورونو پناه راوړه، څکه چې ام هانئ په بنو مخزومو کې د هبيره بن ابي وهب کور ودانه وه، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما ليورونو ته په سختو الفاظو د وژلو دړکې ورکړې وې چې سوگند په الله هرومرو به يې وژنم، ما ورپسې دروازه بنده کړه او نبي کريمﷺ ته راغلم، چونکه د مکې په بره برخه کې هغه په غسل بوخت و، او غسل يې هم له داسې خانک څخه کول چې په اوبو کې د وړو اثرات ليدل کېدل، او فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته د پناهی انتظام نيولی و، له غسل وروسته يې د سهار څاښت اته رکعته وکړل او بيا يې ما ته خپل مخ راوگرځو، راته يې ښه راغلاست هم ووايه او يې وپوښتل چې څنگه راغلې يې؟ ما ورته د مخزوميانو د پناه گزينو او علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روانه لړې واوروله .

هغه وويل: هغه څوک به په امن کې وي چې تا ورته ا من ورکړی وي، او ته چې چا ته امن ورکړې مونږ هم ورته امن ورکو، خير دی علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به يې نه وژني .

صفيه بنت شيبه وايي: نبی کريمﷺ چې کله د مکې فتحه بشپړه کړه، بيت الله ته

راغی او ورڅخه يې اووه ګردشته (طوافونه) وکړل، په لاس کې ورسره امساباندې به يې رکن ښکلو .

د طواف له بشړېدو وروسته يې عثمان بن طلحه راوغوښت او ورڅخه يې د کعبې کونجيانې واخستې، د کعبې دروازې ورته خلاصې کړی شوې، دننه ننوت او په داخل کې يې له لرګو جوړه شوې کوتره درې وړې او بې هوده وغورځوله .

ټول خلک ورته راغونډ شول او هغه لوړهسک د کعبې په دروازه ودرېد .

ابن اسحاق وايي: ځينې تاريخ پوهانو راته وويل: نبي کريمﷺ د کعبې په دروازه ورډېد او غږ يې کړ:

له الله پرته هېڅ د عبادت بل برحق معبود نشته، هغه خپله وعده رښتيا کړه او د خپل بنده يې بشپړه مرسته وکړه، هغه ټولې کفري لښکرې يک او يواځې تري تم کړې .

د کعبې د خدمت او د حاجيانو خړوبولو پرته ټول جاهلي جاه او جلال او وينه او ټولې ځانګړنې زما له خپو لاندې دي .

په دې ښه پوهېږئ چې قصد ته ورته خطايي قتل او د تېروتنې جاني نقصان په لرګي او کوتک او يا هم د دُورې وهلو له مخې که منځ ته راشي، دروند ديت لري، ديت له هغو سلو اوښانو څخه عبارت دی چې څلوېښت اوښان به په کې دلنګون په حالت کې وي.

ای قريشو ! له تاسو څخه الله پاک ټول د جاهليت خويونه او عادتونه او د خپلو پلرونو او نيکونو وياړونه پورته او ريز مريز کړل .

ټول خلک د ادم ځاوزاد دی، او ادم عَلَيْهِ السَّلاَمُ له خاورې پيدا دی، بيا يې دا ايت ولوست (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَ أُنثَىٰ وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَ قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّـهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ)[۱]

---

(۱) سورت حجرات : (۱۳) . ژباړه : ای ټولو خلکو ! مونږ تاسو له يو نارينه او زنانه څخه پيدا کړي ياست او ستاسو ترمنځ پېژندګلو لپاره مو تاسو قبيلې او بېلابېل قومونه جوړ کړي يئ ، په تاسو کې الله ته غوره ترين هغه دی چې ورڅخه ډېر ډاريږي ، الله تعالی پوهه او خبردار ذات دی .

بیا یې وویل: ای قریشو ! تاسو څه اټکلوئ چې زه به درسره اوسمهال څه څه وکړم ؟
ټولو ورته وویل: د ډېر خیر او ښېګړې امید درڅخه ساتو، ځکه چې ته خپله هم په خورا ښه انسانیت سمبال او د خورا ښه سړي ځوی یې .
نبي کریمﷺ وویل: په ازادانه طور ولاړ شئ تاسو ټول ازاد یئ .
بیا نبي کریمﷺ په مسجد حرام کې ناست و چې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته د کعبې کونجیانې راوړې اوورته یې وویل: ای د الله رسوله ! الله درباندې ښه ورحمېږه د کعبې د زائرینو او میلمه پالنې په څېر د کعبې د کونجیانو ساتنې دنده هم مونږ ته راکړه .
نبي کریمﷺ د عثمان بن طلحه اړوند پوښتنه وکړه چې چرته دی ؟ عثمان بن طلحه ورته راوستل شو او ورته یې وویل: نن د وفاء ورځ ده، نن د نېکې رویې ورځ ده، د کعبې کونجیانې له ځان سره سمبال کړه .
هشام وایي: ځینې اهل علمو راته وویل چې نبي کریمﷺ کله د مکې په ورځ کعبې ته ننوت نو د ملائکو او ابراهیم عَلَيْهِ السَّلاَمُ په نوم جوړ شوي بوتان یې ولید، د ابراهیم عَلَيْهِ السَّلاَمُ په نوم جوړ شوی تصویر ته یې په لاس کې غشی ورکړی و، نبي کریمﷺ وویل: الله دې مشرکان نیست او نابود کړي، د ابراهیم عَلَيْهِ السَّلاَمُ د غشو سره څه تعلق و؟ (مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَـٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ)[1]
ابوسفیان بن حرب، عتاب بن اسید او حارث بن سهیل رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې درېواړه د کعبې په دالان کې ناست وو او نبي کریمﷺ مسجد حرام ته راننوت، بلال ته یې امر وکړ چې اذان وکړي .
عتاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل: دا په اسید د الله ځانګړی احسان دی چې له دې اواز له اورېدو وړاندې مړ دی، کنه په دې اذان به ډېر زورېدلی و !!

(۱) سورت ال عمران : (٦٧) . ژباړه : ابراهیم علیه السلام خو نه یهودي اونه هم نصراني و ، هغه خو په توحید کلک ولاړ مسلمان و چې بیخي مشرک نه و .

حارث بن هشام وويل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : كه دا دين په رښتيا هم سم وی ما به ارومرو ورته غاړه ورکړې وه .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: كه هر څه مې وويل نو دا ګټکی به نبي كريمﷺ ته ټول حالات واوروي .

نبيﷺ راغی او دریواړو ترمنځ روانه لړی يې ورته واوروله، حاث او عتاب دواړو په يو اواز (أَشْهَدُ أَنّ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا الله وأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ) كلمه وويله او ورته يې دا هم وويل: زمونږ له دریواړو پرته دغلته نور هيڅ څوک نه وو چې تا ته يې زمونږ جريان دراوورولی وی .

ابن هشام وايي:عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د مكې د فتحې په ورځ نبی كريمﷺ په خپله سورلۍ مكې ته ننوت، له كعبې څخه يې طواف وكړ، د كعبې چارچاپېر بوتان ايښي وو، د هغه سره په لاس كې په امسا به يې په مخ وتومبل په شا به پرېوتل او له شا څخه به يې وتومبل په مخ به را پرېوتل او دړې وړې به شول او دا ايت به يې ويل چې (وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ ۚ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا)[(١)] .

ځينې اهل علم چې روايت كې مې ورباندې باور دی راته وويل: نبی كريمﷺ د مكې د فتح په كال له بيت الله څخه طواف كو چې فضالة بن عمير يې د وژلو غوڅه اراده وكړه، خو چې كله ورنږدې شو نبي كريمﷺ ورڅخه وپوښتل چې ايا فضاله ته يې ؟ هغه وويل: هو د الله رسوله ! زه فضاله يم .

نبي كريمﷺ ورته وويل: له ځان سره څه خبرې اترې كوې ؟ هغه وويل: خبرې نه كوم ذكر اذكار وايم .

نبي كريمﷺ ورته وويل: له الله څخه ښښنه وغواړه او بيا يې ورته وخندل، تر هغه يې ورته په زړه لاس ايښی و چې د زړه ټكان يې ختم شول .

---

(١) سورت اسراء : (٨١) . ژباړه : حق راغی اوباطل له منځ ولاړ او په يقين سره چې باطل به هرومرو له منځه ځي .

فضاله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: زما له سيني نه هغه لا لاس نه و پورته کړی چې د الله پاک په ټولو مخلوقاتو کې راته محبوب ترين همدا و .

فضاله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ولاړ او دا يې وويل:

قَالَتْ هَلُمَّ إِلَى الْحَدِيثِ فَقُلْتُ لَا ** يَأْبَى عَلَيْكَ اللَّهُ وَالْإِسْلَامُ
لَـوْمَـا رَأَيْـتِ مُحَمَّـدًا وَقَبِيـلَـهُ ** بِالْفَتْحِ يَوْمَ تَكَسَّرَ الْأَصْنَامُ
لَـرَأَيْـتِ دِيـنَ اللَّهِ أَضْـحَى بَيِّنًا ** وَالشِّـرْكُ يَغْشَـى وَجْهَـهُ الْإِظْـلَامُ

❖ يوې ښځې راته وويل چې د بنډار لپاره راشه، ما ورته وويل چې نا، دغه بنډارونه له تاسره الله او اسلام دواړو غندلي دي .

❖ که د مکې د فتحې په ورځ دې محمدﷺ او د هغه لښکرې ليدلی وی چې بوتان هم په کې ريز مريز شول .

❖ نو د الله پاک رالېږلی دين به دې څرګند او خورا روښانه ليدلی وی چې د شرک په مخ د تورتمونو تيارو لړي هم راخوره پرته وه .

ابن اسحاق وايي: د مکې فتحې لپاره نبوي جنګي کاروان نږدې لس زره ته غځېده، اووه سوه له بنو سليم څخه او ځينې تاريخ پوهان وايي چې بلکې دوی زر نفره وو .

له بنو غفار څخه څلور سوه، له مزينه څخه يو زر او درې ګډونوال وو .

نوره پاتې شمېره له قريشو مهاجرينو او انصارو او له بنو تميم او قيس او اسد او نورو ملاتړو قامونو قبيلو څخه تشکيل وه .

د مکې د فتح اړوند حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا شعرونه وويل:

عَفَتْ ذَاتُ الْأَصَابعِ فَالْجِوَاءُ ** إِلَى عَـذْرَاءَ مَـنْـزِلُـهَـا خَــــلَاءُ
دِيَارٌ مِنْ بَنِي الْحَسْحَاسِ قَفْرٌ ** تُعَفِّيهَا الرَّوَامِسُ وَالسَّمَاءُ
وَكَـانَتْ لَا يَـزَالُ بِهَـا أَنِيسٌ ** خِلَالَ مُرُوجِهَا نَعَمٌ وَشَاءُ
فَدَعْ هَذَا، وَلَكِنْ مَنْ لِطَيْفِ ** يُؤَرِّقُنِي إِذَا ذَهَبَ الْعِشَاءُ
لِشَعْثَـاءَ الَّتِـي قَـدْ تَيَّمَتْـهُ ** فَلَيَسَ لِقَلْبِهِ مِنْهَا شِفَاءُ
كَـأَنَّ خَبِيئَـةً مِنْ بَيْـتِ رَأْسٍ ** يَكُونُ مِزَاجَهَا عَسَلٌ وَمَاءُ

إِذَا مَا الْأَشْرِبَاتُ ذُكِرْنَ يَوْمًا ** فَهُنَّ لِطَيِّبِ الراح الْفِدَاء
نولّيها الْمَلَامَةَ إِنْ أَلَمْنَا ** إِذَا مَا كَانَ مَغْثٌ أَوْ لِحَاءُ
وَنَشْرَبُهَا فَتَتْرُكُنَا مُلُوكًا ** وَأُسْدًا مَا يُنَهْنِهُنَا اللِّقَاءُ
عَدِمْنَا خَيْلَنَا إِنْ لَمْ تَرَوْهَا ** تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدُهَا كَدَاءُ
يُنَازِعْنَ الْأَعِنَّةَ مُصْغِيَاتٍ ** عَلَى أَكْتَافِهَا الْأَسَلُ الظِّمَاءُ
ظَلَّ جِيَادُنَا مُتَمَطِّرَاتٍ ** يُلَطِّمُهُنَّ بِالْخُمُرِ النِّسَاءُ
فَإِمَّا تُعْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا ** وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغِطَاءُ
وَإِلَّا فَاصْبِرُوا لِجِلَادِ يَوْمِ ** يُعِينُ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ فِينَا ** وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ
وَقَالَ اللَّهُ قَدْ أَرْسَلْتُ عَبْدًا ** يَقُولُ الْحَقَّ إِنْ نَفَعَ الْبَلَاءُ
شَهِدْتُ بِهِ فَقُومُوا صَدِّقُوهُ ** فَقُلْتُمْ لَا نَقُومُ وَلَا نَشَاءُ
وَقَالَ اللَّهُ قَدْ سَيَّرْتُ جُنْدًا ** هُمْ الْأَنْصَارُ عُرْضَتُهَا اللِّقَاءُ
لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ ** سِبَابٌ أَوْ قِتَالٌ أَوْ هِجَاءُ
فَنُحْكِمُ بِالْقَوَافِي مَنْ هَجَانَا ** وَنَضْرِبُ حِينَ تَخْتَلِطُ الدِّمَاءُ
أَلَا أَبْلِغْ أَبَا سُفْيَانَ عَنِّي ** مُغَلْغَلَةً فَقَدْ بَرِحَ الْخَفَاءُ
بِأَنَّ سُيُوفَنَا تَرَكَتْكَ عَبْدًا ** وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتُهَا الْإِمَاءُ
هَجَوْتَ مُحَمَّدًا وَأَجَبْتُ عَنْهُ ** وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَاكَ الْجَزَاءُ
أَتَهْجُوهُ وَلَسْتَ لَهُ بِكُفْءٍ ** فَشَرُّكُمَا لِخَيْرِكُمَا الْفِدَاءُ
هَجَوْتَ مُبَارَكًا بَرًّا حَنِيفًا ** أَمِينَ اللَّهِ شِيمَتُهُ الْوَفَاءُ
أَمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ مِنْكُمْ ** وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُ؟
فَإِنَّ أَبِي وَوَالِدَهُ وَعِرْضِي ** لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُ
لِسَانِي صَارِمٌ لَا عَيْبَ فِيهِ ** وَبَحْرِي لَا تُكَدِّرُهُ الدِّلَاءُ

❖ له ذات الاصابع او جواء نه تر عذراء پورې ځايونه تش تور پراته دي چې نومونه يې بيخي ختم شوي دي .

❖ هلته د بنو الحسحاس کورونه هم کنډر او کنډواله شول چې طوفاني بادو باران يې د ابادۍ نښې نښانې ټولې له منځه وړي دي .

❖ که څه به هم له ساعت تېرې نه دغه ځايونه نه وزګارېدل او د اوښانو او ګډو رمې به په کې څرځايونو ته تللې راتللې .

❖ دا خو لا په ځای پرېږده، هغه خيالات او تصوراتو ته به مې څوک دارو درمل شي چې د شپې خوب مې په شبګېرو تبديلوي .

❖ د شعثاء بنت مشکم بن سلام (يا شعثاء د خزاعه قبيلي بله ښځه وه) چې د مينې زور يې پرې مسلط و چې تر دې دمه يې ترې زړه روغ نه دی .

❖ لکه په غاښونو چې يې د اردن د بيت راس خورا خوندور شراب چې له شهدو او اوبو سره خلط او ګډ شوي وي پراته وي .

❖ د شرابو ياد يادګېرنه چې کله وشي نو ټول شراب د (راح) نوم شرابو څخه زار او لوګی شه .

❖ د (راح) نوم شراب چې وڅښو او بيا راڅخه هغه څه صادر شي چې د ملامتيا وړ پرې ګرځو او يا راڅخه جنګ جدل وشي،نو زمونږ نه، بلکې ټوله ملامتيا به د (راح) شرابو وي .

❖ چې کله هم مونږ شراب وڅښو نو باچاهان او زمري راڅخه جوړ کړي، داسې زمري راڅخه جوړ کړي چې جنګ هم ورڅخه مونږ نه شي رابندولی .

❖ له کداء څخه به ستاسو په ضد داسې خونړيزه معرکه پيلوو چې ګرد او غبار په کې لوړ پورته شي، خو که ومونه کړ نو دا به بيخي زمونږ اسونه نه وي .

❖ اسونه مو هم جنګ ته په زياته تلوسه کې دي چې نور نه رابنديږي، او د شاهسوارانو په اوږو هم د وينو تږي غشي بار دي .

❖ زمونږ اسونه په دومره تېزۍ ورغلل چې د مکې ښځو يې په خپلو لوپټو (پړونو) د اسونو مخونه وهل چې له مزله يې رابند کړي .

❖ که لاره راته خلاصه کړئ تر څوم عمره وکړو او فتح بشپړه شي او د پېغمبر سره به د

الله وعده رښتنې شي او حقيقت به راښکاره شي، نو ډېره به ښه وي خو..

❖ که مقابلې ته راووځئ نو د داسې جنګ جګړې انتظار وکړئ چې زمونږ مرسته په کې په حقيقي توګه نغښتل شوې ده .

❖ زمونږ ملتيا د الله رسولﷺ او روح القدس جبريل عَلَيْهِ السَّلامُ کوي چې جبريل عَلَيْهِ السَّلامُ هېڅ سارى هم نه لري .

❖ الله وويل چې په تاسو کې به زه خپل استازى محمدﷺ استوم، هغه به حق او حقيقت وايي او هغه به په ښو او ترښو ازموم .

❖ دا چې زه پرې ګواهي ورکوم نو تاسو يې هم په تصديقي ملاتړ وکړئ نو تاسو وويل چې نه ورته پورته کېږو اونه ورته اړتيا لرو .

❖ الله درته وويل چې له انصارو (مدينې هستوګنوالو) څخه به درته داسې لښکر راولم چې له جنګ جګړې پرته يې نور کار نه وي (يعنې جنګونو کې مهارت لري) .

❖ مونږ (انصار) هره ورځ معد (قريش) يا کنځو، يا ورسره جنګ کوو او يا يې هجوه او بدي بيانوو .

❖ څوک چې په شعرونو باندې زمونږ بدي بيانوي مونږ يې منعه کوو، او که څوک راسره جنګ کوي نو هله يې څټونه وهوو چې جنګ ګرم شي .

❖ ابوسفيان بن الحارث (د نبيﷺ دتره ځوى) زما له پلوه په دې پېغام وخبروئ چې خبره نوره ښکاره شوه او حقيقت راڅرګند شو .

❖ زمونږ (انصارو) تورې به دې د مکې د فتح په ورځ لا پسې ذليله کړي، او بنو عبدالدار مشرتابه خو لکه په ذلت او هوان کې د وينځو په څېر دي .

❖ تا د محمدﷺ بدي بيان کړه او ما يې دفاع وکړه، زه په خپلې دفاع له الله څخه نېکه بدله غواړم .

❖ ته يې د بدۍ بيانولو توان څنګه لرلى شې او لا يې سيال نه يې! په تاسو کې بدترين دې په تاسو کې له غوره سړي نه لوګى شي .

❖ تا خو د دومره مبارک، نېک خصلته او مسلمانې هستي پسې بدې ردې ويلې دي

چې د الله امين دی او خوي خصلت يې هم په ژمنه وفاء کول دي .

❖ ايا له تاسو څخه چې څوک د رسول اللهﷺ هجوه بيانوي له هغه چا سره مساوي دی چې يې مدحه او کومک او مرسته کوي ؟

❖ زما پلار، زما نيکه او زما ځان دې له رسول اللهﷺ د ابرو ساتنې لپاره له تاسو څخه ساتونکي شي .

❖ ژبه مې د تورې په څېر ده چې هېڅ ډول عيب او خو نه لري، او شعرونه مې ژور بحر دی چې په بوکو يې اوبه نه خړېږي .

د مکې له فتحې وروسته په اتم هجري کال کې د حنین غزا

د نبي کریمﷺ دمکې له فتحې چې کله هوازن وخبرېدل، مالک بن عوف نصري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ټول هوازن او ثقیف یو لاس موټی کړل، بنو جشم هم ورسره یو ځای شول، له بنوسعد بن بکر او بنوهلال څخه ورسره لږ شمېر جنګیالي مل او ټل شول، هېره دې نه وي چې له قیس عیلان څخه ورسره له مذکوره خیلونو پرته نور چا شراکت نه و کړی او په هوازنو کې ورسره بنوکعب او بنوکلاب هم له ملاتړ کولو غوڅ انکار کړی و هېڅ نامتو ورسره نه و مل شوی .

په بنوجشم کې درید بن الصمة چې خورا زیات بوډا او سپین ږیری و، له سلا مشورې ورکونې پرته یې د جنګي چارو له سمبالښت هېڅ توان نه درلود، ځکه چې هغه پیاوړی جنګي تجربه کار او په خپله جنګي سلاکار و .

له ثقیف څخه دوه مشران او له ملاتړو قبیلو څخه مشران او نامتو غړي یې قارب بن الاسود بن مسعودبن معتب، او له بنو مالک څخه ذوالخماری سبیع بن الحارث بن مالک او ورسره یې ورور احمر بن الحارث وو .

خو واک او اختیار او جنګي چارې د مالک بن عوف رَضِیَ اللهُ عَنْهُ په ولکه کې وې، چې کله د نبي کریمﷺ په ضد د غبرګون ټولو ګډونوالو خوځښت وکړ او د اوطاس[۱] نوم ځای ته ورسېدل، درید بن صمة هم په کېجاوه کې ناست و، لږ ګړی د دمې او ساه اخستو لپاره تم شول، درید وپوښتل: تر کوم ځای راورسېدوو ؟

خلکو ورته وویل: اوطاس ته راورسېدو خو لا تم یو .

هغه وویل: اوطاس د اسونو ځغلولو وړ ځای دی، نه کنډې کپرې لري او نه ګرد غبار

---

(۱) اوطاس د حنین په پولو د کلي نوم دی .

لري، خو له دې مې وخبروئ چې د اوښانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانو ژړا شور او د ګډو بزو رمباړې له کومه راځي ؟

هغوی ورته وویل: مالک بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلک مجبوره کړل چې خپلې ښځې او ماشومان او ټول مالیت او شتمني په شمول باید جنګي ډګر ته راشي .

درید وویل: مالک اوس چرته دی ؟ چې مالک څنګه راغی ورته یې وویل: ته خو له نن څخه د خپل قوم او قبیلې خورا مخور او مشرتابه یې، ننې ورځ د راروانو لپاره پل ده، په دې مې وخبروه چې د اوښانو او خرو قچرو اوازونه، د ماشومانانو ژړا شور او د ګډو بزو رمباړې له کومه راځي ؟ هغه ورته وویل: خلک مې د جنګ ډګر ته د خپلو شتمنیو او بچو سره راوستي دي، درید وپوښتل: ولې ؟ هغه وویل: غوښتل مې چې هر څوک له خپلې ابرو څخه کلکه دفاع وکړي .

درید ورته څق څق وکړل او ورته یې کړه: ته جنګي رهبر نه بلکې چوپان او شپونکی یې! ایا شکست زده او تیت موراله ته به ستا دا کړنه څه ګټه ولري ؟ که برلاسي شول د هر جنګیالي باتور لپاره دې توره او نېزه بسنه کوي، او که دې شکست وخوړ نو د خپلو بچو او ښځو سره به په شرم وشرمېږې !!

بیا یې ورڅخه وپوښتل: کعب اوکلاب چرته دي ؟ هغوی ورته وویل: له هغوی څخه څوک جنګ ته نه دي راغلي .

درید وویل: بیا خو مو اتلولي او مېړانه له لاسه ورکړې ده نو، که دا د څه خیر او فایدې ورځ وه نو له هغوی څخه به هېڅ څوک هم نه وو وروسته شوي، کاشکې تاسو هم د کعب او کلاب په څېر دریځ اختیار کړی وی !!

بیا یې وپوښتل: څوک څوک ورڅخه راغلي دي ؟

خلکو ورته وویل: عمرو بن عامر او عوف بن عامر .

درید وویل: د بنوعامر دواړه بې وسه او بې توانه درسره مل دي، نه درته خیر رسولی شي او نه درڅخه د زیان مخه نیولی شي .

بیا یې وویل: مالکه ! د هوازن د قوم سره ځینې کارونه دې راته ښه نه بریښي، باید

ښځې او ماشومان پټ پناه او لوړې ته يوسې، بيا په بې دينو باندې آسپيز بريد وکړه، که د جنګ جګړې ستونزمنه او سترې لړې په دښمن وه بال بچ او ټول کورني غړي به خپل سرپرست ته بېرته راغونډ شي، خو که ولې د جګړې سترې په مونږ وه نو کم از کم ماشومان او زنانه خو به دې روغ جوړ او سالم پاتې شي !!

مالک ورته وويل: قسم په الله چې ستا خبرو او سلا مشورو ته هېڅ اړتيا نه لرم، ته بوډا شوی يې وخت دې تېر شوی دی، د عقل مزی دې هم خام دی !!

بيا مالک غږ کړ: ای هوازنو !! ياخو به مې جنګي قيادت ته غاړه کېږدئ او يابه هم خپله توره له ځانه تېرو بېر وباسم تر څو ومرم، ځکه مالک نه غوښتل چې ځان سره په جنګ د دريد بن صمه سلا مشورې شريکي کړي، ټولو هوازنو ورته وويل: مونږ دې په مشری منوو .

دريد وويل: نه خو مې داسې ورځ ليدلې وه او نه مې ځواک دومره چرته مات شوی و، او بيا يې دا شعرونه وويل:

يَـا لَيْتَنـِي فِيهَا جَـــذَعْ ** أَخُبُّ فِيـهَـــا وَ أَضَـــعْ
أَقُــودُ وَطْفَـــاءَ الـزَّمَـــعْ ** كَـأَنَّهَـــا شَـــاةٌ صَــــدَعْ

❖ کاشکې په دې جګړه کې ځوان زلمی وم، د تکبر او مستۍ ګامونه به مې پورته او ايښي وو .

❖ کاشکې ګڼ ويښته لرونکی اس راسره وی او د چابک ورغومې په څېر مې ځغلولی وی .

بيا مالک په سرتېرو غږ کړ چې که دښمن کله هم مخې ته درشي د تورو تېرې پرې ماتې کړئ او نظامي بريد به هم پرې د يو سړي په څېر وکړئ .

دهوازن اونور قبيلو په غبرګون چې لکه نبی کريمﷺ و خبرېد، د راپور راټولولو لپاره يې عبدالله بن ابي صرد اسلمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو او ورته يې وويل: ددښمن په ليکو کې نوځه او تر هغه تم شه چې ځان د دښمن په جنګي تکتيکونو ښه ويوهوې او بيا راشه .

عبدالله بن ابي صرد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاړ او د دښمن په صفونو کې ننوت د مالک او د هوازن اړوند ټول جنګي حالات او دفاعي قوت يې کشف کړ، بيا نبي کريمﷺ ته راغی اود ددښمن په حالاتو يې وخبرو .

کله چې نبي کريمﷺ د هوازن د کلکې ځوابي حملې هوډ وکړ،له روانېدو وړاندې يې ورته چا وويل: د صفوان بن اميه سره زياتې زغرې او نور جنګي اوزار دي چې غوځه او پرېکونه کولی شي .

اګر که صفوان بن اميه دغه مهال مشرک هم و خو نبي کريمﷺ ورته استازی واستو چې ستاسره زغرې او نور جنګي الات راته د امانت په څېر راکړه، ترڅو سباني دښمن سره کلکه مقابله وکړو .

هغه ورته وويل: محمده ! ولې په جبر زور يې راڅخه اخلې ؟

هغه ورته کړه: نا، بلکې امانت يې راکړه .

صفوان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويل: امانت اخستل خو يې څه بده خبره نه ده، واخله .

د نورو جنګي الاتو په شمول يې ورله سل زغرې هم ورکړې، داسې ويل کيږي چې نبي کريمﷺ ورته دا هم وويل چې تر جنګي ډګره يې راسره د وړلو زيار هم وګاله، او هغه هم ورسره دغسې وکړل .

بيا نبي کريمﷺ له مکې څخه ووت د خپلو لسو زرو کسانو په ملتيا ورسره دوه زره د مکې نوي مسلمانان هم ملګري شول او په مکه کې د پاتې خلکو ټولې چارې يې عتاب اسيد بن ابي العيص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورسپارتې او خپله د هوازن مقابلې ته لاړ .

حارث بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د حنين جګړې په لور مونږ هم له مکې څخه د نبي کريمﷺ په ملتيا ووتو و، د قريشو د کافرانو او د عربانو د نورو مشرکانو لپاره لويه تکه شنه ونه وه چې د خير او برکت لپاره به يې ورته اسلحې ځوړندولې، ترڅنګ به يې ورسره اعتکافونه هم کول او خپلې نذرانې او منښتې به يې ورته نزدې ذبحه کولې، چونکه مونږ خپله نوی اسلام ته غاړه ايښې وه ورڅخه مو وغوښتل او ورته مو خپل

اوازونه لوړ کړل چې د دوی په څېر زمونږ لپاره هم ونه وګرځوه، نبي کريمﷺ ورته وويل: الله اکبر، زما دې په رب لايزال قسم وي چې تاسو خو ما ته داسې خبره وکړه لکه بنو اسرائيلو چې موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ ته کړې وه (اجْعَل لَّنَا إِلَـٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ)[۱] دغه خو بې ديني او کفر دى، او تاسو به هرومرو د مخکنو کفارو په لارو ګودو روانېږئ .

جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: کله چې مونږ حنين ته د ورتلو په حالت کې وو، د تهامه د لوى پراخه ناوچې څخه ورښکته شو، هلته راته هوازنو او ورسره نورو ټل قبيلو کلک کمين نيولى و چې مونږ پرې ناخبره وو، حالانکه مونږ اېله بېله د سهار په مهال چې تيارې يې لا هم نوې پورته شوې ورسېدو، خو څوړ ته زمونږ له ورښکته کېدو سره سم له کلک کمين وروسته يې د يو سړي په څېر راباندې له هر اړخه غشي وورول، زمونږ ځواک او جنګي قوه په بېلابېلو لارو پټ او پناه شول چې يو په کې د بل هېڅ خيال نه ساتو .

نبي کريمﷺ ښي اړخ ته ډډه شو او غږ يې کړ چې: اى خلکو ! چرته ځئ؟ زه محمد بن عبدالله د الله رسول دلته يم، که څه هم خلک ورسره نه وو خو ولې د مهاجرينو او انصارو او د خپل کور ځينې غړي ورسره کلک ولاړ و .

ابن اسحاق وايي: د خلکو د شکست سره ځينو د مکې نوى مومنانو چې لا يې په زړه کې مسلمانانو ته لږ حسد پاتې و د کږو نسکورو خبرو لړې پېل کړه .

ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د تقسيم غشي (ازلام) يې به تېرکښ کې وو، وويل: د شکست منډې به يې اوس تر بحره ورسيږي !

جبلة بن الحنبل هم وويل: لکه چې نن يې دم درهې هېڅ اغېز ونه کړ .

شيبة بن عمثان وايي: ما له ځان سره وويل چې نن مې د پلار د غچ اخستو زرينه موقعه

---

(۱) سورت اعراف : (۱۳۸) . ژباړه : زمونږ لپاره هم د دغې قوم په څېر معبود جوړ کړه ، موسى – عَلَيْهِ السَّلاَمَ – ورته وويل : چې تاسو خو لا تر اوسه بې وقوفه ياست !!

ده، زه به نن هرومرو محمدﷺ وژنم ځکه چې پلار یې د احد په جنګ کې وژل شوی و، زه راغلم تر څو خپل هدف ته رسیدګي وکړم، کله چې مې هغه په نظر کې راوست په زړه مې څه وشول او له وژلو څخه یې بې توانه شوم، وپوهېدم چې نبي کریمﷺ راڅخه په پیاوړې دفاع کې دی .

او ځینو مکې والاو به دا هم ویل چې نبي کریمﷺ چې له مکې څخه حنین ته روان شو نو د ډېرو مجاهدینو او جنګې قوې له کبله یې وویل: په دې شمېر به هېڅکله شکست ونه خورو .

عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: ما د نبي کریمﷺ د سپینې قچرې واګې نیولې وې، چونکه زه په تن اباد وم او لوړ غږی وم، که نبي کریمﷺ څه هم د (ای خلکو چر ته ځې، چرته ځئ) اوازونه پورته کړل خو ولې هر څوک په خلاصون بوخت و، هېڅ چا هم مخ راونه ګرځو، راته یې وویل: عباسه ! په خورا لوړ اواز چیغه کړه چې ای انصارو !

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: د غږ سره ځواب شوم: دا دی درغلو، درغلو .

اګر که مجاهدینو خپل اوښان د جنګ ډګر ته رامخامخ کړل خو ولې د زیاتو غشو وریدو له کبله ونه شو توانېدای، نو خپلې زغرې یې د اوښاو په غاړو او مرو کې واچولې او ځانونه یې په توره ډال سمبال کړل، که څه هم سخته وه خو په ډېر زیار او سختۍ د اواز په لورې تېز راوځغلېدل، تر دې چې نبي کریمﷺ ته راورسېدل، خو د سلو سرتېرو په راغونډولو یې ددښمن لور ته مخه کړه اوورسره یې د جنګ د نوي لړی بل پړاو پیل کړ .

که څه هم د مسلمانانو په لومړیو تیت او پرک باندې د (ای انصارو ..) غږ وشو خو بیا هم خزرجیانو ته په ځانګړي توګه غږ پورته شو، په دې خاطر چې خزرجیانو په جنګ کې د سرخندنې میدان وړی و، نبي کریمﷺ چې کله د قوم او دښمن ترمنځ تود جریان ولید،وېویل: د جنګ او مقابلې نغری اوس ګرم شو .

جابر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د هوازن قوم جنګي بيرغ لوړونکی چې په خپل اوښ سپور و، وړيسې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د يو انصاري په ملتيا ورغی، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اوښ غاړه په توره ووهله سړی ترې پړمخ راولوېد، انصاري پرې له ځند پرته ورټوپ کړ ښپې يې ترې ووهلې نور سر پر ځمکه پرېوت، مسلمانان مجاهدين لا د خپلې اتلولې او مېړانې څخه نه وو وزګار شوې چې په هوازنو کې د شکست درز او فرار په زياتېدو شو، وخت لا نه و تېر چې د نبي کريمﷺ په وړاندې ددښمن ځينې جنګي قوه لاس تړلي بنديان ولاړ وو .

ابوسفيان بن الحارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په دغه ورځ يې له زيات زغم نه کار واخست او اسلام يې هم لا پسې پياوړی شو، د نبي کريمﷺ د قچرې واګې يې نيولې وې، نبي کريمﷺ وپوښتل چې څوک يې ؟ هغه ورته کړه: ای د الله رسوله ! ستا د مور ځوی يم .

عبدالله بن ابي بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: نبي کريمﷺ د ابوطلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره د هغه بي بي ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وليده چې په اوښ يې د ځان سره سپره کړې وه او تازه په (عبدالله بن طلحه) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم امېدواره وه، ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وېرېده چې اوښ يې له بريده تېره نه کړي، سر يې ورله ځان ته رانزدې او له پېزوان څخه يې ونيو، نبي کريمﷺ پرې غږ کړ چې ايا ته ام سليم يې؟

هغې ورته کړه: هو، ام سليم يم د الله رسوله ! په دې خاطر راغلم چې له تا څخه په شا تختيدلي داسې ووژنم لکه ته چې خپل دښمنان وژنې .

نبي کريمﷺ ورته وويل: ولې ام سليم! الله بس او کافي نه دی؟ ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې لاس په خنجر راروانه، خاوند يې ورڅخه وپوښتل چې په لاس کې دې څه دي ؟ هغې وويل: له ځان سره مې خنجر راواخست که کوم مشرک په مخه راشي په خېټه به يې سوری وری کړم .

ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاړ او نبي کريمﷺ ته يې وويل: د سترګې خښې ته دې خيال دی! کومې خبرې کوي!!

ابوقتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د حنين په ورځ مې يو مسلمان او مشرک دواړه مټ اتې وليدل، ومې ليدل چې بل مشرک د مسلمان سره اړم مشرک سره مرسته کوله، زه ورنږدې شوم او لاس مې ترې غوڅ کړ خو ولې په بل لاس يې دومره کلک ونيولم چې نزدې وه مړ مې کړي، دا چې له لاس نه يې وينه ډېره لاړه خپله راولويد او مړ مې کړ، له دې تېر شوم او دوه نورو سره په جنګ بوخت شوم، خو دومره مې وليدل چې د مکې يو نفر راغى او ټول جنګي اوزار يې ترې واخستل .

د جنګ لړې چې کله ترپايه ورسېده، حالات قابو شول، نبي کريمﷺ وويل: چا چې څوک مړ کړی وي مال يې د هغه دی .

ما وويل: ای د الله رسوله ! ما يو نفر ووژه بيا نورو سره په جنګ بوخت شوم خو ونه پوهېدم چې جنګي اوزار ترې چا اخستي دي ؟

د مکې نفر غبږ کړ چې اوزار ترې ما اخستي وو، د الله رسوله ! دومره ورته ووايه چې زما برخه هم پکې وکړي .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: نا قسم په الله چې ټول به قتاده اخلي او دده په کې هېڅ برخه نشته، ته د الله پاک د زمري سره په ګټلي اوزارو کې چې د هغه په لاره کې يې جنګ جګړه کړې ده ورسره په کې شراکت کوې ؟ زر کوه او د مړ سړي ټول اوزار ده ته ورکړه .

نبي کريمﷺ ورته وويل:ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روغه خبره وکړه، زر کوه او قتاده ته ټول اوزار ورکړه .

قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: دغه اوزار مې خرڅ کړل او ځان لپاره مې پرې د کجورو ونې واخستې، دغه مې لومړی ملکيت و چې لاس ته مې راغی .

ابن اسحاق وايي: د هوازنو د شکست سره د بنو مالک په ثقيف قبيله کې درنه مرګ ژوبله دوه چنده شوه، د دوی بيرغ لاندې عثمان بن عبدالله بن ربيعه بن الحارث بن حبيب چې د ذو الخمار له مړيني وروسته يې بيرغ راپورته کړ، په شمول اويا نور جنګيالي هم وژل شوي وو .

د مشركانو له ماتې شكست وروسته ځينې د مالک بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ طائف ته په تېښته برياليي شول خو ولې ځينې نور يې په اوطاس كې په دفاعي عملياتو بوخت شول، او بنو غيره ثقفيان د نخلې په لور وكوچېدل، د نبي كريمﷺ جنگي قوه نخلې ته تېښتېدلو پسې شوه خو ولې هغه څوک يې پرېښودل چې لوړو پورتو ساحوته تښتېدلي وو.

د اوطاس په لور تښتېدلو پسې نبي كريمﷺ ابو عامر اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو، هلته يې پاتې شكست زده له گېرې لاندې راوستل، هغوى پرې غشي راوورول نو ابو عامر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرې ولگېد او شهيد شو، بيرغ يې د تره ځوى ابوموسى اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راپورته او د ده په لاس الله پاک هغوى ته شكست وركړ او فتحه يې راوړه.

د شكست په مهال مالک بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د غونډۍ په لوړه څوكه پورته شو او ورسره د خپل قوم شاه سوارانو ته يې وويل: تر هغه تم شئ چې كمزوري مو لاړ شي او وروسته پاتې خلک درسره ټل او مل شي.

نبي كريمﷺ په لاره كې خلک راغونډ وليدل، ويې پوښتل چې هغه خلک څنگه راغونډ دي ؟ خلكو ورته وويل: خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ښځه وژلې ده، نبي كريمﷺ ځينو حاضرينو ته وويل: خالد چې هر چرته وي ويې خبروئ چې نبي كريمﷺ دې د ښځو، ماشومانو او مريانو او نوكر پېشه خلكو له وژلو منعه كوي.

نبي كريمﷺ په دغه وخ وويل: كه د بنو سعد بن بكر اړوند بِجَاد نوم سړى د هر چا په ولكه كې راشي نو چې خلاص نه شي، ځكه هغه د مسلمانانو پر ضد ډېر ستونزمن گامونه پورته كړي وو.

مسلمانانو بجاد د كورنۍ غړو او د شيماء – چې د نبي كريمﷺ رضاعي خور وه – په شمول ټول نبوي حضور كې لاس تړلي عرض كړل.

د بجاد په خبر به صحابه كرامو د بنديانو په راوستلو كې د شيماء سره هم لږه سختي

کوله، هغې ورته وويل: پوهه شئ ګورې زه د رسول اللهﷺ رضاعي خور يم، خو ولې هېڅ مسلمان يې تر هغه خبره نه تصديقوله چې د نبي کريمﷺ حضور ته يې تړول راوستل .

د رارسېدوسره سم يې په نبي کريمﷺ غږ کړ چې زه ستا رضاعي خور يم، نبي کريمﷺ ورته وويل: ايا له ما سره په خورولۍ څه نښه لرې؟

هغې وويل: ته ما په خپل تشي کېنولې وې او په ملا (شا) دې راباندې خوله ولګوله چې تر اثر يې تر اوسه شته دی .

نبي کريمﷺ نښه وپېژنده او د هغې د قدر او ناز لپاره يې ورته خپل څادر په ځمکه خپور کړ، او ورته يې کړه: که غواړې ما سره په قدر او احترام پاتې شې هم ستا خوښه ده او که غواړې خپل ټاټوبي او ټبر ته ستنه شې هم تا ته اختيار دی، هغې ورته وويل: خوښه مې ده چې خپل ټبر ته ستنه شم، نبي کريمﷺ په قيمتي تحفو سره په خپل قام قبيل وسپارته، بنو سعد داسې هم انګيروي چې نبي کريمﷺ خپلې رضاعي خور ته د مکحول په نوم غلام او يوه وينځه هم ډالۍ کړل، وينځې او غلام دواړو سره نکاح وتړله چې نسل يې تر اوس مهال شتون لري .

ابن هشام وايي: د حنين په ورځ الله پاک دا ايتونه نازل کړل ﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّـهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ * ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴾[1] .

---

(۱) سورت توبه : (۲۵ – ۲٦) . ژباړه : الله پاک په ګڼ شمېر ځايونو کې ستاسو مرسته کړې ده ، او د حنين په ورځ يې هم له خپلې مرستې برخمن کړئ چې خپلې زياتې شمېرنې او ځاني زياتوالي په کبر او غرور کې راوستئ ، خپل وګړيز ډېروالي ستاسو په هېڅ درونه خوږ ، پراخه ځمکه هم درباندې راتنګه شوه ، او بېرته په شا وځغليدئ * بيا الله پاک په خپل رسول او ګردو مومنانو باندې خپله ډاډګېرنه او تسلي بخش پېرزينه

ابن اسحاق وايي: نبی کریمﷺ ته د حنین په غزا کې لاس ته راوړل شوی غنیمتونه او وینځې غلامان راټول کړل شول، د غنیمتونو د حفاظت په دنده یې مسعود بن عمرو غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وګماره .

او د نبي کریمﷺ د امر سره سم ټول غنیمتونه او وینځې د جعرانه په مقام کې وځنډول شول.

راواستوله ، او داسې لښکر يې راواستو چې تاسو بيخي ليدلی نه و ، او له دين څخه منکر يې پرې سزاوار کړل ، او همدغه د منکرينو او کافرانو لپاره مناسبه سزا ده .

په اتم هجري کال کې د طائف غزا

د ثقیف شکست زده چې کله طائف ته په تېښته بریالي شول، هلته يې د جنګ د نوی لړې پیل کولو لپاره نور نوی پلانونه ترتیب کړل او د ځانونو پسې يې د خپل ښارګوټي دروازې وتړلې .

د حنین جنګ او د طائف محاصرې ته عروه بن مسعود او غیلان بن مسلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ونه شو کړای چې حاضري ورکړي، هغه داسې چې دواړه په جُرُش کې د ټینکونو او منجنیقونو او د غشو په دفاعي الاتو جوړولو زده کړه بوخت وو .

نبی کریمﷺ چې کله له حنین څخه راوزګار او د طائف په لور يې مخه کړه، کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل:

قَضَيْنَا مِنْ تِهَامَةَ كُلَّ رَيْبٍ ** وَخَيْبَرَ ثُمَّ أَجْمَمْنَا السُّيُوفَا
نُخَيِّرُهَا وَلَوْ نَطَقَتْ لَقَالَتْ ** قَوَاطِعُهُنَّ دَوْسًا أَوْ ثَقِيفًا
فَلَسْتُ لِحَاضِنٍ إِنْ لَمْ تَرَوْهَا ** بِسَاحَةِ دَارِكُمْ مِنَّا أُلُوفَا
وَنَنْتَزِعُ الْعُرُوشَ بِبَطْنِ وَجٍّ ** وَتُصْبِحُ دُورُكُمْ مِنْكُمْ خُلُوفَا

❖ د تهامه او خیبر د میشتو خلکو شبهې او شکونه مو ایله لرې کړل او لږ وراندې مو تورو د ارام ساه واخسته .

❖ که خپلو تورو ته د خبرو واک ورکړو نو نارې سورې به وهي چې له دوس او ثقیف سره جنګونه کوو .

❖ زه به د هغې ښځې ځوی نه یم چې رالوی کړی يې یم، هله چې زمونږ د زرهاوو تورو سره د خپلو کورنو دننه نابېره مخامخ نه شوئ .

❖ په (وج) مقام کې به مو کورونه راڅخه داسې پاتې شي چې ستاسو له زنانه وو پرته به پکې نور څوک نه وي .

نبی کریمﷺ طائف ته د جنګي کاروان روانولو په جریان کې د سفر لړې له نخلې یمانې څخه پیل او بیا قرن المنازل او بیا د ملیح له لارې (لیه) کې بحرة الرغاء ته ورسېد، دلته يې مسجد جوړ کړ او لمونځونه يې هم په کې وکړ .

بیا له دې ځای څخه د ضیقه په نوم لارې باندې تر هغه رهی شو چې د نخب په نوم ځای باندې ترې ووت، او ځان يې د (صادره) په نوم ځای ته ورسو، اګر چې په لاره کې يې له بېرې ونې لاندې دمه هم واخسته .

هلته د ثقیف د يو سړي هستوګنځی ته يې استازی واستو چې تسلیم او بهر راووځه، ورنه کور به دې ونړو، چونکه ثقفي کلک او غوږ انکار وکړ نو نبي کریمﷺ دکور په نړولو قرار صادر کړ .

له دې وروسته نبي کریمﷺ راولاړ شو او طائف ته يې نزدې د لوی دېوال سره په دومره اندازه کې واړوله چې د دښمن غشي ورته رسیدګي کولی شوه، هلته يې خیمې ودرولې چې ځینې صحابه کرام په کې د غشو ورېدو له کبله هم شهیدان شول .

چونکه له یوې خوا د طائف دیوالونه خورا پیاوړي او دنګ وو او له بلې خوا په مسلمانانو غشي هم ورېدل او مرګ ژوبله په کې په ډېرېدو وه، تر هغه ځای په شا شول چې نن مهال په کې د طائف لوی مسجد دی .

د مسجد له ځایه د طائف د محاصرې موده څه د پاسه شل ورځو ته وغځېده .

په دې غزا کې د نبي کریمﷺ سره خپلې دوه بي بیانې هم وې چې یوه په کې ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وه .

نبي کریمﷺ د دواړو لپاره خیمې ودرولې وې او لمونځ يې هم د دواړو خیمو ترمنځ وکړ .

خو چې کله ثقیف اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کریمﷺ د لمونځ په ځای عمرو بن امیه بن وهب لوی مسجد جوړ کړ .

داسې ویل کیږي چې دغې جومات کې يوه ستنه ده چې کله هم د ورځې لمر راوخیژي او وړانګې يې په ستن ولګیږي په اوازونو شي .

له همدغه ځایه نبي کریمﷺ طائف کلک محاصره کړ او دواړو خواو یو بل په غشو ویشتل[۱] .

بیا د نبي کریمﷺ ځینی ملګري د بکتربند موټر په څېر جوړ کړي ټینک پسې ونښتل تر څو طائف دېوال ونړوي او یرغل ته ځان جوړ کړي، خو ولې دښمنانو پرې د سکروټو په څېر ګرمې اوسپنې راوورولې، د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بله چاره نوه نو له ګاړي څخه راووتل او ثقیف پرې غشي وورول چې ځینې صحابه کرام په کې په شهادت هم ورسېدل .

په دې جریان کې نبي کریمﷺ امر وکړ چې د انګورو باغونو نیلي جرړې غوڅې کړي، هغه و چې خلکو د انګورو په جرړو په راویستلو پېل وکړ .

داسې وخبرېدم چې د ثقیف په دغه ورځو کې نبي کریمﷺ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل: خوب مې ولید چې له کوچو څخه ډک لوښی راته ډالی شي چرګ (بانګي) پرې ټونګي ووهي او هر څه ترې توي کړي، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل: ګومان نه کوم که له ثقیف څخه نن ورځ خپله موخه ترلاسه کړې، نبي کریمﷺ ورته وویل: زه خو وایم چې دغه تعبیر به یې نه وي .

د عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بي بي خویله بنت حکیم سلمیه رَضِيَ اللهُ عَنهَا نبي کریمﷺ ته وویل: که د طائف په فتح الله پاک ونازولې، نو د بادیة بنت غیلان او یا د فارغة بنت عقیل ګاڼه به ما ته راکوې، ځکه چې په ټولو ثقیف کې د دوی دواړو په څېر هېڅ زنانه سره او سپین نه لري .

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې ورته نبي کریمﷺ وویل: ای خویله ! په ثقیف باندې د جنګ جګړې اجازه راته نه ده شوې .

خویله رَضِيَ اللهُ عَنْهَا لاړه او عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د ثقیف سره په نه

---

(۱) ابن هشام وايي : د لومړي ځل لپاره نبي کریمﷺ د منجنیق ګوزرا د طائف په خلکو کړی دی ، او دا خبره چې راته چا کړېده په روایت کې دروغجن نه بلکې ثقه دی .

جګړه وخبر و، هغه سمدستي راغی او نبي کريمﷺ ته يې وويل: خولې راته يوه خبره وکړه او وايې چې ګنې تا ورته ويلي دي؟ هغه ورته وويل: هو ما ورته ويلي و .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: بيا نو خلکو ته د بېرته تګ اعلان نه کوم؟

نبي کريمﷺ ورته وويل: ولې نه، پورته شه، هغه و چې عمر رَضِيَ اللهُ غږ کړ چې مونږ بېرته د ستنېدو په حالت کې يو .

چې خللک سره راټول شول سعيد بن عبيد غږ کړ چې ای خلکو ! ثقيف پر ځای پرېږدئ څه ورته مه وايئ .

عيينة بن حصن وويل: ثقفيان خو ډېر قسمت خواره دي! يو مسلمان ورته وويل: تباه شې! د نبي کريمﷺ د مرستې په خاطر دې ګامونه راپورته کړي دي او بيا هم دمشرکانو بره او پرې ثنا وايې ؟

هغه ورته وويل: زه د ثقيف سره ضد جنګ جګړې کې ستاسو کوم مرستندويه نه وم، ما غوښتل چې که الله پاک محمدﷺ ته طائف ورکړي نو زه به په کې د وينځې څښتن شم، شايد د ځيرک او هوښيار انسان پلار به ترې جوړ شم، ځکه چې ثقفيان ډېر هوښياران وي .

هغه مهال چې نبي کريمﷺ طايف محاصره کړی و، ځيني غلامان راغلل او اسلام ته يې غاړه کېښوده، د اسلام په منلو نبي کريمﷺ ازاد کړل .

د طايف خلکو چې کله اسلام ته غاړه کېښوده د نبي کريمﷺ سره يې د هغو غلامانو اړوند خبرې شريکې کړې چې له دوی څخه يې وړاندې اسلام راوړی او ازاد شوي وو،چې حارث بن کلده په کې هم يو نمائنده و .

نبي کريمﷺ ورته وويل: نا، هغوی بېرته نه شي غلامان کېدای هغوی د الله ازاد مخلوق دی .

په طائف کې د نبي کريمﷺ له جنګي کاروان څخه ټول دولس نفره شهيدان شوي وو چې اووه پکې له قريشو، څلور يې له انصارو او يو شهيد په کې له (ليث) قبيلې څخه

و.

له طائف څخه د نبی کریمﷺ د راستنديو په مهال بجير بن زهير بن ابي سلمی دا شعرونه وويل:

كَـانَتْ عُـلاَلَـةَ يَـوْمَ بَطْـنِ حُنَيْـنٍ ** وَغَـــدَاةَ أَوْطَـاسٍ وَيَـوْمَ الْأَبْـــــرَقِ
جَمَعَـتْ بِـإِغْـوَاءِ هَـوَازِنُ جَـمْعَهَا ** فَـتَبَـدَّدُوا كَـالطَّـائِـرِ الْمُـتَـمَــزِّقِ
لَـمْ يَمْنَـعُـوا مِـنَّـا مَـقَـامًـا وَاحِدًا ** إلاَّ جِـــدَارَهُـمْ وَبَـطْــنَ الْـخَـنْــدَقِ
وَلَـقَـدْ تَعَـرَّضْنَـا لِكَيْمَـا يَخْرُجُـوا ** فَتَحَـصَّـنُــوا مِنَّــا بِبَـابٍ مُـغْـلَـقِ
تَـرْتَـدُّ حَـسْـرَانًـا إلَـى رَجْـرَاجَـةٍ ** شَـهْبَـاءَ تَـلْـمَـعُ بِالْمَنَـايَـا فَـيْـلَـــقِ
مَـلْمُــومَـةٍ خَضْـرَاءَ لَوْ قَذَفُوا بِهَا ** حَـضَنًـا لَـظَـلَّ كَـأَنَّـهُ لَـمْ يُـخْـلَـقْ
مَـشْـيَ الضِّـرَاءِ عَلَى الْهِرَاسِ كَأَنَّنَا ** قُــدْرٌ تَفَـرَّقُ فِـي الْقِيَـادِ وَتَـلْـتَـقِـــي
فِي كُلِّ سَابِـغَةٍ إذَا مَا اسْتَحْصَنَتْ ** كَـالنِّـهْـيِ هَبَّـتْ رِيحُـهُ الْـمُـتَـرَقْـرِقِ
جُـدُلٌ تَـمَسُّ فُـضُولُهُـنَّ نِـعَالَنَا ** مِـــنْ نَسْــجِ دَاوُدٍ وَآلِ مُـحَــرِّقِ

❖ د حنين او اوطاس او د ابرق د جنګونو پرله پسې لړۍ کې خرپ ترپ مې راياد شول.

❖ په بې وقوفانه توګه پکې هوازنو خپلې لښکرې راغونډې کړې وې، لکه د چرګ د ښانګ په څېر ترې ترې تم شوې .

❖ له خندق او د طائف له دېوال پرته يې نور راڅخه د هېڅ ځايونو دفاع نه ده کړې .

❖ مونږ ورته په دې خاطر مخامخ شول چې دوی به جنګ ته راووځي، خو ولې له تړلې دروازې شاته راڅخه پټ شول .

❖ ميدان ته ورغلي توريالي خپل جنګي کاروان ته بېرته ستړې ستومانه هغه لوي او خورا غټ لښکر ته راستانه شول چې پړق او ځلا يې وهله .

❖ که دغې راټول لښکر په نجد کې د حضن د غر په لرلې کولو امر شوی وی، نو غر به يې داسې کړی و لکه بيخي چې يې په دغه ځای شتون نه درلود .

❖ زمرو مو په ازغينو بوټو ګامونه داسې پورته کړل لکه اسونه يې چې په منډه کې خپلې خپې د لاسونو په ځای کې ږدي .

❖ ځان پټې به په هر زغره کې داسې ښکارېده لکه د اوبو په ډنډوکي کې چې نرم باد (شمال) راشي او په خورا مزه ناک انداز يې خوځوي .

❖ زغرې هم هغه بهترينې زغرې وې لکه داود عَلَيْهِ السَّلاَمُ او يا په حيره کې چې ال محرق جوړې کړې وي .

له هوازن څخه د غنیمت شوي مال تقسیم

بیا نبي کریمﷺ د خپلو ملګرو په ملتیا د دحنا له لارې طائف څخه جعرانې ته ستون شو، په لار کې ورته چا د ثقیف سره له ډېرې کینې وویل: د الله رسوله ! ثقیفو ته ښېرې وکړه، نبي کریمﷺ ورته وویل: ای الله! ثقیف ته هدایت وکړه او ما ته یې مسلمانان راوله .

له هوازن څخه چې نبي کریمﷺ په جنګ کې د ګڼ شمېر او لاتعداد ګډو بزو او اوښانو په شمول شپږ زره وینځې او غلامان هم نیولي وو، ورته د هوازن پلاوې جعرانې مقام ته راغله، ټولو ورته وویل: ای د الله رسوله ! ته ښه پوهېږې چې مونږ ستا قام قبیل یو، په کومې سترې او ستونزې چې مبتلا یو ته پرې ښه خبر یې، الله دې په تا خپلې پېرزو لا پسې ډېرې کړي ته په مونږ پېرزو او احسان وکړه .

د ابوصرد زهیر په نوم سړی له هوازنو څخه وپاڅېد وېویل: ای د الله رسوله! د شپول[1] دننه ټولې زنانه یا ستا تندارګانې او یا تروریانې دي، او یا هم هغه ښځې دي چې په کوچنیتوب کې یې پاللی یې، که حارث بن ابي شمر او یا هم د نعمان بن منذر پالنه مو په کوچنیتوب کې کړې وه او د اوسمهال په څېر ورسره بندېوان شوي وو، نو د هغوی ظلم او ستم باوجود به ترې مونږ د خیر طمع توقع لرلی وی، خو ولې ته له هر چا ښه او له خیره ډک یې .

نبي کریمﷺ ورته وویل: تاسو ته خپله شتمني زیاته محبوبه ده او که د کور غړي درته ډېر ګران دي ؟

---

(۱) مخکې داسې عادت و چې په جنګ جګړه کې نیول شوې وینځې او غلامان به یې په شپولو نو کې ځای پرځای کېدل .

هغوی وويل: د الله رسوله ! ايا د شتمنيو او کورني غړو څخه اختيار زمونږ دی؟ مونږ ته خپل کورني غړي له نور هر څه نه زيات محبوب اوګران دي، که هغوی راته راکړې ډېره به ښه وي، نبي کريمﷺ ورته وويل: زما او د عبدالمطلب زو رسيدلې برخه ما تاسو ته درکړه، او د پاتې خلکو اړوند به تاسو د ماسپښين لمونځ نه وروسته وپاڅېږئ، خلک به ما ته او ما به خلکو ته د خپلو کورني غړو اړوند واسطه کړئ، زه به مو خلکو ته واسطه شم او ستاسو لپاره به ورته سوال زاري وکړم .

کله چې نبي کريمﷺ د ماسپښين لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د هوازن راغلې پلاوې پورته شوه او په نبوي ارشاداتو يې عمل وکړ، د خلکو په وړاندې ورته رسول کريمﷺ وويل: زما او د عبدالمطلب زو رسيدلې برخه بېرته ستاسو شوه، ټولو مهاجرينو وويل: زمونږ د هر چا رسيدلې برخې واک د نبي کريمﷺ سره دی، انصارو وويل: زمونږ د هر چا رسيدلي برخي واک هم د نبي کريمﷺ سره دی .

اقرع بن حابس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پورته شو او وېويل: زه او بنو تميم خپله برخه چا ته نه ورکوو، عيينة بن حصن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: زه او بنو فزارة هم خپله برخه چا ته نه ورکوو،عباس بن مرداس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پورته شو او وېويل: زه او بنو سليم هم خپله برخه چا ته نه ورکوو، بنوسليم پورته شول چې زمونږ د برخې واک د نبي کريمﷺ سره دی، چې ځنګه يې خوښه وي مونږ پرې خوشحاله يو،عباس بن مرداس بنو سليم ته وويل: تاسو خو زه وشرمولم !!

نبي کريمﷺ غږ وکړ چې که هر چا هوازن ته له هغوی څخه نيول شوی غنيمت بېرته ورکړ، په راروانو غنيمتونو کې به ورته د يوې برخې په سر شپږ برخې ورکړم، مهرباني وکړئ او هوازنو ته خپل بچيان او ښځې ورکړئ .

د هوازن له راغلي پلاوې څخه نبي کريمﷺ وپوښتل چې کعب بن مالک بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چرته دی ؟

هغوی ورته وويل: د ثقيف سره په طائف کې تم دی .

نبي كريمﷺ ورته وويل: مالک په دې وخبروئ كه راته د اسلام په حالت كې راشي نو ټوله شتمني او د كورني غړو په شمول به مزيد نور سل اوښان هم ورته وركړم .

مالک ته د نبي كريمﷺ پيغام په طايف كې ورسېد، هغه ويرېد چې هسې نه د طائف خلک پرې وخبرېږي او له ځان سره يې بند نه كړي ! په پټه توگه يې خادمانو ته امر وكړ چې سورلۍ يې تياره او چمتو كړي، او په طائف كې ورته د ځغلند مزل لپاره اس هم تيار ودروي، د شپې له پلوه يې د نوی سفر اغاز پيل كړ، هغه و چې د نبي كريمﷺ سره يې په جعرانه يا په مكه كې ليدل كتل وكړل، نبي كريمﷺ ورته د كړې ژمنې په بنسټ ټوله شتمني او كورنۍ غړو په شمول نور سل اوښان هم وركړل، له اسلام راوړو وروسته يې دا شعرونه وويل:

مَـا إنْ رَأَيْتُ وَلاَ سَمِعْـتُ بِمِثْلِـهِ ** فِي النَّاسِ كُلِّهِم بِمِثْلِ مُحَمَّدِ
أَوْفَى وَأَعْطَى لِلْجَزِيلِ إذَا اُجْتُدِيَ ** وَمَتَى تَشَأْ يُخْبِرْكَ عَمَّا فِي غَدِ
وَإِذَا الْكَتِـيبَةُ عَـرَّدَتْ أَنْيَـابَـهَـا ** بِالسَّمْهَرِيِّ وَضَرْبِ كُلِّ مُهَنَّدِ
فَكَـأَنَّهُ لَـيْثٌ عَلَـى أَشْبَـالِـــهِ ** وَسْطَ الْهَبَـاءَةِ خَــادِرٌ فِـي مَرْصَـدِ

❖ په ټولو خلكو كې ما د محمدﷺ په څېر تر دې گړۍ څوک نه دی ليدلی .

❖ چې كله ورسره څه شی وی نو ډېره وركړه كوي او كه وغواړې د سبا د ورځې له احوالو دې هم خبروي .

❖ جنگي قوه چې كله په جنگ جگړې كې سره ښه قوي شي او په نېزو او هندې تورې باندې وهل شړيول شروع كړي نو ...

❖ نو مشرتابه (محمدﷺ) يې د جگړې په گرد غبار كې داسې وي لكه زمرى چې په مورچه كې ناست وي او بچي يې په جگړه بوخت وي .

هغه و چې د خپل قوم په شمول يې پر ثماله، سلمه، او فهم قبيلو باندې مشر وگماره، له اسلام وروسته به يې د نورو قبيلو په شول د خپل قام سره د ثقيف په ضد خونړيزې معركې كولې، د هغوی په چارپايانو به يې حملې كولې، تر دې چې ابومحجن ثقفي وريسې دا شعرونه وويل:

هَـــابَـتِ الأَعْـدَاءُ جَـانِـبَـنَـــا ** ثُـمَّ تَـغْـزُونَـا بَـنُـو سَـلِـمَـــهْ
وَأَتَـــانَـــا مَـــالِـكٌ بِـهِـــــــمُ ** نَـاقِـضًـــا لِـلْـعَـهْـــدِ وَالْـحُـرْمَـهْ
وَأَتَـــوْنَـــا فِـــي مَـنَـازِلِـنَـــــا ** وَلَـقَـــدْ كُنَّـــا أُولِـــي نَـقِـمَـــــهْ

❖ له يو اړخه غير اغيارو وځپلو او له بل پلوه راسره بنو سلمه هم جنگ جگړې کوي.

❖ مالک بن عوف دغه ټول قومونه دلته راوستل او له مونږ سره يې خپلې کړې ژمنې ورنګولې .

❖ زمونږ پر کورونو يې بريدونه وکړل خو ولې مونږ د غچ او انتقام خلک يو .

خلک د نبي کريمﷺ پسې ليکه شول او چغې نارې يې وهلې چې اى د الله رسوله ! په مونږ د غنيمت اوښان او ګډې بزې تقسيم کړه، تر دې چې هغه يې له لاسه ونې ته تکيه ووهله او دوى به يې څادر راښکو چې زرکوه ... زرکوه ...

نبى کريمﷺ ورته وويل: اى خلکو ! که د تهامه د ونو بوټو په شېر چارپيان مې هم لاس ته راشي په همدا تاسو يې تقسيموم، زما له اړخ به هيڅ کنجوسي، بخل او درواغ ونه وينئ .

بيا وپاڅېد او له يو اوښ څخه يې وژغنې راوويستې، د لاس په دواړو ګوتو کې يې پورته کړې او ويې‌ويل: اى خلکو ! له خمس پرته زما په دې مال کې ددې وېښتانو په اندازه نور هيڅ حق نشته، او خمس ببرته په تاسو تقسيم او توزيع کوم، له غنيمت څخه بايد ټول غلا شوى مال که ستن ولې نه وي، تار ولې نه خو ببرته يې راوړئ، ورنه د قيامت په ورځ به ستاسو لپاره شرم او رسوايي وي .

د غږ اورېدو سره سم يو انصاري له وېښتانو جوړ شوى پړى چې له غنيمت څخه يې پورته کړى و راوړ او ورته يې وويل: اى د الله رسوله ! دا پړى مې په دې خاطر له اجازې پرته پورته کړى و چې د خپل اوښ د دانو علاج معالجه مې پرې کوله، نبى کريمﷺ ورته وويل: زما برخه په کې ستا شوه، سړي وويل: چې خبره دې ته ورسېده نو زه ورته هيڅ اړتيا نه لرم .

نبي کريمﷺ د غنيمت په توزيع کې د قومونو او قبيلو مشران او لوړ پوړو ته ډېره او

لويه برخه په دې خاطر ورکړه تر څو يې زړونه خپل کړي .

ابوسفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د هغه ځوى معاويه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې سل سل اوښان ورکړ، سل اوښان يې حکيم بن حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، سل اوښان يې حارث بن حارث بن کلدة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، نور سل اوښان يې سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، سل اوښان يې عيينة بن حصن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ او سل يې اقرع بن حابس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ، سل يې مالک بن عوف او نور سل يې صفوان بن اميه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورکړ .

دا هغه هستيانې وې چې نبي کريمﷺ د سلو اوښانو په ورکولو نازولي وو .

د قريشو ځينو نورو خلکو ته يې له سلو څخه راښکته برخه هم ورکړې وه، مخرمه بن نوفل، عمير بن وهب جمحي، هشام بن عمرو او د بنو عامر بن لؤى يو بل غړى – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ – وو، ورته له سلو څخه کم ورکړي وو، خو زه نه پوهېږم چې څومره وو ؟

سعيد بن يربوع بن عنکثة او سهمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ته يې پنځوس پنځوس اوښان ورکړي وو .

عباس بن مرداس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې داوښانو بچي ورکړل، خو ولې هغه پرې خوښ نه و، د نبي کريمﷺ اړوند يې ځيني بې ادبه شعرونه وويل چې:

كَانَتْ نِهَابًا تَلَافَيْتُهَا ** بِكَرِّي عَلَى الْمُهْرِ فِي الْأَجْرَعِ
وَإِيقَاظِي الْقَوْمَ أَنْ يَرْقُدُوا ** إِذَا هَجَعَ النَّاسُ لَمْ أَهْجَعِ
فَأَصْبَحَ نَهْبِي وَنَهْبُ الْعَبِيدِ ** بَيْنَ عُيَيْنَةَ وَالْأَقْرَعِ
وَقَدْ كُنْتُ فِي الْحَرْبِ ذَا تُدْرَإٍ ** فَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا وَلَمْ أُمْنَعِ
إِلَّا أَفَائِلَ أُعْطِيتُهَا ** عَدِيدَ قَوَائِمِهَا الْأَرْبَعِ
وَمَا كَانَ حِصْنٌ وَلَا حَابِسٌ ** يَفُوقَانِ شَيْخِي فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا ** وَمَنْ تَضَعِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ

❖ په خپل خرپ ترپ مې په ډېره اسانه په اسانو ځايونو کې غنيمتونه تر لاسه کړل .

❖ خلک چې به کله ويده شول نو ما به خپل قوم راوېښ کړ او ز به نه وېده کېدم .
❖ زما او زما د اس (عبيد) د غنيمت برخه د عيينه او اقرع ترمنځ وويشل شوه.
❖ په جنګ کې مې له خپل قوم څخه کلکه دفاع وکړه، نه خو پرې راته سمه ډالۍ راکړل شوه او نه ترې پوره بې برخې شوم .
❖ د اوښانو هغه واړه بچي راته راکړل شول چې تش په نوم څلور پښې لري او بس .
❖ په کور کلي (ټولنه) کې د عيينه او اقرع پلاران زما په پلار هېڅ برتري نه لري .
❖ او نه زه له دواړو څخه کم او لږ يم، خو چې نن ورځ څوک بې عزته شو هېڅکله به سرلوړی او پورته نه شي .

د دې شعرونو په اورېدو سره نبي کريمﷺ وويل: ولاړ شئ او له ما څخه يې ژبه پرېکړئ، صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دومره څه ورکړل چې عباس بن مرداس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرې خوشحاله شو، د نبي کريمﷺ يې له ژبې پرېکولو څخه موخه دا وه چې نور څه هم ورکړئ [(۱)] .

ابوسعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبي کريمﷺ چې کله مؤلفة القلوب او د عربانو راز راز قبيلو ته په غنيمت کې برخې ورکړې، انصارو ته يې هېڅ هم ورنه کړل، انصار له نبي کريمﷺ په دغې تقسيم لږ زره خفه او ناخوښ وو، د ځينو له خولې نه يې بدې ردې هم وتلې وې، په دې کې سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی او نبي کريمﷺ ته يې وويل: الله پاک تا ته درکړي غنيمت چې تا د عربانو په قومونو قبيلو او په خپل قام تېر تقسيم او توزيع کړ نو انصار درڅخه پرې خفه او بې ټنده دي چې تا

---

(۱) ابن هشام وايي : ځينو تاريخ پوهانو راته وويل چې عباس بن مرداس رَضِيَ اللهُ عَنهُ نبي کريمﷺ ته راغی نو ورته يې وويل : دغه شعرونه تا ويلي دي چې (فَأَصْبَحَ نَهْبِي وَنَهْبُ الْعَبِيدِ**بَيْنَ الأَقْرَعِ وَعُيَيْنَةَ) ؟ نو ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل : (بين عيينة والاقرع) دی ، نبي کريمﷺ ورته کړه : خير دی دواړه يو شی دی ، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل : زه د الله پاک د دې قول کلک تصديق کوم چې ستا اړوند يې ويلي دي (وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِيْ لَهُ ...)

ورته هيڅ برخه ورنه کړه .

نبي کريمﷺ ورته وويل: سعده ! ته په کومه ډله کې يې ؟ هغه ورته وويل: زه هم د انصارو يو غړی يم .

نبي کريمﷺ ورته وويل: د شپول دننه ټول انصار راغونډ کړه .

سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ولاړ او ټول خلک يې راغونډ کړل، ځينې مهاجرين هم له اجازې له مخې د خبرو اترو اورېدو لپاره ننوتل، خو ولې ځينې نور يې بېرته ستانه کړل، سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کريمﷺ ته راغی چې تا رابللي انصار تول راغونډ شوي دي .

نبی کريمﷺ راغی او لومړی يې په الله پاک د هغه شان سره مناسب ثناء او صفت وويل او بيا يې په انصارو غږ وکړ چې:

ستاسو زړونو او ځانونو ته له رسيدلي درد او غم نه وخبرېدم، او ستاسو د خفګان ځينې خبرې هم راته ورسېدې، خو پوښتنه دا ده چې ايا تاسو ورک لاري نه وئ چې الله درته زما په واسطه هدايت وکړ ؟

ايا ناداره او محتاج نه وئ چې زما په واسطه الله په خيټه ماړه او شتمن کړئ ؟

ايا خپل منځ کې سره دښمنان نه وئ چې زما په برکت مو منځ کې الله اتحاد او مينه محبت واچو ؟

د هرې فقرې سره به ورته ټولو ويل: ولې نه د الله رسوله ! همدغسې وه، دغه ټول د الله پاک او د هغه د رسول ځانګړې پېرزو ده .

نبی کريمﷺ غږ وکړ : ای انصارو ! ولې ځواب نه راکوئ؟

انصارو وويل: د الله رسوله ! نور به څنګه ځواب درکړی شو ؟ حالانکه مونږ د الله پاک او د هغه د رسول د لورينې ډېر پور وړي يوو .

نبي کريمﷺ ورته کړه: که ستاسو خوښه وه هرومرو به مو راته ځواب راکړی وی، او هر چا به په خپلو خبرو کې رښتيا ګڼلی وئ، سره له دې چې ستاسو خبرې رښتيا هم دي، هغه داسې چې بايد تاسو ويلی وی:

خلکو په نبوت کې دروغجن ګڼلی وې او مونږ دې تصديق وکړ، مونږ دې هله

مرستیالان او مرستندویه شول چې خلکو دې دښمنۍ ته بدې رانغښتې وې، خلکو له کوره وشړلې او مونږ درته ځای درکړ، د دین او ژوند په هره چاره کې دې اړتیاوې لرلې مونږ درته د قام قبیل د یو غړي په څېر گرد شیان حاضر کړل.

ای انصارو ! تاسو له ما څخه په دې ناخوښ یئ چې فاني او بې ارزښته دنیا مې هغه چا ته ورکړه چې د هغوی زړونه خپلول مې پرې موخه وه ترڅو اسلام ته سمه غاړه کېږدي، حالانکه چې تاسو مې ستاسو ایمانونو ته سپارلي یاست!!

ای انصارو ! په دې خوښ نه یاست چې خلک کورونو ته د څانونو سره گډې بزې بوځي او تاسو د الله پاک رسول او استازی خپلو کورونو ته بوځئ ؟ زما دې په رب لایزال قسم وي چې د محمد واک یې په لاس کې دی که د هجرت پېښې او مسائل نه وی نو زه به د انصارو غړی وم، که ټول خلک په یوه ناوچه روان شي او انصار په بله روان شي نو زه به د انصارو د سفر ملگری یم .

ای الله ! په انصارو ورحمېږه، د انصارو په بچو ورحمېږه، او د انصارو په لمسیو باندې رحم وکړه .

ابوسعید الخدري رَضيَ اللهُ عَنْهُ وایي: انصارو د دې خبرو سره دومره وژړل چې گېرې او گرېوانونه یې لانده شول او ټولو اواز وکړ چې مونږ په دې خوشحاله یو چې نبي کریمﷺ مو برخه ده .

په همدې ځای نبي کریمﷺ او ټول راغلي بېرته خپلو خپلو ځایونو ته ستانه شول .

په اتم هجري کال کې له جعرانې څخه د نبي کريمﷺ عمره، او عتاب بن اسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د مکې د چارو سپارتل

له دې پړاو وروسته نبي کريمﷺ له جعرانې څخه د مکې په لور د عمرې د اداء کولو لپاره هوډ وکړ، او په مرّالظهران کې يې پاتې غنيمتونه پرېښودل، خو چې کله يې د عمرې مراسم ادا کړل، له مکې څخه يې د مدينې په لور حرکت وکړ، او مکه کې يې په ديني او دنيوي چارو عتاب بن اسيد رَضِيَ اللهُ عَنهُ امير وګماره، خلکو ته د قران کريم د ښونې په خاطر يې معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم پرېښود، او باقي ټول غنيمتونه نبي کريمﷺ له ځان سره مدينې ته يوړل .

نبي کريمﷺ دغه عمره په ذي القعده کې وکړه، او مدينې ته د ذي القعدې په اخرنيو ورځو يا د ذوالحجې په لومړيو ورځو کې ولاړ .

ابن اسحاق وايي: په دغه کال کې د حج مراسم د مشرکانو تر ولکې لاندې وو، د هجرت په اتم کال مسلمانانو د عتاب بن اسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ د حج مراسم ادا کړل .

او د هجرت تر نهم کاله پورې د طائف مشرکان هم په خپل شرک قائم دائم وو .

د نبي كريمﷺ له طائف څخه له راستنېدو وروسته د كعب بن زهير تشويشناک حالت

كله چې نبي كريمﷺ له طائف څخه راستون شو، بجير بن زهير بن ابي سلمی خپل ورور كعب بن زهير ته ليک واستو چې په مكه كې هغه وګړي چې د نبي كريمﷺ هجوه او سپكې ستغې يې خپله دنده بولې وه، تول ووژل، د قريشو په شاعرانو كې له ابن الزبعري او هبيره بن ابي وهب پرته نور څوک ژوندي نه دي پاتي، بلكې تول تښتېدلي دي، خو دا چې نبي كريمﷺ په دربار كې هر سرغړونكی ته دروازه خلاصه ده، ته هم كه كولای شې په چټكه توګه ورته توبه تائب راشه، او يا هم د خپل خلاصون لپاره د ځمكې نورو برخو ته پناه يوسه، دا چې كعب دا شعرونه ويلي وو:

أَلَا أَبْلِغَا عَنِّي بُجَيْرًا رِسَالَةً ** فَهَلْ لَكَ فِيمَا قُلْتُ وَيْحَكَ هَلْ لَكَا؟
فَبَيِّنْ لَنَا إنْ كُنْتَ لَسْتَ بِفَاعِلٍ ** عَلَى أَيِّ شَيْءٍ غَيْرَ ذَلِكَ دَلَّكَا
عَلَى خُلُقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًا وَ لاَ أَبَا ** عَلَيْهِ وَ لَمْ تُدْرِكُ عَلَيْهِ أَخاً لَكَا
فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ فَلَسْتُ بِآسِفٍ ** وَلاَ قَائِلٌ إِمَّا عَثَرْتَ: لَعًا لَكَا
سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْسًا رَوِيَّةً ** فَأَنْهَلَكَ الْمَأْمُونُ مِنْهَا وَعَلَّكَا

❖ بجير ته زما له اړخه پېغام ورسوه چې خوار شې !! راليږلې خبرې دې راته په كوم بنسټ كړې دي ؟

❖ كه په رښتيا هم دغې عقيدې ته ژمن نه يې نو اسلام ته غاړې ايښودل دې د څه په معنی دي ؟ او اسلام منلو ته څه اړ كړې ؟ يعني په خپل دين د سرښندنې اړوند تفصيلات راكړه .

❖ د داسې دين پيروكار جوړ شوې چې مور او پلار دې پرې هم نه دي ليدلي، او نه دې پرې خپل ورور ليدلی دی چې غاړه يې ورته ايښې ده

❖ که دغه دین دې نه وي منلی نو د خفګان خو څه پاتې نه شول او نه د دې اړتیا شته چې ووايم: له ازمېښت څخه وتل درته اسان شه .

❖ په تاباندې لکه چې مامون (ځکه نبي کریمﷺ په امین مشهور و) په لومړي ځل او بیا په دوهم ځل شراب وڅښل ؟

کله چې دغه شعرونه خپل وررور بجير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته واستول نو له نبي کریمﷺ څخه یې پټول ښه ونه ګڼل نو ورته یې واورول، بجير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د شعر دې کړۍ ته ورسېد (سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْسًا رَوِيَّةً) نبي کریمﷺ ورته وویل: که څه هم کعب دروغجن دی خو ولې دا یې رښتیا ویلي دي او زه مامون یم .

او کله چې بیا دې ځای ته ورسېد (عَلَى خُلُقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًا وَ لاَ أَبَا عَلَيْهِ) نبي کریمﷺ وفرمایل: په رښتیا چې مور او پلار یې ورڅخه بې برخې وو .

ابن اسحاق وایي: چونکه د کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کينه ګرو د هغه د مرګ او مړینې اوازې خپرې کړې چې نبي کریمﷺ به یې هرومرو وژني، او له بلې خوا ورته د وررور لیک هم ورسېد، پراخه ځمکه پرې راتنګه شوه او په ځان ورحمېد، خپله هغه مشهوره قصیده یې وویله چې د نبي کریمﷺ مدح او صفتونه یې په کې کړي دي، نبي کریمﷺ یې هم وخبرو چې کينه ګرو یې اړوند د هرومرو وژلو اوازې خپرې کړیدي، خپله مدینې ته راغی، له جهینې سره چې یې سابقه دوستانه درلوده ورته پناه یوړه، د سهار په مهال یې د لمونځ لپاره مسجد ته راوست، د لمونځ څخه له وزګارېدو وروسته یې ورته اشاره وکړه چې نبي کریمﷺ هغه دی ورشه او د سر امان ترې وغواړه .

ما ته د رارسیدلي راپور له مخې چې کعب بن زهير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورغی د نبي کریمﷺ مخې ته کښېناست، خپل لاس یې د هغه په لاس کې کېښود او ورته یې کړه: ای د الله رسوله ! کعب بن زهير توبه تائب او مسلمان راغلی دی، که یې درته راولم نو توبه ترې قبلوې ؟

هغه ورته وویل: هو .کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له ځنډ پرته وویل: زه کعب یم .

ابن اسحاق وايي: عاصم بن عمرو بن ثابت راته وويل چې د دې خبرې سره پرې يو انصاري راغوڅه شو چې اى د الله رسوله ! د الله دښمن دى، راته يې پرېږده چې سر يې قلم كړم .

نبي كريمﷺ ورته وويل: كعب پرېږدئ، له تېرو سرغړونو څخه توبه ګار راغلى دى، د انصاري ددغې رويې له كبله كعب د انصاري قبيلې ته كم او ټيټ وكتل، دا ځكه چې ټولو مهاجرينو پرې ثنا وويله، دغه مهال كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله مشهوره قصيده وويله چې:

بَانَتْ سُعَــادُ فَقَلْبِـي الْيَوْمَ مُتبُـولُ ** مُتَيَّـمٌ إثْـرَهَا لَمْ يُفْـدَ مَكْبُــــولُ
نُبِّئْـتُ أَنَّ رَسُـوْلَ الله أَوْعَـــدَنِـــيْ ** وَالْعَفْــوُ عِنْــدَ رَسُــوْلِ اللَّهِ مَــأْمُــولُ
مَهْلاً هَدَاكَ الَّذِي أَعْطَاك نَافِلَةَ الـ ** ـقُرْآن فِيهَـا مَـوَاعِيظٌ وَتَفْصِيــلُ
لَا تَـأْخُـــذَنِّي بِـأَقْـوَالِ الْـوُشَاةِ وَلَمْ ** أُذْنِبْ وَلَوْ كَثُرَتْ فِيَّ الْأَقَاوِيلُ
لَقَـدْ أَقُـومُ مَقَامـًا لَـوْ يَقُـومُ بِـــهِ ** أَرَى وَأَسْمَـعُ مَـا لَــوْ يَسْمَــعُ الْفِيـلُ
لَظَـلَّ يَرْعَـــدُ إِلاَّ أَنْ يَـكُـونَ لَــهُ ** مِـنَ الــرَّسُولِ بِــإِذْنِ اللَّهِ تَنْـوِيـــلُ
مـازِلتُ أَقتَطِـعُ البَيْـــداءَ مُدَّرِعـاً ** جُنـحَ الظَـلامِ وَثَــوبُ اللَيـلِ مَسبـولُ
حَتّـى وَضَعـتُ يَمِيْنِي لا أُنازِعُـهُ ** في كَفِّ ذي نَقِمـاتٍ قيلُـهُ القيـلُ
لَهُـوَ أَخْــوَفُ عِنـدي إِذ أُكَلِّمُـهُ ** وَقِيْــلَ إِنَّــكَ مَسْبُــوْرٌ وَمَســؤولُ
مِن ضَيغَمٍ مِن ضِراءَ الأُسدِ مُخدِرَةً ** بِبَطنِ عَثَّرَ غِيْلٌ دُوْنَهُ غِيْلُ
يَعْـدُو فَيَلحَـمُ ضِرغامَين عَيشُهُم ** لَحــمٌ مِـنَ القَــومِ مَعفــورٌ خَـراذِيْلُ
إِذا يُســـاوِرُ قِرْنـاً لا يَحِــلُّ لَـهُ ** أَن يَتـْـرُكَ القِــرنَ إِلّا وَهُــوَ مَفْـلُــوْلُ
مِنـهُ تَظَلُّ حَميرُ الوَحشِ ضامِرَةً ** وَلا تُمَشِّي بِـواديْـهِ الأَراجِـيْـــلُ
وَلا يَـزالُ بِــوادِيـهِ أَخَـــو ثِقَـةٍ ** مُطَــرَّحُ البَــزِّ وَالــدَرسانِ مَــأكـولُ
إِنَّ الـرَسولَ لَنــورٌ يُستَضاءُ بِـهِ ** مُهَنَّدٌ مِن سُيوفِ اللَهِ مَسلولُ
في عُصبَةٍ مِن قُرَيشٍ قالَ قائِلُهُم ** بِبَطنِ مَكَّةَ لَمّا أَسلَموا زولوا
زَالوا فَمازالَ أَنكاسٌ وَلا كُشُفٌ ** عِندَ اللِقاءِ وَلا ميلٌ مَعازيلُ

شُمُّ العَـرانينِ أَبطـالٌ لَبوسُـهُـمُ ** مِن نَسجِ داوُدَ في الهَيجا سَرابيلُ
بيضٌ سَوابغُ قَد شُكَّت لَها حَلَقٌ ** كَـأَنَّهـا حَـلَـقُ القَفعـاءِ مَجـْدُوْلُ
لَيْسُوْا مُفَارِيْحَ اِنْ نالَت رِماحُهُمُ ** قَـوْماً وَلَيْسُــوا مَجازيعـاً إِذا نيلـوا
يَمشون مَشْيَ الجِمالِ الزُهرِ يَعصِمُهُم ** ضَـربٌ إِذا عَـرَّدَ الـسودُ التَنَـابِيْـلُ
لا يَقَـعُ الطَعـنُ إِلاّ فِي نُحورِهِمُ ** ما إِن لَهُم عَن حِياضِ المَوتِ تَهليلُ

❖ د سعاد اوږد مهاله هجران مې نن زړه وځورو، ډېر يې اړا کړا کړ خو له بند څخه يې رها نه شو .

❖ وخبرېدم چې رسول اللهﷺ راته د مرګ درکې راکړي دي، خو له رسول اللهﷺ څخه د عفوې او درګزرۍ امېد ډېر کېدلی شي .

❖ لږ زغم وکړه هغه الله دې درته د درګزرۍ مزيد هدايت نور هم وکړي چې له نبوت پرته يې درته قران کريم اضافه لورينه درکړې ده چې خورا پندونه او تفصيلات په کې دي .

❖ د غمازانو په خبرو مې چې ونه نيسې، ځکه چې کومه سرغړونه مې نه ده کړې که څه هم خبرې راپسې ډېرې شوي دي .

❖ اوسمهال زه په داسې ځای ولاړ يم او هغه څه وينم او اورم که فيل يې واوري نو ...

❖ نو که رسول اللهﷺ ورته امان ورکړي سمه ده خو که ور يې نه کړي نو لړزه به يې ونيسي .

❖ د تل لپاره دښتې ميرې په مزلونو وهم، په داسې حال کې چې تاريکې مې ځان ته راغوستي وي او د شپې تورتمونو خپلې پردې راخپرې کړې وي .

❖ خپل ښۍ لاس مې د هغه په لاس کې کېښود چې له دښمن څخه غچ اخلي او هېڅ راز سرغړونه يې نه کوم، او خبره يې هم حق او حقانيت ده .

❖ زما په نېز د ډېر ډار خبره راته دا بريښي چې راتهوويل شي چې تا ته ځينې خبرې دروست نسبت لري او له تا څخه به پوښتلی شي .

❖ له (عثر) مقام له زمري څخه هم په انتقام او غچ کې پياوړی دی چې په ګڼو بوټو

ونو او ځنګلاتو کې اوسيږي .

❖ داسې زمرى چې بچو ته په خپلو منډو ترړو له خلکو څخه داسې غوښه ورکوي چې په خاورو کې يې توکړې پرتې وي .

❖ کله چې د همسيال سره مټ اټي شي نو تر هغه خپل سيال نه پريږدي چې مات او ګوډ کړى يې نه وي او شکست يې نه وي ورکړى .

❖ د (جو) مقام ښکارګر حيوانات تر ې هم ډاريږي او نه يې په لارو ګودرو ډلې ډلې خلک تللى شي .

❖ ددغې زمري له پياوړي شجاعت له کبله هيڅ دلاور او زرور انسان نه شي تيريدى مګر شلېدلې جامې به داسې پروت وي چې زمري به خوړلى وي .

❖ پيغبر پاکﷺ رڼا ده چې خلک ترې رڼا اخلي، او د الله پاک هغه راويستل شوې توره ده چې په هند کې يې جوړه شوېده .

❖ کله چې د مکې هستوګنوال مسلمانان شول نو مکې کې د قريشو په ډله کې يو چا وويل: نور مه تم کيږئ او لاړ شئ (مدينې ته) .

❖ له مکې څخه په داسې حالت کې ستانه شول چې نه کمزوري او بې وزله وو او نه جنګي ډګر کې بې توري او بې ډاله وو، او نه داسې وو چې په اسونو يې ځانونه نه شول ټينګولى او يا ورته پورته کېدلى نه شول .

❖ ټول ښايسته لوړ پوزي بې تحاشا بهادر او دلاور وو، ګويا کې د داود عَلَيْهِ السَّلاَمُ په لاس جوړې شوې زغرې يې جنګ کې اچولې وې .

❖ سپينې او په بدن پوره زغرې چې کړى يې هم درلودې په ځان داسې راچولې وې لکه (قفعاء) ازغي دار بوټی چې په ځمکه خور وور پروت وي .

❖که غليم اغيار کله هم په خپلو غشو دل دول کړي نو ډيرې خوشحالۍ پرې نه کوي او که خپله شکست وخوري نو ډيرې جزعې فزعې هم نه کوي .

❖ د سپينو اوښانو په څېر مزل کوي، او غليم ترې لکه د ټيټو او کوچنيو اوښانو په څېر تښتي او دوى .

❖ د تل لپاره په مرئ باندې تېونه خوري، هيڅکله د مرګونو له ډګره فراري او تښتېدونکي نه دي .

عاصم بن عمرو بن قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: کله چې کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قريشو مهاجرين ځانګړي ستائنه وکړه او د خپلې قصيدې په دې کور (إِذا عَرَّدَ السودُ التَنابيلُ) کې انصارو ته اشاره وکړه، نو انصار پرې خفه او بې تنده شول، نو له اسلام راوړ وروسته به يې انصار په نېکو او ښو صفتونو ستايل، او هغه ستړي او تکليفونه يې ورله ياد کړل چې د نبي کريمﷺ په ملتيا کې يې ګاللي وو، هغه وويل:

مَـنْ سَـرَّهُ كَـرْمُ الْحَيَاةِ فَلَا يَـزَلْ ** فِي مِقْنَبٍ مِنْ صَالِحِي الْأَنْصَارِ
وَرِثُـوا الْمَكَارِمَ كَابِرًا عَنْ كَابِـرٍ ** إِنَّ الْخِيَــارَ هُـمُ بَنُـو الْأَخْيَارِ
الْمُكْـرِهِينَ السَّمْهَـرِيَّ بِـأَذْرُعٍ ** كَسَـوَالِـفِ الْهِنْـدِيِّ غَيْـرَ قِصَــارِ
وَالنَّـاظِرِيــنَ بِأَعْيُـنٍ مُحْمَــرَّةٍ ** كَالْجَمْـرِ غَيْـرَ كَلَيْلَــةِ الْأَبْصَــارِ
وَالْبَـائِعِيـْـنَ نُفُوسَـهُـمْ لِنَبِيِّهِـمْ ** لِلْمَوْتِ يَوْمَ تَعَانُقٍ وَكِرَارِ
وَالْذَائِدِينَ النَّاسَ عَنْ أَدْيَانِهِمْ ** بِالْمَشْـرَفِيِّ وَبِالْقَـنَـا الْخَـطَّــارِ
يَتَطَهَّــرُونَ يَرَوْنَهُ نُسْكًـا لَهُـمْ ** بِدِمَــاءِ مَـنْ عَلِقُــوا مِنْ الْكُفَّــارِ
دَرِبُـوا كَمَا دَرِبَتْ بِبَطْنٍ خَفِيَّةٍ ** غُلْبُ الرِّقَابِ مِنْ الْأَسْوَدِ ضَوَارِي
وَإِذَا حَلَلْتَ لِيَمْنَعُـوكَ إِلَيْهِـمُ ** أَصْبَحْــتَ عِنْـدَ مَعَاقِـلِ الْأَعْفَــارِ
ضَرَبُــوا عَلِيًّا يَوْمَ بَدْرٍ ضَرْبَةً ** دَانَتْ لِـوَقْعَتِهَــا جَمِيْعُ نِــزَارِ
لَوْ يَعْلَـمُ الْأَقْـوَامُ عِلْمِي كُلَّهُ ** فِيهِــمْ لَصَدَّقَنِــي الَّذِينَ أُمَــارِي
قَـوْمٌ إِذَا خَـوَتِ النُّجُومُ فَإِنَّهُمْ ** لِلطَّــارِقِيـْنَ النَّــازِلِيْـنَ مَقَــارِي
فِي الْغُرِّ مِنْ غَسَّانَ مِنْ جُرْثُومَةٍ ** أَعْـيَـتْ مَحَـافِرُهَـا عَلَى الْمِنْقَــارِ

❖ که له ژوند څخه خوک خوند او مزې اخلي نو د انصارو شاهسوارانو په ډله کې دې ونوځي .

❖ د ستاينې وړ خويونه يې کشر له مشر څخه په ميراث کې اخستي دي، په رښتيا چې خپله هم شريف او باعزته او هم د شريفانو بچي دي .

❖ غشي او نېزې يې په خپل ټول طاقت داسې پورته کړي وي لکه د هند هغه پوره اوږدې ساختماني تورې چې لنډې نه وي . .

❖ له رنځ پرته د سکروټو په څېر تکو سرو سترګو باندې غليم ته کځي .

❖ د سخت جنګ او خرپ ترپ په ورځ د پېغمبر پاکﷺ سره په مرګ باندې بيعتونه کوي .

❖ خلک له خپلو فاسدو دينونو څخه په تکو سپينو تورو او نېزو چې په هوا کې خوځول کيږي راخوځول کيږي پرې رابندوي .

❖ له کفارو او ورسره ټل ملګرو ضد جنګ جګړه هغه ستر عبادت بولي چې انصار پرې ځانونه له ګناهونو څخه پاکوي .

❖ د خفيه درې د قوي ځټونو زمريانو په څېر چې په ښکار روزل شوي وي دوی هم په جنګ جګړه روزل شوي دي .

❖ که دې ورته امان راوړ نو داسې به دې محفوظ له غليمه وساتي لکه د غرونو په سرونو کې چې صحراي غوين مال خپل بچي له بريده ساتي .

❖ د بدر په ورځ يې علی بن مسعود په دومره مرګوني ګوزار وهلی و چې ټول بنو نزار يې تندريز ګوزار ته غاړه کېښوده .

❖ که په انصارو باندې نور خلک زما په څېر تجربوي عبور ولري نو هغه خلک به مې رښتونی وګڼي چې راسره ددوی اړوند جنګ کوي .

❖ کله چې بارانونه ونه شي، نو په قحطونو او سوکړو کې دوي د شپې راغلي ميلمانه هم په ښه توګه پالي .

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبی کريمﷺ ته خپله هغه قصيده واوروله چې د سعاد ستاينه يې په کې کړې وه (بانت سعاد فقلبي اليوم متبول ..) نو نبي کريمﷺ ورته وويل: که دسعاد پر ځای دې انصار ستايلي وو ډېر ښه به دې کړي و، نو بيا يې دغه مذکوره قصيده وويله .

د علي بن زيد بن جدعان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په روايت راته چا وويل چې كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د (بَانَتْ سُعَــادُ فَقَلْبِــي الْيَوْمَ مُتَبْـولُ) قصيده نبي كريمﷺ ته په مسجد كې واوروله .

په نهم هجري کال کې د تبوک غزا

له ذي الحجې څخه تر رجب پورې نبي کريمﷺ په مدينه کې پاتې شو او بيا يې خلک وخبرول چې د روم ضد جګړې ته تيارى ونيسي .

مونږ ته خپلو مشايخو او استاذانو لکه زهري، يزيد بن رومان، عبد الله بن ابي بکر، عاصم بن عمر بن قتاده رَحِمَهُمُ اللهُ او نورو د غزوه تبوک اړوند بېلابېل هغه معلومات راکړل چې څنګه ورته رسيدلي وو، هغوى راته ويلي دي چې:

نبى کريمﷺ خپل ملګري د روم ضد جګړې ته چمتوالي باندې داسې حالت کې وخبرول چې ګرمۍ او تودوخه اوج ته رسيدلې وه، وچکالۍ هم سيال نه درلود، د فقرو فاقت او نادارۍ شپې ورځې وې، هرڅوک يې وسه او هر څوک تنګدسته وو، مېوه جات په باغونو کې تازه پخ شوي وو، په دغسې حالت کې هر چا غوښتل چې په کور کاله کې دننه پاتې شي او د هېڅ ډول غير اغيارو سره مشت او ګريوان نه شي .

د نبى کريمﷺ مبارک عادت و چې کله به يې د غزا لپاره نيت وکړ نو د بل ځاى په نوم به له مدينې څخه ووت، خو ولې د تبوک په غزا کې يې د بل ځاى نوم بيخي ياد نه کړ او خلک يې په لومړي پړاو کې وخبرول ترڅو د تبوک غزا لپاره هراړخيز چمتوالى ونيسي، دا ځکه چې يو خو يې د دښمن ترمنځ پرته فاصله ډېره زياته وه او شمېر يې هم پرې لوړ و، او تنګي سختي هم ډېره وه، يوه ورځ چې نبي کريمﷺ د روميانو په ضد جګړې ته خلک هڅول جد بن قيس منافق ته يې وويل: څه پام لرې چې سږکال به د روميانو ضد جګړه کې ونډه ولرې او که نه ؟

جد بن قيس چې د بنو سلمه د قبيلې غړى و، نبي کريمﷺ ته يې وويل چې هسې نه په فتنه کې مې وانه اچوې !! که په مدينه کې راته د پاتې کېدو اجازه وکړې ډېره به ښه وي !! لوړه په رب لايزال چې قوم مې هم خبر دى چې د ښځو سره مينې محبت له کبله

مې لوړې ژورې خطا کيږي، او په ځانکړې توگه د روميانو ښځې که مې وليدې هلته به يې په غم اخته شوی يم.
هغه چې نبي کريمﷺ ترې مخ واړو او اجازه يې ورکړه چې ته ناست ووسه .
وخت څه تېر و چې د جد بن قيس اړوند الله وحي نازله کړه (وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي ۚ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ)(۱)
معنی دا شوه چې که جد بن قيس په دې بهانه چې د روميانو ښځو ښايست يې فتنه کې وانه اچوي نو د کفر او نفاق په کومه فتنه کې چې جد بن قيس اخته دی هغه ډېر لوی ازمېښت دی، خپل ځان ورته دومره گران دی چې د نبي کريمﷺ په ملتيا د دښمن سره جگړيزه مقابله نه خوښوي .
منافقانو په حق کې له شک او شبهې له کبله، له جهاد نه کولو په خاطر او د رسول اللهﷺ اړوند غلطو اوازو د خپرولو په موخه به يې يو بل ته ويل چې په دومره گرمۍ کې مه ووځئ، نو الله دا ايت نازل کړ (وَقَالُوا لَا تَنفِرُوا فِي الْحَرِّ ۗ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا ۚ لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ * فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)(۲)
ابن اسحاق وايي: نبی کريمﷺ د چټکې چمتوالي ښوونې وکړې، بډايان يې د بې وزله او تنگدسته مجاهدينو ته دلارې د توښې او سورلۍ په تيارولو وهڅول، زياتو شتمنو پکې ونډه ولرله او په خپل دغی نېک کار يې له الله څخه د بدلې طمع توقع لرله .
عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د تبوک په غزا کې بې سارې او کم سارې مالي مرسته

(۱) سورت توبه : (۴۹) . ژباړه : او ځينې منافقان يې لا دا وايي چې د ناستې اجازه راته راکړه او په فتنه کې مې مه اچوه ، خبردار چې دوی په فتنه کې لويدلي دي او ډېر زر به د جهنم اور کافران په ځان کې راحصار کړي .
(۲) سورت توبه : (۸۱ – ۸۲) . ژباړه : منافقانو به يو بل ته ويل چې په سخته گرمۍ کې جهاد ته مه وځئ ، ورته ووايه چې د گرمۍ په پرتله د جهنم اور ډېر گرم دی ، خو کاشکې چې په خبره سم پوهېدای !! * دوی دې لږه خندا برقا وکړي او ډېر به وژاړي ، دا به ستاسو د کړي عملونو سزا وي .

وکړه[۱] .

له دې وروسته له انصارو او نورو قومونو او قبیلو څخه نبي کریمﷺ ته اووه نفر راغلل او ورته يې د خپلې تنګدستۍ فرياد وکړ او له خپلې تنګدستۍ يې ورته وژړل، بنوعمرو بن عوف نه ورته سالم بن عمیر، له بنوحارثه نه ورته علبة بن زيد، له بنو مازن څه ورته ابوليلى عبدالرحمن بن كعب، له بنو سلمه څخه ورته عمرو بن جموح او بل چې د عبدالله بن مغفل مزني يا عبدالله بن عمرو مزني رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو راغلل، په دې خلكو كې له بنو واقف څخه هرمي بن عبدالله او عرباض به ساريه فزاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا هم راغلي وو، دوى ټولو له نبى كريمﷺ څخه وغوښتل چې دلارې د سورلۍ غم يې وخوري، خو نبى كريمﷺ ورته وويل: تاسو ته د لارې توښې او سورلۍ څخه بې توانه یم، هغوى ترې په داسې حالت کې ستانه شول چې له سترګو يې اوښكې فوارې رواني وې .

زه داسې خبرشوم چې ابن يامين بن عمير بن كعب نضري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ابوليلى عبدالرحمن بن كعب او عبدالله بن مغفل رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا سره وكتل چې دواړو ژړلې، هغه ورڅخه وپوښتل چې ولې ژاړې ؟ دواړو ورته وويل: مونږ نبي كريمﷺ ته ولاړو چې د لارې د سورلۍ لپاره به راته څه راكړي، له هغه سره سورلۍ وه او مونږ هم بې توانه يو، هغه ورته د اوبو راوړلو لپاره خپله ځانګړې اوښه وركړه، دواړو پرې زين كېښود، د خوراک لپاره يې هم ورته څه اندازه كجورې وركړې او د نبي كريمﷺ په ملتيا غزا ته ووتل .

ځيني تاريخ پوهان ذكر كوي چې ابن يامين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چمتو كړي مجاهدين د بنو غفار د قبيلې غړي وو .

---

(۱) ابن هشام وايي : يو ښه او نېک سړي راته وويل : د تبوک په غزا او دغې سترې معرکه کې عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زر ديناره نفقه کړل ، نبي كريمﷺ وويل : اى الله! زه له عثمان څخه راضي يم ته ورڅخه راضي شه .

د لړې په دې جريان کې نبي کريمﷺ ته له بانډو نه هغه خلک راغلل چې په غزاکې د نه برخې لرلو اړوند يې عذرونه او بهاني وړاندې کولې خو ولې الله پاک په کې د هيڅ چا عذر قابل قبول ونه ګرځو .

له دې پړاو وروسته نبی کريمﷺ د خپل کلک هوډ له مخې سفر ته اغاز ورکړ او مکې ته په لاره کې يې په ثنية الوداع مقام کې دمه واخسته، په دې غزا کې د نبي کريمﷺ سره د ملتيا نه کولو نه ځينې داسې ايماندارې او رښتونې هستۍ پاتې شوې وې چې نه يې عذر احتياج يې نه درلود خو ولې په اسلام پالنې کې يې هم هيڅ شک او شبهه نه وه چې له جملې څخه يې کعب بن مالک، مرارة بن الربيع او هلال بن اميه او ابوخيثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو .

باقاعده عبدالله بن ابي بن سلول د نبی کريمﷺ نه ښکته مدينې پلو غر ذباب کې د خپلو پلويانو دمه ځای ونيو، هېره دې نه وي چې د دوی شمېر هم څه پاتې کم نه و.

نبي کريمﷺ چې کله سفر ته مزيده ادامه ورکړه، عبدالله بن ابي بن سلول ورحخه د خپلو منافقانو پلويانو په ملتيا پاتې شو، چونکه نبي کريمﷺ علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په تپولو کورني خدماتو ګمارلی و، منافقانو چې وليد ورباندې يې تورونه پورې کړل چې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې ځکه پريښې دی چې پرې بوج و، تر څو ورڅخه خپې سپکې کړي دا يې ځکه پريښود .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپرو شويو تورونو اروېدو له کبله خپل جنګي اوزار راواخستل او د نبي کريمﷺ پسې دومره څغلند ولاړ چې د جرف[1] نوم ځای کې يې رالاندې کړ او ورته يې وويل: ای د الله پيغمبره ! منافقان په مدينه کې انګيروي چې زه دې ګنې په دې خاطر پريښې وم چې په لاره کې درباندې بوج وم .

نبي کريمﷺ ورته وويل: دروغ وايي او په تاپسې پروپاګند کوي، ما خو ته په خپلې کورنۍ باندې نګران ګمارلی وې، څه بېرته ستون شه، زما او د خپلې کورنۍ اړوند

(۱) جرف د شام په لور له مدينې څخه د درېو ميلو په اندازه کې پرته سيمه ده .

دندې انجام کړه، تا ته دا نه پسنده نه ده چې له ما څخه وروسته په مرتبه کې داسې شې لکه هارون عَلَيْهِ السَّلاَمُ چې له موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ څخه و، خو دومره ده چې له ما وروسته د انبياؤ سلسله وجود نه لري .

دا چې نبي کريمﷺ د څو ورځو په اندازه مسافه وهلې وه ابوخيثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د دوو ښځو څښتن و، خپل باغ ته ننوت، هرې يوې ورته خپل خپل باغ کې وهلې چوپالونه پاک صفا او په اوبو يخ کړي وو، يخې او خوندورې اوبه يې ورته اېښې وې، کله چې ابوخيثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دغه نعمتونه وليدل د ځان سره يې وويل: دا بيخي عدل او انصاف نه دی چې زه دې له ګرمۍ پټ او پناه په يخ سيورې کې د خوندورو خواړو او خپلو ښايسته ښځو سره په شخصي جايداد کې په مزو چړچړوبوخت يم، او نبي کريمﷺ به په سخته ګرمۍ تودو بادونو کې د لمر په سوزينده لمبوکې وي!

بيا يې وويل: په الله پاک مې دې سوګند وي چې تر څو هم نبي کريمﷺ سره مل شوی نه يم نو ستاسو د يوې چوپالګۍ ته به هم ونه ننوځم، دواړه بايد راته په چټکه توګه د لارې توښه راکړئ، دواړو ورته توښه برابره کړه او اوښه ورته راوستل شوه، زين يې پرې واچو، له دې څخه وړاندې عمير بن وهب جمحي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په لاره کې يې د نبي کريمﷺ تالاش پلټڼه کوله، دواړه سره ملګري شول او هله يې په مزل کې رالاندې کړل چې هغوی تبوک ته رسيدلي وو .

ابوخيثمه او عمير بن وهب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه چې کله تبوک ته نزدې شول ابو خيثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عمير بن وهب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: له ماڅخه سرغړونه شوې ده، ترهغه راڅخه مه وروسته کيږه تر څو نبي کريمﷺ ته يو ځای ولاړ شو، هغه ورسره هم داسې وکړه .

نبي کريمﷺ چې په تبوک کې دمه اړولې وه، خلکو په لاره کې شاه سوار وليد چې په لور يې راروان دی، نبی کريمﷺ وويل: دا به ابوخيثمه وي، چې راورسېد خلکو وويل: د الله رسولهﷺ دا خو په رښتيا ابوخيثمه دی .

ابوخيثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله خپله اوښه چو کړه، نبي کريمﷺ ته راغی او سلام يې پرې وکړ، نبي کريمﷺ ورته وويل: ډېره نزدې وه چې غرق شوی وې !! بيا ورته ابوخيثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله ټوله لړې واوروله .

نبی کريمﷺ د حِجَر مقام ته ورسېد، هلته خلکو دمه او لږه ساه واخسته او له څاګانو څخه يې اوبه هم وڅښلې، بيا ورته نبي کريمﷺ وويل: چې نه اوبه وڅښئ او نه پرې اودسونه وکړئ، کوم وړه چې مو په دې اوبو اغښکلي وي اوښانو ته يې بوتاوه وکړئ او د خوراک لپاره يې مه تياروئ، له ملګري پرته دې نن شپه هېڅ څوک هم يک او يواځې له معسکر څخه بهر نه وځي .

له بنوساعده قبيلې دوو غړو پرته نورو ټولو خلکو د نبي کريمﷺ ارشاداتو ته غاړه کېښوده، يو غړي په کې د قضاء حاجت لپاره بهر شوی و چې د اودس ماتي په ځای (مقعد) کې په رنځ اخته شوی و .

او بل د خپل ورک شوي اوښ په تالاش کې وتلی و، طوفاني باد پورته کړی و او د (طي) په غرونو کې يې غورځولی و .

د دواړو اړوند راپور چا تر نبي کريمﷺ ورسو، هغه وويل: ما تاسو ته نه و ويلي چې له مل پرته دې هېڅ څوک يواځې نه وځي ؟

له دې وروسته نبي کريمﷺ په رنځ اخته شوی راوغوښت او د زر صحت يابی لپاره يې ورله دعا وغوښته، هغه و چې الله پاک ورته صحت ورکړ .

او د بنوطي په غرونو کې رالويدلی غړی بنوطي نبي کريمﷺ ته په تحفه کې ورکړ .

کله چې په خلکو سهار راوخوت د اودس لپاره د هېڅ چا سره اوبه نه وې، نبي کريمﷺ ته ټولو شکايت وکړ، نبي کريمﷺ الله پاک ته خپل لاسونه لپه کړل، ورېځه راغله او باران وشو، خلک هم خړوب شول او له ځانونو سره يې اوبه هم ذخيره کړې .

پېښه دا وشوه چې په لاره کې له نبي کريمﷺ څخه اوښه بې درکه شوه ټول خلک يې په لټون بوخت شول، د نبي کريمﷺ په ملګرو کې د بنوعمرو بن حزم کاکا عُمارة بن

حزم چې د عقبې د بيعت ګډونوال او بدري صحابي و په خپل ګروپ کې يې له زيد بن اللصيت چې لوی منافق و، ورڅخه واورېدل: محمد خو په په ډېر باور وايي چې پېغمبر دی، له اسمان څخه په راستول شوي ټول خبرو مو خبروي، او حالانکې د خپلې ورکې شوې اوښې اړوند ورته هېڅ راپور نشته ؟؟

نبي کريمﷺ وويل: په تاسو کې يو سړی دی، په خلکو کې تبليغات کوي چې محمد ځان خلکو ته پېغمبر ورپېژني، دا ګمان کوي چې له اسمان څخه راغلي خبر باندې مو خبروي، خو ولې د خپل ورک شوي اوښ معلومات ورته بيخي نشته، زما دې په الله قسم وي چې زه يوازې په هغه پوهېږم چې الله پاک پرې پوهولی يم، ما ته مې الله پاک ورک شوی اوښ راوښود، زما اوښه په دغې ناوچه کې چې په ونه کې يې مهار نښتی دی حصاره ده، ولاړ شئ او اوښ مې راولئ .

خلک ولاړل او اوښ يې راوستو، نو عماره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم خپل معسکر ته يې وويل: نبي کريمﷺ چې کومې ويناوې اوسمهال وکړې د ډېرې حيرانتيا وړ او له تعجب نه ډکې وې، د فلانکي سړي په خبرو هم الله پاک خبرولی و، زيد بن اللصيت ته يې ټولې خبرې وکړې، د جنګي قافلې په دغه معسکر کې يو سړي وويل: دا خبرې که څه هم زيد بن اللصيت کړي دي خو مونږ هېڅ چا پرې نبي کريمﷺ نه دی خبرولی .

عمارة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په داسې حالت کې به لوړ اوواز غږ کړ چې زيد بن اللصيت يې په څټ څټ کې ووهو: ای د الله بندګانو ! ما ته راشئ، زما په ډله کې لوی رنځ رامنځ ته شوی دی خو زه پرې پوهه شوی نه وم .

بيا يې ورته وويل: ای د الله دښمنه ! زما سره له ملګرتوب څخه جلا شه چې نور دې ونه وينم .

ځيني تاريخ پوهان وايي: له دې تريخ پړاو ورسته زيد بن اللصيت رښتنې توبه وويسته، خو ولې نور ځينې وايي چې د ژوند تر اخره سلګې پورې منافق و او منافق ومړ .

بيا نبي کريمﷺ سفر ته دوام ورکړ په لاره کې به ترې څوک ټپ او پاتې شو، خلکو به غږ کړ چې د الله رسوله ! پلانکی سړی پاتې شو !!

هغه به ورته کړه: پرېږدئ چې پاتې شي، که خير او فايده په کې وه الله پاک به يې درسره مل کړي، او که خير پکې نه وي نو ايله ترې الله خلاص کړئ .
تر دې چې چا ورته وويل: د الله رسوله ! ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پاتې شو ؟
هغه ورته وويل: پرېږدئ چې پاتې شي، که خير اوفايده په کې وه الله به يې ستاسو ملګرى کړي او که فايده په کې نه وه نو ايله ترې الله خلاص کړئ .
ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې خپلې اوښې ته يې ډېر انتظار وويست چې ګړندى به شي خو ونه شوه، بالاخره يې ترې خپل سازوسامان راواخست او خپله يې بار کړ او پېدل پېدل د نبي کريمﷺ په نقش قدم پسې روان و، چونکه نبي کريمﷺ او ملګرو يې دمه اخستې وه نو له ورايه چا وليد غږ يې کړ چې اى د الله رسوله ! لرې څوک پيادل راروان دى !!
نبي کريمﷺ وويل: شايد ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وي، چې رانږدې شو نو خلکو ورته وويل: دالله رسوله ! په رښتيا ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دى .
نبي کريمﷺ وويل: الله دې د ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مل شي، د هغه تلل راتلل، د هغه مرګ او مړينه او د هغه بعث او نشر به يواځې يواځې کيږي .
عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله د خپل واک په دور کې ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ربذې مقام ته په داسې حالت کې واستو چې له خپلې ښځې او غلام پرته ورسره نور څوک نه وو، هلته اجل واخست، دواړو ته يې وويل: چې کله ومرم غسل به راته راکړئ او په کفن کې به مې ونغاړئ، د لارې په منځ کې به مې کېږدئ، چې کله هم لومړى قافله راشي ورته به ووايئ: د نبي کريمﷺ د خوږ ملګري ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په تدفين کې راسره مرسته وکړئ .
چې کله وفات شو د وصيت سره سم دواړو همدغسې وکړل، او د لارې په منځ کې يې کېښود، څه ګوري چې د عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرى څه شمېر خلک د عمرې ادا کولو په خاطر راروان وو، هغوى وکتل چې د لارې په منځ کې جنازه ايښې ده، وډارېدل نزدې وه چې اوښان پرې ښېې کېږدي، غلام زر وروپاڅېد او پر خلکو کې

يې غږ چې دا د نبي کريمﷺ د نږدې ملګري ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنازه ده، مونږ سره يې په تدفين کې مرسته وکړئ .

عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د (لاَاِلَهَ اِلاَّ اللهُ) کلمات په لوړ غږ وويل او په وېر ژړا يې پېل يواځې مړ شوې او يواځې به بېرته راپورته کيږي، بيا عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورسره شته خلکو ته په تبوک کې د نبي کريمﷺ کړې خبره واوروله .

بيا يې وويل، نبي کريمﷺ رښتيا ويلي و چې: تګ راتګ دې هم يواځې دی، او يواځې مړ شوې اويواځې به راپورته کيږې.

بيا عبدالله بن مسعود د خپلو ملګرو په شمول له اوښانو څخه راښکته شول او هغه يې دفن کړ .

تبوک ته په رسېدو نبي کريمﷺ ته د ايلې واکمن يُحَنَّة بن رُؤبّه تسليم راغی د نبی کريمﷺ سره له خيالاتو تبادلې وروسته يې ټېکس ته غاړه کېښوده، د جرباء او ذرح مقام هستوګنوالو هم ټېکس ته غاړه کېښوده، نبي کريمﷺ يې د سرساتنې لپاره ورته ليکلې ژمنه ورکړه چې له ځانونو سره يې سمبال ساتلې وه .

د يُحَنَّة بن رؤبه سره يې دا تړون ليکلی و:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا لاسليک د يحنة بن رؤبه لپاره د الله پاک او د هغه د رسولﷺ له اړخ د امن او ډاډ پيغام دی، دا امن ليک د ايلې مقام ټولو هستوګنوالو او کښتيو او تجارتي کاروانونو ته په وچه او لونده کې عام او تام دی .دوی ټول د الله پاک او د محمدﷺ په ذمه کې دي، دا امن ليک د شام او يمن او بحر ټولو خلکو ته هم شامل دی .که د امن ليک له بندونو څخه هر چا سرغړونه وکړه، امن او شتمنې به يې د امن له دائرې څخه وځي، که د سرغړونې په مهال يې هر څوک په شتمنۍ غازي شو نو خوړل يې روا دي، د دې لاسليک په بنسټ د مذکوره خلکو له هېڅ اوبو څخه مخه نه شي نېول کېدای، او نه يې د بحر يا د وچې له لارې تجارتي کاروانونو مخه نيول کېدای شي] .

نبي كريمﷺ اكيدر دومه ته د خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ استول

بيا نبي كريمﷺ خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بنو كنده نصراني واكمن اكيدر بن عبدالملک ته واستو، او ورته يې وويل: [شايد هغه په داسې حالت کې وګورې چې صحرايي غوا به ښکار کوي]

خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ووت تر دې چې د هغه ماڼۍ يې په نظر راغله، چونکه د شپې د سپوږمۍ رڼا زياته وه، نصراني واکمن د خپلې ښځې په ملتيا له ماڼۍ څخه سر پورته کړ، څه ګوري چې غويان له بهر څخه ماڼۍ په ښکرونو وهي، ښځې ورته کړه: داسې غوا دې چرته په ژوند کې ليدلې ده ؟

هغه ورته وويل: نا، ښځې ورته وويل: ايا داسې څربه غوا به څوک له لاسه ورکړي ؟

هغه وويل: نا هيڅ څوک به يې ورنه کړي .

د ماڼۍ له بامه راښکته شوه، د ښکار لپاره يې د امر سره سم اس په زين سمبال شو، د حسان نوم ورور په ملتيا ورسره نور کورني غړي هم ووتل، ناڅاپه ورسره د نبي كريمﷺ استول شوی جنګي کاروان مخامخ شو، که څه يې هم هغه خپله بندي کړ خو ولې ورور يې ورله وواژه، او په غاړه چپن چې د سرو زرو تارونو او ريښمو باندې ګل شوې وه خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې په غنيمت کې واخسته او مخکې له دې چې مدينې ته راشي چپن يې نبي كريمﷺ ته راواستوله .

انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: اکيدر بن عبدالملک چې کله مدينې ته راوستل شو د غاړې چپن ته يې خلکو تعجب او حيرانتيا په نظر وکتل، ګوتې به يې وروړلې او حيرت اخستي وو، نبي كريمﷺ ورته وويل: تاسو دې ته حيرانتيا وړې ياست ؟ په جنت کې د سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ستمالونه له دې څخه نهايت زيات پاسته او ښايسته دي .

ابن اسحاق وايي: خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله هم اکيدر بن عبدالملک مدينې راوست، نبي کريمﷺ ورته د ټيکس د ادائيگي په بدل کې وينه حرامه کړه او مخه يې ورله خلاصه کړه تر څو کلي ته ستون شو .

نبي کريمﷺ په تبوک کې څه دپاسه لس شپې تېرې کړې او بېرته مدينې ته راستون شو، د تبوک او مدينې ترمنځ يوه چينه وه چې له يو څخه تر درې خلکو پورې ترې اوبه څښلی شوې، نبي کريمﷺ وفرمايل: زمونږ له ورسېدو پرته چې څوک له مذکوره چينې څخه اوبه ونه څښي، هغه و چې ځينې منافقان ورته په قصدي توګه ګړندي راغلل او اوبه يې ورڅخه وڅښلې، نبي کريمﷺ چې چينې ته کله هم راورسېد څه ګوري چې د اوبو څاڅکی هم نشته، ويې پوښتل چې له مونږ څخه مخکې چينې ته څوک څوک راغلي دي، چا ورته وويل چې فلانکی فلانکی، نبي کريمﷺ وويل: ايا ما نه وو منعه کړي چې له ما څخه مخکې له چينې نه څوک اوبه ونه څښي ؟

بيا ورته نبي کريمﷺ ښېراه وکړې او لعنت يې پرې ووايه .

له دې وروسته نبي کريمﷺ له سورلۍ څخه راښکته شو او له کوم کاڼي څخه چې اوبه راوتې لاس يې پرې کېښود، په لاس کې اوبه راوبهېدې، بېرته يې پې کاڼی لوند او ورواندې يې اوبه وشيندلې، بيا يې الله پاک ته د سوال زارۍ منګولې پورته کړې، هغه و چې ډېرې اوبه راوختېدې حتی چې اوبو د ورېځو د غړمبا په څېر اوازونه هم لرل، خلکو ترې ځانونه او خپل څاروي خړوب کړل او مشکونه يې ترې هم ډک کړل .

بيا نبي کريمﷺ وفرمايل: تاسو يا ستاسو له جملې نه که هر څوک ژوندی پاتې شي وبه ګوري چې د دې ځای شاوخوا ګرده علاقه به تکه شنه وي .

ابن اسحاق وايي: ابن شهاب زهري د ابن اکيمه الليثي په روايت د ابورهم غفاري له وراره څخه نقلوي چې هغه د ابورهم کلثوم بن الحصين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه چې د نبي کريمﷺ سره يې د ونې لاندې بيعت الرضوان تړون ته حضور هم ورکړی و، واورېدل: زه د نبي کريمﷺ سره د تبوک په غزا کې مل وم، مونږ ټول تبوک ته نزدې د اخضر نوم

ځای کې روان وو چې الله پاک راته خوب راوست، ما به زيار ويسته چې خپله سورلۍ قابو کړم ترڅو خپه مې د نبي کريمﷺ له خپې څخه ونه لګيږي او زخمي نه شي، زه په دې خبره راوپاڅېدم چې (خوږ دې کړم)، زر مې ورته کړه: د الله رسوله ! بخشش راله وغواړه، هغه راته وويل: روان اوسه .

بيا يې راڅخه پوښتنې پيل کړې چې له بنو غفار څخه څوک څوک پاتې شوي دي، ما اګاه کړ چې پلانکی او پلانکی ... بيا يې راڅخه وپوښتل هغه تک سره لوړ کوسه ګان ولې پاتې شوي دی ؟ ما ورته د هغوی د پاتې کېدو ټوله کهاني واورو له .

بيا يې راته وويل: او هغه تور لنډي پوچي ولې پاتې شوي دي ؟

ما ورته کړه: د الله پېغمبره ! دغه خلک زه نه پېژنم .

هغه راته وويل: هغه خلک چې (شبكة شدخ) دګډو بزو رمې لري، ما چې سوچ وکړ نو راياد مې شول، ورته مې وويل چې هغوی خو بنوغفار نه دي، هغوی له بنو اسلم څخه دي او زموږ ملاتړ دی .

نبي کريمﷺ راته وويل: که دغه خلک خپله پاتې کېدل نو له دې څخه څه شي رابند کړي وو چې د الله پاک په لاره کې يې تکړه سړي ته اوښ ورکړی و چې غزا ته پرې ولاړ شي !!

دا راته ډېره د خفګان خبره ښکاري چې په غزا کې رانه د قريشو مهاجرين يا انصار او يا هم د بنوغفار او اسلم غړي پاتې شي .

دهجرت په نهم کال کې د رمضان په میاشت کې د ثقیف د قبیلې پلاوې او اسلام اعلانول

ابن اسحاق وايي: نبي کريمﷺ له تبوک څخه د رمضان په مياشت کې راستون شو، او په همدې مياشت کې ورته د ثقيف پلاوې هم راغله، پيښه دا وه چې نبي کريمﷺ کله هم له دوی څخه راستون شو نو ورپسې عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ګړندي ګامونه راپورته کړل وړاندې له دې چې نبي کريمﷺ مدينې ته ننوځي، عروه راګير کړل او خپل اسلام يې اعلان کړ، بيا عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له نبي کريمﷺ څخه وپوښتل چې خپل کلي کور ته به ولاړ شي تر څو دعوت وکړي، هغه ورته وويل: هسې نه خپل قوم دې مړ کړي !! هغه ورته وويل: نا بلکې زه خپل قوم ته د هغوی له بي بيانو څخه هم محبوب يم .

عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د خپل قوم مشرتابه او ورته ډېر زيات محبوب هم و قوم ته ستون شو، هلته يې په دې خاطر د اسلامي دعوت لړۍ پيل کړه چې شايد دوی به هم ورته غاړه کېږدي، نو د دعوت لپاره د کور لوړې خونې ته پورته شو او دعوت يې پيل کړ، له هرې خوا پرې د قوم له اړخ د غشو وارول شروع شول په غشي ولګېد او ومړ .

بنومالک اټکل کړه چې له دوی څخه د بنوسالم بن مالک د قبيلې غړي اوس بن عوف وژلي دی، خو ولې ملاتړو دعوه لرله چې له دوی څخه د عتَّاب بن مالک له کورنۍ څخه د وهب بن جابر په نوم غړي وژلی دی .

عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل شول: څه وايې چې بايد قاتل سره څه وشي ؟ هغه وويل: د الله پاک لويه لورينه ده چې په دې مرګ مې اخلي او د شهادت ستره رتبه

راته راکوي، کوم ډول چارې چې د نبي کريمﷺ د شهيدانو ملګرو قاتلينو سره کېداى شي هم هغسې وکړئ او ما د شهيدانو سره يو ځاى خاورو ته وسپارئ .

قوم يې اټکلوي چې نبي کريمﷺ يې اړوند وويل: [عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپل قوم کې د صاحب يس رتبه لري] .

د عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له شهادت وروسته ثقيف څو مياشتې په کفر او عناد پاتې شول، بيا سره خپل منځ کې راټول شول او په دې پرېکړې سره اتفاق ته ورسېدل چې د شاو خوا پرتو عربانو قبيلو سره د جنګ جګړې څخه بې توانه دي، بايد هرومرو اسلام ته غاړه کيږدي .

ټول سره په پاى کې په اسلام راضي شول، د قوم په نيابت عبدياليل بن عمرو بن عمير چې دعروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ همزولى و انتخاب کړى شو چې نبي کريمﷺ ته يې استازى واستوي، خو ولې هغه ورڅخه په ټپه انکار وکړ تر څو د عروه بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څېر پېښه ورسره ونه شي، هغه له قوم څخه وغوښتل چې ستاسو نيابت ته هله غاړه ږدم چې د قوم نور سپين ږيري او مشران راسره واستوئ، هغوى ورسره د ملاتړو څخه دوه نفر او درې نور نفر يې ورسره د بنومالک نه واستول، د عبدياليل په مشرى شپږ کسيزه پلاوې چې له حکم بن عرو بن وهب بن معتِب، شرحبيل بن غيلان بن سلمه بن معتب، او له بنو مالک څخه عثمان بن ابي العاص بن بشر بن عبد دهمان، او له بنو سالم څخه اوس بن عوف، او له بنو حارثه څخه نمير بن خرشه بن ربيعه جوړه پلاوې د مديني په لور روان شول .

عبدياليل چې د قوم مشرتابه او کلک مدافع و له ځان سره دغه خلک ځکه واخستل چې کله هم بېرته طائف ته راستانه شي نو هر څوک به خپلې خپلې کورنۍ او قوم ته قناعت ورکړى شي، تر څو دا هم لکه دعروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څېر قتل نه شي .

مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په خپل نوبت کې د نبي کريمﷺ د ملګرو اسونه څرول، مديني نه نزدې ورسره د ثقيف پلاوې مخامخ شوه، له ډېرې خوشحالي نه يې اسونه پرېښودل او نبي کريمﷺ ته يې د زيري ورلو په خاطر چټک ګامونه پورته کړ، په

لاره کې يې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره ليدل وشول، هغه يې هم د ثقيف په راتګ وخبرو چې په اسلام کې ننوتل غواړي، ابوبکر – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – ورته وويل: دا زيرى به لومړى نبي کريمﷺ ته زه ورکوم، هغه ورسره ومنله چې هغوى اسلام کې ننوتل غواړي، او په دې خاطر راغلي دي چې نبي کريمﷺ ورته د سرساتنې امان، د هغوى د قوم او قبيل، د کلي کور او ګردو شتمنيو اړوند د امن ليکلي شروط هم ورکړي .

بيا مغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د ثقيف راغلى هيئت ته د نبي کريمﷺ سره د ناستې پاستې او مخامخ کېدو ادبونه او د سلام کولو طريقه کار وښود، خو ولې هغوى انکار وکړ چې هرومرو به ورسره د جاهليت د رسم رواج سره لومړني ليدنه کوي .

د معلوماتو له مخې ددوى د راتګ سره سم ورته نبي کريمﷺ په مسجد کې ځاى سمبال کړ ، د ثقيف د وفد او نبي کريمﷺ ترمنځ منځګړتوب خالد بن سعيد بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کو چې بالاخره يې ورله د خالد بن سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاس امن ليک هم وليکو.

د نبي کريمﷺ له پلوه راستول شوي خواړه به ثقفيانو تر هغه نه خوړه چې خالد بن سعيد – رَضِيَ الله عَنْهُ – به ترې لومړى خوراک نه وکړى، تر اسلام راوړو پورې يې دې لړې جريان درلود.

د روانو مذاکراتو په لړى کې ثقفيانو له نبي کريمﷺ څخه وغوښتل چې تر درې کالو پورې به دلات د رانسکورولو هېڅ اراده نه کوي، خو نبي کريمﷺ يې دا غوښتنه په کلکه رد کړه، بيا يې تر دوه کاله غوښتنه وکړه، بيا يې ترې د يو کال غوښتنه وکړه ان تر يوې مياشتې پورې يې ترې غوښتنه وکړه چې لات او خونه به يې نه ړنګوي، خو نبي کريمﷺ ورته تيار نه و چې لات ولاړ پرېږدي، تر دې چې ابوسفيان بن حرب او مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه يې د هغه د ريز مريز کولو لپاره واستول .

هغوى دا غوښتنه په دې خاطر کوله چې له خپلو بې وقوفه ليونيانو او د ښځو له پېغرندو څخه ځانونه وژغوري .

بل يې ترې دا وغوښتل چې له لمونځ کولو څخه يې معاف کړي، او که بوتان هرورمرو ړنګوي بايد د ثقفيانو په لاس يې دړې وړې نه کړي .

نبي کريمﷺ ورته وويل: دا به درسره ومنم چې بوتان به ستاسو په لاس نه ماتوم خو ولې هغه ديانت له خير او سعادت څخه لوځ لغړ وي چې لمونځ په کې نه وي .

هغوی ورته وويل: که څه هم مونږ ته بې غيرتي ښکاري خو بيا هم ستاسو ارشاداتو ته ضرور غاړه ږدو .

د ثقفيانو له اسلام وروروسته د ليکلې ژمنې په شمول پرې نبي کريمﷺ عثمان بن ابي العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ امير وګماره، که عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څه هم ځوان جان او کم عمره و، خو له دين سره د زياتې مينې او ديني زده کړو او تفقه له کبله يې په مشرۍ هم ونازو، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کريمﷺ ته وويل: ای د الله رسوله ! ما ته په ټول راغلې پلاوې کې دا هلک په ديني زده کړو کې ځيرکه او د چټکې زده کړې څښتن ښکاري، دا به وکولای شي چې قران کريم په تونده سره ياد کړي.

کله چې ثقفيانو له مديني څخه طائف ته د بېرته ستنېدو هوډ وکړ، نبي کريمﷺ ورسره د (لات) د ماتولو لپاره ابوسفيان بن حرب او مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دواړه واستول، مغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غوښتل چې ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنهُ ته له ځان څخه د (لات) په ماتولو لومړيتوب ورکړي خو ولې هغه ورته له تن کېښودو نه انکار وکړ، او ورته يې وويل چې ته بايد ضرور لومړی خپل قوم ته ورشې او خپله ترې په ذوالهدم مقام کې پاتې شو .

مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ طائف کې د لات په درګاه ورننوت او پر لات باندې ولاړې وداني په نړولو يې پيل واچو، ټول قوم او قبيله يې ورته په دې خاطر حاضر ولاړه وه چې اوس به ورته ليونتوب او يا بله کومه ستونزه پېښېږي، د ثقفيانو ښځې لوڅ سر راووتې او دا کلمات يې سره زمزمه کول:

لَتُبْـكَـيَنَّ دُفَّــاعُ ** أَسْـلَمَـهَــا الـرَّضَّــاعُ

لَمْ يُحْسِنُوا الْمِصَاعَ

❖ په لات (دفاع) باندې به هرومرو ژړاګانې کيداى شي * چې بې بوزديلو ورته له جنګ جګړې پرته وسپارت* او په دفاع کې يې هېڅ چا هم د تورې وهلو مقابله ونه کړه.

مغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې په لاس کې ورسره تبرګي باندې يې په (لات) ګوزارونه کول، ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ويل: اه.. اه.. خوار شې !!

مغيرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د لات په سر ولاړ منار له رانړولو څخه وزګار شو، په داسې حالت کې يې ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وخبروه چې (لات) ته وړاندې شوې منښتې نذرانې يې ټولې راغونډې کړې وې، هېره دې نه وي چې ګانه يې د سرو زرو او د برګو کونجکو څخه عبارت وه .

د عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له شهادت وروسته ابومليح بن عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او قارب بن الاسود د ثقيف له پلاوې وړاندې د نبي کريمﷺ حضور ته داسې مسلمانان راغلي وو چې له ثقيف سره به نور هېڅ راز اړيکې نه لري، دواړو ته نبي کريمﷺ وويل: چې څوک درته پسند وي نور ورسره دوستانه وکړئ، دواړو ورته وويل: زمونږ د دواړو دوستان الله پاک او د هغه رسول کريمﷺ دي .

نبي کريمﷺ ورته وويل: ايا له خپل ماما ابوسفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره اړيکې نښې نه بولې؟

هغوى وويل: ولې نه، له هغه سره په نېکو اړيکو لرلو خوښ يو .

کله چې نبي کريمﷺ د (لات) له رانسکورولو لپاره مغيره او ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وليږدول او د طائف خلکو اسلام اعلان کړ، ابومليح بن عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له نبي کريمﷺ څخه وپوښتل چې ايا د پلار په ذمه کې پاتې پوروونه د (لات) له درګاه څخه راوړل شوي مالي پانګې څخه ادا کولى شي؟ هغه و چې نبي کريمﷺ ورسره ومنله .

بيا ورته قارب بن اسود وويل چې زما د پلار په ذمه کې پاتې پوروونه هم ادا کړه !

هغه ورته وويل: اسود چونکه مشرک مړ شوى دى دمسلمانانو لاس ته ورغلي غنيمت څخه يې د پور ادا سمه نه ده .

قارب نبي كريمﷺ ته وويل: اى د الله رسوله ! اوس خو ته مشرک نه بلکې مسلمان پالې، د هغه په ذمه کې پاتې قرضونه خو له ما څخه غوښتل کيږي ګويا که پور همدا زما په ذمه دی، بيا نبي كريمﷺ ابوسفيان رَضِىَ اللهُ عَنْهُ امر وکړ چې د (لات) له خزانې څخه د دواړو پورونه ادا کړي .

مغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله ټول ماليت راغونډ کړ ابوسفيان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته يې وويل: تا ته نبي كريمﷺ ليک راستولی دی چې له دې ماليت څخه د عروه او اسود پورونه ادا کړه .

د نبي كريمﷺ هغوی ته داستولی ليک نص په دې توګه و:

[بسم الله الرحمن الرحيم، د الله د استازي محمدﷺ څخه ټولو مومنانو ته اعلان دی چې د (وج) مقام ازغي دارې ونې به څوک نه قطع کوي، که څوک د دې جرم په ارتكاب ونيول شو نو ناغه يې وهل او لوڅول دي، که يې مزيده نوره سرغړونه اختيار کړه نو د الله پيغمبر محمدﷺ حضور ته به وړاندې كولی شي، هېره دې نه وي چې دا د نبي كريمﷺ پوخ حکم د،د نبی كريمﷺ په امر خالد بن سعيد دا نوشته کړ، هيڅ څوک بايد سرغړونې ونه کړي ورنه د نبي كريمﷺ له امر څخه په سرغړونه به د ځان سره زياتی او ظلم وکړي].

د هجرت په نهم کال د پلاوو راتګ او د سورت فتح نازلېدل

ابن اسحاق وايي: نبي کريمﷺ چې د مکې او تبوک له فتحې څخه وزګار شو او ثقيف هم اسلام ته غاړه کېښوده، له هر اړخه ورته د عربانو خېل خېل قبيلوي پلاوې راماتې شوې[١].

د عربانو بېلابېل خېلونه د اسلام له منځه وړلو لپاره قريشو ته تکيه وې، چونکه هغوی اهل حرم او په څرګند ډول د اسمعيل عَلَيْهِ السَّلاَمُ اولاد وو، ټولو عربانو د قريشو قيادت ته دوه لاسي سلام کو، خو چې کله دوی د نبي کريمﷺ ضد تاوتريخوالی او جګړو شخړو ميدان ګرم وساتو چې الله پاک په کې فتحه او نصرت نبي کريمﷺ ته ورکړه، عربان وپوهېدل او سر يې خلاص شو چې د نبي کريمﷺ په ضد جګړه کې به هېڅکله برلاسي نه شي او نه به يې دښمن وګڼي، هغه و چې په اسلامي دين کې ډلې ډلې او خېلونه خېلونه خلک ننوتل، الله خپل پېغمبرﷺ ته وايي (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ * وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا*فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا)[٢]

---

(١) ابن هشام وايي : نهم هجري کال ته د پلاو راتګ کال ويل شوی دی .

(٢) سورت نصر : (١ – ٣) . ژباړه : د الله پاک مرسته او بری چې کله هم راشي * او خلک دې داسې تر سترګو شول چې په دين کې ډلې ډلې وننوځي * نو د خپل رب حمد او ثنا بيان کړه او له هغه څخه د ګناهونو بخشش وغواړه ، په يقين سره چې هغه توبه قبلونکی دی .

د بنو تميم پلاوې راتګ او د سورت حجرات نزول

د عربانو د بېلابېلو قومونو او خېلونو د پلاو له مخې يوه پلاوې د بنوتميم هم وه چې د عطارد بن حاجب بن زرارة بن عدس تميمي په ملتيا نور مخه ور او لوړ پوړي لکه اقرع بن حابس، زبرقان بن بدر، عمرو بن الاهتم، حبحاب بن يزيد په شمول نبی کريمﷺ ته راغلل .

د بنوتميم لويه پلاوې چې د هر خېل مشرتابه پکې شتون درلود يو هم په کې نُعيم بن يزيد، قيس بن الحارث، قيس بن عاصم، عيينة بن حصن بن حذيفه بن بدر هم وو .

خو اقرع بن حابس او عيينة بن حصن رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا چې د نبي كريمﷺ سره د مکې او طايف او د حنين په جګړو کې هم ونډه لرلې وه، د بنو تميم د وفد سره يو ځل بيا د نبي كريمﷺ حضور ته راغلل .

د بنو تميم راغلی وفد چې کله هم مسجد ته ننوتل، نبي كريمﷺ ته يې د کور له دېوالونو پناه چغې نارې کړې چې محمده !! په چټکه سره مونږ ته راوځه .

په نبي كريمﷺ يې لوړ غږونه ښه ونه لګېدل .

چې کله نبي كريمﷺ راووت، دوی ورته وويل: ستا په حضور کې تاسو ته د خپلو وياړونو لمانځنه پسنده بولو، امېد دی چې زمونږ شاعر او خطيب ته اجازه ورکړې .

نبي كريمﷺ ورته وويل: زما درته اجازه ده، ستاسو خطيب چې څه وايي ودې وايي، عطارد بن حاجب وپاڅېد او خبرې يې په دې کلماتو پيل کړې چې:

هغه الله دګردو ستاينو وړ دی چې په ګڼ شمېر لورينو يې نازولي يو، د ثنا او صفت جوګه هغه الله دی چې زمونږ په غاړه کې يې د خلکو زعامت اچولی دی، د دې برسېره يې په بې ساره مالي نعمتونو او د خير ښېګړې سترو کارونو په انجامولو توانولي يو، په

ټول ختيځ کې د عزت او وقار مالي لګښتونه ته موخوک رسيدګي نه شي کولی، هيڅ چرته مونږ سيال نه لرو، ايا په رښتيا مونږ په خلکو کې د فضيلت او خيريت د بشپړې غوروالي ځښتنان نه يو ؟ که څوک زمونږ په څېر وياړونه لري نو په ګوته دې کړي ! که څوک راسره وياړونه پرتله کوي خپل وياړونه دې زمونږ په څېر ياد کړي، که وغواړو له دې به هم خبرې اوږدې شي، د الله د زياتې راکړې ياداشت نه مونږ ته حيا راځي خو په ورکړه او پاللو کې ستر شهرت لرو، که څوک سيالی ته زړه خوښی وي زمونږ په څېر دې د خپلو وياړونو ياد وکړي او يا دې له مونږ څخه خپل لوړ خويونه او عادتونه ذکر کړي .

ددې خبرو په پای ته رسولو نور نو عطارد کښيناست د بنوالحارث بن الخزرج قبيلې اړوند غړي ثابت بن قيس بن شماس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته نبي کريمﷺ امر وکړ چې وياځه او د خطبې ځواب يې ورکړه .

ثابت بن قيس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وياڅېد او وېويل:

ستاينې او ټوله ثنا هغه الله لره ده چې لوی لوی اسمانونه او ځمکې يې مخلوق دي، په اسمانونو او ځمکو يې واک دی او علم يې په هر څه ګېره اچولې ده، ګرد شيان د الله له لورينې بل څه نه دي، د الله د قدرت بېلګه دا ده چې مونږ ته يې د خلکو واکمني راکړې ده، زمونږ لپاره يې په ګرد مخلوق کې خپل استازيتوب هغه چا ته ورکړ چې شريف او کريم نسب لري، ګفتګو او خبرې يې ټولې رښتيا دي، هغه ته يې خپل اسماني کتاب په داسې حالت کې ورکړ چې په تبليغ او خلکو ته په رسولو يې امانت دار دی، په ګرد مخلوق کې هغه د الله انتخاب دی، خلک يې پر ځان ايمان لرلو ته راوبلل، هغه و چې خپلې کورنی او خپلو خپلوانو يې پرې ايمان راوړ، په خوی عادت او نسبي سپيڅلتوب باندې تمام دی، د ښکلا او ډول ډال نه ډک مخ لري، په ټولو خلکو کې غوره ترين خلک چې رسول اللهﷺ د الله لورې ته راوبلل مونږ (انصار) يو، مونږ د الله پاک د دين مرستندوي او د هغه د رښتني استازي مرستيالان يو، خپل جګړيز مهارتونه د خلکو پر ضد تر هغه په کار اچو تر څو د الله پاک او د هغه په رسول

بشپړ ايمان ولري، که الله پاک او د هغه رسولﷺ ته هر چا تسليمي ورکړه زمونږ له تېغه به خپله وينه، مال او شتمني بچه وساتي، خو که څوک کږليچونو ته دوام ورکړي الله پاک په خاطر به ورسره د تل لپاره وسله وال جنگ وکړو، او د کافرانو مرگ ژوبله مونږ ته ډېره اسانه ده، خبرې همدا دي چې ما وکړې نور د الله پاک څخه د خپل ځان او د ټولو مومنانو لپاره له لغزشاتو د بخشش سوال کوم، و السلام عليکم .

بيا زبرقان بن بدر وپاڅېد او وېويل:

نَحـنُ الْكِـرَامُ فَـلاَ حَيَّ يُعَادِلُنَـا ** مِنَّا الْمُلُوكُ وَفِينَا تُنْصَبُ الْبِيَعُ
وَكَـمْ قَسَـرْنَا مِنْ الأَحْيَـاءِ كُلِّهِـمِ ** عِنْدَ النِّهَابِ وَفَضْلُ الْعِزِّ يُتَّبَعُ
وَنَحْنُ يُطْعِمُ عِنْدَ الْقَحْطِ مُطْعِمُنَا ** مِنْ الشِّوَاءِ إِذَا لَمْ يُؤْنَسْ الْقَزَعُ
بِمَا تَـرَى النَّـاسَ تَأْتِينَـا سُرَاتُهُـمْ ** مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هُوِيًّا ثُمَّ تَصْطَنِعُ
فَنَنْحَـرُ الْكُـوَمَ عُبْطًا فِي أَرُومَتِنَـا ** لِلنَّازِلِينَ إِذَا مَا أُنْزِلُوا شَبِعُوا
فَـلاَ تَـرَانَـا إِلَى حَـيٍّ نُفَاخِـرُهُـمْ ** إِلاَّ اسْتَفَادُوا فَكَانُوا الرَّأْسَ يُقْتَطَعُ
فَمَنْ يُفَـاخِرُنَـا فِـي ذَاكَ نَعْرِفُــهُ ** فَيَرْجِعُ الْقَوْمُ وَالأَخْبَارُ تُسْتَمَعُ
إِنَّـا أَبَيْنَـا وَلاَ يَـأْبَى لَنَـا أَحَــــدٌ ** إِنَّـا كَذَلِكَ عِنْـدَ الْفَخْــرِ نَـرْتَفِـعُ

❖ په شرافت کې زمونږ په ضد هېڅ قبيلوي همسيال نشته، واک پرې هم زمونږ دی او د يهودانو عبادتخانې مو تر اوسه په چاپيريال کې ودانې دي .

❖ څومره ډېر کلي او قبيلې مو په جنگونو کې وهلې ډبولې دي، په جنگي ډگر کې وړ هغه څوک وي چې شرف او عزت کې پيروکار ولري .

❖ د قحط او لوږې (ولگې) په مهال زمونږ خلک د جود او سخاوت له مخې وريته شوې غوښې وږو تږو ته ورکوي په داسې حال کې چې د اوړي وريځې هم تشې تورې وي .

❖ ته به هم خبر يې چې د ځمکې له هره اړخه مو په لور خلک پيادل راروان وي او مونږ يې په پالنه بوخت يو .

❖ مونږ د خپل اصلي شرافت او عزت له کبله د راغلو ميلمنو په استقبال کې هغه

اوښان حلالوو چې هېڅ رنځ او علت نه وي ژوبل کړي .

❖ که د وياړ او فخر په ميدان کې راسره کوم کور او ټبر گز او گام کوي نو زمونږ تابع به شي او يا به هغه سر جوړ شي چې له تن څخه پرېکيږي .

❖ که د فخر او ياړ سيالي راسره هر څوک کوي ودې کړي چې ويې پېژنو، په داسې حالت کې به ستانه شي چې خلک به يې له يو بل څخه قيصې اوري .

❖ مونږ له خلکو څخه سرغړونې کوو خو ولې زمونږ پرضد هېڅ څوک سرغړونه نه شي کولی، د وياړ په داسې ځايونو کې زمونږ نوم سر لوړی وي .

چونکه د غونډې په دغې مهال حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شتون نه درلود، ورپسې يې استازی واستو چې راشي، حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: ما ته يې استازی راغی او راته يې وويل:راشه او د بنوتميم شاعر ته ځواب ورکړه، زه راروان شوم او دا شعرونه مې وويل:

مَنَعْنَا رَسُــــــولَ اللَّهِ إِذْ حَـلَّ وَسْطَنَـا ** عَلَى أَنْفِ رَاضٍ مِنْ مَعَدٍّ وَرَاغِمِ
مَنَعْنَــــــاهُ لَمَـا حَـلَّ بَيْـنَ بُيُــوتِـنَا ** بِأَسْيَـافِنَـا مِـنْ كُلِّ بَـاغٍ وَظَالِـمِ
بِـبَـيْــتٍ حَرِيـْـدٍ عِــزُّهُ وَثَــــــرَاؤُهُ ** بِـجَـابِـيَــةِ الْجَــوْلَانِ وَسْـطَ الْأَعَاجِـمِ
هَلْ الْمجد إِلَّا السّؤدد الْعَوْدُ وَالنَّدَى ** وِجَــاهُ الْمُلُوكِ وَاحْتِمَالُ الْعَظَائِــــمِ

❖ بنوعدنان (قريش) خفه وي او که خوشحاله وي خو مونږد الله د رسولﷺ کلک ملاتړ هله وکړ چې زمونږ ترمنځ ديره شو .

❖ کله چې زمونږ کلي کور ته راغی نو په خپلو تورو مو له باغي او ظالم څخه محفوظ ساتلی دی .

❖ په شام کې د عجمو ترمنځ د جابية الجولان په کلي هغه کورنۍ لرو چې په عزت او سخا کې ورسره هېڅ څوک شراکت نه لري .

❖ بار بار مشري يواځې عزت او ورکړه ده، او د شاهانو سره ليدل کتل او په سترو ستونزو زغم ويستل دي .

حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: كله چې زه د نبي كريمﷺ تر څنګ ورسېدم د راغلي پلاوې شاعر وياڅېد او هغه يې وويل چې څه يې په زړه وو، بېرته مې هغه ته په خپلې قافيه كې ځواب وركړ، زبرقان چې له خپلو شعرونو څخه وزګار شو نبی كريمﷺ حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: پاڅېږه او شاعر ته ځواب وركړه .

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وياڅېد او وېويل:

إنَّ الـذَّوَائِـبَ مِنْ فِهْـرٍ وَإِخْـوَتِهِـمْ ** قَـدْ بَيَّـنُـوا سُنَّـةً لِلنَّـاسِ تُتـَّبَـعُ
يَرْضَـى بِهِمْ كُلُّ مَنْ كَانَتْ سَرِيرَتُـهُ ** تَقْـوَى الْإِلَـهِ وَكُـلَّ الْخَيْـرِ يَصْطَنِـعُ
قَـوْمٌ إِذَا حَـارَبُـوا ضَـرُّوا عَدُوَّهُـمُ ** أَوْ حَـاوَلُـوا النَّفْـعَ فِي أَشْيَـاعِهِمْ نَفَعُـوا
سَجِيَّـةٌ تِلْـكَ مِنْهُـمْ غَيْـرُ مُحْدَثَةٍ ** إِنَّ الْخَـلَائِـقَ فَاعْلَـمْ شَـرُّهَا الْـبِـدَعُ
إِنْ كَانَ فِي النَّـاسِ سَبَّاقُونَ بَعْدَهُمْ ** فَكُلُّ سَبْـقٍ لِأَدْنَـى سَبْقِهِـمْ تَبَـعُ
لَا يَـرْقَعُ النَّـاسَ مَـا أَوْهَتَ أَكَفُّهُمْ ** عِنْدَ الـدَّفَّاعِ وَلَا يُـوهُـونَ مَـا رَقَعُـوا
إِنْ سَـابَقُوا النَّاسَ يَوْمًا فَازَ سَبْقُهُمْ ** أَوْ وَازَنُوا أَهْلَ مَجْدٍ بِالنَّدَى مَتَعُوا
أَعِفَّـةٌ ذُكِرَتْ فِي الْـوَحْيِ عِفَّتُهُمْ ** لَا يَنْطَبِعُونَ وَلَا يُـرْدِيهِـمُ طَمَـعُ
لَا يَبْخَلُـونَ عَلَى جَـارٍ بِفَضْلِهِـمُ ** وَلَا يَمَسُّهُـمُ مِـنْ مَطْمَعٍ طَبَـعُ
إِذَا نَصَبْنَـا لِحَـيٍّ لَـمْ نَـدِبَّ لَهُمْ ** كَمَـا يَـدُبُّ إِلَى الْـوَحْشِيَّـةِ الـذَّرِعُ
نَسْمُو إِذَا الْحَرْبُ نَالَتْنَا مَخَالِبُـهَا ** إِذَا الـزَّعَانُفُ مِنْ أَظْفَـارِهَا خَشَـعُـوا
لَا يَفْـخَـرُونَ إِذَا نَـالُـوا عَدُوَّهُمُ ** وَإِنْ أُصِـيبُـوا فَـلَا خُـورٌ وَلَا هُـلُـعُ
كَأَنَّهُمْ فِي الْوَغَى وَالْمَوْتُ مُكْتَنِعٌ ** أُسْـدٌ بِحِلْيَـةِ فِي أَرْسَاغِهَـا فَـدَعُ
خُذْ مِنْهُمُ مَا أَتَى عَفْوًا إِذَا غَضِبُوا ** وَلَا يَـكُـنْ هَمُّـكَ الْأَمْـرَ الَّذِي مَنَعُـوا
فَإِنَّ فِي حَرْبِهِـمْ فَاتْرُكْ عَدَاوَتَهُـمْ ** شَـرًّا يُخَـاضُ عَلَيْـهِ السَّـمُّ وَالسَّلَعُ
أَكْـرِمْ بِقَـوْمٍ رَسُولُ اللَّهِ شِيعَتُـهُمْ ** إِذَا تَفَـاوَتَتْ الْأَهْـوَاءُ وَالـشِّـيَـعُ
أَهْدِي لَهُـمْ مِدْحَتِي قَلْبٌ يُؤَازِرُهُ ** فِيمَـا أُحِـبُّ لِسَـانٌ حَـائِـكٌ صَـنَـعُ

إِنْ جَـدَّ بِالنَّــاسِ جِـدُّ الْقَوْلِ أَوْ شَمَعُوا ** فَإِنَّهُـمْ أَفْضَــلُ الأَحْيَــاءِ كُلِّهِم

❖ د بنوفهر خورا درنو مخه ورو نورو خلکو ته د انساني رويې داسي کيفتيتونه ښودلي دي چې ورته عملي بڼه اچول شوې ده .

❖ په دغې رويو ټول هغه څوک خوشحاله او رضا دي چې له الله پاک څخه ډار او ترس او د خير ښېګړې هر کار سره مينه او محبت وي .

❖ دوی داسې قوم دی چې کله هم له دښمن سره مخ اتې شي نو ورته ستړي او زيان اړوي، خو که پېروکارو ته ګټه رسول وغواړي توان هم يې لري .

❖ د دوی دغه خويونه نوي او نااشنا نه بلکې کورني او پخواني خويونه دي، په دې هم وپوهيږئ چې د نوي خويونو رواجول له شر پرته نور څه نه وي .

❖ که له دوی پرته په خلکو کې د خير ښېکړې نور مينوال هم وي نو هغوی هم د خير په کارونو کې ددوی د کم ونډوال تابع دي .

❖ په دفاعي حالتونو کې چې د دوی لاسونو څه شيرلي دي هغه مرهم نه اخلي، او نه هغه ستړيا دوی ته ستره ده چې دښمن ورته اړولې ده .

❖ که د خير ښېګړې په کارونو کې خلکو سره سيالي وکړی نو ورڅخه به مخکې شي، خو که په ورکړه کې له سخيانو سره پرتله شي نو پرې درانه به شي .

❖ دومره پاک دامنه دي چې وحي يې عفت او طهارت ذکر کړی دی، نه خو پليتيږي او نه ورته پليتي رسيږي .

❖ له ګاونډي څخه په خپل فضل او احسان هېڅ بخل نه کوي، خو له بل چا څخه د طمع توقع (ګنده خصلت) هم ورته نه رسيږي .

❖ چې کله مونږ د کوم قوم او قبيلې سره د جنګ اعلان وکړو نو دښمني ورسره په زړونو کې داسې پټه نه ساتو لکه صحرايي غوا ته چې خپل بچی پټ راروان وي، بلکې دښمني ورسره ښکاره په ښکاره کوو .

❖ د جنګ په غځول شوو پنجو چې عام خلک تسليمي ورکوي، که دغه پنجې جنګ تر مونږ وغځوي مونږ لا پرې لا پورته عزم او لوړ موراله شو .

❖ که په جنگ او نظامي بريدونو کې دوی برلاسي شي نو هېڅ راز فخر او د وياړونو غونډې نه کوي، او نه له بوزديلۍ او بې وسۍ څخه شکستونه خوري .

❖ په هغه جګړېز حالتونو کې چې مرګ په کې تر هر څه نژدې وي دوی لکه د يمن د حليې د زمرو په څېر داسې رادرومي لکه د خپو په بندونو کې چې يې کاږه زنځيرونه پراته وي .

❖ کولای شې چې د قهر او غضب په حالت کې يې له درګزرۍ څخه بشپړ برخمن شې، خو که له څه شي منعه وفرمايي هېڅ کله يې بايد کولو ته اراده ونه لرې .

❖ دوی سره جنګ جګړې او تربګني مه کوه، ستا لپاره پکې له زهرو او ګنډېر او چيچلو پرته نور هېڅ نشته .

❖ کله چې ډلې ټپلې سره تېرو ببر شي نو د هغه قوم مل او ملګری شه چې رسول اللهﷺ يې ملګری وي .

❖ د پياوړې هنرمندې ژبې په ملتيا د خپل زړه په مرسته او کومک د ثنا او صفت خپل دغه شعرونه نبي کريمﷺ ته ډالۍ کوم .

❖ که په خلکو د هوساينې ژوند وي او که بې وسه وي خو دوی په کې تر هر چا غوره ترين قوم او قبيله ده .

د شعر او شاعرۍ مراسم چې کله ترپايه ورسېدل د راغلي پلاوې هر ګډونوال ته نبي کريمﷺ جائزې هم ورکړې او ټولو اسلام اعلان کړ .

عمرو بن الأهتم چې بنوتميم د خپلو اوښانو د چارو سمبالښت په بنسټ کلي کور کې پرېښی او تر ټولو کشر او کم عمره و، د قيس بن عاصم سره يې اړيکي هم کړکېچنې وې، نو قيس بن عاصم نبي کريمﷺ ته وويل: مونږ د خپلو کورني خدمتونو په خاطر زلموټی قبيلوي غړی په کلي کې پرېښی دی، که ر اغلو خلکو ته د ورکړې جائزو په څېر هغه ته هم برخه راکړې ښه به وي، ځکه زه ترې بده خاطره لرم، نبي کريمﷺ ورته د هغه لپاره هم برخه ورکړه .

عمرو بن الأهتم چې دقيس له خبرې وخبرېد نو په دې شعرونو يې د هغه هجوه بيان

کړه:

ظَلِلْتَ مَفْتَرِشَ الْهَلْبَاءِ تَشْتُمُنِي ** عِنْدَ الرَّسُولِ فَلَمْ تَصْدُقْ وَلَمْ تُصِبِ
سُدْنَاكُمُ سُوْدُدًا رَهْوًا وَسُوْدُدُكُمْ ** بَـادٍ نَـوَاجِـــذُهُ مُقْـعٍ عَـلَى الـذَّنَـبِ

❖ د پېغمبرﷺ په حضور کې ببره لکۍ ناست وې او ما پسې دې بدې ردې ويلې !! حالانکه زما اړوند خبرو کې هېڅ دروستوالی نه لرې .

❖ که څه هم مونږ درته مشري درکړې ده خو ستاسو د مشرۍ ژامې وازې دي او داسې ښکاري چې نوره په کوناټو ناسته ده .

ابن اسحاق وايي: د بنو تميم راغلې پلاوې اړوند الله د سورت حجرات دا ايتونه هم نازل کړل (إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لاَيَعْقِلُونَ)[1] .

---

(۱) سورت حجرات : (۴) . ژباړه : هغه خلک چې له کوره بهر درته چغې سورې وهي زياتره يې کم عقله دي .

د بنوعامر د پلاوې او د عامر بن الطفيل او اربد بن قيس پېښه

نبي كريمﷺ ته د عامرزو پلاوې چې عامر بن الطفيل، اربد بن قيس بن جزء بن خالد بن جعفر، جبار بن سلمى بن مالک بن جعفر درېواړه پکې وو راغلل، هېره دې نه وي چې درېواړه د قوم مشران وو، د نبي كريمﷺ سره د دوكې په بنسټ د الله ستر دښمن عامر بن الطفيل نبوي حضور كې عرض شو،، كه څه هم خپل قوم يې عامر بن الطفيل ته چې د قوم مشرتابه ويلي هم وو: ټولو خلكو اسلام راوړ عامره ته هم اسلام راوړه.

هغه چونكه د الله دښمن و ورته يې وويل: زه زيار اوباسم گرد عربان د ځان تابع كړم نو څنگه د قريشو زلموټي ته ځان تسليم او راوړې دين يې ومنم !!

بيا يې اربد ته مخ واړو او ورته يې كړه: چې كله د سړي خوا ته ولاړ شو زه به يې په خبرو بوخت كړم او ته به پرې د تورې مرگونې گوزارونه وكړې .

د رارسېدو سره سم عامر نبي كريمﷺ ته وويل: محمده ! ما سره د سوچه او خالصې دوستانې پړاو پيل كړه، هغه ورته وويل: تر هغه درسره دوستۍ ته چمتو نه يم تر څو په الله يواځې ايمان ونه لرې، كه څه هم عامر بار بار ټينگار كو او په انتظار و چې اربد به كله خپل گوزارونه پيلوي خو ولې اربد هېڅ ځواب نه شو وركولاى، عامر وپوهېد چې اربد له مرگونې بريد څخه بې توانه دى، بيا يې ورته وويل: محمده ! ما سره د خالصې دوستانې او رښتني ملگرتوب پړاو پيل كړه ! هغه ورته بيا وويل: نا ترهغه درسره خالصې دوستانې ته چمتو نه يم تر څو دې په واحد او لاشريک ذات الله پاک باندې ايمان نه وي راوړى .

د نبي كريمﷺ د غوښ انكار په اورېدو هغه وويل: لوړه په رب لايزال چې مدينه به دې په ضد د جنگيالو او جنگي اسونو او اوښانو څخه ډكه كړم .

چې كله ولاړ نبي كريمﷺ وويل: اى الله ! د عامر بن الطفيل له شر او شرارت څخه راته خلاصون راكړه .

راغلې پلاوې چې د نبي كريمﷺ له حضوره رخصت شوه، عامر اربد ته وويل: غرق شې اربده ! ولې دې راسره په كړې ژمنه وفا ونه كړه ؟ د ځمكې پر مخ له تا پرته زه له هيڅ چا نه ډارېدم او ته هم بوزديله وښتې ! له دې وروسته درڅخه زه هم نور هيڅ ډار نه محسوسوم .

هغه ورته وويل: خوار شې لږ صبر شه ! تا سره د كړې ژمنې تړون له مخې چې به مې كله هم ځان گوزار ته چمتو كړ نو ته به راته مخې ته شوې نو ايا ستا په سر مې گوزار كړى وى ؟؟

بيا خپل ټاټوبي ته د ستنېدو په مهال لاره كې پرې الله پاک په څټ د طاعون دانه راپورته كړه او د بنو سلول د قبيلې يوې ښځې په كور كې يې واړوله، نارې به يې وهلې چې [اى بني عامرو ! د بنو سلول قبيلې د ښځې په كور كې د ځوان اوښ په مرگوني رنځ اخته شوم نور نو مړ كېږم] [١] .

پاتې ملگري يې خپل ټاټوبي ته ستانه شول، د رسېدو په مهال يې قوم غږ كړ چې اربده ! نوى تازه خبر مو له ځان سره څه راوړى دى ؟

هغه ورته وويل: تازه خو څه نه وو خو محمدﷺ مونږ د داسې څه عبادت كولو ته رابللو كه مخې ته مې راشي نو له ځنډ پرته به پرې تر هغه غشي وورو چې ومري .

له دې خبرې يوه يا دوه ورځې وروسته په خپل اوس بهر ووت، په اوښ او اربد دواړو باندې الله پاک د اور لمبه راوسته او دواړه يې وسوځول .

---

(١) بنو سلول په عربانو كې هغه قبيله وه چې په بې وفايى او بوزديلى كې يې شهرت درلود ، سموؤل شاعر وايي :

وَإِنَـا أُنَـاسٌ لاَ تَـرَى القَتْـلَ سبَّـةً ** اَذَا مَـا رَأَتْـهُ عَـامِـرٌ وَ سُلُـوْلُ

ژباړه : تر څو عامر او سلولزي نه يو جوړ شوي نو مونږ هغه خلک يو چې مرگ ژوبله بيخي بوزديلې نه بولو .

اربد بن قیس چې دلبید بن ربیعه موریزه ورور و، له خفگانه یې وریسې وویل:

مَـا إِنْ تُعَـدِّي الْمَنُـونُ مِنْ أَحَـدٍ ** لَا وَالِـدٍ مُـشْفِـقٍ وَلَا وَلَـدِ
أَخْشَى عَلَى أَرْبَـدَ الْحُتُـوفَ وَلَا ** أَرْهَـبُ نَـوْءَ السِّمَـاكِ وَالْأَسَـدِ
فَعَيْنِ هَلَّا بَكَيْـتُ أَرْبَـدَ إِذْ ** قُمْنَـا وَقَـامَ النِّسَـاءُ فِي كَبَـدِ
إِنْ يَشْغَبُـوا لَا يُبَالِ شَغْبَهُـمْ ** أَوْ يَقْصِدُوا فِي الْحُكُومِ يَقْتَصِـدِ
حُلْوٌ أَرِيـبٌ وَفِـي حَلَاوَتِـهِ ** مُـرٌّ لَطِيفُ الْأَحْشَـاءِ وَالْكَبِـدِ
وَعَيْنِ هَلَّا بَكَيْـتُ أَرْبَـدَ إِذْ ** أَلْـوَتْ رِيَـاحُ الشِّتَـاءِ بِالْعَضَدِ
وَأَصْبَحَـتْ لَاقِحًـا مُصَـرَّمَةً ** حَتَّـى تَجَلَّـتْ غَـوَابِـرُ الْمُـدَدِ
أَشْجَعُ مِنْ لَيْثِ غَابَـةٍ لَحِـمٍ ** ذُو نَهْمَـةٍ فِي الْعُـلَا وَمُنْتَقَـدِ
لَا تَبْلُـغُ الْعَيْـنُ كُلَّ نَهْمَـتِـهِ ** لَيْلَـةَ تُمْسَـى الْجِيَـادُ كَالْقِـدَدِ
الْبَـاعِثُ النَّـوْحَ فِـي مَآتِـمِـهِ ** مِثْـلَ الظِّبَـاءِ الْأَبْكَـارِ بِالْجَرَدِ
فَجَعَنِي الْبَرْقُ وَالصَّوَاعِقُ بِالْفَارِسِ ** يَـوْمَ الْكَـرِيهَـةِ النَّجُـدِ
وَالْحَـارِبِ الْجَابِـرِ الْحَرِيبِ إِذَا ** جَـاءَ نَكِيبًـا وَإِنْ يَعُـدْ يَعُـدْ
يَعْفُـو عَلَى الْجَهْدِ وَالسُّؤَالِ كَمَا ** يُنْبِـتُ غَيْـثُ الرَّبِيْـعِ ذُو الرَّصَـدِ
كُلُّ بَنِـي حُـرَّةٍ مَصِيـرُهُـمْ ** قُـلٌّ وَإِنْ أَكْثَـرَتْ مِـنْ الْعَـدَدِ
إِنْ يُغْبَطُـوا يَهْبِطُـوا وَإِنْ أُمِرُوا ** يَـوْمًـا فَهُـمْ لِلْهَـلَاكِ وَالنَّـفَـدِ

❖ مرگ او مړینې هیڅ چرته مهربان پلار او یا ورور نه دی پرېښی .

❖ له اسماني افت څخه په اربد ډارېدم خو ولې د اسد (د میاشتې نوم دی) له ستورو څخه هیڅ خوف او ترس مې پرې نه درلود .

❖ ای سترګې ! مونږ او ښځې چې کله په سترې او تکلیف وپاڅېدو نو تا په اربد ولې نه ژړل ؟

❖ د خلکو غال مغال به دهغه ټنډه نه ترښه کوله خو که چا به ورته پرېکړه راوړه نو د عدل او انصاف پرېکړې به یې کولې .

❖ که اربد څه هم خوږ او دانا ځېرکه و، خو د دې سره بيا هم تريخ او کنجکاو و .

❖ ای زما سترګو ! هغه مهال مو په اربد ولې ماتمي ژړا شور ونه کړ چې د ژمې بادونو په کې د ونو بوټو پانې ورژولې .

❖ د اربد مړيني سره سم د شيدو اوښان تر هغه وچ کړس شول چې پاتې اوښان په کې رالوی هم شول (خو دې کې شيدې رانغلې) .

❖ اربد د ځنګلي ښکار مينه ناک زمري څخه هم ډېر بهادر او اتل و، تر موخې ځان رسونه کې يې مينه لرله او کارپوهه هستي وه .

❖ د اربد ستر اند او لوړ فکر ته کره قوي اسونه چې د شپې له پلوه خلاص مزل وکړي ورته هم نه شي رسېدای په مزل کې به ترې د څرمن په څېرکمزوري شي، بلکې د سترګو نظر هم ورته نه شي رسېدای .

❖ د اربد په مړينې دومره ډېرو ښځو ماتمي غونډې وکړې لکه په تش تور مېدان کې چې غرڅنی راغونډې شوي وي .

❖ په دغه شجاع او بهادر او شاهسوار انسان باندې د اسماني اور لمبو ډېر وځورولم .

❖ دومره لوی جګړن و چې خپل جګړن سيال ته به يې شکست ورکو او جنګي اوزار به يې ترې اخستل، خو که د بيا مقابلې لپاره به يې سيال راپورته شو نو ده به ورسره بيا مقابله کوله .

❖ لکه څنګه چې د سپرلي باران لږه ګياه راشنه کړي او بيا ډېره شي، داسې به يې ډېره ورکړه کوله که څه به هم خپله په تکليف کې و .

❖ د ډېرو لږو ازادو ښځو بچيان په داسې مرګ مړه کيږي که څه هم ځنې ښځې يې ډېر بچي وزږوي .

❖ که خلک راسره زمونږ په ښه ژوند غبطه کوي نو نور به هم ذليله شي، او که راباندې زيات شي نو لا به پسې هلاک او د زوال سره مخ شي .

د عبدالقيس په پلاوې کې د جارود راتګ

د عبدالقيس د قبيلې غړی جارود بن عمرو بن خنس هم دخپلې قبيلوي پلاوې په ملتيا نبي کريمﷺ ته راغی[1].

حسن وايي: چې کله هم پلاوې او جارود د نبی کريمﷺ حضور کې عرض شول نو د اسلامي دين اصول يې ورته وړاندې کړل، اسلام ته يې راوبلل تر څو تن ورته کيږدي، نو جارود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: زه ستا د دين منلو په خاطر خپل دين پرېښودو ته چمتو يم، خو ايا ته زما د دين ضمانت کولای شې ؟

نبي کريمﷺ ورته وويل: هو ! د دې ذمه وار دې زه يم چې ستا سابقه دين په بدل کې درته الله پاک غوره دين درکړ .

له دې پړاو وروسته جارود او راغلو ملګرو يې اسلام اعلان کړ، د بېرته ستنېدو په مهال يې له نبي کريمﷺ څخه وپوښتل چې سورلۍ ورکړي تر څو په سهولت او اسانتيا بېرته ستانه شي، نبي کريمﷺ ورته وويل: ستاسو د سورليو لپاره راسره هېڅ نشته چې در يې کړم، هغه ورته وويل: ای د الله رسوله ! زمونږ او د کلي ترمنځ مو د خلکو ورک شوي اوښان په مېرو کې خوشې ګرځي، ايا کولای شوو چې ځانونه پرې خپلو کليو کورنو ته سپاره ورسوو ؟

نبي کريمﷺ ورته وويل: په ډېر احتياط ورڅخه ځان وساته ورنه ستا لپاره به د اور لمبې او سکروټې شي .

جارود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپلو ملګرو په ملتيا له مدينې څخه رخصت شو او په اسلام او ايمان تر هغه کلک ولاړ و چې وفات شو، د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خلافت کې د

---

(۱) ابن هشام وايي : د عبدالقيس د قبيلې غړی جارود بن بشر بن المعلی لومړی نصراني و .

مرتدينو سره د جهاد تر لرې ژوندى و .

كومو خلكو چې يې په ملتيا اسلام ته غاړه اېښې وه ځينې ورځخه د غرور بن منذر بن نعمان بن منذر سره بېرته نصرانيت چې خپل لومړى دين يې و، واوښتل، دغه مهال جارود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او د حق حقانيت او د شهادت كلمه يې وويله، او خلك يې بېرته په دې كلماتو اسلام ته راوبلل:

[اى خلكو ! زه د الله په يووالي چې د عبادت يوائنى حقدار دى گواهي وركوم، او غوڅه عقيده لرم چې محمدﷺ د الله پاک رښتني استازى او بنده دى، كه څوک راسره دا گواهي نه مني زه ورته كافر وايم] [1].

(۱) ابن هشام وايي: داسې ورځخه نقل دي چې [كه څوک راسره دا گواهي نه منى زه به ورسره جنگ كوم] .

د مسیلمه کذاب په ملتیا د بنوحنیفه پلاوې

د بنو حنیفو په وفد کې د نبي کریمﷺ حضورته ستر دروغجن مسیلمة بن حبیب حنفي هم راغلی و [۱].

د دوی پالنه د بنونجار د قبیلې د یوې انصارۍ ښځې په کور کې کېده [۲].

ما ته د مدینې متعلق زمونږ ځینو علماؤ وویل چې بنو حنیفه و مسیلمه الکذاب له ځان سره نبي کریمﷺ ته راوست او په جامو اوپوښاک به یې پټو، نبي کریمﷺ د خپلو ملګرو سره ناست و چې په لاس کې یې د کجورې لښته وه او په سر پورې یې پاڼې نښتې وې .

نبي کریمﷺ ته په داسې حالت کې رانږدې شوچې هغوی لا په جامو پټو او ورسره یې خبرې اترې پیل کړې او ځینې غوښتنې یې هم ورڅخه وکړې، نبي کریمﷺ ورته وویل: که دا لښته هم راڅخه وغواړې درته یې نه درکوم .

ابن اسحاق وایي: د یمامې میشتوال د بنو حنیفه یو غړي راته د مسیلمه کذاب واقعه داسې بیان کړه چې له تېرې پېښې څخه توپیر لري .

هغه راته وویل: بنو حنیفه چې کله نبي کریمﷺ ته راغلل نو مسیلمه الکذاب ورسره نه و هغه یې په پلرني ټاټوبي کې پرېښی و، دوی چې کله اسلام راوړ نو نبي کریمﷺ ته یې د مسیلمه قومي او قبیلوي مکانت هم یا د کړ، ورته یې وویل: مونږ د خپلو کورونو او بچو د حفاظت په خاطر هغه پرېښود خو زمونږ ملګری دی .

---

(۱) ابن هشام وایي : د مسیلمه کذاب اسم کنیه ابوثمامة وه .

(۲) ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي : ددغې ښځې نوم کیسة بنت الحارث وه .

نبي كريمﷺ ورته دومره برخه وركړه چې د پلاوې راغلو ګډونوالو ته يې وركړې وه، او ورته يې وويل [هغه هم بد سړى نه دى] دا په دې خاطرچې د ملګرو دكور او اور په ساتنه بوخت و، او دنبي كريمﷺ دخبرو موخه هم دا وه، هغه و چې راغلى وفد بېرته يمامې ته ستون شو اومسيلمه ته يې هغه برخه وركړه چې نبي كريمﷺ ورته وركړې وه، يمامې ته په رسېدو هغه ظالم بېرته مرتد شو او د نبوت دعوه يې هم وكړه، او خلكو ته به يې د دروغو سجعې په دې بهانه جوړلې چې زه د نبي كريمﷺ د نبوت شريكوال يم او مدينې ته تللى پلاوې ته به يې ويل چې ولې هغه تاسو ته نه و ويلي چې زه ښه سړى يم بد نه يم ؟ هغه درته ځكه ويلي و چې زه ورسره په نبوت كې برخه دار يم .
د قران د ايتونو په ضد به يې سجعې جوړولې لكه [لَقَد أَنْعَمَ اللهُ عَلىَ الْحُبْلَى * أَخْرَجَ مِنْهَا نَسْمَةً تَسْعَى * مِنْ بَيْنِ صفَاقٍ وَ حَشَا] [۱]
كه څه هم مسيلمه د نبي كريمﷺ په حق كې د نبوت ګواهي وركوله خو ديمامې څخه خپلو پيروكارو ته يې شراب اوزنا روا كړي وو او ترڅنګ يې ورڅخه د لمونځونو فرضيت هم ساقط كړى و .
خو بيا هم بنو حنيفه ورباندې كلك ولاړ وو .

(۱) ژباړه : په امېدوارې ښځې د الله لويه لورينه دا ده چې له خېټې څخه يې ترې داسې انسان راويستى دى چې منډې ترړې وهي .

د عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قيصه

ما ته دارسيدلې معلوماتو له مخې چې عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به ويل: په ټولو عربانو کې به نبي کريمﷺ له ما څخه د بل چاډېر بدي نه شو، که څه هم زه شريف انسان وم خو د نصرانيت له کبله چې ما ته به مې قوم د غنيمت څلورمه برخه بې مشقته راکوله پرې ګانه وم .

د قومي احترام له کبله ما ته ځان لوی باچا ښکارېد او دين مې راته محبوب دين و، خو چې د نبي کريمﷺ اوازې مې تر غوږ شوې ډېرې بدې راباندې ولږېدې .

چونکه زما د اوښانو شپونکی او چوپان عربي هلک و ورته مې وويل: زما د تېښتې لپاره تيار چاغ او څربه تېز رفتاره اوښان چمتو کړه چې د محمدﷺ د لښکرو اواز دې کله هم واورېد چې دلته راتلل نو ما په چټکه وخبروه، هغه مې ارشادات ومنل او لاړ .

يوه ورځ راته چوپان راغی او غږ يې کړ چې: که د محمدﷺ له لښکرو سره هر څه کوې نو خبر اوسه چې بېرغونه مې وليدل، بيا مې وپوښتل چې دا لا څوک دي ؟ چا راته وويل دا د محمدﷺ جنګي لښکر دی .

ما ورته وويل: په توندې لاړ شه او چمتو شوي اوښان مې زانزدې کړه، اوښان يې راته نزدې راوستل او د ټبر په شمول مې شام ته د تګ هوډ وکړ تر څو هلته د خپلو ديني نصراني ملګرو سره يو ځای شم .

د ابن هشام د روايت له مخې عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نجد د جوشي يا حوشي نوم غر باندې رهی شو .

هغه وايي: خپله خور مې هم په کلي کې پرېښوده، که څه هم ما په شام کې واړوله خو د نبي کريمﷺ لښکرو زمونږ په کلي يرغل کړی و او د (طي) قبيلې په وينځو او

غلامانو کې زما خور هم وينځه شوې وه .

خو له بل پلوه نبي کريمﷺ شام ته زما په تېښته هم خبرېدلی و .

د نبوي مسجد ترڅنګ شپول چې په جنګ کې نيول شوې ښځې به پکې ووسولی شوې (سفانه بنت حاتم) هم په کې بنديوانه وه .

يوه ورځ نبي کريمﷺ تېرېده چې سفانه ورته ورپورته شوه، چونکه هغه ډېره زړه وره وه ورته يې کړه چې: پلار مې مړ دی او چې په راپسې راځي هغه هم تر اوسه ورک دی، الله دې مل شه له ماسره ښېګړه وکړه .

نبي کريمﷺ ورځخه وپوښتل: څوک درپسې راځي ؟

هغې ورته وويل: عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کريمﷺ وويل: خا... خا... هغه عدي چې له الله او رسول څخه فراري دی ؟

سفانه بنت حاتم وايي: بيا نبي کريمﷺ ولاړ او زه يې پرېښودم، د سبا ورځې په مهال مې ورته بيا پرونۍ خبره تکرار کړه، او هغه هم راته په ځواب کې پرونې ځواب راکړ، په دريمه ورځ بيا ورپاڅېدم که څه هم زه نا اميده وم خو د هغه له شا اړخه راته چا اشاره وکړه چې خبرې ورسره وکړه، ما ورته وويل: پلار مې مړ او د پوښتنې والا مې تر اوسه رانغی، الله دې کومکي شه له ما سره احسان وکړه .

هغه راته وويل: سمه ده، ستا غوښتنه مې ومنله خو که د باور وړ څوک پيدا شي چې تا خپل ټاټوبي ته ورسوي ما خبر کړه .

ما ته چې چا د خبرو کولو اشاره وکړه ما يې پوښتنه وکړه راته وويل شول چې علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و .

وخت لا تېر نه و چې د (بِلِّي) يا (قضاعه) قبيلې يوه پلاوې مدينې ته راغله، چونکه ما غوښتل شام ته د وروړ خنګ ته لاړه شم نو نبي کريمﷺ ته راغلم او ورته مې وويل: زما د قوم ځينې باور وړ خلک راغلي دي، هغوی کولای شي چې ما تر کوره ورسوي.

نبي کريمﷺ ما ته سورلی اوپوښاک په شمول نوره نفقه هم راکړه تر څو شام ته ورسېدم.

عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: زه لا په خپل كور كې كورني غړو سره ناست وم چې يوه ښځه زمونږ په لور راروانه وه، ما وويل: دا خو زما خور ده !! چې ښه رانږدې شوه په رښتيا مې خور وه، په سر راته ودرېده او له حده يې زيات ملامته كړم، راته يې وويل: اى ظالمه ! اى خپلولي شكونكيه ! خپل بچي او ښځه دې له ځان سره راوستل او د خپل پلار لور دې بې كسه پرېښوده ؟!

ما ورته وويل: اى زما خوركۍ ! لږ صبر شه، له تاسره مې چې كوم ظلم زياتى كړى دى هېڅ عذر او بهانه يې نه لرم، ته چې راته څه وايي همدغسې مې كړي دي !!

د تېر په څېر په كور كې راسره پاتې شوه، چونكه هغه ډېره هوښياره او ځيركه وه، ما ورڅخه وپوښتل: د محمدﷺ اړوند څه فكر لرې ؟

هغې راته كړه: زما په اند بايد هرومرو يې ملتيا وكړې، كه سړى رښتيا اسماني استازى وي نو لومړيتوب ورته خير او فضيلت دى، او كه اسماني استازى نه وي نو په ملتيا كې يې هېڅكله هم نه شې ذليل كېداى .

ما ورته كړه: لوړه په رب لايزال چې روغه خبره دې وكړه .

ما له شام څخه سفر پيل كړ تر څو نبي كريمﷺ ته ورشم، هغه وچې مدينې ته ورسېدم او هغه مې په مسجد كې وليد، مسجد ته ننوتم او سلام مې پرې وكړ، هغه وپوښتل: څوك يې ؟

ما ورته كړه: زه عدي بن حاتم يم، هغه وپاڅېد او د كور په لور يې له ځان سره روان كړم، مونږ لا كور ته روان وو چې بوډۍ ښځې په لاره كې راڅخه ودرو او تر ډېره حده يې ورسره خبرې وكړې او خپل حاجتونه يې ورڅخه وغوښتل، زه وپوهېدم چې قسم په الله دا هېڅكله د ملكيت دعودار نه دى او نه باچا دى .

بيا يې زه كورته بوتلم چې كله ننوتو د كجورو له پاڼو څخه ډک شوى بالښت يې ما ته راگوزار كړ او وېويل: په دې باندې كېنه، ما ورته وويل: د الله رسوله ! ته ورته تكيه ووهه ! هغه راته وويل: نا .. نا.. بلكې ته پرې كېنه زه په بالښت

او هغه په ځمكه كېناست، ما له ځان سره وويل: قسم په الله چې دا هېڅكله باچا نه

دی .

بیا یې راته وویل: عدي ! ته د نصرانیت او مجوسیت ترمنځ د رکوسیت مذهب پیروکار نه وې ؟ ما ورته وویل: ولې نه .

هغه راته وویل: تا ته به دې قوم د غنیمت څلورمه برخه نه درکوله ؟ ما ورته وویل: ولې نه، هغه راته کړه: ستا د نصرانیت په دین کې ستا لپاره دا حلال نه و ؟ ما ورته وویل: هو همدغسې ده .

بیا زه پوره پوره وپوهېدم چې د اپه رښتیا باچا نه بلکې رښتنی پیغمبر دی .

د ټولو هر پټ او پناه وحې ورته کېدای شي، بیا یې راته وویل: عدي ! ایا ستا له اسلام راوړو څخه مانع د مسلمانانو فقر او فاقت و ؟ قسم په الله ډېره نزدې ده چې دمسلمانانو شتمني به دومره ډېره شي چې د اخستو والا به یې څوک نه پیدا کیږي، یا شاید له اسلام اعلانولو څخه دې مانع دا و چې غیرو او غلیم یې ډېر او د مسلمانانو نفوس کم دی، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې د بیت الله د زیارت لپاره به له قادسیې څخه زنانه په خپل اوښ راروانه وي او هیڅ راز ډار او ترس به نه محسوسوي .

یا کېدای شي د اسلام اعلانولو مانع دې دا و چې د نړۍ واک او اختیار به همیشه د غیر مسلمو په لاسونو کې وي، خو قسم په الله ډېره نزدې ده چې وابه اورې چې په لاسونو به یې د بابل سپیني ماڼې فتحه شي .

عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: بیا مې اسلام راوړ .

عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: دوه مې ولیدلې او دریمه به یې ضرور راښکاره شي، دا مې ولیدل چې د بابل سپیني ماڼۍ د مسلمانانو په لاسونو کې ولوېدې، او دا مې هم ولیدل چې له قادسیې څخه ښځه په خپل اوښ د بیت الله زیارت لپاره په ډېر ډاډ او اطمینان راروانه وه، او قسم په الله چې دریمه هم خامخا شته کیږي، ثروت او مالداري به دومره زیاته شي چې هیڅ اخستونکی به یې شتون نه لري .

د فروة بن مسک المرادي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راتګ

ابن اسحاق وايي: فروة بن مسک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبی کریمﷺ ته په داسې حالت کې راغی چې د کنده اقبیلې ټولو مشرانو څخه یې بیزاري او اعتزال اعلان کړی و.

چونکه له اسلام د ر اتګ نه لږ څه وړاندې د مراد او همدان د قبیلو ترمنځ د (ردم خونړیزه) معرکه رامنځ ته شوې وه چې همدانیانو پکې د مراد قبیله کې د مرګ او ژوبلې لویه غوڅه کړې وه، دوی ته یې ستر ځاني زیانونه اړولي وو.

د مراد د قبیلې په ضد د همدان د جنګي قیادت مهار د اجدع بن مالک په لاس کې و[1].

له کله راهیسې چې فروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د کنده قبیلې له مشرانو څخه د نبي کریمﷺ حضور ته تشریف راوړ دا بیتونه یې وویل:

لَمَّا رَأَيْتُ مُلُوكَ كِنْدَةَ أَعَرَضَتْ ** كَالرِّجْلِ خَانَ الرِّجْلَ عَرَقَ نَسَائِهَا

قـرّبت رَاحِلَـتـي أؤمّ مُـحَمَّدًا ** أَرْجُـو فَـوَاضِلَهَـا وَحُسْـنَ ثَـرَائِـهَـا

❖ د کنده د مشرانو خوش ماشي او سرغړونې چې مې ولیدې چې کورني او قبیلوي خیانتونه په کې را پورته شول نو...

❖ خپله سورلۍ مې ځان ته زانزدې کړه او محمدﷺ سره دملتوب اراده مې وکړه، هلته د هغه سره ډېر خیر او ډېر ثروت امید او طمعه لرم.

ما ته د رارسیدلې راپور له مخې چې فروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کله هم نبي کریمﷺ حضور ته ولاړ، هغه ورته وویل: ای فروه! د (ردم معرکه) کې چې ستا قوم ته څومره ځاني زیان رسیدلی دی ایا ته پرې خفه یې او که نه؟

---

(۱) ابن هشام وايي: د جنګ ددغه سحنه کې د همدان قیادت د مالک بن حریم په ولکه کې و.

هغه ورته وویل: ای د الله رسوله ! د (ردم معرکې) په خېر ما ته ځاني تاوان که بل چا ته ورسیږي نو ایا خفه به نه شي ؟ نو نبي کریمﷺ ورته وویل: ستاسو لپاره دغه ځاني تاوان په اسلام کې له خیر او فایدې پرته نور څه نه دي .

د اسلام راوړو وروسته نبي کریمﷺ ورته د (مراد، زُبَیْد او د مُذحِج ټولو قبیلو واک او اختیار ورکړ، او ترڅنګ یې ورسره خالدبن سعید بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د صدقاتو په راغونډولو او توزیع مشر واستو، د نبي کریمﷺ تر مړینې پورې ورسره خالد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یو ځای و .

د ځينو زبيديانو په ملتيا د عمرو بن معديکرب پلاوې

د بنوزبيد د ځينو خلکو په ملتيا د نبي کريمﷺ په حضور کې عمرو بن معديکرب هم په داسې حالت کې راغی چې اسلام يې قبول کړی و، د نبي کريمﷺ د نبوت په اوريدو سره سم عمرو ولاړ او قيس بن مکشوح المرادي ته يې وويل: ته د خپل قوم سرکرده او لوی مشرتابه يې، په حجاز کې د قريشو د قبيلې اړوند محمدﷺ نوم سړي چې د اسماني استازيتوب دعوه لري بايد دواړه لاړ شو او حقيقي راپور په خپله ترلاسه کړو، که د نبوت دعويدار په رښتيني توګه د الله استازی وي نو بيا خو خبره بيښي پټه نه ده، او که رښتنی پيغمبر نه وي نو سم معلومات خو به راته وشي!

قيس خبره ونه منله اومشوره يې ورله هم بده استقبال کړه، عمرو بن معديکرب د مدينې په لور سفر پيل کړ، مدينې ته په رارسيدو يې سمدستي په نبي کريمﷺ باندې ايمان راوړ او د هغه رسالت يې تصديق کړ، قيس بن مکشوح چې د عمرو په مسلمانيدو وخبريد نو دمرګ دړکې يې ورکړې او ګوستاخي يې هم ورله وکړه چې ولې دې زما ونه منله .

عمرو بن معديکرب ورته په دې شعرونو ځواب ورکړ:

أَمَــرْتُــكَ يَــوْمِ ذِي صنعــاء ** أَمْــــــرًا بَـادِيــًا رُشْـــدَهْ
أَمَــرْتُـكَ بِـــاتِّقَـــــاءِ اللَّه ** وَالْـمَـعْــــــــــرُوفِ تَـــتَّعِــــدُهْ
خَـرَجْـتُ مِـنْ الْـمُـنَـى مِـثْلَ ** الْـحُـمَـيِّـرِ غَــزَّهُ وَتِـــدُهْ
تَـمُــنَّــانِي عَـلَى فَـــــرَسٍ ** عَــلَـيْـهِ جَـالِسـًا أُسْــدُهْ
عَـلــيَّ مُـفَـاضَـــةُ كَالـنَّهْـيِ ** أَخْـلَـصَ مَـــاءَهُ جَــــدَدُهْ
تَــرُدُّ الـــرُّمْـحَ مُنْثَنَــى الـ ** ـسِّنَانِ عَــوَائِــرًا قِـصَــــــدُهْ

فَلَـوْ لاَقَـيْتَـنِي لَـلَقِـيْـتَ ** لَـيْـثـًا فَــوْقَــهُ لِـبَـدُهْ
تُـلاَقِـي شَـنْـبَـثـًا شَـثْـنَـ ** الْبَـرَاثِـنِ نَـاشِـزًا كَـتَـدُهْ
يُـسَـامَـى الْقِـرْنَ إِنْ قِـرْنٌ ** تَـيَـمَّـمُـهُ فَـيَـعْـتَـضِـدُهْ
فَـيَـأْخُـذُهُ فَـيَـرْفَـعُـهُ ** فَـيَـخْـفِـضُـهُ فَـيَـقْـتَـصِـدُهْ
فَـيَـدْمَـغُـهُ فَـيَـحْـطِـمُـهُ ** فَـيَخْـضِـمُـهُ فَـيَـزْدَرِدُهْ
ظَـلُـومَ الـشَّـرْكِ فِيمَـا ** أَحْـرَزَتْ أَنْـيَـابُـهُ وَيَـدُهْ

❖ په صنعا کې د ملاقات په ورځ مې درته له پېرزوښخه ډکه خبره کړې وه .

❖ له الله ښخه په ډار او په خير ښېګړې کولو مې درته مشوره درکړې وه .

❖ ؟

❖ ته مې په مرګ ډاروې او حال دا چې زه لکه د زمري په څېر په اس سپور يم .

❖ د اوبو ډنډوکي په څېر راباندې له حفاظت نه ډکه زغره پرته ده داسې ډنډوکی چې وچې کړسې ځمکې يې اوبه پرېښې دي .

❖ داسې زغره چې غشي او د نيزې ګوزارونه تمبوي، او تېره غاښونه خواره واره پاشي.

❖ که د جنګ لپاره مې مخې ته راشي نو خبر شه چې داسې زمري له مخې ته ورغلې چې په اوږو يې ببر ويښته ولاړ دي .

❖ ويوهېږه چې هغه چا ته په غېږه ورغلې چې تر هغه دې نه پرېږدي تر څو يې ځملولی نه يې، او د هغه چا په ګوتو ورغلې چې خورا قوي لوړې اوږې لري .

❖ که راشي نو هغه چا ته به ورشې چې په خپل هم سيال مقابله کې ورپورته کيږي او متو کې يې قوي نيسي .

❖ لومړی يې مضبوط ونيسي او بيا يې پورته کړي او بيا يې ځمکې ته په دومره قوت راګوزار کړي چې ساه ترې اوباسي .

❖ په وهلو ټکول ترې دماغ راوباسي او اندام اندام يې کړي، توکړه توکړه ورله وخوري او هضم يې کړي .

❖ داسې زمری سره به مخ شې چې لاسونه او داړې يې د شريکوال سره په ښکاره کې

زياتی کوي .

بيا تر ډېره موده د فروه بن مُسيک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرئ کې عمرو بن معديکرب په بنوزُبيده کې پاتې شو، خو ولې د نبي کريمﷺ له مړينې سره سمدستي مرتد شو، او دا شعرونه يې وويل:

وَجَدْنَا مُلْكَ فَرْوَةَ شَرَّ مُلْكٍ ** حِمَارًا سَافَ مُنْخُرُهُ بِثَفْرِ

وَكُنْتَ إِذَا رَأَيْتَ أَبَا عُمَيْرٍ ** تَرَى الْحُوَلَاءَ مِنْ خَبَثٍ وَغَدْرٍ

❖ د فروه مشري دومره بې کاره وه لکه خر چې په خپله پوزه د خرتوب مينه بويوي .

❖ ته چې کله ابوعمير ووينې نو داسې ښکاري لکه د اوښې بچې چې دې په خپل بد شکل کې ليدلی وي .

د بنو کنده په وفد کې د اشعث بن قیس راتګ

ابن اسحاق وايي: اشعث بن قیس هم نبي کریمﷺ ته د بنو کنده په راغلې پلاوې کې راغلی و.

ابن شهاب زهري راته وویل: د اشعث بن قیس په ملتیا نبي کریمﷺ ته د بنوکنده اتیا غړي راغلل او مسجد ته په داسې حالت کې ننوتل چې د سر ویښتان يې ګمنځ کړي وو او له یمني تارونو څخه ودل شوې برګې یا کتاني چپنې يې اچولې وې چې وریښم ورسره شریک وو، خو چې څنګه د نبي کریمﷺ په حضور کې ودرېدل هغه ورته وویل: ولې تاسو اسلام نه دی راوړی ؟ هغوی ځواب ورکړ چې ولې نه، مونږ خو مسلمانان یو، نبي کریمﷺ ورته وویل: بیا مو ولې له وریښمو جوړ پوښاک په تن کړی دی ؟

هغه (راوي) وايي: د بنو کنده وګړو خپلې چپنې وویشلې او ګوزار يې کړې.

په دې دورانیه کې اشعث بن قیس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کریمﷺ ته وویل: مونږ او ته دواړه د مُرَار (د بوټي نوم دی) خوړونکو بچیان یو.

نبي کریم کریمﷺ ورته وخندل او ورته یې کړه چې دا نسبي نوم د عباس بن عبدالمطلب او ربیعة بن الحارث دواړو سره ډېر مناسب دی، چونکه د دواړو پیشه پلورل او پېرودل وو نو چې کله به دور دراز علاقو ته ولاړل او چا به ورڅخه وپوښتل چې نسبي اړیکې مو د کومې قبیلې اړوند دي ؟ نو دواړو به ورته وویل مونږ (بنو آکل المُرَار) د قبیلې غړي یو.

او هغه داسې چې بنو کنده خپله ټولواکان او مشران خلک وو.

بیا ورته نبي کریمﷺ وویل چې مونږ د نضر بن کنانه بچیان یو، په نسب کې پلار پسې ځو مورګانو پسې نه ځوو، اشعث بن قیس وویل: ای بنو کنده ! ایا له خبرو څخه

اوزګار شوې ؟ که له دې وروسته مې له هر چا څخه د (بنوآکل المُرار) نوم واورېد نو اتيا دورې به يې ووهم .

نبي كريمﷺ ته د صرد بن عبدالله أزدي راتګ

د (ازد) قبيلې په راغلې پلاوې كې د نبي كريمﷺ په حضور كې صرد بن عبدالله ازدي هم تشريف راوړی و، د نېک ښه او باعمله مسلمان په صفت يې د ژوند نوی پړاو پېل کړ، نبي كريمﷺ د راغلي وفد او د قوم نور هغه غړي چې اسلام ته يې تن ايښی و همده ته يې د ټولو مشري ورکړه، او ورته يې امر وکړ چې د مسلمانانو په ملتيا د يمن او يمن ته نزدې پرتو مشركانو سره جنګ او جهاد وکړي .

صرد بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي كريمﷺ د امر سره سم د مسلمانانو په ملتيا ولاړ، تر دې چې د (جُرُش) نوم ځای ته ورسېد، د صرد بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه چې كله د خثعم قبيله وخبرېده ټول لاړل او د كليوالو سره يې په جُرُش كې واړول، كه څه يې هم نزدې يوه مياشت محاصره کړل خو څونكه د جرش مقام له هر اړخه بنده ساحه لرله اوځيني يمني قبيلې پكې ميشتې وې نو هلته ترې ټول كافران پټ او پناه شول، صرد بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ محاصره ماته کړه او د (شَكَر) نوم غر ته ولاړ، د جرش هستوګنوالو داسې وپتيله چې ګنې شكست يې وخوړ نو ټول پسې راووتل، صرد بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرې راوګرځېد او بې سارې غوڅه مرګ او ژوبله يې ورته واړوله، خو دا چې جرشيانو د نبي كريمﷺ اړوند راپور راغونډولو په خاطر دوه جاسوسان لېږدولي وو، د مازيګر لمونځ وروسته نبي كريمﷺ له دواړو وپوښتل: د الله په ځمكه كې د شكر نوم ځای چرته دی ؟ دواړو ورته په خپلې كليوالۍ لهجه وويل: كشر زمونږ د قلمرو غرييزه سيمه ده، هغه ورته وويل كشر نه دی شَكَر دی، بيا ورڅخه دواړو وپوښتل: ولې هلته څه دي؟ نبي كريمﷺ ورته وويل: هلته اوسمهال اوښان ذبحه كېږي، دواړه سړي ابوبكر يا عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ته راغلل او ورسره كيناستل، هغه

ورته وويل: خوار شئ! نبي کريمﷺ ته ورشئ او ورڅخه وغواړئ چې الله مو له قوم څخه عذاب پورته کړي، ايا تاسو ونه پوهېدئ چې هغه درته د خپل قوم د مرګ ژوبلې پيغام درکړ ؟

دواړه پاڅېدل او له نبي کريمﷺ څخه يې ياده شوې غوښتنه وکړه،هغه وويل: اى الله! په کوم عذاب چې ددې دواړو قوم اخته دى، ته ورته نجات ورکړه .

دواړو له مدينې څخه وکوچېدل، کلي کور ته په رسېدو رښتيا هم چې د نبي کريمﷺ په ذکر کړي وخت او ورځ ورته د صرد بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاس درنه ځاني ضايع اوښتې وه .

له دې پړوا وروسته د جُرُش پلاوې نبي کريمﷺ ته راغله او خپل اسلام يې اعلان کړ، د هغوى د اسونو، اوښانو او د ځمکې يوې کولو په خاطر په نښه کړي غويانو لپاره يې ورته څرګڼاى په نښو نښانو معلوم کړل، د نورو خلکو مالونه څرول يې په کې حرام وبلل .

د حمير د نوابانو استازي ليک راوړل

د نبي کريمﷺ له تبوک نه راستنېدو په مهال ورته د حمير د نوابانو هريو حارث بن عبدكلال، نُعيم بن عبدكلال، او د ذي رعين نواب نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو په کې د اسلام ته غاړه کېښودلو خوشخبري راواستوله، او زرعه ذو يزن ورته د مالک بن مرة الرهاوي په لاس ليک راواستو چې نور هغوی د شرک او مشرکانو لمنه پرېښوده .

نبي کريمﷺ ورته وليکل: [بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله رسول له پلوه حارث بن عبدكلال، او نعيم بن عبدكلال او ذي رعين نواب، نعمان او د همدان او معافر نورو نوابانو ته پيغام دی .

هغه لوی ذات او برحق معبود چې ورڅخه پرته بل معبود نشته، زه يې حمدونه او ثناگانې وايم، د روميانو له قلمرو څخه مدينې ته په رارسېدو راسره ستاسو د استازي ليدل کتل وشول، هغه مونږ ستاسو له اسلام څخه وخبرولو، او خبر يې کړو چې تاسو د شرک او مشرکانو په ضد وسلوال بريدونه کړي دي، تاسو ته الله پاک د خپل توفيق له مخې د دين په لورې هدايت وکړ، خو که لمونځ مو ادا کړ او زکاتونه مو ورکړل، له غنيمت څخه مو د الله پاک او د هغه د رسول برخه ادا کړه، په مسلمانانو د واجبو او فرضو صدقاتو خيال مو وساتو، په چينه او باران خړوبه شوې ځمکې پېداوار کې مو واجبي لسمه برخه ورکړه او د بوکو او جاني زيار خړوبه شوې ځمکې پېداوار څخه موپنځمه برخه ورکړه، په څلوېښتو اوښانو کې زکات درې کلنه اوښه او په دېرشو اوښانو کې يو نر درې کلن اوښ او په پنځه اوښانو کې يو بزه (وزه) فرض صدقه ده، او په هرو لسو کې دوه وزې فرض دي، او په څلوېښتو غواگانو کې دوه کلنه غوا (سخی) فرض صدقه ده، او په دېرشو غواگانو کې يو کلن يا دوه کلن سخی يا سخۍ ده، او په هر

څلوېښتو بزو کې يو بزه الله پاک فرض کړي صدقه ده، دا د الله پاک په مسلمانانو باندې فرض کړي صدقات دي، که څوک په صدقاتو کې ډېره دلچسپي لري دا يې غوره ترينه خصلت دی، خو که څوک يواځې فرض صدقه ادا کوي او د کافرانو په ضد د مسلمانانو مرستندويه وي او اسلامي شعائر ښکاره کوي نو مومن دی، دغه انسان د مسلمان په څېر په نورو او نور يې په ده حقوق لري، د دې برسېره د الله او د هغه د رسول په امان کې هم دی .

که کوم يهودي يا نصراني اسلام ته په رښتني توګه غاړه کيږدي هغه هم مومن دی او د مومن په څېر بشپړ حقوق لري، خو که څوک په خپل يهوديت يا نصرانيت ولاړ وي، وي دې خو په دې شرط چې ټيکس به ورکوي او د مذهبي شعايرو او عبادتونه مخه به يې نه شي نيول کېدای .

هر بالغ يهودي نارينه او زنانه، غلام او ازاد له کوم توپير پرته به يوه يمني جوړه (پوښاک) يا يې مساوي درهم د مسلمانانو بيت المال ته ورکوي .

که هر څوک ياده شوې جزيه (ټيکس) د الله پاک او د هغه رسول ته ورکړي نو د الله او د هغه د رسول په امان کې دی، خو که چا يې مخه ونيوله او انکار يې وکړ نو د الله پاک او د هغه د رسول دښمن دی .

زرعه ذي يزن ته د رسول اللهﷺ پيغام دی چې کله هم تا ته زما استازي راشي نو د شان وړ قدر او احترام يې وکړه، زه درته د معاذ بن جبل، عبدالله بن زيد، مالک بن عبادة، عقبة بن نمر، مالک بن مرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ او د نورو ورسره ملګرو په قدر وصيت کوم .

معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې زما د درلېږلې پلاوې مشرتابه دی، ورته خپل ټول فرض زکاتونه او له غير مسلمانانو څخه اخستل شوي ټيکسونه (جزيه) ورکړه، د درلېږلې پلاوې هېڅ غړی درڅخه خفه او بې ټنده راستون نه شي .

محمدﷺ د دې کلکه ګواهي ورکوي چې د الله پاک پرته نور هېڅ څوک حق معبودان نشته او خپله د الله بنده او استازی دی .

مالک الرهاوي زه وخبرولم چې په حمير کې اسلام د لومړي ځل لپاره تا راوړی دی او د مشرکانو سره دې جګړېزه مبارزه هم کړې ده، دا ستا لپاره د خير زيری دی، د حمير د ټولو غړو ځانګړی خيال وساته، له خيانت او د خلکو بې ستره کولو څخه ځان وژغوره، نبي کريمﷺ ستاسو د مالدار او نادار ربښتنی دوست دی، بايد خبر ياست چې زکاتونه او صدقات د نبي کريمﷺ او د هغه د کورنی غړو لپاره روا نه دي، زکات باندې الله پاک انسان له بخل او نورو رنځونو څخه پاکوي، او زکات د شتمنو خلکو په شتمنيو کې د غريب او ناداره خلکو حق دی .

مالک الرهاوي د راپور راوړولو سره سم ټول رازونه په سمه توګه ساتلي دي، د مالک په احترام هم درته ځانګړی امر کوم، د ښه باعلمه او دينداره انسان په صفت مې تاسو ته درواستو، والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته]

يمن ته د تللو په مهال د نبي كريمﷺ معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته نصيحت

ابن اسحاق وايي: عبدالله بن ابي بكر راته وويل: هغه ته چا ويلې و چې نبی كريمﷺ كله هم معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يمن استو، نو ورته يې نصيحت وكړ چې خلك په زيار او سترې كې مه اچوه بلكې نرمي ورسره كوه، كركه او نفرتونه نه بلكې زيري او خوشحالي ورته وركوه، ته به هلته داهل كتابو دقومونو سره مخامخ كيږې هغوی به درڅخه پوښتي چې د جنت كونجياني څه شی ده ؟ ته به ورته وايې چې (لاَ اِلَهَ اِلاَّاللهُ مُحَمَّدُ الرَّسُوْلُ اللهِ) د جنت كونجي ده .

د خالد بن وليد په لاس د بنوالحارث بن كعب د كورنۍ اسلام قبلول

ابن اسحاق وايي: د لسم هجري كال د ربيع الاخر يا جمادی الاولی په مياشت كې نبيﷺ نجران كې بنوالحارث بن كعب ته خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو چې ولاړشه او اسلام ته يې درې ورځې راوبله، كه يې اسلام ته غاړه كېښوده ډېره ښه ده او كه دعوتي مشن ته يې شاه كړه نو ورسره وجنګيږه .
خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسيدو سره سم دعوتي پلاوې په كليو كوڅو كې خپرې كړې او اسلام ته يې د دعوت اواز خپور كړ چې [ای خلكو ! اسلام ته غاړه كيږدئ بچ به شئ] هغه و چې ټولو خلكو اسلام ته غاړه كېښوده.

خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي كريمﷺ د امر سره سم هغوی د اسلامي دين احكام او د الله پاک رالیږلي کتاب او د نبيﷺ د سنتو په زده کړه بوخت وساتل .

بیا خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي كريمﷺ ته ليک واستو چې [بسم الله الرحمن الرحيم، دا د خالد له پلوه د الله پیغمبر محمدﷺ ته پيغام دی، د الله رسوله ! د الله پاک پېرزوينې او رحمتونه دې مل شه تا ته دهغه حق معبود او پروردگار ډېره ثنا وایم چې ورڅخه پرته بل برحق معبود نشته، د الله رسوله ! صلی الله عليک، زه دې بنوالحارث بن كعب ته په دې راستولی وم چې تر درې ورځو پورې ورسره جنگ جګړه ونه کړم او اسلام ته یې راوبلم، که یې اسلام ته غاړه کېښوده اسلام یې قبول دی او تر هغه به په کې یم چې ستا د امر سره سم ورته د الله پاک کتاب او د هغه د پيغمبر راوړی دين او سلامي احكام ورزده کړم، او که یې اسلام رانه وړ بيا به ورسره ستا د امر سره سم جهاد کوم، زما د رارسېدو سر سم ما په هغوی کې استازي واستول او د امر سره سم یې ورته وویل [ای بنوالحارث بن كعب ! په دې خاطر چې سالم او غانم پاتې شئ نو اسلام راوړئ] هغوی ټولو اسلام راوړ، اوسمهال زه دهغوی په منځ کې یم او د الله په اوامرو ورته امر کوم او د هغه له نواهيو څخه يې راېندوم، ددې ترڅنګ ورته د الله د دين روڼ احكام او نبوي لارښوونې هم ورزده کوم، والسلام عليک یا رسول الله ورحمة الله وبركاته .

نبي كريمﷺ ورته بېرته ليک واستو چې:

[د الله د پيغمبر او نبي محمدﷺ له پلوه خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته، روغ او سلامت اوسې، تا ته د هغه حق معبود او پروردگار ثنا وایم چې ورڅخه پرته بل حق معبود شتون نه لري، د استازي په ملتيا ستا ليک راورسېد چې له جنگ جګړې پرته په کې د بنوالحارث بن كعب د اسلام راوړلو پيغام و چې هغوی ستا دعوتې مشن ته ورغاړې وتي دي، او هغوی په دې گواهي ورکوي چې له الله پرته بل حق معبود نشته او محمدﷺ د الله پاک حق پيغمبر او بنده دی، تا وخبرولو چې الله پاک هغوی ته

هدايت كړى دى، د جنت اړوند زېرى ورته وركړه او له دوزخ له عذابونو څخه يې وډاروه، د بنوالحارث بن كعب د قبيلوي پلاوې په شمول ته هم ورسره زما خواته راشئ، والسلام عليک ورحمة الله وبركاته] .

د امر سره سم خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بنوالحارث د پلاوې سره د مدينې په لور راروان شو، هېره دې نه وې چې په تشكيل شوې پلاوې كې قيس بن الحصين ذي الغصَّه، يزيد بن عبدالمدان، يزيد بن المحجَّل، عبدالله بن قُراد الزيادي، شداد بن عبالله القناتي، عمرو بن عبدالله الضِبابي مخه ور خلک هم وو، د رارسېدو سره نبي كريمﷺ وپوښتل چې دا څوک دي ؟ دا خو داسې برېښي لكه د هند هستوګنوال چې وي .

چا ورته وويل: اى د الله رسوله ! دا د بنوالحارث بن كعب مخه ور خلک او راغلي پلاوې ده، نبي كريمﷺ ته راغلل او سلام يې ورسره وكړ، او ورته يې وويل: مونږ ټول د دې ګواهي وركو چې د الله پاک پرته بل حق معبود نشته، او ته د الله رسول او استازى يې .

نبي كريمﷺ ورته وويل: هو زه هم د دې ګواهي وركوم چې له الله پاک پرته بل حق معبود نشته او زه د الله رسول يم .

بيا ورته نبي كريمﷺ درې ځل وويل: ايا تاسو هغه خلک ياست چې څوک مو له څه رابند كړي هم هغه كوئ ؟ يزيد بن عبدالمدان چې درې ځله پوښتنه ونه ځوابول شوه، په څلورم ځل يې وويل: هو د الله رسوله ! مونږ هغه څوک يو چې له څه نه مو څوک رابند كړي هغه كار كوو .

نبى كريمﷺ ورته وفرمايل: كه خالد راته نه وئ راستولئ چې له جنګ جګړې مو پرته اسلام منلى دى نو د خپو لاندې به مې درله سرونه غورځولي وو .

يزيد بن عبدالمدان ورته وويل: اسلام ته په تن كېښودو كې نه ستا او نه هم د خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ستاينه كوو، نبي كريمﷺ ورته وويل: نو د چا په ثنا قايل ياست؟ هغه ورته وويل: اى د الله رسوله ! مونږ د هغه پروردګار او حق معبود ثنا خوان يو چې

ستا په توسط یې راته هدایت وکړ، نبي کریمﷺ ورته وویل: روغه خبره دې وکړه .

بیا ترې نبي کریمﷺ وپوښتل چې د جاهلیت په دور کې به مو له خلکو نه جنګي میدانونه په څه ګټل ؟ هغوی ورته وویل: مونږ له هېڅ چا هم مېدان نه دی وړی، هغه ورته وویل: ولې نه چې د چا سره به په شخړه شوې نو مرد مېدان به تاسو وئ!

هغوی ورته وویل: ای د الله رسوله ! زمونږ د میدان ګټلو راز دا و چې مونږ به بېلابېل نه بلکې یو لاس او اتحاد وو، او په هېڅ چا مو ظلم زیاتی او چور چپاول نه دی پیل کړی، دا مو د اتلولی لوی راز و .

بیا نبي کریمﷺ بنوالحارث بن کعب باندې قیس بن الحصین مشر وګماره، د بنو الحارث راغلې پلاوې د شوال یا ذي القعدې د میاشتې په پاتو ورځو کې بېرته خپل ټبر ته ستنه شوه .

د پلاوې خپل ټبر ته څلور میاشتې ستنېدو وروسته نبي کریمﷺ هم وفات شو .

د بنوالحارث بن کعب د پلاوې ستنېدو وروسته پسې نبي کریمﷺ د دیني احکامو د پوهاوې په خاطر چې دین ورته لا پسې روښانه شي او نبوي لارښوونې ورته لا مزیدې ورزده کړي عمرو بن حزم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو، نبي کریمﷺ ورته خپل ځانګړي اوامر په لیکلي بڼه ورکړل چې:

[بسم الله الرحمن الرحیم، دا د الله پاک او د هغه رسول له پلوه خورا ډاګیز حکمونه دي، ای مومنانو ! په خپلو ژمنو وفاء وکړئ، دا لیکنه د الله پاک د استازي محمدﷺ عمرو بن حزم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته هغه مهال ورکړه چې یمن ته یې استو، هغه ته د ژوند اړوند ټول چارو کې له الله څخه په ډار او ترس امر دی، الله پاک د هغه چا مرستندویه دی چې ورڅخه ډارېږي او نېکې رویې څښتنان دي، عمرو بن حزم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دا حکم متوجه دی چې د الله پاک د امر سره سم د حق غوښتنې مطابق دنده انجام کړي، خلکو ته به د خیر ښېګړې امر کوي او منونکو ته به زیري ورکوي، خلکو ته به قراني ایتونه او دیني حکمونه ورزده کوي، قران کریم به له طهارت پرته هېڅ څوک نه

راخلي، خلک به خپل منځني حقوقو باندې پوهوي، په خلکو به زياته نرمي او اسانتياوې کوي، چونکه ظلم د الله پاک بدي شي نو خلک به له ظلم زياتي څخه په سخته رابندوي، الله پاک فرمايي (أَلَا لَعْنَةُ اللَّـهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) [۱] .

عمرو بن حزم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به خلکو ته په جنت او د جنت په عملونو زيري ورکوي او د دې برسېره به خلک د اور له عذاب څخه ډاروي .

د دينې احکامو د ښه فقاهت لپاره به د خلکو سره مينه کوي، خلکو ته به د حج مراسم، د حج سنتونه او فرضي اعمال ورزده کوي، حج په خپله لوی حج دی او عمره کوچنی حج دی، له دې نه به خلک رابندوي چې هغوی به په داسې جامه کې لمونځ نه کوي چې بس او کافي نه وي مگر دا چې لاندې باندې تر غاړې ووځي، خلک به ځان په يو ه جامه کې داسې نه سمبالوي چې اسمان ته يې فرج پورته نيولی وی (احتباء به نه کوي) او نه به خلک وېښتان په څټ کې غوټه کوي، خلک به د خپلمنځی رامنځ ته شوې پېښو له مخې قبيلوي رگونه او تعصب ته وده نه ورکوي، خلک به ټول د الله پاک په لورې بلونوال وي، که د الهي دعوت پرځای څوک قبيلوي دعوتونو لړې پيل کړي تر هغه به ورسره په توره او ډانگ خبرې کولی شي تر څو يې بلنه د يک او يواځې الله پاک چې هېڅ راز شريک نه لري په لور بشپړه سوچه شي، زما استازي به خلکو ته د پوره اودس په کولو امر کوي چې مخونه او لاسونه به تر څنگلو پورې او ښپې به تر گټکو پورې وينځي، او د الله پاک د امر سره سم به په سرونو مسحه کوي .

د الله رسول تاسو ته په خپلو وختونو باندې داسې د لمونځ کولو امر کوي چې رکوع او سجده يې په خشوع سمبال وي .

دسهار لمونځ به دسهار له راختو په لومړي وخت کې ادا کولی شي، او د ماسپښين لمونځ به د زوال سره سم په لومړني وخت کې کيږي، د مازديگر لمونځ هله د ادا وړ دی چې لمر ځمکې ته شاه کړي، د ماښام لمونځ وخت د شپې د لومړي تاريکو خپرېدل

---

(۱) سورت هود : (۱۸) ژباړه : خبردار ! په ظالمانو دې د الله لعنت وي .

دي، په اسمان کې د ستورو راختو وروسته به د ماښام لمونځ نه شي تاخير کېدای، او د ماسخوتن لمونځ وخت د شپې لومړۍ برخه ده .

د الله رسول تاسو ته د جمعې ورځې د اذان سره سم لمونځ ته د چټکې حاضرۍ امر کوي، په داسې حال کې چې د ادا لپاره به يې تاسو غسل او اغتسال کړي وي، د الله رسول خپل استازي ته ا مر کړی دی چې له غنيمت څخه پنځمه برخه به الله ته ورکوي.

چينو او اسمان خړوب کړې ځمکې پيداوار کې به مومنان لسمه برخه صدقه او زکات ورکوي، په زيار او تکليف خړوب شوي پيداوار کې به له ځمکې څخه پنځمه برخه فرضي زکات وي، په هرو لسو اوښانو کې دوه بزې (وزې) دي، په شلو اوښانو کې څلور بزې فرضي زکات دی :

په څلوېښتو غويانو کې يوه غوا، او په دېرشو غواګانو کې يو کلن يا دوه کلن سخی فرضي صدقه ده، په هرو څلوېښتو بزو (وزو) کې يو بزه فرضي صدقه ده، د مومنانو په شتمنيو کې پورتنۍ مذکوره برخې د الله پاک حقونه دي، خو که د مزيد احسان په بنسټ څوک اضافه برخه ورکوي دا به ورله ډېره ښه وي .

که هر يهودي او نصراني دزړه له کومې له زور جبر پرته اسلام ته غاړه کېښوده نوسم دم مسلمان بلل کيږي، دا په مسلمانانو او مسلمان په ده حقوق لري .

خو که په يهوديت يا نصرانيت څوک کلک ولاړ وي مخه يې نه شي نېول کېدای خو هر بالغ يهودی اونصراني نارينه وي که زنانه، ازاد وي که غلام خو پوره دينار يا په عوض کې به د تن جامې په ټيکس کې ورکوي، د مذکوره ټيکس بدل کې ټولو ته د الله پاک او د هغه د رسول د سر ساتنې امان حاصل دی، خو که هر يهودي يا نصراني يې له ادا څخه سرغړونه وکړه نو سرغړونکی به د الله او د هغه د رسول او د ټولو مومنانو ستر دښمن وي]

په محمدﷺ دې د الله درودونه وي، والسلام عليکم ورحمة اله وبرکاته .

د دوه سترو دروغجنانو مسيلمه او اسود عنسي پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي كريمﷺ په دور حيات كې دوو لويو دروغجنانو د نبوت دعوې وكړې، مسيلمه د يمامې په سيمه بنو حنيفه كې او اسود عنسي په صنعاء كې د خپل نبوت اوازې خپرې كړې .

ابوسعيد خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: نبي كريمﷺ په ممبر خطبه وركوله چې ما ترې واورېدل: [ما ليلة القدر په خوب كې وليد خو وخت يې راڅخه بېرته هېر كړى شو، او خوب مې وليد چې دسرو زرو دوه بنگړي مې په مټ كې پراته دي، له پامه مې بدې راغلل نو پوكې مې ورته وكړ دواړه والوتل، تعبير مې ورڅخه د يمن او د يمامې دروغجنان واخستل .

د ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په روايت چې پياوړي دين پوهه راته بيان وكړ چې زه پرې د دروغو گمان بيخي نه كوم، چې ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويل: (ما له رسول اللهﷺ نه اوريدلي دي چې هغه ويل: تر هغه به د قيامت ورځ رانه شي چې ورڅخه وړاندې دېرشتو دروغجنانو د نبوت دعوې نه وي كړې]

د زكاتونو په راټولولو د گمارل شوې غړو وتل

د اسلامي دين تر ولقې لاندې گردې لويدلې دوردراز سيمو ته نبي كريمﷺ خپل گورنران او دزكاتونو په چارو گمارل شوي وگړې د زكاتونو راټولولو لپاره واستول، اسود عنسي د نبوت دعودار لاپه صنعا كې و چې نبي كريمﷺ يې د زكاتونو راټولو لپاره

مهاجر بن اميه بن المغيره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو، حضرموت ته يې د بنو بياضه د كورنۍ غړی زياد بن لبيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو، عدي بن حاتم الطائي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې بنو طيئ او بنو اسد ته واستو، او بنو حنظله ته يې مالک بن نويره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو، د بنو سعد په يو اړخ يې زبرقان بن بدر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او په بل اړخ يې قيس بن عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستول، بحرين ته يې علاء ابن الحضرمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د نجران د صدقاتو او ټيكسونو راټولو لپاره يې علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واستو .

نبي كريم ﷺ ته د مسيلمة الكذاب ليک او د هغه ځواب

مسيلمه بن حبيب نبي كريمﷺ ته ليک راواستو چې:

دا د الله د استازي له اړخه د الله استازي محمد ته پيغام دی .

تا ته دې سلام وي، زه د نبوت په چارو كې له تاسره مل جوړ شوم، د ځمكې نيمه برخه زمونږ او نوره نيمه يې د قريشو ده، خو قريش د لوټ مار او چورچپاول خلک دي .

د مسيلمه دا ليک د هغه دوو استازو راوړ .

ابن اسحاق وايي: د سلمة بن مسعود الاشجعي څخه په روايت يو اشجعي وويل چې سلمه به ويل چې زما پلار له رسول اللهﷺ څخه اوريدلي دي چې هغه كله هم ليک ولوست، له استازو يې وپوښتل چې تاسو دواړه يې اړوند څه عقيده لرئ ؟ هغوی ورته وويل: د مسيلمه خبره زمونږ خبره ده .

نبي كريمﷺ ورته وويل: [لوړه په رب لايزال چې كه استازي وژل كېدای شوی نو ما به هرومرو تاسو وژلای وی] .

بيا يې مسيلمه ته وليكل:

[بسم الله الرحمن الرحيم، دا د الله پاک د استازي محمدﷺ له اړخه لوی او ستر دروغجن مسيلمه ته پيغام دی، سوكالي او سلامتيا دې د خير او هدايت په پيروكارو

وي، څمکه د الله څمکه ده او د خپلې خوښې له مخې يې خپلو بندګانو ته ورکوي، خو ولې نېکه پايله د متيقينو په انجام تماميږي] .
هېره دې نه وي چې مسيلمه ته يې ليکنه د لسم کال په اخر کې واستوله .

حجة الوداع

د ذوالقعدې مياشتې په راتګ د حج مراسمو لپاره نبي کريمﷺ ځان چمتو کړ او خلک يې ويوهول چې د حج لپاره بشپړ تيارى ونيسي، د ذي القعدې پنځه شپې ورځې لا پاتې وې چې نبي کريمﷺ د حج لپاره د سفر دورانيه پيل کړه[(۱)] .
نبي کريمﷺ ولاړ او هلته يې خلکو ته د حج مراسم او سنتونه او طريقه کار وښود، او خلکو ته يې خپله خطبه واوروله، په الله پاک يې له وړ ثنا صفت وروسته وويل:
[اى خلکو ! زما خبرې ښه په ځير واورئ، شايد له دې وروسته درسره دلته ليدل کتل ونه کړى شم .
اى خلکو ! د الله پاک سره تر ملاقات پورې په تاسو باندې ستاسو وينې او شتمني داسې حرام او ناروا دي لکه نن ورځ او روانه مياشت چې څنګه حرامه ده .
په دې مې پوهولي ياست چې ستاسو په عملونو به درسره ستاسو رب حساب او کتاب کوي، که له چا سره د امانت په توګه د بل چا ملکيتونه وي نو بېرته دې حقدارو ته خپل حقونه وسپاري، د جاهليت ټولې سودي او ربوي عقود لغوه دى، دا چې نه په چا ظلم زياتى وکړئ او نه درباندې ظلم زياتى وشي د خپل راس المال پرته نور حق نه لرئ، دا د الله پرېکړه ده چې سود دې هرومرو زوال وخوري، د عباس بن عبدالمطلب

---

(۱) ابن هشام وايي : دا مهال يې د روايتونو له اختلاف له مخې ابودجانه يا سباع بن عرفطه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا کې يو نفر په مدينه امير ګمارلى و .

د جاهليت د دور ټول سودي کاروبار د لومړي ځل لپاره زه له خپو څخه لاندې کوم، دجاهليت د دور وينې لغوه او بدله به يې نه شي اخستی، لومړی وينه چې زه يې له غچ اخستو غورځوم د ابن ربيعه بن الحارث بن عبدالمطلب وينه ده، دا چې هغه په بنو ليث کې شيدې خوړلې وې (د ماشومتوب په مهال) او هذيل وژلی دی، د جاهليت د دور مړو کې زه لومړی د هغه وينه بخشش کوم .

ای خلکو ! له دې وروسته شيطان دلته نور له خپل عبادت څخه نا اميده شوی دی چې ستاسو په ځمکه يې عبادت وشي، خو ولې هغه له تاسو څخه په دې هم خوښ دی چې په هغه څه کې يې پيروکاري وشي چې ستاسو له نظره حقير او بې باکه چارې وې، بايد هوښيار او ځيرکه اووسئ .

ای خلکو ! د مياشتو تاخيرول په کفر کې مزيده تنزلي ده، کافران پرې لا پسې گمراه کيږي، چې يو کال د مياشتې په حليت او بل کال يې بيا په حرمت قايل وي، دا په دې خاطر چې د الله پاک د حرامو کړو مياشتو شمېر سره ټکراو لري، نو د الله حلالې مياشتې په ځان حراموي او حرامې مياشتې يې په ځان حلالوي، زمانه هم لکه د اسمان او ځمکې د لومړی ځل پيدائښت په څېر راوڅرخېده، د الله په نېز مياشتې دولسو پورې شمېر لري، څلور يکې حرامې دي، درې پرله پسې او بل د مضريانو رجب دی چې د جمادی الثانيه او شعبان ترمنځ ده[۱] .

ای خلکو ! تاسو په خپلو ښځو او ښځې مو په تاسو ځانگړي حقوق لري، ستاسو حق پرې دا دی چې ستاسو په ناستځی کې به هغه څوک نه کېنوي چې ستاسو بدي راځي، او ستاسو حقوق پرې دا دي چې هېڅ ډول فاحشي او بدفعلي به نه کوي، که يې ستاسو څخه سرغړونې پيل کړې نو د الله پاک د امر سره سم ورسره اړيکې بې مينې کړئ، خبرې ورسره مه کوئ، په بسترو او څملاست ځای کې ترې ځانونه راجلا کړئ، د وېرولو په خاطر ورسره اخ اوډب وکړئ خو چې وهل سخت نه وي، که يې درسره خوښ

(۱) د رجب مياشې نسبت يې مضريانو ته ځکه وکړ چې په عربانو کې له دوی پرته نور يې چا احترام نه کو .

حالت وښودل په تاسو د رزق او پوښاک ثابت حقوق لري .

د ښځو سره له خير نه ډکه رويه وپالئ، دوی له تاسو سره د بنديوان حيثيت لري چې د ځانونو لپاره د هېڅ توان نه لري، ځکه چې تاسو د الله پاک په نوم له ځان سره رابندې کړي دي، او د هغوی فرجونه مو ځانونو ته د الله په نوم روا او حلال کړي دي .

ای خلکو ! زما په خبرو ځانونه ښه پوهه کړئ، تاسو ته مې دين په ښه ډول بيان کړ، په تاسو کې مې داسې څه پرېښې دي که منګولې پرې ولګوئ هېڅکله به بې لارې نه شئ، ډېر روښان او خورا څرګند شيان دي، يو د الله کتاب او بل د هغه د پېغمبر سنت .

ای خلکو ! زماخبرې واورئ او ځانونه پرې ښه پوهه کړئ، او ښه وپوهېږئ چې يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی، ټول مسلمانان سره ورونه ورونه دي، د يو مسلمان لپاره د بل مسلمان د زړه له کومې بخشش پرته هېڅ هم روا نه دي، بايد په ځانونو هېڅ ډول زياتی ونه کړئ، ای الله ! ما ستا دين دوی ته ورسو]

زه داسې هم خبر شوی يم چې خلکو به ورته ويل: ای الله ! ستا پېغمبر راته ستا دين په ښه ډول راورسو، بيا نبي کريمﷺ وويل: ای الله ! ته پرې ګواه شه .

فلسطين ته د اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لېږدول

د ذوالحجې او محرم په مياشتو کې نبي کريمﷺ په مدينه کې پاتې شو، د خپل غلام اسامه بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په قيادت يې د شام په لور لوی جهادي کاروان چمتو کړ او ورته يې امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدگي وکړي، د دغې جنگ لپاره خلکو مناسب تياری ونيو او د اسامة بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل .

ټولواکانو، ملکانو، او باچايانو ته د نبي کريمﷺ داستازو لېږدول

ابن هشام وايي: نبي کريمﷺ خپل خپل باچايانو ته خپل استازي د الله پاک دين ته په خورا غښتلو بلنليکونو واستول ترڅو اسلام ته غاړه ورکړي .

ابن هشام وايي: يو ډېر ښه سړي راته وويل چې ابوبکر الهذلي راته وويل چې ماته د رارسيدلي معلوماتو له مخې چې نبي کريمﷺ د حديبې په ورځ له عمرې څخه له رابندولو وروسته يوه ورځ خپلو ملگرو ته راغی او ورته يې وويل: [ای خلکو، الله پاک زه د گرد بشريت لپاره رحمت راستولی يم، تاسو له ما سره د حورايينو په څېر پېښې مه کوې لکه هغوی چې د عيسی عَلَيْهِ السَّلاَمُ سره کړې وې، ملگرو يې وويل: ای د الله رسوله ! ولې هغوی ورسره څه کړي وو .

نبي کريمﷺ ورته وويل: زما په څېر يې خلکو ته دعوت ورکړ، څوک چې يې د نزدې ځايونو کې ددعوت لپاره انتخاب کړ نو پرې راضي او خوشحاله وو، او د خلکو دعوت

لپاره ولاړل خو ولې څوک چې یې د لرو پرتو سیمو لپاره انتخاب کړي وو، نو مخونه یې گونځې کړل او دعوتي دندې یې هم بې کاره وگڼلې، نو عیسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ الله پاک ته ددغې ستونزې گیله وکړه، پېښه دا وشوه چې د سهار په مهال په دعوتي مشن گمارل شوي ناراضه خلک په داسې حالت کې راپورته شول چې د دعوت لپاره د منتخب شوې علاقې په ژبه غږېدل] .

نبي کریمﷺ له خپلو ملگرو څخه د خپل لیک په شمول ټولواکانو ته استازي واستول چې اسلام ته یې رابللي وو .

- دحیة الکلبي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د روم امپراطور قیصر ته واستو .
- عبدالله بن حذافة السهمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د فارس کسرى ته واستو .
- حاطب بن ابي بلتعه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د اسکندریې باچا مقوقس ته واستو .
- عمرو بن امیه الضمري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د حبشې ټولواک نجاشي ته واستو .
- عمرو بن العاص السهمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د عمان دواړو ورونو باچایانو د جُلَنْدَيْ زامنو جیفر او عِیاذ ته واستو .
- له بنو عامر بن لؤي له کورنۍ څخه یې سَلِیط بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د یمامې ملکانو هر یو ثمامة بن اثال او هوذة بن علي ته واستو .
- علاء بن الحضرمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د بحرین ټولواک منذر بن ساوى العبدي ته واستو .
- شجاع بن وهب الاسدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د شام باچا حارث بن ابي شمر الغساني ته واستو .

ابن هشام وایي: د سلیط بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هوذ او منذر نسبتونه ما کړي دي .

ابن اسحاق وایي: ما ته یزید بن حبیب المصري وویل چې ما یو کتاب او لیکنه ولیده چې د عربو او عجمو باچایانو او دور دراز علاقه جاتو ته په کې د نبي کریمﷺ د دعوتي ارشاداتو په شمول د هغه استازو نومونه هم و، ما دغه لیکنه محمد بن شهاب زهري ته واستوله نو هغه هم دروسته وبلله، په دغې لیکنې کې مې ولیدل چې نبي

كريمﷺ يوه ورځ خپلو ملګرو ته راووت او ورته يې کړه: زه الله پاک د ګرد انسانيت لپاره رحمت راستولی يم، الله پاک دې په تاسو ورحميږي له ما څخه دغه پيغام په ښه توګه ورسوئ او لکه د عيسيعَلَيْهِ السَّلاَمُ سره د حوارييانو په څېر پېښې راسره مه کوئ، صحابه کرامو وپوښتل چې ولې حواريينو د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ سره څه چلند کړی و ؟

نبي کريمﷺ ورته وويل: عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ هغوی دور دراز علاقه جاتو ته د دعوتي مشن د پرمختګ لپاره واستول، د چا تشکيل چې نزدې ځايونو ته شوی و هغوی په دعوتي مشن خوشحاله وو، او د چا لپاره چې د لرو پرتو سيمو انتخاب شوی و هغوی دعوتي دندې بيګارونه وګڼل، عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ د رامنځ ته شوې پېښې ګيله الله پاک ته وکړه، خو چې سهار شو نو د دعوت لپاره ورته د انتخاب شوي سيمې په ژبه هر داعي خبرې اترې کولای شوې .

ابن اسحاق وايي: هغه حوارين او نور دعوتي هستي چې عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ د دعوت لپاره استولي وو يو هم بطرس حواري و، بولس که څه هم حواري نه و خو روميه کې په دعوتي دنده ډېر زيات بوخت و .

اندَرَائس او مَنْتا دواړه يې هغه ځای ته استولي وو چې هستوګنوال يې سړي خواره وو .

توماس يې د ختيځ برخې د بابل ښار ته استولی و، فيلس يې د افريقې قرطاجَنَّة سيمې ته استولی و، او د اصحاب کهف د ځوانانو چم ګاونډ (افسوس) ته يې يُحَنَّس استولی و، د بيت المقدس اورشليم ښار ته يې يعقوبُس ليږدولی و، د حجاز (اعرابيه) په لور يې ابن ثَلماء استولی و، او د بربريانو ښارونو ته يې سِيمُن استولی و، که يهوذا څه هم حواري نه و خو د يُودِس پرځای يې دعوتي دنده ترسره کوله .

د اخرني جنګی کاروان لیږدول

ابن اسحاق وايي: نبي کريمﷺ شام ته اسامه بن زيد بن حارثة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا واستو، او ورته يې امر وکړ چې جهادي کاروان دې د فلسطين د بلقاء او داروم په نوم سرحدي سيمو ته رسيدګي وکړي، د دغې جنګ لپاره خلکو مناسب تياری ونيو او د اسامة بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په قيادت کې ټول مهاجرين او انصار ووتل .

د رسول اللهﷺ د رنځ لومړی پړاو

ابن اسحاق وايي: خلک لا د فلسطين په لور جنګي کاروان لپاره په چمتوالي بوخت وو چې په نبي کريمﷺ باندې هغه رنځ پړاو واخست چې ورځخه وفات شو .

د صفر د مياشتې څه ورځې شپې پاتې وې او يا هم د ربيع الاول مياشت تازه پيل شوې وه چې دغه پيښه منځ ته راغله، هغه داسې چې د شپې له پلوه نبي کريمﷺ بقيع الغرقد ته ووت، هلته يې د مړو لپاره له الله پاک څخه بخشش وغوښت او بېرته کور ته راستون شو، خو د ورځې له پيل کېدو سره سم پرې ناجوړتيا راغله .

د نبي کريمﷺ غلام ابومويهبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د شپې له مخې راپسې نبي کريمﷺ استازی راوليږدو او راته يې کړه چې ای ابومويهبه! د بقيع الغرقد د مړو د بخشش غوښتنې لپاره راته امر شوی دی، له ما سره هلته ولاړ شه، زه ورسره ولاړم، چې کله په هديره کې ورديد وېويل: ای د قبرونو څښتنانو ! تاسو ته دې سلامونه وي، کومه شپه چې تاسو تېره کړه له هغې شپې څخه بهتره ده چې ژوندو تېره کړه، د تورې تورتمې

شپې په څېر فتنې راپورته شوي دي، په پرله پسې توګه یوه فتنه له بلې پسې راروانه ده چې وروستنۍ یې له لومړنۍ څخه بده او بې کاره وي .

بیا یې ما ته مخ کړ او راته یې وویل: ای ابومویهبه ! د دنیوي خزانو او تل پاتې ژوند او بیا جنت ته د تګ واک راکړل شو خو ما له الله پاک سره دیدار او جنت ته ورتګ غوره کړ .

ما ورته وویل: زما پلار او مور درڅخه قربان شه، د دنیا خزانې او تل پاتې ژوند او بیا جنت ته تګ غوره کړه، هغه راته وویل: ای ابومویهبه ! د الله پاک دیدار او جنت مې خوښ دی .

بیا یې د بقیع مړو لپاره له الله څخه بخشش وغوښت او کور ته راستون شو، له راستنېدو سره سم په نبي کریمﷺ هغه درد او ناجوړتیا پیل واخست چې له کبله یې وفات شو .

عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي: نبی کریمﷺ چې له بقیع څخه راغی ما مې له سردردی څخه زګیروي کول چې په سر مې درد دی، هغه راته وویل: قسم په الله چې له تا څخه مې په سر ډېر درد دی، بیا یې وویل: تا ته څه تکلیف دی، که له ما څخه مخکې مړه شې زه به درته غسل او کفن درکړم، د جنازې لمونځ به درباندې وکړم او د تدفین مراسم به دې ادا کړم، ما ورته وویل: هو کنه، که رښتیا مړه شوی وی بېرته به مې کور ته راستون شوی وی او زما په خونه کې به د خپلو نورو ښځو سره مېلاو شوی وې.

عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي: نبي کریمﷺ راته وخندل او په نورو بي بیانو یې چکر ووهه او سخت درد نیولی و، دغه مهال د میمونې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په خونه کې ملاست و، خپلې ټولې بي بیانې یې راغونډې کړې اوورڅخه یې اجازه وغوښته چې د وررسیدلې رنځ موده زما په خونه کې تېره کړي، نو ټولو بي بیانو یې ورته اجازه ورکړه .

د نبي كريمﷺ د بي بيانو (امهات المؤمنين) پېژندګلو

ابن هشام وايي: نبي كريمﷺ نهه بي بيانې درلودې چې نومونه يې په دې توګه دي:
[عايشه بنت ابي بكر، حفصة بنت عمر بن الخطاب، ام حبيبة بنت ابي سفيان بن حرب، ام سلمة بنت ابي امية بن المغيره، سودة بنت زمعه بن قيس، زينت بنت جحش بن رئاب، ميمونه بنت الحارث بن حزن، جويرية بنت الحارث بن ابي ضرار، صفية بنت حيي بن اخطب رَضِيَ اللهُ عَنْهُنَّ] .

او ټولې هغه بي بيانې چې نبي كريمﷺ ورسره نكاحونه كړي وو ديارلس دي:
❀ [**خديجة بنت خويلد رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نبي كريمﷺ لومړۍ بي بي وه، د خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پلار خويلد بن اسد ورته په خپله په نكاح وركړې وه، خو ولې تاريخ پوهان وايي چې په نكاح يې ورته ورور عمرو بن خويلد وركړې وه، په مهر كې ورته رسول اللهﷺ شل ځوانې اوښې وركړې وې، د نبي كريمﷺ له ابراهيم پرته نور ټول نارينه او زنانه اولاد له خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څخه وو.

د نبي كريمﷺ سره د نكاح نه مخكې خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د ابوهالة بن مالک چې كورني او نسبي اړيكې يې د بنو اُسَيِّد بن عمرو بن تميم چې د بنوعبدالدار حليف او ملاتړ و بي بي وه، له هغه ورڅخه هندبنت ابي هالة او زينب بنت ابي هالة پيدا شوې وو.
او له ابوهالة وړاندې خديجة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د عتيق بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بي بي وه، له هغه ورڅخه د عبدالله په نوم ځوی او بله جينې زږيدلي وو .
❀ نبي كريمﷺ په مكه كې په [**عايشه بنت ابي بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**]باندې د

اوو كلنې په موده كې نكاح تړلې وه او په مدينه كې يې د نهه يا لس كلنې په موده كې واده كړه، له عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پرته نبي كريمﷺ په بلې ځوانې او باكرې ښځې نكاح نه ده تړلې، عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يې خپل پلار ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي كريمﷺ ته په نكاح وركړې وه، په مهر كې ورته نبي كريمﷺ څلور سوه درهم ادا كړي وو .

❁ سليط بن عمرو يا ابوحاطب بن عمرو بن عبدشمس بن عبد ود بن نصر بن مولک بن حسل نبي كريمﷺ ته [**زينب بنت زمعه بن قيس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤى رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] په نكاح وركړې وه، په مهر كې ورته رسول اللهﷺ څلور سوه درهم وركړي وو[۱] .

زينب بنت زمعه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نبي كريمﷺ سره د نكاح نه وړاندې د سكران بن عمرو بن عبد شمس بن عبدود بن نصر بن مالک بن حسل بي بي وه .

❁ نبي كريمﷺ په [**زينب بنت جحش بن رئاب الاسديه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] باندې هم نكاح تړلې وه، د زينب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورور ابواحمد بن جحش نبي كريمﷺ ته د څلور سوه درهمو په بدل كې په نكاح وركړې وه .

له نبي كريمﷺ څخه وړاندې يې خاوند د هغه غلام زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا و، د زينب بنت جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهَا اړوند الله پاک دا ايتونه نازل كړي دي (**فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا**)[۲]

❁ [**ام سلمة بنت ابي اميه بن المغيره المخزومية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] هم نبي

---

(۱) ابن هشام وايي : ابن اسحاق ددې روايت كلک مخالف دى ، هغه په دې اند دى چې د زينب بن زمعه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نكاح په مهال سليط او ابوحاطب دواړه په حبشه كې مسافر وو او په مكه كې يې شتون نه درلود .

(۲) سورت احزاب : (۳۷) . ژباړه : د زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اړتياو بشپړيدو وروسته مو تاته په نكاح دركړه .

كريمﷺ په نكاح اخستې وه، خپل زوي سلمه بن ابي سلمه نبي كريمﷺ ته په نكاح وركړې وه، خپل نوم يې (هند) و، په مهر كې ورته رسول اللهﷺ (ميچن، كاسه، پيالۍ او توشک) وركړي وو، له دې وړاندې ام سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د ابو سلمه بن عبدالاسد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نكاح كې وه، له هغه څخه يې (سلمه، عمر، زينب او د رقيه) په نوم بچيان پيدا شوي وو، هېره دې نه وي چې د ابوسلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل نوم عبدالله و .

❀ نبي كريمﷺ **[حفصه بنت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]** هم په نكاح اخستې وه، حفصه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته په نكاح باندې خپل پلار عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د څلور سوه درهمو په مهر كې وركړې وه، د نبي كريمﷺ سره له نكاح نه وړاندې حفصه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خُنيس بن حذافة السهمي بي بي وه.

❀ **[ام حبيبه بنت ابي سفيان بن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې خپل نوم يې رمله وه]** هم په نكاح اخستې وه، نبي كريمﷺ ته ام حبيبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په نكاح باندې خالد بن سعيد بن العاص په داسې حال كې وركړه چې دواړه د حبشو په ځمكه مهاجر پراته وو، نجاشي يې د نبي كريمﷺ په نيابت څلور سوه درهم مهر ادا كړ، له دې څخه وړاندې ام حبيبه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د عبيدالله بن جحش بي بي وه .

❀ **[جويرية بنت الحارث بن ابى ضرار الخزاعية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]** باندې هم نبي كريمﷺ نكاح تړلې وه، په اصل كې د بنومصطلق په غزا كې وينځه شوې وه او د ثابت بن قيس بن شماس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په برخه كې رسيدلې وه خو د هغه سره يې د ماليت په بدل كې په ازادۍ خبره كړې وه، د نبي كريمﷺ حضور كې عرض شوه او ترې وغوښتل چې په ازادۍ كې ورسره په اتفاق شده مبلغ كې مالي مرسته وكړي، نبي كريمﷺ ورته وويل: له دې پرته درته د خير بله لاره نه ښايم؟ دې ورته وويل: ولې نه! بله كومه لار ده؟

نبي كريمﷺ ورته وويل: زه به ورته ستا له پلوه متفق مبلغ ادا كړم او بيرته به دې زه په

نکاح واخلم، دې ورته وويل: سمه خبره ده نو نبي کريمﷺ په نکاح واخسته .

ابن هشام وايي: ويل کيږي چې نبي کريمﷺ د بنو مصطلق له جګړې کله هم راوزګار شو نو جويرية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يې په لاره کې انصاري ته امانت ورکړه چې بايد تر مدينې يې روغه جوړه ورسوي، پلار يې د لور د ازادولو په خاطر اوښان راروان کړي وو، خو چې د عقيق مقام ته راورسېد په دوو اوښانو يې نظر ډېر خوږ ولګېد نو عقيق کې يې پرېښودل، کله چې مدينې ته راورسېد نبي کريمﷺ ته يې عرض وکړ چې ما مې د لور ازادولو په خاطر دغه اوښان فديه راوړې ده، هغه ورته وويل: د عقيق په پلانکې ناوچه کې دې ولې دوه نور اوښان له مونږ څخه پټ او پناه کړل؟

حارث له يو څخه دوه ونه کړل او سمدستي يې (أَشْهَدُ أَنْ لاَاِلَهَ اِلاَ اللهُ وَأَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ) کلمه وويله، زما دې په الله قسم وي چې له دغو اوښانو له الله پرته نور هېڅ څوک نه وو خبر، بيا حارث او ورسره دوو زامنو او نورو ډېرو خلکو ايمان راوړ .

په عقيق کې د پاتو دوو اوښانو پسې استازي ولېږدول او مدينې ته يې راوستل او نبي کريمﷺ ته يې ورکړل، نبي کريمﷺ ورته جويرية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورکړه او اسلام يې هم راوړ، نبي کريمﷺ يې له پلار څخه بېرته په نکاح وغوښته نو د څلورسوه درهمو مهر په بدل کې يې ورته پلار په نکاح ورکړه .

له نبي کريمﷺ نه مخکې جويرية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د خپل کاکا ځوی عبدالله بي بي وه .

داسې هم ويل کيږي چې جويرية رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نبي کريمﷺ له ثابت بن قيس بن شماس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه واخسته، بيا يې ازاده کړه او د څلور سوه درهمو مهر په بدل کې يې ورې نکاح وتړله .

❁ [**صفيه بنت حيي بن اخطب رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] هم نبي کريمﷺ په نکاح اخستې وه، د خيبر په غزا کې وينځه او بيا يې د ځان لپاره غوره کړه، په وليمه کې يې نبي کريمﷺ له غوښې او وازدې پرته کجورې او سويق (حلوا) خلکو ته خوراک

ورکړ، له دې پړاو مخکې صفیه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د کنانة بن الربیع بن ابي الحقیق په نکاح کې وه .

❀ نبي کریمﷺ [**میمونة بنت الحارث بن حزن بن بحیر بن هُزَم بن رویبه بن عبداله بن هلال بن عامر بن صعصعة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] هم په نکاح اخستې وه، خپل تره عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته په نکاح ورکړې وه او پخپله یې ورله د څلوره سوه درهم مهر هم خلاص کړ، له دې څخه وړاندې میمونة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د ابورهم بن عبدالعزی بن ابی قیس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤي بي بي وه، ویل کیږي چې میمونة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هغه بي بي ده چې ځان یې د الله پاک رسول ته ډالۍ کړی و، هغه داسې چې دا په خپل اوښ سپره وه او ورسره یې د نکاح اوازه واوریده، نو ویویل: اوښ او په اوښ چې څه بار دي د الله د رسول په واک او اختیار کې دي، نو الله پاک یې اړوند دا قول نازل کړ (وَامْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) [(۱)] .

داسې هم ویل کیږي چې پیغمبرﷺ ته چې یې ځان ډالۍ کړی و هغه زینب بنت جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وه، او ځینې نور وایي چې دغه بي بي د بنومنقذ بن عمرو بن معیص بن عامر بن لؤی له خاندان څخه چې د ام شریک غزیة بنت جابر بن وهب نوم یې درلود وه .

او نور ځینې تاریخ پوهه وایي چې دغه ښځه د بنوسامة بن لؤي له کورنۍ څخه وه خو نبي کریمﷺ یې غوښتنه وځنډوله .

❀ [**زینب بنت خزیمه بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصعة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا**] نبي کریمﷺ په نکاح اخستې وه، له زیاتې دلسوزۍ او په بې وزله او غریب غربه خلکو باندې له شفقت او ترحم له کبله به ورته

(۱) سورت احزاب : (۵۰) . ژباړه : او هغه ایمانداره ښځه چې ځان یې پیغمبر ته ډالۍ کړی دی ، که د پیغمبر خوښه وي وادې اخلي خو له نورو مومنانو پرته ستا لپاره دا حکم خاص دی .

ام المساكين ويل كېده، قبيصة بن عمرو هلالي نبي كريمﷺ ته په نكاح باندې وركړې وه او نبي كريمﷺ يې په مهر كې څلور سوه درهم ادا كړي وو، له دې وړاندې زينب بنت خزيمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د عبيدة بن الحارث بن عبدالمطلب بن عبدمناف كور ودانه وه، خو ولې د لومړي ځل لپاره يې كور د جهم بن عمرو بن الحارث چې د زينب بنت خزيمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د تره ځوى و، ورسره ودان شوى و .

دا هغه يوولس بي بيانې دي چې د نبي كريمﷺ ورسره كور ودان شوى و، له دوى څخه دوه بي بيانې خديجة بنت خويلد او زينب بنت خزيمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د نبي كريمﷺ په دور حيات كې وفات شوې وې او له نهو څخه يې بيا نبي كريمﷺ وفات شوى دى .

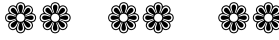
او دوه نورې يې داسې دي چې نبیﷺ پرې دخول نه دى كړى يوه يې:

❀ [**اسماء بنت نعمان الكنديه**] چې نبيﷺ په نكاح اخستې وه، خو دا چې هغه په برگي رنځ اښته وه نور ورسره يو ځاى نه شو، په دنيوي زيور يې ښه سمبال كړه او خپل پلرني ټبر ته يې واستوله .

❀ [**عمرة بنت يزيد الكلابية**] چونكه كفر ته نږدې وه، چې ورته نبي كريمﷺ ورنږدې شو نو پناه يې ترې وغوښته، نبي كريمﷺ ورته وويل: (له هغه چا څخه زه رابند يم چې د الله په نوم يې پناه غوښتې وې) نو بېرته يې خپل كور ته واستوله .

داسې هم ويل كيږي چې د الله پاک له نبيﷺ څخه چې يې پناه غوښتې وه د [**اسماء بنت النعمان د تره لور وه**] .

تاريخ پوهان زياتوى چې كله نبي كريمﷺ راوغوښته نو هغې ورته وويل: مونږ د داسې قوم مېرمنې يو چې د چا پسې نه ځو، مونږ پسې به خلک راځي، نو نبي كريمﷺ بېرته خپل ټبر ته ستنه كړه .

د نبی کریمﷺ شپږ کورودانې له قریشو ښځه وې:

① **خدیجة بنت خویلد** بن اسد بن عبدالعزی بن قصي بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

② **عائشة بنت ابې ابکر** بن ابي قحافة بن عامر بن عمرو بن کعب بن سعد بن تیم بن مرة بن کعب بن لؤي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

③ **حفصة بنت عمر بن الخطاب** بن نفیل بن عبدالعزی بن عبدالله بن قرط بن ریاح بن رزاح بن عدي بن کعب بن لؤي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

④ **ام حبيبة بنت ابي سفيان** بن حرب بن امیة بن عبد شمس بن عبدمناف بن قصي بن کعب بن لؤي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا .

⑤ **ام سلمه بنت ابي اميه** بن المغیره بن عبدالله بن عمر بن مخزوم بن یقظة بن مرة بن کعب بن لؤي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

⑥ **سودة بنت زمعة** بن قیس بن عبد شمس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لؤی رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

له دوی ښځه پرته یې نورې اووه عربي نژداه بي بیانې وې:

① **زینب بنت جحش** بن رئاب بن یعمر بن صبرة بن مرة بن کبیر بن غنم بن دودان بن اسد بن خزیمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

② **میمونة بنت الحارث** بن حزن بن بجیر بن هرم بن رُوَیْبه بن عبدالله بن هلال بن عامر بن صعصعة بن معاویة بن بکر بن هوازن بن منصور بن عکرمة بن حصفة بن قیس بن عیلان رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

③ **زینب بنت خزیمه** بن الحارث بن عبدالله بن عمرو بن عبدمناف بن هلال بن عامر بن صعصة بن معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

④ **جویریة بنت الحارث** بن ابي ضرار خزاعیة مصطلقیة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا.

⑤ **عمرة بنت یزید الکلابیة.**

او د نبیﷺ غير عربي بي بي له بنو نظير څخه **صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا** وه .

د نبي كريمﷺ ناجوړتيا ته دوباره كتنه

ابن اسحاق وايي: يعقوب بن عتبه راته د محمد بن مسلم زهري په روايت له عبيد الله بن عبدالله بن عتبه څخه نقل وكړ چې عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: نبي كريمﷺ د فضل بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د يو بل سړي سره لاس په اوږو زما په كور په داسې حالت كې را ننوت چې سر يې تړلى او ښپې يې د ځان پسې راښكلې .

عبيدالله وايي: ما دا خبره فضل بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وكړه هغه راته وويل: ته پوهېږې چې ماسره بل څوک و؟ ما ورته كړه: نا، ما ته هېڅ معلومات نشته، هغه راته وويل: علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راسره و .

بيا په نبي كريمﷺ راغلى درد دومره اوج ته ورسېد چې بې هوشه شو، نو وېويل: له بېلابېلو څاګانو څخه راباندې د اوبو اووه مشكونه راواړوئ تر څو خلكو ته ورو‌ځم او لارښوونې ورته وكړم .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: حفصې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا لويه كاسه (لګن) كې كېنو او دومره اوبه مو پرې واړولې چې خپله يې وويل: بس دی، بس دی...

زهري وايي: ايوب بن بشير راته وويل چې نبي كريمﷺ سر تړلى راووت او په منبر كښېناست، تر هر څه لومړى يې د احد شهيدان وستايل او د هغوى لپاره يې د بخښش دعاګانې وكړې، بيا يې وويل: [الله پاک په خپلو بندګانو كې يو چا ته واک وركړ چې ايا په دنيا كې ژوندى پاتى كېږې او كه د الله سره نعمتونه ته ورځې نو هغه د الله نعمتونه خوښ كړل]

د دې خبرې په مغز له ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرته نور څوک ونه پوهېدل چې نبيﷺ خپل ځان يادوي، هغه په ژړا شو او وېويل: د الله رسوله ! له تا څخه مو ځانونه او بچيان زار او قربان شه .

نبي كريمﷺ ورته وويل: ابوبكره ! لږه ساه واخله ...
بيا يې وويل: د ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له كړكۍ پرته دې نور مسجد ته د ټولو خلكو دروازې بندې شي، د ځان لپاره مې له ده پرته بل غوره ترينه ملگرى په علم کې نشته .
عبدالرحمن بن معلى راته د سعيد بن معلى د كورنۍ ځينو غړو په روايت وويل: نبي كريمﷺ د خپلو خبرو په ترڅ کې دغه ورځ دا هم وويل: كه په خلكو کې مې په خالصه دوستانه ځوک نيولى نو ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به مې په سوچه دوستانۍ نيولى وى، خو ولې دواړه طرفه ملگرتوب او ايماني ورورولي ده، تر څو په جنت کې مو الله سره يو ځاى كړي .
محمد بن جعفر بن الزبير راته د عروة بن الزبير او نور علماوو په روايت نقل كړل چې د اسامة بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا په مشرۍ کې نبي كريمﷺ لښكر تم كړ، هغه په خپل رنځ اښته شو، سرتړلى راووت او په ممبر كښيناست، چونكه خلكو د اسامة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ داغ ولگو چې دا خو ماشوم او كشر هلک دى، په مهاجرينو او انصارو کې يې د جنگ په ماهرينو او بارسوخه خلكو مشرانو ولې وگماره ؟
په الله يې وړ ثنا صفت وويل او بيا خلكو ته مخاطِب شو:
اى خلكو ! اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنگي كاروان مشرتابه ومنئ، كه تاسو يې قيادت تورنوئ نو د پلار قيادت مو ورله هم تورن كړى و، لوړه په رب لايزال چې اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دې جنگي كاروان د مشرۍ دومره جوگه دى لكه پلار يې چې د خپل وخت د جنگي كاروان د قيادت وړ او قابل و .
نبي كريمﷺ نور له ممبر څخه راښكته شو او درد پرې لا پسې زيات شو او خلک هم په جنگي كاروان کې د ونډې لرلو په خاطر توند شول .
اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او جنگي لښكر دواړه له مدينې څخه باندې د يو فرسخ په اندازه لرې د جرف په مقام کې په دې خاطر تم شول چې د نبي كريمﷺ اړوند به الله پاک څه پرېكړه كوي !
زهري وايي: عبدالله بن كعب بن مالک راته وويل چې په كومه ورځ نبي كريمﷺ د

احد شهيدانو لپاره بخشش وغوښت نو د نورو ارشاداتو ترڅنګ يې دا هم وويل: اې مهاجرينو ! د انصارو اړوند له نېکې رويې څخه کار واخلئ، خلک مخ په وړاندې روان دي سرشمېرنه يې زياتيږي خو انصار په لومړي صورت همغسې کم دي، انصار زما ځانګړي رازداران دي چې ما ورته پناه راوړې ده، له نېکو کار سره يې ښه رويه وکړئ او له بد کار څخه يې بخشش اعلان کړئ .

نبي کريمﷺ بيا له ممبر څخه راښکته او په داسې حالت کې کور ته ننوت چې مرض يې پرې نور هم حمله اور شو .

په خپلو کورونو کې ورته ام سلمه او ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا او د نورو مسلمانانو په کور ودانو کې ورته اسماء بنت عميس رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او خپل تره عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راټول شول او په دې يې سلا مشوره وکړه چې د خولې په اوښکي کې ورته دارو درمل ورکړي، عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې زه به ورته په اوښکي کې دارو واچوم .

ټولو ورته د خولې په اوښکو کې دارو درمل واچول خو چې په هوش کې راغی ويويل: دا مو راسره څه وکړل؟ ټولو ورته وويل: هر څه دې تره کړيدي .

نبي کريمﷺ د حبشې په لور اشاره وکړه چې دا درو درمل ښځو له حبشو څخه راوړي دي، دا ډول دارو مو ولې راکول ؟

عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: د الله پيغمبره ! مونږ وډارېدو چې هسې نه په دډ کې دې داني نه وي راپورته شوې ! نبي کريمﷺ ورته وويل: الله پاک مې له دغسې کړاوجن رنځونو څخه ساتي، هغه مې په دې ډول ناجوړتيا نه اښته کوي، خو زما له کاکا پرته ټولو حاضريتو ته به دا دارو ورکړل شي، او رښتيا هم ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې روژه هم وه ورته د خولې په اوښکو کې دغه دارو واچول شول ځکه چې نبي کريمﷺ ورته پرې سوګند پورته کړی و تر څو ټولو ته د خپل کار سزا ورکړل شي .

اسامة بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د نبي کريمﷺ د سختې ناجوړتيا له کبله زه او خلک بېرته مدينې ته راستانه شول، زه نبي کريمﷺ ته ننوتم، هغه له خبرو څخه

ودرېدلی و، لاس به يې پورته کړاو په ما به يې کېښود، زه دومره پوهه شوم چې نبي کريمﷺ راته دعا کوي .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: ما به له نبي کريمﷺ څخه دا کلمات ډېر اورېدل چې (إِنَّ اللهَ لَمْ يَقْبِضْ نَبِيًّا حَتَّى يُخَيِّرَهُ) الله پاک تر هغه د پېغمبر ساه نه اخلي تر څو د ځان لپاره ښه انتخاب ونه کړي .

بيا وايي: نبي کريمﷺ ته چې کله مرگ راغی نو اخيري خبره چې مې ترې واورېده دا وه (بَلِ الرَّفِيق الْأَعْلَى مِنَ الْجَنَّةِ] بلکې په جنت کې مې رفيق اعلی ته بوځه .

ما له ځان سره وويل چې نور مونږ نه غواړي او يادمې شول چې هغه خو ويل: (إِنَّ نَبِيًّا لَمْ يُقْبِضْ حَتَّى يُخَيَّرَهُ) .

په لمونځ کې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ امامت

زهري وايي: حمزه بن عبدالله بن عمر راته وويل چې عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به ويل: په نبي کريمﷺ چې ناروغتيا نوره هم پسې لا درنه شوه ويې ويل: [ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ووايئ چې خلکو له لمونځ وکړي]
ما ورته وويل: د الله پيغمبره ! ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو ډېر نرم زړى او د کمزوري اواز څښتن دى، د قران لوستو په مهال هم ډېره ژړا ورځي، که بل څوک د امامت لپاره غوره کړې ايا ښه به نه وي ؟
نبى کريمﷺ بيا وويل چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ووايئ چې خلکو له لمونځ وکړي . ما بيا خپله خبره تکرار کړه، هغه راته وويل: تاسو خو هسې د يوسف عَلَيْهِ السَّلاَمُ د تاوېلو ما وېلو ښځو په څېر ياست، ورشئ او ورته ووايئ چې د خلکو امامتي وکړي .
زما دې په الله قسم وي چې ما د خپل پلار ابوبکر – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – څخه د امامتى دنده اړول ځکه غوښتل چې زه ښه پوهېدم چې د نبي کريمﷺ په ځاى د بل چا ودرېدل خلک نه خوښوي، او له بل پلوه به پرې بيا خلک په هر څه کې بد پالي هم نيسي، نو ځکه مې زيار وويست چې د امامت لپاره يې انتخاب بل چا ته واړوم .
عبدالله بن زمعه بن الاسود بن المطلب بن اسد وايي: زه چې د نبي کريمﷺ په مجلس کې د ځيني نورو مسلمانانو په ملتيا ناست وم او په نبي کريمﷺ د ناجوړتيا دورانيه لا پسې سخته شوه، بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغى او خبر يې کړ چې خلک د لمونځ انتظار کوي، نو نبي کريمﷺ وويل: چا ته ووايئ چې لمونځ وکړي .
زه بهر شوم څه گورم چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نشته او عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خلکو په منځ کې شتون درلود، زه راغلم او ورته مې وويل: عمره ! مخکې شه او

د خلکو امامتي وکړه، چونکه عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لوړ غږی و په لوړ اواز يې لمونځ ادا کړ، کله چې يې نبي کريمﷺ اواز واورېد وېويل: الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې ناراضه دي، الله پاک او مسلمانان پرې نارضا دي، ولې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چرته دی ؟ استازی يې پسې واستو، هغه راغی او د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په امامتی کې ادا شوي لمونځ يې بېرته اعاده کړ .

عبدالله بن زمعه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: ما ته عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: خوار شې ! دا دې راباندې څه وکړل؟ تا خو چې ما ته وويل مخکې لمونځ وکړه ما داسې اټکل کړل چې ګنې رسول اللهﷺ درته ويلي دي، ورنه ما هېڅکله هم د خلکو ا مامت نه کو .

ما ورته وويل: که څه هم ما ته نبي کريمﷺ امر نه و کړی خو د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نه شتون له کبله مې ته د امامت جوګه وليدې او درته مې وويل .

ابن اسحاق وايي: زهري ويل چې انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راته وويل: د کومې دوشنبې په ورځ چې رسول کريمﷺ وفات شو د سهار په مهال يې راځړول شوې پرده پورته او دروازه يې خلاصه کړه، خلک يې وليد چې په لمونځ ولاړ دي، نبي کريمﷺ د عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د کور دروازه بېرته کړه او راووت، نږدې وه چې د خلکو ليدو سره د نبي کريمﷺ په جوړتيا د بې سارې خوشحالې له کبله د خلکو لمونځ ګډ وډ شي، د هغه په ليدو سره د خلکو په زړونو پروت غم وکوچېد، نبی کريمﷺ يې هم د لمونځ په خورا ښه کيفيت او ادا ډېر خوشحاله شو، او ورته يې اشاره وکړه چې ولاړ اوسئ.

د خوشحالۍ په دغسې موډ کې ما نبي کريمﷺ هېڅکله هم نه و ليدلی او بېرته لاړ ننوت، خلکو اټکل کړه چې نبي کريمﷺ نور صحتمند او جوړ شو، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د ډېر ډاډ له کبله په (سُنح) کې خپل کور ته ستون شو .

محمد بن ابراهيم بن الحارث راته د قاسم بن محمد په روايت وويل چې نبي کريمﷺ د عمر تکبير واورېد وېويل: [ولې ابوبکر چرته دی؟ په دې تقسيم الله پاک او مسلمانان

دواړه نارضا دي] که عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له دې څخه استنباط کړی خپل قول د مړینې په مهال نه وی کړی چې [که زه څوک وګمارم نو د خلیفه لومړی تعین هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر ښه دی[1] او که خلیفه ونه ګمارم نو نه تعین یې هم هغه چا کړی دی چې له ما څخه ډېر بهتره او غوره دی[2]] نو مسلمانانو په کې هېڅ شک او شبهه نه لرله چې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ انتخاب د نبي کریمﷺ له اړخه شوی دی .
له دې څخه وروسته خلک وپوهېدل چې نبي کریمﷺ له ځان نه وروسته هېڅ څوک هم خلیفه نه و ګمارلی .
ابوبکر بن عبدالله بن ابي مُلَیکه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د خلکو په امامت بوخت و، نبي کریمﷺ د همدغې سهار لمونځ د دوشنبې په روځ سر ترلی راووت، د نبي کریمﷺ د راوتو سره خلک ډېر خوشحاله شول، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپوهېد چې خلک د خوشحالی دغه ډول څرګندونې له نبي کریمﷺ پرته نور هېڅ چا ته هم نه کوي، نو له خپل ځایه په شا راروان شو، نبي کریمﷺ له وروسته په شا کې زور ورکړ او بېرته یې مخکې کړ او خپله د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ښی اړخ ته کېناست او ورته یې وکړه چې د خلکو لپاره لمونځ تر پایه ورسوه، د لمونځ له بشپړېدو وروسته یې خلکو ته مخ کړ او ویویل:[ای خلکو ! د اور لمبې د غومبرو په انتها کې دي، ستاسو ترمخې د تورو تیارو شپو په څېر فتنې راروانې دي او زه درته په رب لایزال لوړه پورته کوم چې زه تاسو ته هېڅ ملامت نه یم، د قرانکریم د حلالو پرته مې درته نور څه نه دي حلال کړي، او نه مې درته د قرانکریم له حرامو پرته څه حرام کړي دی]
ابوبکر بن عبدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي: نبی کریمﷺ چې له خپلو ارشاداتو اوزګار شو، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل[زمونږ د خوښې او غوښتنې سره سم ان شاء الله

(۱) له دې څخه یې موخه ابوبکر رَضِيَ اللهُ عنْهُ دی .
(۲) له دې څخه یې موخه نبي کریم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّم دی ، د مزید وضاحت لپاره د محب الطبري لیکنه[الریاض النضرة : ۲ / ۷۴] وګوره .

چې اوس مهال د الله پاک په ځانګړي لورينې سره روغ جوړ او سلامت يې، نن د بنت خارجه نوبت هم دی، ايا زه ولاړ شم ؟ هغه ورته وويل: هو ولاړ شه، نبي کريمﷺ خپل کور او ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په سُنح کې خپل کور ته ولاړ .

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د نبی کريمﷺ له اړخه د رنځ په پنځمه ورځ علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راووت، خلکو ورځخه وپوښتل چې په نبي کريمﷺ باندې شپه څنګه تېره شوه؟ هغه وويل: نبی کريمﷺ جګ جوړ او په صحت سمبال دی، عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له لاسه ونيو او درې ځل يې ورته وويل ته له لښتې پرته په نور څه نه سمېږې، لوړه په رب لايزال چې د نبی کريمﷺ په مخ کې مې د نورو عبدالمطلب زو په څېر د مرګ نښې وليدې، له نبي کريمﷺ څخه بايد په توندې وپوښتو چې که د خلکو لارښوونې او مشري زمونږ ميراث وي چې حق يې ادا کړو، او که د بل چا حق وي نو چې نبي کريمﷺ پوهه کړو چې زمونږ اړوند ورته نېک ارشادات وکړي .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وويل: لوړه په رب لايزال چې دغې ته چمتو نه يم ځکه که له مشرۍ څخه يې وژغورلو نو هېڅ څوک به يې راته رانه کړي .

خو چې د دغې ورځ د ماسپښين په مهال تودوخه لاپسې سخته شوه نبی کريمﷺ وفات شو .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: په دغه ورځ چې نبي کريمﷺ وفات شو له مسجد څخه زما خونې ته راننوت او په غېږه کې راته تکيه شو، د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له کورنۍ څخه دغه مهال څوک راننوتل او په لاس کې ورسره مسواک و، هغه مسواک ته داسې کتل لکه چې يې غواړي، ما ورځخه وپوښتل چې د الله رسوله! ايا خوښه دې ده چې مسواک درته درکړم؟ هغه راته کړه:هو .

ماورځخه مسواک واخست، ښه مې پوس کړ او بيا مې ورته ورکړ، مسواک يې دومره ښه استعمال کړه چې ما کله هم داسې نه و ليدلی، بيا يې مسواک کېښود او زما په غېږه کې لا پسې درون شو، ما چې يې مخ ته وکتل سترګې يې ولاړې وې او ويل يې [په

جنت کې راته رفيق الاعلى خوښ دى] .
ما ورته وويل: په هغه ذات مې دې قسم وي چې ته يې په رښتونې راستولى يې چې اختيار درکړل شو او تا د ځان لپاره غورچاڼ وکړ، او بيا نبي کريمﷺ وفات شو .
ابن اسحاق وايي: يحيى راته د خپل پلار عباد بن عبدالله بن الزبير په روايت وويل چې هغه د عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه اوريدلي و: [نبي کريمﷺ زما په نوبت کې، زماپه غېږه او زما د سينې او ګوګل ترمنځ وفات شو، په دې جريان کې مې له چا سره هېڅ ظلم او زياتى نه دى کړى، لويه تېروتنه مې دا وه چې نبي کريمﷺ کله هم وفات شو نو ما يې سر له زنګون څخه پورته کړ او په بالښت مې کېښود، له غم او درد څخه مې د نورو ښځو سره خپله سينه او مخ وهل] .
ابوهريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د نبي کريمﷺ له مړينې وروسته عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلکو ته مخاطِب او وېويل: [ځينې منافقان اټکلوي چې نبي کريمﷺ وفات شوى دى، خو ولې زه درته په الله لوړه پورته کوم چې هغه نه دى مړ شوى، بلکې د موسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ په څېر هغه هم د څلوېښتو ورځو په موده د خلکو له سترګو پناه او خپل رب ته تللى دى، او قسم په الله چې د هغه په څېر به بېرته مونږ ته راستون شي، که د هغه د مرګ له اوازو څخه دغه خلک راستانه نه شي، نو هرومرو به يې خپې او لاسونه قطع کړى شي]
ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زياتوي چې دغه مهال ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ورسېدلي راپوروڼو له مخې د مسجد دروازې ته راورسېد، په هېڅ چا يې غم غرض ونه کړ او په چټکه د عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا کور ته ننوت او نبي کريمﷺ د خونې په اړخ کې څادر کې نغښتل شوى و، او له يمني پوښاک څخه پرې له پاسه بل څادر پروت و، د نبي کريمﷺ په لور وټېيد او له مخ مبارک څخه يې پرده پورته کړه، ښکل يې کړ او ورته يې وويل:
[زما پلار او مور درڅخه قربان شه، خپله برخه مرګ دې وګوټ او دوباره به بل مرګ

هيڅکله ونه ګوتې] پرته ټوټه يې پرې بېرته راخپره کړه، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې لا په خبرو خلکو ته بوخت ورته وويل: عمره ! لږه ساه واخله او غلی شه، خو ولې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې خبره وانه اورېده او خپلو خبرو ته يې دوام ورکړ، ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپوهېد چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نور نه خاموشه کيږي، خپلې خبرې يې پيل کړې، خلکو يې د خبرو اورېدو سره عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرېښود او ده ته متوجه شول .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لوی او ستر الله پاک باندې د هغه شان سره لائق حمد او ثنا وروسته وويل: ای خلکو ! څوک چې د محمدﷺ په عبادت بوخت وو نو خبر شئ چې هغه وفات شو، او د چا شغل چې د الله پاک عبادت کول و نو خبر شئ چې هغه ژوندی ذات دی چې هېڅ مرېنه پرې نه راځي او بيا يې دا ايت ولوست (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّـهَ شَيْئًا ۗ وَسَيَجْزِي اللَّـهُ الشَّاكِرِينَ) [۱] .

ابوهريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دايت لوستو سره خلک داسې شول لکه دغه ايت چې همدا اوس نازل شوی وي، له اورېدو سره ګردو راغلو خلکو به دغه ايت زمزمه کو .

ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مزيد وايي: عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: لوړه په رب لايزال چې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه د ايت په اورېدو سره لوی دهشت او حېرانتيا واخستم، خپو مې هم ونه شو کولای چې راټينګ مې کړي نو په ځمکه پرېوتم، او په دې مې باور راغی چې نبي کريمﷺ په رښتيا وفات شوی دی .

(۱) سورت ال عمران : (۱۴۴) . ژباړه : محمد ﷺ د الله پاک د تېر شوو استازو په څېر استازی و ، ولې که محمد ﷺ وفات او يا يې څوک ووژني نو ايا تاسو به بېرته په وروسته (کفر ته) ګرځئ؟ څوک چې هم کفر ته بېرته ستون شي نو الله پاک ته هېڅ زيان نه شي اړولی ، او شکر ګوزار مخلوق ته به الله پاک نېکه او ښايسته بدله ورکړي .

د بنو ساعده د سقيفې پېښه

ابن اسحاق وايي: د نبي كريمﷺ له مړينې سره گرد انصار د بنو ساعده په سقيفه كې سعد بن عبادة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغونډ شول، علي بن ابي طالب ، زبير بن العوام او طلحة بن عبيدالله رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په كور كې سره جلا شول، د بنو عبدالاشهل د كورنۍ غړی اسيد بن الحضير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شمول گرد مهاجرين ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغونډ شول .

نا څاپه ابوبكر او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا باندې چا غږ كړ چې دبنو ساعده په سقيفه كې انصار د سعد بن عباده رَضِيَ الله عَنْهُ د مشر په گمارلو بوخت دي، د نبوت كورنۍ چې لا اوس مهال د نبي كريمﷺ د تدفين د چارو دسمبالښت په خاطر د مړينې په بېلابېلو اړوند كارونو بوخت دي د خپل كور دروازه بنده كړې ده، نو كه اړتيا وينئ نو خلك له جلا كېدو مخكې سره راغونډ كړئ .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: راځه چې ورشو او وگورو چې انصار سره څه كوي ؟

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په اخري حج كې زه د عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د منى په كور كې وم او قران به مې ورته وايو، دغه مهال هغه د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره و، هغه خپل كور ته په داسې حالت كې راستون شو چې ما يې انتظار كو، راغی او راته يې وويل: داسې څوك به نه وي چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وخبروي چې د داسې سړی اړوند څه نظر لرې چې وايي: كه عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ومړ نو زه به د فلانكي سره په خلافت بيعت كوم، ځكه چې د ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره بيعت له پياوړې مشورې له مخې نه بلكې ناگهاني و .

هغه وايي: عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په غصه شو او وېويل: نن ماسخوتن به زه خلكو ته له

لمونځ نه وروسته ودرېږم او له هغه چا څخه به ورته د ډار احساس ورکړم چې له مهاجرينو څه د واک واګې په بله وړي، عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي ما ورته وويل له احتياط نه کار واخله او داسې چرته ونه کړې !! د حج په موسم کې زياتره هغه خلک راغلي دي چې کم عقل او بې وقوفه دي، خو که خلکو کې خطيب ودرېږې نو همدوی به درته تر هر چا نزدې وي، او ما سره له خبرو دې دا ډار محسوسوم چې دوی به دې په خبرو په سمه توګه پوهه نه شي، او هر يو به د اسلامي قلمرو په خېل خېل ځايونو کې درواغ خپاره کړي او ستا د خبرې صحيح مفهوم به ادا نه کړی شي، تر هغه زغم اوباسه تر څو د سنت خونې مدينې ته ولاړ شې، هلته به د علماوو او باعزته مشرانو سره خبره شريکه کړې، هغوی به دې په خبره هم پوهه شي او ارزښت به يې هم وپيژني، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: مدينې ته په رسېدو به هرومرو زه دا خبره په ډاګه کوم.

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د ذي الحجې په اخرو ورځو کې مونږ مدينې ته ورسېدو، د جمعې د ورځې د زوال سره مسجد ته په چټکۍ ولاړم، د ممبر ترڅنګ سعيد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ناست و، زه يې ترڅنګ دومره جوخت کېناستم چې ورنونه مې د هغه له ورنونو سره جوخت ولګېدل، څه ګورم چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ممبر په لور راروان دی، ما سعيد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: نن به عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ممبر پر سر داسې څه ووايي چې له خليفه کېدو څخه تر دې مهال يې دغسې څه نه دي ويلي، هغه راته کړه: دا به لا څنګه خبرې وي ؟ چې تراوسه يې نه دي کړي! خو بهر کيف زما خبره پرې ښه ونه لګېده، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ممبر کېناست، مؤذن چې کله له اذان څخه فارغ شو وپاځېد او په الله يې د هغه شان وړ حمد او ثناء وويله او بيا خلکو ته وويل:[نن ورځ ستاسو پام قابل غور خبرې ته راړول غواړم چې ډېره اړينه خبره ده، خو نه پوهېږم شايد له مړينې مخکې مې دغه پېښه منځ ته راشي، څوک چې په خبرو وپوهيږي نو تر هغه ځای دې ورسوي چې سورلۍ يې تللای شي، خو که د پيغام په فهم کې څوک وېره محسوسوي نو پر ما ددروغو تړلو ورته

هيڅ جواز نشته .

الله مونږ ته محمدﷺ د خپل استازي په صفت راستولی و او ورته يې اسماني کتاب هم ورکړی و، له جملې څخه يې يرې د رجم ايت هم نازل کړی و، دغه ايت مونږ هم لولو او هم يې په معنی او مغز پوهيږو، د رجم حد نبي کريمﷺ په خپله هم او مونږ ورځخه وروسته قائم کړی دی، دا احساس راته کيږي چې هسې نه په خلکو کې زمانه اوږده شي او ووايي چې د الله په کتاب کې خو د رجم ايت نشته، نو د الله پاک رالېږلي حد په پرېښودو به گمراه شي، او حالانکه د شادي شده سړي او ښځې لپاره د رجم حد هله ثابتيږي چې گواهان پرې شتون ولري، يا ښځه امېدواره شي او يا په دواړو کې يو اعتراف وکړي .

مونږ د الله پاک په کتاب کې دا هم لوستلي دي چې له خپلو پلرونو څخه انکار مه کوئ، که څوک له پلار څخه انکار وکړي نو کفر ته به پرې ورسيږي .

په دې ښه ويوهيږئ چې نبي کريمﷺ فرمايي: (لاَتَطْرُوْنِيْ كَمَا أُطْرِيَ عِيْسَى بْنُ مَرْيَمَ، وَقُوْلُوْا عَبْدُ اللهِ وَرَسُوْلَهُ) .

ژباړه: د عيسى عَلَيْهِ السَّلاَمُ په څېر راپه کې ظلم او زياتی مه کوئ، بس دومره وايئ چېځ هغه د الله بنده او رسول دی .

له يو چا څخه راته رسيدلي دي چې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت ناڅاپي او غير محکمه پيښه شمېري، او وايي چې که عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ومړ نو زه به د پلانکي سره بيعت کوم، که څه هم د هغه خلافت نابېره منځ ته راغی خو الله يې له شر څخه هم وساته، په تاسو کې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په څېر هيڅ څوک نشته خپل اوښان او اسونه به د هغه بديل او نظير کې سترې کړي خو تر لاسه به يې نه کړي .

که د مسلمانانو له سلا مشورې پرته څوک د چا سره بيعت وکړي نو بيعت يې هم دروست نه دی او دواړه به وژلی شي .

د نبي کريمﷺ د مړيني په مهال د انصارو وروڼو سره مو منځنی پيښه داسې راغله چې زمونږ ضد کاروايي يې وکړه، د بنو ساعده په سقيفه کې يې ټول مخه ور او سپين ږيري

سره راټول شول، له مونږ څخه علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او نور هغه څوک چې د دواړو سره وو پاتې شول، مهاجرين ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راغونډ شوي وو، ما ورته وويل: راځه چې خپلو انصارو ورونو ترڅنگ ولاړ شو چې څه روان دي، په لاره کې راسره دوه نېک او صالحه خلک مخامخ شول او د انصارو راپېښېدو اړوند يې راسره خبرې شريکې کړې، او راڅخه يې وپوښتل چې ای مهاجرينو! چېرته روان ياست؟ مونږ ورته وويل چې د راپېښ شوي انصارو تر حضوره د ورتگ اراده لرو ، دواړو وويل: پام کوئ هلته نږدې ولاړ نه شئ او خپلې چارې مو خپله سمبال کړئ، ما ورته وويل: مونږ به هرومرو ورځو، ورغلو ترڅو د بنوساعده سقيفې ته ننوتو څه گورو چې ترمنځ يې په څادر کې رانغښتل شوی سړی ناست دی، ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ هغوی وويل: سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی، ما وپوښتل چې ولې کوږ نسکور ناست دی؟هغوی راته وويل: تبې اخستی دی، زمونږ له کېناستو سره يې خطيب وپاڅېد او په الله پاک يې وړ ثنا وويله او بيا يې وويل: مونږ د الله د دين مرستندويه او د اسلامي دين ځانگړي جنگيالي يو، او تاسو مهاجرين زمونږ څخه يو برخه تشکيلوې او له باندو څخه راغلي ياست (يا په ارام اوسکون راغلي ياست) .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زياته کړه چې هلته مو وليدل چې زمونږ بيخ کني يې کوله او خلافت يې هم راڅخه په جبر زور اخست، خطيب چې يې کله خاموش شو نو ما له ځان سره ډېرې ښې خبرې په ذهن کې راغونډې کړې وې او غوښتل مې چې خلکو ته يې د ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شتون کې وکړم، خو ولې ابوبكر رضِيَ اللهُ عَنْهُ راته وويل چې تلوار مه کوه، چونکه ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له ما څخه ډېر پوهه او قابل احترام و نو ما نه غوښتل چې هغه غصه کړم نو خاموش کېناستم، خو لوړه په رب لايزال چې د کومو خبرو پايلې ما ته نېکې برېښېدې زما ټولې خبرې يې د خپل خطاب په لومړيو کې وکړې چې زما له خبرو سره مساوي او يا هم ترې ډېرې ښې وې .

بيا يې وويل: تاسو چې د کوم فضيلت دعوه لرئ په رښتيا هم چې وړ يې ياست، خو له قريشو پرته عربان د هېڅ چا قيادت او مشري نه مني، ځکه چې په گردو عربانو باندې

قريش له نسب او حسب او د کورنۍ له مخې ډېر ښه دي، ستاسو د قيادت لپاره زه په دې دوو کې يو غوره کوم خو چې ستاسو څوک خوښ وي ورسره بيعت وکړئ، زه او ابوعبيده رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يې له لاسه ونيولو او هغه مو ترمنځ ناست و، له دې پرته يې نورې هېڅ خبرې په ما بدې نه وې لګېدلې .

خو لوړه په رب لايزال که له تن څخه مې څوک سر په توره ووهي دا به راته له دې څخه بهتر وي چې زه دې د داسې خلکو قيادت وکړم چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کې شتون لري .

دغه مهال يو انصاري وپاڅېد او وېويل: زه د انصارو خورا شريف او باوقاره او د هغوی د نېکې مشورې ځای يم، بايد يو امير له تاسو څخه او يو امير زمونږ غړی هم وي .

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي: د دې خبرې سره سم دستي اله ګوله او شور مچار راپورته شو او له ګډوډې څخه مې وېره احساس کړه، ما غږ کړ چې ابوبکره ! رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاس دې راوړد کړه، هغه لاس اوږد او ما ورسره بيعت وکړ، بيا ورسره ټولو مهاجرينو بيعت وکړ او بيا ورسره انصارو وروو، وروسته مو په سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې ورټوپ کړ، چا وويل چې سعد بن عباده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ګوره مړ کوئ ! ما ورته وويل: الله دې مړ کړي .

زهري وايي: عروه بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راته وويل چې د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خبرو له دوو نېکو خلکو څخه مراد عويم بن ساعده او بل د عجلان له کورنۍ غړی معن بن عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دي .

د عويم بن ساعده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اړوند خبريدلي يوو چې د نبي کريمﷺ څخه چا وپوښتل چې (فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّـهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ)[1] کې الله پاک چا ته اشاره کړې ده ؟

---

(۱) سورت توبه : (۱۰۸) . ژباړه : په قباء کې داسې خلک دي چې له طهارت سره مينه لري ، او پاک د صفا خلکو سره مينه لري .

نبي كريمﷺ ورته وويل: په دوی کې غوره ترين انسان عويم بن ساعده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی .

او د معن بن عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اړوند راته داسې راپورونه رسيدلي دي چې نبی كريمﷺ کله هم وفات شو، خلکو بې تحاشا وژړل او هر چا افسوس کو چې کاشکې له نبي كريمﷺ مخکې مړ شوی وای، هسې نه په فتنو او ازمېښت کې ولوېږو !!

خو ولې معن بن عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: د نبي كريمﷺ له مړيني وړاندې هېڅکله د خپل مرگ ارمان نه کوم، تر څو زه له مړينې وروسته يې په صداقت داسې عقيده ولرم لکه د هغه په دور حيات کې مې چې ورباندې څنګه عقيده درلوده .

هغه و چې معن بن عدي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مسيلمة الکذاب ضد جهادي مبارزه کې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خلافت کې له دينا څخه شهيد ولاړ.

زهري وايي: انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راته وويل: د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره په سقيفه کې د بيعت په سبانۍ ورځ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ممبر کېناست، د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه مخکې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅېد او په الله پاک يې د هغه د شان وړ ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: ما تاسو ته پرون خبره کړې وه چې نه د الله پاک په کتاب کې شتون لري او نه مې له رسول اللهﷺ څخه اورېدلې ده، خو چونکه نبي کريمﷺ به زمونږ د ژوند چارې خپله سمبالولې، له ځان څخه يې وروسته تاسو ته د الله پاک هغه کتاب تل پرېښود چې الله پرې هغه ته هم هدايت کړی و، که تاسو پر دغه کتاب منګولې ټينګې کړئ، الله پاک به پرې تاسو ته هغه هدايت وکړي چې خپل پيغمبر ته يې پرې کړی و، ستاسو د ژوند اړوند چارو د ښه سمبالښت لپاره الله پاک د نبي کريمﷺ د غار ملګری چې په تاسو ټولو غوره والی لري ددغې دندې لپاره وګماره، تاسو ټول راولاړ شئ او ورسره بيعت وکړئ .

په سقيفه کې له شوي بيعت وروسته خلکو د ابوبکر – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – سره په دغه عام تام بيعت کې شرکت وکړ .

بيا ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وياځېد او په الله پاک يې د هغه لايق ثنا صفت بيان کړ، بيا يې وويل: [اى خلکو ! زه دربانديې مشر وګمارل شوم خو له تاسو بهتر نه يم، که په نېکۍ لار رهى وم نوملاتړ مې وکړئ او که په کږو نسکورو روان وم نو اصلاح مې وکړئ، رښتيا امانت دى او دروغ خيانت دى، په تاسو کې کمزورترين بې توانه خلک مې په نېز دومره قوي دي چې تر څو غصب شوي حقوق يې له نورو څخه واخلم، او په تاسو کې د ملاتړ او قوت خلک ما ته دومره کمزوري دي چې ورڅخه بېرته غصب کړي د نورو خلکو حقوق واخلم – ان شاء الله –، تر کومه او چرته چې څوک د الله پاک په لاره کې جهاد ته شاه کړي، نو الله به يې ذليله او رسوا کړي، او چرته او کوم ځاى کې چې فاحشي او بدفعلي عامه او خپره شي مګر الله پاک ټولو هستوګنوالو ته په يو ځېر عذاب ورکوي، تر څو چې ما د الله پاک او د هغه د رسول پيروي کوله نو زما د خبرې اوريدونکي او منونکي جوړشئ، خو که دالله پاک او د هغه د رسولﷺ نافرماني مې پيل کړه په تاسو د پېروکارى هېڅ حق نه لرم، الله دې دربانديې رحم وکړي لمونځ ته ودرېږئ] .

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: لوړه په رب لا يزال چې د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره د هغه د خلافت په دور کې د څه کار پسې روان وم چې له ما پرته ورسره نور هېڅ څوک نه وو، راته يې وکتل او خپله خپه يې په دوره ووهله او بيا راته کړه: ابن عباسه ! تا پتيلي ده چې د نبي کريمﷺ د مړينې په ورځ مې هغه خبرې ولې کولې ؟

ما ورته کړه چې اميرالمومنين ! دا به تا ته ښه علم وي،زه نه پوهېږم چې ولې ؟

هغه وويل: په هغې خبرو د قران دې ايت هڅولى وم چې (وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا)[1] .

ما داسې انګېرول چې ګنې رسول اللهﷺ به تر هغه ژوندى وي چې د امت په وروستني

(۱) سورت بقره : (۱۴۳) . ژباړه : له دې کبله مو منځنى امت ګرځولي يئ چې په ټېرو خلکو باندې ګواهي ورکړئ او ستاسو رسول به په تاسو باندې ګواهي ورکوي .

عمل باندې هم ګواهي وركړي .

د نبيﷺ کريم د تدفين مراسم

ابن اسحاق وايي: د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره له عام بيعت څخه وروسته د سه شنبې په ورځ د نبي کريمﷺ د تدفين د مراسمو په سرته رسولو خلکو خپل پامونه راواړول .

عبدالله بن ابي بکر، حسين بن عبدالله او نور ملګرو راته وويل: علي بن ابي طالب، عباس بن عبدالمطلب، فضل بن عباس، قثم بن العباس، اسامة بن زيد او د نبي کريمﷺ غلام شقران رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د نبي کريمﷺ د غسل او تغسيل مراسم انجام کړل .

له بنو عوف څخه اوس بن خوليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: اى علي ! ستا دې په الله قسم وي چې مونږ ته په نبي کريمﷺ کې زمونږ برخه راکړه، هېره دې نه وي چې اوس بن خوليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کريمﷺ بدري ملګرى هم و، نو هغه ته يې د ننوتو اجازه ورکړه او د نبي کريمﷺ ته په غسل ورکولو کې يې ونډه واخسته .

علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپلې سينې ته تکيه کړى و او لاسونه به يې پرې مږل، لاسونه يې پرې په داسې حالت مږل چې په نبي کريمﷺ باندې خپل کميس پروت و او لاسونه به يې پرې له بره وهل، او دا به يې ويل چې: د الله پيغمبره ! زما پلار او مور درڅخه قربان شه په ژوند او مړينه يو ښېر خوش بودار او معطر يې، عباس، فضل او قثم رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ به اړو راړو ، اسامه او شقران رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا پرې اوبه راړولې .

د نورو مړو په شېر له نبي کريمﷺ څخه بيخي فضولات نه دي حس شوي .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: نبي کريمﷺ ته د غسل ورکولو په مهال خلکو خبرې او مشورې ګډې وډې شوې چې ايا نبي کريمﷺ ته د نورو مړو په شېر غسل ورکړى شي

چې پوښاک ترې وويستل شي او که نه د خپل پوښاک په شتون کې ورته غسل ورکړل شي .

دغه مهال الله پاک په ټولو خلکو پرکالي راوسته، هېڅ څوک داسې پاتې نه شو چې خوبوړی نه و، د کور له يو پلوه اواز وشو خو هېڅ پته ونه لګېده چې اواز چا وکړ ! او ويويل: پيغمبر ته په داسې حالت کې غسل ورکړئ چې خپل لباس پرې پروت وي، د کميس له پاسه به يې پرې اوبه اړولې او د کميس له پاسه به يې پرې لاسونه راښکل .

ابن اسحاق وايي: بيا چې کله خلک د نبي کريمﷺ له غسل څخه اوزګار شول نو په دريو جامو کې يې ورته کفن ورکړ، دوه جامې د يمن صحار نومې ښار جوړې وې او بله يې کتاني څادر و چې پکې راونغښتل شو .

عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي: د نبي کريمﷺ ته د قبر تيارولو لپاره چې خلکو کله اراده وکړه، نو ابوعبيده بن الجراح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به شق (کنده) د مکې والا په څېر ويسته او ابو طلحه زيد بن سهل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د مديني والا په څېر لحد ويسته، عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دوه کسان راوغوښتل او دواړو پسې يې استازی واستول او وېويل: ای الله ! چې کوم قبر د رسول اللهﷺ سره لايق وي هغه سړی مخکې راوله، د ابو طلحه پسې تللي استازي ابوطلحه خبر کړ، هغه راغی او لحد يې جوړ کړ .

د سه شنبې په ورځ د نبي کريمﷺ د غسل او تکفين له مراسمو څخه له اوزګارېدو وروسته د خلکو خبرې يو له بله بدلې شوې، چا ويل چې بايد په مسجد کې تدفين شي خو ولې نورو ويل چې بايد د ملګرو سره يو ځاي خاورو ته وسپارل شي .

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: ما له نبي کريمﷺ څخه اوريدلي دي چې [پيغمبران هغه ځای دفن کيږي چې چرته وفات شي] .

په کوم ځای چې نبي کريمﷺ وفات شوی و له هغه ځايه يې توشک پورته کړ او ورله قبر تيار کړی شو .

له دې پړاو وروسته پرې خلک له امام پرته ډلې ډلې راغلل او د جنازې لمونځ يې پرې

ادا کړ، د خلکو له اوزګارېدو وروسته ښځې بيا په دريم پړاو کې ماشومان راغلل .

د چهارشنبې شپې په نيمه کې نبي کريمﷺ خاورو ته وسپارل شو .

عايشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: د نبي کريمﷺ د دفن اړوند راته هله پته ولګېده چې د چهارشنبې په شپه مو د بېلچو اوازونه واورېدل .

ابن اسحاق وايي: د نبي کريمﷺ قبر ته ورښکته شوي هستي هر يو علي بن ابي طالب، فضل بن عباس، قثم بن العباس او د نبي کريمﷺ غلام شقران رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وو .

اوس بن خوليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل: ستا دې قسم وي چې په نبي کريمﷺ کې مونږ ته خپله برخه راکړه .

هغه ورته وويل: راځه قبر ته راښکته شه نو د نورو خلکو سره يو ځای راښکته شو .

کله چې نبي کريمﷺ په لحد کې کېښودل شو، شقران د نبي کريمﷺ زوندېدار څادر چې پز ځان به يې هم اچو او پرې کښېناسته به هم راواخست او ورسره يې په قبر کې دفن کړ، اووېويل: لوړه په رب لايزال چې له تا څخه وروسته به هېڅ څوک دا څادر وانه اچوي .

ابن اسحاق وايي: څادر يې هم نبي کريمﷺ سره ښخ کړ .

مغيرة بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه څوک دی چې وروسته ورڅخه بيا چا نبي کريمﷺ نه دی ليدلی، هغه وايي: ماخپله ګوتمه قصداً قبر ته ګوزار کړه او غږ مې کړ چې قبر ته راڅخه ګوتمه ولويده، په دې خاطر چې زه به هغه څوک جوړ شم چې له ما وروسته به نبي کريمﷺ ته چا لاس نه وي وروړی .

ابوالقاسم مِقْسَم له خپل بادار عبدالله بن الحارث بن نوفل څخه روايت کوي چې هغه ويل: د عمر يا عثمان – رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا – په دور خلافت کې ما د علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ملتيا عمره کوله، هلته د خپلې خور ام هانئ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره ميلمه شو، له عمرې ادا وروسته ورته د غسل لپاره اوبه تياري کړی شوې، چې له

غسلو څخه کله راوزګار شو ځيني عراقيان يې حضور کې عرض شول او ورته يې کړه چې مونږ درڅخه پوښتنه لرو، او خوښه ګڼو چې ته مو پوښتنه ځواب کړې، هغه ورته وويل: زما په اند لګه چې مغيره بن شعبه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ به درته ويلي وي چې له هغه وروسته چا نبي کريمﷺ نه دی ليدلی، هغوی وويل: هو، علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: له قثم بن العباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پرته چا نبي کريمﷺ وروسته نه دی ليدلی .

عبيد الله بن عبدالله بن عتبه له عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څخه روايت کوي چې په نبي کريمﷺ چې کله تبه سخته شوه نو سره لويه دوه خطيزه چپن ورسره وه، په مخ به يې اچوله او بېرته به يې لرې کوله، او دا به يې ويل: [هغه قومونه دې الله تباه کړي چې د خپلو پيغمبرانو له قبرونو څخه مسجدونه جوړوي] په دې کلماتو سره يې خپل امت ډارو چې داسې ونه کړي .

عايشه – رَضِيَ اللهُ عَنْهَا – وايي: د نبي کريمﷺ اخرنی خبره دا وه چې [د عربانو په جزيره به دوه دينونه نه پرېښودل کيږي] .

ابن اسحاق وايي:د نبي کريمﷺ په مړينه د خلکو غم او درد لويه بلا شوه، ما ته د را رسيدلي خبر له مخې به عايشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ويل: د نبي کريمﷺ له وفات سره سم عربان مرتد شول، د بيا ځل لپاره يهوديت او نصرانيت ريني بوټي شول، نفاق په ښکاره توګه راڅرګند شو، مسلمانان د ژمي په شپه د بادو باران وهلو بزو (وزو) رمې په څېر تيت او پرک شول، په دې چې الله پاک ترې پيغمبر واخست، هغه و چې بېرته الله پاک په ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغونډ کړل .

ابن هشام وايي: ابوعبيده او د هغه په څېر نورو علماوو راته وويل: د نبي کريمﷺ د مړينې په مهال د مکې زيات خلک هم له اسلام څخه بېرته کفر ته په ورتګ زړه خوښي شول عتاب بن اسيد [1] رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وډارول او ورڅخه پټ او پناه شو .

سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وپاڅيد او په الله يې د هغه د ذات لايق ثنا صفت بيان

---

(۱) دا مهال عتاب بن اسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مکې ګورنر هم و .

کړل، بيا يې د نبی کريمﷺ وفات راياد کړ او وېويل: د نبي کريمﷺ مړينې اسلام کمزوری نه بلکې لا پسې يې پياوړی کړ، که د اسلام اړوند شک شبهې راته چا واچولې سر به يې قلم کړو.

بېرته خلک په اسلام کلک ودرېدل او له خپل کړي هوډ څخه راستانه شول او عتاب بن اسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم راښکاره شو.

د سهيل بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا دفاعي درېځ هغه څه و چې نبي کريمﷺ يې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته په خپلو ارشاداتو کې اشاره کړې وه چې شايد سهيل بن عمرو – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – به په دغې خوله او ژبه داسې خبرې وکړې چې تا ته به پسندې وې.

ابن هشام راته د زيد انصاري په روايت وويل چې حسان بن ثابت – رَضِيَ اللهُ عَنْهُ – د نبي کريمﷺ په مړينه د ورسيدلي غم او درد ځرگندونې داسې وکړې:

بِطَيْبَـةَ رَسْـمٌ لِلـرَّسُـولِ وَمَعْـهَـدُ ** مُنِيرٌ وَقَدْ تَعْفُو الرُّسُومُ وَتَهْمُدُ
وَلَا تَمْتَحِـي الْآيَـاتُ مِنْ دَارِحُرْمَـةٍ ** بِهَا مِنْبَرُ الْهَادِي الَّذِي كَانَ يَصْعَدُ
وَوَاضِحُ آثَـارٍ وَبَاقِـي مَعَـالِـمَ ** وَرَبْعٌ لَـهُ فِيـهِ مُصَـلَّى وَمَسْجِـدُ
بِهَـا حُجُـرَاتٌ كَانَ يَنْـزِلُ وَسْطَهَا ** مِـنْ اللَّهِ نُـورٌ يُسْتَضَـاءُ وَيُـوقَـدُ
مَعَارِفُ لَمْ تطمس على الْعَهْدِ آيها ** أَتَاهَا الْبِلَى فَالْآيُ مِنْهَا تَجَدَّدُ
عَـرَفْتُ بِهَـا رَسْـمَ الرَّسُولِ وَعَهْدَهُ ** وَقَبْرًا بِهَا وَارَاهُ فِي التُّرْبِ مُلْحِدُ
ظَلِلْتُ بِهَا أَبْكِي الرَّسُولَ فَأَسْعَدَتْ ** عُيُونٌ وَمِثْلَاهَا مِنْ الْجَفْنِ تُسْعَدُ
يُذَكِّــرْنَ آلَاءَ الـرَّسُولِ وَمَـا أَرَى ** لَهَا مُحْصِيًا نَفْسِي فَنَفْسِي تَبَلَّدُ
مُفَجَّعَـةً قَـدْ شَفَّهـَا فَقْدُ أَحْمَدَ ** فَظَلَّتْ لِآلَاءِ الرَّسُولِ تُعَدِّدُ
وَمَا بَلَغَتْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ عَشِيــرَهُ ** وَلَكِنْ لِنَفْسِي بَعْدَ مَا قَدْ تَوَجَّدُ
أَطَالَتْ وُقُوفًا تَذْرِفُ الْعَيْنَ جُهْدَ ** ـهَا عَلَى طَلَلِ الْقَبْرِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ
فَبُورِكْتَ يَا قَبْرَ الرَّسُولِ وَبُورِكَتْ ** ِلَادٌ ثَوَى فِيهَا الرَّشِيدُ الْمُسَدَّدُ
وَبُورِكَ لَحْدٌ مِنْكَ ضُمِّنَ طَيِّـبًـا ** عَلَيْهِ بِنَاءٌ مِنْ صَفِيحٍ مُنَضَّدُ
تَهِيلُ عَلَيْهِ التُّرَبَ أَيْـدٍ وَأَعْيُـنٍ ** عَلَيْهِ وَقَدْ غَارَتْ بِذَلِكَ أَسْعَدُ

لَقَدْ غَيَّبُوا حُلْمًا وَعِلْمًا وَرحْمَـةً ** عَشِيَّةَ عَلَّوْهُ الثَّرَى لَا يُوَسَّدُ
وَرَاحُوا بِحُزْنٍ لَيْسَ فِيهِمْ نَبِيُّهُـمْ ** وَقَدْ وَهَنَتْ مِنْهُمْ ظُهُورٌ وَأَعْضُدُ
يُبَكُّونَ من تبكى السّماوات يَوْمَهُ ** وَمَنْ قَدْ بَكَتْهُ الْأَرْضُ فَالنَّاسُ أَكْمَدُ
وَهَلْ عَدَلَتْ يَوْمـًا رَزِيَّـةُ هَـالِكٍ ** رَزِيَّةَ يَوْمٍ مَاتَ فِيهِ مُحَمَّدُ؟
تَقطَّعُ فِيهِ مَنْـزِلُ الْوَحْيِ عَنْهُـمُ ** وَقَدْ كَانَ ذَا نُورٍ يَغُورُ وَيُنَجَّدُ
يَدُلُّ عَلَى الرَّحْمَنِ مَنْ يَقْتَدِي بِهِ ** وَيُنْقِذُ مِنْ هَوْلِ الْخَزَايَا وَيُرْشِدُ
إِمَامٌ لَهُمْ يَهْدِيهِمْ الْحَقَّ جَاهِـدًا ** مُعَلِّمُ صِدْقٍ إِنْ يُطِيعُوهُ يُسْعَدُوا
عَفُوٌّ عَنْ الزَّلَّاتِ يَقْبَلُ عُذْرَهُـمْ ** وَإِنَّ يُحْسِنُوا فاللَّه بِالْخَيْرِ أَجْوَدُ
وَإِنْ نَابَ أَمْرٌ لَـمْ يَقُومُوا بِحَمْلِهِ ** فَمِنْ عِنْدِهِ تَيْسِيرُ مَا يُتَشَدَّدُ
فَبَيْنَـا هُمْ فِي نِعْمَةِ اللَّهِ بَيْنَـهُـمْ ** دَلِيلٌ بَهْ نَهْجُ الطَّرِيقَةِ يُقْصَدُ
عَزِيزٌ عَلَيْهِ أَنْ يَجُورُوا عَنْ الْهُـ ** ـدَى حَرِيصٌ عَلَى أَنْ يَسْتَقِيمُوا وَيَهْتَدُوا
عَطُوفٌ عَلَيْهِمْ لَا يُثَنَّى جُنَاحَهُ ** إِلَى كَنَفٍ يَحْنُو عَلَيْهِمْ وَيَمْهَدُ
فَبَيْنَا هُمْ فِي ذَلِكَ النُّـــورِ إِذْغَدَا ** إِلَى نُورِهِمْ سَهْمٌ مِنْ الْمَوْتِ مُقْصِدُ
فَأَصْبَحَ مَحْمُودًا إِلَى اللَّهِ رَاجِعًـا ** يُبَكِّيهِ حَقُّ الْمُرْسَلَاتِ وَ يُحْمَدُ
وَأَمْسَتْ بِلَادُ الْحُرْمِ وَحْشًا بِقَـا ** ـعُهَالِغَيْبَةِ مَا كَانَتْ مِنْ الْوَحْيِ تُعْهَدُ
قِفَارًا سِوَى مَعْمُورَةِ اللَّحْدِ ضَافَـ ** ـهَا فَقِيدٌ يُبَكِّينَهُ بَلَاطٌ وَغَرْقَدُ
وَمَسْجِدُهُ فَالْمُوحِشَاتُ لِفَقْـدِهِ ** خَلَاءٌ لَهُ فِيهِ مَقَامٌ وَمَقْعَدُ
وَبِالْجَمْرَةِ الْكُبْرَى لَهُ ثَمَّ أَوْحَشَـ ** ـتْ دِيَارٌ وَعَرَصَاتٌ وَرَبْعٌ وَمَوْلِدُ
فَبَكِّي رَسُولَ اللَّهِ يَـــا عَيْنُ عَبْـرَةً ** وَلَا أَعْرِفَنَّكِ الدَّهْرَ دمعك يجمد
وَمَالكِ لَا تَبْكِينَ ذَا النِّعْمَةِ الَّتِي ** عَلَى النَّاسِ مِنْهَا سَابغٌ يُتَغَمَّدُ
فَجُودِي عَلَيْهِ بِالدُّمُوعِ وَأَعْوِلِي ** لِفَقْدِ الَّذِي لَا مِثْلُهُ الدَّهْرَ يُوجَدُ
وَمَا فَقَدَ الْمَاضُـونَ مِثْلَ مُحَمَّدٍ ** وَلَا مِثْلُهُ حَتَّى الْقِيَامَةِ يُفْقَدُ
أَعَفَّ وَأَوْفَى ذِمَّــةً بَعْــدَ ذِمَّـةٍ ** وَأَقْرَبَ مِنْهُ نَائِلًا لَا يُنَكَّدُ

وَأَبْذَلَ مِنْهُ لِلطَّــرِيـفِ وَتَــالِدٍ ** إِذَا ضَنَّ مِعْطَاءٌ بِمَا كَانَ يُتْلَدُ
وَأَكْرَمَ صِيتًا فِي الْبُيُوتِ إِذَا انْتَمَى ** وَأَكْرَمَ جَدًّا أَبْطَحِيًّا يُسَوَّدُ
وَأَمْنَعَ ذِرْوَاتٍ وَأَثْبَتَ فِـي الْعُلَا ** دَعَائِمَ عِزٍّ شَاهِقَاتٍ تُشَيَّدُ
وَأَثْبَتَ فَرْعًا فِي الْفُرُوعِ وَمَنْبَـتًا ** وَعُودًا غَذَّاهُ الْمُزْنُ فَالْعُودُ أَغْيَدُ
رَبَّاهُ وَلِيـدًا فَاسْتَتَـمَّ تَمَامُـــــهُ ** عَلَى أَكْرَمِ الْخَيْرَاتِ رَبٌّ مُمَجَّدُ
تَنَاهَتْ وَصَاةُ الْمُسْلِمِينَ بِكَفِّـهِ ** فَلَا الْعِلْمُ مَحْبُوسٌ وَلَا الرَّأْيُ يُفْنَدُ
أَقُولُ وَلَا يُلْقَـى لِقَــوْلِي عَائِبٌ ** مِنْ النَّاسِ إِلَّا عَازِبُ الْعَقْلِ مُبْعَدُ
وَلَيْسَ هَوَايَ نَازِعًا عَنْ ثَنَائِــهِ ** لَعَلِّي بِهِ فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ أَخْلَدُ
مَعَ الْمُصْطَفَى أَرْجُو بِذَاكَ جِوَارَهُ ** وَفِي نَيْلِ ذَاكَ الْيَوْمِ أَسْعَى وَأَجْهَدُ

❖ که څه هم د ژوند نښې نښانې له یاده وځي او زړیږي خو په طیبه (مدینه) کې له نبي کریم – صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– څخه پاتې نښانې به د تل لپاره ځلیږي.

❖ له مدینې څخه به دغه ځلانده نښانې هیڅکله هم زوال ونه خوري او په مدینه کې هغه ممبر هم شته چې نبي کریمﷺ به پرې پورته کېده .

❖ څرګندې نښې او وړانګینې نښانې ورڅخه پاتې شوې چې یو یې کور او بل یې مسجد دی .

❖ د مدینې په منځ کې به په خپلو هستوګنځایونو کې میشت و، نبي کریمﷺ د الله لورې ته وړانګینه ځلاه وه چې خلکو به ترې روښنایي اخسته .

❖ داسې نښانې یې پرېښودې چې که د ژوند هرڅومره سترې غمیزې راولاړې شي نو زوال ته یې نه شي ورکولی بلکې لا به پسې تروتازه شي .

❖ له نبي کریمﷺ څخه پاتې نښانو باوجود مې له ذهن څخه د هغه یادونه نه وځي چې لحد کې پرې مُلحِد (چې مړی په قبر کې بردي) خاورې اړولې .

❖ د نبي کریمﷺ په فراق مې ډېر وژړل او سترګو مې هم راسره په غم کې مرسته وکړه او ډېرې اوښکې یې وتویولې .

❖ نفس مې د نبي کریمﷺ د لورینو د شمېر زیار وویست نه خو یې د شمېرلو څوک

شته او نفس مې ترې هم حيران دريان پاتې شو .

❖ د هغه مړينه دومره لويه فاجعه وه چې زما نفس يې کمزوری کړ، نو دهغه د احسانونو په شمېر بوخت شوم .

❖ هېڅ غميزه او سترې يې لسمې برخې ته هم نه شي رسيدی، او زما په نفس غم او درد يې هغسې پرېښود .

❖ د هغه د قبر په خاورينه ډېرکۍ مې سترګې تر ډېره حده ولاړې وې او خپلې مسلسلې اوښکې يې پرې تويولې .

❖ ای د نبي کريمﷺ قبر او کلی ! تاسو له ډېرو برکتونو څخه ډک ياست چې خورا عاقل او دانا انسان درپکې ښخ دی .

❖ هغه لحد هم ډېر بابرکته دی چې له پاک سپيځلي بنده څخه ر اتاو دی او له بره پرې قطار او پلن کاڼي اېښودل شوي دي .

❖ که څه هم لاسونو پرې خاورې اړولې خو ولې سترګو يې په فراق اوښکې اړولي، او د هغه په دفن سره اسعد (د ستوري نوم دی) هم پرېوت (يعنې خير اوبرکت دفن شو) .

❖ اه ! دی خلکو خو برده باري او علم او رحمت راڅخه د شپې له مخې خاورو کې په داسې حالت دفن کړ چې د پرون په څېر يې تکيه او بالښت نه درلودل .

❖ له قبر څخه يې خلک په داسې حالت کې راستانه شول چې پيغمبرﷺ ورسره نه و، او له خفګان او غم نه يې ملاګانې او لاسونه کمزوري شوي وو .

❖ اسمانونه او ځمکې يې هم په مړينه باندې ژاړي، او ټول خلک هم د غم او درد سختې مرحلې اخستې دي .

❖ د هېڅ چا د مړينې ورځ به د نبی کريمﷺ د مړينې د ورځ سره په غم او درد کې يو څېر نه وي .

❖ د هغه په وفات سره د ځمکې له لوړو ژورو څخه د وحې سلسله قطع شوه، که څه هم هغه خپله هم نوراني هستي وه .

❖ نبي کريمﷺ به د رب متعال په لور هغه چا ته ښوونې کولې چې اقتداء يې ورپسې

کوله، هغه به ورته له کفر او ضلالت او له دنيوي شرمندګۍ څخه نجات ورکو .

❖ د حق او حقانيت په لور هغه د خلکو غمخور امام او د رښتيا په لور يې ښونکی و، هغه سړی به نېکمرغه وي چې پېروکار يې وي .

❖ په لغزشاتو او تېروتنو کې به يې د خلکو عذرونه هم منل او بخشش به يې هم ورته کو، او د خلکو په ښه رويه (احسان) باندې الله ښې بدلې ورکوي .

❖ که په خلکو به داسې مصيبت او ستړې راغله چې له برداشت څخه به يې پورته وه نو نبي کريمﷺ به ورته دغسې سختۍ اسانولې .

❖ دوی (صحابه کرام) لا د الله په نعمتونو کې وو چې ترمنځ به يې نبي کريمﷺ هغوی ته لارښونې کولې .

❖ نبي کريمﷺ ته به کړليچ او له هدايت څخه تعدا ډېره ګرانه تمامېده، او د خلکو په ديني سرښندنې او هدايت باندې ډېر حريص و .

❖ په خپلو ملګرو ډېر مهربان و چې خپل اړخ به يې له هېڅ چا څخه کوږ او نسکور نه وړو، بلکې شفقتونه او اسانتياوې به يې پرې کولې .

❖ صحابه کرام لا په دغه ځلاند نور کې وو چې ناګهانه يې نور د مرګ غشي په خپل رسا ګوزار وويشت .

❖ نبی کريمﷺ الله پاک ته په داسې حالت کې ستون شو چې د ملائکو سترګې پرې ژاړې او په نېکو صفتونو يې ستايي .

❖ د نبي کريمﷺ په وفات د مکې حرم ځمکه د وحي په نه راتګ له ترس او ډار څخه ډکه مېره جوړه شوه .

❖ په مدينه کې يې له قبر مبارک پرته مدني حرم هم شاړې دشتې شوې او د قبر په څنبتن بلاط (د ځای نوم دی) او غرقد (ازغي داره ونه ده) هم ژاړي .

❖ مسجد يې هم ورباندې ژاړي، او هغه ځايونه له ډار او وحشت څخه ډک دي چې چرته به نبي کريمﷺ ناسته پاسته کوله .

❖ د تېر په څېر د مړيني له کبله ودان کورونه او د جمراتو ميدانونه او خپل کور او

زیرېز ځای يې هم له ترس او ډار څخه ډک شو .

❖ ای سترګو ! په نبی کریمﷺ پسې په پرله پسې توګه وژاړئ، هېڅکله مو ونه وینم چې اوښکې دې درباندې بندې شي .

❖ د هغو احساسونو په څښتن باید ولې ونه ژاړئ چې خلک يې په خپلې پراخه ورکړه او لورینو کې رانغښتي وو .

❖ ای زما سترګو ! په هغه چا پرېمانه اوښکې توي کړئ او په زوره زوره پرې وژاړئ چې د هغه په څېر شخصیت به ټوله زندګۍ کې شته نه شي .

❖ د نبي کریمﷺ په څېر هستي نه له مخکې خلکو څخه وفات شوې او نه به تر قیامته پورې خلکو کې وفات شي .

❖ هغه ډېر حلال خور او په ژمنه کلک ولاړ انسان و، خپله ورکړه به يې په اخستونکي باندې نه زباتله .

❖ خپلې مخکنۍ او ورستنۍ دواړه ډول شتمنۍ به يې هغه مهال ډېر نفقه کول چې کله به سخي انسان بخل شروع کړ (یعنې په سختو حالتونو کې به يې نفقه کوله چې خلک به پکې له فقر څخه ډارېدل) .

❖ هغه ډېرې ښې خاطرې لري او په نسبي لحاظ هم له معززې کورنۍ څخه و او په قریشو کې د ابطحي نیکه لمسی و چې د خلکو مشري به يې کوله .

❖ په غونډۍ هم له هر چا پورته و او په بره يې له هر چا څه د عزت او ثبات ستنې هم قوي او پیاوړې دي .

❖ په راټوکېدو او څانګو کې هم له ګردو ثابت و، ځکه چې اوبلنو ورېځو يې ښخونه او څانګې خړوب کړې وې .

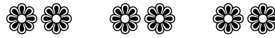
❖ الله رب کریم يې پخپله پرورش کړی و او په سمه توګه يې په خورا غوره ترینو ورکړو پاللی و .

❖ د هغه په لاس د وصیتونو لړي ختمه شوه، نه يې پوهه او علم له چا څخه بند دی او نه يې څوک مشوره داغ داره کولی شي .

❖ زما په دې خبرو کې د داغ او نقص زيار هغه څوک اوباسي چې ډېر زيات کم عقل وي .

❖ د هغه له ښه توصيفولو څخه به مې نفسي غوښتنې کله هم په بله وانه اړوي، شايد په دې مدح او صفت ورسره زه د هميش ګرۍ جنت کې تل اووسم .

❖ په دې مدحي شعرونو مې د نبي كريمﷺ سره ګاونډ غواړم، او ددغې بختورې ورځې لاس ته راوړلو کې به خپل ټول توان مصروفوم .

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي كريمﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وويل:

مَــا بَــالُ عَيْنِـكَ لاَ تَنَـامُ كَأَنَّمَـا ** كُحِلَتْ مَآقِيهَا بِكُحْلِ الْأَرْمَدِ
جَزَعًا عَلَى الْمَهْدِيِّ أَصْبَـحَ ثَاوِيًا ** يَا خَيْرَ مَنْ وَطِئَ الْحَصَى لَا تَبْعَدِ
وَجْهِي يَقِيكَ التُّرْبَ لَهْفِي لَيْتَنِي ** غُيِّبْتُ قَبْلَكَ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ
بِأَبِـي وَأُمِّـي مَنْ شَهِدْتُ وَفَـاتَـهُ ** فِي يَوْمِ الِاثْنَيْنِ النَّبِيُّ الْمُهْتَدِي
فَظَلِلْـتُ بَعْـدَ وَفَاتِـهِ مُتَبَلِّـــدًا ** مُتَلَدِّدًا يَا لَيْتَنِي لَمْ أُولَدْ
أَأُقِيـمُ بَعْـدَكَ بِالْمَدِينَـةِ بَيْنَـهُـمْ ** يَا لَيْتَنِي صُبِّحْتُ سَمَّ الْأَسْوَدِ
أَوْ حَـلَّ أَمْـرُ اللَّهِ فِينَـا عَـاجِـلاً ** فِي رَوْحَــةٍ مِـنْ يَوْمِنَـا أَوْ مِـنْ غَــدٍ
فَتَقُـومُ سَاعَتُنَـا فَنَلْقَــى طَيِّبًــا ** مَحْضًا ضَرَائِبُهُ كَرِيمَ الْمَحْتِدِ
يَا بِكْـرَ آمِنَـةَ الْمُبَـارَكَ بِكْـــرُهَا ** وَلَدَتْهُ مُحْصَنَةٌ بِسَعْدِ الْأَسْعَدِ
نُـورًا أَضَـاءَ عَلَى الْبَـرِيَّـةِ كُلِّـــهَا ** مَنْ يُهْدَ لِلنُّورِ الْمُبَارَكِ يَهْتَدِي
يَا رَبِّ فَاجْمَعْنَـا مَعًـا وَنَبِيَّنَـــا ** فِي جَنَّةٍ تَثْنَى عُيُونُ الْحُسَّدِ
فِي جَنَّــةِ الْفِـرْدَوْسِ فَاكْتُبْهَا لَنَـا ** يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعلاَ والسّؤدد
وَاللَّهِ أَسْمَـعُ مَا بَقِيـتُ بِهَالِـــكٍ ** إِلَّا بَكَيْتُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدِ

يَا وَيْـحَ أَنْصَـارِ النَّبِـيِّ وَرَهْطِـهِ ** بَعْدَ الْمُغَيَّبِ فِي سَوَاءِ الْمَلْحَدِ
ضَاقَتْ بِالْأَنْصَارِ الْبِلَادُ فَأَصْبَحُوا ** سُودًا وُجُوهُهُمْ كَلَوْنِ الْإِثْمِدِ
وَلَقَـدْ وَلَدْنَـاهُ وَفِينَـا قَبْـرُهُ ** وَفُضُولَ نِعْمَتِهِ بِنَا لَمْ نَجْحَدِ
وَاَللَّهُ أَكْـرَمَنَـا بِـهِ وَهَـدَى بِهِ ** أَنْصَارَهُ فِي كُلِّ سَاعَةِ مَشْهَدِ
صَلّـَى الْإِلَـهُ وَمَنْ يَحُفُّ بِعَرْشِهِ ** وَالـطَّيِّبُـونَ عَـلَى الْمُبَـارَكِ أَحْمَـدِ

❖ سترګې دې ولې نه بېدې (ويدې) کيږي، ګويا که سترګاتې يې د غم او درد په رنجو رانجه شوي دي !

❖ په هدايت بخش (نبي کريمﷺ) باندې د مړيني له کبله درد او غم لرم چې د تل لپاره په قبر کې تم شو، د هغه يادونه او يادګارونه دې هميشه وي .

❖ له خاورو څخه دې زما مخ وساته، کاش چې له تا څخه مخکې وفات او په بقيع الغرقد (هديره) کې ښخ کړی شوی وی .

❖ د هغه لارښود پيغمبر څخه مې دې پلار او مور قربان شي چې د دوشنبې په ورځ يې زه مړيني ته حاضر شوی وم .

❖ له مړيني وروسته يې دومره کمزوری شوم چې په ځمکه راپرېوځم او دومره هک پک حيران يم چې کاشکې پيدا شوی نه وی .

❖ څه اټکلوې چې ستا له مړيني ورسته به زه په مدينه کې پاتې شم ؟ ارمان چې په سهار وختي راباندې د اسود (يو ډول مار دی) زهر وڅښل شي .

❖ او يا راباندې د الله له پلوه افت په چټکه راشي او د همدې ورځې بيګانی او يا سبانی کې مو واخلي .

❖ نو قيامت به راباندې قائم شي او بېرته به پاک سپيڅلي طبيعت او له بنسټه کريم انسان سره يو ځای شو .

❖ ای د امينې له برکت څه ډک لومړی بچی، چې مور يې په خپل عفت کې د سعود (ستوري نوم دی) د ځلېدو په وخت زېږولی و .

❖ ته داسې وړانګينه رڼا وې چې ګرد مخلوق دې ځلانده کړ، که د دغه مبارک نور

طرف ته چا ته توفيق ورکړی شي نو هدايت به بيامومي .

❖ ای الله ! په جنت کې مونږ او نبيﷺ سره يو ځای کړه او کينه ګرو سترګې راڅخه چپې کړه (واړوه) .

❖ ای الله د لويۍ او سيادت څښتنه! دغه ملاقات راته په جنت الفردوس کې نصيب کړه .

❖ په الله مې دې قسم وي چې تر څو هم ژوندی يم او د چا له مرګ مړيني څخه وخبرېږم نو په محمدﷺ باندې به وير او ژړا کوم .

❖ نبی کريمﷺ د لحد په منځ کې له ښخېدو وروسته دې په تاسو د نبيﷺ ملګرو او انصارو باندې ورحمېږي .

❖ نو په انصارو هم خپل کلي کورونه راتنګ شول او مخونه يې هم لکه د اثمد (يو ډول رانجه دي) په څېر تور وتښتېدل .

❖ هغه له مونږ څخه پيدا و (ځکه چې انصار د نبي کريمﷺ د پلار له پلوه ماماګان وو) او قبر يې هم دلته دی او له دې پرته يې له نورو نعمتونو څخه هم انکار نه شو کولای .

❖ هر دم او وخت الله پاک د هغه په وسيله مونږ ته عزت او هدايت دواړه کړي دي.

❖ د الله او د هغه له عرش څخه ګرد چاپېره ملائکو او د پاکو سپيڅلو خلکو ثناګانې دې په بابرکته محمدﷺ باندې وي .

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي كريمﷺ د درد او غم نه ډک دا شعرونه هم وويل:

نَبِّ الْمَسَاكِينَ أَنَّ الْخَيْرَ فَارَقَهُمْ ** مَعَ النَّبِيِّ تَوَلَّى عَنْهُمْ سَحَرَا
مَنْ ذَا الَّذِي عِنْدَهُ رَحْلِي وَرَاحِلَتِي ** وَرِزْقُ أَهْلِي إِذَا لَمْ يُؤْنِسُوا الْمَطَرَا
أَمْ مَنْ نُعَاتِبَ لَا نَخْشَى جَنَادِعَهُ ** إِذَا اللِّسَانُ عَتَا فِي الْقَوْلِ أَوْ عَثَرَا
فَلَيْتَنَا يَوْمَ وَارَوْهُ بِمُلْحِدِهِ ** وَغَيَّبُوهُ وَأَلْقَوْا فَوْقَهُ الْمَدَرَا
لَمْ يَتْرُكِ اللَّهُ مِنَّا بَعْدَهُ أَحَدًا ** وَلَمْ يَعِشْ بَعْدَهُ أُنْثَى وَلَا ذَكَرَا
ذَلَّتْ رِقَابُ بَنِي النَّجَّارِ كُلِّهِمْ ** وَكَانَ أَمْرًا مِنْ امْرِ اللَّهِ قَدْ قُدِرَا

❖ خوار او مسكين خلك وخبروئ چې د سهار په مهال ترې نبي كريمﷺ سره خير او سعادت دواړه وكوچېدل .

❖ چې د رحمت بارانونه نه وي نو د وچكالۍ په مهال به زما او زما د كورني غړو خوراک، زما داوښانو او اسونو خوراكه به له نبي كريمﷺ پرته نور څوک راكړي شي !!

❖ او كه نه هغه څوک به ملامته كو چې له شر څخه يې د هېڅ ډار احساس نه لرو كله چې ژبه په خبرو كې طغيان او له حده تجاوز وكړي .

❖ په كومه ورځ چې يې پرې په لحد كې خاورې واړولې كاشكې چې له مونږ څخه...

❖ الله پاک هېڅ څوک نه وی پرېښې، او له هغه وروسته هېڅ نارينه او زنانه نه وی پاتې شوی .

❖ كه څه هم د نبي كريمﷺ وفات د الله تقدير و او منځ ته راغی خو د مړينې په ورځ يې ټولو بنو نجار له غم څخه سرونه ښكته نيولي وو.

حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبي كريمﷺ ژړل او دا شعرونه يې وويل:

آلَيْتُ مَا فِي جَمِيعِ النَّاسِ مُجْتَهِدًا ** مِنِّي أَلْيَةَ بَرَّ غَيْرِ إِفْنَادِ

تَا اللهِ مَا حَمَلَتْ أُنْثَى وَلَا وَضَعَتْ ** مِثْلَ الرَّسُولِ نَبِيِّ الْأُمَّةِ الْهَادِي
وَلَا بَـرَا اللَّهُ خَلْقًا مِنْ بَـرِيَّـتِـهِ ** أَوْفَى بِذِمَّةِ جَارٍ أَوْ بِمِيعَادِ
مَنِ الَّذِي كَانَ فِينَا يُسْتَضَاءُ بِهِ ** مُبَارَكَ الْأَمْرِ ذَا عَدْلٍ وَإِرْشَادِ
أَمْسَى نِسَاؤُكَ عَطَّلْنَ الْبُيُوتَ فَمَا ** يَضْرِبْنَ فَوْقَ قَفَا سِتْرٍ بِأَوْتَادِ
مِثْلَ الرَّوَاهِبِ يَلْبَسْنَ الْمَبَاذِلَ قَد ** أَيْقَنَّ بِالْبُؤْسِ بَعْدَ النِّعْمَةِ الْبَادِي
يَا أَفْضَلَ النَّاسِ إِنِّي كُنْتُ فِي نَهَرٍ ** أَصْبَحْتُ مِنْهُ كَمِثْلِ الْمُفْرَدِ الصَّادِي

❖ له افراط او تفريط پرته زه په رښتني توگه په الله تاكيدي قسم خور چې ...

❖ د دې امت د لارښود نبي كريمﷺ په څېر مولود به هېڅ زنانه د بيا ځل لپاره ونه زېږوي .

❖ او په دې هم قسم خورم چې د گاونډې سره په ژمني كلک ولاړ او په عهد پيمان وفادار له نبي كريمﷺ په څېر به الله پاک بل څوک پيدا نه كړي .

❖ هغه زمونږ ترمنځ داسې و چې خلكو به ترې نورانيت اخست، د دې برسېره يې كارونه هم بابركته ول، او ډېر عدل او نېكې لارښونو ښتن و .

❖ د بي بيانو كورونو دې هم تش تور پراته دي، اوس پكې هېڅ پردې نه وهل كيږي (يعنې ستا پوښتنې ته چې به څوک راتلل اوس پكې د ستر لپاره پرده نه وهل كيږي چې څوک راشي) .

❖ هغوى (بي بيانې) دې په كورونو كې د ښځينه راهبانو په څېر ناستې دي او د راهبانو پوښاک يې اچولى دى، او له نعمتونو وروسته يې په يقيني مايوسى كې دي .

❖ اى بهترين انسانه !ﷺ زه دې له نهر (علم او معرفت) څخه خړوب وم خو ولې اوسمهال نهايت تندې او جل نيولى يم .

ابن هشام وايي: د لومړي بيت اخر د ابن اسحاق له سيرت څخه نه دی .
د نسخې په پای کې ليکل شوي وو:
[کتاب په دې ځای پای ته ورسېد، الله لره ډېر حمدونو او ثناګانې دي، او زمونږ په پېغمبرمحمدﷺ او د هغه په پاکې کورنۍ او غوره ملګرو دې درودونه او سلامونه وي].
د محمد بن عبدالرحمن البرقي څخه په روايت راته ابومحمد بن عبدالواحد وويل: ابن هشام چې کله له سيرت ليکلو څخه فارغ شو نو ترڅنګ يې ځيني فصيح ډول عرب ناست وو، نو وېويل:

تَـــمَّ الكِتَـــابُ وَ صَـارَ فِيْ الْعَـرضِ ** عِشْرِيْنَ جُزْءاً كُلُّهَا تَرْضِيْ
كُمُلَـتْ بِـلاَ لَـــحْنٍ وَ لاَ خَـطَــلٍ ** فِيْ الشَّكْلِ وَ الاِعْجَامِ وَ القَرضِ
وَالـحَمْـل حَتَّـى صَـحَّ نَـاقِلُـــــهُ ** بَعْضُ مِنَ الْعُلَمَاءِ عَنْ بَعْضِ

❖ د سيرت کتاب شل ټوکه له بشپړېدو وروسته د فايدې اخستو په پړاو کې شو، په داسې حالت کې چې هر ټوک به يې د لوستوال پسند وي .
❖ له لحن او فاسد منطق، له ګډوډې او ابهام او له کړکيچ څخه پرته پای ته ورسېد .
❖ داسې کتاب چې علماء يې سره ځيني له نورو څخه په اسانه نقل او روايت کولی شي .
د ابن هشام د سيرت تهذيب د پنجشنبې په ورځ چې د ۱۳۸۴ هـ کال د رمضان لومړی شپه ده تر پايه ورسېد

الحمدلله بنعمته تتم الصالحات
عبدالسلام محمد هارون

د تهذيب سيرة ابن هشام پښتو ته د ژباړې ګردې چارې د پنجشنبې په ورځ د ربيع الثاني په (۲٦) تاريخ کال (۱۴۳۸ هـ) چې د (۲۰۱٦ مـ) کال د جنوري د مياشتې (۲۵) سره سمون خوري پای ته ورسېدې.

الحمدلله أولاً و أخراً

لقمان حکيم حکمت

لړليک